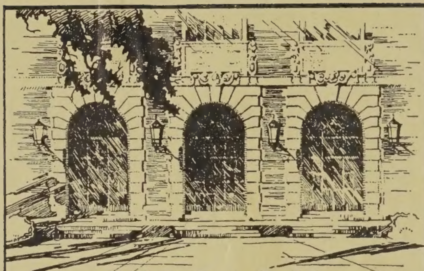

Det nittende Aarhundrede.

Maanedsskrift

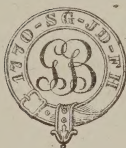
for

Literatur og Kritik.

Udgivet af

Georg Brandes og Edvard Brandes.

1876. April—September.

København.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1876.

Indhold.

April. Side

Studier over Chr. Winther. Af G. Brandes . . . . 1.
Brevveksling imellem Manzoni og Giusti. Af Cand. polyt. J. C. Barth . . . . 71.
Josef Lewinsky. Af E. Brandes . . . . 87.
Literatur. Af G. B. . . . . 125.

Maj—Juni.

Versene i vor Tid. Af Erik Bøgh . . . . 129.
Om det politiske Sognebaands Løsning. Af Cand. theol. A. C. Larsen . . . . 138.
Najaden. Af Holger Drachmann . . . . 170.
Montaignes Betydning i Ethikens Historie. Af Dr. phil. H. Høffding . . . . 210.
Literatur. Af G. B. . . . . 231.

Juli.

Hvad er Ild? Af Cand. polyt. Albert Andresen . . . . . . 241.
Om det politiske Sognebaands Løsning. Af Cand. theol. A. C. Larsen . . . . 276.
Digte af Shelley. Oversatte af Cand. mag. Adolf Hansen . 304.
Literatur. (Af F. L., H. Høffding og G. B.) . . . . 308.

Avgust.

Islams Teokrati gennem de to første Hundredaar efter Hedjra i politisk og religiøs Udvikling. Af Prof. A. F. Mehren 321.

Side
En pædagogisk Betragtning. Af Cand. phil. H. Trier . . . . 343.
To Skud. En Fortælling. Af Holger Drachmann . . . . . 356.
Literatur. Af G. B. . . . . 398.

September.

Islams Teokrati gennem de to første Hundredaar efter Hedjra i politisk og religiøs Udvikling. Af Prof. A. F. Mehren 401.
To Skud. En Fortælling. Af Holger Drachmann . . . . . 427.
Literatur. Af G. B. . . . . 480.

Studier

over

Christian Winther.

Det er i Danmark som andensteds altid sjældent, at to paa hinanden følgende Generationer se op til de samme Mænd. De døde Løver ere, hvad Hr. Ploug end siger, forholdsvis sikre paa de Unges Respekt; men med de endnu levende er Forholdet et andet. Hvor den ældre Slægt mente at se en Løvemanke, ser den yngre altfor tidt kun en Paryk, og det nytter da ikke noget, at det brummer og brøler under Parykken; de Yngre tro dog ikke mere paa Løven, og selv et saa ærværdigt Blad som „Fædrelandet" vil ingen Forandring kunne gøre heri.

Det er neppe mindre sjældent, at to paa hinanden følgende Slægtled elske de samme Poesier. I de Digte, fra hvilke den ældre Slægt saa' en Flamme slaa ud, se Sønnerne altfor ofte kun Aske. Det er ikke altid Tankeindholdets Skyld; det kan være frisk og den poetiske Form dog rent forældet. Skulde jeg nævne Eksempler, vilde jeg, skønt Eksempler ere odiøse, nævne de skandinaviske Sange, hvilke den skandinaviske Tankes Livskraft ikke har kunnet frelse fra stedse stigende Ulæselighed, og det nytter ikke noget, at disse Sange stedse med Patos afsynges paany, hver Gang der paany bliver spist for hin Ide — og der gives faa Ideer, for hvilke der er spist saa meget — Røg, Røg, Røg! siger Turguéniew og for mangen En i den yngre Slægt er den Røg, der slaar ud af hine Sange, ikke noget Bevis paa, at der er Ild i dem.

Chr. Winthers bedste Værker ere Poesier af den stik modsatte Art. Vore Fædre elskede dem, og de elskes af os. Vore Fædre saa' dem blive til, og de leve for os. Det er Blomster, som ikke have mistet deres Kroner, hvis Farver ikke ere falmede, hvis Duft ikke er fordunstet. Det er Stjerner, hvis Guld ingen Rust kan angribe og hvis Ild aldrig bliver slukt. Vi kende disse Digtninge fuldt saa godt som vore Fædre gjorde det og vurdere vi dem end noget anderledes, saa skatte vi de bedste imellem dem fuldt saa højt, som den foregaaende Slægt skattede dem iblandt dem, som den ansaa for de bedste. Om den uvisnelige Ungdomsfriskhed i Winthers Poesier, gives ikke mere end én Mening. Kun udtale de Yngre deres Glæde over den i et noget andet Sprog end visse Ældre have gjort det. En Poet, der til Manges Forundring har betegnet sig selv som en Art Lærling af Chr. Winther, har givet sin Henrykkelse Luft i dette Udbrud til Digteren: „Det Ydunsæble, Du langer, der hænger paa Dafnes Træ." Vi kunne ikke underskrive denne Udtalelse, hvilken man forøvrigt ikke kan negte en vis Raskhed, siden den som Hr. v. Bilbos Replik i Freias Alter: „Ved Apollo! hun er skøn som Freia" i en Haandevending fører En fra Valhal til Olymp. Æbler paa Laurbærtræet! Er det Alvor eller Ironi? hvorfor sige saadan Noget til en Mand, man har kær? Det er som om vi vilde sige til Hr. Ploug, at han neppe vinder andre Laurbær end dem, der vokse paa Æbletræerne. Hr. Ploug vilde sikkert mene, at der ikke hermed var sagt ham nogen Kompliment. Man træffer da vistnok Sagens Kærne sikrere, ved uden mytologisk Smykke at henføre Winthers Digtninge til de udkaarne Kunstværker, der have bevaret deres Glans for to Generationer, og som efter al Sandsynlighed aldrig ville miste deres Værd.

Det er min Agt at meddele nogle Studier over disse Digte; men jeg skynder mig med at sige, at om Digterens Personlighed og Levnet har jeg absolut Intet at fortælle.

Som Privatmand er han mig fuldstændig ubekendt; han har ingen Bidrag givet til sin Biografi, og selv den Art mindre biografiske end literærhistoriske Notitser om det enkelte Digterværks Tilblivelsesmaade, der for Kritikeren ere af saa høj Værdi, fattes ved Chr. Winther ganske. Jeg véd om ham kun hvad enhver kan vide: At han fødtes i Fensmark i Præstø Amt d. 29 Juli 1796 og altsaa nu gaar i sit 80de Aar, at hans Fader og hans Stedfader vare Præster, at han blev Student 1815, studerede Teologi, 1824 fik Eksamen, ernærede sig som Huslærer og 1830 aflagde den homiletiske Prøve; at han efterat have arvet en betydelig Sum rejste udenlands 1830—31, og i 1841, udstyret med Titelen Professor, af Christian d. 8de blev sendt til Neu-Strelitz for at undervise den daværende Kronprinses Forlovede, den meklenburgske Prinsesse, i Dansk; at han giftede sig noget over halvhundrede Aar gammel, 1851 modtog en Digterpension, senere har foretaget flere Udenlandsrejser og for Tiden er bosat i Frankrig. Jeg kan da altsaa ingen nye Oplysninger meddele om Forholdet mellem Digterens Liv og hans Værker. Hvad jeg paa disse Blade vil forsøge, er at give nogle Studier over selve hans Poesier og dermed nogle Grundrids til Portrætet af et dansk Digterfysiognomi, der er enestaaende ved Skønhed og Finhed.

I.

(Naturopfattelsen.)

Et Folks Literatur er dets Selvbevidsthed. Alt som Literaturen udvikler sig, bliver Folket sig stedse flere af sine Ejendommeligheder, stedse mere af sit Liv, sin Historie og sine Sæder bevidst, og paa et givet Kulturtrin indtræder da ogsaa den Naturskønhed, der omgiver Folket og er en Del af dets aandelige som af dets fysiske Ejendom, i dets Bevidsthed som Noget, det tilbunds forstaar og kender og nyder. Chr. Winther har ved en digterisk

Erobring skænket vort Folk et stort Omraade af dets egen Natur, som det endnu ikke aandeligt havde taget i Besiddelse. Han har sét paa disse vore Naturomgivelser med saa poetisk og originalt et Blik og har opfattet dem saa sandt og simpelt, at vi nu Allesammen se med hans Øjne og Ingen af os kan udmaale, i hvor stor en Gæld vi ere til ham derfor. Det synes en let Sag at have Øje for Skønheden i en Natur, der er saa lidet hemmelighedsfuld, saa klar og aaben som vor. Det synes saa for os. Men man bør ikke glemme, at det har varet lige til dette Aarhundrede, før denne Natur opnaaede sin Forklarelse i Poesi eller som man ogsaa kunde udtrykke det, før denne Naturs Poesi blev sét og følt saaledes, at Følelsen gav sig Luft i Ord, der synes rene Spejlinger af dens Genstand, Ord, der hverken ere for vide eller for snevre, som ikke drage en eneste Genstanden uvedkommende Reminiscens eller Stemning med sig og som gengive det virkelige Naturindtryks alsidige Karakter, Ord som disse f. Eks.:

Den korte lyse Majnat
Over Skovens dunkle Træer
Var draget hen saa sagte,
Og i dæmrende Skær
End tindred Morgenstjærnen,
Mens højt i Luften hang
Den usynlige Lærke
Som en Klokke, og klang.

I Skoven var der stille,
Kun som i Børneleg
Den fjærne Kukker lokkede
For Solen, som steg;
Men lidt efter lidt
Kom der flere Stemmer til,
Og Dagmoer blev hilset
Med det fulde Orgelspil.

Der findes i Chr. Winthers „Samlede Digtninger“ et med lutter reelle Træk udstyret, og dog andet og

bedre Danmark end det virkelige, et Danmark, i hvilket Sommeren udfylder største Delen af Aaret, i hvilket Vinteren er saa kort eller Foraaret dog saa nær forestaaende, at ingen Fremmed, der lærte vort Land at kende derigennem, vilde tro paa vor 9 Maaneders Kulde og Slud. Som i en Essens er nemlig her al Sødme og al Duft ved vort Land og vort Klima sammentrængt.

Hvor mange Udviklingsstadier vare ikke nødvendige før den poetiske Naturopfattelse kunde naa saa vidt! Det klarer Blikket for Winthers Ejendommelighed at gennemløbe dem.

Hos Ewald spiller Naturmaleriet kun en ringe Rolle. Ganske vist er Naturbeskrivelsen, hvor den forekommer hos ham, uendeligt mere værdifuld end hos beskrivende Poeter som Tullin eller Rein, der trods Welhavens Forsøg paa at rehabilitere dem, nu kun frembyde historisk Interesse, men Naturen som saadan kommer aldrig til sin Ret hos ham, fordi den bestandig kun minder ham om Gud og hans Begejstring for den øjeblikkeligt slaar over i Psalmetone. I det bekendte Ewaldske Digt „Rungsteds Lyksalighed“ er den yndige Skildring af sjællandsk Natur skudt ned i en eneste stor stakaandet Bisætning, der indleder og forbereder Hovedsætningen, en Klopstocksk Lovsang over „Almagtens Troner“. Og selv de skønneste Steder i dette Digt ere for ekstatiske og for abstrakte i deres Udtryk til at male netop vor Natur. „Hvor Sangersken bygger og kvidrende røber sin Rede“, „Hvor Hjordene brøle mod Skovens letspringende Sønner“, „Hvor Mejeren synger bag gyldene Dynger“. Det er Billeder, som ikke male nogen enkelt Egn, det er almindelige Betegnelser, der mest af Alt betegne en Sky for det egentlige, det træffende Ord, det være nu Nattergalen, Raadyret eller Rugen. Men de abstrakte Udtryk staa det gejstlige Foredrag nærmere, og Ewald er endnu altfor optaget af Klopstock og altfor underdanig mod den tysk-teologiske

Opskrift til at søge Andet i Naturen end „Præget af den Høje“ paa hvert dens Blad. Ewald priser ikke Sjælland, men tager af dets Skønhed Anledning til at prise den Gud, der skabte Sjælland.

Det næste Stadium i Naturopfattelsen betegnes i vor Poesi af Schack Staffeldt. Hos ham er den teologiske Naturbetragtning vegen for den metafysiske: Staffeldt er vor første filosofiske Digter. At han sjeldent eller aldrig kommer til at skildre den danske Natur, beror derpaa, at den Natur, hvorom han drømmer og taler, er Naturen i dens Helhed, Universet. Den Naturkraft, der drejer Forvandlingens knusende Hjul med saadan Vælde, at Aarhundreder „stænke hen som Draaber“, den Naturnødvendighed, der har „Verdens Lov i den højre, Tidens Flod i den venstre Haand“, der skaber hver Tanke i Tænkerens Sjæl og under hvilken Heroernes Vilje træller, er Genstand for hans Sang. (Se Digtene „Til Naturkraften“, „Nødvendighed“.) Han forherliger Naturen som den kolde, tvingende Nødvendighed uden at elske den; man undres undertiden over Tonen i hans Hymner til den, fordi Ordenes ikke trøstelige Indhold synes at staa i Strid med den begejstrede Form.*) Iøvrigt kan man i Staffeldt's Forhold til Naturen spore to forskellige Udviklingstrin, svarende til den tyske Filosofis samtidige Udvikling. Snart stiller Digteren sig koldt og fremmed overfor den ydre Natur; paa Fichte's Vis føler han overfor den kun sit eget Jeg og jo stærkere den

---

*) Til „Nødvendigheden“ synger Staffeldt:

Altings Styrer! jeg dig hilser med Hymneklang
Uforkrænket du er evig og overalt.
— — — — — — — — — — — — — — —
Kraft og Drift og Instinkt lyde dit Herskerbud
Og Beslutningen stolt døiger sin Lænke kun.
Støvet, Stjærnen og Ormen,
Aanden trælle i samme Baand.

larmer eller skrækker, des mere. Langt fra at besynge den, hvor den synes mest frygtelig eller mest sublim — som ved Ætnas Krater eller under Uvejr mellem Alperne — føler han overfor den kun den Almagt i sit Bryst, der hæver ham over Dødsangst og Fejghed. Langt fra at smelte sammen med Naturen hævder han i enkelte betydelige Digte kun sin Menneskefornemhed overfor den.*) Men i en anden langt betydeligere Digtcyklus stiller Staffeldt sig ganske paa Schellings Standpunkt. Altets Enhed under alle tilsyneladende Forskelligheder, alle Fænomeners Overgang i hinanden og Sammensmeltning med hinanden, den store Harmoni i Naturen sysselsætter her uafbrudt hans Refleksion og hans Indbildningskraft. Naturen er ham her ikke mere Tvang og Trældom under Nødvendighedens Aag, men Alforening og Alkærlighed. Den digteriske Fantasis Betydning bliver da for ham ingen anden end den paa aandig Maade at iværksætte hin Sammensmeltning af Altets Yderled Materie og Aand; thi Fantasien er det, som forvandler den døde Sten til et levende Idealbillede, som gennem Elskov forener Menneske med Menneske og gennem Andagt Mennesket med Altet. Ved Fantasien er det da, at som det hedder i Digtet „Til Fantasien“:

Elskovs Trang af Formernes Forstening
  Stræber over Enkelthedens Bred,
Andagt, Andagt kun er Alforening
  Alliv, evig Alselvkærlighed!

---

*) I Ætnas røde Helvedluer
Du med herojsk Apati
Som Barnet paa en Glød nedskuer.
(Digterfantasi).

Denne Tryghed ved Naturens Gruen
Denne Fasthed midt i Altings Fald
Denne Fryd ved Undergangs Beskuen
Vidner om mit grænseløse Kald.
(Paa Toppen af Mont-Cenis).

Og som det er denne Besjæling og Optøen af al stivnet Egoisme og Enkeltværen, der giver Fantasien dens Betydning, saaledes har alt det Mægtigste i Naturen: Vaaren blandt Aarstiderne, Vandet blandt Elementerne, Metamorfosens Lov blandt Naturlovene ingen anden Betyduing; thi Foraaret optøer alt det Frosne, Vandet lader sig ikke binde i nogen enkelt Form og de store lovbundne Formforvandlinger i Naturen henpege tydeligt paa alt Stofs Ensartethed og alle Formers Enhed.

I Staffeldts „Foraarshymne“ hedder det:

Hvert et Væsen bryndigt sig beruse
Af den Himmelild, du brænder i,
Og i vilde Vellysthvirvler bruse
I et Hav af Hymneharmoni!
Al Naturen ved din Fakkel stræbe
Ud af Formens frosne Favn at tøe!

Den berømte „Hymne til Vandet“, som det er Heibergs Fortjeneste først at have udrevet af ufortjent Forglemmelse, indeholder samme Tanke om det Element, der forbinder alle Draaber til ét Hav, der en kort Stund stivnet til Is, med Solen til Allieret, bekæmper Forsteningen og som bestandig tilstræber „Alforening“:

Sangværdige Vand! utømt du udgaar
  Fra Havet i talløse Aarer,
Paa Naturens Kind du som Roser udslaar,
  Af Menneskets Øje som Taarer,
Dog aldrig opholder dig nogen Gestalt
  Du stræber igen til det formløse Alt.

Selv hisset, hvor Formen ved istakt Pol
  I Favn dig, Forhærdede, tager.
Du vaagner af Døden for nærmere Sol,
  Det Hele sit Tabte tildrager,
Thi strider du mod Forsteningen,
  Fælder Taarer — og dør igen.

I Digtet „Forvandlingerne“ endelig optager Staffeldt et af Folkevisens hyppigste Motiver, den magiske Forvandling, der ved et Vidunder ombytter en Skikkelse med

en anden. Snart er jo der en skøn Kvinde forvandlet til et Træ, snart til en Orm, snart til en Fugl, snart til en Hind, snart først til Hind, saa til Falk eller først til Laks, saa til Sværd, saa til Hind.*) Allerede den Orden, hvori Naturrigerne her forekomme, viser Afstanden fra Staffeldt. Hos ham med hans filosofiske Naturbetragtning foregaaer Forvandlingen som en Stigen gennem Naturrigerne, som et stort Symbol paa Naturens Stræben mod den fuldkomne Form. I hans Digt bliver den haarde Karfunkel til Rose, Rosen til Fugl og Fuglen til en dejlig Jomfru. Forvandlingen begynder med hin Blødgøren af den forhærdede Forstening, der er Staffeldts Yndlingstanke og ender med at Dyrehammen falder for den skønne Menneskeskikkelses Fødder. Dette er ikke Folkevisens fantastiske Naturbetragtning; man øjner Darwin noget borte. Og Digtet culminerer i denne begejstrede Panteisme:

Thi Alt er i Et og Et er i Alt
  Forskellig kun Enheden banker
Som Pulsslag, dybt i hver Livsgestalt,
  Den samme i talløse Skranker.
Forsteningen selv kun dølger den,
  Thi Kærligheds Aande optøer den igen.

Der er i Schack Staffeldts Naturopfattelse et udpræget videnskabeligt Element. Overfor ethvert Natursyn, hvorved han dvæler, mindes han dets naturlige Tilbliven gennem den hele Række af Formforandringer. Selv Blomsterverdenens Skønhed, den mest udvortes, Sandserne mest gennemtrængende i Naturen, minder ham om den Naturlov, der ligger bagved. I et Digt „Til Naturen“ lader han Blomsterne sige til Solen:

Sol, du straaled os ud, drag os igen til dig,
Du vort Udløb og Væld! Straaler af dig, vi steg

---

*) Se Svend Grundtvig: Gamle danske Folkeviser II. Nr. 66, 59, 56, 58.

Ned til Jorden og trylled
Os til farvede Blomster ind.

Hvad er dette andet end Naturloven om Varmens Overgang til Kraft og Kraftens til Varme udtalt i det fjerde Asklepiadeiske Metrum istedenfor i en matematisk Formel!

Men denne Ejendommelighed ved Staffeldts Blik for den ydre Natur gør ogsaa, at de Skuespil, der fortrinsvis tiltrække ham, ere alt Andet end vort Danmarks Agre og Høje, Skove og Sunde. Hvad der fængsler ham i Naturen, det er de Særsyn, han paa Rejser træffer, de særegne og forunderlige Naturdannelser, der for hans ydre Øje ligesom virkeliggøre den Alenhed i Alforvandlingen, den Optøen af det Forstenede, paa hvilken hans indre Øje bestandig er fæstet. Jeg husker endnu den Forundring, hvormed jeg i min tidlige Ungdom under Læsningen af Schack Staffeldt studsede ved, efter at have læst Sonetten „I en Dryppestengrotte" at komme til den næste „I en Dryppestengrotte" og straks derefter til en tredje „I en Dryppestenhule". Tager dette ingen Ende? tænkte jeg. Men nej! den næste hed „I en Dryppestengrotte med et Naturtempel" og saa fulgte „Vanvids Rige. I en Dryppestengrotte". Nu undrer dette mig ikke mere. Dryppestengrotten er Staffeldt det haandgribelige Symbol paa det Al-Ene; her, hvor Stenen synes paa Nippet til at forvandle sig til Dug og Dunst, og hvor Draaben synes at være stivnet til Arkitektur har den grublende Digter følt sig mere hjemme og mere opløftet end i Bøgeskoven eller ved Sundets Strande. I en af disse Sonetter udbryder han grebet:

Stedse det i Undergang sig skiller
Og i Ophav samler sig igen.

I en anden studser han ved den Blanding af Tilfældighed og Fornuft, der her har æltet Stenens Dejg, i en tredje udtaler han Anelsen om, at Aander ved at

lytte til disse Stendugsdraabers harmoniske Fald kunde indvies til at fatte „Verdens Ideal“. I Virkeligheden var Naturidealet, som han opfattede det, for ham virkeliggjort paa dette Sted.

Med Schack Staffeldt forsvinder i vor poetiske Literatur den metafysiske Naturbetragtning, for hos Oehlenschläger at give Plads for det egentlig poetiske Forhold til Naturen, der hverken bruger Naturskønheden som Vehikel for en Lovsang over Skaberens Godhed eller af lutter filosofisk Grubleri taber Interessen for Naturens ydre Liv og for de utallige Skuespil i den, der ikke stemme med en enkelt Yndlingsteori. Med Oehlenschläger begynder et nyt Udviklingsstadium og vi se hos ham Naturopfattelsen gradvis frigøre sig fra en ældre Tids Betragtningsmaade, indtil den nærmer sig den poetiske Realisme hos Blicher og Chr. Winther. Han falder ikke som Tullin og Ewald overfor enhver skøn Egn i Ekstase over Skaberens Visdom; men han er i sin Naturdyrkelse ganske ligesaa religiøs som hine Digtere i deres Gudsdyrkelse vare. I Kraft af sit lyriske Anlægs hele højtidelige og ophøjede Karakter stiller han sig i et rent Andagtsforhold til Naturen. Den Omstændighed, at *Naturen* som saadan i og for sig allerede er ham hellig, betegner Fremskridtet fra de gamle ortodokse Digtere, men Andagtsforholdet til Naturen bevirker tillige, at han aldrig bliver saaledes fortrolig med den som Blicher eller Winther. Respektforholdet umuliggør Fortroligheden. Til Oplysning af det Sagte, nogle Eksempler:

Skoven som saadan er Oehlenschläger hellig.

Saa huldt til den *hellige* Bøg'skov
Du vinkte mig,
O Jord! hvor end aldrig den tunge Plov
Havde furet dig!

(Morgenvandring).

Myrter i kølige Lund
Af Erindringen ej fortrænge den *hellige* Bøgeskov.

(Vaarelegi).

Tykke, veldædige Bøge, mosfulde Stene-
Smilende Stund!
O hvor du favner mig køligt med løvfulde Grene,
Hellige Lund!
(Faarevejle-Skov).

Himmelblaaet er helligt:

Alnaturen er nu kun en andagtjublende Kirke
Kærlig den hellige blaa Hvælving omfavner det Alt.
(Vaaren).

Smaablomsternes Skønhed og Ynde er hellig. I det skønne Digt over Vahl hedder det, at de ville danne „et helligt Monument over hans Grav“. Thi Naturen selv i sin Helhed er hellig.

Du véd det, hellige Natur!
At kold min Barm sig ej tilslutter.
(Samliv).

Og er den nogensteds hellig, da er det paa Sjælland. Hvor Oehlenschläger, som i det ypperlige Digt „Sommermorgen ved Strandmøllen“ vil skildre en ægte sjællandsk Egn, der hedder det efter en almindelig Indledning om at Morgensolen er skøn, hvor den end staar op i Danmarks Rige, at Digteren dog helst ser dens Rosenkugle hæve sig her, og Følelsen faar Luft i det ejendommelige og betegnende Udbrud:

Her er Natur et helligt Navn.

Det er i Kraft af den samme Maade at føle Naturen paa, at i „den frembrydende Vaar“ Ewald, den Digter, der for Oehlenschläger staar som Naturens uopnaaede Sanger, apostroferes med Ordene: „Hellige Ewald!“ og i Digtet „Ewald“ med „Hellige Skjald“. Der tænkes herved ikke paa hans Fortjenester som gejstlig Digter, han er hellig allerede ved sin Følelse for den hele Natur. Hvor Forholdet til Naturen som Natur er saa andagtsfuldt, ligger Overgangen til Gudsdyrkelsens Stemninger og Forkyndelser nær. Digtet „Aftensang“ i Langelandsrejsen er det bedste Exempel paa, hvorledes en Hymne

eller Psalme i den frie Natur paa dette Aandsstadium klinger. Det dejlige Digt begynder med Aftenstemningen i Bøgeskoven, hæver sig i stedse højere Flugt, optager paa Vejen nogle Psalmetoner af Brorsons „Hvo véd hvor nær mig er min Ende“ og kulminerer, halvt kristeligt i sin Aand, halvt naturfilosofisk i sit Indhold, med en Bøn til Gud, der glider over i en Bøn til Solen. Om Frelserens Blod minder mystisk Aftenhimlens Purpur, i hvis Flammer Digteren i sin Dødsstund ønsker at kunne bade sit Blik og sin Sjæl.

O bad mig da i dine Flammer,
Nedgangne Sol! husval min Barm;
Og tryk, til Dødens Le mig rammer,
Mig venlig i din Kraftens Arm!
Og i min Afskedstime god
Styrk Hjertet med dit Himmelblod!

Det er lærerigt med et Slutningsudbrud som dette at sammenligne enkelte beslægtede hos Winther. Forskellen er iøjnefaldende. Dette og andre slige Udbrud hos Oehlenschläger ere lige saa mange Henvendelser til Himlen; uden et himmelvendt Blik afslutter Oehlenschläger endnu ikke gerne en bevæget Naturstemning. Winther, som er et ægte Jordens Barn, henvender sig i Liv og Død til Jorden. Det herlige Digt „En Sommernat“ slutter med disse dæmpede Ord:

O lad mig, dunkle Jord!
Hvad anende jeg tror
Bekende for dit tause Moderhjerte,
Du kender vist mit Savn,
Lad snart mig i din Favn
Udgræde al min Vemods søde Smerte!

Og det store pragtfulde Digt til „Sjælland“, der paa en Maade danner Midtpunktet i Winthers hele Produktion, slutter med rørende Simpelhed saaledes:

Naar Alting er til Ende
Og Natten stunder til,

Naar slukket er i Mulmet
Livssolens Straalespil,
Ak kunde jeg da lægge
Til Ro mig i din Eng,
Dit Grønsværtæppe trække
Over mig og min Seng!

Der er her ikke mere nogen Reminiscens af Psalmetoner som hos Oehlenschläger, og intet Himmelvendt i Holdning, men her er noget, som er bedre: en helt original og helt menneskelig Følelse, udtalt i værdige og ganske simple Ord.

Jeg har víst, hvad Oehlenschläger havde bevaret af den Ewaldske Naturopfattelse; men ogsaa Schack Staffeldts fører han videre. I sin første og mest inspirerede Periode lokker den naturfilosofiske Verdensbetragtning, i hvilken han var bleven indviet af Steffens, ham til under Forkyndelsen af den kristelige Dogmelære at underskyde Forkyndelsen af et Naturevangelium, i hvilket Jesu Liv, som det fortælles af Evangelisterne, er benyttet symbolsk til Grundlag for en højst poetisk og fantasirig Skildring af Aarets forskellige Tider og Naturtilstande. „Aarets Evangelium“ blev læst med Indignation af Tidens Ortodokse, og er senere selvfølgelig fra alle Sider bleven omfortolket og bortfortolket. Det er et af Oehlenschlägers skønneste Mesterværker. Mange af os have kunnet det halvt uden ad, siden vi vare Børn. Lige fra den yndige Ouverture:

Hver Vaar, naar Taagerne flygte hen,
Da fødes det lille Barn Jesus igen,
Den Engel i Luft, i Lund, i Elv,
Det er vor Frelser, det er ham selv.

Lige fra denne skønne Begyndelse anslaar Digteren en Streng, som klinger sympatetisk i ethvert Menneskehjerte. Hvo vilde vægre sig ved at høre Johannes i Stormen:

Nu dø hvad ej lever og aander med sundeste Blod.
Alt Øksen ligger ved Træets Rod
Og hvilket Træ, som Frugt ej bær,
Afhugger jeg til Roden her
Og kaster det paa Ilden der.
Bort nu, fort!
I Tudser, I Øgler, I Slanger!
Snart forsvinder det natlige Mulm med Anger,
Snart lovpriser sin Gud den bevingede Sanger,
Højt nu Johannes fra vrinskende Ganger
Styrter hver Orm
Ned med sin Storm
Hyler, I Øgleunger; afsted!
Drivskyen brager, Gud Herren er med!

Hvo modtager ikke gerne den himmelske Daab:

Kvægende sødt de klare Perler bæve,
Køligt de gennem mit luftige Legem gaa.
Let forfrisket jeg vil mig af Badet nu hæve
Med min husvalede Æter blaa.

Hvo hører ikke gerne Skovens højtidsfulde Bjergprædiken, hvo indtager ikke gerne „Den hellige Nadver“ som den rækkes her. Digtet begynder:

Hvor flygted du, venlige Aand
Som strakte til Himlen din Haand,
Sødtbaaren
I Vaaren?
Til Skov og Grotte staar ej mér min Hu
Der er saa dødt, der er saa vandkoldt nu.

Og det viser sig, at Druen med den ædle Vin er den hellige Gave, Naturen nu i den sene Høst har forbeholdt sin Dyrker. Her er Oehlenschläger ligesaa dybsindig som kæk og poetisk. Her mødes han med en spekulativ Opfattelse, der i Aarhundredes Midte trængte igennem; Feuerbach siger i Anledning af Sakramenterne: „Tænk dig for at fatte Brødets og Vinens religiøse Betydning ind i den Tilstand, hvor de savnes. Hunger og Tørst ødelægge ikke blot Menneskets legemlige, men dets aandelige Væsen, de berøve ham Menneskelighed, For-

stand, Bevidsthed. Velsign da det naturlige Brød og den naturlige Vin, der stedse gengive dig din Menneskelighed og din Forstand. Helligt være os derfor Brødet, hellig være Vinen!" (Wesen des Christenthums).

Saaledes se vi, at ogsaa Oehlenschläger i sin Ungdom havde sin Naturfilosofi, og den slugte ikke som Staffeldts Lysten til at betragte det ydre Naturliv i dets enkelte Scener, tvertimod! neppe nogen af vore Digtere fører saa malerisk en Pensel som han, der var og blev den store Fornyer paa næsten alle Digtekunstens Omraader. Men ligefuldt nærede Oehlenschläger ikke nogen synderlig Forkærlighed for det poetiske Landskabsmaleri. Han var for sysselsat med Menneskeverdenen til at han kunde stille sig det som særlig Opgave at gengive den danske Natur. Han ynder ikke, siger han (se Digtet „Samliv") en Poesi, der er fuld af Fjelde og Morgenrøder og hvor Mennesket ikke behersker Landskabet. Hvorfor lovsynge Rosen, spørger han, naar Kvinden dog er saa langt skønnere end Rosen? Og han slutter:

Derfor er i min Fantasi
En Egn, hvor Menneskene mangle,
Et frostigt Landskabsmaleri,
Et Spil, der klinger som en Rangle.

Men fraset denne Omstændighed er Oehlenschläger ved Begyndelsen af sin Digterbane endnu langtfra ikke helt frigjort fra den akademiske Stil i Landskabet. Jeg paaviste den hos Ewald i hans skønneste Naturmaleri. Vi genfinde den hos Schack Staffeldt. I hans „Foraarshymne" hedder Lærken endnu „Skyens Pindar" og med en anden klassisk Reminiscens betegnes Vaaren som den Magt, ved hvis Alter Jorden „naar Platoner gløde, tryllet dyrker Gud og Dyd". Saaledes havde i det forrige Aarhundrede Rein ikke kunnet male norske Landskaber uden at befolke dem med Mindesmærker for Homer, Virgil, Horats, Ovid o. s. v.*) Staffeldt kunde

*) Se Welhaven: Samlede Skrifter 8de B. S. 272.

ikke under Beskuelsen af et nordisk Foraar glemme Pindar og Plato. Oehlenschläger afryster Aaget, men ikke med ét Slag. Naar han som Yngling i sit Digt „Den frembrydende Vaar“ tænker sig syngende for en landlig Kreds, forekomme Udbrud som dette:

Da skal de smilende Dalens Hyrdinder
Nærme sig mig under skyggende Grene

eller som:

Selve de sølvlokte Gubber skal høre
Gerne min Sang fra den mosgro'te Hytte.

Hos Chr. Winther bliver Dalens Hyrdinde til en ung Bondepige og den sølvlokte Gubbe til en gammel Bonde. I Oehlenschlägers friske Vaarsang „Endelig revned de hængende Sky'r“ hedder den elskede Hyrdinde endnu Fyllis, Vestenvinden Zefir og Nattergalen Filomele.

Den fuldstændige Frigørelse fra denne Manér er hos Oehlenschläger ikke ensbetydende med Genfremstillingen af den virkelige eller særlig den danske Natur. Han glimrer i sin Ungdom ved i streng Forstand romantiske Naturbilleder, højst pragtfulde i deres Kolorit og af mægtig Virkning, men som slet ikke tilstræbe nogen Realisme. Man læse Indledningsstroferne til Løveridderen:

Mildt boltre sig de lune Sommervinde,
Fra klare Safirhvælving Maanen straaler
Igennem duftopfyldte svale Linde
Til Egnens lukte Liljer og Violer,
Rødt gløder gyldne Spir fra Borgens Tinde
I Flodens fulde, sortblaa Jaspisskaaler.

eller man lade Blikket hvile paa det hermed beslægtede Marinebillede, der indleder „Valravnen“, hvor det lette Skib glider for „gule Silkesejl“, da Havet pludselig „bovner med sorte Bylder“ under den vilde Valravns Sang. Det er Naturbilleder af stor og skøn Effekt, men som særligt egne sig til at danne Baggrund for middel-

alderlige Eventyr og Legender og som have deres Styrke deri og ikke i Troskab overfor nogen virkelig Natur.

Man behøver ikke at minde mig om „St. Hans-Aften-Spil“ for at vise mig at Oehlenschläger tilfulde forstod at male det danske Landskab. Han har der og andensteds givet Billeder fra Skov og Strand af høj Værdi. Men jeg vil kun fremhæve et dobbelt Grundtræk i hans Naturopfattelse, der forhindrer ham i at naa det fuldendte Virkelighedspræg, som Chr. Winthers Landskaber besidde.

For det Første laa det i Oehlenschlägers Forkærlighed og Begejstring for Nordens Oldtid, at han i Regelen ser historisk paa vor Natur; han ser Nordens Fortid i den, han ser dens egen Fortid i den, snarere end han ser den, som den er. Modsætningen til Baggesens Betragtning af den danske Natur er her især slaaende. For Baggesen var Danmark stedse Barndomslandet, det Land, hvori han havde levet hin Tid, da han „var meget lille“; for Oehlenschläger er Danmark Fædrenes Land. For Baggesen var Danmark Landet, hvor Roserne vare rødest, Tornene mindst og Dunene blødest, Altsammen, fordi hans Barndom var henrundet her. For Oehlenschläger er det Fædrelandet og han søger i dets Natur overalt efter Fædrenes Spor. Kæmpehøje, gamle Ruiner og Mindesmærker opfylde ham levende; han vandrer ved Midnatstid „mellem Herthas Alterstene“ og „det yndige Land“, han besynger som Freias Sal, fører Navn af gamle Danmark. Hele Naturen deltager derfor hos ham i de gamle Minders Skæbne. Da det første Guldhorn findes, lyder en sagte Torden; ved Fundet af det andet, tie Fugleskarene og en hellig Taushed indvier Alt. Overalt i vor Natur ser han, som han i „Frodigt Sommerliv“ siger:

Den høje Oldtid række Fremtid Haanden.

Men hvo der med Opmærksomhed vil gennemlæse det sidstnævnte dejlige Digt, vil tillige komme under

Vejr med det andet Grundtræk i Oehlenschlägers Naturanskuelse, som forhindrer ham i at naa en ligesaa realistisk som poetisk Stil i Landskabet. Den personlige Forkærlighed for den menneskelige Skikkelse, som han selv aabent vedkender sig, bevirker, at han overalt hvor det er ham muligt personificerer Naturen. Han er i sit kunstneriske Anlæg altfor meget Figurmaler til at kunne fornegte dette Anlæg overfor Landskabet. „Frodigt Sommerliv" er et Eksempel fremfor alle, ligesom det er et af Oehlenschlägers ypperste Digte. Det skildrer en dejlig Midsommerdag paa Langeland. Men Digteren kan til sin Skildring ikke undvære Satyrer og Fauner, Pan og Syrinks, Dafne og Diana. Umærkeligt forvandler her som i „Aarets Evangelium" Naturen sig til Myte for ham. Markerne, Græsset, Havets Bølger sammensmelte for hans Øjne til en guddommelig Person: Han ser Flora komme ned fra Olympen, de gyldne Aks svinge for Vinden som hendes Guldørenringe, Græsset er det grønne Livstykke om hendes hvide Barm, i Maaneskinnet danne Bølgerne Sølvbæltet om hendes Midje. Landskabet er her ikke mere akademisk som hos Poussin og hos Oehlenschläger i hans første Manér, men heroisk, det gløder og straaler som et gudebefolket Landskab af Titian. Paa samme Maade som Oehlenschläger nu her har besunget Flora, har han besunget vor Natur i det Hele. Han har forklaret den til Myte, og „Nordens Guder" er blandt Andet et heroisk Digt om vor Natur. I denne samme Stil har han f. Eks. behandlet Chr. Winthers Yndlingsæmne, hans Kærligheds Genstand: Sjælland. Som Winther at gennemgaa Øen fra Nord til Syd og fra Øst til Vest, opregnende al dens Skønhed, fremhævende ethvert lille Naturtræk, der forherliger den, var ham ikke muligt. Han ser historisk paa Landets Skønhed og gaar tilbage til Sagnet om Landets Tilblivelse, han behøver en kraftig Personifikation og han finder den prægtige Skikkelse Gefion med den hele

smukke og poesirige Myte, der knytter sig til hende. Om hende former han da saavel det smukke Digt „Sjølund“ som det skønne og mægtige Drapa i „Nordens Guder“:

De Kæmper blide
Som Øksne hvide
Med Gefionsaaget
Karfunkelbroget
Uddroge Øen
Fra Fjæld i Søen.
Det bedste Stykke,
Ha hvilken Lykke!
Af Fastlandsskoven
Staar nu i Voven.

Saaledes var der endnu levnet den yngre Digterslægt en Opgave at løse, den, at forherlige Øen i dens Nutidsskikkelse som en Elsker priser sin Elskede, ikke hendes Fortid, men hendes Skønhed, og Chr. Winther blev den, som med Henrykkelse greb den Opgave at prise og male hver Enkelthed i Landets Skønhed, hver Egn, hvert Minde, hvert Slot, hver Vig, Borgene og Sundet, Bølger, Høje, Sletter og Træer med kærtegnende Ord og i indsmigrende Toner. Digtet „Sjælland“ gennemgaar og forherliger saaledes i det Enkelte Sjællands Natur, et Digt, i hvilket som Oehlenschläger vilde sige „Menneskene mangle“, et Digt paa 22 Strofer og som dog ikke er langt; men det er Strofer som denne:

Den sommerglade Lærke
Hun kvidrer højt i Luft,
Og Jordbærret krydrer
Skovsletten med sin Duft;
Mens Ræv og Hare pusle
Rundt om i lune Krat,
Den brune Hjort sig bryster
Med sin kronede Hat.

Og det hele Billede er som sammenfattet i disse underfuldt harmoniske Vers:

Der ligger du i Havet
Med Byer og med Slot,
En rødmusset Glut
Paa et Silkebolster blaat,
En blinkende Smaragd
I sin sølverne Karm,
En blussende Brud
I sin stærke Brudgoms Arm.

Det er lidet sandsynligt, at Sjælland nogensinde paany vil komme til at høre sin Lov i Ord af saadan Skønhed og med saadan Musik.

Da det poetiske Scepter gled ud af Oehlenschlägers Hænder (og det skete længe før hans Død) delte de yngre Digtere Riget eller rettere den danske Natur imellem sig. Blicher tilegnede sig Jylland, Chr. Winther bemægtede sig Sjælland, hvor han kun levnede Hertz en Enklave omkring Hirschholm; med Hauch affandt man sig let, han ønskede ikke Land; man overlod ham Mælkevejen.

Den tydeligste Modsætning til Chr. Winther som Landskabsmaler danner Blicher. Den Natur, han skildrer, er mindre yppig og Genfremstillingen ikke saa indsmigrende. Hans skønne Digte om Jylland ere derfor snarere Udtryk for en Søns usanselige Kærlighed end for en Skønhedsdyrkers. Man kan vel sige at han taler om den jyske Natur som en Elsker om sin Elskede, men man maa da tilføje: som en Elsker, der véd, at Mængden af de Andre ikke finde hans Tilbedte skøn. Atter og atter forekommer den Vending hos Blicher: om den, jeg elsker, er smuk for Andre, er mig ligegyldigt; for mig er hun den skønneste af alle.

Skummel og graa er min Fædrene-Hede,
Dog under Lyngtoppen Blomsterne staar,
Lærken blandt Gravene bygger sin Rede
Og sine Triller i Ørkenen slaar.

Saaledes lyde de berømte Ord af „Jyllandsrejsen“, som Blicher senere med en lille Forandring benyttede

til Motto for sine samlede Digte. Og andensteds maler han sin Hjemstavn med ligesaa lidet lokkende Farver:

Min Fødestavn er Lyngens brune Land,
Min Barndoms Sol har smilt paa mørken Hede,
Min spæde Fod har traadt det gule Sand,
Blandt sorte Høje bor min Ungdoms Glæde,
Skøn er for mig den blomsterløse Vang.

Hyppigt kommer han da tilbage til Baggesens Udbrud, at det Sted, hvor Barnet opvokste, altid vedbliver at være det skønneste for Manden, og til Oehlenschlägers Vane at prise sit Land som „Fædrenes Gravmark“ og finde en vemodblandet Stolthed i Tanken:

Her ruste de Sværd, for hvilke Verden har skælvet
Her smuldrer den Styrke, hvoraf kun Sagn er tilbage.

De mørke, de uhyggelige ja rædselsfulde Naturscener forekomme hyppigt hos ham. Han maler det alt begravende Flyvesands Flugt, den frygtelige Hedebrand, der foroven vælter mørkerødt oplyste Røgskyer afsted, medens forneden Ildhavets flammende Tunger hvisle og slikke paa Lyngen, som snoede bugtende Slanger sig fremad. Han skildrer hvorledes Søen brummer mod den jyske Kyst, hvorledes Bølgerne tumle sig, saa Klinten ryster, medens den hylende Nordvestvind suser ind over det oprørte Hav. Hvor kort vor Sommer er og hvor umildt vort Klima, det bliver ingen Hemmelighed for den, som læser Blichers Digte.

Hvor ganske anderledes er det ikke, naar vi staa paa Winthers Grund. Her er Alt, selv Efteraar og Vinter, opfattet ikke i den strenge Stil, men fra den milde Skønhedsside. Der er i Opfattelsen Noget, der minder om vore bedste danske Landskabsbilleder, særlig Gotfred Rumps, Foredraget er lige saa blødt og sjælfuldt. Rump er, som bekendt, især blevet populær ved sine fire poetiske Billeder, Aarstiderne, Det vilde være let at fremstille digteriske Sidestykker til dem af Winthers rige Atelier.

Her er Foraaret:

Naar Bækken risler lystig — og Skoven, den er grøn, — naar Duen bygger Rede — og kurrer i Løn, — naar blaa Violer vaagne — og Kukkeren gør Larm — da vækkes ogsaa Haabet — i mangen sorgfuld Barm. — Da stiger op i Stammen — den lutrende Saft, — de sitrende Kviste — fornemme Vaarens Kraft, — og fløjelsbløde Blade, — smaragdklare Skud — af glinsende, springende — Hylstre foldes ud.

Her er Sommeren:

Naar blygraa Skyer skjule — Midsommers Himmel blaa, — naar Havets Bølger hvile — og Skovens Bøge staa — i ængstelig Tavshed, og Bukkar med sin Duft — berusende som Vindamp — krydrer den tunge Luft; — da styrer Stæren sin Tunge, — og Viben dæmper sit Skrig, — Tudserne sig fjæle — under Skræppens brede Flig; — ud fra sin sikre Hule — spejder den gule Ræv; — sig Edderkoppen ruller — bag Bjælken i sit Væv.

Efteraaret er malt i denne ene mesterlige Strofe:

Storken, den kloge Fugl — forlængst var draget væk, — og de gule Blade sejled — ned med den klare Bæk; — de skrigende Krager — forfulgte Bondens Plov, — Smaafuglene sad stumme — i den brogede Skov.

Og her er Vinteren:

Sneen dækker Mark og Mose. — Skoven staar saa mørk og brun; — blank i Vest gaar Dagens Rose — bort af Vintrens blaa Paulun. — Tavshed bor paa Eng og Høje — Stjernen tindrer klart i Luft, — hver en Busk har lukt sit Øje, — hver en Stilk har gemt sin Duft. — Alle Blomsterbørn derude — sove nu saa sødt og tæt; — ej den hvide Vuggepude — trykker deres Aandedræt.

Man kalder Sligt Malerier og sammenligner det med malte Landskabsbilleder; i Virkeligheden lægger man sjældent Mærke til, hvor meget mere slige Strofer give end den farvede Flade nogensinde formaar. Tag Foraarsbilledet: Hvorledes skulde et Maleri nogensinde kunne reproducere Duens sagte Kurren og Gøgens larmende Kukken, Violernes Duft eller Saftens Stigen gennem

de sitrende Kviste! Lyden, Duften, den indre Bevægelse ja selv Violernes Blaanen gaar tabt for det. Eller tag Efteraarsbilledet: Storken var draget væk — hvorledes skulde Maleriet udtrykke det forbigangne? Smaafuglene sad stumme — det er Malerkunsten saa umuligt at udtrykke Tavsheden som at gengive Sangen. Men de valgte Eksempler paavise ikke blot i Almindelighed den fortrinlige poetiske Naturskildrings Fortrin for Landskabsmaleriet, de illustrere tillige Winthers særegne Ejendommelighed. Aldrig skildrer han det Gruelige og Vilde i Naturen — hans Vinterlandskab er mildt som et Snestykke af Rump; men aldrig fordyber han sig heller i indeklemte Egne, i mørke og lukkede Vuer. Den franske Digter Leconte de Lisle har en Forkærlighed for at male vilde og tillukkede Kløfter, ensomme Kilder, stille Oaser afspærrede fra Omverdenen. Winther kan ikke undvære vide, aabne Udsigter; man føler at han er Slettelandets ægte Søn. Hvilken Afstand fra Staffeldts Dryppestengrotter! — Under alle Aarets vekslende Tider elsker og forherliger da Winther det danske Landskab. Hvad han elsker i Danmark, det er ikke som det forrige Aarhundredes Poeter Skjoldungens Land, ikke heller som de senere Barndomstidens eller Forfædrenes Hjem, det er selve Naturen. Hans Fædrelandskærlighed er en ren Naturpatriotisme, der vedvarer hele hans Liv igennem. Tag den friske, dejlige Sang fra Winthers senere Aar „Vildt flyver Høg“ og hør Jubelen heri over Danmark:

Her kan jeg frit — aande Luft i min Lunge. — Alt her er mit — og om Alt tør jeg sjunge, — vandre i Drømme, — stærke og ømme, — høre, hvor Bølgerne runge.

Eller tag den fine dæmpede Idyl „En Hytte“, der først blev udgivet 1853:

Her gad jeg bo og bygge — til jeg var træt og skulde dø, — bag Lindetræets Skygge — tæt ved den klare Sø. — Den Hytte, lav og lille, — med kalket Væg og Tag af Straa, — bag Højen tryg og stille — kan Stormen ikke naa.

Ingen anden dansk Digter har saa ligefrem, saa umiddelbart ladet den stille Fred, den milde Skønhed i vor Natur afspejle sig i hans Vers, slet Ingen; thi end ikke Hertz naar paa dette Omraade Winther. Ikke at han har et mindre fint Gehør for vor Naturs Harmonier, ikke heller at hans Blik er mindre sjælfuldt eller hans Farve mindre varm. Men det lykkes ham aldrig paa denne Maade at gøre sig til Et med vor Natur og smelte sammen med den. Han sér paa den med Kunstnerens Øje; imellem hans Sjæleliv og den staar hans Kunstbetragtning og man føler i hans fineste Naturbilleder nu og da Æstetikerens arrangerende Blik. Her en Strofe til Eksempel. Den er skrevet til en svensk Dame for at lokke hende til at blive noget længere i Danmark og den skildrer særligt Sjællands Skønhed. Der staar:

Der er saa smukt og fagert paa dets Kyst,
Og Duften frisk fra gyldne Neg og Stakker,
Og Skoven sommergrøn til dybt i Høst,
Er blødt grupperet mellem Eng og Bakker.

Blødt grupperet! det minder om Udstillingsrecensionerne, et saadant Udtryk kunde Winther aldrig have brugt. Nyd nu i Modsætning hertil den naive Troskyldighed i en Strofe som Winthers:

Tæt ved den blanke Rude
Har Svalen klinet op sin Bo,
Blødt ligger som paa Pude
I Eng den brune Ko.

Det er i Skildringen af slige rent idylliske Natursyn og Naturstemninger at Winther har sin mest fuldkomne Originalitet. Det er umuligt at komme vor Natur nærmere, hvor den er allerjævnest, og hvilken Ynde og Farve og Melodi have ikke disse simple Vers om en Svalerede og en liggende Ko!

Det er interessant at se, hvorledes Winther løser sin Opgave, naar han foresætter sig at skildre vor Natur i dens Barskhed og Vrede. Næsten alle de store Natu-

ralister blandt Digterne have havt en Forkærlighed for Tordenvejret. Man behøver ikke at gaa til Byron for at finde Eksempler. Flere af vore egne Digtere have ikke heller villet negte sig en saa kraftig lyrisk Effekt. Vi have Baggesens „Tordenen paa Toppen af Grimsel“ — en Teatertorden i smukke Vers med meget Ordbulder og liden Virkning:

Underfulde Skræk! i Skrald af Torden
Midt i Flammeskyens Hvirvelstorm,
Mellem Klippers Fald, mens hele Jorden
Bæver og imod Naturens Orden
Himlen sort og Dybet lyst er vorden
Jubler i sin Undergang en Orm!

Vi have fremdeles Staffeldts Uvejr „Paa Toppen af Mont-Cenis“; man sér at vore Digtere vilde tilvejrs for at nyde Skuespillet. Det mangler ikke heller her paa stærke Ord:

Ras og hyl, Orkan! og brøl, o Torden!
  Bæv i hver en Aare, Risefjæld!
Bryd, du fangne Ild! bryd ud af Jorden!
  Havet drik! sug Floden af dens Væld!

Ogsaa Chr. Winther har sit Tordenvejr at opvise, men i hvor forskellig Stil! det er ingen Rædselstorden paa Grimsel eller Mont-Cenis, ingen Kulissetorden, ingen Torden, der river Mennesket med sig i Uvejrsstemning og heller ingen, der kalder ham til Vaaben mod Naturens Overvældelsesforsøg. Det er et ægte dansk Sommeruvejr, en Nattetorden endog, men uden Spor af Uhygge eller Forfærdelse. Den har kun givet Digteren Anledning til det yndigste Genremaleri, han overhovedet nogensinde har frembragt:

„Staa op, Annette! — Barn! det tordner
Med Storm og Lynild Slag i Slag“ —
Forskrækket under Kappen ordner
Hun hurtigt Haarets rige Lag,
Og sidder i den hvide Trøje
Søvndrukken der paa Sengens Bræt,
Og kan med halvtillukket Øje
Ej finde Skørtets Bændel ret.

Den altfor pludselige Vækken
Har farvet hendes fine Kind
Langt mere bleg, end ellers Skrækken; —
Der kommer hun i Stuen ind!
Hun vakler, kan ej Søvnen glemme,
Og stirrer mat paa Lampens Skær,
Og siger med en søvnig Stemme:
„Min Gud og Fader! hvilket Vejr!"

Hun segner hen paa Kanapeen.
Og strækker lidt sin højre Arm —
Hvor er hun blændende som Sneen,
Og blød og bøjelig og varm!
Med Øjet skjult i hvide Hænder
Halv slumrende hensynker hun,
Men farer op, naar Tordnen render
Med Bulder over Himlens Rund

— — — — — — — — — — — —

Kanarifuglen hist i Buret
I Søvne pipper ganske smaat,
Og vaagen er kun Taffeluret,
Man hører Perpendiklen godt.
I Haven suse Regnens Strømme
Og Stormen slaar mod Træ og Tag;
Sødt Blomsten vugger, som i Drømme,
Og dier ret med Velbehag.

Den sidste Sky i Vest sig dukker,
Og Stormen har til Ro sig lagt.
Mod Haven Vindvet op jeg lukker:
Kom hid Annette! og giv Agt,
Hvor Draaberne saa selsomt rende
Fra Bladene! hvor frisk en Luft!
Hvor Blomsterne taknemligt sende
Fra Bægrene en Offerduft.

Jeg vil paa ingen Maade indrømme, at Byrons verdensberømte Skildring af Tordenvejret ved Genfersøen staar over dette. Hvad han giver er andet, men ikke bedre og kun den Vanskæbne, der knytter sig til den Digter, der skriver et Sprog, som kun læses af nogle

faa Millioner, har hindret Winther i at naa evropæisk Navnkundighed for Strofer som disse. Vi Faa, som forstaa ham, maa efter Evne forsøge at holde ham skadesløs ved des mere at paaskønne hvad han har givet.

Man sér det, det er ikke det Sublime i Naturen, der fængsler Winther, ikke heller den sublime Stil, hvorover han er Herre. Paa dette Omraade viger han ærbødigt Oehlenschläger Marken. Men han afvinder selv de Naturfænomener, der for andre Digtere have en barsk eller højtidelig eller frygtindjagende Karakter som Vinteren eller Uvejret en idyllisk Side, en egen velgørende Ynde. Han ser ikke som Staffeldt Nødvendigheden i Naturen, men Skønheden alene. Dog skarpere bestemt er den Skønhed, han i Naturen ser, lutter Kærlighed — ikke hin Kærlighed, om hvilken Schack Staffeldt talte, den som allerede Empedokles filosoferede over, den Tingenes Bestanddele forenende Kraft, den kemiske og mekaniske Tiltrækning, men den Kærlighed som i Menneskeverdenen sammenknytter Mand og Kvinde og som han ser forberedt overalt i det store Naturhele, i Planternes som i Dyrenes Verden. For den frygtelige, rastløse Kamp for Eksistensen, der gennemtrænger Naturen, har han intet Blik; hos ham fortære Dyrene ikke hverandre, undertrykke Planterne ikke deres Naboer, hos ham nedtrædes ikke tusinde Spirer for hver en, der faar Vækst. Hvad han føler er den almægtige Kærligheds Aand, der bevæger Allivet. Man paaviser lettest hans Ejendommelighed ved at analysere et af hans Digte.

I alle Landes lyriske Poesi elske Naturtingene hinanden, Himlen Havet, Stjernen Liljen, Nattergalen Rosen o. s. v. Heri er i og for sig intet Nyt; men det Vanskeligste er at give det Gængse og Trivielle Nyhedens fuldeste Præg. I Winthers enestaaende Digt „En Sommernat“ elsker Liljen Rosen. Det er en Sag, der kan synes saa triviel som at Hjerte rimer paa Smerte, og hvis man skulde give en Begynder i Rimkunst et Raad,

vilde det visselig bl. A. være at undgaa Rim af denne Art. Men naar en Mester som Oehlenschläger forbarmer sig over disse stakkels gamle Rim, er det intet i Vejen for at de blive en poetisk Magt, og at han over dem bygger en udødelig Strofe af rafaelisk Skønhed:

Kong Frode staar paa Lejregaard;
Han gav sin Broder Ulivssaar,
Det var stor Ynk og Smerte;
Ung Halfdan ligger krum paa Skjold
Med Staalet i sit Hjerte.

Og paa samme Maade forholder det sig med Liljen og Rosen. Hvo erindrer, naar han læser Winthers „En Sommernat“, at der nogensinde før har været skrevet Vers om Liljen som Helt og Rosen som Heltinde eller omvendt! Først og fremmest fortryller Digtet ved dets milde Nattestemning. Skovens hele Atmosfære er deri. Ogsaa Digterne af den ældre Skole som Schack Staffeldt kunde fristes til at behandle et lignende Sujet, men de toge det da rent abstrakt, Billedet mangler Luft og Horizont. Hos Chr. Winther gaaer forud for Liljens og Rosens Elskovsduet en hel Ouverture. Nattens Stilhed i den første Strofe stemmer og forbereder:

Højt over Bøgens Top
Der gaar en Stjærne op,
Og skuer ned til Skovens dunkle Kroner,
Og dybt fra fjærne Krat
I stille Sommernat
Der lyde Nattergalens ømme Toner.

Her er Tæppet rullet op for den stille Bøgeskov som Scene, og Nattergalens Slag akkompagnerer Naturens sagte hviskende Røster, indtil dens Toner strømmer over i Blomsternes Sukke.

De lange Skygger maa
Med Taagesløret paa
Hensvæve tyst og langsomt over Mosen,
Og saa fortrolig, øm
Som i en Elskovsdrøm
Udaander Liljen tusind Suk til Rosen.

Man sammenligne denne henrivende Ouverture med Indledningen til Staffeldts beslægtede, iøvrigt baade dybe og smukke Digt „Liljen og Dugdraaben“. Her findes den fuldstændige Atmosfæreløshed. Digtet begynder:

Fra Solens Afskedssmil udflød
En Draabe ned i Liljens Skød
Lig Graad af Engles Længsel;
Da lukkede sig Blomsten brat
Og Draaben fangen og forladt
Sig fandt i jordisk Fængsel.

og nu følger en Dialog med Spørgsmaal og Svar, Bøn og Afslag mellem Liljen og Dugdraaben ɔ: mellem en Lilje, der er som malt ganske ene forneden paa Billedfladen og en Dugdraabe, der falder ned foroven. Der er ingen Luft imellem eller omkring disse allegoriske Abstraktioner, der betegne jordisk Tilværen og Himmelrenhed. De ere ikke Led i noget Naturhele, de tage ikke Del i nogen af Døgnets Timers Stemning. Hos Winther ere de Elskende ikke isolerede eller abstraherede ud af Sammenhængen med den øvrige Natur. Stjærnen, Nattergalen og de svævende Taager ere Vidner til, hvorledes Liljen erindrer Rosen om deres fælles Opvaagnen i Vaaren under Lærkernes Sang og om hvorledes dens søde Blik vakte al Liljens elskovsfulde Længsel.

Vi folded ud vor Krop
Og vokste sammen op,
Men Stormen snart vort spæde Løv adspreder,
Dog af vort korte Liv
Har Kærlighedens Bliv
Jo skabt en salig Sum af Evigheder.

De første to Linjer udtale i deres skønne Simpelhed Betingelsen for den egentlige Naturerotik, indeholde Hemmeligheden ved den Natursympati, der endnu ikke er hidset ved Civilisationens berusende Elskovsdrikke. Saaledes elskede Paul og Virginie, opdragne af samme Moder, dannede alt som Børn af samme Naturomgivelser

og udstyrede med samme Instinkter, samme Vaner og beslægtet Ydre, udrustede med alle Betingelser for at forstaa hinanden fuldt og fra Grunden af og altid udvikle sig i gensidig Overensstemmelse med hinanden. I Sammenligning med Elskoven mellem to forskelligt anlagte, forskelligt opdragne og uensartede Stedbørn af det store vulkanagtige og fordærvede evropæiske Samfund, hvis Spaltninger i religiøs, national, politisk, social og moralsk Henseende afvekslende splitte Individerne eller knytte dem sammen med en glødende Lidenskab, hvis Kraft, saalænge den varer, tusinde Gange overgaar hin stillevoksende Tilbøjelighed, er denne Elskov mellem Naturens Børn hvad Mælken er i Sammenligning med den stærkeste Vin. Hvor naturlig er den ikke for to Planter, der er opvksoede paa samme Jordbund, stærk uden Heftighed og ét med Plantens hele Liv!

De fire sidste Linjer i Strofen indeholde en hel Livsfilosofi. — Thi ogsaa Chr. Winther har sin, hvor lidet han end har plaget sig med Systemer — og det den samme Filosofi, hvori saa store og dybe Tænkere som Spinoza og Feuerbach have havnet. Faren for at blive pedantisk er stor, naar man nævner saa tunge Navne i Anledning af saa henaandet et Digt; men jeg vil trodse den for at forklare min Mening. Der er Steder i Feuerbachs „Todesgedanken“ der ikke ere mindre poetiske end Liljens Udbrud:

Og Stormen snart vort spæde Løv adspreder

og den Tanke, som den knytter dertil. Hvad betyder det for Tidens eller Livets Værd, hvor længe det varer? Hvo spørger om en Sonate er kort eller lang, naar den er skøn? Man spørger ved Sonaten kun om hvad den er værd; thi den Tid, der er opfyldt af skøn Musik, har sit Midtpunkt i sig selv, og Begyndelse og Ende ere Grænsebestemmelser, som ikke vedkomme dens Indhold. Den blev ikke skønnere eller værdifuldere ved at fortsættes i det Uendelige gennem en Række af Eksistenser.

Thi Evigheden er ikke den lange Tid, men det vægtige, med Livets og Tidens Indhold fyldte evige Øjeblik, og saaledes kan selv den hurtigst dræbte, snart sporløst tilintetgjorte Eksistens, der har været rig paa slige tidløse Øjeblikke blive, hvad den i Digtet kaldes „en salig Sum af Evigheder“; Thi evigt er efter Spinozas Lære og Chr. Winthers Følelse det, som er uafhængigt af og uden Relation til nogen Tids- eller Steds-Begrænsning*).

I den næste Strofe følger det kvindelige Svar paa den mandlige Bejlen, et stumt Svar, et Svar som Rosen fortier, men som Himlen skriver med Stjerneglans i Dugdraaberne paa dens Blade:

Men Rosen stod saa tyst
Og gemte i sit Bryst
Al Sødhed, som den hemmeligt bevared,
Kun Stjærnens Sølverglans
I Duggens Perlekrans
Lod Elskov anende fortolke Svaret.

Denne Strofe er i Henseende til Rytme og Melodi sikkert den skønneste i Digtet. Dens første Halvdel skildrer Jomfruelighedens stille Sammenfolden af sit Væsen og det i Ord, hvis Klang man uvilkaarligt dæmper, i dens anden Halvdel stiger Stemningen til Henrykkelse, medens de to lange og pragtfulde Ord „Sølverglans“ og „Perlekrans“, der fylde des mere, fordi Linjen er saa kort, ved deres eiendommelige Tonefald (den Fod, der i Metriken kaldes Kretikus) give Verset noget jublende og festligt. For ret at gøre det Zarte og Sværmeriske i disse Vers af Winther anskueligt frembyder Schack Staffeldt sig atter som Folie. I hans „Liljen og Dugdraaben“ forekommer denne Strofe:

---

*) Smgln. disse Ord af „Fjældvandring ved Badet“:

Den Plet og de Minutter, som
En Evighed er blevet,
Skal Tanken helligt frede om —
De eneste, jeg leved!

Men højt til Regnens Farvekrans
Til Maanesløret Sølverglans
Blev Draaben herlig kaaret.
Dog snart i Engles Skaal den flød
Af Andagts Blik i Templets Skød
Og blev til Himlen baaret.

Selv et metrisk lidet udviklet Øre vil føle det Henaandede i Winthers Vers stærkere ved Sammenligning med denne dog ingenlunde tunge Strofe, der benytter næsten samme Ord.

Saa følger i Winthers Digt den sagte „Gysen gennem Skovens Haar“ og Stjernernes Indslumren, medens en bleg Rødme fra Øst lægger sig over Himlens Kinder. Det er da intet indholdsrigt Digt; men denne Scene under en Sommernats Himmel, i hvilken en Stjærne, en Nattergal og lette Taager afgive Sceneriet, er gennemtrukket af en Naturerotik, hvis Inderlighed er uovertruffen. For Winther er Rosen og Liljen ikke Symbol eller Allegori, det er ikke nogen Fabel, her fortælles eller noget Sindbillede, der fremstilles; Digteren har virkelig hørt Græsset gro og Blomsterne hviske i Nattens Stilhed. Et Digt som dette, i hvilket Winthers Naturmaleri kulminerer, danner tillige Overgangen til hans egentlige erotiske Poesi. Thi Erotiken her mangler saa lidet i at være menneskelig, Rosen, som Oehlenschläger ikke vilde besynge, fordi en ung Jomfru dog var skønnere, mangler saa lidet i at være en ung Jomfru og Dugdraaben paa dens Krone saa lidet i at være en Taare, at naar Digteren mange Aar senere til sin Elskede henvender dette dejlige Vers:

Smykker den blanke
Bævende Ædelsten,
Taaren, min ranke
Duftende Rosengren?

saa er den erotiske Inderlighed neppe større her end hist, hvor Rosengrenen ikke var Lignelse men Natur og den „bævende Ædelsten“ en virkelig Dugdraabe.

II.

(Erotiken.)

Digtene „Til Een" udgøre den mest betydningsfulde Gruppe blandt Winthers erotiske Poesier og ere blandt alle hans Digte det mest moderne Parti. Thi ingensteds fremtræder i hans Værker den personlige Inderlighed stærkere end her, og dette nære Forhold mellem Digterpersonligheden og Værket er et moderne Træk. Ved Læsningen af visse Oehlenschlägerske Tragedier kan man være usikker om, i hvad Orden de ere skrevne, eller rettere man har det Indtryk at det for Oehlenschläger selv har været temmelig ligegyldigt, om Karl den Store blev gjort til Tragedie før Knud den Store eller Knud den Store før Karl den Store. Der er ligeledes blandt Winthers Romancer og fortællende Digte ikke faa, der synes lige saa godt at kunne være frembragte nogle Aar før eller senere; man ser ingen Grund hvorfor „Ridder Kalv" er produceret mange Aar før „Ridderen og hans Datter" eller hvorfor „Martin og Marie" er skrevet nogle Aar forud for „Rudolf og Bertha". Men Digtene „Til Een" gøre det sikre Indtryk, at de hverken kunde være skrevne senere eller før og i ingen anden Orden, end den, hvori de bleve til, hvad enten denne nu falder sammen med den, hvori de ere blevne offentliggjorte eller ikke. Det er erotiske Digte og af en rent moderne Erotik.

Elskovsdigte! Kærlighedsvers! Der gives nutildags neppe sjældnere Poesier. Faa kunne skrive dem og de faa, der kunde, ville det saare sjældent. De skrives til alle Tider af halvvoksne eller voksne Skoledrenge, hvem megen Ungdom og nogen Forelskethed bibringer en Syden i Blodet og en Susen for Ørene, som af dem tages for digterisk Inspiration. Men frasét hine Stakler, Dilettanter kaldede, hvem Guderne have givet Lysten og nægtet Evnen til at være Talenter og Genier, har Digtekunsten nu blandt sine Dyrkere kun faa, der ere komne

til Skels Aar og Alder, og som give deres Kærlighed i Trykken. Naar den virkelige Digter er kommen ud over de allerførste Ungdomsaar, naar han tilfulde véd, hvad det er som i Livets Virkelighed forstaaes ved Kærlighed og af de andre Mennesker kaldes med dette Navn, saa vil han hyppigt være hundrede Aar for gammel til at udgive Kærlighedsdigte. Men Chr. Winther var ikke mere ung, da han udgav den første Gruppe af Digtene „Til Een“ (de første 23 Numre findes i „Digtninger“ fra 1843) og den Lidenskab, der er udtalt i disse Digte, er ikke heller den første Ungdoms. Man maa være Digteren taknemmelig for at han i sit 47de Aar endnu havde bevaret det Livsmod og det sympatetiske Forhold til sine Medmennesker, at han troede paa menneskelige Hjærter i den store navnløse Flok, for hvilken han kastede sine Perler.

Man kan ikke sige, at de første Prøver af denne Samling bleve paaskønnede efter Fortjeneste, da de fremkom. Heiberg, der ellers nærede saa varm en Følelse for Chr. Winthers Poesi, afgav en mærkværdigt haard og uretfærdig Dom. Han siger: „Hvad den erotiske Cyclus *Til Een* angaar, da er det dens værste Fejl, at den ligesaa gerne kunde hedde *Til Alle.* Den samme Digter, som ellers med saa stor Virtuositet har malet os sine tidligere Elskerinder saa lyslevende, som om de stode for vort legemlige Øje, synes her næsten at have tabt baade sit Kridt og sin Farvepalette; thi Genstanden springer slet ikke frem med ejendommelige Træk, Læseren faar intet Billede af den; den „Ene“ ser ud som Enhver, man er forelsket i“. Faa kritiske Ytringer ere mindre slaaende end den sidste. Jeg véd ikke, hvorledes Heiberg har læst disse Digte, der rigtignok for os nutildags staa i en klarere Belysning ved de mange, der have fortsat og udfyldt Rækken; men den første Samling indeholdt dog Digte som det, der bar Overskriften „Bleg“ og andre, der have om ikke mange, saa des finere ejen-

dommelige Træk. Endelig synes Heiberg at have oversét, at hvad Digteren her vilde give, ikke var Portrætet af en individuel Personlighed (han ønskede sikkert mindst at det skulde kunne kendes), men Udtrykket for en Elskovsfølelse af fuldstændig individuel Natur. Hvad der i Digtene kunde synes utydeligt i fysiognomisk Henseende, havde sin Grund i, at Digteren besang en hemmelig Kærlighed og snart kun let antydede snart forsætlig udviskede mangt et enkelt Træk for ikke at lede den private Nysgærrighed paa Sporet. Siden da er Samlingen bleven saa kraftigt suppleret, at vi have let ved at forstaa og vurdere den bedre. Den indtager i vor Poesi ingen ringere Plads end „Buch der Lieder" i den tyske, hvor forskellig den end er fra den tyske Samling. Heine spiller i „Buch der Lieder" med sine Følelser, blander Udtrykket for dem med Vid, eller tilspidser det som en Pil mod den Troløse. Buch der Lieder er rig paa ægte Lidenskabelighed, men ogsaa paa misbrugt Følelse. Fortvivlelsen som saadan er allerede misbrugt Ulykke, og nu misbruger Heine ovenikøbet undertiden Fortvivlelsen til Leg. Winthers Samling er ligesaa lidet en Række Klagedigte over kvindelig Troløshed og svegen Elskov som det er anakreontiske Sange om et lykkeligt Kærlighedsforhold. Ikke blot det blændende epigrammatiske Vid, men ogsaa den geniale Selvgodhed, der betegner Heines Digte, fattes ganske her.

Hvad der ved første Blik karakteriserer Digtene „Til Een" er Elskerens fuldstændige Underkastelse. Hans Holdning er ydmyg. Hans Rolle er den at være en Trøster, og han gaar helt op i en vis underdanig Ømhed, der vel ikke har noget med Resignation at gøre, men som ganske udelukker Muligheden af et overlegent eller opdragende eller bebrejdende eller dristigt attraaende Ord. Allerede denne Elskerens Holdning maler Karakteren af den Elskedes Aasyn. Man læser i hans Ansigt baade hendes habituelle Udtryk og hendes vekslende Mine-

spil; hendes Smil kaster et Genskin af Lykke over hans Skikkelse, og er hans Øje vaadt, saa kommer det af at hun har fældet Taarer. Langt fra at se ud som „Enhver man er forelsket i“ tegner den af Digteren elskede Kvindes Skikkelse sig da med forholdsvis sikre Konturer. Naar han er Trøster, saa er det, fordi hun er sorgfuld. En Hindring af rent ydre Natur adskiller dem, og denne uopløste Dissonans i hendes Liv synes i Forening med andre at have undergravet hendes Væsen og forstyrret dets Ligevægt. Hun er bleg, om end i al sin Bleghed skønnere for ham end nogen, hvis Kind bærer Sundhedens Farver. Hendes Øjne er forgrædte, hendes Blik mat af Sorg og hendes Hjærte, der er mæt af Livets bitre Frugt, vaander sig i Kvaler, saa al hans Attraa gaar ud paa nu og da at vise hende nogle Glimt af Haab og nogle Striber blaa Himmel. Hun gaar, hedder det, sin Vandring med Besvær, i sit Hjem er hun omgiven af Spioner og hun bærer altid en Smerte i sit Bryst; thi en bitter Kalk er det hende forundt at skulle drikke. Selv de Blomster, hun sender, synes at have grædt.

Alt dette er ikke uden Ejendommelighed, skønt det endnu ikke kan kaldes individuelt. Men et bestemtere Liv faaer Fysiognomiet, naar nu og da den Elskedes egne Ord eller Stemningsudbrud citeres. Snart er det kun saa lille et Ord, som at hun midt i al sin Sorg har sagt, at hun vil tænke paa sin Elsker „med Glæde“, snart en Frygt, hun har udtalt for at Sorgen, der nager, eller Aarene, der komme, ville hærje hendes Skønhed og fjærne hans Hjærte fra hende, snart saa fortvivlet et Udbrud, som det at kun saadanne Bedøvelsesmidler som Havets Brusen, stærke Storme eller Braget af mægtige Strømme kunne give hende Ro i Sindet og jage hendes mørke Drømmerier paa Flugt. Hun er lænket med saa faste Baand, at selv den Elskedes Nærhed og Færd udsætter hende for nye Bryderier, ny „Kedsomhed“ og nye Kvaler. Vare Træk som disse de eneste Elemen-

ter, man havde at bygge Skikkelsen af, nægter jeg ikke at den vilde forekomme mig lidet sympatetisk. Han, den elskende, gør sig saa lille og saa ydmyg, at man kunde fristes til at tillægge hans Kærligheds Genstand en vis fordringsfuld Overlegenhed i Optræden og noget paa engang Forpint og Naadigt i Forholdet til hendes Beundrer, hvilket i og for sig ikke er smukt, om det end lader sig forklare ud fra den hele pinlige Situation. Stode hine Ytringer, der nærmest karakterisere en af gold Lidenskab sønderreven Sjæl, alene, vilde Billedet af den paagældende Dame for Læseren nærmest danne sig som var Originalen en af hine „femmes incomprises“, hvis stumme Smerte anraaber om megen Medlidenhed og efterhaanden plejer at forbruge mange Trøstere og megen Trøst. Men Digteren har forstaaet med de anførte Træk at forene saadanne, der tydeligt lade Læseren føle, hvorledes der under al denne af udvortes Aarsager opstaaede Melankoli ligger en stor og sjælden sjælelig Sundhed. Han har med Forkærlighed fremhævet de Egenskaber hos sin Elskede, der antyde megen Livsglæde og en stor naturlig Ligelighed i Væsen. I Slutningen af et Digt, hvori hendes Husspioner nævnes, forekommer denne Strofe:

Thi kraftigt, sundt dit Hjærte luer,
Du er saa dejlig, fin og kæk;
Og Livets Roser, Mælk og Druer
I Mismod ej Du kaster væk!

og et andet af Digtene begynder med disse smukke Ord:

Du er som Brød, det grove — fine,
Hvoraf man aldrig bliver ked.

Ved disse og lignende Vendinger og Vink er det lykkedes Winther at fremkalde Billedet af en samtidigt naturfrisk og kuet Skikkelse, hvis medfødte Livslyst kun er sammenpresset, ikke dræbt under Trykket af uforskyldte Smerter. Hvad der endnu mangler Tegningen i fuldendt Anskuelighed beror tydeligt nok paa Digterens

ovennævnte Utilbøjelighed til at lede Opmærksomheden hen paa en bestemt, eksisterende Person. Af samme Grund forekommer der saa faa Situationer, (Digtet Nr. 30 er en enkelt Undtagelse) slet ingen Stedsbestemmelser, slet ingen Naturomgivelser og derfor ere, skønt Samlingen bestaar af lutter Lejlighedsdigte, der tilsammen danne en hel Kærlighedsroman, med største Omhu alle dramatiske Vendepunkter undgaaede eller oversprungne, saa Læseren først kort forinden den skønne Strøm af Poesi udmunder i ægteskabelige Geburtsdagskarminer opdager, at Hindringerne definitivt ere overvundne og de Elskendes Forening iværksat.

Hovedpersonen i disse erotiske Digte er jo imidlertid ikke „Den Ene“, til hvem de ere rettede, men den Eros, som udtaler sig i dem — og det er en virkelig fuldvoksen Eros, ingen sødlig eller leflende Erot. Disse Digte ere saa meget mere moderne end Winthers andre erotiske Skildringer, fordi Kærlighedsfølelsen her ikke er en naiv, blot sjælelig-sanselig Attraa, men en dybt lidenskabelig og fuldt bevidst, skildret i hele sit sammensatte Væsen med alle dens utallige Virkninger paa Sjælens øvrige Følelser og Virksomheder. Der kunde i Winthers Ungdom blandt hans erotiske Poesier indløbe Et og Andet, som ikke var frit for at være lidt fersk og umandigt — saadanne Stykker som „Hvordan hun er?“, „Mathildes Hænder“ eller „O var jeg!“ Her taler en Kærlighed som er krydret med virkelige Savn og Kvaler, badet i Taarer, styrket ved lang Adskillelse, adlet ved dyb Medfølelse og som ikke har havt andet Middel til at meddele sig eller til at trøste end netop disse Vers. Derfor staa de ogsaa paa Kunstens alleryderste Grænse. De ere — i stærk Modsætning til Winthers Træsnit, Romancer, Ballader, poetiske Fortællinger o. s. v. — ikke skrevne med Publikum for Øje; de have oprindelig kun bragt Bud fra En til En og have derved et personligt Præg af samme Art som Bekendelser, Memoirer eller Breve.

De ere i Virkeligheden et Slags Breve, og deres mest ejendommelige Form Epistelformen. Den Kærlighed, hvorom de handle, der er høj som en Hymne i sin Begejstring, vulkansk i sine Udbrud og som har Smertens syv Sværd igennem sit Hjerte, er samtidigt saa jævn og stilfærdig i Udtrykket for sin Inderlighed, at den har fundet sin originaleste Form i et vist Parlando, en lidenskabelig og indtrængende Brevstil, der forener baade Poesiens og Prosaens Fortrin:

Hvad mener du med dette hulde
Æterrene, anelsesfulde
Smil, som fra dit Bæger
Vidunderligt mit Sind bevæger?
O, maa jeg elske dig, du hvide
Vemodige? du fromme
Fint duftende Rosensblomme?
Fra nu til evige Tide?

Dette Digt, hvor med fin Symbolik Henvendelsen til den hvide, ligesom forklarede Rose dækker Henvendelsen til hende, der har sendt den, er ligesaa sværmerisk i sin Andagt som strømmende veltalende i Udtrykket derfor. Den Brevstil, her er anvendt, forener Rytmens Velklang og Rimets Magi med den bedste Prosas Evne til at lade Formen paa ethvert Punkt rette sig efter Indholdet, en Evne, som gaar tabt ved Strofeinddelingen og den tvungne Gentagelse af samme metriske Kontur. Her slynger Perioden sin lange Kæde af lidenskabelige Spørgsmaal, tænkte Forudsætninger eller ildfulde Forsikringer udelt og ubeskaaren gennem Verset:

Skulde der komme den Tid,
Da dine blonde Lokker blev graa,
Da dine Øjnes Blaa
Blev sløret, og — skønt lige blid —
Din Læbes Purpur svandt;
— — — — — — — — — — — —
Da skulde du vide, hvad nu knap du tror,
At jeg elsked i dig de evige Ynder,

Hin evige Skønhed, der huldt sig forkynder
I dette Alt, som kun stammer fra Jord;
At den Elskovs dybe Mystik,
Som jeg har læst i dit Blik,
I hver Lade, i din Gang
I Haarets Farve og i Stemmens Klang,
Har en Kilde, der dybere laa
End Alt det, som her skal forgaa,
End Alt det, vi maa vandre fra —,
Du skal se, hvor jeg elsker dig da!

Man sammenligne endnu med de anførte Prøver Digtet Nr. 28 „Har Du sovet sødt i Nat?“ og Digtet Nr. 65 „Jo vist er Du fortryllende“, som er et Vidnesbyrd om at den højeste Veltalenhed kan undvære selv det svageste Stænk af Retorik.

Det, der giver disse Henvendelser en saa gribende Karakter, er det nære Forhold hvori de staa til Livet. De fortsætte ligesom Samtaler, der maa tænkes førte, forsvare et Udbrud, der har fremkaldt en Hovedrysten hos den Elskede, gentage en Forsikring, der har vakt hendes Tvivl, omskrive paany et Ord, der har aflokket hende Bifald, optage ligesom Traadene fra det virkelige Samliv og ere dog hver for sig et selvstændigt lille Kunstværk. Det er tidt de største Ubetydeligheder, som give Anledningen. Hun sender virkelige eller malte Roser, han takker. Det er Morgen og han spørger om hun har sovet og om hendes Drøm var sød. Hun har lagt en Vedbendkrans om hans Hat og det er ham, som kølede den hans Tinding, som passede netop den langt bedre end Laurbærkransen for hans Hoved. Eller hun har givet kam en Lok af det blonde Haar, han aldrig bliver træt af at besynge, og har lagt den paa et Rosenblad. Han gemmer begge Dele paa sit Hjærte:

Dog Bladet visned og blev til Muld.
Men Lokken er blank og blød,
Den kunde ret som det fineste Guld
Udholde den stærke Glød.

Saa er der Digte i hvilke han trøster sig over Virkelighedens Haabløshed og Udsigtsløshed ved at bygge Luftkasteller, ved at udkaste Planer til lange Rejser, udførte i Fællesskab gennem hele Evropa, til sydlige, lykkelige Egne, som det smukke Digt „Lad os rejse lad os vandre“ (der sandsynligvis har givet Snoilsky Motivet til hans „Indledningssång“) og andre, der ligeledes i en Art poetisk Tiltaleform — lige fjern fra Sangens og fra det almindelige saakaldte Rimbrevs — blot lovprise den Elskedes Skønhed, afbødende og forekommende hendes Indvendinger, malende hende lige saa meget ved den Protest, hun forudsættes at ville nedlægge, som ved selve de lovprisende Ord:

Du er dejlig! O, det nytter dig ikke
Du tilkaster mig straffende Blikke,
Du er dejlig som ingen paa Jord!
Som de unge Engle i Himlen
Som Vaaren i Blomstervrimlen —
Og paa din Dejlighed jeg tror.

Han, som priser hendes Skuldres „sødt smægtende Hvidhed“, og hendes Lokkers „blonde, rørende Blidhed“ og som udbryder „O vend dog dit Hoved, jeg beer dig! — Ak fra hvad Side jeg seer dig — vidunderligt tryller du min Sjæl“ har visselig her ikke været mindre Maler end Elsker.

Til denne store Gruppe af Episteldigte, som man kunde kalde dem, kommer nu en ikke mindre righoldig og fortrinlig Gruppe af Sange til hin Ene, Sange i hvilke de „tusind blomstrende Ord“, der bestandig sitre paa hans Læber, faa Luft i lyrisk Monolog. Der er en overordenlig Stilforskellighed imellem de enkelte af disse lyriske Stykker; de omspænde næsten alle Tonarter, der ligge mellem Hymnen og Visen, begge medregnede. Her er et, der kan betegnes som en Fortvivlets Ulykkesmonolog. Det er Samlingens Nr. 8.

Ud over Havets Mark den øde
Svæver en Fugl i vildsom Flugt;
Har den ej bygget blandt Roser røde?
Har den ej nippet saa sød en Frugt?
Ak, det kan den ret aldrig glemme,
Hjertet slaar i dens spæde Bryst;
Var den derhjemme! ak, derhjemme!
Aldrig forlod den sin kære Kyst.

Den gribende Virkning i dette Digt forøges ved at Strofeformen pludselig brister, saa at Metret standser midt i, et teknisk Middel, der gør samme Indtryk, som det vilde gøre i Musik, hvis alle Instrumentets Strænge pludselig sprang med en skærende Mislyd. Af Digtets tredje Strofe findes nemlig kun følgende Fragment:

Falmede Farver! — min Pensel jeg slipper —
Billeder svage — min Griffel er brudt —
Strængene tie — min Stemme mig glipper
Tavshed er alt — — —.

Man kan ikke nægte, at denne fragmentariske Form afspejler en fortvivlende Lidenskab. Jeg erindrer i Poesiens Historie kun ét Eksempel, hvor noget Lignende er forsøgt og dèr for at opnaa en beslægtet Virkning, Indtrykket af ubeskrivelig Rædsel. Det er den sidste Strofe i Goethe's „Der untreue Knabe“, som skildrer, hvad den troløse Forfører saa', da han var styrtet 100 Favne ned under Jorden:

Auf einmal steht er hoch im Saal,
Sieht sitzen hundert Gäste,
Hohlaügig grinsen allzumal
Und winken ihn zum Feste.
Er sieht sein Schätzel unten an
Mit weissen Tüchern angethan,
Die wend't sich —

Her standser Strofen og det overlades til Læserens Fantasi at forestille sig det rædselsfulde Skue. — En skarp Modsætning til et Digt som hin fortvivlende Udtalelse af haabløst tilbageskuende Længsel efter et Gode,

der engang skimtet og nydt synes tabt for bestandig danner Digtet Nr. 15 „Jeg gik mig i Skoven saa ensom en Gang“ der er holdt ganske i Viseform, og som udtrykker en sværmerisk fremadskuende Længsel. Saa findes her dernæst jublende Hymner over den usigelige Glæde, der fylder den Elskendes Bryst, idet han tillige véd sig elsket. En saadan er Sangen „Fuglen sværmer for Himlen“, den som slutter med de prægtige Ord: „Saa elsker Alverden Noget, — men jeg har meer end Alt; — min Lykkes Dybde ej Sproget — mægter at faa udtalt.“ Den skønneste og melodirigeste af disse Hymner er dog sikkert den dejlige Ode, hvis første Strofe begynder:

Hil Dig, min Vandrings Lys!
Min Morgenstjærne klar!
Som mig fra Nattens Mørke
Til Dagens Dæmring bar.

Det er et af de Digte, som erindrer om de Ord (af Forf. til En Hverdagshistorie) som den første Samling af Digtene „Til Een“ havde til Motto: „Den, jeg nu skal elske, maa jeg tilbede“. Om alle de øvrige Samlinger af Winthers Poesi gælde de træffende Ord, hvormed han selv har skildret sin personlige og digteriske Ejendommelighed:

Paa Vei til Stjærnen jeg mig aldrig svinger
Jeg er et Jordens Barn — og var det længe —
— — — — — — — — — — — — — — —
Lad Stjærnen sidde da; — Jeg plukker Rosen.

Men i disse lidenskabelige Digte alene have Stjærnen og Rosen været ham Et og derfor have de foruden det kraftigt jordiske Præg, som aldrig fattes hos Winther, tillige Straaleglandsen af en højere himmelsk Ild, der intet andet Sted i hans Digterliv bryder igennem. I Alfred de Mussets improviserede Svar paa, hvad der var Digterens Kald og Kunst, forekomme disse Ord:

Faire un travail exquis, plein de crainte et de charme,
Faire une perle d'une larme.

Det er hvad Chr. Winther har gjort i dette skønne Digt til Stjærnen.

Det kom mig for vel stundom
At din Straales Trylleri
Sig dulgte i en langsom Sky
Der drog dig forbi;
Men det var ingen langsom Sky;
Det var i mine Blik
En Taare, mild og varm,
Som fra Hjærtets Afgrund gik.

Endnu skønnere, thi endnu simplere og menneskeligere end disse tilbedende Sange er det lille Digt: „O lad ej svinde Timen unyttet bort!“ Mange kunne det udenad, især siden det synges overalt, saa man behøvede forsaavidt ikke at citere det; men jeg dvæler et Øjeblik derved for at bidrage Mit til at fremhæve dets dybe Fortrinlighed. Man betænke først, hvilket tusind og atter tusind Gange omsunget Tema, det behandler, og hvor let dette Tema kan glide ned i Trivialitet og Vulgaritet. Lige fra „Fryd dig ved Livet i dine Dages Vaar“ til de mest moderne poetiske Opfordringer til at nyde Øjeblikket er det sjældent lykkedes en Digter at hæve Sujettet op over den almindelige Drikkevisetone. Selv Goethe's herlige „Generalbeichte“ er blevet til en Bordvise.*) Winthers egen vakre Sang „Livet skal nydes, o Livet er herligt!“ der lærer hvad en stakkels gammel Avis kalder „Nydelsens Evangelium“ er heller ikke Andet end en Drikkevise. Dette Digt derimod, i hvilket hvert Ord er Sjæl, og som tindrer af en glødende, aldrig flammende

---

*) Ja, wir haben, sey's bekannt
Wachend oft geträumet,
Nicht geleert das frische Glas
Wenn der Wein geschäumet;
Manche rasche Schäferstunde
Flücht'gen Kuss vom lieben Munde
Haben wir versäumet.

eller blussende Lidenskab, er som hvisket i Øret paa den Elskede alene og svæver med næsten uhørligt Vingeslag himmelhøjt over Selskabssalens Tummel og Vinens Dunster. Det er utroligt, med hvor simple Midler Winther her har meddelt Udtrykket den dybeste Inderlighed uden at bruge nogetsomhelst ualmindeligt eller superlativisk Ord:

Elskede, Kære!
Kom til mit stille Bryst,
Jeg vil jo bære
Dig og din Sorg og Lyst,
Elskede, Kære!

Det kunde undre en upoetisk Læser at Udbruddene „Elskede, Kære“ følge i denne Orden; thi i Almindelighed gælder jo med Rette den Regel, at det stærkere Udtryk (her: „Elskede“) maa følge paa det svage; det modsatte gør let en uheldig Virkning. Saaledes er det neppe noget i retorisk Henseende heldigt Ordvalg af en ortodoks dansk Poet at begynde en Strofe saaledes:

Og det var Prinsesse Brynhilde,
Dejlig og smuk,
Hende Bjærgkongen fange vilde,
Alt med sit Suk.
Hun sagde: Lad gaa! o. s. v.

Thi skumle og fritænkerske Spottere blandt Læserne ville insinuere, at naar Prinsessen allerede er dejlig, saa maa hun absolut idetmindste være smuk. Hos Chr. Winther faar ved en af de hemmelighedsfulde Virkninger, Geniet er Herre over, Verset en ny Skønhed ved den retorisk ualmindelige Orden, hvori Ordene staa. Der falder en forøget Inderlighedsakcent paa Ordet „Kære“, det faar en egen dvælende Betoning, en egen brændende Varme ved at være stillet som det stigende Udtryk for Lidenskaben umiddelbart efter et Ord, der allerede er saa ildfuldt som Udraabet: Elskede. Man finde ikke en saa minutiøs kritisk Analyse pedantisk

eller smaalig! Ingen nok saa ringe Enkelthed er uvigtig, naar Mesterskabet afspejler sig deri som Solen i en Dugdraabe. Digtets tredje Strofe, som i en anden Sammenhæng allerede er citeret, staar ved Maaden, hvorpaa Spørgsmaal og Svar slynge sig gennem Metret, som en af de skønneste, Winther i sit hele Liv har frembragt:

Smykker den blanke
Bævende Ædelsten,
Taaren, min ranke,
Duftende Rosengren?
Ak hver din Taare ren
Bli'r mig en Tanke.

Med udsøgt Finhed er i dette vanskelige Metrum Rytmegangen varieret. I denne sidste Strofe danne de fire første Linjer et sammenhængende Hele, og de to sidste indeholde et Udraab. I den næste er det omvendte Tilfældet og denne tekniske Fuldkommenhed bidrager sit til det Indtryk af sjælden Skønhed, som Digtet gør.

Yndigste Lilje!
Fyldig og blid og øm!
Er det din Vilje,
Sejle vi Livets Strøm,
Drømme den samme Drøm;
Yndigste Lilje!

Saa slutter Digtet med at gentage den første Strofes Opfordring til ikke at lade Øjeblikket gaa tabt.

Endnu ét af disse Digte maa jeg prise — jeg selv blev aldrig ked af at lovprise dem, men min Læser kunde kedes — det er Sangen: „Naar Natten er bortgangen“. Det nysnævnte Digt havde noget af hint eksklusive Præg, som den personlige Henvendelse til en Enkelt giver, og som var det paatrykt af Digterens særegne Situation i det givne Forhold. Det er ikke et Digt, i hvilket enhver Elsker finder sin Kærlighed udtrykt; thi i dette Digt som i Brevdigtene er den Elskende fortrins-

vis en Sørgendes Trøster. Men af en dyb og fuldstændig Menneskelighed bærer det sidstnævnte Digt Stemplet. Jeg kender intet sandere og dybere Udtryk for en Elskov, som raner Legemet Søvn og Sjælen Ro, for en Længsel og et Savn, der forvandle den, de fortære, til en bestandig Andenstedsnærværende, der halvt avtomatisk udfører sin Gerning paa det Sted, hvor han adskilt fra sin Elskede er bundet fast.

Naar Solen atter straaler,
Da taler vel min Mund,
Det synes som jeg er der,
Men ak! det synes kun.

To Hymenæer Nr. 101 og Nr. 106 milde og fine, dæmpede og diskrete i deres Udtryk for Besiddelsens Glæde burde med Ret og Skel have sluttet Samlingen, ifald den af Digteren var bestemt til at danne et sammenhængende Hele. Havde jeg Ret til at ordne Winthers Digtninge efter Lune, vilde jeg med disse Digte forene et ganske lille, der saa' Lyset mange Aar efter de andre i „Brogede Blade“ og som man kan unde sig den Fornøjelse at citere, da det, mærkeligt nok, synes at være blevet oversét ved sin Fremkomst. Det lyder:

Hvilende,
Lukkende
Tæt dig i Favn,
Smilende,
Sukkende
Henrykt dit Navn,
Kæler jeg
Dyssende
Sorgen i Blund,
Stjæler jeg
Kyssende
Liv fra din Mund.

Vinger den
Svævende
Tanke mon faa,
Bringer den
Bævende
Barm til at slaa;
Mødes de
Smægtende
Længseler da,
Nødes de
Nægtende
Blik til et Ja!

Intetsteds er det egentlig Virtuose i Winthers Versekunst mere iøjnefaldende. Digtene „Til Een“ danne Kærnen i Winthers erotiske Poesier, og da næsten al

hans Poesi er Erotik, paa en Maade i hans hele Produktion. Dem nærmest saavel i Aand som i Form staa enkelte blandt Winthers Kærlighedsdigte, der ere rent lyriske Udbrud uden Handling, uden Dialog og uden Romanceform som f. Eks. det med Rette berømte „Flyv, Fugl, flyv“ eller det med Urette uberømte „Kong Volmer paa Rejsen“, der begynder „Mig tykkes alt fra min høje Hest at høre min Due kurre“ og som indeholder denne uforglemmelige Strofe:

Hvo skulde dog tænkt, o Tovelil!
At din Fletnings gulbrune Slange
Skulde vorde en Snare, stærk og snild,
Dannerkongen at fange?
O Tovelil! hvo skulde tro,
At, mens Livets Brændinger larme,
Mig vilde skænke sød Havn og Ro
Saa gudsvelsignede Arme.

Beslægtet med hin Cyklus er fremdeles ved Følelsens alvorlige og trofaste Karakter det yndige Digt Drømmen, i hvilket Hun fortæller, hvorledes hun, mens Hans Fartøj førte ham til fjærne Lande, en Nat i Drømme følte ham gribe sig om Haanden, saa stærkt, at hendes Fingre mange Dage derefter vare ømme, og hvor Han svarer, at han samme Nat i Storm og Mørke stod i Skibets Stavn og paa Nippet var slynget ud i Havet af en Braadsø, da han i det Samme af alle Kræfter greb om Skibets Anker. Som en Skytsaand har hun fulgt ham over Havet, hendes bløde Haand var Ankret, der frelste ham i Drømme.

Over en ganske modsat Type ere en hel Flok af ligesaa ypperlige erotiske Digte fra Winthers tidligere Periode formede. Eros her er den samme, med hvem Thorvaldsen bestandig legede og som han aldrig helt fik rystet af Ærmet, den flagrende, flygtige Dreng. Held Winther, at han skrev hine Digte paa en Tid, da Tartuffe endnu ikke var bleven Literaturens Vogter i Dan-

mark! Havde vore Dages literære Raahed faaet fat paa „Sommerfuglen“, man havde visselig samvittighedsfuldt plukket Vingerne af den og jaget en Naal igennem dens Krop.

Sig, hvad er vel min Brøde? — Den Drik, man mig frembar, — jeg skulde vel bortstøde — som en forlegen Nar? — Jeg tager hvad man skænker — mig fryder, hvad man gav, — jeg fri og frejdig sænker — mig dybt i Glædens Hav. — Mon Liljen følte Smerte — som bar mig paa sin Arm? — og brast vel Rosens Hjerte — i dens blussende Barm, — fordi jeg fløj forbi den — og sendte den et Blik, — der vakte Tanker i den — som aldrig før den fik? — Violen, var den ikke — lige duftende og smuk, — fordi den lod mig drikke — sit første Morgensuk? — Og fik Kærminden Taaren — vel i sit Øjes Blaa — fordi den havde baaren — mig et Minut, den Smaa? — Og skal jeg høre ilde, — at i Auriklens Hus — jeg stundom fik en lille — gemytlig Sommerrus? — Selv har den mig udkaaret — selv har den søde Ven — mig fuldt saa vel bedaaret — som jeg bedaared den. — — — — — Saa tænkte den med Letsind — og kroede sig derved, — saa blot og bar for Retsind, — Dyd og Anstændighed. — Jeg har ej overdrevet, — nej sandt er hvert et Træk. — Jeg har det her nedskrevet — Ligesindede til Skræk.

Folmer Sanger, Chr. Winthers eneste typiske Menneskeskikkelse, er Sommerfuglen som Yngling. I samme Tonart som dette Digt er den fortrinlige lille lyriske Scene „Aftenmøde“, i hvilken den Talende træffer sin Ungdomsflamme alene paa Marken og minder hende om den forsvundne Tid. Nu er Alt anderledes, hver har sin, Ingen af dem fortryder det Skete og Digtet ender ægte Winthersk med denne Strofe:

Nu maa du hjem, og jeg skal gaa,
Alt køligt Duggen falder,
Se Maanen rød bag Skoven staa —
Jeg tror, din Fader kalder!
Men giv mig end, som fordum tidt,
En sød Drik Mælk af Spanden,
Og — — hvorfor ej? — i Morgen frit
Du kysse kan den Anden.

De ikke ganske faa, hvem Winthers frie Tone aldrig har været ret tilpas, have fundet „Lefleri“ i disse Digte. Men dette er ikke Lefleri, dertil er det for uskyldigt og ligefrem; det er lige saa lidt den ungdommelige Dristighed, der f. Eks. udmærker Alfred de Mussets erotiske Ungdomspoesier; det er en egen stille Sanselighed, hvis Attraa er dæmpet ved Flegma og som, hvad man end vil sige om den, er i høj Grad national. Saadanne smaa Mesterværker som det overgivne ungdommelige Digt „Min Skat“ eller som den italienske „Serenade“ vise iøvrigt, hvor mange andre Nuancer Winther kan give den lettere Erotik.

Af Interesse er det nu til Slutning at se, hvorledes hans Naturopfattelse smelter sammen med det Erotiske i hans Poesi. Det er ikke blot Nattergalene, hvem han lader sin „Amor Jesuita“ skære for Tungebaandet og indvie til Gudens Missionærer. Den hele Natur er hos ham taget i Elskovsgudens Tjeneste. Han bruger den flyvende Fugl som Bud (Flyv, Fugl, Flyv), han beder Hjorten og Snogen, Fisken og Musen og Himlens Skyer om at bringe sin Elskede Hilsen. (Violinspilleren ved Kilden); han grupperer hele Dyreverdenen om det elskende menneskelige Par; én Gang gør han, som i „Murad“, Hunden til deres Fortrolige og Beskytter, en anden Gang, som i „Hjortens Flugt“, Hjorten til deres Vidne og deres Skæbnes Bærer. Den hele Natur deltager hos ham i de Kriser, der ramme menneskelig Elskov, som den hos Oehlenschläger deltager i de Begivenheder, der angaa Nordens gamle Minder. I hans Digt „Ved Kilden“ besnærer en troløs Svend med indsmigrende Ord sin unge Elskerinde, knæler og sværger Troskab saavist, som Kilden, hvorved de staa, ikke vil standse sin udvældende Straale. Da standser Kilden i det Samme, og medens en Gysen gennemfarer Krattet, drager den sin Perlesnor tilbage ind i Klippens Bryst. I „Jægerens Brud“ sker et lignende Under. Der er

Bedraget sket og den Forhærdede vil netop i Kirken sværge aldrig at have brudt noget Troskabsløfte, da den unge Pige, han har sveget, mildt anraaber ham om for sin egen Frelses Skyld ikke at aflægge en Mened. Med fræk Haan sværger han ligefuldt, at saa vist som det tørre, i Ilden hærdede Hvidtjørnsskaft, han har i sin Haand og støder i Jorden, ikke mere kan gro eller blomstre, saa vist har han aldrig kendt den Forladte. Da glimter der et Lyn over Himlen, en dundrende Torden kastes tilbage fra Skov og Fjæld, fine Spirer skyde ud af Spydets Knaster, grønne Blade mylre frem derpaa, hvide Blomster knoppes derimellem og snart hvælver en hel Krone sig over Spydbladet. Som hele Naturen hos Winther hylder Skønheden (se f. Eks. Alfens Brud) saaledes sammensværger hele Naturen sig hos ham mod Troløshed i Elskov. Med Forkærlighed har han skildret hin egentlige Naturerotik jeg omtalte i Anledning af Digtet „En Sommernat", den som er saa simpel i sit Udtryk, saa sund og usammensat i sit Væsen, at den uden Usandsynlighed kan tillægges Havens Blomster (som hist) eller Skovens Fugle, som i den over al Ros ophøjede lille Sang om „De to Drosler", der gør Udslaget i Fortællingen „Fjældvandring ved Badet": det store Digt om Murad har der ikke formaaet at smelte den Elskedes tilsyneladende Kulde — hun er jo bunden med faste Baand til en anden — da kommer denne lille Vekselsang og intet Menneske undres over, at selv en stolt og forbeholden Kvinde ikke vedligeholder sin tiltvungne Rolighed efter at have hørt den.

Det var Forkærligheden for hin Naturerotik, der bestemte Winthers Valg af sine Æmner. Det var for at fremstille enfoldig Hjærtesorg og Elskovslykke hos „jævne danske Bønder" at han skrev sine „Træsnit", de Digte, der først gjorde hans Navn populært og som danne Overgangen fra den egentlige Hyrdestil i Skildringen

af Landliv og Landboere til en mere ægte og sandhedskærlig.

Men Naturerotiken bestemte med Æmnerne tillige den egentlige Kunstform hos Winther. Den førte ham tilbage til forbigangne Tiders Følelsesliv, til Sagnets og Middelalderens Verden. Den førte ham samtidigt til den folkelige og middelalderlige Kunstform Romancen. Denne egner sig ikke til Udtryk for Ideer, dertil er dens Stil for naiv; men den er skabt til at skildre Følelser af en simpel og enkelt Art. En simpel Historie, en opdigtet eller sagnagtig Begivenhed, hvis Kærne er af erotisk Natur, ligger godt i denne Ramme, og Stoffet som episk Stof spiller altid en vis Rolle for den Digter, hos hvem det moderne Sjæleliv sjældent bryder igennem. Winther var ligesaa ideløs, naar Ordet Idé tages i dets moderne Mening, som rig paa de forskelligste poetiske Udtryk for Følelser og Lidenskaber af naturerotisk og naturpatriotisk Karakter. Han grundede for dybt i den ydre Natur til at han kunde blive dramatisk Digter. Han var ikke moderne nok i sit Aandsanlæg til at kunne blive egentlig Lyriker som Shelley eller Hugo. Han stak ikke mindre dybt end vore andre Digtere i Forkærligheden for vore gamle Folkeviser og for de Stoffer og Former, den tyske Romantik søgte til og førte med sig. Saaledes blev da Romanceformen i videre Forstand den Kunstform, der laa nærmest for ham og saaledes blev Chr. Winther naturligt først og fremmest Romancedigter.

III.

(Kunstformen).

Man studerer lettest en Digterskoles og den enkelte Digters poetiske Metode, hvor man har samme Stof i to Behandlinger. Hvor forskellige vore enkelte Digtere i dette Aarhundrede end ere, saa have de dog i deres

hele Fremgangsmaade fælles Egenskaber, der springe frem med forhen uset Klarhed, saasnart man ser dem behandle et eller andet ogsaa andensteds bearbejdet poetisk Motiv. Tag f. Eks. Anekdoten om hin Soldat, der godlidende tilbød en saaret Fjende en Hjertestyrkning, til Tak derfor modtog et Pistolskud, og uramt af Skuddet anden Gang rakte den Saarede sin Flaske. Der lader sig gøre en Romance ud deraf og det lader sig fortælle lakonisk i Lapidarstil, saa blot den psykologiske Pointe springer frem. Victor Hugo har gjort det Sidste, den danske Digter, der har behandlet Æmnet, har betraadt den første Vej, den som er den danske Digterskole egen. I Henrik Hertz's smukke populære Digt „Den danske Soldat“ kan vor Skoles nationale Ejendommelighed studeres. Romancen begynder sindigt malende; den er bred og folkelig i sin Fortællemaade; den frygter ikke Vidtløftighed. Digtet giver i al Mag et lille Livsbillede uden at haste med Opløsningen; det er humoristisk i sin Tone og søger at forøge Indtrykket af det Heroiske i Handlingen ved et flegmatisk, godmodigt Lune. Victor Hugos (iøvrigt betydeligt senere) Digt „Après la bataille“ er helt og udelukkende anlagt paa den dramatiske Pointe, Repliken. Hugos Fantasi haster imod den og slaar ned paa den som en Falk paa sit Bytte. Digtet indeholder kun 20 Linjer, medens den danske Romance har 92. Hos Hugo er Helten Digterens egen Fader som General under det spanske Felttog og hans stoiske Ro — en ophøjet Uanfægtethed, der er parret med Mildhed — har ingen Tilsætning af Lune. Helten er her ikke godmodig, men sublim, og Situationen tilspidset, idet Digtet ender med Slutningseffekten:

Mon père, ému, tendit à son housard fidèle
Une gourde de rhum qui pendait à sa selle,
Et dit: „Tiens, donne à boire à ce pauvre blessé.“
Tout à coup au moment où le housard baissé

Se penchait vers lui, l'homme, une espèce de maure,
Saisit un pistolet qu'il étreignait encore,
Et vise au front mon père criant: Caramba!
Le coup passa si près que le chapeau tomba
Et que le cheval fit un écart en arrière.
„Donne lui tout de même à boire!" dit mon père.

Det er ikke blot de to Digteres men de to Folkeslags forskellige Fortællerstil, der her afspejler sig i de to Behandlinger og den, som her har studeret Hertz's Romanceform, har til en vis Grad ogsaa lært Winthers at kende. Som Hertz ynder han en bred og rolig Udmalen af sit Stof og en Mildnen af det Alvorlige og Højtidelige ved Lune, og som Hertz har han en Ulyst til at slutte med Pointen, en Tilbøjelighed til at matte den poetiske Effekt ved en kort personlig Efterskrift. Endnu mere end Hertz ynder han de egentlig sagnagtige, romantiske Træk og dem som drage Naturomgivelserne ind med i Hjærtets Begivenheder. Lad os se ham paa sin Side bringe et poetisk Motiv i Romanceform. Jeg finder i Beyle's Studie „De l'amour" følgende Anekdote:

On plaisantait une fille d'honneur de la reine épouse de François premier sur la légèreté de son amant, qui disait on ne l'aimait guère. Peu de temps après cet amant eut une maladie et reparut muet à la cour. Un jour au bout de deux ans comme on s'étonnait, qu'elle l'aimât toujours, elle lui dit: „Parlez!" Et il parla.

Jeg véd ikke om det er netop denne Form af Anekdoten, Winther har kendt. I ethvert Tilfælde er her med lakonisk Korthed det Væsentlige i „Elskovsseglet" givet. I Behandlingen er der meget fortrinligt, andet, som tiltaler mig mindre. Udmærket smukt er det Indfald, at det bliver det første Kys, den stolte Frøken giver den unge Ridder, der lukker hans Mund og bliver Seglet for hans Elskov. Skildringen af hans Sygdom, under hvilken først „de røde Lægers" saa „de sorte Præsters" Skare forsøger deres Kunst, er ligeledes meget levende og

smuk. Endeligt er det et fint og naturligt Træk, at et Kys atter løser Fortryllelsen. Men hertil komme andre Træk, der skade den poetiske Virkning, fordi de rykke Begivenheden bort fra den historiske Virkelighed og forvandle Historien fra en naiv og ikke usandsynlig gammelfransk Conte i Dronningen af Navarras Manér til en erotisk Legende fra den tidlige Middelalder med et udpræget romantisk Snit. En saadan Tilføjelse som den, at der paa Borgen indfinder sig en gammel Morlil, klædt i Pjalter med rokkende Gang, der fordrer Ridderens Haand som Løn for en heldig Kur, et Træk som at Fordringen bevilliges og at Signekonen da kaster Forklædningen for at staa der i al sin Skønheds Pragt — slige Enkeltheder give Fortællingen det barnlige Eventyrpræg, som Chr. Winther og det danske Publicum ynder, men jeg tilstaaer, at dette Balletarrangement fordærver Historien for mig. Det forekommer mig ogsaa altfor romantisk doktrinært, at de Fristelser, der omringe den forsætligt Stumme og bestandig lokke ham til at bryde sit vanskelige Løfte, have en saa traditionel Karakter. Her var dog Anledning til at vise de talrige rent menneskelige Fristelser og Anledninger til at tale. Ganske vist berøres ogsaa Tyendets tavse Sorg; men Hovedakcenten er dog to hele Strofer igennem lagt paa at Maanen, Aftenrøden, Slottet, Roserne, Træerne, Bækkene, Stjærnerne og Nattergalene, kort sagt det hele romantiske Register frister ham til at tale og saaledes svige sit givne Ord — jeg havde yndet originalere og mere menneskelige Motiver, skjønt jeg er villig til at indrømme, at „Elskovsseglet“ som Helhed hører til Winthers smukkeste Romancer.

Men et fuldendt skønt Exempel paa denne Digters Benyttelse af et givet Motiv og paa hans Kompositionskunst i det Hele afgiver Digtet „Henrik og Else“. Jeg fremdrager det saa meget heller blandt Træsnittene, fordi jeg ingenlunde kan dele den almindelige ukritiske Be-

undring for denne Digtcyklus, der grundlagde Winthers Berømmelse og tilsyneladende bærer den endnu. Winther har her indladt sig paa en poetisk Opgave, der fordrede en mere realistisk Stil end hans; hans Bønder og Bondepiger have her en betænkelig Lighed med Duftvaudevillernes Helte og Heltinder. Men „Henrik og Else“, det eneste af Digtene, der er skudt tilbage i Middelalderen, som Winther behersker, staar himmelhøjt over sine Omgivelser.

Selve det Motiv, at den unge Bondepige, med en Blanding af Skelmeri og Stolthed, af sin Tilbeder fordrer, at han i Et og Alt skal blive hendes Standsfælle og dermed i Et og Alt hendes lydige Slave, er et hyppigt forekommende i evropæisk Literatur. Jeg finder det f. Ex. benyttet i et lille vakkert Digt af Gottfried Keller: „Helene“:

Tretet ein, hoher Krieger,
Der sein Herz mir ergab!
Legt den purpurnen Mantel
Und die Goldsporen ab!

Spannt den Ross in den Pflug
Meinem Vater zum Gruss!
Die Schabrack mit dem Wappen
Giebt 'nen Teppich meinem Fuss.

Euer Schwertgriff muss lassen
Für mich Gold und Stein,
Und die blitzende Klinge
Wird ein Schüreisen sein.

Und die schneeweisse Feder
Auf dem blutrothen Hut
Ist zu 'nem spielenden Wedel
In der Sommerszeit gut.

Und der Reitknecht muss lernen
Wie man Lebkuchen backt,
Wie man Wurst und Gefüllsel
Auf die Weihnachtszeit hackt!

Der er endnu to Strofer, fulde af Kærlighedsovermod, men selve Motivet bliver ikke til mere. Winthers Digt indledes ganske i vore gamle Folkevisers Manér med den korte Samtale imellem Herren og hans Svend om dennes Elskede er trofast eller ikke, og Herren — hvem han er, bliver endnu ikke røbet — beslutter i Skemt at prøve hendes Troskab. Saa følger Skildringen af Vordingborg og Byens Omegn, af Haven, hvori Else sidder, og af den unge Pige selv i den mørkeblaa Kjortel med de hvide Ærmer, som drejer Rokkehjulet med sin lette Fod. Bag Solbærhækken skyder Katten Ryg, foran Pigen rokker en lille Ælling saa gul og rund „som en Æggeblomme, der nylig har faaet Ben“, da afbryder Jægernes buldrende Trav Sommermiddagens Stilhed, og nu følger den forreste Ridders aabne Frieri. Det er holdt nøie i Kæmpevisestilen:

Med hvide Perler fletter jeg dit guldgule Haar,
Din Fløielskjortel fores med Sobel og Maard,
Jeg binder dyre Stene om din Hals og din Arm,
Jeg spænder fire Heste for din hængende Karm.

En statelig Stroferad opregner hans Tilbud og hans Løfter, Gaver af alle Arter. Først herved kommer hint ovennævnte første Motiv til sin fulde Ret, idet den Række Strofer, der nu til Gengæld opregner Bondepigens Fordringer, Betingelser og Afvisninger, følger som det rytmisk og logisk krævede Pendant. Og ikke nok hermed: Skelmeriet i disse Betingelser fremhæves først ret ved det Skemtende i alle hine første, skrømtvis stillede Tilbud. I Kellers Digt have de intet Fodfæste, svæve ligesom i Luften, her have de deres digteriske Modstykke og Modvægt. Dog alt dette er hos Winther kun Forberedelse. Nu først kommer Digtningens i Sandhed geniale Kulminationspunkt og det deraf følgende Omslag. Hidtil var Alt kun Skemt; men da Else til Slutning har stillet sin yderste Fordring:

Jert Herreskjold med Mærker og Billeder besat,
Det sætte I for Knæ og bryde det brat
Og ned maa I styrte Eders stolte Ridderhus
Og lade Ploven vandre over Grundmurens Grus.

Da straaler Ridderens Ansigt med Ro og Højhed, Sløret falder for hans Inkognito, og Spøgen viger for vemodig Alvor, idet han udbryder:

Jeg sér, liden Else, Du kan dig fra mig snoe,
Thi Skjoldet maa jeg bære, i Huset maa jeg bo!

I Skjoldet springe Løver og Hjærter staae i Brand!
Hvor kunde jeg vel bryde den dyre Skjolderand?
Thi jeg er Kong Volmer og Danmark er mit Hus,
Og skulde jeg vel Danmark nedstyrte i Grus?

Det lønner Umagen at fordybe sig i denne smukke Komposition. Idéassociationen i Ordets videste Forstand, Associationen af Sansningselementer, Sansninger, Billeder, Forestillinger og Tanker, der er Nøglen til det hele menneskelige Aandsliv, afgiver ogsaa Nøglen til Fantasiens Virksomhed. Den digteriske Fantasi bevæger sig altid ved Hjælp af og igennem Kæder af lynsnare eller langsomme, nærliggende eller overraskende Associationer af Ideer eller Ord. Ligefra Kompositionens første Grundrids og ned til Rimet er Alt Ideassociationens Værk. Men hvis man ikke ad bestemt konfidentiel eller historisk Vej har Vished for, hvorledes en enkelt Digtning er bleven til og hvor Udgangspunktet eller Udgangspunkterne ligge, er man let udsat for at tage Fejl i sine Gisninger om, hvorledes Digtet er groet i Digterens Sind fra den første Undfangelse af til det staar fuldbaarent og færdigt paa Papiret. Man tager saa meget des lettere Fejl, som Digterens hele Arbejde gaar ud paa at tilintetgøre ethvert Spor af Digtets virkelige Genesis og lade den Orden, hvori det blev til, gaa fuldstændigt til Grunde i den Orden, hvori det skal læses. Jeg tror imidlertid ikke at fejle, naar jeg antager det Parti af „Henrik og Else“, der indeholder Pigens Fordringer (det, som Winther har

tilfælles med Keller) for Kærnen i Kompositionen, hvorom det øvrige har dannet sig. Digterens Lyst til at anvende dette Grundtræk, kan tænkes at være vakt, da han saa' Muligheden til at lade Pigen spænde sine Betingelser saa højt, at Bejlerens Følelse for Værdien af de Klenodier, der afkrævedes ham, bragte ham til paa sin Side at vise Fristelsen tilbage. Med stor Højhed og Vægt maatte Svaret følge i det Øjeblik Bejleren ikke var en almindelig Ridder, men en Fyrste, hvem en Selvfornedring endog under Elskovens Herredømme var ganske forment. Med allerstørst Vægt maatte Repliken falde, hvis Bejleren var selve Landets Konge, og yderligt maatte Virkningen nødvendigvis forøges, naar Digteren blandt Danmarks gamle Konger kaarede den til sin Helt, som mindst af alle kunde tænkes at ville splitte Danmarks Skjold eller nedbryde dets Hus — den Konge, der netop havde samlet det Splittede og genopbygget det nedbrudte Rige — Valdemar den tredje, Atterdag. Med den poetiske Effekt vandt Digteren saa tillige den nationale og patriotiske Virkning og endda en Tilgift, der ikke var at foragte, Lejligheden til et pragtfuldt Refrain. Faa poetiske Virkemidler ere saa kraftige som Gentagelsen af en Linje eller endog blot af nogle faa Ord i forskellig Sammenhæng; thi ved Gentagelsen kommer Digtekunsten i Besiddelse af det rent elementære, men altid mægtige Kunstmiddel, der spiller en saa uhyre Rolle i Arkitektur og Musik: Lighed i Forskel, symmetrisk Modsætning. Fornøjelsen ved Omkvædet er Genkendelsesglæden ved at møde det Samme paa et Sted, hvor det ikke ventes. Men Omkvædet har i Poesien ofte noget mekanisk, selv i Sangpoesien tidt noget trættende, og et Digt i Romanceform har sjeldent Lejlighed til at anvende det. Der maa være en virkelig Grund til at de samme Ord bestandig paany komme Læseren for Øre. En saadan Grund fattes f. Eks. hos Oehlenschläger i „Julerejsen“ og „Skirnir fuldender sit Ærinde“ („Helge“ og „Nordens

Guder"). En saadan Grund findes derimod f. Eks. for den stadige Gentagelse af Ordet „Nevermore" ved Slutningen af enhver Strofe i Edgar Poe's berømte Digt „Ravnen"; thi ifølge Digtets Fiktion formaar hin uhyggelige Ravn, der, siddende paa Pallasbusten, i Nattens Stilhed besvarer ethvert Spørgsmaal, der rettes til den, med Ordet „Aldrigmere", kun at sige dette ene menneskelige Ord, og den siger det saa længe, til Ravnen forvandler sig til Symbol, og hint „aldrig mere" runger i Læserens Øre som alle søde svundne Erindringers sidste Ord. Men skønnere endnu er i „Henrik og Else" det sparsomt anvendte Mundheld forvandlet til en Art Omkvæd, og faa Mundheld egnede sig saavel ved Klang som ved Indhold bedre til Gentagelse end hint prægtige og meget sigende: „I Morgen er der atter en Dag". Med overordentlig Magt komme derfor henimod Digtets Slutning de stolte og friske Strofer:

Jeg frister dig ej længer, nu kender jeg din Hu,
Krist give, hver en Ungmø var trofast som du!
Belønne dig, det vil jeg — du har talt mig til Behag,
Guds Fred! Farvel! I Morgen er der atter en Dag.

Saa kasted han omkring sin urolige Hest.
Bort fór han med sin Skare som en Efteraarsblæst.
Da raslede Løvet under dundrende Hov,
Vildt skingrede Halloh! i den undrende Skov.

Efter sin Vane ender Winther ikke her, ikke med den stærkeste Effekt, men lader Stemningen roligt udmunde i de to sidste Strofer, der forene de Elskende og indeholde Digterens egen korte Epilog.

I en Romance som denne er Stoffet paa ethvert Punkt gennemlyst af Aand. De svagere af Winthers Romancer besidde derimod kun en, mange Gange temmelig tarvelig, Pointe, for hvis Skyld man ikke uden Besvær maa arbejde sig igennem det vidtløftige Apparat. Jeg sigter til saadanne Digte som Ridder Kalv, Kongen og Skipperen, Helene, Gaston den Gode, Sangeren

Simonides, Berthold Schwarz o. fl., Romancer, hvis Indhold staa det moderne Sjæleliv fjærnt. De erotiske Romancer ville sikkert have et længere Liv for sig end hine, da deres Sujet er mere uafhængigt af vekslende Tiders Smag og Behandlingsmaaden her i Regelen er mere følt. En bestemt kunstnerisk Ejendommelighed, som Winther har forstaaet at udvikle, er imidlertid en fortræffelig Modvægt mod det noget Slæbende og Brede, der ellers let klæber ved den poetiske Fortælling i Romanceform og som frelser den baade fra at blive Historie uden Pointe og fra at gaa helt op i en enkelt pointeret Replik. Han forstaar nemlig at indprente Øje og Øre et eller andet slaaende malerisk Billede, der danner Fortællingens Midtpunkt, og som Romanceformen da ved Gentagelse præger saa stærkt i Fantasien som den mest ordknappe eller lakoniske Stil kunde gøre det.

Man tage f. Ex. Digtet „Vaabendragerens Ed“. Den Tradition, Winther her har benyttet, er Sagnet om en Pige, der den Nat Marsk Stig blev bisat, dristede sig til at gaa hen til Kirkevinduerne, paa Stedet fandt et kostbart Stykke Fløil, der havde været ved Liget og som i sin Brudenat blev ihjelslaaet af sin Brudgom, der kendte Fløilet, som Pigen „havde sat for sine Puder“, da han hellere vilde dræbe sin Brud end udsætte sig for at Stedet, hvor hans Herre laa begravet, blev røbet.*) Ingemann har i Slutningen af „Erik Menveds Barndom“ benyttet dette Sagn som en forsvindende Episode. Winther har dvælet ved den tragiske Kollision mellem Vasaltroskaben og inderlig Elskov; men det Ejendommelige ved hans Behandling er den Energi, hvormed han har malet hint Banner af violblaat Fløil, gentaget og varieret Beskrivelsen deraf, saa det faar et Liv og en

*) Danske Magasin III., 196. Smlgn. Grundtvig: Gl. danske Folkeviser III., 926.

Effekt, som ingen Maler kunde give det, og stiller sig for Læserens Øje som Fortællingens Centrum:

Af Fløjl som blaa Violer
Som Havets stærke Flod,
Midt i, med syvfold Straaler,
En hvidlig Stjerne stod.

Aarestrup kunde ikke gøre det bedre! — Et saadant udhævet lille Billede, der ligesom resumerer Digtets Indhold, er yderst hyppigt hos Winther. Man finder det f. Eks. i „Bægeret“, hvor de Vers, som fortælle om det Indfald, hvorefter Fortællingen har Navn, og som skildre Situationen, hvor den unge Elsker drikker af den unge Piges Hænder, ere de bedst skrevne i hele Fortællingen og bevares i Læserens Erindring, selv naar hele Resten er glemt:

Af begge Hænders blide,
Blegrøde Alabast,
Tæt føjed Side ved Side
Hun danned et Bæger i Hast;

Mens, sitrende, i Skaalen,
Mer kostbar end pure Guld
Hun lod forsigtigt Straalen
Risle, til den var fuld.

I „Ringens Indskrift“ angiver ligeledes Fortællingens Titel det Træk, hvorom det Hele er formet; i det mesterlige Digt „Et romersk Osteri“, der erindrer om Mérimée ved Stilens kolde Energi og dog er saa blussende varmt og Winthersk i sin Farve samler Alt sig om Linjen:

Men det dybeste Saar! det saa' han ikke.

I „Steffen og Ane“, et Træsnit fra Digterens Ungdom, der ikke stemmer synderligt med Nutidens Smag, er den glødende Pil, hvormed Brudgommen dræbes, Fortællingens Midtpunkt, i den langtrukne og noget blødsødne Historie „Jakob og Lone“ er Tøffelparret Centrum. Hvor der i den Wintherske Fortælling ganske savnes et saadant centralt Symbol, vil det hyppigt være Tegnet

paa, at den poetiske Novelle overhovedet mangler Enhed; dette er f. Eks. Tilfældet i „Annette“, hvis glimrende Detailfortrin noget fordunkles ved det fuldstændigt Usammenhængende i Kompositionen.

Den fremmede Indflydelse, der kan spores i Winthers Kunstform er ringe. Fra Frankrig og England synes Paavirkningen — desværre! tør man maaske sige — at have været lig Nul; fra Tyskland har Winther været svagt og kortvarigt paavirket af Heine, sporadisk af Eichendorff og noget kraftigere af Uhland. Fortællerstilen i hans Romancer minder undertiden om den sidstnævnte Digter.*) Men den fremmede Paavirkning har ladet hans dybere Originalitet fuldstændigt uberørt. Det er kun Pligt at fremhæve den høje Fuldkommenhed, hvortil han har udviklet den Form af det poetiske Foredrag, der faldt ham naturligst. Omtrent samtidigt med at Hertz udviklede den Baggesenske Epistelstil til fuldendt poetisk Konversation i frie Jamber og med at Paludan-Müller udviklede sin Yndlingsstrofe Ottaven var det at Winther bemægtigede sig Niebelungenlieds-Verset, som Oehlenschläger først i „Nordens Guder“ og i „Helge“ havde indført i vor Poesi, saa havde behandlet med større Frihed i „Hrolf Krake“. Den Overlegenhed hvormed Oehlenschläger i det sidstnævnte Digt havde tumlet hint Vers, var Winther ikke nok. Han behøvede et endnu meget smidigere og finere Redskab og under hans Hæn-

*) Smlgn. f. Eks. Winthers „Fregattens Hjemkomst“ med Uhlands „Das Schloss am Meere“. Begge Digte bevæge sig gennem uafbrudte Spørgsmaal og Svar. Det danske Digt begynder: „Saa’ du Fregatten, Pige! — Rask for strygende Vind — Af Horizonten stige — Herligt i Solens Skin“. Det tyske: Hast du das Schloss gesehen — Das hohe Schloss am Meer? — Golden und rosig wehen — Die Wolken drüber her“. — Et Tilfælde af Paavirkning fra Eichendorff er anført af Kr. Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger II 116.

der forvandlede da Verset helt sin Karakter. Hin Strofe, som Oehlenschläger i „Thors Rejse“ havde behandlet som et af hine gamle Sværd, der maatte føres med begge Hænder og hvormed Richardt Løvehjærte kløvede en Ambolt, bliver hos Winther saa bøjelig som den Damascenerklinge, hvormed Saladin gennemhuggede en Edderdunspude. Hos Oehlenschläger er Verset behandlet i dorisk Stil, hos Winther i korinthisk. Hist egner det sig kun til at besynge gamle strænge Gude- og Heltemyter med, her bliver det landskabsmalende, erotisk, smaasnakkende og sværmerisk uden nogensinde at sprænge sin Form. Her er det paa én Gang lyrisk som Fuglekvidder og episk som et græsk Heksameter. Strofen har endog forud for det dog saa mangfoldige Heksameter den uendelige Afveksling, som et af 8 Linjer bestaaende Sproglegeme tilsteder, i hvilket hvert enkelt Led i og for sig er modtageligt for en Mangfoldighed af Former.*) De metriske Tegn ere utilstrækkelige til at gengive alle de forskellige fine Nuancer i Tonefaldet, men selv en

*) Blot for at give Læseren en overfladisk Idé om Antallet af de Variationer, hver enkelt Linje i den Strofe, hvoraf „Hjortens Flugt“ bestaar, kan modtage, vil jeg anføre nogle Eksempler:

Former som den første, tredje, femte og syvende Linje kan modtage:

1) Men ved det sidste Hus. 2) Det søde Barn betakker 3) Men stum var hans Læbe 4) Den kronede Ganger 5) Træpikkeren, den brogede 6) Naar de sejlede paa Søen 7) Og i det fælt uhyggelige 8) I Mosen havde Vildbassen 9) Storken den kloge Fugl 10) Og med sitrende Hænder 11) Som en Tiger der glor 12) I stille Lønkammer.

Former som den anden, fjerde, sjette og ottende Linje kan modtage:

1) Det sidste søde Blund. 2) Kruste det klare Vand. 3) Skal du bære Kongens Brud. 4) Over Busk, over Bæk. 5) Og stolt var hans Blik. 6) Vild Svimmel og Rus. 7) Der tog mig i Favn — Disse Rækker gøre ingen Fordring paa Fuldstændighed, men Læseren kan ved dem øve sit Øre.

Læser, der ikke kendte Winther, vil ane, hvilken Rigdom af vekslende Melodier en saa frit og tillige saa kompliceret bygget Strofe kan gemme i sit stærke og luftige Fuglebur. Snart stride Strofens enkelte Led imod hinanden i adskilte Grupper som Spørgsmaal og Svar, snart danner Strofen én enkelt afsluttet Periode, snart forene ved logisk Modsætning og rytmisk Symmetri flere saadanne Strofer sig til et for Øret sammenhængende Hele. Man læse f. Eks. de to følgende Vers:

Er Stormen vild, og Havet
Ret vrede Rynker slaar
I Panden, og til Dybet
Den kloge Sælhund gaar;
Da svøber om sin Skønhed
Himlen sit tætte Slør,
Thi Spejlet er jo knuset,
Hvori den saa' sig før.

Er Luftens Lunger trætte,
Og Havet atter har
Sig faaet blank afslebet
Sit udstrakte Glar,
Da hæver Himlen atter
Sit Taageslør og sér
Med store aabne Øjne
Sit Aasyn, og lér.

Winthers metriske og sproglige Kunst er Fuldkommenheden selv. Hertil kan naas; men overgaas kan dette ikke. En stakkels Digter som Staffeldt, der ikke formaaede fuldstændigt at beherske sit Sprog, bliver efter sin Død læst for sit poetiske Indholds, sin Idéfyldes Skyld, og man sér bort over Sprogformens Ufuldkommenheder. Med en lykkelig Digter som Winther vil det omvendte indtræde: han vil til alle Tider blive studeret for det poetiske Udtryks Skyld og man vil for at glæde sig over dette bryde sig lidet om Mangelen paa nye og store Tanker. Selv hans største Digtning „Hjortens Flugt“ har sit betydeligste Værd ved Sprogformen. Man

vil til alle Tider nyde Landskabsbillederne og enkelte Situationer deri; men man maa, hvis Nydelsen ikke skal forstyrres, glide hen over Karaktorernes Mangel paa Nyhed og Individualitet. Rithra er ved Væsen og Herkomst kun en Gentagelse af Oehlenschlägers Skulde, Hr. Strange er ikke stort mere individuel end Ingemanns Drost Peder Hessel, og Dronning Agnes ikke meget mere værd end Erik Menveds Moder hos samme Skribent. Selv Folmer, Winthers typiske Skikkelse, har altfor faa originale Træk; han er den romantiske Omflakken, vi kende fra Eichendorffs „Døgenigt", let lokaliseret og individualiseret. Naar Digtet ligefuldt indtager en fremragende poetisk Rang, saa ligger det i, at Personerne som ren Staffage gaa op i Naturomgivelserne; det Hele er og bliver i Erindringen tilbage som Landskab, Sprogduft, Tone, Sommerstemning.

Det er let at forstaa, hvor vanskeligt det maatte falde en Digter med denne Ejendommelighed at uddanne sig en selvstændig Prosaform. Han sad ikke inde med nogen Idé, der fordrede Prosaen som Meddelelsesmiddel. Det er derfor ogsaa i hans Prosafortællinger, at man stærkest sporer Indflydelsen af den romantiske Periode, i hvilken hans Ungdom falder. Hans Musa har vel her i Prosanovellen nødtvungen faaet Benene ud af Eventyrets og Sagnets Sløikjole, men man savner ligefuldt ethvert Pust af den moderne Aand. Snart møder man her det kølige og karrikerende Forhold til den vaagnende politiske Bevægelse, som vi kende fra Heibergs „Valgerda" og Kierkegaards æstetiske Skrifter (se Fortællingen „Paa Landet"), det romantiske Had til den uromantiske Politik. Snart træffe vi Romantikens naturstridige Omgang med den menneskelige Individualitet dens Lyst til at flække og strække denne. I „Episode af et Familieliv" bruger Winther Dobbeltgængeriet som et poetisk Motiv, ja anvender det som Forklaring og tildels som Undskyldning for et Dobbeltægteskab, den Paagældende

paa én og samme Dag indgaar paa to forskjellige Steder. Endelig finder man i adskillige af disse Fortællinger (Skriftestolen, En Hævn) den romantiske Tilbøielighed til at sammenblande Erotismen med grusomme Rædsler, som man mindst skulde vente at finde hos den Digter, der om sin egen Musa har sagt: „Hun fremmed er, hvor Skræk og Rædsel troner“. Noget Udmærket og Mesterligt har han i Prosanovellen kun kunnet frembringe, hvor det var ham muligt at lade som i sine versificerede Fortællinger Karakter og Handling træde helt i Baggrunden for Kunstformens Skønhed, Foredragets Ynde og Finhed, hvor kort sagt Alt gik op i en Sprogtone. Dette er Tilfældet i „En Aftenscene“, som derfor er Perlen blandt Winthers Prosaarbejder. Her foregaar Handlingen slet ikke i den moderne Tid, her gjaldt det kun om med sikker Sprogkunst at sætte sig tilbage i gamle Dages Stemning, og derfor lykkedes det Winther her at frembringe et Værk, der hører til det Bedste, vor Prosa har frembragt, og som ved sin Stil træder ind i Rækken mellem Jacobsens „Trolddom“ og Blichers „En Landsbydegns Dagbog“.

Det er da ikke ved psykologisk Dybde eller ved nye og frie Idér, men ved Foredragets henrivende Varme og Formfulkommenhed, at Winther indtager sin Æresplads i vor Literatur. Under hele sin Udvikling har han i rigtig Erkendelse af sit poetiske Talent holdt sig i Afstand fra Tidsidéerne; han har nøjedes med at prise Naturens Skønhed og Kvindens Ynde. Da han tilsidst under Indtrykket af de overvældende Begivenheder 1864 kom med i Strømmen og skrev Tidsdigte, frembragte han vel en Række smukke Poesier, men man følte, at hans Haand var for blød til at føre Sangens Sværd og i Sonetterne til Kong Karl klang hans Stemme meget for ydmygt. Ikke som politisk Digter, endnu mindre som Frihedsdigter vil Winther bevare sin høje Rang for Efterverdenen. For den vil han staa som Naturens Sanger,

som erotisk Digter, som en sjældent adelig og fornem Digterpersonlighed.

Han har skildret Sommersiden af vor Natur og Solsiden af vort Menneskeliv. Thi han har elsket Livet og víst sin Samtid det som værd at leve. Han der i Spøg og dog for Alvor som sin Gravskrift har skrevet:

Her hviler meget mod sin Vilje
C. Winther under grønne Tilje

vil til enhver Tid, hvor vor Literatur skulde staa i Fare for at fortabe sig i Moraliseren og Prækerads, staa som Repræsentant for Livsfylden og Sollyset.

Han har været vor Literaturs centrale erotiske Digter. Næsten alle hans Værker handle om Elskov mellem Mand og Kvinde og gaa som Kærlighedssange gennem alle Grader af Følelse og Inderlighed fra Skælmeriet til den højeste Lidenskab. Han har ikke besunget Forsagelsen, Askesen, Afkaldet, Afmagten, den platoniske Kærlighed eller den dydsirede Flamme. Men hvis der i vor Literatur skulde komme en Periode, hvor en vantreven og afmægtig Slægt vilde korse sig over Udbrud af en sund erotisk Følelse og fordre sit eget Hykleri og sin egen Vanmagt af Poesien, da vil Winther staa som de Elskendes Digter og hans Digtninge for dem faa ny Værdi. Som Holbergs Komedier er en Bog, en dansk Fader plejer at give sin Søn, som Andersens Eventyr er en Bog, en dansk Moder plejer at læse for sit Barn, saaledes ville Winthers Elskovsdigte da være den naturligste Gave fra en ung Dansk til den Kvinde, han elsker. Elskovsdigte ere som Blomster og Smykker. Men der er ingen Mening i Ædelstenen, naar den tages i og for sig, og Rosen fører intet Blomstersprog, naar den plukkes uden Hensigt. Først ved at bringes i Forhold til Kvinden bliver Rosen talende, Perlen til et Smykke og Diamanten fra en Kiselsten til en Juvel. De Forelskede ville i lange Tider finde Udtrykket for deres Følelser i

Winthers Poesier, og Digteren vil saaledes fortsætte sit personlige Liv i andre Eksistensers rigeste Øjeblikke.

Men ogsaa som egen Individualitet vil han mindes. Naar jeg har beklaget ikke at kunne støtte mig til nogen af Winther selv forfattet Notits om hans Levnet og Udviklingsgang, saa har jeg ikke glemt, at den fornemme Tilbageholdenhed, hvorom selve dette vidner, er en Dyd, og en sjælden hos en Digter. Winther har altid holdt sig tilbage, han har aldrig sporet Drift til at tale om sig selv, han har skyet og flyet udvortes Hædersbevisninger. Vistnok var han som Digter aldrig Bannerfører, aldrig „Frihedsmand". Men vi som have sét, hvorledes politiske Bannerførere ende, hvorledes de forvandles til Trompetere, Oppassere, Viktualiehandlere og Overløbere og som have iagttaget poetiske Frihedsmænds Omskabning til obskurantistiske Filistere, vi ville visselig ikke lade den alderstegne Digter høre ilde for at han kun vilde være Kunstner og kun var det. Han var aldrig „liberal", men han blev aldrig servil. Han var aldrig nogen Forkæmper for det aandelige Fremskridt; men han blev aldrig heller nogen Renegat i Reaktionens Sold. Hans Hænder ere rene som hans Stemme er ren. Til alle Tider vil da den danske Læseverden søge til Christian Winther som man søger til Sommer og til Ungdom. Han er ikke dyb, ikke idérig — Ungdommen er det ikke; han er ikke vækkende eller hærdende — Sommeren er det ikke. Han er som Ungdom og Sommer, blomstrende og frisk, rig paa Solskin, Blomsterduft, Elskov og Melodier.

G. Brandes.

Brevveksling mellem Manzoni og Giusti.

(Efter Giusti's „Epistolario").

Et Hæfte af „det nittendeAarhundrede" har henledet Opmærksomheden paa en nylig udkommen tysk Oversættelse af Giuseppe Giustis Digte. Med Rette fremhæves der, at Oversætteren — Paul Heyse — ved dette Arbejde har indlagt sig stor Fortjeneste, idet den geniale Forfatter ikke har holdt denne Anvendelse af sit Talent for under sin Værdighed, en Fortjeneste, der kun bliver saa meget desto større, som det ikke godt er muligt at tænke sig en Forfatter vanskeligere at oversætte end Giusti*). Hans Satire er nemlig møntet paa specifik italienske Forhold og Tilstande, Digtenes Metrum rigtignok overordentligt karakteristisk og velklingende i Originalerne, men dobbelt vanskelige at gengive efter den, paa andre Regler byggede, tyske Prosodi; endelig afviger Sproget med sin stærke Benyttelse af toskanske Idiotismer betydeligt fra det almindelige italiske Skriftsprog. Desto erkendtligere maa derfor det dannede evropæiske Publikum være Oversætteren, fordi han har sat det istand til at gøre sig et Begreb om en Forfatter, hvem selv Cavour og Garibaldi ikke ville nægte en Plads blandt Italiens Befriere.

Det aandelige Arbejde for Italiens Befrielse strækker sig, som bekendt, Aarhundreder tilbage i Tiden, og begyndte vel egentlig samtidig med at en national italiensk Literatur

*) Der stilles altid store Fordringer til en Oversætter i Retning af Resignation, men det maa i Sandhed være tantaliske Kvaler, som Paul Heyse har følt ved at maatte opgive at oversætte „il brindisi di Girella", paa hvilken man, med Hensyn til de andre Digte af Giusti, i fuldeste Forstand kan anvende Dantes Ord: „che sovra gli altri com'aquila vola".

dannede sig, idet et hvilketsomhelst sundt og kraftigt Produkt af denne maa siges at have været et Skridt henimod Maalet. Men paa den anden Side maa man ogsaa indrømme, at de italienske Digteres Arbejde for Italiens Befrielse i Aarhundreder væsentlig bestod i at skrive smukt formede og melodiske Sonetter og Canzoner over dette Tema. Om det saa er Giusti selv, saa begyndte den revolutionæreste af alle Digtere sin Polemik mod det Bestaaende paa denne traditionelle og højst uskyldige Maade, hvad man kan se af følgende humoristiske Bekendelse i hans Selvbiografi: „Fra mit tolvte til mit femtende Aar besmurte jeg en gyselig Mængde Papir, indtil der tilsidst fremtraadte en „Sonet til Italien", fremstillet i den sædvanlige Matrones sædvanlige Klædebon, grædende som sædvanlig over de velfortjente Ulykker." — Men paa denne Maade vækkes et Folk ikke til Bevidsthed om sig selv. Regeringerne — fremmede og nationale — vare da ogsaa kloge nok til at se, at de ikke havde stort at frygte af den Slags Poesi, der, som den meste „direkte Meddelelse" ikke naar længere end til Overfladen. Derimod er det notorisk, at de havde et ondt Øje til den af Manzoni i Italien indførte historiske Roman, som snart fandt en Mængde ivrige Dyrkere og Læsere; ja denne Mistanke udstrakte sig endog til selve „I promessi sposi", et Værk, hvori der ellers ikke findes Spor af Tendens, men hvis rolige, objektive, historiske Skildringer rigtignok alligevel er den mest knusende Kritik af Fremmedherredømmet i Italien. Nu vare ganske vist Manzonis Efterlignere langt fra at være i Besiddelse af hans Geni, men naar paa den ene Side den ovenfor udtalte Anskuelse om de sande Digterværkers løftende Indflydelse paa Nationalbevidstheden er uimodsigelig, saa er det paa den anden Side ogsaa vist, at et Digterværk kan have store Mangler i æstetisk Henseende, og dog mægtigt bidrage til Folkets Opdragelse: vi for vort Vedkommende behøve kun at tænke paa Ingemanns historiske Romaner. Ihvorom Alting er, saa kan det ikke betvivles, at den glødende Fædrelandskærlighed i Massimo d'Azeglio's, Tommaso Grossi's, Cesare Cantù's og mange Andres Skildringer af Italiens Historie mægtigt har bidraget til Nationalfølelsens Udvikling.

Der er et Spørgsmaal, som man ofte har opkastet og lige saa ofte besvaret paa forskellig Maade: nemlig om Digteren tør være Politiker, om der ikke mellem Poesi og Politik er en Modsigelse, der gør, at man ikke med Held kan dyrke begge Dele paa én Gang. De, der besvare dette

Spørgsmaal bekræftende, kunne beraabe sig paa Dante og Byron, Modpartiet paa Göthe og Manzoni. Den største moderne italienske Forfatter har i denne Henseende været Genstanden for en Del Angreb, der først ere ophørte med hans Død. Grunden til at Manzoni, i Modsætning til de fleste nyere italienske Forfattere, saa afgørende afholdt sig fra at tage virksomt Del i det politiske Liv, maa vistnok søges i den dybe, alvorlige Religiøsitet, der var Grundlaget i hans Karakter. At det ikke var Ligegyldighed for sit Fædrelands Skæbne, viste han ved de Ord, hvormed han i 1859 modtog Garibaldi ved dennes Indtog i Majland. Men for „det unge Italien“ stod han dog i mange Aar som en Reaktionær, en Præsteven, et Hængehoved (bacchettone), i hvilken Henseende han kun delte Skæbne med den ædle Martyr for Italiens Frihed, Silvio Pellico. Vi tro ikke at han, der i „de Trolovede“ med saa „fina malizia“ har ironiseret over den moderne Tids Credo: „vox populi, vox Dei“, har taget sig dette videre nær. Han elskede Fædrelandet, men Fædrelandskærligheden kunde ikke erstatte ham Religionen; og paa den anden Side kunde han umulig uden Sorg se den Alliance, som Flertallet af Religionens Tjenere havde indgaaet med Uvidenheden og Tyranniet. Heraf fulgte naturligvis en forholdsvis isoleret Stilling, i hvilken videnskabelige Studier og Samkvemmet med enkelte udmærkede Aander maatte erstatte ham den almindelige Folkegunst. Som bekendt var det især Undersøgelser over det italienske Sprog, og Ønsket om ud af de utallige Dialekter at skabe en almindelig Sprognorm, der mest beskæftigede ham. Naturligvis maatte derfor Giustis første Arbejder, der med Hensyn til det Sproglige gik i en ganske ny og ejendommelig Retning, i særlig Grad vække hans Interesse. Disse Arbejder — satiriske Smaadigte, fordetmeste af udelukkende politisk Indhold — havde Giusti gennem Massimo d'Azeglio, Manzonis Svigersøn, sendt den fejrede Digter; og dette gav Anledning til en Korrespondance, som senere, ved et Besøg, som Giusti aflagde Manzoni i Majland, fik et nyt Incitament. Denne Korrespondance mellem to af Naturen saa forskellige Individualiteter, som Giusti og Manzoni unægtelig vare, udgør et af de interressanteste Punkter af Giustis Brevveksling; især ere de fire Breve fra Manzoni, som Udgiveren har optaget, af høj Værdi til Bedømmelsen af den ædle Personlighed, der har skrevet „I promessi sposi“. Vi ville derfor i det Følgende give et Uddrag af denne Korrespondance og søge at frem-

drage hvad der, uden et særligt Kendskab til de daværende italienske litterære Forhold, kan antages ogsaa at have Interesse for en dansk Læser.

Manzoni til Giusti.

Majland, 8. Novbr. 1843.

Dengang man første Gang, og for at gøre mig en Present, gav mig nogle Vers at læse af en vis Giusti, véd jeg ikke hvad der har været størst: enten min Fornøjelse over at læse udmærket skønne Vers, eller min Glæde over at se en ny italiensk Storhed fødes. Den Visse forsvandt nu snart, som De vel kan vide; og Publikums Begærlighed, der ved ethvert nyt Arbejde af Dem erstatter Bogtrykkerpressen, betjener ypperligt min egen*). Men forestil Dem nu, med hvilken særlig Følelse jeg har modtaget de mig fra Dem personligt tilsendte, der, foruden den sædvanlige og altid levende Glæde, tillige bragte mig et Tegn paa en ligesaa sjælden som hæderlig Velvilje. Forresten: hvorledes de end vare komne til mig, vilde man umuligt have kunnet tage fejl af Forfatteren. Det er et Mundgodt, som kun kan laves i Toskana, og i Toskana kun af Dem; thi hvis En virkelig forstod saa godt at efterligne, saa vilde det aldrig falde ham ind kun at efterligne. Sæder og Genstande, Virkelighed og Fantasi, Alt malerisk opfattet; Tankefinesser, der komme ganske naturligt frem, som om de laa i selve Genstanden; dagligdags Ting, fortalte med Nyhedens Interesse og dog uden Prætension; hvad der blot afhænger af, at man i dem faar Øje paa visse Ejendommeligheder, som Enhver vilde se . . . . naar han blot var et stort Geni; og alt dette, — ja, mere — i et lille, livligt folkeligt Drama og med en pikant Opløsning, der tillige har en stor almindelig og historisk Sandhed til Baggrund.

---

*) De allerfleste af Giustis Digte havde længe været bekendte ved Afskrifter for Publikum, inden de bleve trykte. Dette var naturligvis begrundet i den strænge Censur, som al literær Virksomhed paa den Tid var underkastet. Men den, der kender disse Digte og Publikums „Begærlighed“ under slige Omstændigheder, vil vanskelig kunne antage, at Pressen i nogen væsentlig Grad havde kunnet forøge Cirkulationshastigheden.

Men se nu i hvilken Forlegenhed jeg befinder mig. Idet De har værdiget mig at bede mig om Raad, har De tillige paalagt mig den Forpligtelse at sige Dem, eller idetmindste at antyde, min oprigtige Mening, en Forpligtelse, som jeg ikke kan unddrage mig uden ved en odiøs og utaknemmelig Tavshed. Jeg er altsaa stedet mellem de to Alternativer, enten skammeligt at forsømme min Pligt, ved at skjule for Dem en meget væsentlig Del af min Mening, eller oprigtigt at tilføje, at i disse Digte, som jeg paa den ene Side beundrer og elsker saa højt, beklager jeg paa den anden Side dybt hvad der angriber Religionen, eller hvad der er personlig Satire. Jeg haaber, at De ikke alene vil tilgive, men ogsaa bifalde mit Valg, naar De overvejer, at Deres Godhed har gjort mig det til en Pligt at være oprigtig, Noget, der, naar det ikke var forlangt, vilde være en Næsvished. Men netop denne Deres Velvilje og min Højagtelse for Dem giver mig Mod til endnu at tilføje et Par Ord med Hensyn til det første Punkt. Bortset fra de mere vigtige, for alle gyldige Betragtninger, saa er det under Deres Værdighed. Blomsten af den menneskelige Kløgt er desværre endnu kun altfor delt — men mellem Troen og en alvorlig, rastløs Tvivl. Det forrige Aarhundredes negative Sejre havde ingen Varighed, fordi de kun vare tilsyneladende, og nu kunne de end ikke attraaes af Mænd, der, som De, staa udenfor den almindelige Række . . . . "

— — — — — — — — — — — — —

Svaret, som Giusti sendte paa dette Brev, har ingen Dato, men man kan sikkert, efter dets Indhold at dømme, antage, at han ikke har ladet gaa lang Tid hen, inden han i Manzonis Øjne rensede sig for de ovennævnte Beskyldninger. Dette gør han paa en ligesaa smuk og værdig Maade som den, hvorpaa Manzoni fremsætter sine Indvendinger. Han takker ham for Brevet, for Rosen og for Dadlen . . . . det Sidste: „fordi han har antaget ham tilgængelig for Sandheden". Derpaa gaar han over til at fralægge sig de gjorte Beskyldninger. „Blufærdigheden", skriver han, „véd jeg, at jeg har respekteret i mine Digte saaledes, at selv et Barn kan læse dem; maaske har jeg, naar jeg skal være ærlig, paa et og andet Sted taget lidt haardt fat paa Religionen, men jeg véd med mig selv, at jeg ikke har gjort det af Foragt for selve Religionen, men af Harme mod dem, der hykle, nedværdige eller fordreje den efter deres Hensigter." Ligesaalidt

kan han anerkende, at have været personlig i sin Satire: „De, som er Mester i Kunsten, kan aldrig tro, at den epigrammatiske Aare næres af personligt Nag, ejheller ville De falde paa at indkile paa et bestemt Sted, eller læsse paa en bestemt Persons Skuldre en Satire, der ligesaagodt er et Bysbarn af Florents som af Majland, og hvorved en Genueser ligesaa godt som en Neapolitaner faar Kam til sit Haar*).“ Han har en Mistanke om, at nogle af de — højst personlige — Satirer, der cirkulerede under hans Navn, ogsaa ere komne Manzoni for Øje: „Her ser ingen Sonet eller Epigram Dagens Lys, intet nok saa lille Vers skydes løs over Hovedet paa den eller den, uden at jeg straks faar Skyld derfor . . . . Dette var Grunden til at jeg i afvigte Juni satte en Liste i Omløb med Navnene paa alle mine ægte Børn samt deres Fødselsaar . . . . osv.“ — Brevet indeholder desuden mange interessante Enkeltheder, men disse maa her forbigaas, da de forudsætte særligt Kendskab til Giustis Digtervirksomhed.

Først i Sommeren 1845 optoges atter Korrespondancen imellem dem, foranlediget ved et Besøg af Marquise d'Azeglio i Toskana. „Tillad mig at sige Dem,“ skriver han til Manzoni, i Anledning af dennes berømte Roman, „at denne Fader Cristophoro, med Alt hvad dermed hænger sammen, er en stor Trøst for mig, naar jeg føler mig kold og egoistisk, naar jeg føler, at jeg ikke kan løsrive mig fra den Dorskhed, der helt binder mig, uden ved en Strøm af veludgydte Taarer. O, da kan jeg ikke fatte den Tanke, at vi aldrig have set hinanden. Den Bog har til enhver Tid forstaaet at fængsle mig, og jeg vil altid mindes, at jeg engang, da jeg havde givet mig Sanseligheden helt i Vold, i hine Blade — jeg véd ikke selv hvorledes — genvandt den bedre Del af mit eget Jeg. —“

Dette Ønske om at gøre Manzonis personlige Bekendtskab fik Giusti opfyldt endnu samme Aar, idet han fra Genua, hvorhen han havde begivet sig, gjorde en Afstikker til Majland og i en Maaned var Gæst i Manzonis Hus. Imidlertid vare begge Vennerne blevne „I's“, hvad der paa Italiensk i

*) Er Giustis Digte vanskelige at oversætte, da er hans Prosa det sandelig ogsaa, paa Grund af hans overvættes Brug af folkelige Talemaader, osv. Saa højt som Italienerne skatte ham som Prosaist — i alle nyere Antologier indtage hans Breve en betydelig Plads — saa er det dog kun fanatiske Tilbedere af ham, der ikke ville indrømme, at hans Trang til at skrive „folkeligt“ ofte driver ham for vidt.

Tiltalen holder Middelvejen mellem det ceremonielle Ella eller Lei og det fortrolige Tu. — „Det Voi (I),“ skriver Giusti fra Genua, „er ret kommen mig tilpas, thi Signor Lei er dog virkelig en kedelig Patron, blot opfundet for at bringe en stakkels Fyr, der gerne vilde gaa ligefrem til Værks, fra Koncepterne. Det holder mig ligesom bunden og indsnørt i alle de grammatikalske Lappalier og Snirkler, og jeg vil være fordømt, om det, med et Lei paa Tungen, paa nogensomhelst Maade er mig muligt at give mit Hjærte Luft. Jeg tilstaaer imidlertid at jeg, ved at skulle sige I til Eder, næsten føler Pennen snurre rundt mellem mine Fingre, ligesom Elskeren føler sin Tunge klæbe fast ved Ganen den første Gang, han siger Du til den Elskede.“ — I dette Brev findes ogsaa en mærkelig Oplysning om den Maade hvorpaa det største af Giustis Digte il Gingillino*) blev til. „Jeg skrev det midt under de forfærdeligste og haabløseste Lidelser, og efter at jeg allerede for Aar og Dag siden havde sagt Farvel til al digterisk Inspiration og Opfindelse, ja selv til den sunde Menneskeforstand**).“ Det er i Sandhed ubegribeligt, at et Digt — og dertil et saadant Digt — kan blive til under disse Omstændigheder. Giusti skriver, at han har en stor smania efter at læse det for Manzoni; nogle faa Dage derefter fik han sit Ønske opfyldt, og man kan let forestille sig, hvorledes denne Sammenkomst maa have været. Den 5te Oktober er han atter i Genua, hvorfra han sender det første Brev til sin Dusbroder Alexander Manzoni. Til Grossi skriver han fra Spezia den 9de Oktbr.: „Hvad skal jeg sige Dig om den kære Manzonis Familie? Hvilken Fred, hvilken Kærlighed, hvilken Harmoni er der ikke imellem dem! — Hos Alexander véd jeg ikke hvad der er størst: enten hans Sjælsstyrke eller hans Godhed; den Eneste, jeg mindes at have kendt af lignende Karakter, er Sismondi. —“ Skønt

---

*) Under dette Navn skildrer Giusti en Embedsjæger, der ved Kryberi og andre uværdige Midler søger at trænge sig frem til en overordnet Post. Det er noget af det hvasseste og bitreste, som Giusti har skrevet. I dette Digt findes ogsaa det berømte Credo, der begynder saaledes: Jeg tror paa den almægtige Mønt og paa dens Søn Zecchinen, paa Vekslen og Konto-Kuranten og paa det treenige Salær; jeg tror paa Kabinetsskrivelsen og Reskriptet og paa Dynastiet, der opretholder mig osv.

**) Han var i 1842 blevet anfaldet i Florents af en gal Kat, og Frygten for at dø af den forfærdeligste af alle Sygdomme, indvirkede i lang Tid ødelæggende paa hans Helbred og Sindstilstand.

Giustis Katholicitet er tvivlsom, medens Manzoni, som Dante, er „Kirkens elskelige Søn,“ gør dette dog intet Skaar i deres Venskab; og Giusti skriver til Vaselli: „Han (Manzoni) tror, uden at hade de Ikketroende, og han er en Ven af Præsterne og Munkene, saaledes som den, der har malet os Fader Cristophoro og Don Abbondio, kan være det. Han modtager Rettelser i sine Skrifter saa villigt som en Skoledreng i sin Stilebog; han er i sin Levemaade, sin Samtale og sin Følelse saa naturlig, som om han var seksten Aar. Naar han argumenterer, da gaar han ikke højt tilvejrs eller trækker i Stadskjolen, men holder sig, iført Mester bon-sens' simple Klæder, pænt nede ved Jorden. Den Mand fortjener at have skrevet I promessi sposi. Smaa-Literaterne i Lombardiet have intet godt Øje til ham, men de hæderlige Folk agte ham efter Fortjeneste. —“

Efter at have skrevet to Breve til Manzoni ser Giusti endelig følgende Brev fra denne indløbe:

Majland 17de Novbr. 1845.

Tys! min kære Geppino; jeg har dog Ret alligevel. Bogtrykkeren, der venter, og Samvittigheden, der siger, at den tager Skade af, at man lader ham vente; og at maatte gennemrode ti Folianter for at korrigere en Periode; og at tilbringe Timer med at søge nu én Maner, nu en anden, og med at rive og slide i et Ben for at faa det til at staa lige, og saa tilsidst gøre den Opdagelse, at det er et Hundeben*); og at finde, at, hvis man vil lave et menneskeligt, passer det ikke til Dyrets Krop: disse og andre lignende Adspredelser, som man allesammen maatte bede Fanden hente, — hvis der ikke var Bogtrykkere og Samvittighed, — have lagt Beslag paa mig siden hin bedrøvelige 4de Oktbr. Og nu, da jeg faar Lov til at trække Vejret lidt friere og vilde benytte Tilladelsen til at skrive Dig til: skulde Du da tro, at selv denne Skriven gør mig lidt gal i Parykken? Betænk dog, at jeg er her i denne Ravnekrog — hvad den er bleven kun alt for meget ved Dig — og at naar jeg vil gribe Pennen — hvorfor? for at underholde mig med min Giusti; saa iler Blikket straks hen til den Dør, hvor det

---

*) „At ville rette Hundens krogede Ben“ betyder paa Italiensk at indlade sig paa et frugtesløst Foretagende.

kære Ansigt viste sig for mig, et Ansigt, paa hvilket Skelmeriet og Godheden række hinanden Haanden og Kløgten og Hjærteligheden tænde Glædesblusset sammen; se det er den rigtige Giusti, med hvem jeg har erfaret, hvad det vil sige at underholde sig i Virkeligheden; og Du ser nu selv, hvilken himmelvid Afstand der er mellem dette og at gnidre med Pennen paa Papiret. Jeg har herved omtrent den samme Tilfredsstillelse som Mester Adam*) havde ved at erindre sig

„De Bække smaa, som fra de grønne Høje
Ved Casentino flyde ned mod Arno."

Men da vi for Tiden ikke kan gøre bedre end at skrive hinanden til, saa lad os da skrive . . . . Den Efterretning, som Du meddeler mig, om et paabegyndt Arbejde, glæder mig meget, ogsaa for Din Helbreds Skyld, thi jeg véd af Erfaring, at for den Slags Lidelser er Beskæftigelse bedre end Lægemidler. Det er ogsaa overflødigt at sige Dig, at Tingen i sig selv fornøjer mig. Poesien var en stor Dame med mange Ejendomme; men nu har hun sat en Del af dem til, og for en anden Del ere Udsigterne kun daarlige. Den bukoliske var et rart lille Stykke Jord, men hvilke Klodrianer til Arbejdere har det ikke havt! Nu er Arbejdet indstillet for det Første, og jeg er bange for bestandig. — Eposet opføres endnu stadig i Jordebogen, men med den Bemærkning, at Dyrkningen er et overmenneskeligt Arbejde, et dumdristigt Foretagende; og at eje Tingene paa den Maade synes mig næsten at være blind for, at man ikke ejer dem mere. Hvad Dramaet angaar, saa har man — af gode Grunde — opgivet at dyrke det efter den gamle Metode; og naar den nye bliver fundet, vil du gøre mig en stor Tjeneste med at meddele mig det, hvis jeg endnu er i denne Verden. Hvad gør nu den gamle Frue, der endnu har Driftskapital og nødig vil se hele sin Ejendom forfalde? Hun siger til Arbejderne: For Fanden! kan da ingen af eder finde et nyt Stykke Jord til at drive op og tage ind som en ny Mark under Ejendommen! Hvor mange høre hende, og hvor mange kunne forstaa hende? Jeg véd det ikke; men jeg véd, at Du er en af dem. Altsaa arbejd, thi det sker i

*) Dante: „Helvede", 30te Sang. Adam af Brescia, Møntmester i Florents, forfalskede de florentinske Dukater og blev til Straf herfor levende brændt. Erindringen om den skønne Egn om Casentino, hvor han havde levet, plager ham endnu mere end selve den Tørst, han lider i Helvede.

dit Kald, og forøg Fruens Indtægter; hendes Velstand ligger mig meget paa Hjærte, om ikke for Andet, saa fordi jeg har havt et godt Øje til hende i min Ungdom. —

Nu, mit kære Papir, maa du vide, at da du ikke er Giusti, finder jeg just ikke en overvættes Nydelse i at underholde mig med dig . . . . Og Du, min kære og gode Giusti, hold af mig, og snart, thi jeg er gammel, og der er ingen Tid at spilde.

Din

Manzoni.

Det var paa høje Tid for Giustis Utaalmodighed, at dette Brev kom. Han var allerede saa smaat i Breve til sine andre Venner begyndt at stikle paa Manzonis Ladhed til at skrive, en Erfaring, som han skulde gøre i langt fuldere Maal i Fortsættelsen af sin Brevveksling med ham. Sagen er, at Guisti var ligefrem forelsket i Manzoni; og man véd, at en Forelsket stiller store Fordringer til Genstanden for sin Kærlighed. Situationen minder noget om Oehlenschläger og Göthe; men Oehlenschläger formaaede kun at udtrykke sin Kærlighed patetisk, Giusti derimod har et saadant Fond af Humor, at han aldrig kommer i Forlegenhed for at finde nye Udtryk for sin Følelse. Men hvorfor er da Manzoni saa træg til at skrive? Er det den göthiske Fornemhed, der altid vidste at holde Beundrerne tre Skridt fra Livet? Eller er det Forskellen i Alder? Denne har ganske vist meget at betyde, men den egentlige Grund oplyser Manzoni selv os om ved følgende Yttringer, der give et dybt Indblik i hans Karakter.

20de December 1845.

Og jeg siger Dig, min kære Geppino, at med mine Venner, og i Særdeleshed med Venner som Dig (sic), holder jeg af at passiare mundtligt, men ikke skriftligt. Jeg véd, hvad Du nu vil sige: Altsaa . . . . men jeg lader Dig ikke fuldføre Sætningen, fordi det vilde være en skændig Slutning. Du kender mig: og Du véd ikke, at jeg er Beskedenheden selv, og at, som Følge heraf, det kun er for at skrive, og ikke for at læse, at jeg har Afsmag? Og jeg tror ogsaa Du véd, at jeg ikke mangler god Smag . . . . om Du straks ser Konsekvensen heraf, véd jeg ikke bestemt. I ethvert Fald

vil jeg sige Dig det, nemlig at jeg er a tutto pasto — som vi Majlændere sige — naar det gælder om at læse, hvad Du skriver, det være sig Vers eller Prosa. Altsaa (nu kommer det rigtige altsaa): naar Du har et Øjeblik tilovers, saa skriv til din Sandro; og hvis jeg ikke skriver strax, saa husk paa, at det ikke er af Dovenskab, men af Beskedenhed, Du! —

Altsaa skriver Giusti, og Manzoni læser. Vi maa imidlertid give Afkald paa, at gøre Læseren nærmere bekendt med disse Breve, da vi ikke hos ham tør forudsætte det Kendskab til Giustis Digte, som er nødvendig for at finde Interesse i disse Breve. Dertil kommer, som allerede antydet, at deres ejendommelige Tiltrækning ligger i en Form, som vi ikke tør gøre os Haab om at reproducere. Saaledes er der et Brev, hvor han paa den kosteligste Maade moraliserer for Manzoni i en affektert-forældet Stil. Brevet er af stor Virkning, da det i den Samling tager sig ud som en glorød Bonderose midt i en Buket Violer. — I et andet til Marquise d'Azeglio bliver den sjældne Begivenhed, at han har modtaget Brev fra Manzoni, meddelt paa den Maade, at han lader en Markskriger (naturligvis i Folkedialekt) forkynde den uhyre store, mærkværdige, uhørte Begivenhed, at „hin berømte, hin navnkundige Taskenspiller, hint Monstrum af Behændighed, hin store Mand med Guld-Fingrene, der af et Spil Kort, gør Alt, hvad han selv vil og Intet af, hvad I vil osv." ikke er død, som man har troet, men med det Første kan ventes atter at ville producere sig. — Hvad der er en stor Hindring for at nyde Giusti som Digter, gentager sig, om end i ringere Grad, naar man giver sig ifærd med hans Prosa. Paul Heyse siger meget rigtigt i Fortalen til sin Oversættelse: „Hvad der griber Toskaneren med det højeste Trylleri, det vækker allerede Anstød hos Romeren og Majlænderen, og er for Tyskeren, der har lært det Italienske, han kan, af Tasso og Ariost, et meget alvorligt og anstrængende Arbejde." Vi ere derfor ikke langt fra at anse det for endnu vanskeligere at oversætte Giustis Breve end hans Digte.

Der er imidlertid et Brev i den ovenfor omtalte Samling, som vi, skøndt det ikke er skrevet til Manzoni, men til Tommaso Grossi, dog tro at Læseren vil have Interesse af at lære at kende, fordi Giusti i samme udførligt gør Rede for sin Stilling til Sprogspørgsmaalet og de Principer, han har fulgt paa sin literære Bane. Da Manzoni selv har sagt:

„Havde vi ti Giusti'er i Toskana, vilde Sprogstriden allerede være afgjort,“ saa vil det maaske interessere at erfare, hvorledes Giusti selv tænkte i dette Punkt.

„Jeg véd ikke,“ skriver han, „om de Ting jeg skriver ere populære (thi man maatte da først én Gang for alle fastsætte hvad Folket er); men jeg véd, at jeg elsker det sande Folk, og at jeg gør mig en Ære af med min Pen at døbe de Talemaader, der, fulde af Liv, fødes paa dets Læber, og som Mange dog ikke vove at opsamle, ret som om de vilde brænde deres Fingre derved. For at arbejde til et fælles Maal tror jeg det er nødvendigt, først at gøre Brugen af dem almindelig, og at gøre de svage og frygtsomme Hoveder forstaaeligt, at visse Sandheder, som man troer ere mysteriøse og næsten overjordiske, dog ikke ere saa langt fjernede fra almindelig, sund Forstand, som man mener, og som man søger at faa Folket til at tro. Jeg tvivler intet Øjeblik om, at de vanskeligste Sandheder, uden at nedværdiges, kunne udtrykkes — jeg vilde næsten sige i et Tjenestepigesprog; men Ulykken er, at naar vi skrive, danser der foran os paa Papiret visse akademiske Spøgelser istedetfor den Mængde, der forlanger Brød og Lys. Jeg vilde ønske, at man skrev Bøger for at belære, istedetfor at vise sin Lærdom. Hvad mig angaar, da studerer jeg Folket; og Hjærtet hopper i Livet paa mig, naar jeg ser, at det i sin Færd og i sin Tale er en ægte Søn af sit Land. Jeg er født og opvokset i en lille Landsby, hvor man talte Sproget saadan lidt alla buona, men rent, livfuldt, ikke forskruet og endnu mindre fuldt af fremmed Tilsætning. Af den franske Invasion naaede dér ikke Andet op end Navnet og Skatterne; og den evige Kommen og Gaaen af Fremmede, der paa de befærdede Steder lig Sneglen efterlade deres slimede Spor, berørte ikke disse lykkelige Højе, som ligge langt borte fra Hovedrouten. Som man der endnu finder Kofterne fra Slutningen af det forrige Aarhundrede, saaledes finder man ogsaa der Sproget fra den Tid; og naar jeg vender tilbage til dem, føler jeg, at min Tunge bliver befriet fra den Skorpe, der kun alt for meget danner sig paa den ved at samtale med de store Byers Polygloter; og ogsaa jeg optager da paany den dagligdags Tale, der er mindre slikket, men mere forstaaelig. I Skrædderen, i Skomageren, i Bageren, i Bonden (og det er ikke min Mening her at skrive hverken en Idyl eller en Ekloge over dem) genfinder jeg mine Skolekammerater fra fordum, og jeg søger at omgaas og spøge med dem saa meget som muligt, for at opbygge mit Øre og fryde min Gane ved

Talemaader fra den Tid, da vi gjorde Spilopper sammen. Hvor godt jeg har havt heraf, kan jeg ikke beskrive Dem; det maa være nok at sige, at den Smule Fut, De har fundet i Sproget i mine Digte, er Frugten af dette Studium paa staaende Fod, paa Torvene og i Boderne. I Byerne har jeg fundet Stoffet til Latterlighederne; paa Landet har jeg samlet Klæder til at iføre dem. De har Ret i at sige, at Italien har et kraftigt og levende Sprog, og at det kun med Møje og ufuldstændigt kan læres af Bøgerne og Ordbøgerne. Dette har sin Grund i en af de mange Delinger, der i alle Retninger har sønderlemmet os, ligesom visse Tæpper, som Fruentimmerne flikke sammen af alle mulige Slags Lapper. I Frihedens Tid talte Alle, fra den Største til den Mindste, paa én og samme Vis; og Forskellen bestod i at vide mer eller mindre, i at være mer eller mindre duelig til Statstjenesten eller til at skrive en Bog. Dante, Compagni, Villani, Machiavelli og alle de andre Store skrev det Sprog, som de talte og hørte, og vare blot ved deres Aands Dybde forskellige fra deres Medborgere. De tænkte som Faa tænke, de skrev som de Fleste talte. Hvor er Boccaccio i Sandhed beundringsværdig? Hvor Begejstringen pludselig bringer ham til at glemme sine sædvanlige Kunststykker, og han uden Mellemmand lader Hjærtet tale. Med Tidernes Forandring kom Adskillelsen, Alt fik sin særlige Plads, ogsaa Literaturen holdt Dug og Disk for sig selv, og for første Gang saa man Talesproget skubbet til Side som simpelt og plebejisk og kun Skriftsproget tilstedet Adgang til den lærde Republiks „Casino“. Hvad er Følgen blevet? Bogsproget er forblevet in statu quo, og ofte have vi set det bedække sig med Skimmel imellem Hænderne paa dem, der have behaget sig i at anvende det udelukkende, medens det almindelige Talesprog efterhaanden har stødt det forældede fra sig og skudt nye Skud, som Træet der skifter Bark og fornyer Grene og Blade, altid paa den samme Stamme. Hvad jeg nu vil sige, kan maaske synes en Naragtighed, men det forekommer mig, at den, der ønsker at være grundig hjemme i vort Sprog, han maa begynde med at studere Talesproget, derpaa sammenligne det yderst omhyggelig med Skriftsproget, og endelig, naar han selv giver sig til at skrive, vedholdende vande sin Mark fra de levende og uudtømmelige Kilder, der udspringe af Folkets Mund. Ved denne Metode har jeg fundet mig overordentlig tilfreds, og blandt mine Notitser er der faa, som jeg har taget fra Bøgerne, medens jeg har et stort

Oplag af dem, jeg har indsamlet paa Gaden. Der er et Ordsprog, der siger: Den, der vil have rent Vand, maa gaa til Kilden. — De vil have bemærket, at de Fleste modtage som gamle Bekendte de Skrifter, hvori de finde deres egen Maade at tale paa, medens de blive vildfarende mellem Labyrinten af de udsøgte og sjældne Fraser, og forlegne som mellem Folk, de ikke kende, og som ikke kende dem. Dette, vil maaske Nogle sige, er Vand paa din Mølle, men for den, hvis Vej gaar i en anden Retning, stiller Sagen sig anderledes. Ja vel; men vilde det dog alligevel ikke være bedre, at tale en Smule mere jævnt ogsaa om Videnskab og Filosofi? Hvorfor skal ikke ogsaa Lerkrukkerne have Lov til at øse af alle Videns Kilder? Og for hvem arbejde Skribenterne, uden for dem, der ikke vide? Dette er maaske Griller af mit eget Hoved, men for Øjeblikket tænker jeg saaledes, og jeg vil aldrig kunne bekvemme mig til at skrive for dem, der blot skrive, men vel for dem, der holde af at læse og forstaa, uden andre Prætensioner.“ —

Det er aabenbart, at Giusti ved disse Ytringer er i Samklang med en Tendens, som gør sig gældende næsten overalt i den evropæiske Litteratur. Men da han her saa temmelig stiller Sagen paa Spidsen, ville vi for Fuldstændighedens Skyld anføre en anden Ytring af ham, som væsentlig modificerer det Foranstaaende. „Ligesom ethvert Menneske,“ skriver han i et af sine Breve, „efter sin Stilling burde have en Klædning, der passede bedre for ham end enhver anden, saaledes bør enhver Videnskab, enhver Disciplin, enhver Art Literatur have sit eget Sprog, udenfor hvilket den enten taber i Værdighed, eller antager en Luksus, der ikke klæder den.“

Men for at vende tilbage til Giustis Forhold til Manzoni: til Trods for Talemaaden, at Forord bryder ingen Trætte, saa kan Giusti dog endnu i lang Tid ikke opgive Haabet om, at bringe Vennen til en livligere Korrespondance; og hans Forsøg i denne Retning ere virkelig rørende: — „Hvor meget“ skriver han til ham, „vilde jeg ikke give til, at det, ikke at faa Brev fra mig, var for Dig et ligesaa stort Savn, som det er for mig aldrig at se et Ord fra Din Haand! Da kunde jeg dog have hævnet mig — kærligt, ganske vist; ja, men dog hævnet mig. Men De, Don Alessandro mio riverito, De er, for at tale med Dante: „i salig Fred og hører ikke dette“*).

---

*) Dantes Ord om Fortuna, der er en Guddom, som ikke forstyrres af de Dødeliges Bebrejdelser.

Hvor er det muligt dog, du grumme Sandro!
At handle mod Din Ven saa haardt, ukærligt?

Jeg har prøvet at være alvorlig, og det har været forgæves; jeg har prøvet at gøre Narrestreger for Dig, og det var som at tale til en lukket Dør; jeg har prøvet at være tavs, og — „Sort gange Sort er Sort“. Nu maa jeg atter til at skrive Dig til; thi det er nu én Gang en usvigelig Regel, at naar To holder af hinanden, saa er den, der først igen rækker Pote, altid den, der har Retten paa sin Side. Ligemeget, lad os da skrive til denne Gnauser, der holder paa et Ark Brevpapir, som var det en Guldbarre, naar der er Tale om at sende det til En, der, som Smaaungerne i Reden venter paa Madingen, længes efter at se det, beskrevet med et Par om end nok saa ubetydelige Linjer; hvis ellers noget Ubetydeligt kan komme fra en ligesaa berømt som uvirksom Pen, — og denne sidste Frase er, hvis Deres Velbaarenhed ikke skulde vide det, fra Skuffen, hvor Stadsbrevene ligger . . . . Vorherre være med dem!“ —

Dette Brev aflokker endelig Manzoni følgende, det sidste, der findes optaget i Samlingen.

Majland d. 14de Decbr. 1846.

Min kære Geppino!

Hvis jeg troede, at min uværdige Tavshed kunde vedblive at forskaffe mig Dine mageløse Breve, er jeg bange for, at jeg vilde vedblive paa samme Bov. — Og i den Anledning vil jeg fortælle Dig en lille Historie, der i og for sig selv er til at le af, men hvori der dog ogsaa er noget Vemodigt . . . . som det kun altfor ofte er Tilfældet i saa mange andre af mine Smaahistorier (sic). Engang for mange Aar siden, da vi laa paa Landet, vare vi i Selskab med min stakkels Giulietta tagne etsteds hen for at aflægge en Visit. Da hun et Øjeblik var bleven ene i et Forværelse i det Hus, saa hun en stor Buldogge komme henimod sig, et i Grunden godmodigt Dyr, der gærne vilde kæles for; men den lille Stakkel blev nu ganske forskrækket ved at se den. Da hun imidlertid fik Øje paa en Tjener, blev hun lidt beroliget og bad ham om at føre Dyret bort; men han blev staaende ganske rolig og lod, som om han ikke hørte det, medens hun vedblev at sige: „Aa, søde, rare De! aa, søde, rare De! hjælp mig dog og før den Hund bort. —“ Vi hørte den bønfaldende Stemme, ilede til og jog Hunden bort; og spurgte

derpaa Tjeneren, hvorfor han ikke havde befriet det stakkels Barn. Og han . . . hør blot det nydelige Svar! „Det klædte hende saa yndigt, og jeg syntes saa godt om at høre mig kaldt Søde, Rare, at jeg ikke kunde beslutte mig til at gøre en Ende derpaa. —“ Men Din ærbødige Tjener er ikke saa dum, at han ikke nok skulde betænke, at Geppinos Stemme tilsidst vilde blive træt, og at han vilde blive skubbet tilside efter Fortjeneste . . . visselig ikke paa Grund af Køteren, men for hans utilladelige og utrolige Ladheds Skyld. — Og da disse yndige Smaabreve ere betingede af, at jeg engang imellem giver et Kvæk fra mig, saa har jeg mandet mig op idag. Tilgiv Din Sandro og modtag hans Anger. Men kald ham ikke grum, haard og ukærlig mod Dig, thi derved gør Du ham til ikke stort bedre end en Æsel.

Ak, at jeg havde kunnet træffe sammen med Dig i Nervi! Du var der i Ønsket, siger Du; men er det nødvendigt at tilføie, at Du ogsaa var der i Alles Ønsker? — Atter en Frase fra Skuffen*), men som ikke vilde findes deri, hvis man ikke, undertiden i det Mindste, brugte den, fordi den udtrykker, hvad man virkelig føler? Thi Skuffen er just ikke saa fuld af daarligt, som af lidt luvslidt Tøj. —“

Er ikke denne, fra Giustis forskellige, Opfattelse af „Skuffens“ Indhold betegnende for „de Trolovedes“ Forfatter? Og bliver man ikke uvilkaarlig slaaet ved Tanken om, at en lignende Forskel nok ogsaa har gjort sig gældende i de to Digteres Betragtning af Verdensskuffens store Indhold?

Vi tro at handle i Læserens Interesse, naar vi tage Afsked med ham under Indtrykket af dette overordentlig skønne Brev. — Hvis han ved Læsningen af disse faa Breve, vekslede mellem to saa grundforskellige Naturer som Manzoni og Giusti, har faaet en inderligere, personlig Overbevisning om, at en Forskel i Opfattelsen af hvad der med Rette anses for uendeligt vigtigt for det enkelte Menneskeliv, ikke er til Hinder for inderligt Venskab, gensidig befrugtende Indflydelse og Samvirken til et den hele Menneskehed omfattende Maal: da tro vi, at han vil finde det et ikke ganske uværdigt Resultat for en Afhandling i „det nittende Aarhundrede“.

*) Se Giustis forg. Brev.

J. C. Barth.

Josef Lewinsky.

Kunst und Natur
Sei auf der Bühne eines nur!
Wenn Kunst sich in Natur verwandelt,
Dann hat Natur mit Kunst gehandelt.
Lessing.

Den tredje Juli 1875 havde der i Wallnertheatret i Berlin samlet sig et helt andet Publikum end det, der sædvanlig fylder denne store og uskønne Folkescenes Rum. Wallnertheatret er som bekendt den ægte Berlinerkomedies Hjem. Hovedstadsvitsen har her sin egentlige Tumleplads, her saa' i sin Tid den vittige Kladderadatschredaktør Kalisch's Farcer Lyset, og her holde nutildags de kritiske Berlinere Dom over den hensygnende „Posses“ sidste Spirer: L'Arronge, Schweitzer, Moser, Kneipel og hvad de alle hedde. Theatret dirigeres af en gammel anset Skuespiller Lebrün og ejer en Stjærne af første Rang: den store og berømte Komiker Helmerding, Berlinernes forvænte Yndling, om hvem enhver Smaaborger i Hovedstaden med Stolthed kan fortælle, at hans Talent skattes højt af Fyrst Bismarck, der i det Mindste én Gang har inviteret ham til en fortrolig Familiemiddag. Ved Helmerding er Theatret i Wallnergaden blevet det Berlinertheater, i hvilket der les, og som for saa vidt svarer til Palais-royaltheatret i Paris, og ham skyldes det fornemmelig, at dets Bænke hver Aften fyldes med Indbyggerne fra det travle og flittige Citykvarter, i hvilket det ligger: en Verden af Smaahandelsfolk og Butiks-

mennesker, som efter Dagens uendelige Slid føle stor Trang til at ryste Kontorstøvet bort fra deres Lunger ved en sund og hjærtelig Latter.

Dog hin Juliaften, der fulgte paa en usædvanlig hed Dag, besatte et Publikum af meget forskelligt Udseende Tilskuerpladsen; der skulde heller ikke les i Wallnertheatret, og naar Tæppet rullede op, var det ikke for Helmerding og hans lystige Kammerater. Plakaten forkyndte, at Schillers *Røvere* skulde opføres, og endvidere, at dette var den første Gæsteforestilling af den kejserlig-kongelige *Hofburgschauspieler* Josef Lewinsky, der vilde udføre Franz Moors Rolle. Publikum var Studenter, Journalister, Kunstnere, Kunstelskere og Fremmede, Folk der søgte til Theatret for at se et af vor Tids største tragiske Kunstværker; mange kendte vel Gæsten og modtoge ham som en kær Ven, enkelte vare maaske rejste til Berlin for hans Skyld. Og saaledes gik det til, at der under hele Juli Maaned samlede sig den samme trofaste Tilskuerskare, der hver Aften applavderede og fremkaldte sin Yndling med Begejstring. Men desværre, det er umuligt at nægte det, i Tal var det kun et lidet anseligt Publikum. Havde Lewinsky troet at vinde Gods og Guld ved at spille Komedie for Berlinerne, da var han bleven sørgelig skuffet. Der gik endda det Rygte gennem de tyske Blade, at Lewinsky, Wienernes beundrede Kunstner, Burgtheatrets første Karakterskuespiller, havde én Aften havt til Indtægt den Sum af — to Thaler! Og Rygtet havde nok ikke forregnet sig synderligt. Hvor var det muligt, at Wallnertheatret, naar det frembød de intelligente og artistiskdannede Nordtyskere de største Kunstnydelser, stod tomt?

Der var egenlig mange Grunde, der talte til deres Undskyldning. Der var først den bekendte berlinske Sommervarme, der drev Folk pustende og stønnende ud fra Byen og til Haverne og bragte dem til at betragte Theatergang som en fuldstændig Tortur. Og dernæst

prangede Hovedstadens andre Scener ogsaa med dramatiske Tiltrækningsmidler. I Friedrich-Wilhelmstheater sang Marie Geistinger, et stort lystigt og intelligent Fruentimmer, hver Aften Offenbachs nyeste Operetter, og dèr var fuldt Hus. I Nationaltheatret var der ikke mindre end fire Wienergæster, alle endda fra *die Burg:* Ægteparret Hartmann, Dr. Førster og Frøken Walbeck, hvilke spillede Shakspeares *Henrik den Femte* i Dingelstedts flotte Bearbejdelse med ikke ringe scenisk Pragt og kønne Dekorationer; ogsaa dèr var fuldt. Endelig i Krolls Havetheater opførtes der Operaer, i hvilke bekendte Sangere og Sangerinder fra alle tyske Scener optraadte, og derhen strømmede de Fremmede, lokkede af den usle Haves lidet fortjente Ry. Dog, selv om der overalt var propfuldt Hus, havde der dog været Mennesker nok til at fylde Wallnertheatret, hvis ellers en virkelig Interesse havde drevet dem derhen, og det Skuespil, dèr opførtes, været af den Art Kunstfrembringelser, som hidkalder den store Mængde.

Men Lewinskys Kunst er hovedsagelig ingen Kunst for den store Hob. Der er i Tyskland en Periode i Skuespilkunsten ifærd med at afslutte sig, den som man har benævnet Virtuositetens Tid. Dens Repræsentanter vare udrustede med alle Legemets Gaver, de vare Naturens forkælede Børn. De manglede heller ikke Aand; i det Mindste vare de ofte hyperreflekterte og glimrede ved geniale Indfald, der sloge ned i Tilhørernes Sjæle som pludselige Udbrud af en voldsom Lidenskabelighed. Men én Ting begreb og skattede de ikke: Sjælen i deres Kunst, den dybe Forstaaelse af Digterværket, der kaster alt andet tilside for helt igennem at fortolke, gengive og fuldkommengøre Digterens Tanke. Alle de store Virtuoser have kun været store Egoister. Det gjaldt for dem om at sætte deres egen Person og Begavelse i Lamperækkens intensive Belysning, og lykkedes dette, brød de sig ikke om, at Skuespillet selv traadte

i Skygge. Derfor syntes det Ord tomt og dødt, der klang fra deres Læber, og trods deres store Begavelse bleve de snart Deklamatorer som Emil Devrient, snart Manierister som Dawison. Dog skønt det, som sagt, gaar til Ende med den Art Kunst, i det store Publikum danner den endnu Maalestokken for Bedømmelsen og Interessen for Scenen. Tyskerne ere i den Henseende ikke videre end vi. Imidlertid hos dem viser der sig Spirer til en ny Skuespilkunst, som støttende sig til det Bedste i de gamle Kunstskoler, har et større Ideal for Øje end nogen af de tidligere. Denne Retnings betydeligste Bærer er Josef Lewinsky.

Hans største Egenskab som Kunstner er hans Sandhedskærlighed. I Modsætning til Virtuoserne er han maaske at betragte som et Naturens Stedbarn, men han har til Vuggegave modtaget den farlige Egenskab, at ville det Højeste. Den er farlig for ham selv, thi den, der ikke kan slaa af i sine Bestræbelser, skuffes ofte. Saaledes skuffedes han i Berlin, hvis han havde troet at finde Mængden modtagelig for det Ejendommelige i sin Kunst. Hans Dygtighed som Skuespiller har erhvervet ham et stort Navn i Tyskland, han kan med Føje sige, at nævnes de Bedste, nævnes ogsaa han. Men om den dybe Kløft, der ligger mellem ham og hans Kunstbrødre, aner Publikum intet. Den Væsensforskel, der kaster dem tilbage til Fortiden og stiller ham som Banebryder for Fremtidens Kunst, den fattes ikke. Han er en Skuespiller som alle andre, mener man. Og det er netop det, han ikke er. Andre kunne være ham overlegne i Skønhed, i Fantasi, i Forvandlingsevne, ingen føler saa kunstnerisk som han eller er saa beaandet i sin Opfattelse. Han gaar sin egen Vej, den er maaske ikke saa bred og magelig, frembyder ikke saa megen Skønhed for Øjet og genlyder ikke af saa smukke Toner og saa lystig Latter som de andres, men den har én uforlignelig Egenskab: den fører fremad.

At skildre denne Kunstners Udvikling og ejendommelige Spillemaade er de følgende Blades Opgave. Er det altid svært, at give en Forestilling om en Skuespillers Værk, saa erindre man, at det her er dobbelt vanskeligt, hvor det ikke tør forudsættes, at Læseren i Forvejen selv har dannet sig et Billede af ham og hans sceniske Fremtræden. Jeg vil derfor særlig forsøge at skildre, hvorledes han er blevet til hvad han er, og i hvad Sammenhæng hans Kunst staar til tidligere Tiders Skuespilkunst. Mit Materiale er hovedsagelig hentet fra tyske dramaturgiske Værker, tildels fra nogle utrykte biografiske Optegnelser fra Lewinskys egen Haand. Gjentagne Rejser til Wien og Overværelsen af hans Berlinske Gæsteforestillinger skylder jeg desuden at kunne danne mig en selvstændig Mening om hans Spil i et betydeligt Antal Roller. Enkelte vigtigere af disse vil jeg til Slutning dvæle udførligere ved.

I.

Burgtheatret fejrer iaar sin Jubilarfest. Det var den syttende Februar 1776, at Østerrigs store frisindede Kejser Joseph den anden udstedte den minderige Forordning, ifølge hvilken Theatret *nächst der Burg* indstiftedes til Hof- og Nationaltheater; til den gode Smags Udbredelse og Sædernes Forædling, hed det i Dekretet. Kun gode og regelrette Originalarbejder samt omhyggelige Oversættelser fra fremmede Sprog skulde opføres. Med ét Slag afskaffede Kejseren den italienske Opera og Balletten, Skuespillets tvende Arvefjender. Da man søgte at forestille ham, at uden Ballet vilde der aldrig komme Folk i Theatret, og opstillede sørgelige Beregninger over den enorme Underballance, der sikkert vilde indtræffe, svarede han, at de kom nok, man skulde blot blive ved, som man var begyndt.

Man blev da ved. Og det Theater, der ægte tysk var anlagt mere ud fra en teoretisk Betragtning af Skuespillets Værdighed og Betydning, end paa Grund af en praktisk Trang til et nyt Komediehus, ja endda paa et Tidspunkt, hvor der hverken fandtes Skuespillere eller Stykker, har trods alle Tidens Storme altid vidst at bevare noget af sit første ideelle Præg og har stadig hævdet sin Plads som Tysklands første Scene.

Man søgte straks at skaffe sig gode Stykker og dygtige Kræfter: Der sendtes Emissærer ud for at opdage Talenter, man plejede Raad med Datidens dramaturgiske Avtoriteter, Lessing og Schrøder. Det gjaldt fornemmelig om at skaffe et fast Repertoire, der kunde erstatte den improviserede Komedie, man hidtil havde dyrket i Wien, og en skolet Skuespillerstand, der kunde fortrænge Hanswurstspillemaaden fra den høje Gunst, den nød hos Publikum. I Førstningen vilde det ikke ret lykkes, ja man var ved at opgive Kampen. Da indkaldte man i Nødens Stund den store Skuespiller Friedrich Ludwig Schrøder. Han opholdt sig kun faa Aar i Wien, men ham skylder Burgtheatret hele sin senere Udvikling. Paa hans Principer hviler den wienske Kunstskole, hvor store Forandringer den end i Tidens Løb er undergaaet. Lewinskys Liv og Virken er hovedsagelig gaaet ud paa en Genoptagelse af, hvad Schrøder havde lært, og det vil derfor være nødvendigt at dvæle noget ved denne Mand.

Den tyske Skuespilkunst begynder paa Lessings Tid med en vis borgerlig Stræbsomhed og Alvorlighed. Eckhof, en grundig og begavet Kunstner, staar højt i den lavere Komedie og det borgerlige Sørgespil, men i Schrøder faar Perioden sin største Aand, et Geni af første Rang. Han indtager i Tyskland den samme Stilling som Garrick i England. Han er hjemme i enhver af Skuespilkunstens Genrer og paa Grund af den kosmopolitiske Aand, der allerede dengang beherskede den tyske Scene,

spiller han sig igjennem en Art universelt Repertoire, fra Scapin til den engelske Fændrik, fra den Gjerrige til Orosmin, fra Marinelli til Diderots Husfader. Han magtede endnu fuldstændigt den improviserede *comedia dell'arte*: da intet kan udrive den ulykkelige Caroline Mathilde i Celle af hendes Tungsind, da ethvert Stykke, hvor Ord som Konge, Hof eller Børn blot nævnes, straks vækker Erindring og Smerte i hendes Sjæl, foreslaar han Ceremonimesteren en improviseret Farce, og nu opfinder han de allervildeste Løjer med et saa henrivende Lune, at det endelig lykkedes ham, ligesom Bonden i Eventyret, at bevæge den tungsindige Dronning til Smil. Og samtidig gjorde hans højtudviklede Kunstsans ham til Indfører af Shakspeares Digtning paa den tyske Scene.

Schrøder omfattede sin hele Virken med den dybeste Alvor, og intet var mere nødvendigt i en Kunst, hvis Dyrkere hidtil bestandig havde havt et Præg af Vagabunder og Hanstwurster. Det gjaldt fuldkomment om Tyskland, hvad Diderot dengang skrev i Paris, at aldrig nogen ung Mand gik til Theatret, før han var anset for uduelig til alt andet i Verden. Den berømte Filosof tilføjer, at der aldrig vil opstaa nogen virkelig Skuespilkunst, før det at gaa til Theatret ikke længer betragtes som den forlorne Søns sidste Udvej, men som en Bane, hvilken kun den kan følge, Naturen særlig har begavet dertil. Datidens Skuespillere ansaas altid for Lykkeriddere, i Almindelighed ogsaa for Spillere og Drukkenboldte. Og naturligvis havde denne Fordom tilbagevirkende Kraft: Skuespillerne forfaldt des lettere, jo mindre de havde at vinde ved et regelmæssigt Liv.

Schrøder opstillede nu som Modvægt mod den Stands Forfald, til hvilken han hørte, de strængeste Fordringer til Orden og Disciplin. Han forlangte det mest indtrængende Studium af Rollen og ansaa desuden en omfattende almindelig Fordannelse som et nødvendigt Grundlag for en saa betydelig aandelig Virksomhed som Theater-

gerningens. Skuespilleren skulde gaa helt op i sin Kunst, intet ville uden den og bruge al sin Viden som Middel og Forberedelse til den. Et Skuespil burde yde et samlet Indtryk: hver Scene, hver Rolle, hver Replik skulde anlægges, indstuderes og udvikles for at frembringe en ganske bestemt Stemning hos Tilskueren. Helheden var ham alt. Derfor vare næsten alle Spillende i Stykket ham lige vigtige; selv i hans senere Aar, da han var en højt anset Kunstner, kunde det falde ham ind at spille et Bud, der bringer Brev, eller lignende. Intet var ham for ringe, naar det gjaldt om at tjene Ideen.

Han var den første, der højt forkyndte som Feltraab for sin Kunst: Natur og intet andet end Natur. Allerede Eckhof havde været en Naturdyrker, men hans Naturfølelse faldt dog tildels sammen med en vis triviel Virkelighedssans. I Tragedien skortede det ham paa Poesi, hvorimod han i det borgerlige Sørgespil hævede sig saa højt, at hans Samtids Beundring ingen Grænser kjendte. Da han, efter at have spillet Odoardo i *Emilia Galotti* blev præsenteret for Engel, maalte denne ham med Øjnene fra øverst til nederst og raabte: „Den Mandsling der kan aldrig være Odoardo, han var mindst 8 Tommer højere, stor og bred“ *). De lidt blandede, følelsesfulde Roller laa bedst for ham; i det komiske Fag kunde han let blive overdreven, og for Shakspeares Dramer nærede han en uovervindelig Sky. „Jeg er bange“, ytrede han, „at disse Stykker forvænne Publikum og fordærve Skuespillerne; den, der har de prægtige Kærnesprog at udtale, behøver ikke at gøre andet end blot sige dem frem. Den Henrykkelse, Shakspeare vækker, letter Skuespilleren hans Arbejde.

*) Jvfr. Diderot: Paradoxe sur le comédien: La première fois que je vis Mlle Clairon chez elle, je m'écriai tout naturellement: Ah! mademoiselle, je vous croyais de toute la tête plus grande.

Eckhof var formeget blot Skuespiller til ikke at frygte at Poesien ligesom skulde vokse Skuespilkunsten over Hovedet*); han stod den Tid saa nær, hvor Skuespillerne i deres lystige Improvisation havde følt sig som Theaterverdenens sande Konger. Nu skulde de pludselig degraderes til en Art ansvarlige Ministre, og Forandringen syntes dem at gaa ud paa at lade dem optræde som blotte Marionetter. Eckhof nærede den Fordom, at den store Poesi vilde tilintetgøre den kunstneriske Frembringelsesevne. Til ret at betone den inderlige Sammenhæng mellem Theatret og Dramet behøvedes der en literær Skuespiller som Schrøder, der paa én Gang fuldt vurderede Originalproduktionen i sin Kunst, og dertil var en lidenskabelig Beundrer af den dramatiske Poesi, ja selv Skuespilforfatter. Kun han formaaede at sætte Shakspeare paa det Højsæde, han fra da af bestandig har indtaget tiltrods for de vekslende Literaturretninger. Romantikerne, Filosoferne og Naturalisterne have været enige om at lovprise ham, og det har været forbeholdt den allernyeste Tid at rejse en svag Modstand mod Shakspearomanien.

At udfylde Karakteren, helt at være den, det var Schrøders Alfa og Omega i Kunsten. Naar man gjennemlæser hans faa kunstneriske Principer, overbevises man om, at disse ikke vare kunstigt opstillede, fra den egne Personlighed afledte Regler, saaledes som Ifflands blev det, og lige saa lidt abstrakte paa literære Udgangspunkter hvilende Kunstanskuelser, saadanne som Goethe senere formulerede, men fuldtgyldige Almensætninger, der altid ville danne Skuespilkunstens Kánon, hvad Præg den end modtager fra den til enhver Tid herskende Literatur. Men endnu i Schrøders Levetid rejste der sig en hæftig Reaktion mod hans Skole, mod Hamburgerskolen som den kaldtes, hvis Disciple havde forplantet

*) Devrient: Geschichte der Schauspielkunst II, 261.

Schrøders Lære rundt paa alle Tysklands Scener. Weimarskolen opstaar under Goethes Indflydelse.

Goethe ophævede Naturfordringen, idet han fastslog, at Skuespillerne aldrig maatte glemme, at de kun vare til for Tilskuernes Skyld, og at det ikke kom an paa at fremkalde den størst mulige Illusion, men paa at frembringe en Art plastisk Kunstværk. Dertil krævedes en ædel Anstand og akademiske Haandbevægelser. Der holdtes strængt paa, at de Spillende ordnedes i den klassiske Halvkreds. Paa naturlig Tale lagdes ikke megen Vægt, saameget mere paa en skøn og velklingende Versfremsigelse. Den strænge Skønhedslov, der trods det Fejlagtige i disse Principer alligevel var Goethes Maal, forstod kun de faa Skuespillere, der stod ham allernærmest; de andre hang sig i det rent Ydre, uden at forstaa Aanden i Goethes Lære. Der opstod en syngende og svulstig Fremsigelsesmaade i Tragedien, som fra den Tid af har klæbet ved næsten alle Tysklands største Talenter. Skøn Deklamation paa den ene Side, naturlig Tale paa den anden, om disse to Poler svinger hele Tysklands theatralske Kunst. Kamp for Schrøder imod Goethe, det er Lewinskys Liv.

Burgtheatrets Historie kan nu fortælles i to Ord, rent abstrakt taget. Ved Schrøders Indflydelse blev Naturbestræbelsen fremherskende i Komedien og Lystspillet lige op til vor Tid. Den gjorde Wienertheatret Overgangen fra Kotzebues Komedier til det franske Konversationslystspil let og sikrede i det Hele et saa dristigt og frit Spil, at Burgtheatret med Rette kunde bære Navn af det tyske Théâtre-Français. Men derimod sejrede efter nogen Strid Weimarskolen aldeles i Tragedien. Dens abstrakte Skønhedsideal har ogsaa bevaret sin Magt lige til Nutiden, i hvilken f. Eks. de bekendte Skuespillerinder *Wolter* og *Clara Ziegler* fuldkomment sværge til den tragiske Deklamations Fane. Kun *Laube* har ærligt forsøgt at bekæmpe den.

Denne Mands Liv og Betydning er kun lidet kendt her i Danmark, hvor hans dramatiske Værker aldrig ere blevne opførte, hans Fortællinger og polemiske Skrifter ikke læste. Han hørte til *det unge Tyskland*, var ivrig liberal og revolutionær før 48, bødede derfor i Statsfængsel, sluttede sig i det inderligste Venskab til Heine og var afvekslende Journalist, Politiker og Skuespilforfatter. Han har dirigeret Burgtheatret fra 1849 til 1867, dernæst Stadththeatret i Leipzig fra 68—71 og endelig fra 1872 det nygrundede Stadttheater i Wien, hvor han trods sin høje Alder udfolder en rastløs Virksomhed.

Han har under sit langvarige Theaterregimente været en Direktør, som man ikke i lang Tid havde set Mage til, og betragtes nu uomstridt som Tysklands første Avtoritet i dramaturgisk Henseende. Han er først og fremmest en Arbejder, maaske mere en Haandværker end en Kunstner, og fuldstændigt hjemme i Theatrets hele praktiske Ordning. Han leder selv ethvert Stykkes Indstudering fra Begyndelsen til Enden, bivaaner alle Prøverne, gennemgaar ofte de enkelte Roller med de Spillende, og forlanger, hvad det store Hele angaar, sin Vilje ubetinget gennemført. Han er ikke alene en udmærket Forelæser, der genkalder Tieck ved sin nøjagtige Karaktertegning af de enkelte Personer, men han forstaar endogsaa til en vis Grad at spille de forskellige Roller paa Prøven, saavel den unge naive Elskerindes som den ærværdige Faders. Han er endelig en grundig Kender af de dramatiske Literaturer og holder sig bestandig à jour med alt nyt, der fremkommer. I sit Væsen er han en Smule Kommandersergeant; han har den haarde og abrupte Maner, Tyskerne betegne ved Ordet *schroff*, men denne sidste Egenskab er maaske ikke den, der gør ham mindst egnet til Theaterregent.

Han var kun kommen til Wien for at sætte sit Stykke *die Karlsschüler* i Scene, men baade Stykket og Forfatteren

behagede saa meget, at man overdrog Laube Direktionen af Burgtheatret, som dengang befandt sig i et lignende Repertoireforfald som vort kongelige Theater nu for Tiden. Derimod fandtes der en Række betydelige sceniske Kræfter. Laube tog fat med en hensynsløs Energi, afskaffede hele det udspillede Repertoire og indførte et nyt, hvis Princip han selv har udtalt i disse Ord: „Mit Ideal var efter nogle Aars Forløb at kunne sige til enhver Fremmed: Bliv et Aar i Wien, og Du vil i Burgtheatret se alt, hvad den tyske Literatur i det sidste Aarhundrede har frembragt af klassiske eller dog livskraftige Værker. Du vil se, hvad Shakspeare har efterladt os Tyske, og hvad der af de romanske Folks Produktion passer for vor Tænkemaade og vort Følelsesliv".

Med dette Maal for Øje har han ærlig arbejdet, og naar han ikke helt har naaet det, ligger det snarere i visse Mangler i hans æstetiske Syn end i en bevidst Opgivelse deraf. Han har altid havt en kunstnerisk Begrundelse for sine Foretagender. Hans første Direktionsaar vare en fortsat Række af Triumfer; med Jernhaand indeksercerede han sine Skuespillere i det nye Repertoire. Publikum kom villigt og ydede ham fuld Anerkendelse. Men den mest begejstrede og andægtigste Tilhører af alle var maaske en lille Dreng, der indfandt sig i *die Burg*, saasnart blot Lejlighed dertil gaves, og hvis barnlige Tanker og Fantasier alle kun drejede sig om den Scene, som han engang skulde tilhøre.

II.

Josef Lewinsky er født i Wien den tyvende September 1835 af uformuende katolske Forældre. Som fattigt Barn maatte han synge med ved Gudstjenesten i Kirken, og dette var om man vil hans første sceniske Optræden. Hans Lyst til Skuespillerstanden vaagnede allerede tidligt, den brændende Kærlighed til

Poesi, der senere uddannede sig til en saa dyb Forstaaelse af de store Digteres Værker, gav sig Luft som ungdommelig Passion for Scenen, og fra sit trettende til sit syttende Aar var han en stadig Tilskuer i Burgtheatret. I sit Hjem anstillede han utrætteligt Forsøg paa at reproducere, hvad han havde hørt og set, og skønt han ikke naaede videre end til en blot og bar Efterligning, tjente dog disse barnlige Bestræbelser ham som en Art praktisk Skole i Udenadlæren og Taleøvelse. Han lededes her alene af sit Øre, der fra Barndommen af havde været modtageligt for Rytmer og Toneforhold, og han søgte ingenlunde at gøre sig Rede for, af hvad Grund Sætningen just skulde udtales paa den og den Maade: naar de forgudede Mestre i Burgtheatret havde sagt Ordene saaledes, var det ret, og intet andet var muligt end slavisk at efterligne dem. Størst Indflydelse havde *Anschütz* paa ham og dernæst *Fichtner*, begge gamle gennemskolede og yderst harmonisk udviklede Kunstnere, Anschütz nærmest en Nielsen, Fichtner en Hultmann. Begge tilhørte den gamle Tid; Anschütz havde i sin Ungdom modtaget stærke Paavirkninger af Goethes Skole og Ifflands Kunst og var hele sit Liv igennem bleven en Retoriker, men saadan som en djærv Natur og et gjennemdannet Menneske kan blive det, uden Affektation eller Svulst. En ædel Skønhed var hans Ideal. Fichtner var et livligt Naturel, der indenfor skarpe Grænser — det Gratiøse var hans egentlige Fag — præsterede de fuldkomneste Kunstværker. Disse to var det den blege, uskønne og ugratiøse Dreng saa' op til og beundrende søgte at efterligne; naar han hørte, hvor smukt Sproget klang fra deres Læber, bestræbte han sig ogsaa for at gøre sin Tale saa velklingende som muligt, og det kunde aldrig komme ham i Tanker, at der bagved de andres glimrende Foredrag skjulte sig en betydelig Personlighed, der glimtvis lyste frem og brød Formen, idet den gav den Indhold. Lewinsky sang nok saa monotont Verset

frem, paa Minespillet, paa Gebærden lagde han ingen Vægt, i det højeste søgte han at opnaa afrundede og elegante Armbevægelser. Han, der engang skulde blive saa stor som karakteriserende Skuespiller, var som Dreng en fuldblods Akademiker.

I Aaret 1853, da han var bleven Student, bestemte han sig til at være Skuespiller og han tog ydmygt nok fat fra neden af, idet han et Aars Tid gjorde Tjeneste som Statist ved Burgtheatret. Dernæst gav han sig til paa egen Haand at studere Roller og indøve sig et Repertoire, i hvilket han kunde optræde. Men efterhaanden som han skred frem i aandelig Udvikling, fik han ogsaa et klarere Syn paa sig selv, paa sine Mangler og Indskrænkninger. Det gik op for ham, at hans ydre Midler gjorde ham det alt andet end let at stræbe mod det Kunstideal, han endnu bestandig havde for Øje. Var det muligt med hans Ansigt og Figur at blive en elegant, en *skøn* Skuespiller. Var ikke alt imod ham?

Paa et Fotografi fra den Tid gør han nærmest Indtryk af en fattig forlæst Student. Han er spinkel og kantet, Klæderne hænge løst om den lille, magre Skikkelse; Hovedet luder noget forover, de skarpe Ansigtstræk med de fremtrædende Bryn og de fastsluttede tynde Læber tyde paa en vis energisk Intelligens. Af en Skuespiller eller Kunstner, saaledes som man til daglig forestiller sig dem i Byronsk Billede, er her intet uden maaske det rige skøntlokkede Haar, og endnu den Dag idag. naar Lewinsky træder ind paa Scenen i sin egen Dragt uden Maskering og Kostume, ligner han mest af Alt en forvaagen Lærd, og de sorte Klæder sidde ikke bedre paa ham end paa Klokker Link.

Den Tid, der fulgte paa den klare Bevidsthed om, i hvilken skærende Modsætning Indre og Ydre stod hos ham, var den tungeste i Lewinskys Liv. Mangen Gang har han været nær ved fortvivlet at opgive den haabløse Kamp. Vilde han være Skuespiller, maatte han i hvert

Fald begynde med en Resignation, der med et Slag strøg alt det Lyse af Menneskelivet fra hans Fremstillingsomraade. Og han var saa ung, tiltroede sig saa bestemt Evne til at virkeliggøre saa mangen ædel Helt og skøn Riddersmand, og følte den hæftigste Længsel efter at drømme romantisk og klage lyrisk. Marquis Posa, Egmont, Tasso, den Art Skikkelser var det værdt at ofre et Liv paa at fremstille for Tusinders Øjne. Var det egentlig længer Skuespilkunst, naar man sank til Sekretær Wurm og lignende urene Aander? Skuespilkunst var jo Skønhed, ædel Form og velklingende Tale; de hæslige Skikkelser taaltes vel paa Scenen ligesom i Livet, men som et nødvendigt Onde.

Og da han ikke vilde spille komiske Roller — hertil følte han intet Kald — var det højst rimeligt, at han tvivlede om at vinde Publikum for sig med sin ubetydelige Personlighed. Hele sit Liv igennem selv som anerkendt og berømt Kunstner, har Lewinsky maattet kæmpe med den bestandige Skønhedsfordring hos Publikum; den har udelukket ham fra Roller, til hvilke han netop var begavet, blandt andet absolut afspærret ham fra det erotiske Gebet. Endnu hører han som Kritikens evige Omkvæd, hvor utroligt det er, at han i det Hele er blevet Skuespiller, og skønt han nu smiler deraf og erklærer, at det er ganske morsomt, saadan at skulle misunde enhver „Hausknecht“ hans Skønhed, saa var i hans Læreaar denne uophørlige Grunden over sig selv oprivende baade for Sjæl og Talent. Dengang var han jo ikke overbevist om, at det Ydre virkeligt kun var det Ydre i Kunsten, og at han ikke manglede det Væsentlige.

Det var en Bog, igennem hvilken han lærte en bestemt Skuespillerpersonlighed at kende, der bibragte ham det Mod, han saa højlig trængte til. Han skriver selv saaledes: „Jeg fik dengang en Bog i Hænderne af ganske særlig Værdi: *Laubes Charakteristiken.* Den indeholdt en mesterlig Skildring af *Seydelmanns* Personlighed

og Betydning. Bogen opmuntrede mig og ledede mig i mine Kampe, og hvad der var mig til største Gavn, jeg lærte deraf, hvormeget Kundskaber og artistisk Forstand, hvormeget Ord og Tanke betyde for Skuespilleren“.

Laubes Afhandling er skrevet under Indtrykket af Seydelmanns Gæsteforestillinger i Berlin i Tredverne. Dengang herskede paa Berlinerhoftheatret Weimarskolens hele retoriske Maner, som i Literaturen havde sit ædækvate Sidestykke i den daværende Hoftragiker og utrættelige Stykkefabrikant Ernst Raupachs historiske Skuespil. Dialogens hule Fraser fordrede nødvendigt den salvelsesfulde Deklamation. Følgen var, at de Dannede mer og mer mistede Interessen for Theatret, uagtet det besad ikke faa gode Kræfter, medens Adel og Hof naturligvis kun skøttede om Operaen og Balleten. Det blev givet Seydelmann at bevirke et Omslag i Stemningen. Han var, som Laube har sagt, intet Geni, og det vilde være urimeligt at sammenligne ham med en Heltenatur som Fleck eller en romantisk Inspireret som Ludvig Devrient. Laube karakteriserer ham som „en forstandig Mand med en fin og skarpsindig Fantasi, der prøver sin Rolle frem og tilbage og vender og drejer dens Fysiognomi til alle Sider og derpaa optager den fuldstændig med alle de Nuancer, den frembyder, i sin egen Individualitet, og lader sit eget Jeg saalænge fortrænges af det fremmede Jeg indtil det fuldstændig er veget for den bestemte Karakter. Saaledes viser han sig stedse som et helt andet Menneske, han tilintetgør ethvert almindeligt Tale- og Agereskema, hele den sædvanlige Skuespillermanér, og frelser det Enkelte, Fysiognomiet, det særegne, inviduelle Menneske ud fra Skuespillernes trøstesløse Almindelighed.“

Disse Ord kunde være skrevne om Lewinsky, saaledes som han nu har udviklet sig til selvstændig Kunstner. Og endnu langt mere træffende er følgende Sætning: „Seydelmanns Ord præge sig som Haut-reliefs i Hukom-

melsen. Deri ligger vel Hovedhemmeligheden ved hans sceniske Magt: Han deklamerer ikke, han reciterer ikke, han taler“.

Altsaa: tale i Modsætning til at recitere smukt, det var denne Tanke, der som et Lyn slog ned i den unge Lewinskys Sjæl. Hans Skikkelse vilde aldrig imponere Tilskuerne, og han havde lige til sin yderste Fortvivlelse erkendt, at end ikke hans Stemme slog til overfor det Ideal, han havde stillet sig. Hans Organ var haardt og havde en hul og dump Klang. Umuligt for ham at smelte hen i bløde indtagende Lyd eller at rase tragisk. Der var hverken Kildevandets sagte Rislen eller den larmende Torden i hans Stemme, hverken Fichtners henrivende Melodi eller Anschütz' brusende Kampsang. Men hvis det nu ikke kom an paa at synge, men paa at tale, at gøre sig forstaaelig, var der dog saa ikke et Glimt af Haab for ham? han vidste det endnu ikke, men han troede at være paa den rette Vej og uden Betænkning gav han sig sin flammende Lidenskab ivold og sprang ud midt i Theaterlivet.

Hans Vandreaar begyndte: han flakkede i et Par Aars Tid rundt i de østerrigske Provinser med mindre Skuespillerselskaber, og vandt Scenepraksis ved at spille Roller af de mest forskellige Fag. Den nye Anskuelse, han havde erhvervet sig af sin Kunst, kunde han endnu ikke bringe ud i Virkeligheden. Det var endnu blot en Teori for ham, der støttede ham aandeligt, medens han samtidigt kun kunde takke sin *skønne Deklamation* for, at han i det Hele fik Lov at optræde. Hvor skulde ogsaa Provinsbeboerne være modtagelige for den Art Spil, som Hovedstadstilskuerne ikke engang forstod at vurdere. Lewinsky maatte bestandig spille lige mod sine egne Anskuelser, og hvad Under da, at han ingen Opsigt gjorde og intet Navn vandt, naar han ikke turde være sig selv, hvad der dog er den første Begyndelse i al Kunst. Det hjalp ham ikke, at han under dette omflakkende Liv lærte de

fleste af Datidens store Skuespillere at kende, thi han fandt i dem kun Repræsentanter for Weimarskolen, hvis Traditioner han var saa vel bevandret i fra Burgtheatret af. Han maatte nøjes med at studere den store Schrøders Liv og Virksomhed i den fortrinlige Monografi, som hans mangeaarige Ven og Beundrer Meyer har skrevet — en Bog, som straks burde gives enhver begyndende Skuespiller i Hænderne. Endelig ved Slutningen af 1856 traf han til sit Held paa en af de faa virkende Descendenter af Hamburgerskolen, Heinrich Marr, der havde tilbragt sine Læreaar hos den ivrige og strænge Theaterdirektør Schmidt, som selv var opvokset under Schrøders Øjne og utrætteligt virkede for hans Ideer. Da Marr som Yngling skiltes fra ham, havde Schmidt paalagt ham at holde Traditionerne i Ære og blive en af de Apostle, der efter Schrøders Død udbredte hans Lære. Schmidts sidste Ord til ham, vare: „Modig fremad og Respekt for Helheden“.

Marr optog Schmidts Ord som en Art Indvielse og gik ud i Verden som en glødende Herold for „de hellige Kæmper Eckhof og Schrøder, hvis Opgave havde været at hæve Skuespilkunstens organiske Helhed til deres Kaldsfællers Ideal“ *). Hele sit Liv igennem ivrede han mod ukunstneriske Direktører, som umuliggøre Skuespillets Kulturindflydelse og træde den systematiske Kunstenhed under Fødder, og angreb paa det Hæftigste alle Skuespillere, som ikke dyrkede deres Kunst for dens egen Skyld.

Ved denne Mands Fødder sad Lewinsky lyttende. For første Gang traadte de Tanker ham imøde i Livet, som han kun kendte af Bøger, og som endnu ikke ret var ham i Kødet skaarne. For Fremtiden skulde Schrøders to store Principer: fuld Sandhed i Spillet og uind-

---

*) Heinrich Marr: Das Ende meiner Lehrzeit. (Die Gegenwart Nr. 48, 1875.)

skrænket Indordning under Helheden lyse som hans Ledestjærner. Han skriver selv saaledes: „Jeg lærte i Virkeligheden at gaa Schrøders Vej og give mine Ideer Form. Sandheden blev nu efter Schrøders Lære mit højeste Maal og først i andet Led forskede jeg efter Skønhedens Love. Rigtigt at tegne Skikkelsen, det blev mig Hovedsagen, hvorimod dens Farve og Iklædning maatte rette sig ganske efter denne“.

Han var lykkelig over at vide, at overfor de Maal han nu satte sig, betød hans ydre Mangler mindre. Han indsaa, at det ingenlunde var de utaknemmeligste Opgaver, der tilfaldt ham. Eller er det ikke hyppigt gaaet Digteren, naar han har undfanget den dramatiske Skikkelse, ligesaadan som det senere gaar Tilskueren, for hvem den fremstilles? Hvilken Figur har mest Liv, Posa eller Philip den anden? Sikkert den sidste. Kende vi ikke bedre Hakon Jarl end Olaf Trygvesen, Sortebroder Knud end Biskop Erland? Overalt, det kan opstilles som Norm, ere alle uædle Karakterer i Dramet gennemgaaende bedre skildrede og mere levende end de ædle og ideale Skikkelser. Læseren tror ikke paa Helgenerne, fordi de ikke ere udsprungne af Digterens Erfaring, men af en poetisk Abstraktion.

Altsaa Lewinsky gik med fuld Fortrøstning til sin Gerning. Han skulde jo ikke længer bringe Tilskueren til at glemme Skikkelsens indre Usandhed ved at bestikke hans Øre med Stemmens indsmigrende Lyd, hans Øje med straalende Skønhed. Nu gjaldt det blot for ham at finde en Virkekreds. Ved de smaa Theatre vilde han ikke længer blive. Og skønt hans Kammerater ivrigt fraraadede ham at gaa bort fra det lille Theater, hvor han dog oppebar nogen Gage, og paa det Bestemteste spaaede ham, at han vilde komme til at sulte den næste Vinter, drev hans Stræben ham dog bort. Hvorhen han skulde, vidste han knap. Han havde Lyst at komme til Breslauertheater, men hvor var det muligt, at dets

Direktør skulde ville antage ham, den ganske uanselige Provinsskuepiller, som aldrig noget Blad havde omtalt. Da faldt det ham ind at henvende sig til den Mand, hvis sceniske Virksomhed han skyldte sin Ungdoms dybeste Indtryk, og hvis skrevne Ord havde virket afgjørende paa hans Liv. Han besluttede at begive sig til Wien, til den mægtige Burgtheaterdirektør, Heinrich Laube, og anmode ham om Tilladelse til at aflægge en Prøve for ham. Vilde Laube saa udstede ham en Dygtighedsattest, kunde han trøstig med den i Lommen rejse til Breslau. Og Laube maatte forstaa ham, som han havde forstaaet Seydelmann.

Det var i det tidlige Foraar 1858, at han indtraf hos Laube, i hvis Bog *das Burgtheater* man finder en Beretning om de Tvendes første Møde, der snart saa fuldstændig skulde supplere hinanden. Laube fortæller saaledes:

„En Dag fremstillede der sig et ungt Menneske for mig med Bøn om Tilladelse til at aflægge Prøve. „I hvad Hensigt?“ spurgte jeg og saa' paa Fyrens tarvelige Udseende i den snævre sorte Kjole og paa hans blege Ansigt. Der var intetsomhelst Kraftigt ved ham undtagen det mørkeblonde Haar, der tæt og yppigt skyggede over Ansigtet. „I hvad Hensigt?“ „Jeg vilde gerne til en Scene af anden Rang et Sted i Tyskland, og det vilde være mig til stor Nytte at have en Attest fra Dem om den aflagte Prøve.“ Dette blev sagt fordringsløst og forstandigt (sic); jeg bød ham en Stol og spurgte ham ud om hans øjensynlig meget lidt indholdsrige Fortid. Han kom fra Brünn og havde spillet alle Slags Karakterroller mellem hverandre. „Ogsaa humoristiske?“ „Med Humoren staar det noget tvivlsomt til“, sagde han med en Elskerindes Smil, der tager Afsked med de kokette Roller. Den Art Resignation, der er saa sjælden hos Kunstnerne, interesserede mig; jeg talte længe med ham, vel en Timestid. Denne Time fik afgørende Betydning;

den lille Skikkelse traadte helt i Baggrunden for mig, hans hele Væsen tiltalte mig og indgød mig Tillid — jeg indvilligede i at lade ham prøve og efter det Indtryk, han havde gjort paa mig, bestemte jeg til hans Prøverolle Carlos i *Clavigo*. —“

Saasnart Prøven var forbi, sagde Laube straks til ham: „Jeg engagerer Dem, De kan indføre Dem hos Publikum med Smaaroller.“ Lewinsky blev henrykt, end ikke i Drømme havde han turdet haabe et saadant Resultat; altsaa nu skulde han virkelig optræde paa Burgtheatrets vidtberømte Scene mellem de store Kunstnere, han som Dreng havde beundret.

Tiden gik imidlertid, og der blev intet af hans Debut. Sagen var, at Laube ikke ret kunde blive enig med sig selv om, hvilken der var den rette Maade at indføre ham paa. „Beskedent eller tillidsfuldt? Det var ganske sikkert det naturligste at begynde beskedent med mindre Roller, men jeg var indtaget af den unge Mands klare Tale, og saa’, at han bevægede sig gracieust, og følte, til hvilken Højde han kunde drives ved Rollestudiet uden nogensinde at blive kunstlet eller usand.“

Endelig siger Laube en Aften til ham: Med et saa ejendommeligt Præg som Deres kan det ikke nytte noget at prøve med Smaaroller, De skal debutere som *Franz Moor*. Lewinsky blev som himmelfalden og forsøgte at nægte og stride imod efter bedste Evne, men Laube var paastaaelig som altid og erklærede, at han vovede i det Mindste ligesaa meget som Lewinsky. Og Dagen for hans Debut blev da bestemt.

Der blev stor Allarm i Wien, da det blev bekendt. Man raabte paa Profanering af Scenen, paa taabelig og utilladelig Eksperimenteren med en lille Provinsskuespiller, og overøste Laube med Bebrejdelser. Han siger selv: “Jeg var ingenlunde let om Hjærtet, men den unge Franz Moor var modig uden at være overmodig, og jeg følte mig berettiget til Vovestykket. Vi forblev begge

to standhaftige til Dagen kom. Den unge Mand var jo et Wienerbarn, Wienerne vilde dog vide at vurdere, at der aabnedes det unge Talent Vej uden Personsanseelse og uden at der fordredes noget Adelsdiplom. De vidste at vurdere det. De kom og fyldte Huset fra Gulv til Loft og lyttede i Dødsstilhed. Og da den unge Franz havde spillet sin første store Scene — var alt afgjort. Et enstemmigt Bifald hilste den unge Skuespiller, og en Kraft af første Rang i Karakterfaget blev den Aften døbt med Navnet Josef Lewinsky."

Hvad der var uset i Theatrets Historie, Debutanten maatte spille endnu engang trods Reglementets modstridende Bestemmelser. Pressen overvældede Lewinsky med Ros, og hvad der var mere, den gode Wienerkritik erkendte, at Lewinskys Triumf var en Principsejr. Der eksisterede dengang i Wien et Maanedsskrift for Theater og Musik, udgivet af to Brødre, Fyrsterne Czartoryski, der havde sat sig for at levere en hensynsløs og stræng Kritik af Theatrenes Præstationer. Det bestod i adskillige Aar og gjorde megen Nytte, skønt Udgiverne egenlig ikke formaaede at hæve sig til omfattende Vuer eller bryde Vej for det Nye. De vare ingenlunde Æstetikere, men de havde en aldrig svigtende bon sens i Kunstbedømmelsen, og vidste paa det Nøjeste at skelne mellem ægte og falsk, og de vare sande Adelsmænd som Journalister.

De skrev, efter i varme Ord at have anerkendt Lewinskys Talent, at de særlig glædede sig over i hans Debut at se et Princip komme til Orde, en bestemt kunstnerisk Retning og en Skuespillerskole fremtræde, der havde sin Rod i Naturen og den sundeste Kunstanskuelse. De fandt, at han var en ægte Descendent af den gamle Burgtheaterskole, idet han havde alle Wienerskolens Kendetegn: det flydende Foredrag, den indre Varme og farverige Modulation i Talen, den fast afsluttede og formelt afrundede Gebærde, den livskraftige Gengivelse af Karakteren saavel

i Grundtonen som i den mindste Detail og derhos den instinktmæssige Sky for alt Formeget.

Disse Udtalelser træffe sikkert Sømmet paa Hovedet. Burgtheatertraditionen var jo grundet paa Schrøders naturalistiske Principer saaledes som disse i Aarenes Løb vare blevne paavirkede af Mænd, udgaaede fra Weimarskolen. Lewinsky havde i sin aandelige Udvikling gennemløbet den modsatte Bevægelse, idet han var begyndt som *Weimarianer* og endt som *Hamburger*, og hans hele fremtidige Virksomhed ved Burgtheatret — thi ved dette har han fra sin Debut af uafbrudt virket som Skuespiller og Instruktør — bestod i paa ethvert Punkt at trænge Weimarmanéren tilbage og bringe de Schrøderske og Seydelmannske Principer i Forgrunden. Men saaledes, at han gjorde den gamle Kunstanskuelse moderne ɔ: eksakt, hvis man ikke finder dette Ord for dristigt om en Skuespillers Gerning. Imod Goethe erklærer han Virkeligheden i og for sig for skøn og betragter dernæst overfor Schrøder enhver Opgave ikke alene fra det psykologiske, men ogsaa fra det historiske Standpunkt. Schrøder spillede Molières Gerrige med den største psykologiske Dybde, men som en tysk Gerrig, Lewinsky spiller Rollen paa fransk Maner, tager i Replikbehandling, Minespil, Kostume, Sceneopfattelse, bestandig Hensyn til Theatre-Français' Traditioner og forsøger i det Hele at spille den saaledes som Molière ønskede den udført. Og paa den anden Side, naar Anschütz spillede Nathan den Vise, traadte det retoriske Moment meget stærkt frem, og han opnaaede med sin vidunderlige Stemme Virkninger, som Lewinsky aldrig kunde tænke paa at kappes med. Derimod karakteriserer denne Rollen helt anderledes end Anschütz. Og det fordi han i sin Opfattelse af Lessings Digt støtter sig paa hvad Mænd som Kuno Fischer eller David Strauss have skrevet derom, og fordi han derved er istand til at fremhæve det Typisk-

jødiske ved Figuren uden derfor at opgive dens Højhed og Værdighed.

Man ser, at der er kommet et Plus til i Opfattelsen, et Noget, der kun lader sig betegne som en Sammensmeltning af Kunst og Videnskab. Undrer man sig over, at der kan være Tale om Viden, naar det gælder Skuespilkunsten? Enhver véd jo dog, at i Kunstens ydre Former, i Kostume, Møblering og Dekoration, der er allerede Videnskaben trængt ind. Og skulde dette ikke ogsaa gælde om Kunstens Kærne, nutildags, hvor enhver Videnskabsmand er et Stykke af en Poet, enhver Digter, ja Maler halv Videnskabsmand. Man forlanger af Digteren, at han skal forstaa sin Tids store Opgaver og lade sin Digtning gennemtrænge af dem, og man fordrer ikke engang almindelig Dannelse af Skuespilleren, som skal være Digterens Tolk! Dog, i Almindelighed er Skuespilleren ligesaa borneret som Publikum. Han vil kun være Kunstner, taler med Haan om det Refiekterte og om at spille med Forstand, og tror kun paa Inspirationen. Han føler sin Rolle, han forstaar den ikke.

Men disse gamle Fraser narre ikke længer nogen. For at fortolke, hvad alle Tiders største Aander, hvad Shakspeare, Molière og Goethe have skrevet, fordres der først og fremmest, at man forstaar deres Ord. Og dertil kræves omfattende Dannelse og Kundskaber. Skuespilleren maa staa paa Højdepunktet af sin Tids Dannelse. Gør han det ikke, kan han spille baade Operette og Farce og alle Døgnets lette Produktioner, men han fortjener intet Kunstnernavn. Alle de virkelig store Skuespillere have været gennemdannede Mænd, der ikke ansaa noget menneskeligt for dem uvedkommende og bestandig søgte at berige deres Viden og Erfaring.

Fra det Øjeblik Lewinsky var vis paa at have en kunstnerisk Mission som Skuespiller, har han ingen Anstrængelse sparet for at opfylde den saa værdigt som muligt. Han har hele sit Liv igennem studeret og

arbejdet for at uddanne sig. Intet vigtigt Literaturværk er ham fremmed, om end ogsaa han, som rimeligt, er bedst bevandret i dramatisk Poesi. Intet af vor Tids Spørgsmaal er gaaet ham forbi, uden at efterlade Spor. Han har ladet sin Aand paavirke af alle Tidens Strømninger; men desværre for Skuespillerstanden, han staar næsten ene med denne sin Opfattelse af Skuespilkunstens Væsen.

III.

Lewinsky understøttedes kraftigt i sine Bestræbelser af Laube. De hørte begge til samme Skole, og Laube var lykkelig over endelig engang at finde en Skuespiller, der vilde som han, og der var glad, hvergang han rettede ham og bragte ham ind igen paa Sporet, naar han var ved at tabe det.

Lewinsky var ved sin Tilbagekomst til Burgtheatret istand til kritisk at bedømme de samme Skuespillere, han forhen kun havde beundret. Det var Anschütz, der var Skyld i, at han éngang alene havde kastet sig over det musikalske Foredrag Nu brød han sig ikke mere om denne Ensidighed hos Mesteren, han som Begynder naturligvis alene havde agtet paa, saameget mere som Anschütz i sine bedste Roller overvandt Weimarskolens Manér og spillede helt naturligt, uden at synge Versene frem. Under sit daglige Sammenspil med denne store Kunstner studerede Lewinsky ham paa det Nøjeste og lærte alt, hvad der var muligt, af ham. Han søgte omhyggeligt at gøre sig Rede for, efter hvilke Love Anschütz handlede. Han siger saaledes: „Af Anschütz lærte jeg Opfattelsen af Figuren i de store Træk og den forsigtige Underordnen af Enkelthederne, der gaar ud paa ikke at forviske Indtrykket af Hovedomridsene. Dernæst lærte jeg at løse store retoriske Opgaver baade paa det episke og dramatiske Gebet og endelig Tonens Dan-

nelse, dens Udvikling og Modulationer, hvori han var saa fuldkommen“.

Laube var det nødvendige Korrektiv mod Overvurderingen af den Anschützske Retorik. Saasnart Lewinsky blot med et Ord faldt ind i den syngende Deklamation, kom Laube med de tørreste Indvendinger. „Jeg var med faa Undtagelser“, skriver Lewinsky, „overbevist om Rigtigheden af Laubes Anskuelser, som jo faldt sammen med mit eget Maal; jeg lærte uendelig meget af ham, fordi han forstod igennem sin Forelæsning at undervise praktisk. Hans omfattende Forstand og aandfulde Behandling af alle Genstande, der stod i Sammenhæng med eller blot havde en let Berøring med Theatret, havde en i høj Grad vækkende Indflydelse paa mig. Jeg blev nu fuldkommen klar over, hvad det simple, jævne, træffende Ord uden nogensomhelst musikalsk Tilsætning betød, og indsaa, at man kun ad den Vej opnaar at byde Tilskuerne den digteriske Tankes Blomst, overvinde Stoffet og muliggøre Sandhedens fulde Indtryk: den skønne Illusion“.

Det gjordes saa nødigt for Lewinsky at have Laube ved Siden, trækkende ham i Ærmet, hvergang han kom fra den naturlige Tale ind paa Deklamationen, fordi han lige straks efter sin Debut var kommen paa Mode i Wien paa Grund af sit store Oplæsertalent. Han er uomtvistelig i dette Øjeblik Tysklands største Recitator. Ved Oplæsninger spiller jo det Legemlige ingen Rolle. og han er her istand til at anvende sit Talent paa Omraader, der ellers vilde være ham umulige. Hans illusoriske Magt er paa dette Punkt uindskrænket. Han formaaer til Fuldkommenhed at bruge Ordenes malende Klang til at frembringe Stemningen og samtidig at fremstille Tanken med en Art matematisk Tydelighed. Der blev ogsaa lagt uafbrudt Beslag paa ham som Deklamator, og han maatte assistere ved den Mængde af æstetiske Soiréer, der gives i en Hovedstad som Wien. Fyrsterne

Czartoryski troede det nødvendigt at advare ham imod ikke at bortødsle sin Kunstnergave som Paradenummer ved Koncerter og Modeartikel i Teselskaber, men indrømmede samtidig, at der ikke i lang Tid var hørt en Forelæser af en saadan Rang. Der var imidlertid ingen Fare for, at Lewinsky skulde blive en forkælet Virtuos. Han var straks bleven altfor jublende modtaget til at der ikke maatte komme et Omslag i Stemningen. Det udeblev heller ikke.

Han maatte paany befæste eller rette generhverve den vundne Stilling. Det forekom bestandig Publikum, at det havde ladet sig overraske af denne „Mandsling“, og at han dog ikke kunde være nogen stor Skuespiller. Dertil hørte dog andre Egenskaber. De fleste store Roller, Lewinsky har spillet, som Marinelli, Jago, Mefisto, Sekretær Wurm, ere først blevne modtagne med Mistillid og bagefter anerkendte som Mesterværker. Hans Repertoire er aldrig blevet betydeligt af Omfang, om end anseligt i Henseende til Indhold. Det tæller alle Shakspeares og det tyske Dramas saakaldte *Intriguants*, dernæst en Række af *ædle Fædre* fra Nathan den Vise og til Attinghausen, enkelte humoristiske Roller, f. Eks. Markis'en af Auberive i *Giboyers Søn* og Dufaure i *Skikkelige Folk*, endelig endel lidenskabelige Roller, der ikke lade sig klassificere, Folk, der ere besatte af en fiks Ide, fanatiske Personer som Molières Gerrige, den tankerugende Cassius, Gringoire, Didier, den unge Plebeyer i Wilbrandts *Gracchus* o. s. v.

Hvor genstridigt end Publikum har vist sig, det har bestandig maattet give Lewinsky Ret. Dog, har man end indrømmet ham Evne til at fremstille Lidenskaben, den erotiske Passion har man dog udelukket fra hans Omraade. Elsker kan han ikke være, dette lille Menneske med det jævne Udseende. Men han har vist sig klog og behersket paa Scenen, altsaa Sjælsadel ja selv en Visdom som Nathans tillader man ham. Og Helt

kan han heller ikke være. Kong Lear taaler man ikke af ham, dertil hører et favnbredt Bryst, en kæmpemæssig Skikkelse og en malmfuld Røst. Det vilde ikke hjælpe, man vilde forsøge at overbevise Publikum om, at den Shakspearske Konge bedst kunde tænkes som en gammel, svag Mand; de tragiske Skikkelser vil Publikum ikke finde sig i at faa forringede.

Ikke Helt! ikke Elsker! Det var de to Skilletegn, der var sat for Lewinskys Bane. Det havde han selv forstaaet i den bitre Kamp, han som ung havde ført, halvt fortvivlende om Muligheden af at blive Skuespiller, det har Publikum og Kritik til Overflod gentaget for ham hele hans Liv igennem, det har bevirket, at han, Burgtheatrets første Kunstner, hører til de Skuespillere, der have færrest Roller. Men Kampen overfor Materiens Hindringer mod hans rastløse Aand, det er ogsaa blevet hans Livs Indhold. Man vilde ikke akceptere ham som Skuespiller, han maatte tvinge Folk dertil, deraf den rasende Lidenskab i hans Spil. Han følte sig bestandig sine *skønne* Kammerater aandelig overlegen, deraf Bredden og Storheden i hans Spil. Forstand, Adel, Lidenskab, det er de tre Egenskaber, der betegne hans Kunst.

Forstand paa Mennesker og Digt, Værdighed i sin personlige Optræden, lidenskabelig Hengivelse i sin Kunst, dermed kunde han vel nøjes. Thi hvad er al Skuespilkunst, som al Poesi andet end Omsættelse af én Følelse og Attraa i anden Følelse og Attraa. Hvis Shakspeare ikke selv havde været ærgerrig, havde han ikke kunnet skrive Richard den Tredje. Hans Ærgerrighed havde ganske sikkert et andet Maal end Herlighed og Magt, men fordi han var Digter, formaaede han at omsætte sin individuelle Følelse i en anden og almenere. Saaledes omsætter ogsaa nu Lewinsky sin Kamp mod alle Livets Hindringer i Richards alle Skranker brydende Ærgerrighed. Deraf den illusoriske Sandhed i hans Spil. Det har personlig Baggrund, han har selv oplevet det Samme.

En fuldbaaren digterisk Skikkelse er en Gruppe typiske Karaktertræk gjorte individuelle, og Skuespillerens Opgave er det atter at fremkalde det Individuelle, saaledes at vi forstaa det som alment. I ingen Rolle har Lewinsky saaledes forstaaet at løse denne Opgave som i Schillers Franz Moor, thi ingen Rolle har han saaledes havt alle Betingelser for helt igennem at føle og forstaa.

Det var som Franz Moor han vandt Avtoritet og Navn som Skuespiller, og det er i denne Rolle, at han bestandig i alle tyske Byer har fejret sine største Triumfer. Og dog er Rollen næsten udspillet. Der er ingen af Tysklands store Karakterskuespillere lige siden Iffland første Gang spillede den unge Læge Schillers første Drama, som ikke har sneget sig omkring paa Scenen som Franz Moor, og Fremstillinger som Ludwig Devrients, som Dawisons, ere højtberømte. Alligevel er Rollen i og for sig baade usand og overdreven. Den fremgik af et Studium af de Shakspeareske Figurer, Richard den Tredje og Jago; Schiller har selv i sin Fortale udtalt, at han havde foresat sig at afsløre Lasten i dens nøgne Afskyelighed og stille den frem for Menneskehedens Øje i dens uhyre Storhed. Han fortsætter saaledes: „Lasten og hele dens indre Hjulværk udfoldes her. Den opløser hos Franz Samvittighedens forvirrede Gysen i afmægtige Abstraktioner, skeleterer den dømmende Følelse og tilintetgør med Spøg Religionens alvorlige Stemme. For den, der har bragt det til at forfine sin Forstand paa sit Hjærtes Bekostning, for ham er det Hellige ikke mere helligt — for ham er Menneskeheden, Guddommen intet — begge Verdener ere intet i hans Øjne“.

Saaledes som *Røverne* spilles paa Tysklands Scener, hvor den Mannheimske Theaterudgave overalt benyttes, passer imidlertid ingenlunde Schillers Karakteristik af Franz mere. Franz er ikke længer en reflekteret Skurk, thi næsten alle de Refleksioner, der gjorde Franz til den

ligeledes meget stærk filosoferende Carl Moors sande Broder ere bortskaarne. Tilbage staar kun en Figur, der er Kvintessensen af alt, hvad Schiller paa sin ungdommelige fantastiske Maade havde tænkt og grublet over, hans Teori om Moral, Pligt og Samvittighed. Thi man maa ikke tage hans Fortale ganske efter Ordene: det var ham ikke saa meget om at gøre, at fremstille det inkarnerede onde Princip eller at optræde som straffende Moralist. Stærkt paavirket af Tidens hele rationalistiske Tendens, ivrigt ledende efter en moralsk Rettesnor for at skælne mellem ondt og godt havde hans Refleksion og Fantasi bragt ham til at opstille en Skikkelse, der skulde klare Spørgsmaalet om de naturlige Drifters Berettigelse. Der er noget af den franske Revolutions Rædsler i Franz. Han er yngre Søn, men han vil tiltrods derfor tage Arv og Gods efter sin Fader, han er hæslig og forhadt, men han vil dog besidde den Kvinde, der elsker hans skønne Broder. Han besidder Kløgt, Vilje, Lidenskab, han er i Stand til at opnaa, hvad han ønsker. Havde hans Maal været et betydeligt og nyttigt, var han blevet en stor Mand, men det er ringe og egoistisk og han bliver blot en almindelig Slyngel.

Man forstaar nu let, hvad det var, der gjorde, at netop denne Rolle var som skabt for Lewinsky. Kamp mod de naturlige Hindringer, det var just hans Liv. Forstandens, Aandens Triumferen over alle Legemets Mangler, det var, hvad han selv vilde. For saa vidt var han, den af Naturen saa stedmoderligt behandlede, da selv en Franz Moor, og havde Lov til at misunde alle hine Karl Moor'er, i hvem alle Amalia'er ere forelskede og som ere fødte Fyrster i Aandens Riger. Han havde det personlige Berøringspunkt med Rollen, uden hvilket en Skuespiller aldrig vil kunne fremstille en tragisk Skikkelse. Der var Kød af hans Kød, Blod af hans Blod, i den Franz Moor han spillede.

Men han giver mere end det Personlige, der kun sætter ham istand til karakteristisk at forme Franz's Sjæleliv. Han fremstiller det Onde i ham typisk. Enhver af os kender sig selv igen i Lewinskys Franz. Han aabner os som enhver stor Kunstner den dybeste Indsigt i vort eget Følelsesliv, i vor inderste Natur. Han lader os forstaa, at vi alle ere fødte med alle Drifter, alle Ønsker, alle Instinkter. I Tankerne ere vi alle Franz Moor'er, ønske os i Besiddelse af den Magt, der ikke tilkommer os, af den Kvinde, vi allermindst kan gøre Fordring paa. Livet er en bestandig Slaaen af. Den, der ikke søger at samle alle sine Ønsker og Lidenskaber paa en enkelt god Sag, han bliver en Forbryder som Franz. Dette er Rollens almene Indtryk, saaledes som Lewinsky former den.

Lad mig kortelig fremstille Gangen i dette mægtigt virkende Spil*). Franz er i de første Optrin rolig og tilbageholden. Han er høflig, kold og omhyggelig i den første Scene med Faderen. Han bedrager ham som et Menneske, der har en god Samvittighed, med en fuld og klar Bevidsthed om, hvad han gør. I anden Akt, da det varer ham for længe med Faderens Død, er han mørkere og mere grublende, men saasnart Hermann kommer, er han lystig og bon enfant med ham, og overtaler ham, som om det slet ingenting var, ikke mere end en lystig Spøg, til at bringe Budskabet om Broderens Død.

Da Hermann saa bringer Bud, ere alle Franz' Nerver spændte, hans Øje hviler uroligt paa Faderen for at iagttage, hvad Virkning Budskabet vil gøre paa ham:

---

*) Hr. Alfred Flinch har i „Fædrelandet" for 18. Maj 1866 givet en interessant Fremstilling af Lewinsky i denne Rolle, der imidlertid maaske gør hans Spil mere theatralsk end det i Virkeligheden er. Nogle Enkeltheder tror jeg heller ikke ere ganske nøjagtige.

han bøjer sig frem, fra hvor han staar paa den modsatte Side af Scenen, Fingrene gribe krampagtigt om Kappen i den voldsomme Spænding, i hvilken han er stedt: vil dette Budskab dræbe Faderen? Dog hvor urolig han end er, kan han dog ikke undertrykke et Smil, da Faderen klager over, at det er hans Forbandelse, der har jaget Sønnen i Landflygtighed. Under Hermanns Fortælling om Karls sidste Øjeblikke omfavner han Faderen, som bevæget af den dybeste Medlidenhed, men benytter Lejligheden til at føle, om hans Hjærte endnu slaar kraftigt, og en vild Glæde lyser af hans Øje, da han mærker Faderens Mathed. Denne synker kraftesløs om i Stolen, og Franz tror alt at have vundet Spil; men da begynder den Gamle atter at veklage, og Franz farer i rasende Harme op og ned ad Gulvet, indtil Herman rækker ham Sværdet for at han skal læse de Ord, Carl har skrevet med sit Blod derpaa: „*Franz, forlad ikke min Amalia*“.

Og her kan man beundre Lewinskys vidunderlige Mesterskab i den Maade, hvorpaa han læser disse Ord. Det er uden Overbevisning. Han er lidt flov ved at skulle lade saa overrasket. Han kender jo saa godt, hvad han selv har skrevet. Saaledes vilde aldrig En blive forbavset, hvem der virkelig hændtes noget uventet.

Amalia har forladt Faderen, der synker livløs om i Stolen, og styrter med Udraabet „død“ ud af Scenen. Franz hører dette Raab udenfor; han river Døren op, staar ængstelig spændt paa Dørtrinet og farer derpaa med lydløse hurtige Trin tværs over Gulvet hen til Faderens Lænestol. Han bøjer sig over ham med et Udtryk som en Michelangelos Helvedesaand. Ja! endelig er han død! Nu trykker han rolig og forretningsmæssig Øjnene til, staar et Øjeblik stolt triumferende: „*Hvem vil kalde mig Skurk, nu er jeg Herre*“. Derpaa gaar han hen til Døren, slaar Fløjdørene

op og vinker ud, og da Tjenerskabet styrter ind, ligger han knælende og hulkende ved Faderens Fod.

I næste Akt er han Fyrste. Han træffer Amalia alene, hende, som han ikke elsker, men dog vil besidde. Han kommer fra det prægtige Middagsgilde, han har givet, og er ophidset af Vinen, halvt beruset. Der er Feberrødme paa hans blege Kinder, og Øjet funkler uroligt. Han ser raa og lav ud. Man begynder at faa Afsky for ham. Man forstaar, at han er et lille Menneske, der kun har havt smaa Maal; man har beundret hans djævelske Klogskab, hans infame Koldblodighed, saalænge man endnu ikke ret saa', hvorhen den vilde føre, nu erkender man, at han kun vilde tilfredsstille sine dyriske Drifter. Han vil føre Amalia bort, men hun griber Sværdet fra ham, og truer ham dermed. Da ser man, at han er fejg, han søger overalt paa sig efter et Vaaben, han vil raabe om Hjælp, men faar ikke Ordene frem af Frygt og flygter tænderskærende bort.

I fjerde Akt er han fuldstændigt nervøst oprevet. Han mistænker nu Alle. Han tror, at Tjeneren Daniel vil give ham Gift, kaster ham i afsindigt Raseri til Jorden og staar over ham som en St. Georg i Djævleskikkelse. Han er helt ude af sig selv af Frygt for, at Carl skal komme og fratage ham hans Ejendom. Derpaa følger Samtalen med Hermann, i hvilken denne næsten skræmmer ham til Afsind. Først smiler han foragteligt ved Hermanns Bebrejdelser, men da denne truer, klynker han ynkelig som et Barn: *Hermann, lad mig ikke tænke visse Ting om Dig!* Men denne siger ham, at Faderen endnu lever ved hans Hjælp, og Franz styrter kulderystende, næsten fjollet af Raseri om i Stolen, Hermann ler ad ham, og da forsøger han at le med, en frygtelig Latter.

Hermann lader ham blive alene tilbage, medens han hyler ulykkelig: *Franz, hvad var det? Det gælder om en rask Beslutning.* Hans Fingre kramme om Bordtæppet, men man ser paa ham, han er træt, Slangen har mistet Gift-

tænderne; han griber en Dolk og gaar med slappe Skridt, han vil myrde Karl; da faar han den første Hallucination, der er nogen, der gaar bagefter ham, og han styrter tilbage og skjuler sig med klaprende Tænder bag Lænestolen. Han kommer atter til Samling og vil smile overlegent af sig selv, men det fjollede Smil dør snart paa hans Læbe, og han kaster ængstelige Blikke omkring sig. Han begynder atter at gaa: „*Hvis min Skygge forraadte mig*“, og han taber Dolken og farer sammen af Rædsel over Lyden; da raaber han: „*Jeg er jo ikke ond, altfor blødhjærtet er jeg, det er fjærnt fra mig at ville myrde min Broder*“; og han fjærner Tanken ligesom med Hænderne bort fra sig og tumler vaklende forstyrret ud.

I femte Akt er hans Hjærne fuldkommen omspændt af Hallucinationer. Gulbleg og tænderskærende kommer han ind, rystende af Kulde. Han plager Daniel med de frygtelige Drømme, han har havt. Dog „*Drømme betyder intet*“; men han græder alligevel som et Barn, og tilføjer: „*Jeg havde lige en lystig Drøm*“; i de Samme ser han atter for sig de skrækkelige Spøgelser, der have forfulgt ham, hans Mund aabner sig, hans Ansigt stivner af Forfærdelse, og med Udraabet: *Jesus* synker har fuldstændig livløs om paa Gulvet. Daniel ryster ham og vil løfte ham op, skønt Franz sparker ham fra sig og vredser ad ham som et arrigt Barn. Men da han vil gaa, klamrer han sig ængsteligt til ham og klapper ham, og nu begynder han at fortælle sin Drøm. Han fortæller, som var det et Eventyr, hvordan han saa' Dommedag for sig, og han slaar sig for Brystet for at vise, hvor ængstelig hans Hjærte havde banket, og da Daniel udbryder: „*Gud tilgive Eder*“, hyler han som en anskudt Tiger: „*det gjorde han ikke*“, og støder frem i korte, aandeløse Toner, hvorledes en Stemme raabte til ham! „*Du alene er fordømt*“. Han stønner og raller, men denne Rallen gaar over til kort Latter, til afsindig Grinen, til et langt hylende Latterudbrud, i

hvilket han stamper med Fødderne af Raseri, fordi Daniel ikke vil le med. Den Gamle siger blot: „*Drømme komme fra Gud*“. Da klapper han i Hænderne som et lille Barn og hulker bønfaldende; at han skal blive hos hos ham. Medens han ligger med Hovedet skjult i Lænestolen i Dødsfrygt, melder Daniel, at Røverne komme, Nu farer han op, skriger: „*Alle skal i Kirke*“, farer selv hen i Forgrunden, kaster sig paa Knæ og stammer, halvt stivnet af Rædsel, nogle Ord frem, der skal betyde Bøn. Men pludselig vaagner hans gamle Trods, Dødsangsten gør ham vild og næsten modig; han slaar begge Hænder ned i Gulvet: „*Jeg vil ikke bede*“, og farer i et Sæt hen til Klokkestrængen, i hvilken han kvæler sig.

Den Illusion, der er i Lewinskys Spil i denne Rolle, kan ingen Ord beskrive. Den, der ikke har set ham heri, véd ikke til hvilke Dybder i Menneskesjælen den store Skuespiller naaer. Andre af Tysklands Kunstnere have, som sagt, spillet denne Rolle. Devrient var berømt for den Lidenskabelighed, med hvilken han tilraabte Amalia, at hun skulde tilhøre ham. Seydelmann havde anlagt Karaktereren som en uartig og ondskabsfuld Dreng, Dawison gav den som en frivol og overlegen Bonvivant, en maliciøs Junker, men Lewinsky har naaet at give det højeste. Ved ham er Rollen bleven moralsk, idet den paa en Gang er almen menneskelig og individuel.

Forstandens, Talentets, Viljens Oprør mod de medfødte Naturbestemmelsers Indskrænkninger, det er i mangfoldige Afskygninger Grundtrækkene i Lewinskys forskellige Fremstillinger. Lad mig tage nogle faa Eksempler: Gringoire, Carlos og Didier. Han spiller meget gerne Gringoire i Banvilles bekendte Stykke af dette Navn. En ung Poet, der trods sit stygge Udseende gør en smuk Pige forelsket i sig, alene ved sit Genis Magt — den Rolle er som skrevet for Lewinsky. Hans Spil er Besvarelsen af hin Grænsebestemmelse, man satte ham: Ikke Elsker. Han tager derfor Rollen langt alvorligere end Coquelin

paa Theâtre-Français. Han er helt igennem sørgmodig og ulykkelig, medens Coquelin straks anslaar den lystige Tone ved at holde sig op over de dumme Bueskytter, der føre ham ind og som „ikke forstaa Fransk“. Coquelins Gringoire er en godmodig Fyr, der har havt det daarligt og faar det rigtig godt, Lewinskys Gadesanger er en Forurettet, der efter mange Tilsidesættelser og Forhaanelser endelig tilkæmper sig Sejren.

Som Carlos i *Clavigo* spiller han Forstandens Reaktion mod Følelsen. Han giver Rollen fuldkomment i Goethes Aand, uden mindste Overdrivelse, Goethe har i dette Stykke delt sig selv i to Personer, en sentimental: Clavigo, en ræsonnerende: Carlos. Almindeligvis gøre Skuespillerne Carlos til en hjærteløs Skurk. Lewinsky betoner, efter Seydelmanns Mønster, stærkt, at han nærer et varmt Venskab for Clavigo og netop derfor vil advare ham imod Handlinger, der ville blive ham skæbnesvangre. Han elsker saa at sige Clavigo med Hovedet, det er et Geni han vil frelse. Han er skarp, rolig og koldblodig uden mindste Djævleri eller Hidsighed. Rollen bestaar som bekendt af to Dialoger og han har her drevet den vanskelige Kunst at samtale, ikke at monologisere, til den højeste Spidse, hver Sætning fødes ham paa Læben, befrugtet af Vennens foregaaende Ord.

Jeg vil endnu blot nævne hans Didier i Stykket af samme Navn. Det er forfattet af Pierre Berton og dets Indhold er følgende: En stor Lærd, en Naturforsker, som er blevet 78 Aar gammel og som har levet for Videnskaben, faar pludselig Frygt for Ensomheden og Barnløsheden. Han er ugift, har endnu aldrig elsket og bliver nu pludselig greben af den hæftigste Kærlighed til sin gode Ven, Dr. Raimonds Datter, den 17aarige Lucie. Hun elsker imidlertid en anden, en ung Læge Henri, et Hittebarn, hvem Dr. Raimond ingen Lyst har til at skænke hendes Haand. Didier forstaar, at han

ikke længer er i den Alder, hvor man elskes. Efter at have gennemkæmpet den frygteligste indre Kamp, beslutter han sig til at fremme de to Elskendes Lykke ved at adoptere Henri; men i det Øjeblik, Ægteskabskontrakten mellem de to skal undertegnes, bliver han vanvittig. Hermed ender anden Akt, og egentlig Stykket; tredje Akt viser hvorledes han efter en svær Sygdom lidt efter lidt atter bliver karsk paa Legeme og Sjæl.

Altsaa Didier sætter sig op imod Naturen, han tror at kunne overvinde den. Bestandig raaber han, at hun skal elske ham, at han vil det, at han vil være ung, vil have de spildte Aar tilbage. Lewinsky har gjort Rollen mulig ved straks at vise den nervøse Ophidselse hos Didier. Han taler ganske febrilsk med en Hidsighed og Hurtighed uden Ende. Der er Elskov i hans Blik, og hvert Ord i hans Mund betegner det overspændte og overanstrængte. Naar han taler, faar man en Fornemmelse af den surrende Lyd, man hører under Feberfantasier. Man følger paa hans Miner og Bevægelser, hvorledes Afsindet mere og mere griber ham; det viser sig for første Gang paa hans Ansigt, da han tror Lucie elsker ham, og ved Samtalen med hende pludselig opdager, at hendes Ord have gældt en Anden. Paa hans Ansigt maler sig først en Ikke-Forstaaen af hvad hun siger, saa Forbavselse, saa Skræk; i et Par Sekunder gennemløber det alle Udtryk, dog saaledes, at hun bestandig ser et smilende Ansigt.

Dog, hverken Pladsen eller denne Afhandlings Plan tillader en Analyse af de enkelte Roller, der heller ikke faar stor Værdi, hvis den ikke medtager selv de ringeste tekniske Details. Hensigten med disse Blade er kun at paapege, hvilke Udviklingsstadier Tysklands, maaske Verdens største nulevende Skuespiller har gennemløbet. Han begynder fuldkommen hildet i Usandhed, blændet af den deklamatoriske Frases Skønhed, og kun gennem anstrængt Studium lykkes det ham at naa frem til Natur

og Sandhed i Kunsten. Han bliver Skuespiller med Fortvivlelse i Hjærtet, og kun ved en uhyre Viljesanspændelse sammen med en ædel Resignation formaar han at tilkæmpe sig sin Plads. Disse to Bestræbelser, en kunstnerisk og en personlig, falde sammen i hans Liv, de danne tilsammen hans Kamp for Eksistensen, Baggrunden i hans Virksomhed.

Tale overfor Deklamation, Natur overfor et abstrakt Skønhedsideal, det er den kunstneriske Principstrid, han fører. Det er den samme Bevægelse, der paa andre aandelige Gebeter kaldes Videnskab overfor Overtro eller Tankefrihed overfor Avtoritetsbaand. Lewinskys Kunst bærer Præget af, at han er vidende herom. Den Tid er forbi, da man troede, at en Gøgler uden Dannelse kunde værdigt fremstille Shakspeares og Goethes Skikkelser. Nutildags er Skuespilleren halvt Psykolog, halvt Historiker. Men Ingen har nogensinde stillet saa store Fordringer til en Skuespiller, som Lewinsky har stillet til sig selv. Ved bestandig at fordre et Mere, har han udvidet Skuespilkunstens Ideal. Han betegner det Kulminationspunkt, til hvilket den tyske Skuespilkunst i dette Aarhundrede er naaet.

Edvard Brandes.

Literatur.

Adam Oehlenschläger. Et Erindringsblad af P. L. Møller. F. L. Liebenberg har gjort Ret i at fremdrage disse Blade af Forglemmelse; de ere skrevne med varm Begejstring og med en sund kritisk Sans. Slaaende er Paavisningen af det skæbnesvangre Vendepunkt i Digterens Bane ved hans Hjemkomst 1810, det Tidspunkt fra hvilket hans Ry var fastslaaet: „Fra nu af, vil man sige, var Digterens Lykke fuldstændig. Det er sandt, han levede fra nu af ansét og hædret iblandt os, og ogsaa i materiel Henseende var hans Stilling lykkelig og en saa udmærket Borger værdig. Men . . . det var ingen Lykke, fra et femaarigt Ophold i det idébevægede Udlands Brændpunkter at henflyttes i den trykkende Atmosfære af Venners og Slægtninges ensformige Beundring. Denne idelige Røgelse og Familieforgudelse har selv for den største Aand noget Enerverende. Det var ingen Lykke at hensættes blandt et Folk, som aabenbart ikke var modent til at forstaa ham, blandt et uintelligent og kritikløst Publikum, hvis tvivlsomme Smag dog efterhaanden kunde ytre nogen Indflydelse paa Digteren og umærkelig fjærne ham fra de Retninger, hvori hans Aand havde fundet sit højeste Udtryk.“ For at forstaa disse P. L. Møllers stærke Ord, maa man betænke, at der behøvedes 12 Aar før en anden Udgave af „Thors Rejse“ blev nødvendig, og 20 Aar ja mere, før der trængtes til en ny Udgave af det Meste, Oehlenschläger siden 1803 havde udgivet.

Julius Lange: Michel Angelo og Marmoret. En skarpsindig og meget let fattelig lille Afhandling, der paaviser, hvad den store florentinske Billedhuggers ejendommelige Tilbøjelighed til at benytte en given Form af Marmorblokken til en plastisk Figur, betød for hans Kunst i det Hele. Tanken om en sammenstykket Statue var ham en Uting; han vilde fremfor Alt, at Statuen skulde være monumental, og det blev den kun ved at være monolith (af ét Stykke). Men det, at Kunstværket hos ham i sit første Anlæg kunde

bestemmes udenfra, hænger sammen med, at det ikke var hans Sag at give portrætagtige Genfremstillinger af det virkelige Liv — thi i det Tilfælde kunde Stenens Form jo ingen Rolle spille — men kun at fremstille Menneskefiguren som saadan. Forfatteren viser dernæst, hvorledes M. A. i Modsætning til de moderne Billedhuggere, der lade Marmorarbejdet udføre efter en eksakt Metode paa upersonlig Maade af Haandværkere, udførte hele Arbejdet selv og uden Mellemled af nogen udført Model, gik fra sin meget lille Voksskitse til Udførelsen i den haarde Sten. Herved opnaaede han at give Marmorværket en særligt aandfuld og levende Overflade, men var ogsaa bestandig udsat, dels for den Fare gennem et eneste Fejlhug at forhugge sit hele Arbejde, dels for den, at Marmoret aabenbarede skjulte Fejl, Revner eller Aarer, saa hans Værk var forspildt. „Intet Under, siger Forf., at han tilsidst fik syv dybe Tværfurer i sin Pande; nogle havde han vel Verdens skæve Gang i Almindelighed og Fyrsternes Lune at takke for, men andre have sikkert Sorger over Marmoret gnavet. Marmoret var hans bedste Ven og kunde blive hans værste Fjende, altid stod det lige overfor ham med en Magt som en anden Personlighed.“

Johan Vibe: Alexander Møllers Erindringer. Dette er en norsk, humoristisk Roman, fortalt i den Form, som Hr. A. Rosenkilde ynder; men medens denne med Rette kun benytter sit Lune til mindre Fortællinger og Skitser, har den norske Forfatter leveret en Fortælling paa fulde 390 Sider. Dette Omfang er for betydeligt for en Komposition af denne Art; Formen er for stereotyp til at kunne vedligeholdes saa længe, selv om der forekommer mange snurrige og vel opfundne Enkeltheder. Helten, der fortæller, er en skikkelig, godmodig, yderst enfoldig halvgammel Fyr, der tror Godt om Alle og intetsomhelst forstaar af hvad der foregaar omkring ham, men meddeler Læseren det paa en saadan Maade, at denne bestandig skimter den rette Sammenhæng. Forf. har imidlertid ikke kunnet undgaa paa sine Steder at gøre Alexander Møller til et sandt Monstrum af Dumhed og Læseren trættes ved de uophørlige Fejltagelser og Misforstaaelser, selv om Behandlingen mange Gange er morsom, som da det røbes, at to fodvandrende Damer, Helten indfører hos sit Rejseselskab, ere to danske Kneipesangerinder, eller da det viser sig, at den Fremmede, han og flere have sét op til som til en besynderlig fremragende Begavelse, er en undsluppen Sindssyg.

Helten tager feil af Alt, og Alle have ham til Bedste — uden at der foregaaer nogensomhelst Karakterudvikling hos ham. Meningen med Bogens noget tvungne Form, ved hvilken Forf. selv har gjort sig Arbejdet saa vanskeligt, er den, under Masken at komme allehaande Latterligheder og Bornertheder i det norske Samfund tillivs. En Karakter som den, der har foresvævet Forf. af denne Bog, er skildret af Gustave Droz med stort Mesterskab. Jeg véd ikke om Babolain er Hr. Vibe bekendt. Hvis ikke, vil han sikkert have Nydelse af at læse Droz's Roman omhyggeligt igennem og naar han har læst den én Gang, da vil han tage den for sig paany og læse den endnu en Gang igennem. Thi Droz har udført, hvad Hr. Vibe har tilsigtet.

Edmund W. Gosse: King Erik. I Begyndelsen af Aaret udkom i London dette Drama, der, selv om dets Forf.s Navn ikke allerede forud havde været kendt i Danmark og Norge, vilde tiltrække sig vore Landsmænds Opmærksomhed allerede ved sit Sujet. Det er nemlig den danske Konge Erik Ejegod, som er Helten deri, Stykket foregaar i Danmark og bærer helt igennem Præg af, med hvilken Alvor og Kærlighed Digteren har studeret det gamle Nordens Sæder og Levevis. I Saxos besynderlige Fortælling om Erik Ejegod, fremkaldes Katastrofen i hans Liv, hint Drab paa sagesløse Mænd, som sones ved hans Pilgrimsrejse, derved, at en Sanger i Kongshallen spiller saa vidunderligt paa sine Strænge, at alle hans Tilhørere og særlig Kongen blive som rasende Mennesker derover. I det af Spillet fremkaldte Raseri dræber Kongen nogle af sine Mænd. Selvfølgelig lod der sig ikke bygge noget Drama paa den overnaturlige Virkning af Musiken. Gosse har forstaaet at give Æmnet et andet, mere simpelt og moderne Vendepunkt. Istedenfor det musikalske Vanvid er her traadt Skinsygens Vildskab, i hvilket Kongen nedhugger en ung fremmed Sanger, der, medens han var borte paa Krigstog mod Venderne, og hans Dronning Botilda sad ene i Roeskild, har kortet hende nogle Timer med sin Sang og samtidig til sit eget Fordærv set alt for dybt i hendes Øjne. En tilfældig Overensstemmelse mellem Dronningens og Grimurs Rejseplaner bestyrker Kongen i den Mistanke, Andre ophidse hos ham, og som suger Næring af ethvert Skin. Først efter Drabet erfarer han Dronningens Uskyld, og tredje Akt slutter med at hun tilgiver og indvilliger i at følge ham paa hans lange Bodsrejse. Her er Handlingen forbi og de to sidste Akter, der

omhandle Besøget i Constantinopel og Kongens Død paa Cypern, have kun en rent episk Interesse.

Som Drama betragtet har Stykket da den tekniske Svaghed, at Spændingen ender før Stykket og tilmed den, at det ikke er lykkedes Digteren at give Læseren det fulde, overtydende Indtryk af, at Kongen maa rejse, at han trods hele Folkets Bønner ej kan blive i Danmark og sone sin Brøde paa anden Vis. Men det er heller ikke ved en stor bevægende dramatisk Lidenskab at Stykket vil virke. Dets Skønhed beror paa Karaktertegning og Diktion. Fortrinligt vellykkede ere Dronningens og Grimurs Karakterer og den lange Afskedsscene imellem dem derfor den ypperste i Stykket. Det er lykkedes Gosse paa en højst indtagende Maade at karakterisere Bothildas Væsen, hendes tyske Afstamning, der røber sig i et blødere og rigere Følelsesliv, og hendes fuldstændige Opgaaen i Kærlighed til Kongen, som dog ikke udelukker Evnen til at føle sig som Kvinde og Dronning. Ganske ypperlig er hendes Tilbagetagen af sin Værdighed under Afskeden med Grimur. Denne sidste er vel en rent moderne Skikkelse, men netop som han er, poetisk anlagt, nervøs og febrilsk lidenskabelig, maatte han i hin Tid gaa tilgrunde; hans Væsen er skildret med stor psykologisk Sandhed og Finhed. Hvor skøn er ikke hans sidste Monolog, i hvilken de Ord forekomme:

Farewell! o what a doleful thing to say
To one who never yet has fared but ill.

Diktionen er Stykkets stærke Side. Heri føler man, synes mig, en tydelig Paavirkning af den samvittighedsfulde Digterskole, Gosse tilhører, en Skole, som er en svoren Fjende af enhver Trivialitet i det sproglige Udtryk, og som udmærker sig lige meget ved sin Omsorg for Versets Harmoni og ved sin Evne til at henstille Genstanden med levende, sanselige Træk. Vore Læsere vide, med hvilken Varme Gosse omfatter Swinburne's poetiske Stræben; men han er en uafhængig Ven af den store Digter, hans digteriske Anlæg ere ligesaa tydeligt af mild og idyllisk Natur, som Swinburne's af trodsigt lidenskabelig og polemisk. Det er lykkedes ham i hans Drama at gengive den idylliske Side af det gamle Nordens Liv, saaledes som det paa hin Tid koncentrerede sig om Landets gamle Hovedstad, der er saa nydelig malt i Svanhildas Ord: Roeskild with its myriad bubbling wells.

G. B.

Versene i vor Tid.

„Les vers sont enfants de la lyre,
Il faut les chanter, non les lire —"

har i mere end et Aarhundrede været Visedigternes Yndlingsdevise, og efter alle Tidens Tegn at dømme nærme vi os mere og mere til Indrømmelsen af dens Rigtighed.

At „Lyrens Børn" i den mørke Old, da Hukommelsen var det vigtigste Gemme for de Tanke- og Erfaringsskatte, der gik i Arv fra Slægt til Slægt, bleve benyttede til at værne om alle de forskellige Frembringelser af Videnskaben og Fantasien, som man fandt for kostbare til at betro den ubundne Tradition — at Versene efterhaanden kom til at gøre Paradetjeneste udenfor deres Moders Rige, hver Gang der ved en festlig Lejlighed skulde siges Noget, der var saa urimeligt og taktløst, at det kun taalte at høres i gennemrimet og taktbundet Aflevering — at der hos hele Nationer har udviklet sig en overtroisk Dyrkelse af Versene, hvorved Sprogets naturlige Prosodi tilsidst er blevet Slagtoffer for Metriken — og at der har været poesiforladte Tider, hvori Sangen forstummede, mens man fyldte hele Bøger med versificeret Prosa i den Tro, at det var Digte, man skrev — det er Kendsgerninger, der ikke vidne mod Versenes Herkomst, men kun godtgøre, at man har ladet dem trælle udenfor deres hjemlige Omraade.

Underligt nok er det, at hint Motto skal hentes fra et Sprog, hvis Vers ere saa urytmiske, og hvis Sang er saa umusikalsk, som det franske! Naar man ikke er født og opdraget med Tro paa, at den vilkaarlige Skandering, som er Regel i den franske Metrik, forskønner Sætningerne i Stedet for at mishandle dem, har man svært ved at forstaa, hvorfor Lamotte vilde have sine Vers sungne og ikke læste. Vi, der fra Barndommen af have vænnet os til mere eller mindre at respektere Ordenes ufravigelige Betoning, ere langt mere tilbøjelige til Enighed med hans berømte Samtidige, der — netop fordi han selv kunde skrive baade Tekst og Musik — erklærede, at franske Vers slet ikke kunde synges*). Sandheden bliver imidlertid lige uigendrivelig, fordi den er skrevet i amfibrakiske Vers, der efter fransk Metrik meget godt kan synges paa en jambisk Melodi — vi nærme os uden al Tvivl mere og mere til den Tid, da de Vers, der kun ere skrevne for Øjet, ikke for Øret, ville have udspillet deres Rolle!

Der behøves ikke mange Fingerpeg til at paavise, hvor stærkt Versenes Kredit er i Aftagende. Man behøver blot at gøre sig den allerflygtigste Forestilling om et nutidigt Heltedigt for at overbevise sig om, at selv hvis det blev skrevet, vilde det ikke blive læst. Læredigte ere næsten utænkelige i vore Dage. Idyllens snehvide Lam og fløjtespillende Hyrder vare allerede i Fru Lenngrens Tid umulige udenfor Satiren, og Oehlenschlægers lille parodiske Prøve i St. Hans-Aftenspillet staar som et Punktum for alle Forsøg paa at fortsætte Hermann-und-Dorothea-Genren. Chr. Winther har med Ære

*) Il n'y a ni mesure ni melodie dans la musique française, parce que la langue n'en est pas susceptible, que le chant français n'est qu'un aboiement continuel, insupportable à toute oreille non prévenue . . . que les airs français ne sont point des airs, que le recitatif français n'est point du recitatif.

Rousseau: Lettres sur la musique française.

udskrevet den lysegrønne Romance, og den mørke Ballade kan ikke skrives ved Gasbelysning. Selv den versificerede komiske Fortælling bliver betragtet som en Efternøler, naar den vover sig frem: Vi har jo Wessel og Baggesen, Baggesen og Wessel! „Smeden og Bageren“, „Gaflen“ og „Den Tyv, som stjal Hr. Nielses Hest“ staa i enhver Læsebog, og alle de andre Fortællinger staa (som oftest ulæste) i Bogskabet. Om Heksametrene siger man som Baggesen sagde om Kæmpeviserne: de maa være gamle for at være gode. Aleksandrinerne kunne vi ikke høre uden at tænke paa „Kærlighed uden Strømper“, og de tragiske Femfods-Jamber ere i den Grad faldne i Unaade hos Melpomenes Præsteskab, at de blive reducerede til daarlig Prosa, saa snart de lade sig høre i hendes Tempel.

Ligesom Fortiden gjorde Sværmeri for Vers til en Modesag og beundrede enhver rimet Trivialitet, alene fordi den var rimet — vi behøve blot at huske paa det forrige Aarhundredes „Lever-Rim“, de versificerede Ansøgninger, de aandsfattige Lejlighedsvers og Impromtuer, som bleve protokollerede i Klubberne o. desl. — saaledes viser der sig i vor Tid umiskendelige Tegn paa, at man er ked af Versene. De ere gaaede af Mode, og man har ikke blot tabt Interessen for dem, men man ser ligefrem paa dem med den samme Lede som de Skønne føle for aflagte Pyntesager. Jeg skulde meget let, om det var nødvendigt, kunne anføre fremmede Æstetikeres Vidnesbyrd i denne Retning, men jeg anser det for tilstrækkeligt at appellere til Enhver, der kan mindes de skiftende Stemninger herhjemme i de sidste 30—40 Aar. Han vil kunne bevidne, at det i vort Aarhundredes yngre Dage var saa godt som uforeneligt med god Tone at vedkende sig Mangel paa Smag for „Digte“. Efter at Seklet har naaet op i Halvfjerdserne, ville vi derimod meget let — især blandt Damer, der gøre Krav paa at følge Tiden og Moden — spore en Trang til at udtale

deres Antipati mod den bundne Stil saa lydeligt som muligt. „En hel Bog paa Vers! . . . nej Tak; den overgaar min Taalmodighed!“ — „Et Lystspil paa Vers i fem Akter . . . Gud, hvor det maa være kedeligt!“ — „Naar der gaar et Stykke paa Vers, saa forærer jeg altid min Logeplads til Tante“ — — Er det ikke meget velklingende Replikker i vore Dage?

Hermed skal det paa ingen Maade være sagt, at Reaktionen mod Versene kun er en Modesag, et Lune af Publikum. Tvertimod: den er en uundgaaelig Følge af den nyere Tids Meddelelsesmaader. Hurtigpresserne og Telegraferne ere uforsonlige Fjender af den bundne Stil.

Samtidig med at Hurtigpressen har drevet det saa vidt med sine Afleveringer, at den hver Morgen byder de Læsere, der ville følge med Tiden, et Avisnumer af Størrelse som en Borddug, er det nødvendigt, at disse udvikle deres Læsefærdighed efter en tilsvarende Maalestok. Fortidens „velvillige og tænksomme Læsere“ ere saaledes af Hurtigpressen blevne pressede til Hurtiglæsning, og Hurtiglæsere ere i høj Grad uskikkede til at læse Vers. Alene den Ejendommelighed, at Versene ved deres ulige Linjer gøre Krav paa at læses horisontalt fra Venstre til Højre, virker forstyrrende paa den indøvede Bladlæser: Han er jo kun vant til at følge Spalterne vertikalt fra Øverst til Nederst. Han har vænnet sig af med læse, han „gennemøjner“ blot, og Vers ere nu en Gang for alle bestemte for Øret, ikke for Øjet. Selv den, der har fastholdt Fortidens Læsemaade, vil let kunne overbevise sig om Uforligeligheden mellem Avislæsningen og den bundne Stil. Lad blot en gammeldags Boglæser gøre det Tankeforsøg: at forestille sig hele det Utal af Spalter, der indeholdes i et Nummer af „New York Herald“ eller en lignende Kæmpeavis, fyldte med ottelinjede Strofer! Han vil da næppe kunne undgaa at føle den samme Vammelhed, som opstaar hos en moderne Hurtiglæser, naar han gennemblader „Det befriede

Jerusalem", „Den rasende Roland" eller hvilket som helst andet Storværk i ottave rime.

Telegraferne have ligeledes, om end ad en tildels modsat Vej, modvirket Smagen for den bundne Stil. Det Publikum, der ved daglig Telegramlæsning øver sig i fuldstændig at gøre Afkald paa al Form, for kun at søge det mest elementære Stof, og stadig vænner sig til at modtage de Efterretninger, som det interesserer sig mest for, i lemlæstet Tilstand, vil ganske naturligt med det Samme tabe Interessen for sproglig Kunst i det Hele taget og særlig for den Virtuositet, der kan udvikle sig i Behandlingen af Versene.

At den ved Dampen frembragte Sprængning af Landenes Grænseskel og Sammenflyden af Folkene vil nødvendiggøre eller i det mindste opmuntre et polyglottisk Sproglæreri, der i høj Grad vil forhindre Ungdommen i at leve sig saaledes sammen med Modersmaalet som tidligere, og at den senere Tids overvældende materielle Udvikling med sine Udparcellerings- og Nivellerings-Tendenser, sin Maskinvirksomhed og sin Omkaparbejden snarere vil fremkalde en Brak- end en Blomstringsperiode for Digtning i Almindelighed, kan man maaske let blive enig om, men ogsaa her ere Versene værre stillede end Prosaen. Selv med et mangelfuldt Øre for Modersmaalet kan man i ubunden Stil skrive Digtninger, der fattes og skattes al Verden over — det har blandt Andre H. C. Andersen bevíst! — men den bundne Stil, Verset, der er uløselig bundet til det Sprog, hvori det fødes, og kun kan oversættes ved at omdigtes, kræver et saa ufejlbart Instinkt, som kun Faa vil kunne bevare, naar de vænne sig til at tænke paa mere end ét Sprog. Og overfor Maskintravlheden er den metriske Digter lige saa ilde faren. Ved fornøden Øvelse maa man kunne skrive Prosa til hvilket som helst Akkompagnement — jeg har selv forsøgt det med tre Nabo-Pianoer og en Lirekasse — men jeg tvivler paa, at Nogen vil drive det til at digte

Sonetter i en Ankersmedje eller Heksametre ved Siden af et Kobbersmedeværksted.

Men det er som sagt ikke blot den nye Tids Opfindelser, der true Versene. De have i vort Sprog — og vel sagtens i de fleste andre — en betydelig Arveskyld at bøde for, idet de herskende Slægter blandt dem ere indvandrede Fremmede, der lige fra vor nyere Literaturs Begyndelse har lagt vore indfødte Ord og Sætninger paa deres Prokrustessenge.

Alle vore oprindelige nordiske Verseformer lige fra Oldtidens Drapaer til Mellemalderens Kæmpeviser vare Lyrens, eller, som den her hed, Harpens ægtefødte Børn. Hvor vi slaa op i Eddaerne og vore gamle Sagaer, møde vi kun Versemaal, der uden Stavelsetælling rette sig efter den musikalske Takt, tillade vore trokæiske Tostavelsesord og vore daktylske Trestavelsesord at træde ind paa samme Plads, og give Lejlighed til Variation ved Pavser og Optakter. Endnu i Rimkrønikerne og vore ældste Skuespil, der ere digtede til at siges og ikke synges, træffe vi kun det musikalske Skema gennemført ligesom i den ældre tyske Digtning. Det var ret betegnende, at Oehlenschlæger genoptog det, efter at det i Menneskealdere havde været fortrængt, og præsenterede det med Forklaringen: „Der fordres ingen Kunst til at læse disse Vers, man behøver blot at holde sig til Ordenes naturlige Udtale.“

Ulykken er netop, at man ikke har indskrænket sig til at skrive Vers, der respekterede Ordenes naturlige Udtale, men efter fremmede Mønstre indført Versemaal, som vare saa vanskelige at forene med vort Sprogs bestemte Prosodi, at de ikke blot krævede en større metrisk Kunstfærdighed, end Digterne i Reglen besad, men selv for de bedste Digteres Arbejder gjorde Krav paa en kunstig eller rettere kunstlet Oplæsning, der afveg fra Ordenes og Sætningernes naturlige Betoning. Det var især Indførelsen af de rene jambiske Vers, der

klædte vor Digtning i Spændetrøje og behandlede dets „Fødder“ efter Børneeventyrets Formular: „Hug en Hæl og hak en Taa!“

Hvor mange og store Misforstaaelser, der ere begaaede ved de nyere romanske Sprogs Efterligninger af de latinske Versemaal, vil det vel nu være for silde at undersøge; men den pedantiske Travesti, hvori Aleksanderkrønikens „heroiske Vers“ bleve overførte fra Fransk til Tysk og derfra til Dansk, behøver ingen Paavisning for den, der blot én Gang har sammenlignet Molières Vers med Holbergs.

Den næsten frivole Ugenerthed, hvormed Franskmændene pirouettere gennem Versene, saaledes at man har svært ved at se, om de respektere nogen anden Regel end at holde seks Stavelser paa hver Side af Cæsuren og et Rim i Enden af Linjen, var under Vejs blevet ombyttet med en tysk Skolemesters avtomatiske Dikdakbevægelser, og i Stedet for et Vers, der ikke var strammere bundet end vore frieste Knippelvers, fik vi en stivbenet Parademarch af seks Jamber i hvert „Geled“, hvorved de allerfleste af vore Trestavelsesord vare strængt udelukkede fra Plads i Rækkerne. Denne Udelukkelse var Sproget naturligvis ikke rigt nok til at taale, og derfor smuglede man dem ind, som man bedst kunde, ved Hjælp af en falsk Betoning, enten ved at lægge en uberettiget Vægt paa Daktylens sidste Stavelse (den évigé), eller ved at flytte Akcenten fra første til anden Stavelse (henvénde síg), hvilket efter den klassiske Metrik vilde sige det Samme som at forvandle den til en Amfimacer eller en Amfibrak — ikke at tale om, hvorledes man for Metrets Skyld maatte endevende den naturlige Ordfølge.

Naar man blot mindes, at Holberg stadig skrev saadanne seksfødede Jamber, og at Aleksandrinerne efter dette Skema holdt sig lige til Lessing indførte de

urimede femfodede Jamber som dramatisk Vers, hvorefter disse fik Eneret ogsaa paa vor Skueplads, at Wessels og Baggesens Fortællinger saa godt som alle ere skrevne paa jambiske Vers, og at det overvejende Flertal af vore Salmer, ja af alle vore Digte er gennemført i ublandede tvedelte Vers — Trokæerne ere naturligvis fuldt saa despotiske som Jamberne! — saa vil man faa en Anelse om, hvor megen Tvang og Unatur de fremmedartede Vers have indført i vor Digtning.

Eksempler ere odiøse. Jeg skal ikke hente et eneste fra nogen æret samtidig Digter, men blot pege paa den allerførste Side i vort første berømte Epos „Peder Paars“. Her støde vi straks paa de forpuklede Daktyler: van**ar**tig, op**ir**ret, ind**læg**ge og An**fægt**ning. Slaar man op hos Oehlenschlæger, kan man være lige saa uheldig, som jeg var engang, da jeg traf 10 lignende prosodiske Synder paa den første Side — 443 i Étbindsudgaven. Dette være sagt kun som Vidnesbyrd om Jambernes Tyranni og uden al Dadel mod vor store Digter, der netop var den, som i „Rolf Krake“ først bragte os et frit, med vort Sprogs Tarv overensstemmende Vers ind i Heltedigtet, samtidig med at Chr. Winther indførte det i sine vidunderlig skønne „Træsnit“.

Jeg skal ikke her gentage, hvad jeg paa et andet Sted*) har paavist i Henseende til de Forrykkelser af forskellige Ords Betoning, der nærmest synes at hidrøre fra Kirken og Theatrene, hvor Salmer og Tragedier have skaffet det fejlagtige Tonefald Hævd. Skuepladsen, der nu kun har en enkelt Kunstner tilbage, som mægter at bevæge sig paa den jambiske Koturne, vil næppe vedblive at friste Forfatterne til dens Brug, især siden det har vist sig, hvor lidet Publikum savner den i de nye Tragedier, der ere skrevne i ubunden Stil.

---

*) Feuilletoner fra 1875.

Derimod tør jeg maaske gentage, at det ingenlunde er nogen personlig Tilfredsstillelse for mig, der har levet min Ungdom i Versenes Blomstringstid og efter Ævne vil dyrke den bundne Stil, saa længe jeg formaar, naar jeg udtaler min Overbevisning om, at der nærmer sig en Tid, da Versene kun ville trives paa det Omraade, som „Lyrens Børn“ have faaet i evig Arv og Eje.

Erik Bøgh.

Om det politiske Sognebaands Løsning.

I.

I Aaret 1859 udgav det engelske Parlamentsmedlem, Thomas Hare, et Skrift („The election of representatives parliamentary and municipal“, som 1873 har oplevet 4de Udgave), hvori han stærkt kritiserede det bestaaende Valgsystem og foreslog Indførelsen af en helt ny Fremgangsmaade. Hans Plan blev hilset med Begejstring af Stuart Mill, der ikke tog i Betænkning at stemple den som en af de største politiske Opfindelser*). Inden føje Tid vakte den Opmærksomhed i stedse videre og videre Kredse. Navnlig fandt den en frugtbar Jordbund i det republikanske Schweiz, hvor allerede mange Aar tidligere Victor Considérant havde stillet beslægtede Forslag, og hvor senere flere politiske Tænkere (Antoine Morin, Jean Rivoire og Herzog-Weber) uafhængig af Thomas Hare vare blevne førte ind i lignende Tankegange. Efter det fra England udgaaende Stød fik Sagen nu her en ivrig Apostel i den bekendte orthodokse Genfer-Teolog, Ernest Naville. Under hans Ledelse stiftedes der 1865 i Genf en Forening (l'association réformiste), som skulde gaa ud paa „at oplyse den offenlige Mening om Nødvendigheden af en Valgreform og at studere Principerne for denne Reform og deres praktiske Anvendelse.“ For dette Formaal har Foreningen siden utrættelig arbejdet. Den har holdt Møder og Diskussioner, udkastet forskellige Planer, udgivet Skrifter og Oversigter over Bevægelsens Fremgang i alle mulige Lande, samt gentagne Gange —

*) Jvfr. Considerations on representative government, 2den Udgave, S. 142.

skønt hidindtil uden Held — søgt at bevæge Kanton Genfs Raad til at gaa ind paa Forandringer i Forfatningen. Saa stor var den Interesse, som det lykkedes at fremkalde for den i Byen Genf, at der endog fra 1868 til 1870 udkom et eget periodisk Organ („Le Reformiste“, redigeret af Roget), som udelukkende helligede sig hertil. I Schweiz's Fodspor traadte snart andre Lande. Der blev oprettet Reformforeninger i New York (1867), Zürich (1868), i Chicago, Neuchatel (1869) og London. Fra Pressen og Foreningsmøder førtes Diskussionen over i lovgivende Forsamlinger. Vi træffe parlamentariske Debatter desangaaende baade i Evropa, Amerika og Australien. I England var det Stuart Mill, som 1867 under Forhandlingerne om Parlamentsreformen havde den Ære først at bringe Thomas Hares System paa Bane i Underhuset. Vel naaede han ikke, hvad han vilde; men aldeles frugtesløse vare de udfoldede Bestræbelser dog ikke. Overhuset satte igennem, at der i Reformbillen blev optaget Bestemmelser, som, om end i en højst ufuldkommen Form, gjorde en Indrømmelse til de nye Principer, idet der nemlig fastsattes, at i store Valgkredse, som sende tre Medlemmer til Parlamentet, skulde for Fremtiden hver Vælger blot have to Stemmer. Under alle de Drøftelser, der saaledes fandt Sted trindt om i Landene, gjorde Modstanderne af den foreslaaede Reform fremfor Alt gældende, at den, om den end i og for sig var nok saa skøn og herlig, dog i alt Fald maatte strande derpaa, at den i Virkeligheden var aldeles uigennemførlig. Men da opdagede man pludselig*) — gennem en Indberetning, som den engelske Legationssekretær i København, Mr. Lytton 1863 afgav til sin Regering — at der var et Land, hvor den allerede var gennemført og stadig uden Vanskelighed blev praktiseret. Dette Land var intet andet end Danmark. Vi vare i dette Stykke gaaede en Vej, der var ganske modsat den sædvanlige. Ellers pleje gennemgribende Forfatningsforandringer at være den sidste modne Frugt af langvarige Forhandlinger, hvor Sagen er bleven drøftet, for ikke at sige drøvtygget, fra alle mulige Sider. Helt anderledes hos os. Vi fik først Forandringen; Forhandlingerne fulgte bagefter. Det skyldtes udelukkende en enkelt fremragende Mand, daværende Finansminister Andræ, at de paagældende Bestemmelser optoges i

*) Jfvr. Thomas Hare: The election of representatives, 4de Udgave, S. X.

Rigsraadsvalgloven af 2. Oktober 1855. Hvor langt Andræ var forud for sin Samtid, hvor lidet de Fleste anede Betydningen af, hvad han havde gjort, indlyser blandt Andet af den heftige Strid, som afdøde A. L. C. de Coninck 1860 vakte om Valgloven ved sine i „Dagbladet“ indrykkede „Politiske Breve“. I alle de Forslag, som han gjorde om Forandringer i Valgloven, finde vi ikke en eneste Hentydning til den Andræske Valgmaade. Og som det gik ham, saaledes gik det ogsaa hans Modstandere. En af disse, Hr. Carl Ploug, fandt sig endnu i 1863 beføjet til i Rigsdagen kun at betegne Valgloven af 2. Oktober som „kuriøs“*).

Som sagt: Forhandlingerne fulgte først bagefter i 1863 og i 1866—67. Til dem skal jeg senere komme tilbage. Foreløbig skal jeg nøjes med at omtale den Glæde, som Reformvennerne udenlands følte over det uventede, praktiske Bevis, som de havde faaet paa deres Ideers Gennemførlighed. Man skyndte sig med at indrømme Andræ den udmærkede Plads, der tilkommer ham ved Thomas Hares Side som en af Sagens fortjenstfuldeste Mænd, og Danmark blev fra da af et staaende Tema i enhver derom ført Debat. Man viser hen til Danmark, som til et forjættet Land, der allerede har gjort et Kæmpeskridt fremad paa den Bane, som de øvrige Folkeslag betænke sig paa at betræde. Endnu i 1874 udgav en belgisk Advokat, Léon Pety de Thozée, en fransk Oversættelse af den danske Valglov af 12. Juli 1867, for at gøre sine Landsmænd bekendte med et Ideal, hvorefter de paa dette Omraade passende kunde stræbe. Oversættelsen er ledsaget med en Indledning, hvori Forfatteren røber en sørgelig Mangel paa Kundskab til vor Historie. Havde hans Kundskab været lige saa stor som hans Iver, saa var Lovtalen rimeligvis bleven betydelig nedstemt. Thi det er saa langt fra, at vi, som E. Naville siger**), siden 1855 have beflittet os paa at give det nye Princip en større Udvikling og Anvendelse, at vor historiske Udvikling i denne Henseende tværtimod snarere kan betegnes som en Tilbage-, end som en Fremadskriden. Naar undtages Saadanne, som ere Politikere af Fag, hvor Mange er der vel herhjemme, som overhovedet have nogen tydelig Forestilling om denne

*) Se Rigsdagstidende, Landsthinget, S. 1414, jvfr. „Rigsraads-Valgloven og John Stuart Mill af O—s i det af Dr. Steenstrup redigerede „Dansk Maanedsskrift“ 1863, 1. Bind, S. 97—122.

**) Jvfr. La Réforme électorale en France, 1871, S. 38.

Ejendommelighed i vor Statsret. Men just derfor tør det — hvorvel Sagen for Øjeblikket ikke har umiddelbar praktisk Betydning — næppe betragtes som overflødigt, at den paany bringes i Erindring. Inden vi skildre og prøve den foreslaaede Reform, ville vi først overveje, hvilke Misligheder ved det Bestaaende det er, som have fremkaldt Ønsket om at sætte den igennem.

II.

Beskaffenheden af en Valglov beroer paa tvende Punkter, nemlig 1) paa de Betingelser, hvoraf Retten til at optræde som Vælger gøres afhængig, og 2) paa de Vilkaar, hvorunder de ifølge disse Betingelser forhaandenværende Vælgere bringes til at samvirke med hverandre. Den omhandlede Reformbestræbelse drejer sig udelukkende om det sidste Punkt. Hvis den i og for sig er sund og berettiget, saa er den det, hvad enten Valgretten er ubetinget eller højst begrænset. Forskellen er kun den, at, jo mere Valgretten udvides, jo mere man lader Enhver uden Hensyn til Stand og Kaar være delagtig i Magten, desto nødvendigere bliver det, at man drager Omsorg for, at Valgmaaden saa meget som muligt nærmer sig til de ideale Fordringer. Det almindelige Valgsystem, det, der saa godt som i alle Lande, hvor der findes repræsentative Forsamlinger, staar rodfæstet i den offenlige Bevidsthed som det normale, er det, der hos os anvendes ved Valgene til Folkethinget. Man inddeler Landet i et vist Antal lige store Kredse. Enhver Kreds vælger én Repræsentant, og Repræsentant bliver den, som paa Valgdagen formaaer at samle et Flertal af de afgivne Stemmer. Imod denne Ordning er for det Første at indvende, at den næppe kan undgaa i Tidernes Løb at foranledige alvorlige Vanskeligheder. Selv om Kredsene i Begyndelsen ere afmaalte med saa stor Nøjagtighed, at ingen af dem har Grund til at beklage sig, saa vil det ikke vare meget længe, inden der i denne Henseende indtræder en Forandring. Folketallet veksler paa de forskellige Steder efter en forskellig Maalestok. Hvis man derfor vil være retfærdig, bliver det en ligefrem Pligt af og til at omlægge Valgkredsene. Men om en saadan Omlægning gælder det gamle Ord: „det er lettere sagt end gjort.“ Den truer nemlig hver Gang med at gøre et eller andet af de stridende Partier Afbræk. Som Følge heraf vil vedkommende Parti

— thi Partier, der ikke ere egoistiske, har man endnu ikke set — naturligvis gøre sig al mulig Umage for at afværge den truende Fare, og Frygten for af den Aarsag at afstedkomme en alvorlig Kamp vil da let bevirke, at der — saaledes som vi jo allerede have oplevet det herhjemme — lidt efter lidt udvikler sig et stedse voksende Misforhold mellem Kredsenes Størrelse. Men selv om Alt i dette Punkt gaar paa den bedste Maade, er der dog ingen Anledning til at være tilfreds. Thi en Inddeling af Landet i et vist Antal lige store Kredse er i og for sig højst unaturlig. Der opnaaes derved kun, at man adskiller, hvad der hører sammen, og sammenknytter, hvad der Intet har tilfælles. Det maa nemlig vel erindres, at det kun er faa Kredse, der, saaledes som Færøerne og Mors, have en saadan naturlig Begrænsning, at de fremtræde som smaa Helheder, hvis Indbyggere i deres Vel og Ve paa en ganske særlig Maade føle sig knyttede til hverandre. I Reglen forholder det sig ikke saa; Grænsen mellem Kredsene drages og kan ikke drages anderledes end temmelig vilkaarligt, uden at der spørges eller kan spørges om, hvorvidt der er noget ejendommeligt Fællesskab mellem dem, der slaaes sammen. Det er nok, at de have det tilfælles, at de bo paa et sammenhængende Stykke Land. I den største Stil viser dette sig i store Byer, som i København. En Mand, der bor i Amaliegade, skal i politisk Henseende tvinges til at samarbejde med dem, som bo i Strandstræde og Bredgade; det hjælper ikke det Allermindste, at han har en Mængde Meningsfæller paa Øster- og Købmagergade. I Kraft af Principet om Rigets Inddeling i lige store Kredse, er der draget en uoverstigelig Skillemur mellem ham og dem. Hvor langt naturligere vilde det dog ikke være, om han havde Lov til uhindret at slutte sig til dem, med hvem han deler Interesser og Sympathier! At dette ikke er, som det burde være, at det vilde være heldigst, om København, i Stedet for at være udstykket i ni Kredse, kun udgjorde én Kreds, der under Et valgte alle sine Repræsentanter, derom turde vistnok let Mangfoldige blive enige. Derimod vilde man uden Tvivl møde den allerstærkeste Modstand, hvis man hævdede, at alle Borgere, der høre til den samme politiske Retning, skulle være berettigede til at virke sammen som Vælgere, selv om de bo adspredte trindt om i Rigets forskellige Egne. Thi for ikke at tale om, at denne Tanke for de Fleste vilde staa som et underligt, upraktisk Hjærnespind, vilde man til Bedste

for Kredsinddelingen gøre gældende, at den er uomgængelig nødvendig som Værn og Bolværk for de lokale Interesser. Thi dette er — mener man — just det Mageløse ved den, at, saalænge den bestaaer, gives der ingen Egn i Landet, uden at den jo paa Thinge har en Talsmand, der véd, hvad der rører sig hos dens Indvaanere, hvilke Krav de ønske fyldestgjorte, og hvilke Foranstaltninger de betragte som ufordelagtige for sig. Men denne Anskuelse har øiensynlig sin Rod i en Misforstaaelse af en Rigsforfatnings Natur og Væsen. Thi Meningen af en saadan er dog vel ikke, at i Ly af den Rigets mangfoldige Dele skulle bekæmpe hverandre og hver især stræbe efter at skaffe sig selv saa mange Fordele som muligt paa de andres Bekostning. Meningen er vel netop den omvendte, at de alle efter bedste Evne bør arbeide paa at underordne sig det Heles Tarv, saa at, hvad der kan forlanges af Repræsentanter, er, at de ikke maa stille sig paa et provindsielt og lokalt, men netop paa et overveiende nationalt Standpunkt. Naturligviis vil dette ikke sige det Samme som, at de skulle glemme at tage tilbørligt Hensyn til de enkelte Egnes Interesser. Dette indlyser allerede deraf, at man ikke kan sørge rettelig for det Hele uden at sørge for det Enkelte. Man behøver sandelig heller ikke at nære Frygt for en slig Glemsomhed. Thi Repræsentanterne ville jo, hvorledes de end vælges, ordentligvis have Hjemsted trindt om i det hele Rige, og skulde der være en Egn, hvis Indbyggere ere saa gennemtrængte af Overbevisningen om, at de have en vigtig lokal Interesse, der endelig maa varetages af en Mand, som specielt kender den og er grebet af dens Betydning, saa kunne de jo ogsaa, hvis man i Stedet for Kredsinddelingen indfører frie Valg af frit sig sammensluttende Borgere, have Udsigt til at opnaa, hvad de ville, naar de smukt holde sammen og enes om med dette Hensyn for Øie at sammenarbeide ved Valghandlingen. Thi fordi en Mand, som bor i Skagen, faar Lov til at slutte sig til Vælgere, som bo i Aakirkeby og Ringkjøbing, deraf følger dog vel ikke, at det vil blive den almindelige Regel, at Skagens Beboere sprede deres Stemmer i alle mulige Retninger. Ordentligviis vil vel en betydelig Del af dem, som høre til den samme Kommune og altsaa daglig nyde den samme aandelige Atmosfære, ogsaa holde Trop ved Valghandlingen. Hele den megen Tale om lokale Interesser maa forøvrigt mindskes i samme Forhold, som en Stat beflitter sig paa en fornuftig Decentralisation, saa at den henviser

Alt, hvad der i strængeste Forstand kun har lokal Betydning, til Afgørelse af hjemlige Forsamlinger og Avtoriteter. Jo mere dette skér, desto mindre vil der være Trang til „lokale“ Rigsdagsmænd. Saadanne ere derhos ovenikøbet — paa enkelte Undtagelser nær — for Alvor kun mulige i et Land, hvor den politiske Interesse og Udvikling staar paa et lavt Trin. Naar de offentlige Anliggender omfattes med almindelig Deltagelse, naar Vælgerne med spændt Opmærksomhed følge, hvad der foregaaer paa Thinge, saa er det umuligt Andet end, at det, som bringer dem til at spalte sig i flere uenige Grupper, just maa være de selvsamme store Spørgsmaal, som ligge til Grund for Partiadskillelsen mellem Repræsentanterne. Et slaaende Bevis herfor have vi i vore egne Tilstande. Det er som bekjendt saare sjeldent, at en Mands Valg afhænger af, hvorledes han stiller sig til dette eller hint enkelte lokale Spørgsmaal. Man spørger i Reglen først og fremmest kun om, hvorvidt han hører til „Højre“ eller til „Venstre“.

Man vilde imidlertid højligen tage fejl, hvis man af det Foregaaende drog den Slutning, at Idealet af en Valgmaade altsaa skulde være naaet, saafremt hele Landet kom til at udgøre en eneste Valgkreds, der under Et valgte alle sine Repræsentanter. Indskrænkes Reformen hertil, og fastholdes iøvrigt det Princip, hvorpaa den nuværende Tingenes Orden hviler, saa opnaa vi kun at faa Noget, der er endnu langt værre end det, som vi have. Thi naar man ønsker, at Valgkredsene skulle sammensmeltes til én, eller at de i det mindste skulle formindskes saa meget i Antal, at der tilfalder hver Kreds flere Repræsentanter, — da er det væsenlig, fordi dette er en ueftergivelig Betingelse for, at vi kunne slippe for det Majoritetstyranni, hvorunder nutildags Befolkningen sukker i alle konstitutionelle Lande. Men det er indlysende, at hvis enhver Vælger skal stemme paa 102 Repræsentanter, og alle de af ham afgivne 102 Stemmer gjælde lige meget, saa vil Følgen deraf uundgaaelig blive den, at det Parti i Landet, som er det største, tiltager sig alle Pladser i Folkethinget. Intet Under derfor, at Spørgsmaalet om Listevalg (scrutin de liste) og Enkeltmandsvalg (scrutin d'arrondissement) nylig har sat Lidenskaberne i en saa voldsom Bevægelse i Frankrig. Af disse to Systemer er det sidste ubetinget at foretrække. At indføre Listevalg, ɔ: fastholdende Majoritetsprincipet at lade det hele Land eller større Kredse, som hver især have flere Repræsentanter, stemme under Et.

— dette er det Samme som at voldgive hele Landet eller enhver af dets større Kredse til et enkelt Partis Herredømme. Sæt f. Eks., at Vendsyssel udgør én Kreds, og at den største Del af Landet er venstresindet. Det hjælper i saa Fald ikke det Allermindste, om Højre-Vælgerne i Hjørring, Frederikshavn og de andre Byer enes om en fælles Liste. Skal Majoriteten være det Afgørende, saa faar Venstre alle Kandidaterne. Eller sæt omvendt, at København er én Kreds, som under Ét vælger alle sine 9 Repræsentanter. Venstre kan da spare sig et hvilketsomhelst Forsøg paa at trænge igjennem; Højre tager udenvidere alle 9 Kandidater. Men dette er øjensynligt ubilligt. Thi hvorfor har man en repræsentativ Forsamling? Man har den aabenbart, fordi det i større Stater er umuligt at gøre, hvad man gjorde i Oldtidens smaa Samfund. Man kan ikke nu, som i hine Dage, lade alle de myndige Borgere træde sammen paa ét Sted for at raadslaa og beslutte. Det bliver derfor nødvendigt at tilvejebringe, om jeg saa maa sige, en forkortet Udgave af det hele Folk, men vel at mærke: af det hele Folk, og dertil udfordres, at enhver Anskuelse, som rører sig i Folket, faar et Antal Repræsentanter, der nøjagtig svarer til det Antal Tilhængere, som Anskuelserne tælle blandt Vælgerne selv. Lader os f. Eks. antage, at Danmark har 280,000 Vælgere, som alle afgive deres Stemmer, og at der her i Landet er tre Partier, Højre, Venstre og Centrum, af hvilke de to første hver bestaa af 112,000 (ɔ: $^2/_5$ af det hele Vælgerfolk), det tredje af 56,000 (ɔ: $^1/_5$ af Vælgerne). Hvis de nu skulle vælge 100 Folkethingsmænd, saa følger det af sig selv, at Valgmaaden kun er retfærdig, naar den er saaledes indrettet, at Centrum besætter $^1/_5$ og Højre og Venstre hver $^2/_5$ af Pladserne i Folkethinget, eller med andre Ord: hvad der maa forlanges, er, at Centrum faar 20 og hvert af de to andre Partier 40 Repræsentanter. Eller lader os — for at bruge et andet Eksempel — antage, at hele Danmark ikke stemmer under Et, men at det er delt i forskellige store Kredse, og at i en af disse — det hele København — 24,000 Vælgere have Krav paa 9 Repræsentanter. Hvis der nu i København er tre Partier (Højre, Centrum og Venstre), og af disse det første indbefatter omtrent $^4/_9$, det andet $^3/_9$ og det tredje $^2/_9$ af Vælgerbefolkningen, saa gaar det ikke retfærdigt til, medmindre Højre faar 4, Centrum 3 og Venstre 2 Repræsentanter. Enhver Valgmaade, der ikke sikkrer Opnaaelsen af dette Resultat, enhver Valgmaade, der

ikke er en Forholdstalsvalgmaade, frembringer en Repræsentation, som aldeles ikke er, hvad den skulde være: et tro og nøjagtigt Spejlbillede af de forskellige Modsætninger, der ere tilstede hos dem, som repræsenteres. For Mange vil maaske dette lyde som en haard og udemokratisk Tale. Der gives ikke Faa, i hvis Tanker Demokrati og Majoritet ere saa enstydige Begreber, at de tro Demokratiet i Fare, hver Gang man pønser paa at sætte Grændser for Majoritetens Magt. Imod Saadanne skal jeg anføre en Mand, der vistnok tør gøre Fordring paa at være en demokratisk Avtoritet, nemlig Hr. J. A. Hansen. Da der i Rigsdagen blev forhandlet om at indføre Forholdstalsvalgmaaden ved Nedsættelsen af Udvalg, udtalte han blandt Andet*): „Ligesom det er en Selvfølge, at det er Thingets Flertal, som endelig afgør enhver Sag, der kommer til Afgørelse, saaledes er det paa den anden Side naturligt og rigtigt, saa længe Sagen ligger for til Behandling og Overvejelse, at det er sikret et Mindretal helt igennem at kunne gøre sin Mening, sine Anskuelser om den paagældende Sag gældende ligesaa fuldt som Flertallet". Det forekommer mig, at han med disse Ord har truffet Sømmet paa Hovedet. Naar der af en Forsamling skal tages en afgørende Beslutning, saa er der naturligvis intet Andet for end at lade Afgørelsen bero paa Flertallets Vilje. Hvad dette vedtager, bliver Lov, og derfor maa alle Mindretal lydig bøje sig, hvis Samfundet ikke skal prisgives til Anarki. Men om Rigsdagen gælder, at den ikke alene har den Opgave at beslutte; den er først og fremmest kaldet til at raadslaa og overveje. Beslutningerne skulle være den modne Frugt af alsidige Drøftelser, hvor Enhver har havt Lejlighed til at fremføre sine Indvendinger og paavirke Forsamlingen i den Retning, som han anser for den bedste. Saa sandt dette forholder sig saaledes, saa sandt har ethvert Mindretal blandt Vælgerne en uafviselig Ret til at blive repræsenteret paa Rigsdagen i et Forhold, der svarer til dets numeriske Styrke. Man indvende ikke, at denne Ret vil blive temmelig betydningsløs, efterdi Repræsentanter for et Mindretal selv ville udgøre et Mindretal paa Rigsdagen og derfor ingen Indflydelse ville faa paa det endelige Udbytte af dens Virksomhed. Thi det er virkelig tidt og ofte set, at et Mindretal, hvis det da ellers har dygtige og indsigtsfulde Ordførere, formaar at møde op med saa gode Grunde

*) Jvfr. Rigsdagstidende, Folkethinget 1863—64, S. 2340.

for sin Synsmaade, at Flertallet opgiver den Beslutning, som det havde i Sinde at tage, eller i alt Fald føler sig saa rokket i Forestillingen om, at det alene véd at træffe det Rette, at det ændrer sin Beslutning saaledes, at dens Udførelse bliver mere taalelig for Modstanderne. Og skulde det ikke ske, skulde Flertallet være aldeles ubøjeligt, saa er det dog altid en Tilfredsstillelse for Mindretallet, at det har kunnet lette sit Hjærte og stride saa mandigt, som det evnede, for sine Meninger. At berøve det denne Tilfredsstillelse, at fratage det Muligheden af gennem et ihærdigt og dygtigt Foravar at paavirke dem, som hylde de herskende Anskuelser, — er Et med at udelukke det fra al Andel i Magten. Men dette er aabenbart saa langt fra at være demokratisk, at der tværtimod derved fremkommer en Tilstand, som er Demokratiets Vrængebillede. Thi at et Land har en demokratisk Forfatning, vil sige, at der ikke gives nogen Del af det hele Folk, uden at den jo har den Indflydelse, som tilkommer den, paa Folkets Skjæbne. En Forfatning, som tager Magten fra det hele Folk for at give den til en Del af Folket, arbejder, selv om denne Del er Flertallet, kun i Ulighedens og Tyranniets Tjeneste. Og et Tyranni, der udøves af Mange, kan som bekendt ofte være langt mere trykkende end en Enevoldsherres vilkaarlige Luner.

Der er sagtens Adskillige, der for saa vidt ville underskrive de foregaaende Betragtninger, som de bestemt ville frabede sig et paa Majoritetsprincipet hvilende Listevalg, men som paa den anden Side ligesaa bestemt ville hævde, at disse Betragtninger ikke have nogen sand Anvendelse paa et Land som Danmark, der helt igennem er delt i mange omtrent lige store Kredse, som hver især vælge én Repræsentant. Thi hvorvel de naturligvis maa indrømme, at i hver enkelt Kreds en Minoritet tvinges til at vige for en Majoritet, hvorvel det altsaa staar fast, at i hver Kreds en Del Stemmer gaa virkningsløst til Spilde, og at den, der vælges til Repræsentant, kommer til af Navn at repræsentere Mennesker, som ikke hylde eller maaske endog afsky hans politiske Anskuelser, — saa ville de dog ikke undlade at gjøre gjældende, at Sagen faar et helt andet Udseende, naar man ser den fra et mere ophøiet Synspunkt, naar man vender sit Blik fra de enkelte Kredse til det hele Land. Er det ikke — ville de sige — en Kendsgerning, at det Parti, som er i Minoritet i én Kreds, har Majoritet i en anden, saa at det altsaa vinder nogle Steder, hvad det taber andre Steder?

Og lærer ikke Erfaringen, at der gjennem denne Veksel af Seir og Nederlag til Syvende og Sidst fremkommer en Repræsentation, i hvilken ingen af de stridende Anskuelser savner Talsmænd? Vi kunne ikke frakjende denne Anskuelse al Betydning; det maa anerkjendes, at det kun er en tom Abstraktion, naar Stuart Mill*) for rigtig at belyse Uholdbarheden af den nuværende Valgmaade tænker sig et Land, hvor der i enhver Kreds føres en Valgkamp, som ender med, at overalt en Majoritet besejrer en næsten ligesaa stor Minoritet, saa at det valgte Parlament kun repræsenterer lidt over Halvdelen af Folket. Hvis dette skete, og hvis de Valgte alle hørte til det samme politiske Parti, saa vilde — da Love for at vedtages kun kræve Tilslutning af lidt over Halvdelen af Parlamentsmedlemmerne — Følgen deraf blive den, at der i Parlamentet kunde tages Beslutninger, som kun tækkes lidt over Fjerdedelen af Folket. Eller med andre Ord: I Stedet for at Magten efter demokratiske Principer burde være hos Folkets Flertal, vilde den i Virkeligheden være gaaet over til et ikke synderlig stort Mindretal. Sligt er naturligvis et blot Tankeeksperiment; en saa skrigende Modsætning mellem Repræsentationen og Folket vilde i Længden være en faktisk Umulighed. Men om end Stuart Mill — jeg behøver næppe at tilføje, at han gør det med Vilje — stiller Sagen saaledes paa Spidsen, at vi føres ud i en indbildt Verden, — mod Grundtanken er der tilvisse Intet at indvende. Thi hvem borger for, at de Sejre, som et Parti vinder, nøjagtigt svarer til de Nederlag, som det lider? Maa det ikke anses for en Mulighed eller, rettere sagt, for en af alle konstitutionelle Landes Historie bekræftet Virkelighed, at de kæmpende Partier i Repræsentationen stundom have en numerisk Styrke, der aldeles ikke stemmer med den, som de have ude blandt Vælgerne? Og er det derfor ikke uimodsigeligt, at det bestaaende Valgsystem aabner Vejen om ikke for en skrigende Modsætning, saa dog for et utilbørligt Misforhold mellem Folket og dets Rigsdag?

Det er derhos ej heller sandt, naar man siger, at, om end de Anskuelser, som røre sig hos Folket, ikke erholde nøjagtigt det dem tilkommende Antal Repræsentanter, saa ville de dog ingensinde være udsatte for aldeles at mangle Talsmænd paa Rigsdagen. Dette gjælder alene om de stri-

*) Considerations on representative government, 2den Udgave, S. 134.

dende Hovedretninger. Man erindre nemlig, at naar der i hver Kreds kun vælges Én, saa bliver der i hver Kreds kun Plads for to Partier. Hvis der findes flere, saa nødes de — hvis de da ellers ikke ville udsætte sig for slet Intet at kunne udrette — til, naar Valgene staa for Døren, at indgaa allehaande Alliancer, saa at Partiernes Antal til Syvende og Sidst paa Valgdagen vil være indskrænket til to. Og jo mere et Land skrider frem i politisk Udvikling, desto mere sammenarbejdes det i politisk Henseende til en Helhed, der overalt genlyder af de samme Grundakkorder. Heraf følger, at de Partier, som danne sig rundtom i de forskellige Kredse, overalt ville følge de samme Bannere, de Bannere nemlig, som hejses af de Partier, der paa selve Rigsdagen kæmpe med hinanden om Magten. Vi faa saaledes hele Landet over ikke Andet at se end et Højre og et Venstre eller i det Højeste endnu et Mellemparti. Paa Valgdagen spørges der derfor kun om, til hvilket af disse to Partier Kandidaterne slutte sig. Men de Stridspunkter, som adskille Partierne, behøve langtfra at omfatte alle de Ting, som kunne være Vælgerne magtpaaliggende, eller alle de Synsmaader, hvorfra disse Ting kunne betragtes. Dette medfører da med Nødvendighed, at vigtige Interesser slet ikke faa Ordførere, eller, at de i al Fald ikke faa passende Ordførere, saadanne Ordførere, som de vilde have faaet, hvis vedkommende Vælgere havde foretaget deres Valg med udelukkende Hensyn til disse Interesser. Sæt f. Eks., at der er en Gruppe Borgere, for hvem det er det vigtigste Anliggende, at Stat og Kirke staa i en saa nøje Forbindelse som muligt, og omvendt at der er en Gruppe, som ikke har noget højere Ønske end, at der indtræder en Skilsmisse mellem disse Samfund. Eller — for at gaa over til en anden Sfære — sæt, at der er en Gruppe, i hvis Øjne Landets økonomiske Vel beroer paa et Beskyttelsessystem, og omvendt en anden, som kun i en ubetinget Frihandel ser Betingelsen for sunde Fremskridt. Mon det ikke er rimeligt og billigt, at alle de, som, aandelig forstaaet, høre til enhver af disse Grupper, at de — hvis de da ellers ere saa talrige, at de overhovedet fortjene at komme i Betragtning — ogsaa faa Lov til i udvortes Forstand at slaa sig sammen og vælge en Rigsdagsmand efter deres Hoved, en Mand, som — uden Hensyn til, om han derved støder an mod de herskende Partier — vil gjøre det til sin Grundopgave at virke i Rigsdagen just for det Maal, for hvilket deres Hjærter flamme? Gives der nogen Maade, paa

hvilken der grundigere kan værnes om de mange forskelligartede Krav, som Landets Borgere finde sig foranledigede til at stille til Samfundet, nogen Maade, paa hvilken det grundigere kan forhindres, at de store Samfundsspørgsmaal finde en altfor ensidig Løsning? Og mon Rigsdagen ikke vilde have en højst betydelig Gavn af den særlige Interesse og særlige Fagkundskab, som saaledes vilde blive den tilført? Mon ikke Debatterne vilde blive langt indholdsrigere og tage en langt højere Flugt, naar der ved enhver vigtig Sag var Mænd tilstede, som uhildede af de sædvanlige Partihensyn udelukkende havde Sagen for Øje? Man kan f. Eks. næppe finde noget Tommere og Ideløsere end de Forhandlinger, der paa vor Rigsdag føres om de kirkelige Anliggender. Forgæves leder man efter store, omfattende Synspunkter, efter principielt modsatte Grundopfattelser af Statens og Kirkens Væsen, som i rig Tankeudveksling brydes med hinanden. Det Hele synker ned til en jævn og kedsommelig Passiar om Tiender og Præstegaarde. Mon vi ikke vilde opnaa en glædelig Forandring til det Bedre, hvis det blev gjort muligt saavel for de Statskirkelige som for deres Modstandere at sætte deres bedste Kræfter ind i Thinget? Der er næppe Nogen, som i og for sig vil besvare dette Spørgsmaal benægtende. Derimod gives der dem, som paastaa, at slige Fordele, hvis de ellers kunde opnaas, vilde blive betalte med en Pris, der er saa dyr, at man nødes til at give Afkald paa dem. „Det skønnes let“, siger Orla Lehmann*), „at denne Valgmaade (ɔ: Forholdstalsvalgmaaden) i sin ensidige Omhu for Minoriteterne ikke lader den almindelige Folkemening, den store Folkestrømning, som udtrykker Enheden i den store, individuelle Mangfoldighed, komme til sin Ret. Systemets spekulative Tankerigtighed slaar derfor ikke til i Virkelighedens Rige, og som eneherskende Grundlag for Tilvejebringelsen af den hele Folkerepræsentation vilde jeg ikke kunne give det min Stemme.“ Vidtløftigere begrundet finde vi den samme Tanke udtrykt af Hr. C. St. A. Bille. „Jeg maa“, erklærede han engang i Rigsdagen**), „begynde med at sige, at den overdrevne Kjærlighed til Mindretalsvalg, som i den senere Tid har gjort sig stærkt gældende i vort Fædreland, ikke forekommer mig at vidne om nogen sund eller kraftig Natur i vort konstitutionelle Liv. Det er i Virkeligheden en

---

*) Jvfr. Efterladte Skrifter, 4de Del, S. 101.
**) Jvfr. Rigsdagstidende, Folkethinget, 1866—67, S. 9669—70.

sygelig Tanke, der ligger til Grund for disse yderliggaaende Mindretalsvalg, og jeg tror, at den til det Yderste drevne Konsekvens af denne Valgmaade let vilde føre til at svække det hele konstitutionelle Liv, bringe ind i vore lovgivende Forsamlinger en Slaphed, en Løshed, en Mangel paa Disciplin, der vil virke saare uheldigt paa det hele Lovgivningsarbejde, som foreligger Repræsentationen. En af de Grundsætninger, hvorpaa det konstitutionelle Statsliv er bygget, er netop den, at det er Flertallets Vilje, der kommer til Gyldighed. Mindretallet er ikke stillet værgeløst i et konstitutionelt Land, selv om man erkender, at Flertallet skal herske. Der er en Mangfoldighed af Midler, hvorved Mindretallet kan kæmpe for sine Anskuelser, og hvorved det kan arbejde sig frem til Opnaaelsen af, hvad der maa være dets Hovedøjemed, nemlig selv at blive Flertal. Naar man ser hen til, hvad det er for Stater, i hvilke der har kunnet udvikle sig og fremblomstre et kraftigt konstitutionelt Liv, da vil man se, at det ikke er i saadanne Stater, hvor man med sygelig Omhu søger at vaage over selv de meget smaa Minoriteters Ret og at skabe en lovgivende Forsamling, der indeholder i sig Repræsentanter for alle de smaa Meningsforskelligheder, som maatte røre sig i et Folk. Derpaa kommer det slet ikke an, det er en fejl Vej. Det forekommer mig ogsaa, at de Erfaringer, som vi selv have gjort indenfor vor egen snævre Kreds, naar vi have benyttet Mindretalsvalgmetoden til Sammensætningen af vore Udvalg, have været alt Andet end heldige. Vi have ganske vist opnaaet, at de Udvalg, som vi have sammensat paa denne ejendommelige Maade, have omfattet Repræsentanter for de forskellige Fraktioner i Thinget, at alle Partier, selv de mindst betydende, have været repræsenterede; men vi have ikke opnaaet, hvad der er ligesaa vigtigt, at disse Udvalg have været i Besiddelse af en virkelig bestemt, klar og enig Anskuelse og have kunnet arbejde frem til et bestemt Maal; derfor ere ogsaa de Arbejder, som ere komne frem fra saadanne Udvalg, ofte blevne en Samling af Compromiser, af Overenskomster, som vel have tilfredsstillet i Øjeblikket de modstaaende Meninger, men som i Virkeligheden ikke have bidraget til at fremme en god, klar, konsekvent og systematisk Lovgivning. Dette er en almindelig Betragtning, som ganske vist kan imødegaas af andre Betragtninger; men da dette Spørgsmaal idelig bringes frem under den Belysning, at Mindretalsvalgene skulle være saa særdeles ønskelige, saa har jeg troet det rigtigt at

gøre opmærksom paa, at dette i Virkeligheden indeholder i sig en Fornegtelse af den konstitutionelle Grundtanke og er et Element, som virker slappende og sløvende paa det forfatningsmæssige Liv i en fri Stat.“ Der er et gammelt Ord, som lærer, at den, som beviser for Meget, slet Intet beviser. Jeg skønner ikke rettere end, at Hr. Bille beviser for meget. Han taler, som om det kun er den overdrevne Kærlighed til Mindretalsvalg, den sygelige Omhu for de meget smaa Minoriteters Ret, der er ham imod, som om det kun er de yderliggaaende Mindretalsvalg, den til det Yderste drevne Konsekvens af denne Valgmaade, der i hans Øjne vil være faretruende for det konstitutionelle Liv. Men det er let at se, at de Fordringer, som han opstiller, ikke kunne fyldestgøres, medmindre Rigsdagen udelukkende bliver en Repræsentation af det Parti, som indbefatter Vælgernes Flertal, medmindre altsaa ogsaa de større Mindretal blive udelukkede fra virkelig Andel i Repræsentationen. Thi Repræsentanterne for saadanne Mindretal sidde dog vel ikke paa Thinge, for at man slet ikke skal tage Hensyn til dem. Meningen af deres Tilstedeværelse maa aabenbart være den, at de skulle kunne bevæge det herskende Partis Repræsentanter vel ikke til at opgive, men dog til at ændre deres Beslutninger. Eller med andre Ord: det, at de ere med, betyder, at man ikke paa nogen Maade kan undgaa Kompromiser og Overenskomster, at man ikke kan faa en Lovgivning, som er aldeles konsekvent og systematisk. En saadan Lovgivning vilde forøvrigt være en Umulighed, selv om Rigsdagen ene og alene bestod af det herskende Partis Repræsentanter. Thi den Anskuelse, som til en vis Tid har Magten over Flertallet af Vælgerne, kan, naar den næste Valgdag kommer, have veget Pladsen for en anden. Rigsdagen vil da blive sammensat af ganske andre Personer, og Lovgivningen maa slaa ind paa et helt nyt Spor. Men et Lands Love lade sig ikke forandre i en Haandevending; Forandringen maa ske lempelig og stykkevis. Lovgivningen vil altsaa selv i dette Tilfælde blive et Kompromis mellem en ældre og nyere Retning. Hr. Billes Tankegang fører altsaa, konsekvent fulgt, til den Paastand, at selv de større Mindretal enten ikke skulle være repræsenterede, eller at deres Repræsentation dog i det Mindste skal være blottet for Betydning og Indflydelse. Men om denne Paastand kan man bruge det Udtryk, som Hr. Bille med Urette anvender paa Mindretalsvalgmaaden, at den nemlig er „en Fornægtelse af den konstitutionelle Grundtanke“. Thi hvorvel denne Grund-

tanke unægtelig vil sige, at Flertallet skal herske, saa indeholder den dog tilvisse ogsaa dette, at Flertallet ikke skal være en Samling af Tyranner, at det ikke maa bruge sin Vælde anderledes end, at det viser saa megen Respekt, som det formaar, for afvigende Meninger. Og det er sandelig kun en daarlig Udvej, som Hr. Bille anviser, naar han gør opmærksom paa, at der er en Mangfoldighed af Midler, hvorved Mindretallet udenfor Rigsdagen kan kæmpe for sine Anskuelser og arbejde sig frem til selv at blive Flertal. Thi skal en saadan Kamp føre til Noget, kan den vanskelig undgaa at udarte til hensynsløs Agitation. Men mon det virkelig er en ønskelig Tilstand for et Samfund, at ophidsende Bladartikler og lidenskabelige Møder høre til Dagens Orden? Mon det virkelig er et attraaværdigt Ideal at gøre Folket til en Skueplads for en bitter Strid mellem forskellige Partier, der hver især hige efter at blive et Flertal, som kan byde over alle de andre? Jeg tillader mig at tro, at en Repræsentation netop er til, for at det derved kan blive muligt for alle de Anskuelser, som med nogenlunde Styrke leve i Folket, at komme til Orde for det rette Forum paa en rolig og loyal Maade. Mon det ikke f. Ex. er baade uklogt og ubilligt, at det for Tiden er en positiv Umulighed for Socialisterne at faa en eneste Talsmand ind i Thinget? Mon ikke deres Agitation vilde miste sin Gift og Galde og uvilkaarlig faa en sund Begrænsning, naar det var dem forundt i hele Folkets Paahør at faa de Forslag, som ligge dem paa Hjærte, debatterede af den Forsamling, i hvis Haand Afgørelsen af Landets Anliggender er lagt? Og man behøver ikke at frygte for, at en Valgmaade, som skaffer smaa Minoriteter Adgang til Rigsdagen, vilde medføre, at ogsaa aldeles forvirrede Forestillinger, at rent fixe Ideer fik deres Ordførere, som vilde spilde Forsamlingens Tid og Kraft med ørkesløs Kiv. Thi hvad der forlanges, er, at Repræsentationen skal være en forkortet Udgave af det hele Folk, at den skal forholde sig til Folket som et Landkort forholder sig til det Land, som det forestiller. Ligesom man paa et Landkort ikke optager Grøfter, Vandpytter, Huse og enkelte Træer, men kun Aaer, Søer, Landsbyer og Skove, saaledes vilde under en Forholdstalsvalgmaade ingen Anskuelse blive repræsenteret undtagen paa den Betingelse, at den formaaede at samle en ikke ganske ubetydelig Brøkdel af Vælgerne om sig. Rent private Flyvegriller vilde under en saadan Valgmaade ligesom under den nuværende faa Lov til

at sejle deres egen Sø. Derimod maa man indrømme Hr. Bille, at Følgen af Forholdstalsvalgmaaden uundgaaelig maa blive den, at der i Rigsdagen indtræder Mænd med saa forskelligartede Anskuelser, at man med Nødvendighed maa komme til at føle en vis Mangel paa Disciplin. Men han har ikke Ret, naar han tror, at dette vilde virke slappende og sløvende paa det forfatningsmæssige Liv. Den Omstændighed, at de mest modsatte Anskuelser træde i Skranken mod hverandre, vil netop bevirke, at der kommer et ukendt Liv og Sving i Debatten. En altfor stor Disciplin er af det Onde. Naar et Parti har Flertallet paa Rigsdagen, og naar det tilmed er stærkt disciplineret, saa fristes det kun altfor let til i den Grad at overse sine Modstandere, at det stundom forsmaar at forhandle med dem. Vi staa da i Fare for, at ukontrollerede Udenthingsforhandlinger indenfor fire Vægge afløse de offenlige, ansvarlige Forhandlinger i Thinget selv. At dette ikke er en tom, utidig Frygt, derom vidner blandt Andet det sidste Afsnit af Danmarks parlamentariske Historie. Underligt nok var det en af Førerne for det Flertalsparti, der optræder i dette Afsnit, som i sin Tid tog til Genmæle*) mod den Erklæring af Hr. Bille, ved hvilken vi nys have dvælet. Denne Fører, Hr. J. A. Hansen, stred dengang djærvt og ivrigt for Minoriteternes Sag. Desværre har hans Praksis senere stemmet mindre vel overens med hans smukke Teori. Hr. Bille har maattet opleve, at det national-liberale Partis Vaaben i dette som i saa mange andre Tilfælde ved Skjæbnens Ironi have vendt sig mod Partiet selv. Det synes, som om den menneskelige Natur er for skrøbelig til, at et Parti, som bliver Flertal, formaar at bruge sin Magt med det rette Maadehold. Men netop derfor er det af den yderste Vigtighed, at det Hensyn, som bør vises Minoriteterne, ikke bliver en Naadessag, men tværtimod, saa vidt muligt, omgærdes med sikre juridiske Garantier. Det er sandelig ikke et af de ringeste Fortrin ved Forholdstalsvalgmaaden, at den i høj Grad vanskeliggør Dannelsen af et stærkt disciplineret Flertalsparti. Naturligvis maa det indrømmes, at der er Tider, hvor en stor Disciplin er meget ønskelig. Der kan indtræde Begivenheder, som kræve en aldeles bestemt Løsning, Begivenheder, som ikke paa nogen Maade kunne taale Kompromis'er og Overenskomster. Men der er ikke den fjerneste Sandsynlighed for, at Forholdstalsvalgmaaden i saadanne Tider vil være i Stand

*) Jvfr. Rigsdagstidende, Folkethinget 1866—67, S. 9684.

til at sætte en uoverstigelig Skranke for „den store Folkestrømning“, hvorom Orla Lehmann taler, forudsat da, at Folkestrømningen i og for sig er sund og berettiget. Man maa nemlig ikke glemme, at, for at Rigsdagen skal kunne tage lovgyldige Beslutninger, udkræves der blot, at 1 + Halvdelen af Medlemmerne give dem deres Stemmer. Men en Folkestrømning, som ikke river i det mindste saa mange af Repræsentanterne med sig, turde vistnok saa godt som aldrig have Krav paa at afgive Rettesnoren for en Regerings Politik; det er i Reglen gavnligst for Fædrelandet, om den i saa Fald dæmpes og tvinges indenfor beskednere Grændser. Hvad Folkestrømninger angaar, saa kan der vel i det Hele taget hos forstandige Mennesker vanskelig være Tvivl om, at det er en Lykke for et Folk, naar dets Repræsentation er saaledes sammensat, at den, hver Gang de gøre sig gældende, kan møde dem med stor Varsomhed og Sindighed. Historien har til Overflod godtgjort, at det gamle Ord: vox populi vox dei („Folkets Røst er Guds Røst“) kun har en saare begrændset Gyldighed.

Det er iøvrigt en stor Misforstaaelse, hvis man tror, at en Forholdstalsvalgmaade udelukkende kommer Minoriteterne til Gode. Den er, ret besét, akkurat ligesaa heldbringende og attraaværdig for Majoriteterne. Thi med disse forholder det sig, som jeg allerede tidligere kortelig har havt Lejlighed til at fremhæve, langtfra altid saa ganske rigtigt. De ere ofte aldeles ikke en Samling af Vælgere, der samstemme saavel i Anskuelse som i den Overbevisning, at den Mand, for hvem de stemme, just er den, som bedst egner sig til at hævde deres Anskuelser. Hvad der sammenknytter dem, er som oftest kun Uvilje mod Minoritetens politiske Retning og den Kandidat, som dette Parti opstiller. Hvis de ikke nærede en levende Frygt for, at indbyrdes Uenighed mellem dem skulde muliggøre hans Valg, saa vilde de ufortøvet falde fra hverandre i højst uensartede Bestanddele. Tænk f. Eks., at der i en Kreds er en Del, som af ganske Hjærte bifalder det forenede Venstre, og at de vel ikke udgøre Flertallet, men dog ere saa talrige, at de, hvis ikke de andre Vælgere anvende den yderste Forsigtighed, med Nødvendighed maa vinde Sejr. Sæt fremdeles, at de andre Vælgere alle mødes i det Punkt, at de betragte det som det Uheldigste af Alt, hvis det forenede Venstre ikke faar sine Vinger stækkede. Hvad sker? Øjeblikkelig alliere de sig, og det uagtet de maaske have en meget stærk Lyst til at knuse hverandre

indbyrdes. Thi de tænke højst forskelligt om Fædrelandets Anliggender. En Gruppe af dem er moderate Venstremænd, en anden er national-liberal, en tredje hører til det yderste Højre. Der er en Gruppe, som sværmer for Pantserskibe, en anden, som mener, at Landets Tilværelse bedst sikres, naar man indskrænker de militære Udgifter til det mindst Mulige og anvender Pengene til Undervisning og deslige. Der er fremdeles en Gruppe, som snarest mulig vil have Statsskolen afløst af Friskolen, medens en anden anser Folkets Fremgang for betinget af Statsskolens frodige Fremvækst. Alle disse Forskelle og Modsætninger blive nu ved Omstændighedernes Magt stemplede med ét Fælles-Mærke, uagtet de i Aand og Sandhed intet Fællesskab have. Jeg tvivler ikke om, at mangfoldige Medlemmer af en saadan kunstig Majoritet i høj Grad trykkes af den falske Stilling, som de tvinges til at indtage. Der er faa Ting, som brave Mennesker hade mere end usande Alliancer. Hvor langt sundere og naturligere vilde det ikke være, om de Vælgere, der høre til enhver af de nævnte Grupper, kunde slaa sig sammen med ligesindede Vælgere trindt om i det hele Land for i Forening med dem at erholde det Antal Repræsentanter, hvorpaa de have Krav ifølge deres numeriske Styrke. Først naar dette sker, først naar Valgene, som det sømmer sig for et frit Land, foregaa med fuldstændig Frihed, først da blive de, hvad de skulle være, et paalideligt Udtryk for det brogede, mangeartede politiske Liv, som rører sig i Landet. Som det nu gaar til, faar man ikke, eller man har i alt Fald ingen Sikkerhed for, at man ved Valgene faar Folkets virkelige Mening at vide. Repræsentationens Sammensætning kommer i mange Henseender til at bero paa en Tilfældighed. Thi Beskaffenheden af den Kandidat, som Majoriteten opstiller og sætter igennem, den afhænger af, hvilken af de Grupper, hvoraf Majoriteten bestaar, der er den største, eller hvilken der er den mest energiske, eller hvilken der har de talentfuldeste Førere, eller hvilken der er mest uundværlig for Sammenholdet. Kort sagt: den afhænger af Omstændigheder, som unddrage sig al rationel Beregning, og som aabne en vid Mark for mere eller mindre besynderlige Resultater. Og alt dette medfører en stor Fare, nemlig Faren for, at Repræsentationen Dag for Dag mere og mere synker i aandelig Dygtighed. En Rigsdag er kun, hvad den bør være, naar den indbefatter Landets bedste politiske Kræfter, og naar de, som foruden disse have Sæde paa den, i det Mindste

besidde et ikke altfor ringe Lavmaal af Indsigt og Selvstændighed. Men det er indlysende, at den nuværende Valgmaade saare let vil gøre dette til et uopnaaeligt Ideal. En Mand, som udmærker sig ved en original Tankegang og ved en uforfærdet, aaben Karakter, vil have stor Udsigt til at blive vraget af en Majoritet som den nys beskrevne. Just de Egenskaber, der ere hans skønneste Prydelse, bevirke, at han frastøder en eller flere af de Grupper, hvoraf Majoriteten er sammensat, saa stærkt, at de Øvrige, hos hvem han finder Samstemning, for at ikke Sammenholdet skal briste, maa lade hans Kandidatur falde. Man nødes da til at henvende sig til Mænd, som enten ere saa lidet fremragende og udprægede, at de ikke kunne støde Nogen, eller som forstaa den Kunst at bruge Talen til at skjule deres sande Tanker. Med andre Ord: man maa tage til Takke med Mænd, der enten i intellektuel eller i moralsk Henseende ikke ere saa fortrinlige som de, der ellers vilde have staaet til Tjeneste. Det nytter ikke at indvende, at der er andre Majoriteter end de, som her ere omtalte, at der gives Kredse, hvor Majoriteten virkelig bestaar af Vælgere, som af ganske Hjærte høre til det samme Parti. Thi, som jeg allerede tidligere har fremhævet, vil, naar et Land har naaet et vist Trin af politisk Udvikling, et saadant Parti i Reglen omspænde adskillige af Landets Kredse, og det er en Selvfølge, at Partiets Overbestyrelse, saafremt det da ellers er nogenlunde vel disciplineret, ikke noget Sted støtter Valget af andre Kandidater end saadanne, som ubetinget sværge til Partiets Fane. Men hvilken Udsigt bliver der da for de kraftige Viljer, for de selvstændige, uafhængige Aander! Mon det ikke er sandsynligt, at de kun aldeles undtagelsesvis formaa at trænge igennem, at de som oftest maa finde sig i at vige Pladsen for aandelige Ubetydeligheder, som ere dem underlegne i Alt, undtagen i Evnen til lydigt at bøje sig for Andre? Det er næppe troligt Andet end, at Løsningen af det politiske Sognebaand, end at frie Valg foretagne efter en rationel Forholdstalsvalgmaade maa være et særdeles kraftigt Lægemiddel mod disse Onder. Thi enhver Vælgergruppe kommer i saa Fald kun til at omfatte Mænd, der virkelig udgøre et aandeligt Hele, og som, fordi de ikke have den Opgave at besejre anderledes Tænkendes Kandidater, i deres Vælgergerning ikke have at tage Hensyn til Andre end til sig selv, saa at de udelukkende kunne hellige sig til Bestræbelsen efter at udsøge sig en Repræsentant, som paa den bedste og

værdigste Maade kan tolke deres Anskuelser. Da enhver af disse Grupper er ensartet, men de, hvad den politiske Retning angaar, indbyrdes kunne være saa uensartede som vel muligt, saa aabnes herved Muligheden for Valget af de kundskabsrige og uafhængige Mænd, som ved den nuværende Valgmaade ere afskaarne fra at betræde eller fortsætte den politiske Løbebane. Det skulde gaa underligt til, om en virkelig dygtig Mand med politisk Interesse ikke skulde finde i det Mindste én Gruppe, med hvem han samstemmer, og hvis Tillid han kan vinde. Og jeg tænker, at dette ogsaa maa udøve megen Indflydelse paa de Partier, der ere saa store, at de beherske mange Valggrupper. Thi naar de vide, at adskillige af de andre frie Valgkredse sende de fortrinligste Repræsentanter, som de kunne opdrive, til Thinge, saa vil det blive dem klart, at det vil være dem vanskeligt i Længden at hævde den Overlegenhed, som de have i Kraft af deres numeriske Styrke, medmindre de sørge for, at deres Parti i en ganske anden Grad og i et langt større Maal, end det nu behøver at være Tilfældet, faar Repræsentanter, som ikke blot have Stemmer, men ogsaa Kundskaber og Grunde til deres Raadighed.

Og lader os saa endnu til Slutningen betænke, hvor uheldigt det er, at den nuværende Valgmaade medfører, eller i al Fald saare let kan medføre, at Valget bliver en hæftig og bitter Kamp mellem modsatte Partier, som opbyde alle Midler for at knuse hverandre. Man misforstaa mig ikke, som om jeg skulde have Noget imod Strid i og for sig. Tværtimod: den hverken kan eller bør undgaas. Det er i sin Orden, ja ligefrem Pligt, at Enhver, der har en Overbevisning, af yderste Ævne anstrænger sig for at skaffe den til Ære og Værdighed i Samfundet. Men Ét er det at arbejde paa at vinde Andre for sin Anskuelse, et helt Andet at arbejde paa at forhindre dem, som ikke kunne slutte sig til den, fra at faa den Indflydelse paa Landets Anliggender, som tilkommer dem. Og dette er det just, som under den bestaaende Tilstand bliver en uundgaaelig Nødvendighed. Forholdene tvinge ethvert Parti til at gøre, hvad det formaar, for at udelukke Modstanderne fra al Andel i Repræsentationen. Heraf følger, at Vælgergerningen, der ifølge sin Natur burde være en paa sindig og samvittighedsfuld Prøvelse hvilende Udøvelse af en Borgers Pligt og Ret, prisgives til stærke Lidenskabers Bølgegang. Og hvor let kan det da ikke ske, at Lidenskaberne hos mange Vælgere kvæle den

forstandige, rolige Overvejelse! Hvad borger fremdeles for, at Partierne ikke blive saa ophidsede, at de gribe til Midler, som ikke ere brave Mænd værdige! Jeg véd vel, at det er umuligt at skabe en Tilstand, hvor Trusler, Forlokkelser og andet deslige ere positive Umuligheder. Sligt afskaffes ikke, førend alle Mennesker opnaa en sjælelig Renhed, som nu til Dags kun falder i de fremmeligere Aanders Lod. Men fordi man ikke kan naa Idealet, derfor er selv en lille Tilnærmelse dertil ingenlunde at foragte. Mon det ikke altid vilde hjælpe Noget, hvis Valgmaaden var saaledes indrettet, at enhver Borger blot havde at afgive sin Stemmeseddel og saa forøvrigt kunde være sikker paa, at denne Seddel uden videre Kunster fra hans Side fik den Betydning, hvorpaa den havde Krav? Mon der ikke vilde falde lidt større Ro over Partierne, naar de vare fritagne for ligefrem at lægge an paa at overvælde hverandre, naar de i en god Forholdstalsvalgmaade havde en urokkelig Garanti for, at de uden en saadan Krigsførelse hver især vilde erholde et til Partiets Styrke svarende Antal Repræsentanter? For Tiden er som sagt Valget en Kamp. Efter Kampen følger Sejr eller Nederlag, og Nederlaget er vel at mærke absolut. De Vælgere, som ikke sætte deres Kandidat igennem, maa finde sig i intet Mindre end, at deres Stemmer helt gaa tilspilde, saa at Landets politiske Udvikling i den næste Valgperiode foregaar uden noget Hensyn til dem, som om de slet ikke vare til. Ogsaa dette er af det Onde. I Begyndelsen kan det maaske trøste dem, at den Sag, hvortil de slutte sig, sejrer i andre Kredse. Men mange Nederlag trætte. Hvis de leve i en Kreds, hvor Modpartiet er saa talrigt, at de ere blottede for alt Haab om at trænge igennem, saa bliver Enden saare let den, at de rent tabe Modet og for Fremtiden afholde sig fra Vælgergerningen. Er det heldigt, at den politiske Interesse saaledes sløves hos mange af Landets Borgere? Er det billigt, at de, fordi de have det Uheld at bo i denne eller hin Kreds, skulle miste al Indflydelse? Vilde det ikke være baade en simpel Retfærdighedshandling og derhos af den største Betydning for Vedligeholdelsen af et sundt, politisk Liv, om de, der ikke samstemme med Flertallet af de dem omgivende Borgere, andensteds kunde faa Anvendelse for deres Stemmer?

Altsaa, for at samle alt det Foregaaende i én Sum: Uoverensstemmelse mellem Repræsentationen og Folket, Udelukkelse eller dog ubillig Tilbagetrængen af berettigede

Minoriteter, kunstige Majoriteter, Repræsentationens stadige Synken i aandelig Dygtighed, hæftige Partikampe, uværdige Partimanøvrer, Slappelse af den politiske Interesse — disse ere de store Farer, for hvilke den nuværende Valgmaade aabner Døren paa vid Gab.

III.

Hvilken er da den nye Fremgangsmaade, for hvilken Thomas Hare har vakt Verdens Opmærksomhed, og som Andræ allerede flere Aar i Forvejen havde bragt til Anvendelse i Danmark?

For at besvare dette Spørgsmaal maa vi se hen til Valgloven af 2den Oktober 1855. Den under samme Dato udstædte Forfatningslov fastsætter, at Rigsraadet skal indeholde 80 Medlemmer, og at af disse 20 skulle vælges af Kongen, 30 af Landsdelenes repræsentative Forsamlinger og de øvrige 30 ved umiddelbare Valg (§ 24). Den fastsætter fremdeles, hvor mange af enhver af disse Afdelinger, der skulle tilfalde enhver af de enkelte Landsdele (§§ 26—28). Men hvad Bestemmelserne for Valgenes Udførelse angaar, saa nøjes den med at henvise til Valgloven (§ 30).

Ifølge denne foregaa de umiddelbare Valg i 9 Valgkredse. Kongeriget deles i tre Kredse, nemlig: 1) Sjællands Stift, som vælger 7 Medlemmer, 2) Lolland-Falsters og Fyens Stifter, som vælge 3, og 3) Nørre-Jylland, som vælger 7. Hertugdømmet Holsten udgør én Kreds, som vælger 8 Medlemmer. Derimod udstykkes Hertugdømmet Slesvig i fem Kredse, som hver vælger 1 Medlem (§ 16).

Om selve Valgmaaden ved de umiddelbare Valg gives der følgende Bestemmelser: Naar Valg skal finde Sted, tilstiller Formanden for Valgkredsens Bestyrelse samtlige de i § 8 nævnte, under samme henhørende Bestyrelser det fornødne Antal af trykte Stemmesedler, der affattes efter en af vedkommende Minister foreskreven Formular og indrettes saaledes, at de kunne forsegles og udvendigen forsynes med Paaskrift af Afsenderens Navn, til Fordeling mellem de paa Valglisterne opførte Vælgere. Enhver Vælger har da inden den paa Stemmesedlen angivne Tidsfrist, der dog maa være mindst 8 Dage fra Stemmesedlens Afsendelse, at tilbagelevere denne forseglet og med sit Navns Paaskrift til Formanden for Distriktets Valgbestyrelse, efter at have udfyldt samme paa en tydelig Maade med de Mænds Navne og Stilling, paa hvilke han stemmer, og efter at have forsynet dem med sin egen-

hændige Underskrift. En Stemmeseddel er i og for sig gyldig, om der end paa samme kun findes ét Navn opført, men er i saa Fald udsat for at tabe sin Betydning som Følge af Bestemmelsen i § 23, og den Vælger, der vil være sikker paa, at hans Stemme tages i Betragtning ved Valget, kan derfor ikke indskrænke sig til at nævne den, han helst ønsker valgt, men maa tillige anføre Navnene paa dem, han derefter maatte ønske valgte i den Rækkefølge, i hvilken han ønsker dem valgte (§ 18). Valghandlingen aabnes af Formanden og tager sin Begyndelse dermed, at han eftertæller de indkomne Stemmesedler. Det udkomne Tal deles med Antallet af de Rigsraadsmedlemmer, der skulle vælges for Kredsen, og den herved fremkomne Kvotient med Bortkastelse af Brøken lægges til Grund for Valget overensstemmende med næstfølgende Paragraf (§ 22). Efterat Stemmesedlerne ere nedlagte og blandede i en Urne, fremtages de én for én af Formanden, der forsyner dem med Løbenummer og oplæser det første paa enhver af dem anførte Navn, hvilket samtidigt nedskrives af tvende af Valgbestyrelsens andre Medlemmer. De Sedler, paa hvilke det samme Navn er anført øverst, lægges sammen, og saasnart et Navn er forekommet saa ofte, at de derpaa faldne Stemmer have naaet den i Medfør af § 22 udfundne Kvotient, standses der med Oplæsningen. Naar en Eftertælling af Stemmesedlerne har godtgjort Rigtigheden af det nedskrevne Stemmeantal, erklæres den Paagældende for valgt. De saaledes eftertalte Stemmesedler komme foreløbigen ikke videre i Betragtning. Derpaa fortsættes med Oplæsningen af de tilbagestaaende Stemmesedler, dog saaledes, at, hvor paa nogen af disse den allerede Valgtes Navn findes som det første, udslettes dette, og det næste Navn betragtes da som først skrevet. Fremkommer paany den forannævnte Kvotient af Stemmer for Nogen, forholdes atter paa den nys beskrevne Maade, og naar dette Valg derved er blevet afgjort, fortsættes atter Oplæsningen med Iagttagelse af den foran beskrevne Fremgangsmaade, saaledes at Navnene paa de allerede Valgte, hvor de ere først anførte, udslettes, indtil samtlige Stemmesedler ere gennemgaaede (§ 23). Forsaavidt ikke ad denne Vej det hele Antal Valg naas, som skal haves for Kredsen, undersøges det, hvem der derefter har naaet det største Antal af de oplæste Stemmer, og efter den saaledes fundne Stemmeflerhed afgøres de tilbagestaaende Valg, dog at Ingen kan erkendes for valgt, som ikke har erholdt over Halvdelen

af den forannævnte Kvotient af Stemmer. Ere Stemmerne lige, gør Lodtrækning Udslaget (§ 24). Forsaavidt ikke endnu alle Valg herved ere opnaaede, foretages en fornyet Oplæsning af samtlige afgivne Stemmesedler, saaledes at der af de paa hver af disse øverst anførte Mænd, som ikke allerede have modtaget Valg, medtages saamange, som der staar Valg tilbage. Valget bestemmes da ved simpel Flerhed af de saaledes afgivne Stemmer. Ere Stemmerne lige, gør ogsaa her Lodtrækning Udslaget (§ 25). Naar kun et enkelt Medlem skal vælges, følges ikke den i foranstaaende §§ 22—25 foreskrevne Fremgangsmaade, idet Valget i saa Tiifælde afgøres ved simpel Stemmeflerhed, dog at ved Stemmelighed Lodtrækning gør Udslaget (§ 26).

Med Hensyn til de middelbare Valg, som skulde foretages af de enkelte Landsdeles Repræsentationer, bestemmes, at Valget ledes i hver af de nævnte Forsamlinger af en kongelig Kommissarius i Forening med tvende af Kongen dertil af Forsamlingens Midte udnævnte Mænd (§ 30). Den kongelige Kommissarius tilstiller Forsamlingens Medlemmer Stemmesedler, affattede efter Forskriften i § 18. Efterat Stemmesedlerne overensstemmende med samme Paragraf ere blevne udfyldte, tilbageleveres de inden en af Kommissarius fastsat Frist til denne, der i Forbindelse med de ham tilforordnede Mænd foretager den endelige Valghandling i Overensstemmelse med de i §§ 22—25 givne Regler (§ 31).

Hvad de sidstnævnte Valg angaar, fik altsaa ethvert af de forskellige Partier, som fandtes i de enkelte Landsdeles Repræsentationer, en sikker Garanti for at erholde et til dets Styrke svarende Antal Pladser i Rigsraadet. Det blev en positiv Umulighed for et større Parti helt at udelukke de mindre. For at afgøre, hvor stort et Parti skulde være for at have Krav paa en Repræsentant, blev Antallet af de afgivne Stemmesedler divideret med Antallet af dem, der skulde vælges. Rigsdagens Folkething skulde f. Eks. vælge 12; Antallet af Folkethingets Medlemmer var dengang 101; naar 101 divideres med 12 og Brøken bortkastes, udkommer 8. Altsaa naar 8 Folketingsmænd vare enige om at sætte det samme Navn øverst paa deres Stemmeseddel, saa kunde Intet forhindre hans Valg. Bestod Partiet af 16 Medlemmer, saa satte det 2 Repræsentanter igennem, o. s. v. Paa samme Maade var der for de umiddelbare Valgs Vedkommende sørget for Minoriteterne i Vælgerfolket. Dog maatte derfra undtages Slesvig, som var delt i fem Kredse, der hver skulde

vælge én Repræsentant. I disse Kredse kunde Valget derfor kun foregaa efter Majoritetens Princip. Helt anderledes i de øvrige Landsdele. I Sjælland og Jylland kunde, hvis Vælgerne ønskede det, 7, i Lolland-Falsters og Fyens Stifter 3 og i Holsten 8 forskellige politiske Anskuelser blive repræsenterede. Hvis i Jylland $^{1}/_{7}$ Del af Vælgerne vare enige om at ville have en bestemt Mand ind i Rigsraadet, saa maatte de faa deres Vilje, selv om denne Mand var nok saa modbydelig for de øvrige Vælgere. Hvis $^{3}/_{7}$ Dele af Vælgerne hørte til det samme Parti, saa kunde Intet forhindre dem fra at besætte tre Pladser med Mænd, som hyldede deres Parties Anskuelser. Naturligvis traf det sig saare sjeldent, for ikke at sige aldrig, saaledes, at Antallet af et Partis Medlemmer netop var lig Kvotienten. Stundom var det langt større. Heraf kunde Følgen blive, at en Mand erholdt et Antal Stemmer, som betydelig overgik Kvotienten, idet alle hans Partifæller stemte for ham. For at Partiet ikke ad denne Vej skulde blive afskaaret fra at erholde alle de Repræsentanter, der tilkom det, blev det derfor fastslaaet, at Ingen maatte erholde flere Stemmer, end han akkurat behøvede. Alle de Stemmer, som gik udover Kvotienten, skulde fratages ham og gives til en Anden. Ved de middelbare Valg kunde man ganske simpelt have hjulpet sig med at lade dem, hvis Stemmesedler ikke bleve anvendte, foretage et nyt Valg. Men saadanne Omvalg ere kun mulige, hvor alle Vælgere samtidig kunne opholde sig paa det samme Sted. Om Sligt kunde der selvfølgelig ikke være Tale ved de umiddelbare Valg. Man fandt derfor paa den sindrige Udvej at anmode Vælgerne om at skrive flere Navne paa deres Stemmeseddel, for at man, saa snart Sedlen ikke kom den til Gode, hvem den oprindelig var tiltænkt, kunde vide, hvem Vedkommende i saa Fald agtede at stemme paa. Omvalget kunde da straks foregaa uden videre Henvendelse til Vælgerne; man behøvede blot at stryge det Navn, der stod øverst, og i Stedet derfor tage det næste. Man ser let Forskjellen mellem disse Stemmesedler og dem, der bruges ved de tidligere omtalte Majoritets-Listevalg*). De indeholde begge flere Navne, men medens den Andræske Stemmeseddel

*) Et hjemligt Eksempel paa disse have vi i den Maade, hvorpaa Valgene til Landsthinget foregik, saa længe Grundloven af 5te Juni 1849 stod ved Magt, jvfr. § 41 i denne Grundlov og §§ 42—43 i Valgloven af 16de Juni 1849.

ordenligvis (jvfr. den i § 25 af Valgloven af 2den Oktober gjorte Undtagelse) kun kommer én Person til Gode, betyde de sidstnævnte, at enhver af de paa Sedlen opførte Personer erholder én Stemme. Men det kan ved den Andræske Valgmethode ikke blot ske, at en Mand erholder flere Stemmer, end han behøver, men ogsaa, at det fornødne Antal Personer ikke faar det fornødne Antal Stemmer. Det var muligt, ja endog i højeste Grad sandsynligt, at Jyderne ikke indskrænkede sig til at stemme paa 7 Mænd, men at de stemte paa mange Flere; i saa Fald kunde Stemmerne blive saaledes splittede, at der var meget Faa, ja maaske ikke en Eneste, som vilde opnaa den forlangte Kvotient. At raade Bod herpaa var Opgaven for Valglovens §§ 24—25. De i disse Paragrafer indeholdte Bestemmelser skulle vi senere dvæle ved. Foreløbig ville vi først sysselsætte os med den Skæbne, som den af Andræ indførte Valgmaade senere har havt her i Landet.

Den for hele Monarkiet gældende Forfatningslov af 2den Oktober 1855 veg Pladsen for den under 18de November 1863 stadfæstede Grundlov for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender. Medens Rigsraadet efter den første Lov kun udgjorde ét Kammer, kom det ved den sidste til at bestaa af to Kamre: et Landsthing og et Folkething. Om Folkethinget hedder det, at „dets Medlemmer vælges umiddelbart i mindre Valgkredse; Valgkredsenes Fordeling og Valgmaaden fastsættes i Valgloven“ (§ 24). Og Valgloven, som udkom den 4de December 1863, fastsatte da, at det med Valgkredsene og Valgmaaden skulde forholde sig paa selvsamme Maade, som ved Valgene til Rigsdagens Folkething (§§ 1—4). Eller med andre Ord: den fastsatte, at Valgene udelukkende skulde foregaa efter Majoritetsprincipet. Dette var et mægtigt Tilbageskridt for Forholdstalsvalgmaaden. Tidligere havde den medvirket til Dannelsen af hele Repræsentationen; for Fremtiden skulde den være udelukket fra al Indflydelse paa Sammensætningen af den ene og det den vigtigste Halvdel deraf. Derved blev det ikke. Om Landsthinget hed det i den nye Grundlov, at „af dets Medlemmer vælges 51 i Kongeriget og 13 i Slesvig ved umiddelbart Valg i større Valgkredse; Valgloven bestemmer Valgkredsene, det Antal af Landsthingsmænd, der skal vælges i hver af dem, og Valgmaaden“ (§ 25). Og Valgloven af 4de December bestemte, at Valgmaaden skal stemme overens med „de i den foreløbige Valglov af 2den Oktober 1855 §§ 18—28

indeholdte Regler, forsaavidt deri ikke er gjort Forandring ved den nærværende Lov“ (§ 17). Hermed kunde Forholdstalsvalgmaadens Venner være meget tilfredse; ja, de kunde endog for saa vidt siges at have vundet Terræn, som Valgene, der tidligere — naturligvis med Undtagelse af dem, der vare forbeholdte Kongen — havde været dels umiddelbare og dels middelbare, nu alle bleve umiddelbare. Thi det er indlysende, at den nævnte Valgmaade faar en helt anden Betydning, naar den anvendes af selve Vælgerne, end naar den anvendes af en Forsamling, der er tilvejebragt ved Valg foretagne efter Majoritetsprincipet. Men hvad der saaledes var vundet, tabtes rigelig for Kongerigets Vedkommende ved de Bestemmelser, Valgloven traf om Valgkredsene. Kun Slesvig vandt ved disse Bestemmelser. Før havde det været udstykket i fem Kredse, der hver valgte 1 Medlem; nu deltes det i tre Kredse, hvoraf to valgte 4 og én 5 Repræsentanter. Forholdstalsvalgmaaden, der før havde været en Umulighed ved de umiddelbare Valg i Slesvig, fik saaledes nu Anvendelse paa alle de Valg, som dette Hertugdømme havde at foretage. Værre stillede Sagen sig for Kongeriget. Før udgjorde det kun tre Kredse; nu blev det delt i 11, og af disse var der ovenikjøbet én (nemlig Bornholms Amt), som ikke fik mere end én Repræsentant og altsaa blev henvist til Majoritetsvalg. Denne Forandring fra tre til elleve Kredse var Ét med, at de nationale eller, om man saa hellere vil, de store provindsielle Hensyn traadte i Skygge for de lokale. Tidligere kunde f. Eks. Vælgerne i Sjællands Stift gruppere sig, som de vilde, uden Hensyn til, hvor de boede i Stiftet. Mænd i Præstø vare i Stand til at slutte sig til Borgere i Kallundborg; Bønder i Vordingborgegnen kunde forene sig med Gaardmænd ved Issefjord. Denne Frihed i Bevægelsen blev nu betydelig hæmmet. Bornholmerne maatte fra nu af holde sig for sig selv. Det blev en Umulighed for Københavnerne at alliere sig med dem, der boede udenfor Hovedstaden, og det blev forment Vælgerne i Sorø og Præstø Amter at indgaa nogen virksom Forbindelse med Vælgerne i Københavns, Frederiksborg og Holbæk Amter. Naar der ikke tabtes endnu Mere, da skyldtes dette væsenlig Andræs Bestræbelser. Det om Valgloven nedsatte Udvalg foreslog nemlig ved § 17, at man i Slutningen af det andet Stykke skulde udslette Ordene: „forsaavidt der . . . . . nærværende Lov“ og i Stedet derfor sætte: „dog saaledes, at § 24 ikke kommer til Anvendelse, og at de Valg, for hvilke der ikke

opnaas fuld Kvotient efter § 23, foretages efter § 25 og iøvrigt forsaavidt der ikke i nævnte Valglov er gjort Forandring ved nærværende Lov". For at forstaa Betydningen heraf maa man erindre, at §§ 24—25 i Valgloven af 2den Oktober fastslog, at Forholdstalsvalgmaaden kun skulde gjælde, naar de, paa hvem der stemtes, fik over Halvdelen af Kvotienten, og at i alle de Tilfælde, hvor dette ikke fandt Sted, skulde Valgene afgøres ved den almindelige Majoritetsvalgmaade. Udvalget foreslog nu, at Majoritetsvalgmaaden allerede skulde indtræde, naar Vedkommende ikke fik den fulde Kvotient. Men dette var aabenbart det Samme som at indskrænke Forholdstalsvalgmaaden til det mindst Mulige. Thi det er naturligvis det Sjældneste, at den fulde Kvotient udkommer. Andræ modsatte sig derfor Forslaget, og han gav ved sin Modstand Stødet til en lang og indholdsrig Debat, der endte med hans Sejr. Blandt dem, som under Debatten stillede sig paa hans Side, fortjener særlig at fremhæves Demokratiets Høvding, Tscherning, som oplyste*), at han allerede for en Snes Aar siden havde udarbejdet en, desværre ikke udgivet Afhandling, hvori han havde søgt at godtgøre det Samme som Andræ, „at nemlig enhver Valgmetode, hvorefter man deler Landet i visse Stykker og giver ethvert af disse Ret til at vælge, er en meget slet Tilnærmelse til at opnaa virkelige og sande politiske Valg, og at et virkeligt politisk Valg er et saadant, hvor et vist Antal Vælgere — Kvotienten, som vi have vænnet os til at kalde det — kan samle sig og udgøre en Valgmenighed, der opstiller et bestemt Princip".

Grundloven af 18de November 1863 stod ikke ret længe ved Magt, den afløstes den 28de Juli 1866 af Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5te Juni 1849. Valgene til Folkethinget bleve i den nye Grundlov ordnede paa samme Maade som i den gamle, idet de udelukkende byggedes paa Majoritetsprincipet (§ 32). Med Hensyn til Landsthinget fastsattes det, „at Valgene af Landsthingsmænd foretages efter Reglerne for Forholdstalsvalg; Valgloven fastsætter det Nærmere angaaende Valgene" (§ 40). Dette var unægtelig, formelt set, et Fremskridt. Forholdstalsvalgmaaden havde tidligere kun været paabudt i Valgloven. Den rykkede nu op til at blive en Grundlovsbestemmelse; den fik Rang med konstitutionelle Principer. Men af Titler kan man, som

*) Jvfr. Rigsraadstidende, 5te ordentlige Samling, 1863, S. 1507.

bekendt, ikke leve. Hvad hjalp det vel den nævnte Valgmaade, at den steg i Rang, naar den samtidig tabte i Betydning. Og det var netop den sørgelige Skæbne, som vederfores den. Ernest Naville er meget fornøjet med § 40. Han anser det netop for det Rigtige*), at man i Staternes Grundlove kun indskriver selve Reformens Princip og overlader Enkelthederne i Udførelsen til en almindelig Lov, som den lovgivende Magt let kan modificere efter Erfaringens Vidnesbyrd. Men Ulykken var, at Grundloven foruden § 40 ogsaa indeholdt andre Bestemmelser om Landsthingsvalgene, der bevirkede, at man aldeles ikke havde frie Hænder, da man skulde til at forhandle om Valgloven. Sagen er nemlig den, at Landsthingsmændene ikke vælges umiddelbart, men middelbart af Valgmænd, hvem Vælgerne betro dette Hværv (§§ 36—37). Hvorledes ere nu de i Begyndelsen af § 40 forekommende Ord („Valgene af Landsthingsmænd“) at forstaa? Pege disse Ord kun hen paa de endelige Valg, som Valgmændene foretage, eller omfatte de ogsaa selve Valget af Valgmændene? Man ser let, at dette gør en højst væsenlig Forskel. København udgør f. Eks. efter Grundloven en egen Landsthingskreds (§ 36). Hvis Valgmændene vælges efter Majoritetsprincipet, saa følger det af sig selv, at de af Københavns Vælgere, som høre til Minoriteterne, ere udelukkede fra al Indflydelse paa Landsthingets Sammensætning. Naar de ikke formaa at skaffe sig Repræsentanter mellem Valgmændene, saa bliver det for deres Vedkommende en aldeles ligegyldig Sag, at Valgmændene bagefter foretage deres Valg efter Forholdstalsvalgmaaden. Majoriteten er da forlods sikker paa at besætte alle de Pladser i Landstinget, der tilkomme København; det bliver udelukkende dens forskellige Afskygninger, som dele Byttet mellem sig. Enhver Tvivl om den rette Forstaaelse af § 40 synes at maatte forstumme ligeoverfor Begyndelsen af § 35: „Ingen kan, umiddelbart eller middelbart, deltage i Valg af Landsthingsmænd“. Herefter skulde man tro (man lægge vel Mærke til Ordet: middelbart), at ogsaa Valget af Valgmændene hører med til Valg af Landsthingsmænd. Men man bliver atter en Smule vaklende, naar det i § 36 hedder: „Samtlige Valgmænd foretage i Forening Valget af Landsthingsmænd for København“ og i § 37: „Med samtlige Valgmænd i hver

*) Jvfr. La question électorale en Europe et en Amériqve. 2den Udgave. 1871. S. 220.

Landsthingskreds sammentræde til Valg af Kredsens Landsthingsmænd saamange af de Vælgere paa Landet o. s. v." Antyder dette ikke, at der ved „Valg af Landsthingsmænd" kun er at tænke paa det Valg, som Valgmændene foretage? Saameget var dog klart, at Forholdstalsvalgmaaden under ingensomhelst Omstændigheder kunde faa Anvendelse paa Valget af samtlige Valgmænd. Thi § 37 bestemmer, at „paa Landet vælge samtlige Valgberettigede 1 Valgmand i hver Sogneforstanderskabskreds". Disse Valg maatte derfor i hvert Fald ske efter Majoritetsprincipet. Om Forholdstalsvalgmaaden kunde der kun være Tale i København og i de øvrige Købstæder, for de sidstes Vedkommende ovenikøbet kun med en meget stærk Begrændsning (jvfr. § 37). Herom blev det da ogsaa, at Striden kom til at dreje sig, da Valgloven blev sat under Forhandling. Som bekendt spillede Grev Frijs og J. A. Hansen en fremragende Rolle ved Afslutningen af den Overenskomst, som førte til Grundloven i dens nuværende Form. Det laa nær at vente, at de ejede det løsende Ord, at de formaaede at give en klar og utvivlsom Forklaring af, hvad Meningen med de om Landsthinget givne Bestemmelser havde været. Men en saadan Forventning blev skuffet. Grev Frijs vilde paa ingen Maade finde sig i, at Forholdstalsvalgmaaden blev anvendt til Andet end til Valgmændenes Valg af Landsthingsmændene; J. A. Hansen vilde for enhver Pris udstrække den saa vidt som muligt, og Begge forsikrede de, at de stod paa Grundlovens Standpunkt. I Landsthinget var det ikke svært for Grev Frijs at vinde Sejr. Andræ stred tappert, men han fandt kun liden Tilslutning. Større Vanskeligheder fremhød Folkethinget, hvor J. A. Hansen samlede et Flertal om sig. Loven kom til at gennemløbe alle de Stadier, som en Lov overhovedet kan gennemløbe inden sin Vedtagelse. Den blev sendt baade i Udvalg og i Fællesudvalg. Naar Enden blev, at Regeringen satte sin Krig igennem, saa var det ikke saameget i Kraft af Grunde, som fordi den opbød de yderste Midler og erklærede, at den ellers ikke vilde modtage Loven. Saaledes fik vi da Valgloven af 12te Juli 1867, som i en højst betænkelig Grad begrændser Forholdstalsvalgmaadens Kraft og Betydning, idet den kun tilsteder Brugen af den ved det endelige Valg, som Valgmændene foretage. Selve den Form, hvorunder den foregaar, er Ord til andet den samme, som var fastslaaet i Valgloven af 2den Oktober 1855. Hvad Valgkredsene angaar, saa lader Valgloven af 12te Juli Tallet af dem være lige saa

stort som Valgloven af 4de December 1863. Andræ foreslog at formindske Antallet ved en Sammendragning af flere Kredse. Forgæves; heller ikke i dette Stykke havde han Held med sig.

Sagen staar altsaa for Tiden saaledes, at Forholdstalsvalgmaaden slet ikke kommer Folkethinget, men udelukkende Landsthinget til Gode, og at dens Indflydelse ovenikøbet er hæmmet paa den ene Side derved, at Riget er delt i for mange Valgkredse, og paa den anden Side derved, at den kun anvendes af Valgmænd, som selv ere valgte efter Majoritetens Princip. Forresten kender man den her til Lands ellers kun i Rigsdagens Forretningsorden. Hvis den nævnte Valgmaade indeholder det rette Princip for Tilvejebringelsen af en Repræsentation, saa have vi, som man ser, kun ringe Anledning til at være stolte af vor Udvikling, Vi ere Skridt for Skridt gaaede tilbage og kunne kun med stort Forbehold modtage den Ros, som man i Udlandet yder os. Og netop fordi Forholdstalsvalgmaaden herhjemme kun har havt en saa begrændset Anvendelse, tør man ikke, af hvad der er foregaaet hos os, drage nogensomhelst paalidelig Slutning om, hvorvidt den virkelig i Længden formaar at afføde de betydelige Resultater, som dens udenlandske, begejstrede Forkæmpere vente sig af den. Men det kan man sige med Sandhed, at vi ved vort Eksempel have víst, at den ikke er en vild Fantasi, men Noget, som virkelig kan praktiseres. Andræ havde uomtvistelig Ret, da han skrev til E. Naville*): „Om det Indviklede i Forholdstalsvalgmaaden vil man i alt Fald ikke kunne tale i Danmark, hvor man i fjorten Aar har set den overordenlige Lethed, hvormed den anvendes“. (Sluttes.)

---

*) Se Le Reformiste 23de Dcbr. 1869, jvfr. E. Naville: La question électorale en Europe et en Amériqve, S. 128.

A. C. Larsen.

Najaden.

Frisk, let kruset, vidunderlig dejlig strakte Havfladen sig i det straalende Morgenlys. Uden nogen Afdæmpning i Konturerne traadte Klipperne modigt, plastisk frem, og lod Havets lette Bevægelse væde deres Fod. Ethvert Skær, der ragede op over Søen, ethvert Græsstraa, der vippede paa de yderste Klippetinder, enhver lille, nok saa ubetydelig og nok saa forsagt Busk, der løftede sit Hoved op over Granitmuren, Alt stræbte efter at vise Mod og Mandshjærte overfor det alt gennemtrængende Lys; Intet skjulte sig i en taaget, fantastisk Dæmring, der leder til saa mange Vildfarelser. Naturen var i denne smukke Morgentime sig selv. Og derfor var der over hele Naturen et saa gennemgaaende Udtryk af noget Sundt og Oprindeligt. Og derfor var der, netop fordi enhver Ting afslørede sin oprindelige Skikkelse uden Koketteri, uden leflende Bihensigt, en saa velgørende Kyskhed over Naturen. Gratien stod afklædt ved Havets Bred; ikke som en Fryne eller Laïs, der appellerer til Mængdens Sanser, men som en Kunstners stille Tanke, der er formet til Liv under mandig Skønhedsbegejstring og Hjærtets jomfruelige Renhed.

Der kom et stort Skib glidende forbi de yderste Skær. Vandet var dybt og smult, og det lod til, at Folkene ombord kendte Farvandet. Da Skibet var kommet saa langt ind som det i det Hele taget kunde flyde, lød

Kommandoordet „Vende". Folkene sprang til Braser og Bugliner. Den stolte Sejler gik over Stag, de store hvide Sejl bugnede under Brisens Aande, og som en imponerende Skønhed hen over en bonet Tilje skred Skibet bort, efterladende sig i sit Kølvand en Mængde misundelige og snakkesalige Smaavover, der ligesom en Række Pager stredes om, hvem der skulde have Æren af at bære Skønhedens lange, sølvindvirkede Slæb.

Jeg kastede min Kikkert til Øjet, for om muligt at erfare Skønhedens Navn, og jeg læste ovenover Roret, med store forgyldte Bogstaver: Najaden.

Najaden! Jeg maa tilstaa, at jeg ikke fandt dette Navn svarende til dets Ejerinde. Havde jeg maattet raade, skulde denne majestætiske Skønhed have heddet: Kleopatra, Semiramis eller Dronningen af Saba. Men jeg raadede nu ikke herfor, og jeg lod Skønheden fortsætte sin Gang.

Solen vedblev at glimre hen over Vandfladen. I den lille Vig, som dannedes af Klipperne ved min Fod, skvulpede Smaabølgerne op over de vaade, skinnende Stene. Snart var en saadan Sten dækket af det grønligklare Havvand, snart løftede Stenen sig som et mørklokket Hoved, der vilde op, op fra det kølige Bad til Solens Lys og Varme. Her var saa uendelig stille paa denne Plet. Her var saa trygt og fredeligt. Ingen forstyrrende Indgriben af menneskelig Tale eller Færd. Saafremt en Najade, en virkelig, oprindelig Affødning af det frie Hav, og ikke hin fejende Skønne derude mod Horisonten, vilde dukke frem her, da var Pladsen i Sandhed godt valgt. Og hvorfor skulde ikke det mørklokkede Hoved dernede ......? Ja, se nu dukker det netop frem. Højere og højere hæver det sig. Det er Nakken, jeg ser. En blændende hvid Nakke med de sorte Lokker bugtende sig nedover de faste Skuldre. En Ryg, der bøjer sig lidt fremover og til den ene Side. Den slanke, finttegnede Arm løfter sig i Vejret og griber om en fremspringende

Klippekant. I denne Stilling, med den højre Haand hvilende paa Klippen, med en let Bøjning til den ene Side, med et tyndt, fint Slør glidende fra Skuldren ned over Ryggen og fattet af den venstre nedhængende Haand, — i denne yndefulde Stilling viser Synet sig et Øjeblik for mig. Jeg ser de skinnende Lemmer, hvis Glans den mørke Klippe fremhæver. En hellig Andagt griber mig, en forunderlig Gysen over at være det Overnaturlige saa nær. Jeg skælver af Frygt for ved den mindste Bevægelse, selv ved mit Aandedræt, at røbe min Nærværelse, en Nærværelse, der dog kun tvivlende kan betragte det Overnaturlige, om den ogsaa med Renhed kan tilbede Skønheden. — Og saa forsvinder Synet.

Ja, den Najade forsvandt. Men af det Forsvundne formede sig efterhaanden et Billede; — hvor var det dog jeg havde set noget Lignende? Denne fintformede Ryg, denne løftede Arm? en ringe Afglans kun af det første, straalende Syn, men dog i sig selv et herligt Værk, — et Billedværk? .... Jeg har det! Jeg har fundet Sporet.

Der var en Udstilling af Skulpturarbejder i Albert-Hall, South-Kensington, London. Jeg vil ikke fælde nogen Dom i Almindelighed over den engelske Plastik; jeg er bange for, at hverken denne Fortælling eller den engelske Plastik vilde vinde derved. Jeg har kun her at bemærke, at jeg tilligemed min engelske Ven Edward R., der tilfældigvis var en meget talentfuld Billedhugger, standsede foran en Statue.

„Se, den kan jeg ikke gøre ham efter“, sagde min Cicerone.

Jeg var saa slaaet af Overraskelse over hvad jeg saa', at jeg lod som om jeg overhørte hans Bemærkning, for ikke straks at geraade i en fagmæssig Samtale om min Overraskelses Genstand. Det var Rygsiden af en sjældent skøn, kvindelig Statue i Marmor. Al detaillerende Beskrivelse vil jeg overspringe. Det var kort og godt

Synet saaledes som det viste sig for mig nede ved Klipperne. Ryggens fine Linjer, Hovedets Stilling til Skuldrene, Armens Bevægelse: akkurat det samme. Indtrykket af Synet og Statuen var et. Kun saa meget vil jeg for Statuens Vedkommende tilføje, at den virkede paa mig ligesom en af hine friske, glade Sange, hvormed den neapolitanske Barcajole hilser den tidlige Morgengæst, der fragter hans Barke til en Tur ud paa Golfen, omkring hvilken den hele herlige Natur er ifærd med at staa op.

Det var i det Hele taget et saa overvejende musikalsk Indtryk, dette hvide, smidige Marmorlegeme gjorde paa mig, at jeg maaske netop af den Grund følte Indtrykket som et saa stærkt kvindeligt tillige.

„Bliv kun staaende her“, sagde min Ledsager, „Ryggen er dog det skønneste ved Figuren. Det er Andrew M***s „Najade“. Ja, De har vel seet den før herude?“

Jeg benægtede det, og lænede mig helt tilbage i Vinduesnichen.

Overraskelsen havde veget Pladsen for den kunstneriske Undersøgelse og Nydelsen herigennem. Det slog mig, medens jeg nu ret fordybede mig i Linjer og Forhold, hvor usædvanlig ædel og ren i Bevægelsen denne Figur var, og hvilken utvetydig gennemgaaende Kyskhed der lyste ud gennem alle Linjer.

Og dog var her intet ængsteligt Forbehold. En mandig og bevidst Kuntnerhaand havde fulgt alle disse Linjer og Former paa deres bløde, buede Veje. Den hele Statue svulmede af Liv og Kraft; Formerne vuggede sig i melodisk Stigen og Falden ligesom Havets Bølgegang. Samtidig herskede overalt en sart og yndefuld Moderation; ingen enkelt Del søgte fordringsfuld udover sin Plads; hverken den romanske eller germanske Tendens kom her til Orde. Det var en Realisme i bedste og værdigste Forstand.

Jeg syntes, at jeg dog burde sige noget, og i Mangel af Andet bemærkede jeg, at det maatte være gode Modeller, der stod til denne Kunstners Raadighed.

„Modeller“, gentog min Ven med et lille Smil. „Aa ja . . . .“.

Han fik ikke fuldendt. En Herre og Dame passerede just forbi paa den anden Side af Statuen. Herren besvarede min Vens Hilsen med et muntert „Vi sés iaften“; Damen bøjede Hovedet til et let Nik, men rødmede i det samme paa en saa iøjnefaldende Maade, at jeg vendte mig til min Sidemand og saa' spørgende paa ham.

„Det var netop Andrew M*** og hans unge Hustru“, forklarede han.

Jeg vendte mig atter, og saa' efter det unge, smukke Par.

Var det min Ven, som den Rødmen gjaldt? — Jeg maatte indrømme for mig selv, at Edward R. var en meget smuk Mand. Men dog! — Naa, i ethvert Tilfælde kom Sagen ikke mig ved.

„Ja, det er lykkelige Mennesker de To“, sagde min Ven paa sin sædvanlige ligefremme Maade. „Han er aldeles væk i sin Kone, og Fanden takke ham derfor. Hun er smukkere end nogen Lady i hele den aristokratiske Verden, hos hvem han har sine Bestillinger. Og forresten vilde hun gaa i Ilden for ham, om han saa boede i Soho, og støbte Former for en Gibser“.

Det var en anden Forklaring.

Jeg saa' endnu engang efter dem. Hun lænede sig til sin Mands Arm med Hovedet bøjet til Siden. Han hviskede af og til noget til hende, og vendte sig et Par Gange smilende om, og saa' efter os.

Hvorledes den Tanke opstod hos mig, véd jeg ikke ret. Men den kom; den blev ved at trænge sig frem; den slyngede sine Traade i et fint Næt mellem Statuen og den unge, smukke Kone, og inden jeg saa' mig for,

var jeg saa indviklet i Nættet, at jeg atter maatte ty til min Cicerones Hjælp for at skaffe mig Luft.

Jeg greb ham i Armen. „Hør, sig mig ..... er ikke ..... Jeg mener den unge Kone .... er hun ikke den oprindelige Najade?“

„Tys“, hviskede min Ven og drog mig med sig. „Lad os gaa over i Parken, saa skal jeg fortælle Dem noget.“

Vi gik ud af Albert-Hall, skraaede over Kørevejen, og var inde i Hyde Park.

Man gør denne Oase midt i den londonske Menneskeørken stor Uret ved at kalde den en Fælled med nogle Træer. Her er de smukkeste Haveanlæg med blomsterprangende Bede og sødtduftende Buske. Her er Ahorn og Platangrupper, tætløvede ægte Kastanjelunde, hvor Solstraalerne hoppe omkap med Fuglene fra Blad til Blad, og sprede sig ligesom disse hen over de bugtede Gange. Vi valgte en Bænk under et saadant Kastanjetag. Herfra kunde vi, selv ubemærkede og i Ensomhed, iagttage den glimrende Kavalkade af Ryttere og Amazoner, der bevægede sig langsmed den fashionable Rotten Row; vi kunde ude paa de aabne Plæner se Ammerne med de nydelige Børn, eskorterede af Hds. britiske Majestæts lange Hestgardister med de flade Huer paa tre Haar og med de svippende Spanskrør i Hænderne. Vi kunde, naar vi drejede os lidt, faa et Glimt at se af den lange, snoede Dam, The Serpentine, hvor unge, smukke Mennesker af begge Køn plaskede lystigt om i Robaadene med de skovldannede Aarer. Og ved dette sidste, for en Englænders Øje maaske særlig tiltalende Syn, standsede min Ven med den Bemærkning: „Netop i en saadan Baad var det, at jeg første Gang gjorde Bekendtskab med den nuværende Mrs. M***. Nu skal De høre!

Andrew og jeg var Akademister sammen. Vi fulgtes ad gennem alle Skolerne, udstillede sammen og konkurrerede sammen. Han vandt den største Præmie, jeg

den næste. Og vi var saa gode Venner, at jeg ikke engang faldt paa at blive misundelig paa ham; og det vil sige noget blandt Kunstnere. Han fik nogle „fine“ Bestillinger; jeg fik ingen. Men vi havde fælles Studio, og Andrew stillede sin Kasse til fælles Brug. Vi arbejdede flittigt begge To, og især Andrew. Men paa engang begyndte han at løje af. Han kom imod Sædvane senere end jeg paa vort Studio om Morgenen. Naar han saa havde rullet Kavalletten frem og taget de vaade Klude af Leret, saa kunde han staa hele Kvarterer igennem med Kludene i de udstrakte Hænder og stirre saa besynderligt frem for sig; og naar jeg saa kaldte ham ved Navn eller kastede en Lerkugle paa ham, saa gav det et Spræt i Fyren, som om han var en Søvngænger, der pludselig vaagnede, og han saa' da yderst forbavset paa mig og spurgte, hvad der var paafærde.

Ja hvad er der paafærde? sagde jeg, og kilede løs paa mit store Relief, som jeg vilde konkurrere med. Du skulde hellere fortælle mig, hvad der er ivejen med Dig, end staa der og maabe. Det har jo ikke været Din Sædvane før.

Ja før! svarede den stakkels Fyr, og sukkede som en Blæsebælg.

Naa, ud med Sproget! sagde jeg; og da jeg nok havde en Anelse om Et og Andet, begyndte jeg at citere As you like it: „Indfaldne Kinder; — blaa Rande om Øjnene ....“

Aa, hold op, sagde Andrew, og vilde tage sin Hat. Men jeg kom ham i Forkøbet, snappede Hatten og svor paa, at han hverken skulde faa Hatten eller mit Venskab mer, hvis han ikke vilde give mig sin Fortrolighed.

Saa kom det ud. Min Mistanke viste sig at have været rigtig. Han var forelsket, — naturligvis. Genstanden for hans Kærlighed boede nede i Margate, fortalte han, og nu begreb jeg disse Hastighedsparoksysmer, der af og til overfaldt ham paa bestemte Tider ud paa

Eftermiddagen, — nemlig naar Toget skulde gaa. Jeg pressede ham ordenlig, for at faa hele Historien med alle dens Enkeltheder ud af ham, men jeg naaede aldrig længer end til et vist Punkt, saa stoppede han, og det var ikke muligt for mig at komme til Klarhed om, hvorvidt Genstanden delte hans Følelser eller ej. Mest tilbøjelig var jeg forøvrigt til at antage, at han gik og sukkede forgæves. Og som det i det Hele taget er dumt at sukke, saa er det allerdummest at sukke forgæves; og det gjorde mig, naar jeg skal være ganske ærlig, oprigtig ondt for den flinke Fyr, at han her havde løbet sig fast i saadan en lille knibsk Skønheds Garn. Damn! Jeg har set de flinkeste Fyre gaa Fanden i Vold for saadan en tosset Miss Somebody, hvem jeg ikke vilde byde et Glas Likør end sige min Fremtid i Ægtemandsskikkelse. Men der hjalp ingen Kære Mo'er. Han var og blev forelsket, og hun var og blev den yndigste, skønneste, mest fortryllende, aller-aller-allerdejligste Skabning i Verden, som han vilde elske og gifte sig med, og saa videre — Notabene: naar hun bare vilde have ham!

„Ja Sir", sagde min meddelsomme Ven, idet han tog imod den tilbudte Cigar, og som en ægte Londoner saa' sig omkring til alle Sider, førend han vovede at tænde den. Jeg tager lidt massivt paa Andrews Sager; men jeg ønsker gerne at sætte Dem saa nøje som muligt ind i Situationen saaledes som den var, inden jeg lærte Miss Mary W* personlig at kende. Og De kan være rolig for, at jeg dengang baade tænkte og talte massivt i den omhandlede Sag; thi det ærgrede mig baade for Andrews egen Skyld og for den skønne Kunst, vi hidtil i Fællesskab saa trofast havde dyrket, at der nu var kommet saadan noget Fruentimmervrøvl imellem.

En Lørdag Eftermiddag, efterat Andrew hele Dagen havde været gnaven over nogle Ytringer af mig (Temaet var nu bestandig det samme), gik jeg hen og slog ham paa Skuldren og sagde til ham: Kammerat! Saadan maa

det ikke vedblive mellem os; før vil jeg da leje et Studio for mig selv, og søge at betale Dig tilbage, hvad jeg skylder Dig. Se nu paa mig! Vi har været Venner lige fra Drengeaarene og der har aldrig været et ondt Ord imellem os — lige indtil dette kom paa. Jeg kan ikke lide, at Du gaar og spilder Din Tid og forsømmer Din Kunst for dette lille Pigebarn dernede i Margate. Jeg siger Dig det rent ud, jeg kan ikke lide det. Maaske véd jeg ikke tilstrækkelig at vurdere saadanne Smaapiger nede i Margate — det er muligt. Jeg selv tror ikke videre paa Engle, og jeg ser ingen Grund til, at de snarere skulde findes i Margate end andetsteds. Men hvis der nu er et saadant fortryllende Væsen dernede, og hvis Du er groet saa fast dertil, at Du ikke mere kan komme løs, saa gør en Ende derpaa — for Din som for min Skyld. Lad os tage sammen derned idag. Jeg skal hverken raade fra eller til. Det nytter desuden heller ikke stort. Men jeg skal vaage over, at Du kan finde Lejlighed til at faa en Afgørelse paa Tingene. Det er dog det, Du fornemlig trænger til. Hvis der er en besværlig Moder eller besværlige Sødskende at skaffe afvejen, saa skal jeg paatage mig det. Hvis der er en gammel Fader, som der skal drikkes Grog med, saa skal jeg ligeledes være villig til det. Stol paa mig. Befal over mig. Lad os tage afsted og faa Rede paa Tingene!

Jeg saa' paa ham og han paa mig. Jeg strakte min Haand ud og han slog til.

Saa rejste vi.

Jeg véd ikke, om De har været i Margate? — Naa, ja saa kender De jo Forholdene dernede. En lille By paa en Præsenterbakke ud imod Havet; Badehoteller langs Strandkanten; en lang Bro ud i Vandet med Drivere, naar Damperen er ivente; en vidtstrakt Forstrand, naar det er Ebbe; og de klare Brændinger lige indtil de høje Kridtklinter, naar det er Flod. Adspredelserne ere de sædvanlig gængse i Badesæsonen; udenfor Sæsonen fatter

jeg ikke, hvad man bestiller dér. Vi kom som sagt med Eftermiddagstoget, tog os et Værelse og trak en ren Skjorte over Hovedet. Det var i Juni Maaned, Aftenen var lang, Sæsonen knap begyndt; man generedes ikke videre af Gæster, men desto mere af de Indfødte, der altid skal glo paa Londoneren, som om han var et bortrendt Menageridyr.

Andrew forsvandt naturligvis straks; han vilde møde mig med Damerne nede ved Stranden.

Damerne! tænkte jeg og saa' allerede i Aanden min Kammerat komme anstigende med et helt Geled unge Piger, den ene længere og tyndere end den anden, med Kyser paa Hovedet og Tasker i Hænderne med Romaner fra Lejebiblioteket.

Jeg slentrede omkring nede ved den lange Bro, passiarede med nogle Fiskere, der absolut vilde gøre en Baadfart med mig, skønt Vandet for Øjeblikket mindst var en halv Fjerdingvej ude; og sluttelig gav jeg mig til at tegne.

De erindrer jo nok Kysten dernede? Aldeles plastisk. Ikke disse bløde Linjer, som Malerne holde saa meget af. De hvide Klinter træde dristig, resolut frem mod Søen. Nogle Stykker staa ganske for sig selv, lodret op og ned; de ligne Marmorblokke, som kun vente paa en Michelangelos Kæmpemejsel for at blive til Figurer. Jeg tegnede netop en saadan fritstaaende Blok, og da jeg var færdig med Konturerne, udfyldte jeg dem for min egen Fornøjelse med en Figur, der i Begyndelsen var holdt i stræng antik Stil, men efterhaanden antog Andrews mere moderne Skikkelse.

Og saa kom han selv med sine Damer!

Jeg ser endnu den brede, flade Strand for mig og de stejle Kridtklinter med de lunefuldt vekslende Former, med dybe Huler og fritstaaende Støtter, hvor Højvandets Mærke snor sig ud og ind som en ertsgrøn Sokkel. Klinterne begyndte allerede at blaane; Solen, som stod

bagved dem, lavede sig til at gaa ned. Den blinkende Havstribe derude i Horisonten voksede kendeligt. Ebben var ifærd med at vige for sin gamle Rival, men førend den gav sig paa Retræten, strakte den sig endnu engang i hele sin Længde — hele sin Kystlængde, denne interessante Flade med smaa, hist og her opdukkende, sorte Stenrev, der ligne hvilende Sælhunde, med fløjelsbløde Sandpuder, hvor det er en Fornøjelse at trippe om paa, med blinkende og funklende Grusdynger, hvor man kan more sig med at finde Sneglehuse og Muslingeskaller, med klare, stillestaaende Saltvandspytter, hvor det vistnok fra umindelige Tider har været alle spadserende Smaapigers Fornøjelse at stikke Parasolskafter ned og forskrække Krabber og Hundestejler.

Hen over Stranden kom han gaaende med sine Damer. Der var tre. De vare alle tre beskedent, men smagfuldt klædte, især den mellemste, hvad Farvesammensætningen angik. Lyse Kjoler, lidt ophæftede, saa at Fødderne i de glinsende Støvler kom tilsyne; smukke Fødder med et fast, sikkert Trin, især hos den Mellemste. Andrew skiftede stadig Plads, snart paa højre, snart paa venstre Fløj. Den Udkaarne maatte altsaa være hende i Midten.

Jeg blev siddende ganske rolig og lod som om jeg var fordybet i min Tegning; men hvergang jeg saa' op, fæstede jeg mit Blik skarpt paa den lille Klynge og især paa den Mellemste. Jeg formoder, at Franskmændene have et lille nemt og fyldestgørende Ord, — de har jo saa mange af den Slags — for hvad jeg mener. Men som Englænder kan jeg naturligvis ikke Fransk nok til at have et saadant Ord paa rede Haand, og som Englænder maa jeg da gaa en besværligere Vej. Hun gik iblandt de Andre som En, der har nok i sig selv, men derfor ikke er umeddelsom og heller ikke utilgængelig. Hun syntes at hvile i noget, som kunde kaldes Værdighed, hvis ikke dette Ord udelukker det Ligefremme,

og Ukunstlede. Enhver af hendes Bevægelser var harmonisk, hverken for stor eller for lille. Alt klædte hende, selv de smaa Hop, hun nu og da sammen med de andre maatte gøre over Ujævnheder og Vandløb. Naar de andres Latter blev for høj, syntes hun i et Øjeblik sky; det samme var Tilfældet, naar den stakkels Andrew i sin Iver for at vise hende sin udelte Opmærksomhed pludselig faldt ud af den alsidige Rolle, han gjorde sig Umage for at spille.

Ja, jeg kalder ham den stakkels Andrew. Det gør dog i et saadant Tilfælde altid et ejendommeligt Indtryk paa den Udenforstaaende at iagttage den halvt komiske Stilling, hvori en Mand kommer baade til sig selv og til andre, naar han, uden at have „erklæret“ sig, summer som en Bi omkring den Blomst, hvis Honning frister ham, men hvis Bæger han ikke vover at berøre. Min stakkels Ven vilde øjensynlig saa umaadelig gærne behage sin Udkaarne, og gjorde sig al tænkelig Umage for at vise sig i det gunstigste Lys. Men netop herved kom han saa ofte til at forfejle sit Maal. Hun blev kendelig mere og mere sky, jo ivrigere han søgte at nærme sig hende; hun skød stadig de andre frem og dækkede sig med dem som med Udenværker, hvorpaa Virkningen af Fjendens Anløb skal svækkes. Og alligevel havde jeg en bestemt Følelse af, at han ikke var hende ligegyldig. Paa ingen Maade en Fjende; kun en altfor ivrig Tilbeder.

Saa blev vi forestillede, og jeg søgte saa godt det lod sig gøre at beholde Andrew i min Nærhed og give Samtalen en saa almindelig Vending som mulig.

Vi havde sat os paa et Stenrev, Andrew og jeg sammen, og Damerne i en Række paaskraa foran os. Miss Mary bøjede sig forover og havde travlt med et lille Vandløb ved hendes Fod. Om det var smaa Krabber eller Tangnaale eller Hundestejler, véd jeg ikke, men ivrig beskæftiget var hun med Undersøgelsen af dette

naturlige Akvarium. Kan være, at min Ven ikke var uden Skyld i denne Ivrighed; han sad i det mindste og stirrede paa hende med sine store smukke Øjne, som om han mildest talt vilde hekse hende til sig. Jeg puffede til ham, men han svarede kun med at tage sin Skitsebog frem og give sig til at tegne, og — ja virkelig, her var sikkert noget at tegne.

Miss Mary sad med Haanden nede i Vandet. Den kunde man ikke se, men Armen derimod; og hvilken Arm. I sin Iver for at fange de ulykkelige Hundestejler skød hun Ærmet paa den klare Kjole højere og højere op. Andrew tegnede, jeg sad beundrende og saa' paa den intet anende Model; en saadan Arm havde jeg aldrig set før, næppe nok i Marmor; saa fin i Formen, saa fyldig og rund ved Albueleddet, saa vidunderlig fast i al sin Sarthed, ligesom drejet.......... Og saa løftede hun Hovedet og mødte vort Blik. Ikke en Hind kunde se saa opskræmmet ud. Hun rødmede dybt og blev derpaa ganske bleg. Med et lille Sæt sprang hun op, greb sin Parasol og gik i Forvejen henimod Begyndelsen af den lange Bro. Vi fulgte alle. De to Søstre havde aabenbart slet ikke lagt Mærke til noget. De pludrede og lo; Andrew saa' lidt forbløffet ud, men slog dog efter bedste Evne ind i deres Tone. Jeg gik hen og gav mig i Passiar med Miss Mary.

Jeg har aldrig været undselig overfor Damer, eftersom jeg aldrig har været nogen særdeles ivrig Beundrer af dem, og ikke har noget Ondt paa min Samvittighed i den Retning. Jeg syntes heller ikke i dette Tilfælde, at det var en saa frygtelig Forseelse at tegne en smuk Arm. Men der gives jo forskellige Opfattelser heraf, Det var vel min Ligefremhed, der snart bragte os i Trit sammen. Den opskræmmede Hind værdigede mig lidt efter lidt sin Opmærksomhed, ja hun behagede endogsaa tilsidst at smile af noget dumt Tøjeri, som jeg kom med.

Nu er Øjeblikket der! tænkte jeg, og sagde pludselig ganske alvorlig: Véd De af, Miss W., at Andrew rejser til Italien?

Hun saa' hurtigt paa mig fra Siden, men svarede intet.

I det mindste burde han gøre det! rettede jeg mig og skottede til hende.

Jeg vilde have givet meget til at kunne faa Udtrykket i hendes Blik at se, men hun havde Øjnene nedslagne og gik og bankede sig med Parasolskaftet paa de smaa Støvlenæser.

Hvis en Rejse til Italien er nødvendig for Deres Vens Udvikling, bør han naturligvis foretage den!

Ja naturligvis, faldt jeg i; og tilføjede med lidt Eftertryk paa Ordene: Og det snarest muligt!

Samtalen gik istaa, og de Andre kom hen til os. Jeg lagde dog Mærke til, at hun fra nu af, naar hun troede at være usét, lod sit Blik hvile med et ganske nyt, maaske lidt uroligt Udtryk paa Andrews høje, slanke Figur. Engang opfangede han et saadant Blik og studsede. Da han derpaa ilsomt nærmede sig hende, fór hun uvilkaarligt hen til mig, og bad mig i en næsten haard Tone om at skaffe dem en Baad.

Andrew sendte mig et vulkansk Øjekast; jeg smilede indvendigt.

En Baad! Ja nu kom jo Floden ansættende. Vi fik en af de lange slanke Gigge med polerede Aaregafler og højrøde Hynder paa Tofterne skubbet ud i Vandbrynet. Vi hjalp Damerne ombord, først de to Søstre, saa Miss Mary. Hun afslog den tilbudte Haand, hoppede selv let ind paa Toften, idet hun sørgede for at faa det sensible Fartøj til at balancere, og satte sig agterst med Roerlinerne i de hvide Hænder. Alt i Orden! Hal ud! kommanderede hun og smilede ad sin egen Styrmandsdygtighed.

Vi lagde os over Aarerne og drev med øvede Slagmænds Tag den skarpe Baad ud over Vandfladen, hvor kun den lette Underdønning steg og faldt i rolige Gyngebevægelser som et Bryst, der ikke kender til Aandedrætsbesværligheder. En herlig Aften til at ro med Damer. Vi gled hen over de lange, blanke Dønninger som en And i en Mølledam. Men denne Dam var rigtignok noget stor. Snart havde vi Kysten et godt Stykke bag os og Horisonten syntes at udvide sig jo længer vi kom ud. Var det Farvespillet over Himlen fra den synkende Sol inde over Kysten eller var det den behagelige Kølighed, der fra usynlige Briser viftede op til os fra Nordsøens Sommervande? Pokker véd, hvad det er, som en saadan Aften stemmer En saa besynderlig og ligesom lægger sin Haand over Ens Mund og gør Ens Øjne større og klarere. Stærkest var nok Miss Mary betaget heraf. Hun sad lige foran mig; jeg havde den agterste Aare. Hendes Hænder holdt kun rent mekanisk om Rorlinerne; hendes Øjne kunde godt efter deres Retning været fæstede paa mig, men de var nok snarere vendt imod Verdener, hvortil en stakkels slet og ret Billedhugger som jeg ikke har løst Entréebillet. Andrew havde den forreste Aare. Jeg kunde ikke se ham, men jeg havde i min Nakke en Slags nervøs Fornemmelse af, hvor hans Øjne vare henne. Det er noget underligt noget at være det Mellemled, hvorigennem en elektrisk Strøm gaar. Heldigvis varede min Ansættelse ved Telegrafen ikke længe. Damerne vilde ro; de to Søstre kom til Aarerne; jeg dirigerede Slagene, og Andrew tog Pladsen agterst ved Miss Mary, som stadig sad tilrors. Jeg havde fuldt op at bestille som Dirigent; der skulde kommanderes, der skulde holdes Takt, der skulde ikke „hakkes Kaal“. Imidlertid kunde jeg ikke lade være nu og da at skotte tilbage over min Skulder for at se, hvorledes det gik ved Roret. Det gik ganske mærkeligt til der. Andrew havde grebet efter Rorlinerne. Var han maaske

bange for, at Miss Mary skulde sætte os paa Grund? I saa Fald var hans Frygt overflødig her; her var Vand nok til at tumle sig paa; et Linjeskib kunde have vendt og drejet her uden at være for ængsteligt i sine Bevægelser. Det var nok heller ikke Rorlinen, han vilde have fat i. Det var den Styrendes Haand. Nu greb han den og hans Hoved bøjede sig ned over den. Jeg saa' Miss Marys Ansigt. Akkurat det samme Udtryk, den skræmmede Hinds, som før paa Stranden. Men nu var Udtrykket blevet betydelig forstærket, næsten til Angst. Læberne skælvede. Andrew slap Haanden. Jeg vendte mig hurtigt og kommanderede: Hold Takt! Det gjorde mig ligefrem ondt for de to unge smukke Mennesker. At der nu ogsaa skal saa meget til, inden man kan blive enig om saa simpel en Sag: Jeg holder af Dig, Du holder af mig!

Om Søstrene havde lagt Mærke til noget eller ej, det skal jeg ikke kunne sige. Sandsynligt var det vel; Damernes Instinkt er jo skarpt i denne Retning. Der blev en trykkende Stilhed over hele Selskabet, som den Yngste endelig afbrød ved saa kejtet som muligt at tage sin Aare ind og foreslaa, at vi skulde synge noget. Ja, synge, men hvem skulde gøre Begyndelsen? De to Søstre forsikrede, at de saa gærne vilde synge „bagefter“. Jeg kunde i en Fart ikke hitte paa noget, der passede til Øjeblikket, Andrew saa' ud paa sin Tofte som En, der sidder paa Anklagebænken for Indbrudstyveri, og Miss Mary......? ja hun maatte da gøre Begyndelsen, mente Søstrene. Hun var jo altid den, som „plejede“ o. s. v.

Jeg saa' hen paa hende.

Hun havde lagt Hænderne foldede i Skødet og var meget bleg.

Syng os noget, Miss Mary! sagde Andrew, og hans Stemme var saa blød og bevæget, at den maatte have rørt en Engel.

De to Søstre stak Hovederne sammen et Øjeblik. Den Yngste, den lille Skælm, sagde højt: Mary, syng den om Havfruen!

Miss Mary aabnede Læberne, lukkede dem atter, aabnede dem paany, og sang eller maaske snarere reciterede med et ejendommeligt Tonefald, hvori man tydeligt kunde spore den stærke, indre Bevægelse.

Ja vent nu lidt, Sir. Sangen har jeg hørt nogle Gange siden, og jeg husker den tilstrækkelig, men lad mig dog tænke mig om et lille Øjeblik. Rigtig. Her er den:

Over Rejlingen hang han en Aftenstund
Da Søen var blank som et Glar;
Hans Øje søgte mod Havets Bund,
Et sælsomt Syn blev han va'r,
Han glemte sin Dont, han glemte sit Næt,
Han lukked' sin Mund for sit Aandedræt
Saa Brystet brused derinde,
Og stirred mod en og den samme Plet:
Dér laa en sovende Kvinde.

Hvor Strømmen i Dybet sin støtte Gang
Gaar over Konkyliernes Skær,
Dér hvilede hun paa sit Leje af Tang
Saa blødt som paa Lejet af Fjær.
De vuggende Vande, som roligt staar
Hvor Havet de sikre Dybder naaer
Og frygter ej Brændingens Bræmmer,
De svøbte den sovende Kvindes Haar
Kysk om de hvide Lemmer.

Han stirred mod Synet, han længtes derned,
Han bad saa bønligt og smukt,
Hans Skygge over den Sovende gled;
Da reiste hun sig til Flugt.
Men førend hun fo'r, i hans Øje hun saa':
Den Ild i Dit Blik kan jeg ikke forstaa,
Din Bøn tør jeg ikke besvare! —
Han saa hvor hun svandt i det vigende Blaa
Bag Bølgernes kølige Skare.

Om det saa var mig Haardhudede, der ellers plejer at fordre mere Kød og Blod af det, der skal tiltale mig,

saa gjorde dog denne Sang eller maaske snarere dens Foredrag et stærkt Indtryk paa mig. Jeg vil slet ikke tale om Andrew. Han saa ud som om han havde faaet Bestilling paa en allegorisk Figur, der skulde forestille Scenen nubem pro Junone, og saa havde taget sig selv og støbt Gibs over sig. Dertil kom den store, blanke, jeg kunde sige tomme Aftenhimmel uden nogen Sky, kun med et svagt Skær nedadtil som Vidne om at der dog engang havde været en Sol oppe, som havde lyst sin Ild ind i modtagelige Menneskers Hjærter. Der roede en Fisker forbi os. Jeg tænkte mig, hvorledes vi fra hans Baad maatte tage os ud som fem stumme Silhouetter paa den blanke ubevægelige Grund, og jeg følte en indstændig Opfordring i mig til at gjøre noget, som atter kunde bringe Mennesket frem i os. Mine Damer! sagde jeg; det er ikke min Mening at ville konkurrere med Miss Mary. Den Sang var virkelig altfor smuk til at kunne taale et Sidestykke. Jeg kan derimod en lille Vise, som en af mine Venner har lært paa en Rejse. Den handler om unge Piger og Kærlighed. Det maa jo dog ogsaa til i denne Verden, der unægtelig ikke er saa fuldkommen som den burde være. Hvis De derfor ikke har noget derimod, vil jeg synge den for Dem. Det er en Baadsang. Nu kan De selv høre! Den Yngste var saa venlig paa Forhaand at klappe i de smaa Hænder. Jeg bukkede, tog en af Toftehynderne som en Luth i min Arm, og sang:

Nu er Aftnen lys og lang;
Kom min Kærlighed!
Fyld mit glade Bryst med Sang
Ved Havets tavse Bred.
Ved de dæmrende Strande en Pigeflok
Hviler sig, ventende — véd jeg nok —
Paa Elskerens Barkarole.
Kling, I Strenge! og hjælp mig med
At tage de Piger i Skole.

Hvorfor fik I, kære Børn,
Disse Øjne, som
Næppe fæstes paa os, førend
Fluks vi sadler om? —
Sad vi forhen tilhest med den vilde Jagt,
Føres vi nu, som i Lænker lagt,
Omkring i vaagende Drømme;
I gør Rytteren spag og from
Og leder hans Hest ved Tømme.

Komme vil forvist den Stund
— O min Kærlighed! —
Da hans blege, bange Mund
Røve vil jer Fred.
Naar I synkende for Eders Fod ham ser,
Hjælper ej Flugt og Forstillelse mer;
I rejser ham med Eders Hænder.
Kling I Strænge! og hjælp mig med
At vise, hvor Legen ender.

Den Yngste lo højt, og den Anden faldt, lidt tøvende, i med. Miss Mary havde vendt sit Ansigt bort. Andrew lagde sin Arm om min Skulder og klemte med et sagte Tak! sin Haand saa fast om min Arm, at jeg slap Toftehynden, som faldt udenbords. Under Spøg og Latter fik vi „Instrumentet“ fisket op af Vandet. Og saa roede vi iland.

Vi roede iland, og hjalp Damerne ud af Baaden. Ligesom før afslog Miss Mary Andrews tilbudte Understøttelse, men i Stedet for som ellers resigneret at vige tilside, greb han denne Gang begge hendes Hænder og nødte hende til at springe. Han bød hende derpaa Armen, og — ja hun tog den, Sir, og de gik i Forvejen op ad den snevre Gade — De kender den jo nok —, den, hvis Trin er hugget ind i Kridtklippen og som fører op til den saakaldte Fæstning, et Plateau med en Flagstang og to Kanoner, der sandsynligvis ikke kunne skyde. Herfra gaar den smukke Promenade bestandig langs Randen af de høje Skrænter, først forbi Privathuse og Hoteller, siden tabende sig i den store aabne Fælled,

hvor et enligt Par i det Højeste kan blive overrasket af en Ko eller et Faar. Ja lad dem bare faa et godt Forspring! tænkte jeg, og indviklede mine to Damer i en Samtale med Baadejeren, hvis Røverhistorie om en Stranding paa en Menneskeæderø i Sydhavet nok var den Doucør værd, som han fik ekstra.

Endelig begyndte Søstrene at blive utaalmodige. De maatte absolut have Mary hjem med sig, ellers blev Papa urolig. Han plejede altid at sige, fortalte den lille Skælm, at ved et Badested kunde man ikke passe nok paa sine Døtre. Der var altid Lapse og slette Mennesker fra London, som . . . . .

Som f. Eks. min Ven Andrew og jeg?

Nej, det var da ikke saadan ment. Men alligevel . . . . .!

Naa, vi kravlede da op ad Gaden, op til Promenaden ovenpaa. Ikke en Moders Sjæl at øjne. Derimod lavede Maanen sig til at staa op ude over Havet, og hvilke unge Damer er der vel, som ikke er rede til at glemme en gammel gnaven Papa over sligt et Syn? Vi maatte naturligvis sætte os paa en Bænk og anstille vore Betragtninger, baade for os selv og højt, over det store, røde Hoved, der ganske spøgelseagtig løftede sig op fra Vandet, stirrede paa os, først sløvt og søvnigt som en Mand, der vaagner efter en Rus (dette naturligvis for mig selv), og lidt efter lidt smilende, klar, straalende som en ung Skønhed, der træder ind i en Balsal (dette for Damerne). Minut efter Minut, Kvarter efter Kvarter forløb paa denne Maade, men Opgaven at søge efter Mary blev derfor ikke glemt. Vi gik hele Promenaden igennem, raabte baade Marys og Andrews Navne udover den bratte Brink, hvis de muligvis skulde være stegne ned ad Trappen ved den store Badeanstalt. Vi ledte og søgte; alt forgæves. Saa begyndte Pigebørnene at blive urolige, men jeg tog Sagen praktisk og foreslog at følge dem hjem, idet jeg forudsatte, at Miss Mary enten nu

var hjemme eller i ethvert Fald snart maatte komme hjem. Da Tjenestepigen lukkede op, fik vi da den Besked, at Frøknen var kommen for et Øjeblik siden og ligestraks var gaaet op paa sit Værelse; hun vilde ikke have The, havde hun sagt. De to Søstre vekslede et hurtigt Blik. Jeg tog min Hat af og bød Godnat. De to Damer takkede for Følgeskabet, den Yngste endogsaa meget smilende. Idet jeg traadte tilbage fra Dørtærsklen sagde jeg: Mine Damer, det har været en overordenlig behagelig Aften denne, og jeg tror at kunne forsikre Dem om, at baade min Ven og jeg vil mindes den længe. Hvad Deres Hr. Papa angaar, da tør jeg maaske nu vente, at De vil forestille ham hans Vildfarelse, naar han mener, at Londonerne i Almindelighed ere slette Mennesker og Pigerøvere!

Det sidste er det bedst slet ikke at tale om! raabte den Yngste og slog Døren raskt til. Jeg hørte hendes Latter indenfor, blev staaende et Øjeblik usikker, snurrede saa rundt paa Hælen og gik hjem.

Jeg kom hjem paa vort Værelse. Der var Ingen. Huset vendte ud imod Havet. Balkondøren stod aaben, Maaneskinnet faldt paaskraa ind over Gulvet, og Balkonens Gitterværk tegnede sine snirklede Streger blødt hen over Gulvfliserne. Vi Englændere have saa stor en Forkærlighed for det Italienske, at vi bygge vore Huse langs Nordsøen og Kanalen omtrent som Husene langs den genuesiske eller neapolitanske Golf. Derved opnaar vi at komme til at fryse om Vinteren uden at vor Sommervarme af den Grund forhøjes. Denne Nat var imidlertid mild. Jeg tændte min lille Artistpibe, tog en Stol og satte mig midt ud paa Gulvet lige ved Randen af det bløde, velgørende Lys, der syntes som en stille Strøm at flyde hen under mine Fødder. Jeg saa ud over Havet; det hvilede lige saa roligt som Strømmen ved min Fod. Jeg kigede op mod Maanen; den kigede igen ned til mig og smilede paa en egen lun Maade som om den havde

noget at sige mig, men ikke rigtig vilde frem med det. Jeg begyndte for Alvor at tænke paa Italien, paa et Atelier i Rom med en stor Bestilling paa Kavalletten, og paa et skælmsk lille Væsen, der med en Støvekost i Haanden lænede sig over min Skulder og fortalte mig, at jeg egentlig var en afskyelig Pigerøver, men derfor alligevel havde gjort mig fortjent til et Kys.

Saa følte jeg en Haand paa min Skulder, og da jeg noget overrasket vendte mig, saa' jeg Andrew.

Jeg behøvede ikke nøje at studere hans Ansigt for at komme til Vished om hvad jeg formodede.

Du har hende, gamle Dreng! hun er Din! raabte jeg og sprang op og valsede rundt med ham paa Gulvet.

Han frigjorde sig læmpeligt for mit Tag, trykkede gentagne Gange min Haand og kastede sig saa paa Sengen, hvor han laa nogen Tid med Hænderne for Øjnene, ganske stille, som et Menneske, der vil presse en Ting fast, urokkelig ind i sin Hukommelse, førend han nænner at overgive den til en Andens flygtigere Opmærksomhed.

Og saa fortalte han. Han lignede sig ikke selv. Han havde altid for Vane, inden han ret kom paa Gled med noget, at søge efter Ordene, for ikke at sige stamme. Denne brusende Strøm af Ord, denne flammende Veltalenhed gjorde mig aldeles maalløs og, jeg tror, rev ham selv med sig uden at han kunde gøre sig Rede for sine Bevægelser. Han sprang et Par Gange op, gik tværs over Gulvet og — han, som ellers var saa afmaalt i sine Bevægelser — kastede sig ned paa Knæ ude paa Balkonen og trykkede sin Pande mod Jærnrækværket.

Og det, jeg her saa', var kun Dønningen af den Bølgegang, som dernede paa Stranden, i Ensomheden og under de dejlige Naturomgivelser, havde revet hende bort fra den Piedestal, som hun havde staaet paa, og ført hende til hans Favn, til hans varme, ærlige Hjærte.

Jeg begyndte at forstaa, at der maatte en saadan Storm til for at overvinde Alt hvad der havde været at overvinde. Lidenskaben bliver dog aldrig frastødende der hvor Naturen er ægte og Metallets Klang er ren.

Efterhaanden som han blev roligere, afløstes Monologen af en fortrolig Dialog. Jeg lovpriste hendes Skønhed og Ynde af mit ganske Hjærte. Han smilede over hele Ansigtet, og udviklede for mig, hvorledes han nu vilde skynde sig med de Arbejder, han havde under Hænder, og saa rejse til Italien med hende. Dér vilde han skaffe sig et smukt Atelier og leve ene og alene for sin Kærlighed og sin Kunst.

Ja, Du er en Lykkens Kæledægge!“ raabte jeg. Du har Bestillinger fuldtop, og nu har jeg skaffet Dig den yndigste Pige i Tilgift.

Har Du?

Ja netop; hvem Anden? Men Du er Manden, som fortjener det Altsammen. Nu skal jeg sige Dig, hvad jeg vil. Jeg vil sporenstregs imorgen gaa hen og fri til den Yngste; hun tager mig straks, det tør jeg forbande mig paa!

Han lo som om han var besat. Nej, Edvard, det duer Du ikke til; men Du skal komme ned til Rom eller Neapel og besøge os . . . . .

Og vugge de Smaa!

Tys! Du er en uforbederlig Galning. Godnat. Husk at slukke Lyset. Det ender med at Du engang brænder os op beggeto.

Aa, nu er vort Sovekammeratskab snart forbi. Godnat Andrew, drøm behageligt!

Jeg havde vel næppe behøvet at ønske min Ven behagelige Drømme. Hvad mig angaar, da laa jeg efter gammel Vane endnu i nogen Tid og læste. Jeg ansaa' det for min Pligt, og syntes at Situationen fordrede, at jeg først tog „Romeo og Julie“ frem, som Andrew i denne Tid altid gik og slæbte paa. Men den kedede

mig dog snart. Jeg kan ikke gøre ved det, men jeg er nu engang ikke for det Sentimentale. Jeg synes bedre om Mercutio og Benvolio end om Romeo og Lorenzo. Jeg indrømmer, at Romeo er en Fandens rask Fyr, og deler i denne Henseende fuldstændig den gamle Ammes Mening. Julie er naturligvis et prægtigt Pigebarn, og jeg kunde være stærkt tilbøjelig til at misunde hendes Elsker. Men de taler mig altfor meget om Tingene. Og saa den frygteligt bedrøvelige Slutning. Ikke for det: hvis de nu vare vedblevne at leve og Julie havde faaet Børn, og Romeo var bleven ked af Familieglæderne! — Det er dog vistnok alligevel i sin Orden at et Skuespil ender dér hvor Livet skal til at begynde.

Jeg tog min gamle Ven Fielding frem af min Natsæk og læste et Par Kapitler af Tom Jones. Saa faldt jeg isøvn. Om jeg slukkede Lyset, husker jeg ikke længer. Derimod erindrer jeg tydeligt, at jeg drømte, at jeg var bleven gift med den yngste af Pigebørnene og beboede et Atelier i Rom lige overfor min ærede Svoger og Svigerinde. Andrew havde altid fornemt Besøg, mange Bestillinger og ingen Børn. Jeg havde kun Besøg af Kammerater, som vilde laane Penge; jeg modellerede stadig min egen Kone, som stadig hvert Aar skænkede mig et Barn; jeg modellerede alle vore Børn og udstillede dem hvert Aar, men Ingen vilde købe dem. Jeg var meget ulykkelig.

Jeg behøver vel ikke at sige Dem, at jeg ikke gik hen og friede den næste Dag.

* * *

Saa blev de da gifte, jeg mener Andrew og Miss Mary, og rejste straks til Italien. Jeg havde nu vort gamle Studio for mig selv alene; jeg arbejdede meget flittig paa min store Konkurs og tog engang imellem, for at udhvile mig, ned til Margate, hvor jeg spøgede

med Pigebørnene, som jeg kaldte mine smaa Svigerinder, og hørte Rejsebrevene blive læste højt. Disse Breve vare naturligvis i Begyndelsen uudholdelige — for mig idetmindste. Lutter Smil og Duft og Solskin og Glæde og Herlighed. Men efterhaanden begyndte de at interessere mig. Jeg har en ganske fin Næse. Man narrer mig, som Don Bartholo i Barberen, ikke saa let. Der var noget ivejen. Men hvori stak det? Jeg kendte Andrew ud og ind; der var ikke en skjult Fold i hans fortræffelige Hjærte, ikke en Plet paa hans Sjæl. Men nu hans Hustru? Jeg vilde, hvis hun ikke netop havde været Kvinde, have baaret gloende Jærn i mine Hænder paa hendes Karakters Renhed, hendes Ulastelighed i enhver Henseende. Men hun var jo Kvinde, og oven i Købet en meget smuk Kvinde. Hm! Det er en egen Sag med en ung, smuk Kvinde, der oven i Købet er ung Hustru tillige. Jeg er naturligvis ikke uerfaren; hvem er det, naar man er 35 Aar og Artist? — Jeg satte en Dag et meget alvorligt Ansigt op, tog den næstældste af Pigebørnene tilside som den fornuftigste af de to „Oversiddere“, og betroede mig til hende. Jeg har aldrig i nogen Søsters Mund hørt et saa varmt Forsvar for en Søster. Nej naturligvis! jeg Dosmer, som kunde formode nogen Grund til Ængstelse i den Retning! Min Vens Hustru blev mig maaske dobbelt saa kær, fordi jeg ved mine detaillerede Undersøgelser mere og mere maatte jage den Skepsis paa Flugt, som vi Mandfolk desværre under vore mange Iagttagelser og mange Forsøgelser saa let forfalde til. Nej, min Vens Hustru var et Mønster paa en Hustru, ikke en Draabe urent Evablod i hendes Aarer; men hvor var da Slangen i dette af alle ydre Forhold saa begunstigede Paradis? En Slange var der, om end en nok saa lille en. En Staalorm kan jo gøre Fortræd; den kan idetmindste afstedkomme Uro og Ængstelse, naar Gemyttet er altfor sart.

Jeg fandt ikke Staalormen, hvor ivrig jeg saa søgte. Derimod blev jeg færdig med min store Konkurs, og stod saa en skøn Dag med Diplomet paa min Medalje og Adkomsten til det store Rejsestipendium i Haanden. Underligt nok, jeg havde i den sidste Tid med ængstelig Forventning imødeset Muligheden af at komme til at rejse. Jeg havde glædet mig som et Barn til at komme til Italien og opsøge Andrews, og nu da Muligheden var bleven til Vished, nu var der noget, som holdt mig tilbage. Jeg kunde ikke skjule for mig selv, at Aarsagen laa i — Staalormen. Hvis jeg nu virkelig opdagede noget, en Svaghed, en Mangel, maaske en Forseelse hos et af de to Mennesker, som jeg satte højest i Verden! Nej, jeg bliver her, idetmindste foreløbig! sagde jeg til mig selv, og pakkede for tredje Gang min Kuffert ud.

Om Eftermiddagen bragte Postbudet mig et Brev med Andrews Udskrift. Jeg aabnede det hastigt. Det var skrevet i en Fart. Han bad mig leje sig en passende Bolig med Atelier i Londons umiddelbare Nærhed. Hans Hustru taalte ikke længer Klimaet i Rom og længtes desuden efter sin Familie. Lord N. N. havde gjort en større Bestilling hos ham, som skulde udføres i Marmor og opstilles i Lordens Bibliothek paa hans Villa ved Kewgarden. Brevet sluttede med en Hilsen fra den unge Frue. Det var Alt.

Jeg lejede ham et nydeligt lille Hus og indrettede ham et Studio ret som jeg kunde tænke, han selv ønskede det. Jeg slog Vedbendranker op over Vinduesbuen og lod mit Relief indmure i Væggen. Nogle fordums Akademikammerater dekorerede Spisestuen og Soveværelset paa det nydeligste og smagfuldeste. Fra Dover fik jeg saa en Depeche, at han kom med Aftentoget, og jeg gik ud til Viktoria-Station for at tage imod ham.

Jeg forsikrer Dem, at mit Hjærte bankede ligesom en Skoledrengs, da jeg hørte den skarpe Pibe og saa' det sodede Lokomotiv fare ind langs Perronen. Kupédøren

blev aabnet, og Andrew sprang ud og løftede sin Hustru ned. I det Øjeblik, da jeg saa' hende i hans Arme og da begge smilede og nikkede til mig, glemte jeg fuldstændig min Ængstelse. Jeg trykkede hans og hendes Hænder, en Mængde Spørgsmaal og Svar bleve i en Hast udvekslede, men begge vare naturligvis trætte, og begge bleve de saa pakkede i en Kab, og hjem kørte de.

Jeg begav mig i den bedste Stemning af Verden derud den næste Formiddag. Hun saa' straalende ud medens hun stod ved Bordenden og serverede os Kaffen. Solen havde brunet hendes Teint en ganske lille Smule, hendes Figur havde om muligt udviklet sig til endnu mere Symmetri, enhver Bevægelse var som forud overlagt, og dog skinnede gennem Alt hendes fuldstændige Mangel paa Bevidsthed om den Overdaadighed af Ynde og plastisk Fuldkommenhed, hvormed Naturen havde udstyret hende. Jeg sukkede uvilkaarligt.

Mangler De noget? spurgte hun med et Smil og strakte Haanden halvt frem, som jeg kunde tænke mig en Italiener vilde gøre.

Nej, jeg syntes kun, De var saa ubeskrivelig dejlig!

Hvort naivt og uskyldigt end dette Udbrud var, saa syntes det dog ikke ret at tiltale hende. Der kom i hendes Øje et Udtryk, som jeg mindedes fra Baadturen hin Aften.

Jeg lod mig imidlertid ikke saa let afskrække. Andrew havde rejst sig fra sin Stol for at hente noget, et Æggebæger tror jeg det var. Naa, Andrew! raabte jeg, Du er vel endnu ligesaa forelsket i Mrs. M. som Du i Morgate var det i Miss W.?

Andrew svarede ikke. Han stod paa Gulvet med Æggebægeret i den ene Haand og strakte den anden ud imod sin unge, smukke Hustru med hele en Elskers ømme, veltalende Tavshed.

Fru M. rørte sig ikke af Stedet. Bøjet over Bakken foran hende sagde hun langsomt, med et paafaldende

Eftertryk paa Ordene: Jeg tror, at Andrew foretrækker sin „Kunst“ for sin Kone!

Jeg maa tilstaa, jeg var overrasket. Men jeg tog mig i det og sagde leende: Hvad! skinsyg paa hans Kunst? Fy, Mrs. M.! Ræk ham smukt Haanden. Jeg indestaar Dem for Andrew. See hvor ømt og beundrende han betragter Dem!

De indestaar . . . . .! Hun afbrød sig og lod sit Blik, som havde været rettet mod mig, glide hen over sin Mand. Det var angst og koldt paa én Gang; det indeholdt en Bebrejdelse og Graaden svulmede bag det.

Jeg følte, at jeg var kommen ud paa farlig Grund. Men jeg vilde ikke give fortabt endnu. Jeg lo atter. Frue! Det minder mig næsten komisk om den Situation i Baaden. Husker De? Og jeg nynnede:

Den Ild i Dit Blik kan jeg ikke forstaa,
Din Bøn tør jeg ikke besvare! —

Der blev en pinlig Tavshed. Det syntes, som om jeg ikke havde været heldig i mine Manøvrer.

Slige Pavser gaa imidlertid over. Samtalen kom atter igang, om end noget slæbende. Jeg begyndte at snakke om fælles Venner og Bekendte, om hvad de arbejdede paa o. s. v.

Apropos, Andrew! udbrød jeg pludselig. Du har rent glemt at fortælle mig, hvad det var for en Bestilling, Lord N. N. gjorde hos Dig.

Aa, det var — det var — en Najade! Han næsten vred det sidste Ord frem. Jeg stirrede forbavset paa ham.

Fruen havde rejst sig.

En Najade, Andrew! Igen en af disse . . . . . Det har Du jo slet ikke sagt mig!

Hun stod et Øjeblik med Haanden klemt om Stoleryggen. Saa tog hun sit Lommetørklæde op for Øjnene og gik, men langsomt, ud af Stuen.

Andrew sad tilbagelænet i Stolen. Hans Ansigt havde et Udtryk af dyb Sørgmodighed og Raadvildhed.

Men kære, bedste Ven, hvad betyder dog Alt dette?

Bryd Dig ikke om noget! sagde han med sin blide Stemme. Min Kone er lidt nervøs, ser Du. Jeg troede i Begyndelsen at det var, — at det var; Du forstaar mig nok. Men det var ikke det. Hun lider ikke ret, at jeg arbejder saa meget. Men paa den anden Side, de vil jo Allesammen have mine Arbejder. Man maa være flittig saa længe man er ung og har Lykken med sig. Der var nu den polske Grev Schukolsky; han købte min Afrodite Anadyomene — til en meget høj Pris. Jeg var overrendt dengang af Folk og maatte lukke mig inde. Min Kone tror, at min Sundhed lider derunder. Nu véd hun, at jeg har meget at gøre foruden denne sidste Bestilling. Hvis jeg nu atter lukker mig inde . . . . Ja, Du begriber ikke; men hun er saa øm over mig, og hun kan ikke lide . . . . Kort sagt: jeg har ikke kendt hendes Mage. Hun er saa henrivende, men tillige saa . . . . egentlig som en ung Pige endnu. Et Barn, men et dejligt Barn. Kom, gamle Ven, og lad os drikke hendes Skaal i denne Sherry. Jeg véd at den er ægte og uforfalsket, lige saa ægte som hun selv. Kom!

Jeg drak, med en indre Hovedrysten, hans smukke Kones Skaal. Ja visselig var hun smuk, og jeg maatte sige mig selv, at man overfor en saadan Skønhed nok kunde finde sig i nogle Luner. Og dog, — jeg begyndte at føle mig lykkelig som Ungkarl. Alle hans springende og løsrevne Sætninger havde i al deres Dunkelhed givet mig et Fingerpeg, og dette Fingerpeg viste hen paa min egen Frihed. Jeg kunde dog handle som jeg vilde, og hvis jeg kunde forsvare mine Handlinger overfor min Samvittighed, saa var der ingen højere Instans, som kunde kræve mig til Ansvar. Og jeg kunde først og sidst ikke — misforstaas.

Jeg gik snart efter. Jeg forsøgte ikke at tiltvinge mig en Fortrolighed, som ikke bødes mig af sig selv.

Jeg kom og gik et Par Gange; men for hver Gang syntes jeg at jeg havde mindre Grund til at misunde ham. Man bør overhovedet aldrig misunde Nogen; det er det samme som ubevidst at skrive Vedkommende et Fribrev paa Lykken; og hvem ejer den?

Der blev egenlig aldrig slaaet paa de Strænge, som havde skurret saa stærkt ved mit første Besøg. Men det, at der er noget, som man ikke maa røre ved, er vel næsten det værste.

Andrew arbejdede en hel Del i sit Atelier, men mærkeligt nok, jeg syntes ikke at han fik noget synderligt udrettet. Hans Kone saa' jeg aldrig i Atelieret. En Dag stod der paa Kavalletten en Skitse i Ler til Najaden. Jeg udtalte min Fornøjelse over det smukke Anlæg. Han smilede, purrede sig lidt med Modellerstokken i Haaret og henkastede et flygtigt: Min Kone kan ikke lide Skitsen!

Hvad har hun da at indvende imod den?

Hun synes i det Hele taget ikke om mine kvindelige Figurer; men det er maaske en Ejendommelighed ved hendes Køn!

Nok muligt! svarede jeg tørt. Har Du tænkt Dig nogen Model, Du vil bruge til denne Figur?

Han saa' sig lidt ubestemt omkring. Jeg har tænkt, at jeg vilde gøre den uden Model.

Ja saa! Du bliver maaske Idealist inden man ret ser sig for!

Han svarede ikke. Da jeg vilde til at gaa, tog han mig efter gammel Vane i min øverste Frakkeknap, drejede den rundt uden at hæfte Øjnene paa mig og sagde: Hør, Edvard, Du rejser jo i næste Uge, og Du sagde igaar, at Du ikke brugte dit Studio forinden din Afrejse. Lad mig gøre min Najade dér, og — skaf mig saa en Model, som Du tror at jeg kan være tjent med. Jeg husker ikke længer de gamle Adresser.

Hjærtelig gærne! Du kan begynde hvornaar Du vil, og Modellen skal jeg skaffe Dig efter Ønske.

Anden Dagen efter arbejdede Andrew i mit Atelier. Jeg havde til Model skaffet ham en ung Pige, som en Ven af mig, en Maler, havde brugt til et stort Billede, der forestillede Kleopatra, som sejler Antonius imøde i hele sin blændende Skønhed. Paa ægte lakonisk Artistvis havde Maleren anbefalet mig hende med de Ord: Bryst og Arme gode, Ryggen mindre god; desværre skal I Billedhuggere jo have Alting med!

Jeg gik ud til Andrew et Par Aftener efter, men tilfældigvis noget senere end ellers. Han sad alene inde i Spisestuen med en lille Lampe foran sig. Dugen var endnu ikke taget af Bordet. Han støttede den ene Haand under sin Kind og lod Gaflen mekanisk glide frem og tilbage i Halvkredse over Tallerkenen. Han saa' træt og bekymret ud.

Er Du ikke vel, Andrew?

Jo tak; jeg er meget vel. Min Kone derimod var ikke rigtig rask og gik lige nu tilro. Sæt Dig ned; her er endnu en Kop The paa Kanden; og ristet Brød og Ost er her ogsaa!

Jeg spiste i Tavshed og han saa' til i Tavshed. Saa lod han Pigen tage af Bordet og vi lavede os et Glas Grog.

Hvorledes gaar det med Najaden?

Aa jo!

Er Du tilfreds med din Model?

Aa jo; det gaar an. Jeg har havt dem bedre.

I Rom?

Ja, i Rom. Jeg havde en ung Enke til min Afrodite Anadyomene. Hendes Mand var falden under Garibaldi. Hun var udmærket af Skabning. Men det gik uheldigt.

Hvorledes?

Hun forelskede sig i mig, og sagde mig det selv.

Ej hvad! Og Du?

Ih Gudbevares! Jeg havde jo Mary, min egen Mary!

Han saa' ud som et Barn i dette Øjeblik. Hans klare Øjne skinnede mig saa troskyldigt imøde under Lampeskærmen. Jeg vedblev:

Naa, og saa?

Ja saa sagde jeg hende, at jeg elskede min Kone over alt i Verden, og at hun maatte være saa god at lægge Baand paa sine Følelser, ellers kunde jeg ikke have hende til Model.

Sagde Du hende det? Hvorfor viste Du hende ikke ud af Atelieret?

Fordi hun gik selv.

Gik selv?

Ja, som en fornærmet Dronning. Du skulde have set hende! Men i Døren vendte hun sig om og sagde, at hun vilde dræbe min Kone.

Nu da! Og Du, hvad gjorde Du saa?

Jeg tog hende om Haandledet og sagde, at hvis hun blot vovede at se ondt til min Kone, vilde jeg knuse hendes Hoved mod en Sten. Saa gik hun til Politiet og angav mig for Forsøg mod hendes Ære!

Jeg flyttede min Stol nærmere ind til hans: Men hvad er dog Alt det, Du der fortæller! Hvad skete der saa videre? Fik din Kone noget at vide herom? Fortæl dog!

Om dette sidste fik min Kone Gudskelov aldrig noget at vide. Jeg fik en Ordre til at møde for en Politiembedsmand og gik op til ham i Følge med en Attaché ved vort Gesandtskab. Jeg forklarede hvorledes Alt hængte sammen og tilbød Ed paa mit Udsagn. Saa forhørte Politimanden den unge Kone. Hun fastholdt sin Forklaring og stirrede bestandig paa mig med sine sorte Øjne, som om hun vilde kaste sig over mig og rive mig itu under sine Hænder. Saa snakkede Diplomaten lidt med Politimanden. Det Hele blev ordnet i en Fart. Hun blev dømt til Fængsel i nogle Uger og mig blev

der gjort en Undskyldning. Da Gensdarmerne vilde føre hende ud, rev hun sig løs, styrtede hen imod mig, kastede sig for mine Fødder og bad mig under en Taarestrøm, om jeg dog blot vilde tage hende til Tjenestepige. Hun kunde ikke holde Livet ud uden mig, og i Fængslet turde hun ikke være, for der var den onde Aand, som lurede paa hende. Jeg vidste slet ikke hvad jeg skulde gøre. Saa betalte Diplomaten en Kavtion for hendes Løsladelse, og hun blev bragt ud under en voldsom Graad. Da jeg kom udenfor og vilde springe ind i en Droske, vilde hun absolut ind med. Jeg maatte støde hende tilbage, saa ondt det endogsaa gjorde mig for hende. Jeg holdt mig inde i flere Dage herefter og foregav Upasselighed. Min Kone blev naturligvis hjemme hos mig for at pleje mig. Noget om Historien fik hun dog alligevel at vide. Jeg tror, det er fra den Tid at hendes Antipati mod mine kvindelige Figurer skriver sig.

Jeg blev siddende lidt og resumerede Alt dette: Naa, og den unge Enke, hvad blev der af hende? spurgte jeg omsider.

Nogle Dage efter blev der fortalt mig, at hun var bleven trukket op af Tiberen.

Gjorde det Dig ikke meget ondt? Har Du ikke tænkt meget paa den unge Enke siden?

Jeg har elsket og elsker min Kone højere end Alt paa Jorden. Alt Andet svinder hen til Ingenting lige overfor hende.

Jeg saa' fast paa min Ven. Der brændte en Glød i hans Øje, jeg kan næsten sige saa determineret, som jeg ikke mindes at have set det hos nogen Mand. Jeg sukkede. Saaledes er den ene Side af Kærligheden! tænkte jeg. — Hør, Andrew! hvorfor har Du, som er Ærligheden og Naturligheden selv, ikke for længe siden sat din Hustru ind i hele denne Historie? og hvorfor gør Du hende ikke det begribeligt, som enhver Neofyt

i Kunsten véd, at en Model for den sande Kunstner kun derved adskiller sig fra Lerfiguren, at den paa Kommando kan bevæge sig? Det er jo dog din Hustru, her er Talen om!

Andrew skyggede med Haanden for Øjet og saa' tværsover Bordet paa mig med et sælsomt Udtryk. Blodet steg ham voldsomt til Hovedet, han aabnede Læberne halvt som for at tale. Saa rejste han sig pludselig med et Skuldertræk, skubbede Stolen tilbage og sagde: Lad os tale om din Rejse, Edward!

Den næste Morgen gik jeg tidligt ud. Jeg havde glemt en Tegning i mit Atelier, som jeg vilde hente inden Andrew kom. Det var et gammeldags Hus med lange, brede Korridorer og dybe Vinduesnicher. Korridoren, der førte til mit Studio, slog en Vinkel. Idet jeg vilde dreje om Hjørnet, hørte jeg to Kvinderøster, af hvilke jeg var sikker paa at den ene var Mrs. M's. Hvad kunde det dog være? Jeg sprang, idet jeg fulgte en uvilkaarlig Indskydelse, tilbage i den dybe Vinduesniche, hvor en høj Brandmur lige overfor kun tillod Dagslyset sparsomt at trænge ind. To Kvindeskikkelser af paafaldende ens Højde og Gestalt passerede mig forbi og standsede ikke ti Skridt fra mig. Jeg lyttede og var nu aldeles sikker i min Sag; den ene var min Vens Hustru.

Min Mand har altsaa bedet mig sige Dem, at De ikke behøvede at komme igen. Han har — han har faaet en anden Model. Her er Deres Betaling for hele Maaneden. Hvis der er noget over Taksten, kan De beholde det.

Jeg hørte en Stemme mumle noget utydeligt; derpaa en kort, affærdigende Gentagelse af det sidste og en Klang af Pengestykker. Jeg hørte Fruentimmerskridt, der fjærnede sig, og andre, mere elastiske og mere knirkende, der nærmede sig. Jeg trykkede mig tilbage i min Krog og saa' for anden Gang Mrs. M.s ranke

Skikkelse ile mig forbi. Saa hørte jeg Døren til mit Studio blive lukket op og atter i.

Jeg ventede et Minut, saa listede jeg mig paa Taaspidserne frem og hen til Studiodøren. Det lille Paptegn med paaskrevet: Model var hængt paa Døren. Jeg vendte mig for at gaa ned ad Korridoren, da jeg igen hørte Trin langt borte i Gangen. Jeg vilde naturligvis nu under ingen Omstændigheder ses, smuttede derfor atter ind i min Nische og saa' dennegang Andrew gaa mig forbi. Jeg hørte ham slaa de aftalte Modelslag paa Døren og gaa ind. Saa trak jeg Vejret umaadeligt let og gik ud paa Gaden.

Jeg tror, at jeg den Dag spiste tre Gange til Middag, og endda var Dagen mig lang. Jeg drev omkring nede ved Floden, morede mig over Appelsinsælgerne i Thamesstreet, over Lægterskipperne, over de snavsede Drenge, der fiskede Kobberpenge, over Kulsjoverne, over Jøder og Grækere, Droskekuskene, Spitsbuberne, de berusede Fruentimmer, Galgenfysiognomierne, over hele Londons Mob, der ellers ikke er saa lystelig at se til. Jeg var fornøjet med Alt og over Alt, og endelig faldt Aftenen paa, jeg tog en Kab og kørte ud til Andrews.

Jeg blev staaende et Øjeblik i Entréen. Blot jeg nu kunde træffe ham alene!

Han var alene i Spisestuen. Men hvilken Forskel fra igaar Aftes! Dugen var taget af Bordet. Der stod endnu Æbler og Nødder og en optrukken Flaske Klaret tilbage. Selv gik han op og ned ad Gulvet som et Menneske, der ikke ret véd, hvor han skal gøre af sig af Bevægelse. En glædelig Bevægelse. Da han snurrede rundt og løb hen imod mig med udstrakte Hænder, mindede han mig saa levende om min Barndom, om Juleaften, naar Døren endelig gik op og vi stormede ind imod alle Herligheders Herlighed.

Det var rart at Du kom iaften, Edward. Jeg havde lige tænkt paa at sende Bud efter Dig, men I Ungkarle

ere jo saa vanskelige at faa Fingre i paa denne Tid af Døgnet. Sæt Dig ned og tag et Glas Vin!

Han talte ganske stakaandet, hældte Vinen op, skænkede udenfor, lo, rakte mig Proptrækkeren i Stedet for Nøddeknækkeren, bad om Forladelse, satte sig ned og stirrede paa mig.

Har Du faaet en ny Bestilling, Andrew? spurgte jeg og klinkede med ham.

Pokker ivold med Bestillinger! Jeg har faaet....! Han rykkede sin Stol ganske tæt op til min, begyndte at dreje paa min Frakkeknap, og fortalte saa, idet han saa' mig lige ind i Øjnene. Edward! Du er min kæreste, min eneste Ven; Du skal høre det Hele. Jeg har faaet en ny Model!

Ej, ej, dog vel ikke en ung Enke?

Nej; det er en gift Kone!

Det lader sig høre! Jeg troede hidtil, at det kun var Canova, som sligt hændtes. Du stikker jo baade ham og Thorvaldsen ud!

Edward! Jeg taler i Alvor. Det er den dejligste Model, jeg har set. Og hvad mere er, hun bliver hos mig bestandig.

Hm!

Edward! Det er min Kone!

Jeg gav den i højeste Grad Overraskede saa naturtro, at han igen betænkte sig lidt. Men saa kom hele Historien.

Edward! jeg vilde ikke fortælle det til noget andet Menneske end Dig. Da jeg igaar Aftes begyndte at bryde Isen, følte jeg, hvor nødvendigt det var for mig at have fuldstændig Fortrolighed til et andet Menneske. Hør nu! Jeg kommer imorges ved den sædvanlige Tid til Atelieret. Jeg saa' udenpaa, at Modellen var der; jeg gaar altsaa ind og ligestraks hen til min Figur, som jeg har rykket saa nær op mod det store Vindu som muligt. Det forundrede mig lidt, at jeg kunde se at de

vaade Klude havde været aftagne; men jeg tænkte ikke videre derover, jeg afdækkede Figuren og raabte til Modellen, som jeg kunde høre pusle bag sit Skærmbræt, at hun godt kunde vente lidt endnu, jeg skulde blot stampe noget Ler sammen. Jeg arbejder paa Rygsiden i denne Tid, og i denne Stilling stod da Kavalletten drejet med Frontsiden ind imod Dybden af Værelset. Jeg stillede mig mellem Vinduet og Kavalletten og begyndte saa smaat at lægge noget Ler over Skulderblads-partiet, som jeg vilde have noget fyldigere frem. Du kender jo dit eget Studio. I Baggrunden, nærmest Kakkelovnen, staar Skærmbrættet, hvor Modellen gør sit Toilette; lige udenfor ligger det store Bjørneskind, som Modellen staar paa. Jeg havde stillet en aflang Kasse op, som skulde forestille Klippestykket, om hvilket Najaden slynger sin højre Arm. Saa beder jeg min Model om at træde frem i Stilling ligesom igaar med Ryggen til mig, og netop i samme Øjeblik river jeg mine Modellerstokke ned paa Gulvet. Jeg bukker mig og tager dem op, og da jeg skal se efter Modellen, staar hun der allerede saaledes som jeg havde sagt, med Ryggen vendt imod mig og den højre Arm hvilende paa Klippestykket. Jeg begynder at modellere, men kan ikke ret blive klog paa mit Arbejde fra Gaarsdagen. Det svarede langt fra til Naturen, som jeg havde for mig. Linjerne vare uskønne, Nakkens Bevægelse for spinkel, Skuldrenes Runding ikke gratiøs nok. Her skulde Ryggen og den buede Side svulme mere, her skulde Armen være finere, Albuen fastere, Haandledet mere elegant. Saaledes som jeg havde Modellen her for mig, saaledes skulde min Najade være. Jeg blev utaalmodig, jeg mumlede for mig selv, jeg gjorde i min Ivrighed et Par Skridt frem paa Gulvet. Det forekom mig, at min Model bevægede sig. Jeg har aldrig for Vane at tale synderligt til mine Modeller. Nu gik jeg tilbage til Kavalletten og raabte ængsteligt til den unge Pige, at hun endelig ikke maatte

røre sig, det var aldeles fortræffeligt saaledes som hun stod idag, men igaar havde jeg selv ikke været rigtig oplagt og derfor var der saa meget at forandre. Jeg arbejdede næsten som om det gjaldt Livet. Jeg havde ikke i lang, lang Tid været saa oplagt som idag, og jeg maatte benytte min gode Stemning. Jeg kunde ikke skjule for mig selv, at visse Forskelligheder i min og min Hustrus Opfattelse af mit kunstneriske Hverv i lang Tid havde trykket mit Humør — saa lykkelig som jeg ellers i andre Henseender følte mig. Ja, min kære Ven, det var ikke længer tilbage end den foregaaende Aften, netop lige forinden Du kom, at vi havde havt en af disse pinlige Debatter om . . . . Du forstaar mig nok. Min Hustru, som er Indbegrebet af den kvindelige Blufærdighed lige til dens aller sarteste Konsekvenser, kan ikke tænke sig Kunstneren som uberørt i hans Stilling lige overfor det Utildækkede i Modellen, eller, hvis hun kan tænke sig det, saa oprører det hendes Følelse, at unge Væsener kan gøre sig en Levevej af at stille deres nøgne Form tilskue. Som alle Kvinder, hvem lykkelige ydre og indre Vilkaar have beskyttet i Livet, er hun stræng indtil Uretfærdighed imod alle de Mange, hvem Nød eller Letsindighed, hundrede sammenfiltrede Aarsagers Skæbne har udsat for Eksistenskampens Stænk og Pletter. Men nok herom. Jeg glemte idag alt dette, som saa ofte under mit Arbejde havde holdt min Energi eller min Inspiration borte. Jeg arbejdede saa ivrigt som maaske næppe siden vore Læreaar. Jeg kastede Blusen, Vesten. Det bløde Ler formede sig villigt til Liv under det stærkere og svagere Tryk af min Haand. Jeg stirrede og stirrede mod denne dejlige Ryg derude i Stuen, en halv Snes Alen fra mig. Hvor havde jeg dog havt mine Øjne de foregaaende Dage? Det skinnede som Marmor derhenne i Baggrundens dæmpede Lys mod den mørke, støvede Mur. Og jeg, som havde erklæret denne Model for kun middelmaadig! Hun var jo skønnere end selve min

Garibaldistenke i Rom. Min stakkels Model i Rom! Jeg lod Armene synke. Jeg tænke paa Rom og paa — min Hustru. Vilde hun nogensinde kunne fatte min udelukkende Kunstnerbegejstring for Formen? Jeg var moden nok, jeg var bevidst Kunstner nok til at kunne vurdere mine Evners Omfang og deres Styrke. Det var den kvindelige Figur, som mine Evner bedst kunde udtrykke. Dér laa min Styrke. Skulde jeg nu maaske hele mit Liv indskrænkes heri af en Kvindes Svaghed, en Kvinde, som jeg kun elskede altfor højt? Nej, jeg vilde arbejde, arbejde som en Løve, og denne Figur skulde vise, hvad jeg formaaede.

Jeg tog mit Uhr frem. Var det virkelig muligt, at der var gaaet saa lang Tid? og min Model! staaet saa længe i Stillingen uden Bevægelse? — De maa gerne hvile Dem! sagde jeg og greb efter min Bluse. I det samme hørte jeg et tungt Fald og et lille Skrig. Jeg sprang hen til Bjørneskindet og vilde hjælpe den stakkels overanstrængte Pige, og da — ja Edward, det var min Hustru, som laa der, ligbleg, tungtaandende. Jeg rev den store Flig af Tæppet til mig og kastede over hendes herlige Legeme; jeg kyssede hendes blege Ansigt vel hundrede Gange, og endelig var jeg mig selv saa bevidst, at jeg hentede Vandkummen og badede hendes Tindinger. Hun slog Øjnene op, slyngede sine Arme om min Hals og hviskede: Tilgiv! og derpaa: Gaa, gaa!

Jeg stillede mig hen ved Vinduet, saa' op imod Luften og prøvede paa at samle mine Tanker om hvad der var foregaaet. Jeg saa' i dette Øjeblik kun det dejlige Legeme for mig; og jeg følte mig som en lykkelig Mand, der havde erobret en ny Verden.

Saa kom hun paaklædt hen til mig, endnu bleg og lidt vaklende. Jeg sluttede hende i mine Arme. Hun stod med sit Hoved lænet op mod mit Bryst og sagde: Tilgiv mig! tilgiver Du mig? . . . .

I det samme blev Døren ind til Dagligstuen raskt aabnet. Fru M. stod paa Tærskelen, forskrækket, uvis; hun vidste aabenbart ikke at jeg var kommen.

Mary! raabte hendes Mand og sprang op. Jeg troede, Du havde lagt Dig lidt.

Hun saa' fra ham og til mig. En blussende Rødme skød ud fra Kinden op over Panden og ned over Halsen. Hun løb over til Andrew og skjulte sit Ansigt ved hans Skulder: Du har jo fortalt . . . .! Hun fortsatte ikke, men uden at løfte Hovedet rakte hun sin Haand bedende ud imod mig.

Jeg bøjede mit Knæ og kyssede Haanden ærbødigt.

Han tier! sagde Andrew."

* * *

Min engelske Ven saa' fra sine Støvlenæser op paa mig: „Det vil næppe overraske Dem, naar jeg fortæller Dem, at fra den Stund har Andrew næsten uden Undtagelse udstillet lutter kvindelige Figurer. En Smule Ensformighed gør sig maaske gældende i dem; men den Ensformighed er smuk, og De véd, at vi Englændere gerne have en Specialitet. — Forøvrigt behøver jeg vel ikke at anbefale Dem . . . . ."

„Nej, det forstaar sig af sig selv. Men jeg gjorde rigtignok selv fra først af Opdagelsen."

„Ganske vist. Men De tier dog?"

„Jeg tier! Her i England at sige."

„Der gives for en Englænder kun ét Land: England."

Holger Drachmann.

Montaignes Betydning i Etikens Historie.

Der kan drages en Parallel mellem Videnskabens Genfødelse i det 15de og 16de Aarhundrede og det Vendepunkt, som indenfor den græske Tænknings Historie indtraadte med Sokrates. De græske Filosofer før ham havde fordybet sig i Betragtningen af Verden, den ydre Natur, som Grækerne kaldte Himlen. Sokrates indskærpede nu, at for at Mennesket kan have en Viden, som kan hjælpe ham i Livet og blive Sjælen i hans Handlen, maa han først og fremmest kende sig selv. Det Menneskelige, Menneskets Natur, Opgaver og Pligter var for Sokrates Tænkningens væsenlige Genstand, og han er derved bleven Grundlægger af Etiken, Læren om den menneskelige Handlens Vilkaar og Formaal. I Forhold til de tidligere Tænkere stod han da som den, der førte Filosofien ned fra Himlen til Menneskenes Huse og Boliger. Ogsaa om Renæssancetidens Tænkere kan dette Billede bruges. Men Himlen betegner da ikke, som hos Grækerne, den ydre Natur, Universet, men den overnaturlige Verden, i hvilken Middelalderens Kirke havde lært Menneskene at se Livets egentlige Maal, i Forhold til hvilket det jordiske Liv selv var et Intet. Verdenslivet havde ingen selvstændig Betydning, ingen væsenlige Opgaver at løse; det var en kort Prøvetid, som afsluttedes med en absolut Afgørelse. Kunstens og Videnskabens Genfødelse var Tegn paa, at man atter

begyndte at vende tilbage fra Himlen til Menneskeverdenen. Man hentede især Styrke ved Betragtningen og Tilegnelsen af den antike Kultur, hvor man fandt det rent menneskelige Liv afspejlet, det „naturlige Menneske", som Kirken fordømte. Naturen i det Hele blev Genstand for begejstret Anskuelse, og den fremblomstrende Naturvidenskab gav snart denne Anskuelse et fast og urokkeligt Grundlag. Man følte sig ikke længere fremmed i Universet; der opstod en Frejdighed og en Tillid til Livet, som gjorde en Stræben efter Løsning af rent menneskelige Opgaver mulig. Men denne Tillid viste sig, som Følge af Tidsalderens hele Karakter, paa umiddelbar, tumultuarisk Vis, som brændende Entusiasme, ikke med klar Selvbesindelse. Man ser endnu Menneskets Væsen som indflettet i Natursammenhængen, opfatter det ikke i hele dets Dybde og Inderlighed. Men Naturen staar som den uendelige, alt omfattende, hvori alle endelige Modsætninger tabe sig, navnlig Oldtidens Modsætning mellem Form og Stof, Middelalderens Modsætning mellem Aand og Natur.

Hvad særlig Etiken angaar, da fremdrog den nu paa den ene Side det, som Kirken kaldte det naturlige Menneske, med dets Drifter og Stemninger, dets Tanker og Kræfter, som det virkelige Grundlag for Nydelse og Handlen (Montaigne, Macchiavelli) eller for at vise, at det i sig selv har Principet for den sædelige Handlen og ikke behøver at vente Lønnen i et Hinsides (Pomponatius); paa den anden Side finder man Frigørelsen i Hengivelse til og begejstret Opofrelse for det uendelige Ideindhold, som nu opgaar for Bevidstheden (Giordano Bruno). Naturligvis kunne disse to Sider ikke adskilles; de staa i indre Forbindelse med hinanden; det følger allerede af de foregaaende Bemærkninger, og det vil navnlig indlyse ved den følgende Skildring af En af de nævnte Tænkere fra Renæssancetiden.

Montaigne er en typisk Repræsentant for den Skepticisme, der i Tider fulde af stærke aandelige Modsætninger ofte opstaar hos klare, uhildede Aander, der ikke føle Trang til en positiv Anskuelse, allerede af den Grund, at man jo maatte træde i Marken for en saadan og altsaa selv blive en af de mange kæmpende Parter. Det vilde Montaigne for enhver Pris undgaa. Han levede i Frankrig (1533—1592) paa Religionskrigenes Tid og var her Vidne til, hvorledes enhver af de stridende Parter ikke blot mente at have Retten paa sin Side, men var sikker paa at besidde den eneste saliggørende Sandhed, saa sikker, at man med Ild og Sværd vilde bringe Modstanderne over paa sin Side. Montaignes sunde og selvstændige Natur — man har kaldet ham det 16de Aarhundredes mest originale Aand — udviklet ved en forstandig og naturlig Opdragelse, ved Rejser og ved omfattende Læsning især af klassiske Forfattere, maatte nødvendigvis føle sig foranlediget til at undersøge den menneskelige Erkendelses og Overbevisnings Væsen, der kunde tillade en saadan Forskellighed og Strid. Dog maa man her ikke vente at finde metodiske Undersøgelser. Tænkningen er for ham snarere som et Slags Leg eller Tidsfordriv; han lader Tankerne gaa, som de ville, og giver atter sine Læsere dem ligesaa ubundne og uordnede, som han selv har faaet dem*). Derfor lover han heller ikke sine Læsere Lærdom; det Eneste, de ville lære at kende af hans Bog, er ham selv: C'est icy un livre de bonne foy, lecteur. Il t'advertit dez l'entré, que je ne m'y suis proposé aulcune fin, que domestique et privée". (L'aucteur au lecteur),

Men allerede dette er betydningsfuldt. Saaledes at hengive sig til sine egne Tanker og vugge sig i sine

---

*) „Je n'ay pas aultre sergeant de bande à renger mes pieces que la fortune: à mesme que mes resveries se presentent, je les entasse". Essais de Michel de Montaigne liv. II chap. 10.

egne Fantasier er et moderne Træk, et Vidnesbyrd om, at Individet allerede har frigjort sig fra de traditionelle Forudsætninger og uden at bekymre sig om nogen Avtoritet trygt tør overlade sig til Strømningerne i sit eget Indre og lade sig lede af dem paa Opdagelsesrejser til nye, ubekendte Egne. Allerede dette giver os derfor Anledning til at spørge om Montaignes Forhold til Kirkelæren.

I sin Ungdom havde Montaigne efter sin Faders Opfordring oversat et Skrift af Raimundus af Sabunde (som levede i det 15de Aarhundrede), en naturlig Theologi, som i Naturen og Fornuften søgte Beviser for de kirkelige Lærdomme. Senere hørte han, at der fra forskellige Sider var rejst Indvendinger mod denne Bevisførelse, og i det længste Kapitel blandt hans „Essays“ (liv. II chap. 12) søgte han saa at imødegaa disse Indvendinger. Men han gør dette paa en Maade, der trods den gennemførte Ironi røber hans virkelige Anskuelse.

Paa den ene Side havde man ment, at Troeslærdommene vare for hellige og ophøjede til at støttes med menneskelige Grunde; paa den anden Side havde man erklæret de anvendte Grunde for svage og ubrugelige.

De første Modstandere viser han sig tilsyneladende meget velvillig imod. Meget vel, siger han. Troen skal i sig selv være nok. Men — hvis vor Tro virkelig var ægte, indgiven fra Himlen, saa vilde vort Liv sikkert se anderledes ud; alle Forhold vilde være omdannede i Overensstemmelse med de hellige Fordringer, og de Kristne vilde ikke saa ofte blive beskæmmede i deres Vandel af Tyrker og Hedninger. Saa vilde heller ikke Religionskrigene med alle deres uædle Lidenskaber have kunnet splitte os; den menneskelige Affekt og Interesse vilde ikke have ført Ordet ved disse hellige Anliggender. Alt dette er Bevis nok for, at vi stedse tage Religionen paa vor egen Maade, med vore menneskelige Hænder, og at den overnaturlige Indgivelse træder tilbage for Tradition,

Skik og Brug. Vi ere Kristne af lignende Grunde som vi ere Franske eller Tyske.

Allerede her har Montaigne glemt Raimundus, som han skulde forsvare. Men han taber ham aldeles af Syne, saasnart han giver sig i Kast med den anden Indvending, den, at Beviserne ikke slaa til. Disse Modstandere vil han aldeles knuse ved at vise dem den menneskelige Erkendelses Afmagt og Intethed. Men istedetfor den Slutning, som man skulde vente heraf, at Mennesket blindt maa hengive sig til den guddommelige Avtoritet, skinner det klart igennem, at Montaigne selv akcepterer de skeptiske Resultater, og at de for ham danne en Grænse ikke blot overfor den filosofiske, men ogsaa overfor den teologiske Dogmatisme. Han hæver det Guddommelige saa højt over Menneskets Blik og Evne*), ikke for at tilbede det des inderligere, men for med Ironi at vende sig bort derfra.

Montaigne stiller de forskellige filosofiske Skolers Lærdomme op imod hverandre; han viser Sansernes Upaalidelighed; han samler Træk af Dyrenes Liv for at godtgøre, at Mennesket ikke besidder noget væsenligt Fortrin fremfor dem; — kort sagt, han har hele Skepticismens sædvanlige Arsenal til sin Raadighed, og han anvender det med Virtuositet. Men hvad der især maa interessere os, er at se hvorledes han forstaar at koncentrere de skeptiske Argumenter paa en Maade, der røber en virkelig filosofisk Tænker bag den kaade Ironiker. Vor Fornuft, siger han, kan ikke vise os Sandheden; thi for at vi kunde være sikre paa, at det virkelig var Sandheden, den viste os, maatte vi have en anden Fornuft, der kunde indestaa for den førstes Sandhed, og for denne anden ogsaa en tredie og saaledes i det Uendelige. Al vor Erkendelse stammer tilsidst fra

*) C'est aux chrestiens une occasion de croire, que de rencontrer chose incroyable. Liv. II. chap 10.

Sanserne*), men heller ikke de kunne lære os det Sande. Thi de opfatte kun Tingen saaledes som den ifølge deres Beskaffenhed tager sig ud for dem**). Tingen selv undgaar os bestandig, og vi have ingen Maalestok for at bedømme Forholdet mellem dens virkelige Væsen og vor Fornemmelse af den. Paa lignende Maade viser Montaigne, at da Indbildningskraften ikke kan gaa ud over vort eget Væsen, tænke vi os nødvendigvis Guddommen under menneskelige Former. Skønt Menneskene altsaa selv have dannet sig deres Guder, blive de dog bange for dem, ligesom Børnene blive bange for deres Kammerats Ansigt, som de selv have malet eller sværtet. — Der ligger her til Grund en Anelse om den Tanke, Kant og Feuerbach i nyere Tid saa energisk have gennemført paa Erkendelseslærens og Religionsfilosofiens Omraade, at det Sete stedse betinges ved Synet og ikke kendes uden i sit Forhold til dette.

Montaigne drager heraf saavel teoretiske som navnlig praktiske Konsekvenser. Da Mening staar mod Mening hos de Lærde, — da der ikke er noget saa Urimeligt, at jo et eller andet Folk har optaget det i sin Religion, — da det Gode og Rette er forskelligt hos de forskellige Nationer, saa at det, der er Synd paa denne Side Bjærgene, er Dyd paa den anden Side, — saa er der ikke Andet for end at vedgaa sin Uvidenhed. Det er et Bevis paa Galskab og paa den allerhøjeste Grad af Uvidenhed at anse sig for sikker paa Noget. Al vor Forsken kan kun tjene til at udvikle og bekræfte den Uvidenhed, som er os medfødt. Ja, man kan ikke engang være vis paa sin Tvivl og Uvidenhed; man skal derfor ikke sige: jeg tvivler! — men: hvad véd jeg? —

---

*) Toute cognoissance s'achemine en nous par les sens; se sont nos maistres (ibid).

**) Les sens ne comprennent pas le subject estrangier, ains seulement leurs propres passions (ibid).

Heraf følger, at man vel kan undskylde dem, der fejle i deres religiøse Forestillinger; thi da disse Forestillinger angaa Noget, som ligger ud over menneskelige Grundes Raaderum, saa kan den, der ikke oplyses af den guddommelige Naade, let fare vild; — men at det paa den anden Side er uforsvarligt at sætte sig op imod den bestaaende Tilstand, fordi man mener selv at have fundet Noget, som er bedre. Det vidner om stor Egenkærlighed og Hildethed. Jeg væmmes ved det Nye, siger Montaigne, under hvilken Skikkelse det saa fremstiller sig. Ikke fordi de bestaaende Love i sig selv altid ere fornuftige. Lovenes Gyldighed beroer ikke paa, at de ere retfærdige, men netop paa, at de ere Love: c'est le fondement mystique de leur auctorité! Ofte skriver Lovenes Oprindelse sig fra Taabelighed og Egennytte, men Sædvanen giver dem Fasthed og lader dem synes retfærdige. Derfor er det farligt at følge dem tilbage til deres Oprindelse. Det gaar med dem, som med en mægtig Flod, der i sit Udspring kun er et ubetydeligt Væld. Saaledes vokse Lovenes Magt fra en tilfældig Begyndelse i Tidens Løb.

Sædvanen er Verdens Herskerinde. Det gælder ikke blot om de juridiske Love, men ogsaa om de moralske. Samvittigheden føler sig bunden til, hvad den er vant til at respektere, og kan ikke uden Anger og Nag frigøre sig derfor. Kannibalerne, der betragte det som en Pietetspligt at spise deres gamle Forældre, vilde forarges ved at se de Afdøde blive nedgravede i Jorden til Føde for Ormene. Vel skal den Vise indadtil frigøre sin Sjæl, saameget som muligt drage sig ud af Mængden for uhildet at kunne dømme om Tingene (retirer son ame de la presse et la tenir en liberté et puissance de juger librement des choses. Liv. I chap. 22); — men udadtil maa han følge de bestaaende Love og Skikke. I Modsætning til de mange stridende Meninger overlader han sig umiddelbart og naivt til Naturen, som aldrig

leder fejl, naar man blot ikke forfalsker den ved at ville tolke dens Visdom; men herimod sikrer netop Uvidenheden og Ligegyldigheden ham: „Oh! que c'est un doulx et mol chevet, et sain, que l'ignorance et l'incuriosité, à reposer une teste bien faicte!“ (liv. III chap. 13). Fra de udvortes Sysler trækker han sig tilbage i sit eget Jeg og følger det ind i dets inderste Løngange, de mørkeste Folder. Men denne Vej til Ro kan saa naturligvis ikke være fælles for Alle; Enhver maa søge den for sig, efter sin Natur.

Denne gennemførte Skepsis, der ikke engang i sin egen Tanke finder en fast Grund, men bestandig holder sig i Spørgsmaalsform, er dog ikke Montaignes sidste Ord. Allerede Pascal har set dette, naar han i den mesterlige Karakteristik af Montaigne, som findes i hans „Pensées“, sætter det som dennes Formaal at finde en Moral, der grundes paa Fornuften, uden Troens Lys. Montaigne er en Moralist, ikke blot fordi han psykologisk skildrer Menneskets Natur, men ogsaa fordi han virkelig udtaler en sammenhængende etisk Anskuelse. Men af hvad Art kan denne være, naar han stiller sig skeptisk overfor ethvert positivt Princip?

Vi have allerede naaet det Punkt, hvor Skepticismen hos Montaigne gaar over til positiv Anskuelse. Han hævder vel Uvidenheden og gør Que sais-je? til sit Princip; men Uvidenheden er ham kun Middel til at gribe Naturen. Menneskene have, siger han, ved deres Ræsonnementer forkvaklet den sande og oprindelige Natur, hvis Spor kun findes hos de Udannede og hos Dyrene. Naturen har derved mistet sin faste og universelle Karakter og har faaet en særegen Form hos hver Enkelt. Dyden bestaar ikke i Tankens eller Fornuftens Herredømme, men i at lade Naturen udvikle sig efter sin egen Lov, saaledes at Fornuften blot afskærer de falske Udvækster. Drifterne følge deres eget naturlige Løb, og Fornuften kan ikke umiddelbart hindre dem deri. Mon-

taigne siger derfor, at hvis han besidder nogen Dyd, saa er det en Uskyldighed, han snarere skylder Lykken end Fornuften. Naar Naturen af sig selv fører den etiske Harmoni med sig, saa følger det af sig selv, at Nydelsen ikke staar i Modsætning til Dyden, men netop ved Dyden opnaar sin højeste og reneste Form. Af Naturen tragte vi ikke efter Andet end Nydelse. Men den lavere Nydelse fortjener ikke dette Navn; den er kun øjeblikkelig og fuld af Ængstelse og Savn. Den højere Nydelse bestaar i selve Dyden, som man derfor ikke med Stoikerne maa tænke sig mørk og stræng, tronende paa en stejl Klippe i en ensom Ørken, der er fuld af Farer. Ej heller forholder det sig saaledes, at den selv er mild og smilende, men Vejen til den mørk og besværlig; saa vilde Ingen besidde den, da Ingen naar at tilbagelægge hele Vejen. Vejen maa svare til Maalet, hvortil den fører. Dyden boer paa en skøn og blomstrende Høj, hvorfra den ser alle Ting under sig, og man naaer dertil ad skyggefulde og blomstersmykkede Stier, med Naturen som Fører, Lykken og Nydelsen som Ledsagere.

Denne Lære minder om Epikuræismen. Men allerede Montaigne selv har bemærket, at det kun er en falsk Mening, at Epikuræismen i Fasthed og Strænghed skulde staa tilbage for Stoicismen (liv. II chap. 11). Hvis man anvender dette paa hans egen Lære, vil det kunne udtrykkes saaledes, at der kræves meget Arbejde og megen Anstrængelse, for at den sande Natur kan udfolde sig i Mennesket. Hvad der gør, at Stoikerne staa Montaigne fjærnere, er det asketiske Element hos dem og deres Ringeagt for det umiddelbare Naturlige og Menneskelige, som Montaigne netop søger at fremlokke og frede om. Aandens Storhed, siger han, bestaar ikke saameget i at hige opad og fremad, som i at ordne og begrænse sig. Intet er saa skønt og ret, som at være Menneske paa god og tilbørlig Vis, ingen Videnskab saa vanskelig, som at forstaa at føre sit Liv paa rette Maade, og den værste

Sygdom er Foragt for vort eget Væsen*). Naturen er en god Fører, og ikke mere god end klog og retfærdig. Derfor beundrer Montaigne alligevel „de heroiske Sjæles Højhed“. Det er jo hans Princip, at Enhver skal maales med sin egen Alen, efter sin egen Natur (sur son propre modele). Hans egen Svaghed gør ham ikke blind for Andres Styrke; skønt han selv kryber paa Jorden, kan han dog se Andres høje Flugt, og han anser det ikke for nogen ringe Sag at bevare den moralske Dømmekraft sund i en Tidsalder som hans, hvor Dyden ikke synes at være Andet end „un jargon de college“, og hvor de fleste stræbe at nedsætte enhver stor og ædel Handling ved paa en subtil Maade at henføre den til slette Motiver for at kunne faa den draget ned i deres egen Sfære. Hine „heroiske Sjæle“ ere Mønstre, som Naturen vælger for at vise, hvilken Højde den menneskelige Dyd og Kraft kan naa (liv. I chap. 36).

I den Sædelighed, til hvilken Naturen fører os, naaer altsaa Nydelsen sin ædleste Form ved at blive Et med Dyden. Den forsoner tillige en anden Modsætning, mellem Egoismen og Hengivelsen til Andre. Ved at indlade sig paa de offenlige Anliggender og give sig af med Andres Sager, mister man let Noget af sit egen Væsen. De Fleste give sig umiddelbart hen, og tilhøre derfor ikke sig selv. Selv Vellysten skal man ikke helt hengive sig til; den gemmer Smerte paa Bunden. Man skal ikke fordybe sig i Verden, men kun berøre den, glide hen over dens Overflade. Det Største i Verden er at forstaa at tilhøre sig selv. Man skal ikke binde sig til Andet end til sin egen Natur (n'espouser que soi-mesme). Deraf følger ikke, at man skal være Egoist og ikke bekymre

---

*) Entre nous — siger han i Anledning af de kristelige Asketer — ce sont choses que j'ay tousjours veues de singulier accord, les opinions supercelestes, et les moeurs soubterraines. Liv. III chap. 13.

sig om Andre; tværtimod, den som ikke lever for Andre, lever heller ikke for sig selv. Selvhensynet indeslutter Hensynet til Andre; begge følge af den samme Natur.

Montaigne vil ikke foredrage en slap og blødagtig Nydelseslære. Det ses ikke blot af det Foregaaende, men ogsaa af den Rolle, Tanken om Døden spiller hos ham. Ingen, siger han, vilde kunne glæde sig ved Livet, naar han frygtede Døden, lige saa lidt som den dømte Forbryder paa Vejen til Retterstedet kan glæde sig over de skønne Egne, han kommer igennem. De Fleste søge derfor den Udvej at se at glemme den, men denne Udvej er dyrisk, er brutal Stupiditet. Og desuden, hvad hjælper det? Man gaar og kommer, danser og ler, som om Døden ikke var til; og naar den saa berøver os En af vore Nærmeste, forandres denne Sorgløshed til den dybeste Fortvivlelse og Nedslagenhed. I Sandhed, selv om denne dyriske Tankeløshed var mulig hos et forstandigt Menneske, saa er den dog for dyrt købt. Man maa i rette Tid lære at bekæmpe denne uundgaaelige Fjende, uforfærdet gøre Front imod den. Dens frygteligste Vaaben er det Fremmede og pludselig Truende. Lad os da berøve den dette ved at gøre os fortrolig med den, vænne os til den ved stedse at have den i Tanke, ved at fremstille den for vor Indbildningskraft under alle mulige Skikkelser. Lad os gøre som de gamle Ægyptere, der ved deres muntreste Fester lod bringe Mumier af afdøde Mennesker ind for at tjene til Paamindelse for de Indbudte. Da det er uvist, hvor Døden venter os, saa lad os vente den overalt. At tænke over Døden er at tænke over Friheden; den som har lært at dø, har lært at ophøre at trælle; der gives intet Ondt i Livet for den, der har indset, at Berøvelsen af Livet ikke er et Onde. Man skal ikke knytte sig saa fast til Livet, ej heller til nogen Nydelse eller Gerning i Livet, at man ikke uden Sorg kan skilles derfra. Livet er i sig selv hverken et Gode eller et Onde; det kommer an paa, hvorledes man har

brugt det; man kan have levet meget i kort Tid. „Je veux, qu'on agisse et qu'on alonge les offices de la vie, tant qu'on peult, et que la mort me trouve plantant mes choulx, mais nonchalant d'elle et encore plus de mon jardin imparfaict". Hvor er desuden vort Liv kun et forsvindende Intet, naar vi sammenligne det med Evigheden, eller endog blot med Stjærnernes, Bjærgenes. Flodernes og Træernes Ælde! Hvilken Ret have vi til at tillægge os en Væren i dette korte Øjeblik, der kun er et lille Glimt i en evig Nats uendelige Løb, en saa kort Afbrydelse af vor vedvarende og naturlige Tilstand, da jo Døden indtager Alt, hvad der ligger forud og bagefter dette Øjeblik, ja endog en god Del af det selv? Med Rette siger derfor Naturen til os: „Gaa ud af denne Verden, som du er kommen ind i den. Den Overgang, du foretog fra Død til Liv, uden Lidenskab og uden Rædsel, skal du nu gøre om fra Liv til Død. Din Død er et Led i Universets Orden, i Verdens Liv"*).

Den Karakter, Mennesket udvikler i Løbet af sit Liv, udspringer med Nødvendighed af hans oprindelige Natur. Den bevidste Fornuft kan, som vi allerede have hørt, ifølge Montaigne kun virke indirekte, afværgende og rensende; den positive Livsfylde oprinder af Naturens Skød. Dog er der én positiv Følelse, Fornuften kan bevirke, og som opstaar, naar Virkningen af den uendelig omskiftende Naturdrift kommer i Strid med den fornuftige Indsigt i det Rette. Denne indre Disharmoni føles som Anger. Herved oprettes der en indre Domstol i os, som Ingen kan undfly, selv om han overfor Andre synes nok saa rolig og sikker med Hensyn til sine Handlinger. Selv om vore Gerninger tage sig glimrende ud for Andre, ere de dog for os selv kun som klare Straaler, der springe i Vejret fra en uren og mudret Grund. Men skønt Angeren er en positiv Følelse, har

*) Liv. I chap. 19: Que philosopher c'est apprendre à mourir.

den dog sin Grænse der, hvor Fornuften har sin; selve den Lidenskab, der er Et med vort eget Væsen, og som ved Vane og Øvelse har fæstet endnu dybere Rod, kan den ikke forandre. I denne Forstand er Angeren umulig. Det er kun Illusion eller Hykleri, naar man mener virkelig at kunne blive eller være bleven en Anden. Det sker maaske i det Højeste, som Pythagoras mente, at Menneskene faa en ny Sjæl, naar de nærme sig Guderne for at modtage deres Orakler; men denne nye Sjæl er kun paatagen og forsvinder igen efter kort Tids Forløb. Enhver har i sig selv en ham ejendommelig, hans Væsen beherskende Form (une forme sienne, une forme maitresse), som ikke kan forandres, men modstaar enhver ydre Paavirkning og omdanner den paa sin Vis. Derfor naa Forsøgene paa at reformere og forbedre Verden kun til Skallerne, aldrig til selve Kærnen. Hvad mig selv angaar, siger Montaigne, da kan jeg ønske, at jeg var et andet Menneske; jeg kan fordømme og afsky min almindelige Natur (ma forme universelle) og bede Gud om en fuldstændig Reformation af mit Væsen; men det kalder jeg ikke Anger, ligesaa lidt som jeg kalder det Anger at være utilfreds over ikke at være en Engel eller en Cato. Fordi jeg forestiller mig højere og fuldkomnere Naturer end min egen, derfor forbedres ikke mine Evner, ligesaa lidt som min Arm eller min Forstand bliver kraftigere, fordi jeg kan danne mig en Forestilling om en Anden, hos hvem de ere kraftigere. I saa Fald vilde jo ogsaa vore mest uskyldige Handlinger blive Genstand for Anger, fordi vi let indse, at de under Forudsætning af en fuldkommen Natur ogsaa vilde være blevne udførte med større Fuldkommenhed og Værdighed*).

Altsaa: den virkelige Anger, Angeren i strængeste Betydning vilde føre til, at jeg blev en Anden; men

*) Liv. III chap. 2: Du repentir.

en Anden kan jeg ikke blive, saalænge jeg er mig selv. Det er denne Modsigelse i Angerens Begreb, hvorpaa Montaigne støtter sin Benægtelse af dens Realitet. Det ses her klart, hvilken Rolle Immanentsprincipet spiller her hos ham, skønt kan ikke formulerer det filosofisk. I Modsætning til den ortodokse Anskuelse om Menneskenaturens Fordærvelse og Nødvendigheden af en absolut Genfødelse, hævder han den menneskelige Naturs Enhed og Uforanderlighed og dens Sammenhæng med Naturen i dens Helhed. Naar Handlingerne ere udførte, gaa de ind som nødvendige Led i Universets store Proces, i Aarsagernes og Virkningernes uendelige Række; og det er forgæves at sørge over dem. Fantasien kan ikke med al sin Styrke gøre et eneste Punkt indenfor denne store Proces til Intet. — En saadan Anskuelse vilde, hvad f. Eks. Schopenhauers Lære viser, kunne føre til Pessimisme; naar man nemlig antager, at Grundvæsenet (la forme maistresse) er ondt. Men Montaigne betænker sig intet Øjeblik paa, om han skal give Heraklit eller Demokrit Ret: jeg tror ikke, siger han, at der er saa megen Ulykke blandt os som der er Forfængelighed, eller saa megen Ondskab, som der er Dumhed!

Pascal har skildret Montaigne som Skeptiker og Moralist, og i det Hele som den, der fremstiller „det naturlige Menneske“. Men han har ikke ført Skildringen videre saaledes, at det sidste Grundlag for Montaignes Livsanskuelse kom for Dagen, det Punkt, hvorom Alting tilsidst drejer sig, og hvorved Montaigne naaer ud over det blot Populære og Moralske og antyder en hel filosofisk Verdensanskuelse. Dette maatte i og for sig have mindre Interesse for Pascal, der selv stillede sig paa et afgjort praktisk Standpunkt. Pascal beundrer Montaignes dialektiske Gennemførelse af Skepticismen og akcepterer den i Paradoksets Tjeneste; men han forkaster hans Moral som Hedenskab, ja i sidste Instans som Fejghed.

Om man nu just kan beskylde en Livsanskuelse for Fejghed, der gør sig det til en væsenlig Opgave at indøve Tanken om Døden og have den til sin Fortrolige ved Alt, hvad man foretager, er en anden Sag; i sin brændende Lidenskab for Evangeliet maatte Pascal anse Alt for lavt, hvad der ikke absolut gik op i denne overnaturlige Magt. Derfor er det ogsaa, at han stanser ved den moralske og religiøse Betragtning og ikke gaar fremad til den metafysiske. Det følger tillige af sig selv, at det Metafysiske ligger temmelig skjult hos en causeur som Montaigne. Men efter Alt, hvad vi have hørt i det Foregaaende, kan det ikke være tvivlsomt, at der bag hans Skepticisme og hans Eudæmonisme hæver sig en uendelig Baggrund, til hvilken han stedse direkte eller indirekte viser hen. Det er Ideen om Naturen i dens Højhed og Uendelighed, der i sin store Kæde ogsaa omslutter Menneskelivet som et enkelt Led. Sainte-Beuve har i sin Port-Royal (3e éd. II p. 412), hvor han i Anledning af Pascal kommer til at beskæftige sig med Montaigne, peget hen paa, hvorledes denne gennem sit Naturbegreb slutter sig til Grundtanken i de store metafysiske Systemer, særlig Hobbes og Spinoza. Modsætningen til Dualismen, Tilliden til Menneskenaturen og dens Kræfter maatte nødvendigvis føre et klart og livligt Hoved til den Grundvold, hvorpaa hele den moderne Verdensanskuelse hviler, selv om han ikke har udtalt denne i en filosofisk Formel.

Naturbegrebet gjorde os allerede tidligere Forbindelser mellem Montaignes Skepticisme og hans Moral forstaaelig. Men dette Begreb spiller saavel i det Smaa som i det Store en Hovedrolle hos ham. Er Talen f. Eks. om Sygdom, vil han ikke vide Noget af Lægerne; de forkvakle kun Naturen og hindre den i dens egen rette Udvikling; — ligesom ethvert andet Væsen har ogsaa Sygdommen sin bestemte Tid til at udvikle sig og til at afslutte sit Liv, og det er forgæves at gribe ind

her. Man skal lade Naturen raade; den forstaar Sagerne bedre end vi. I Naturens Orden maa man finde sig. Ligesom Verdensharmonien er vort Liv sammensat af Modsætninger, af forskellige Toner, som alle høre med i den store Sammenhæng, Sygdom og Død saavel som Sundhed og Liv. — Er Talen om Opdragelse, da gælder det ligeledes at lade Naturen have sit frie Løb: nature peut tout et fait tout! — Endelig hæver han ved Hjælp af Naturbegrebet selve sin Skepticisme. Den eneste Maade, siger han, ved hvilken man kan sikre sig mod at maale Tingene med en falsk Alen, er at gaa ud over de relative Sammenligninger og stille sig „vor Moder Naturen i dens hele Majestæt“ for Øje; den viser os en gennemgaaende og stadig Mangfoldighed, indenfor hvilken vi opdage os selv og Alt, hvad vi kalde stort; herved faa vi først det rette Begreb om Tingenes Størrelse. Uden en saadan absolut Maalestok anser Enhver sin Religion og sit Lands Forfatning for de eneste rigtige og kalder alt Andet Barbari, medens det dog snarere burde kaldes Barbari at indsnevre „vor store og mægtige Moder Naturs“ Kraft ved at drage vilkaarlige og tilfældige Grænser og Skranker. Det er desuden ogsaa umuligt; Naturen spotter vore Kunster og triumferer over vore kløgtige Paafund*). — Og med dette Naturbegreb staar endelig Montaignes Gudsbegreb i nøje Forbindelse. „Af alle menneskelige Meninger om Religionen“, siger han (liv. II chap. 12), „synes den mig at have mest Sandsynlighed og Forsvarlighed, der erkendte Gud som en ubegribelig Magt, Ophav til og Opholder af Alt, den absolute Godhed og Fuldkommenhed, der tager imod og

*) Ce n'est pas raison que l'art gaigne le poinct d'honneur sur nostre grande et puissante mere nature. Nous avons tant rechargé la beauté et la richesse par nos inventions, que nous l'avons du tout estouffee: si est ce que partout ou sa pureté reluict, elle faict une merveilleuse honte à nos vaines et frivoles entreprises. Liv. I chap. 30: Des cannibales.

bifalder den Ære og den Dyrkelse, som Menneskene, hver paa sin Vis, ydede ham, under hvilken Form, under hvilket Navn og paa hvilken Maade det saa skete.“ Vi se heraf, hvilken nøje Sammenhæng der er mellem Montaignes Verdensanskuelse og hans humane og tolerante Aandsretning. Tolerancen grunder sig hos ham ikke blot paa Skepticismen, men Forudsætningen om, at den evige og uendelige Natur ligger til Grund for og aabenbarer sig i Alt og Alle, maa nødvendigvis føre til den Erkendelse, at Ingen er afskaaret fra det Evige og Guddommelige, og at dette kan lægge sig for Dagen under utallige Former, som hver for sig have Ret til at udvikle sig med Frihed.

Montaigne var ikke, som Pascal i sin jansenistiske Iver mente, en Fejghedens og Sandselighedens Apostel, men en ædel og sund Natur. Han afspejler sig selv i sit Skrift baade efter sine gode og sine slette Sider, med elskværdig Naivetet. Hvilken Inderlighed, der boede i i ham, ses bl. A. af den Maade, hvorpaa han skildrer sit Venskabsforhold til Etienne de la Boétie*) (liv. I chap. 27). Dette Forhold bestod, siger han, i en fuldstændig gensidig Opgaaen af den Enes Vilje i den Andens, saa at Ingen beholdt Noget for sig selv, og Enhver kendte den Andens inderste Motiver**). „Naar jeg sammenligner

*) Nos ames ont charié si uniement ensemble; elles se sont considerees d’une si ardente affection, et de pareille affection, descouvertes jusques au fin fond des entrailles l’un de l’aultre, que non seulement je cognoissois la sienne comme la mienne, mais je me feusse certainement plus volontiers fié à luy de moy, qu’à moy.

**) Etienne de la Boëtie (1530—1563), Medlem af Parlamentet i Bordeaux, er især bekendt ved sin „Discours sur la servitude volontaire“, ogsaa kaldet „Contre un“, som han forfattede i sit 18de Aar (par maniere d’exercitation seulement, siger Montaigne), og hvori han med glødende Begejstring, skønt i en retorisk Stil, der stærkt minder om de Gamle, forkynder Læren om Alles naturlige Frihed og viser, at det er Menneske-

hele Resten af mit Liv med de fire Aar, i hvilke det har været mig givet at nyde hans kære Selskab og Omgang, saa staar det kun for mig som en Taage, som en lang og kedsom Nat". Venskabet var i det Hele det etiske Forhold, der mest laa for Montaigne; her gav han sig ganske hen uden at frygte for at miste sig selv. — Hvor sund en Natur han var, ser man af den Bemærkning, at Medgang altid stemmer ham til Alvor og Besindighed. „Jeg er frommere i Medgang end i Modgang. Lykken tjener mig til Tugt og Opdragelse, ligesom Ulykkerne og Revselserne for Andre; Heldet er mig en særlig Spore til Maadehold og Beskedenhed". (Liv. III chap. 9).

Med Nødvendighed maatte vi vende tilbage til Personen selv, efter tilsyneladende at have forladt ham for at fremstille hans Livsanskuelse. Hos Montaigne mindre end hos nogen Anden kunne begge skildres hver for sig. Men tage vi nu hele Fænomenet, da er det en karakteristisk Type for Renæssancen, vi her have for os. Fuldblodig og sanselig, og dog paa sin Vis rettet mod det Uendelige, bevægende Alt, og dog hvilende og nydende midt under Bevægelsens Hvirvel, glædende sig ved Oldtiden og dog med Fremtidens Tanke i sit Skød. I sin egen Tid blev Montaigne kun forstaaet af Enkelte*). Justus Lipsius kaldte ham den franske Thales, Kardinal du Perron kaldter hans Bog le bréviaire des honnêtes gens. I det 17de Aarhundrede stod Montaigne for Pascal

hedens egen Skyld, naar den bliver undertrykt, thi Undertrykkeren er kun En mod de Mange og vilde ikke have nogen Magt, naar disse ikke selv underkastede sig ham. Montaigne kalder ham Aarhundredets største Mand; senere har man ment, at det smukke Kapitel, i hvilket Montaigne omtaler sin afdøde Ven har gjort denne mere berømt, end hans egne Skrifter vilde have gjort.

*) Se Nisard: Précis de l'histoire de la littérature française. p. 211 f.

og Jansenisterne som den store Hedning, der klarere end nogen Anden har udtalt det naturlige ɔ: det syndige Menneskes Principer. Først i det 18de Aarhundrede kunde han finde beslægtede Aander. Voltaire stammer fra ham ved sin fine og smidige Ironi og skarpe Kritik. Rousseau udtaler, hvad Montaigne kun antyder, Nødvendigheden af at forlade det forfinede Kulturliv (Montaignes „nature sophistiquée et raffinée") og vende tilbage til den ægte, oprindelige Natur. Diderot forener endelig begge Elementer i sig og er derfor maaske den senere Forfatter, der har størst Lighed med Montaigne.

Vi have forsøgt at finde et System i Montaignes Essays; og med Systemet maa nødvendigvis følge en Kritik. Som vi have søgt at vise, er Montaignes Hovedtanke den samme, der trænger sig frem i hele Renæssancens Tænkning, Naturens Ide. Denne Ide fremtræder hos ham under en ejendommelig Form. Den danner den almindelige Baggrund, den sidste Forudsætning for hans Skepticisme; den er tillige den positive Magt, han ser virke i Alt, og for hvilken han overalt søger at berede Plads. Men der er dog, særlig naar vi betragte ham som Etiker, en afgørende Mislighed i hans Opfattelse af Naturbegrebet. Han ser det Naturlige som en umiddelbart henflydende Strøm, som en Slags Vegeteren, der hindres og forvanskes ved den bevidste Tænken og Virken. Deraf bliver igen Følgen, at Menneskets Tænken og Virken kun faar negativ eller indirekte Betydning, istedetfor at disse Funktioner dog ligesaavel som enhver anden maa have deres Plads og Betydning indenfor Naturen. Principet for den menneskelige Handlen maa netop findes ved at undersøge, hvilken Anvendelse af disse Funktioner der følge af Menneskets sande Natur. De staa altsaa ikke udenfor den uendelige Naturs Strøm, men ere selv Former for denne. Gennemføres denne Betragtning, da træder det aktive Element i Naturbegrebet klarere frem; istedetfor den umiddelbare Strømning træder nu den

bevidste Hengivelse og den energiske Udvikling af den i Naturideen antydede Opgave. Fra denne Side finde vi tildels Sagen opfattet hos Giordano Bruno, Montaignes yngre Samtidige, naar denne ligesom Platon ser Naturdriften som Udtryk for en ideal Uro, der ikke tillader Mennesket at hvile, førend det har erhvervet Harmoni og Forsoning ved Tankens og Villiens Arbejde og gennem Hengivelse til det Uendelige med den hele Personlighed*). Hos Bruno findes der derfor ingen saadan Modsætning som hos Montaigne mellem den endelige Tænken og Villen, som Intet kan udrette, og Anskuelsen af den uendelige Natur. Montaignes Skepticisme, som fra en anden Side set er et af hans Hovedfortrin, idet den befrier fra Avtoritetstroens Forudsætninger, har dog netop sin Grund i, at Naturideen hos ham, saameget den end er Basis for Alt, staar som en fjærn og mystisk Magt og ikke drages frem til konkret Gennemførelse i Virkeligheden.

Men det er naturligvis en ensidig Betragtningsmaade at se Montaigne som filosofisk Etiker. Han kommer kun til sin Ret, naar man ser ham i hans hele literær-

*) Heraf følger naturligvis ogsaa en anden Opfattelse af de afgørende etiske Problemer. Saaledes fastholder Bruno navnlig Angerens Realitet, hvilken Montaigne paa naturalistisk Vis nægtede. Men Bruno opfatter Angeren saaledes, at han ikke opgiver Immanensprincipet. Han antager intet absolut Ondt, ingen Fordærvelse af Menneskenaturen. Men uden Strid og Kamp, uden Modsigelse og Modstand kan det Sande og Gode ikke sejre: og det Onde er den negative Magt, der rejser Modsigelsen og gør Kampen nødvendig. Denne negative Magt maa ophæves; Sjælen vinder sig selv gennem Sønderknuselsen. Angeren er altsaa et Tegn paa Sjælens ideale Natur: den er som en lysende Gnist, der slaar ud af den haarde Flint og vidner om dens Slægtskab med Solen. — Det er klart, at det Principielle og Berettigede i Montaignes Polemik ikke benægtes ved Brunos Opfattelse; thi hin Polemik var rettet mod Angeren som fuldstændig Forvandling af Naturen.

historiske Betydning, og denne beror paa, at han ikke henvender sig til de Lærde og de ensomme Tænkere, men at han i et saa let, klart og livligt Foredrag, som endnu ikke var hørt i et nyere Sprog, rettede Talen til Enhver, som vilde høre ham, om ikke af anden Grund, saa dog for at underholde sig ved et saa behageligt Selskab som Montaignes Essays er.

Harald Høffding.

Literatur.

København, den 30te April 1876.

Kære Læser! Der var en Tid, da der blev gjort de oprigtigste Anstrængelser for at faa Ordet Causeur til at hænge fast ved mig. Hvad jeg end skrev, det var det bare Causerie. Gid der idag var blot Noget i mig af en Causeur; thi som Du ser mig, har jeg henved 40 Bind, indsendte til Anmeldelse, liggende foran mig, og kun 10 Sider at omtale nogle af dem paa — hvad Plads er der da til den Grundighed, jeg saa ganske mangler? Her ligge Bøgerne i to store Bunker paa min venstre Side, og med Din Tilladelse vil jeg flytte dem over til højre Side en for en for at give dem en kort Omtale, et Par orienterende Ord eller „en skødesløs Velsignelse“ med paa Vejen. Augier: Giboyers Søn. Det har længe hørt til mine Yndlingsstykker. Jeg saa det sidst i Florents, spillet af en fransk Trup, og Udførelsen, som endnu staar levende for mig, var ganske sikkert mindre kunstfærdig og mindre underholdende end den paa vort kongelige Teater. Men i én Henseende havde de franske Skuespillere Forrangen, de følte bedre Stykkets Patos, spillede mere i dets Aand. Naar Maréchal hos os gør Prøve paa sin Rigsdagstale, spiller Fremstilleren det saaledes, at Publikum ler ad det Komiske, som i Almindelighed ligger i, at en Mand staar og galer en Tale frem i en tom Stue; i Florents spilledes det, saa der derigennem faldt et komisk Skær over Talens Indhold. Giboyer var ogsaa der mindre rørende end hos os, til Gengæld mere farlig, mere samfundstruende. Hos os siger han om Ligheden: „Den har kun én sand Betydning, og det er den samme her paa Jorden som i Himlen: Enhver skal dømmes efter sine Gerninger“; i den franske Original siger han derimod: à chacun selon ses œuvres. Men dette

er den gamle Saint-Simonistiske Formel, som blev rettet polemisk mod ethvert Fødselsprivilegium, blandt Andet mod Arveretten, og denne Ytring forklarer, at Marquis'en i første Akt stempler ham som „Socialist“. Oversættelsen er iøvrigt særdeles vellykket, men da man nødvendigvis maa kende Augiers „Les effrontés“ for at have den rette Nydelse af dets Fortsættelse, „Giboyers Søn“, var det ønskeligt, om Oversætteren vilde levere en ligesaa omhyggelig Gengivelse af dette tidligere Drama. I det stakkels jagede Vildt, der lyder Navnet Giboyer, er det lykkedes Forf. at fremstille en Type. Det moderne franske Drama begynder med Figaro og ender med Giboyer. Afstanden mellem dem er lige et Aarhundrede; de betegne henholdsvis 1770 og 1870; de staa som to Statuer ved Indgangen til og Udgangen af en dramatisk Periode. Figaro er Proletaren, som har faaet Øjnene op i den aristokratiske Samfundsorden, som rører alle de syge Punkter med en let og sikker Haand, men som iøvrigt kun fører en Forsvarskamp imod de Mægtige, han tjener. Giboyer er Proletaren, som ved Revolutionen formelt er bleven indlemmet i Samfundsordenen og nu lidenskabeligt stræber at gøre sin Ret til en Realitet. Pengesavnet trykker ham, som Aristokraterne genere Figaro, men han arbejder; han er ikke som Figaro en ørkesløs og vittig Lakaj, han er med alle sine Laster og alt sit Smuds en stræbende Aand, et Geni, der under lykkeligere Omstændigheder havde kunnet blive en Karakter; han er en god Fader, der opdrager Maximilien til en Soldat i de Ideers Tjeneste, han ikke selv har kunnet indvie hele sit Liv. Giboyer repræsenterer Nutiden; Fremtiden tilhører hans Søn. — Man burde spille det Stykke i Norge, det vilde vist gøre Nytte deroppe. Jeg har her to Bøger, „Sagen Jaabæk-Riddervold i Højesteret“ og Riddervolds: „Mit Forsvar“ i samme Sag, som gøre et nedslaaende Indtryk ved Læsningen. Spørgsmaalet var det, hvorvidt Jaabæk kunde siges at have forhaanet den kristelige Religion; han havde anlagt Sag i Anledning af de mod ham udslyngede Beskyldninger og er bleven idømt Processens Omkostninger med 800 Kroner. Jeg skal afholde mig fra enhver Kommentar; det vilde næppe findes passende i Norge, om en Fremmed gav sig til at kritisere Kendelser af Landets Højesteret. Jeg skal kun anføre nogle Eksempler paa, hvad der i den høje Rets Votering er stemplet som Blasfemier. Jaabæk har i sin Folketidende sagt: En Hest i Kentucky, som troede, at „alt Kød er Hø“, bed af sin Ejers Øre; men

Ejeren antog det for at være en fejlagtig Anvendelse af Tekstens Ord. Hertil føjer Højesteret: En forargelig Anførsel af 1. Petr. 1, 24. — Jaabæk har sagt: Kristiania er den mest oplyste By, for den har det største Gasværk i hele Landet, „hvor Ilden aldrig slukkes“. Hertil føjer Højesteret: En spottende Allusion til Markus 9, 4 o. fl. — Da i 1868 en Bondevenneforening blev oprettet, skrev Jaabæk: „Der begynder at røre sig en politisk Bevægelse, endskønt Ligegyldigheden endnu er stor. Vaagn op Du, som sover!“ Hertil føjer Højesteret: Her er Bibelstedet: Vaagn op Du, som sover! Eph. 5, 14, bespottelig anvendt som et Opraab om Tilslutning til Jaabæks Bondevenforeninger. — Man ser, at en norsk Skribent af Bondepartiet maa være forsigtig med sine Citater af Bibelen. Men det er ikke alene den og dens Ord, den norske Højesteret tager i sin Varetægt mod uforsigtig Benyttelse, den samme Omhu vises de Lærebøger, ved Hjælp af hvilke der meddeles Skoleungdommen i Norge Religionsundervisning. Det hedder i Dommen: „Ligesom Jaabæk i det Hele røber en fuldstændig Ringeagt for den kristelige Troslære, saaledes taler han ogsaa nedsættende om den Bog, hvorefter Troslæren nu for Tiden meddeles og i lang Tid har været meddelt de Unge: Pontoppidans Forklaring. Denne skildres som en Bog, der udgør en Samling af forvirrede Dogmer, som ikke har sin Rod i Skriften o. s. v.“ For at forstaa dette maa man kende Jaabæks egne Ord. Han har i sit Blad skrevet:

„Religion er Menneskets Forhold til Gud og sine Medmennesker; den er aandeligt Liv. Præstelæren (Teologi) er Menneskenes Mening om Gud og Liv efter dette; den er Tro og Trosmaade. Bibelen indeholder blot Religion, „Forklaringen“ indeholder Præstelæren. Religion bør læses i alle Skoler, Forklaring ikke.

Det være langt fra mig at finde disse Definitioner og Fortolkninger hævede over Kritik, men blasfemiske kan jeg med min bedste Vilje ikke finde dem. Jaabæk er en simpel Mand, en Autodidakt; man kan endog uden at gaa ham for nær kalde ham en raa og lidet hensyntagende Mand; men man kan ogsaa gøre en saadan Uret, og jeg ser ikke rettere end at man har gjort ham en hel Del og gjort Forsøg paa at gøre ham endnu mere. Man tænke sig, at Modparten, da Sagen var for Byretten, som Eksempel paa Jaabæks Kristendomsfjendtlighed anførte følgende Passus af ham: „Den navnkundige engelske Tænker Stuart Mill har skrevet meget

og godt om, at Kvinden skal faa samme Ret som Manden og i det hele skal staa jævnsides med ham. Han kommer hvert Aar med Forslag til Parlamentet, at Kvinden skal faa Stemmeret“. Det manglede blot, at Jaabæk skulde være dømt som Antikristen for den Bemærkning! Dog, selv om man lader Rettens Kendelse staa ved sit Værd, har man Lov til frit at hengive sig til de højst respektstridige Stemninger, som Pastor Riddervolds Forsvarer, Hr. Advokat Berghs to Foredrag i Sagen fremkalde. Hr. Advokat Bergh er (med et folkeligt Udtryk) Guld værd og (med et tysk Udtryk) zum Küssen. Hvis det, han har paa Lager, ikke er den sande Veltalenhed, saa véd jeg ikke, hvad sand Veltalenhed er. Hvis det, han siger, ikke er et Udtryk for den ædleste Tænkemaade, saa véd jeg ikke, hvad ædel Tænkemaade er. Hvis den moralske Orden ikke holder i Norge, efter at have faaet en saadan Støtte, saa kan Hr. Bergh vaske sine Hænder i Uskyld; han har gjort, hvad han kunde, og sagt, hvad der var at sige. Hvis en Engel ikke er svævet ned fra Himlen og har souffleret ham, mens han talte, saa er det ikke dermed givet, at hans Tale savnede en allerhøjeste Inspiration. Efterat have givet en Udsigt over Jaabæks forskellige Virksomheder, udbryder han:

„Men alt dette er kun Aabenbarelser af det samme ene Sind, det samme ene Standpunkt, det samme ene Maal: det er Aandløshedens Talsmand, det er den krasse Materialismes Apostel, man i alle Tilfælde har for sig . . . . . Og mener man da, at dette er opfundet i Kongeriget Norge? Sidder man her rolig paa Bjærget og sér ikke Bølgerne, der fraade ved Bjærgets Fod? . . . . . Er man uvidende om den Vej, som Filosofien — Naturalisterne og Materialisterne — har betraadt, og hvis yderste Endepunkt er at lære Menneskene at forkaste som en gammel udlevet Fordom den Tro, at Mennesket er skabt i Guds Billede, for i det Sted at lære dem at se op til den i Træerne hængende Abekat (!) som Menneskets Stamfader — og det med Glæde, med Tilfredsstillelse, med Stolthed?“

Ikke sandt, jeg havde Ret i at sige, at Hr. Advokat Bergh ikke er daarlig? Han er endogsaa god, meget god, men i det andet Foredrag bliver han endnu bedre. Jaabæk havde som Svar paa Spørgsmaalet, hvad Mennesket er, anført Feuerbachs Sætning: Der Mensch ist, was er isst, og selv tilføjet nogle Ord til Forklaring. Jeg skal ikke dvæle ved dette løsrevne Ordspils Værd; det er i ethvert Tilfælde klart,

at det kan fortolkes paa mange Maader, men jeg vil kun bemærke, at den samme Tanke, som det slaar paa, forekommer hos mangfoldige Forfattere, som det her i København nu for Tiden er Mode at lyse i Kuld og Køn, f. Eks. bestandig hos Taine, der i den senere Tid endog akcepteres af de danske Bedsteborgere og nyder Protektion af „Dagbladet“. Ikke desmindre udbryder den norske Advokat i Anledning af hine Par tyske Ord:

Her har altsaa Jaabæk ligefrem stillet sig paa Feuerbachs absolut og uimodsigelig (?) materialistiske Standpunkt. Naar et saadant Angreb paa Menneskeslægten (!) fremkommer offentlig, saa ansér jeg mig — selv bortsét fra den særegne Frihed, Skranken ejer — blot i Kraft af de almindelige Menneskerettigheder (!), og fordi jeg betragter det som et filosofisk Overfald ogsaa paa mig personlig, berettiget til at træde op derimod og forsvare Menneskets aandelige Eksistense (!) . . . . . Feuerbach skulde ogsaa uden Tvivl finde det højst latterligt, om nogen af hans Disciple vilde opholde sig over en Modstander, der talte om noget sublimt i Kristendommen (!) eller i Menneskelivet (!!), eller om et forkrøblet Ideal — Altsammen for ham fiktive Begreber.“

Det være sagt i al Beskedenhed, at Hr. Advokat Bergh har for ringe Tanker om Feuerbach. Hr. Bergh har Lov til at betragte sig som „filosofisk overfaldet“ af den afdøde Tænker, men han har ikke Lov til at tillægge ham Synsmaader, han aldrig har havt. Ifald han kendte Feuerbach noget bedre, vilde han vide, at Feuerbach hele sit Liv igennem som Karakter betragtet var en glødende Idealist, at han ogsaa som Tænker hyldede en overvejende idealistisk Synsmaade og først i sin tredje Periode gik lige til Materialismens Grænse uden selv da at indtage det „absolut og uimodsigelig materialistiske Standpunkt“, hvorom Hr. Bergh tillader sig at fable. Og denne samme Feuerbach, som hvis Elev Hr. Bergh sikkert meget upassende betegner Jaabæk blot for at komme denne tillivs, skulde finde det latterligt, om man vilde tale om noget Sublimt i Kristendommen! Han, som allerede paa den første Side af Fortalen til „Wesen des Christenthums“ taler om Urkristendommen i de varmeste Udtryk! Han skulde endelig finde det latterligt at tale om noget Sublimt i Menneskelivet! Han, som, selv en heroisk Natur, holdt alt Stort og Heroisk højt i Ære, han, som, selv en kærlig og ophøjet Natur, altid talte med bevæget Varme om det mildt Ophøjede i Menneskelivet. Hvis Hr. Bergh

kan en Smule Tysk, burde han, for at berigtige sine Begreber, læse „Wesen des Christenthums“ igennem; han kunde da passende dvæle ved det Sted, der i Anledning af Madonnadyrkelsen skildrer Kærligheden imellem Søn og Moder. Han vil da opdage, at Feuerbach havde — for at bruge et stort Ord — næsten lige saa megen Idealitet og Begejstring som Hr. Bergh selv eller som Hr. Pastor Riddervold, ikke at tale om, at han skrev endnu bedre for sig. — Efterat have vendt Bladene i disse norske Pjecer, trykte med de grimmeste Typer paa et Papir, som minder om det, der forekommer i danske Bøger fra Pengekrisens Tid i Begyndelsen af dette Aarhundrede, gør det godt paany at lade Haanden glide ned over tykt og glat Velin. Her ligger 7.—8. Hæfte af Taines ypperligt skrevne, ypperligt illustrerede, fortræffeligt oversatte „Rejse i Pyrenæerne“. Jeg har rost Taine for tidt, til at turde begynde derpaa paany. Her følger et gammelt Hæfte af Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben (2. B.s 4de Hæfte), som jeg i et halvt Aar har ladet ligge i det Haab at faa Plads til at anbefale vore Læsere Professor Tyndalls „Udsigt over Naturopfattelsens Fremskridt“, en af de klareste og smukkeste Fremstillinger af Naturvidenskabens nuværende Standpunkt, man kan læse. Foredraget støtter sig især til Langes berømte „Geschichte des Materialismus“; det tager sig udmærket ud i Oversættelsen. Det er en sand Lykke for dets Forfatter, at han befinder sig i tilbørlig Afstand fra den norske Højesteret, ellers havde han ganske sikkert faaet „den i Træerne hængende Abekat“ i Hovedet; thi han slutter sig med levende Overbevisning til Darwin. — I Skumringen, Noveller af Vilhelm Bergsøe. Det er en smuk og underholdende Bog, som især indeholder én Fremstilling af sand Værdi, Skildringen af Københavns Bombardement 1807 i den første Novelle. Vi have adskillige Beretninger om dette Bombardement i Breve fra Øjenvidner som Kamma Rahbek og Andre; de allersidste Dage have bragt en ny i det lovende første Hæfte af N. C. L. Abrahams's: Meddelelser af mit Liv; vi havde ogsaa Fru Gyllembourgs lethenkastede Skildring i „De lyse Nætter“; men ingen tidligere Fremstilling kan i ringeste Maade sammenlignes med Bergsøes. Den er saa levende, saa føleligt sand, saa overordentlig malerisk og saa paalidelig i sine Detailler, at man føler, Forf. her har fundet et Æmne, der ganske ligger for hans Pen. Han er endnu mere Beskriver end Fortæller.

En Oversvømmelse, en Ildebrand, et Bombardement, det er Sujetter, som give ham Lejlighed til at glimre. Skade at den vakre Novellesamling har faaet nogen Ensformighed derved, at et og samme Motiv, den pludselige Kommen til Rigdom, er varieret i tre af de fem Fortællinger, hvoraf den bestaar. — Præsten i Krigen, Breve til en Ven fra en gammel Feltpræst; en god lille Bog, skreven med sand Følelse, megen Erfaring og i en smuk Aand. Man mærker paa hver Side, at man har med en ærlig og rettænkende Mand at gøre. Der er honnette Folk i alle Professioner. — L. Koch: Biskop Edinger Balle, en lærd og grundig historisk Fremstilling — men rent forskrækkelig bornert og ortodoks. Naar ville vi dog engang opnaa et fra et rationelt Standpunkt af udført Billede af Rationalismen og Oplysningstiden her i Danmark? Er det ikke mærkværdigt, at P. A. Heiberg og Malte Brun endnu ikke have fristet nogen sympatetisk Fremstiller? Hr. Koch kommer med let Hjærte bort over den Uret, som tilføjedes disse to betydelige Begavelser, som Danmark saa lidet havde Raad til at miste. Han siger med megen Ro (S. 50): „Et lille Land som Danmark maa i saadanne almindelige politiske og sociale Spørgsmaal følge den evropæiske Strømning, og den rodløse Frihedsbegejstring, der havde udviklet sig her, fordunstede let. M. C. Brun og P. A. Heiberg bleve omtrent dens eneste Martyrer af nogen Betydning?“ Man maa vel spørge, hvor mange Forf. vilde have, der skulde være blevet? Man skulde tro, at to saadanne Tab for „et lille Land som Danmark“ var nok. Erik Bøgh: Udvalgte Feuilletoner fra 1875. Skal jeg stiltiende lægge Bogen tilbage i Bunken igen? Det gaar næppe an at rose den, siden Forf. selv har Ordet nogle Ark forud, og negativ Kritik vilde visselig være endnu mindre paa sin Plads, hvis jeg ellers følte mindste Fristelse til en saadan; thi man plejer ikke at kritisere sine Gæster. Men kan jeg ikke i al Stilhed gøre Forf. min tavse Kompliment for hans mesterlige smaa Skildringer af H. C. Andersen og Ludvig Bødtcher, der sikkert er det Bedste, som er skrevet om de to Digtere som Privatpersonligheder? Og tør jeg ikke, da ogsaa Feuilletonerne debattere Spørgsmaalet om „Versene i vor Tid“, samtidigt med at jeg bevidner min Gæst min Grundenighed med ham i dette Punkt, udtale min Forundring over den haarde Dom, han fælder over de franske Vers. Hvad Rousseau, som næppe kendte det 16de Aarhundredes Digtere, har sagt om sin egen Tids

franske Poeter, kan være mere eller mindre sandt. Men nu den franske Poesi i dette Aarhundrede! Skulde den virkelig kunne betegnes som urytmisk eller umusikalsk? Hvad siger min ærede Gæst f. Eks. til en Strofe som denne af Hugo:

Cette figure en deuil
Paraît sur notre seuil
Et notre antique orgueil
  Sort du cercueil.
Ses fiers regards vainqueurs
Réveillent tous les coeurs
Les nids dans les buissons
  Et les chansons.

C'est l'ange du jour.
  L'espoir, l'amour
  Du cœur qui pense;
Du monde enchanté
  C'est la clarté.
  Son nom est France
  Ou vérité.

Hvor vil man vel finde engelske, tyske eller danske Vers med fastere Rytmegang og skønnere Melodi? — — Mere Velin! Baron Davillier's: „Spanien i den ældre og nyere Tid, 4de og 5te Levering. Prægtige Illustrationer af Alhambra! Overgivne Tegninger af spanske Tiggere og Bønder! Jo flere Pjalter, hullede Kapper, umulige Klædedragter og Hovedbedækninger, Karrikaturer og Fantasterier, Doré kan henkaste, des mere føler han sig vel tilpas. Det Fantastiske og Groteske er hans Sag. Han passer fortrinligt til at illustrere Rejser som Taines eller denne. Han har villet illustrere Bibelen og forvandlede den kun til Tusind og én Nat, han har prøvet paa at illustrere La Fontaines Fabler og opnaaede kun at oppuste disse fine smaa Digterværkers faste Konturer til det Formløse og Kolossale, han har forsøgt at illustrere Don Quixote, og hensatte ham og hans Sancho, bitte smaa, forsvindende i Størrelse midt i uhyre Horizonter eller plantede dem højt op paa en Klippe i et Hjørne af Tegningen, eller glemte dem rundt om i Skove, Afgrunde, Bjærglandskaber. Han sér med andre Ord overalt kun arkitektoniske Virkninger, Maaneskinseffekter, Landskabskarakterer og fantastiske Kostumer, ɔ: han er skabt for Rejsebeskrivelsen. — S. Kierkegaard: Dømmer selv! Til Selvprøvelse, Samtiden anbefalet. Dette er et efterladt, hidtil ubekendt Skrift, og man maa vel spørge, hvorfor det udgives saaledes uden et indledende Ord, der forklarer, om

det overhovedet var Forfatterens Hensigt at udgive det, og hvorfor det da i saa Tilfælde først udgives nu? — Hvor besynderligt tager ikke et Skrift af Kierkegaard som dette sig ud midt i Dagens Kampe! Det tilhører rimeligvis Tiden kort før Mynsters Død. Tonen er polemisk, men endnu ikke saa hvas som i „Øjeblikket". Allerede her vender dog Kierkegaard uophørligt Braadden ud mod Præsternes Pengeindtægt. Hensynet til, at de dog skulle leve, kommer ikke i Betragtning. Men hvor uvirkeligt hans Standpunkt end er, saa hævder han det med bidende Vid. Her en Prøve: „Der kommer Én, som forkynder Kristendommen — og hvis Levebrød, hvis Karrière det er — han siger til en Mand: „Du skal afdøe — det koster 10 Rd." „Hvorledes? 10 Rd.? Til hvem?" „Til mig, thi det er min Karrière at forkynde, at man skal afdøe." Mellem Gud (som fordrer: „Du skal afdøe") og mig, den Enkelte, det sølle Menneske, der nu skal til at bide i det sure Æble og afdøe, anbringes som (Forkyndelsens) Mellembestemmelse et Levebrød, et fedt og godt Levebrød for en Mand med Familie og Rang med Kancelliraader og Avancement". — Fire Hæfter (Januar—April) af det svenske Maanedsskrift „Nu, udgivet af Johan Grønstedt. Det har denne Gang Bidrag af Sverigs bedste Navne. I Februarhæftet udmærker sig særligt Digtet Dexippos af V. Rydberg; og hvert af Hæfterne indeholder denne Gang et Originaldigt af Grev Snoilsky, det sidste „Masaniellos Tarantella" har al hans Ungdomsdigtes Ild og maleriske Pragt, og „Villa Nardi" er et ved Versbehandling og Naturskildring lige udmærket lille Poem. Kun ét af Digtene, „Den sjuåriga", er uden Værd, det er en direkte Reminiscens af Swinburne's „A match". — La construction des tables de mortalité à l'aide des données de la statistique générale par H. F. Lund. Forf. gør her Rede for den Fremgangsmaade, han benytter sig af til Beregning af Middellevealderen og den sandsynlige Livsvarighed for hver given Alder. Siden Quetelet indførte Formlen $\frac{D}{P}$ (hvor D er Dødsfaldenes Antal, P Folkemængden) til Betegnelse af Dødssandsynligheden, er denne hidtil næsten udelukkende bleven benyttet. Nogle Statistikere have villet indføre en Additionsmetode i Sandsynlighedsberegningen, hvis Fejlslutninger Forf. paaviser, bl. A. ved følgende Eksempel: Sæt, at En deltager som Kombattant i 3 Slag, hvor Halvdelen af de Kæmpende hver Gang falder, da vil han efter

Additionsmetoden have en Sandsynlighed for at falde = $^3/_2$; det Absurde i dette Resultat ligger tydeligt for Dagen derved, at Tallet forudsætter Muligheden af Dødsfaldets Gentagelse; men Resultatet er desuden ligefrem urigtigt; Sandsynligheden bliver i dette Tilfælde = $^7/_8$. Som et nyt Bidrag til rationelt Grundlag for Livsforsikringsselskaber vil Afhandlingen sikkert have praktisk Betydning. Endnu kun et Par Ord om Jul. Lange's to Foredrag: Om Kunstværdi. Bogen indeholder en strængt sammenhængende og med stor Klarhed udtalt Teori, hvortil det er min Agt at vende tilbage. Idag kun dette: Bogen kan for det Første opfattes som en Protest, og det en kæk og dygtig Protest, mod den Overtro, at „Tekniken" i og for sig, den blotte Routine, skulde kunne meddele et Værk nogensomhelst i stræng Forstand kunstnerisk Værdi. Det er en Bog, som betoner det Menneskelige i Kunstneren og Kunsten som Evnernes og Kunstværdiernes Kilde, som hævder Kunstens inderlige Sammenhæng med det personlige Menneskeliv, idet den kun er Udtryk for Menneskesjælens Kærlighed til sine Omgivelser. „Vi bestaa", siger Forf., „aandelig talt af det, vi elske, ligesom vi . . . . . [lader os hviske det ganske sagte, for at det ikke skal høres i Norge], ligesom vi legemlig talt bestaa af det, vi ernære os med". Bogen kan dernæst opfattes som Protest mod den hos Kunstnerne og Publikum lige hyppige Overtro, at Fantasien, denne forgudede Evne, kan skabe noget Nyt af Intet, ɔ: mod den falske Forestilling om Geniet, der saa tidt har ført Kunstnerne til Dovenskab og aandelig Slaphed, at Geniet kan give Mere ud end det har taget ind. Hvad Forf. herimod siger, er som talt ud af mit Hjærte: „Det som vi til dagligdags kalde Fantasien i Kunsten, er ikke en skabende, men en kombinerende Ævne, det er den livlige, originale, dristige Idéforbindelse." Endelig er denne Bog — skjønt fri for ethvert Skolepræg — en positivistisk Protest mod den hele metafysiske Kunst- og Verdensbetragtning, den ældre Slægt hertillands har opdraget os i. Forf. paaviser træffende denne Anskuelses nære Slægtskab med Spiritismen. Det viser sig stedse tydeligere, at den yngre Slægt hertillands ud fra forskellige Nuancer i Grundanskuelsen arbejder i samme Retning — et godt Varsel for Arbejdets Udbytte.

Jeg har kun tilbage at korrigere nogle Trykfejl i Aprilhæftet: S. 2 L. 19: paa, læs: i; S. 60 L. 18: den tredje, læs: den fjerde; S. 122, L. 8 fr. n.: 78 Aar, læs: 48 Aar.

G. B.

Hvad er Ild?

Hvem det er, der oprindelig har fremsat ovenstaaende Spørgsmaal, vil man vel næppe nogensinde faa opklaret; kun saa meget tør nok anses for givet, at det maa have været et af disse underlige Fornuftvæsener, der ikke ere tilfreds med at tage Tilværelsen, som den er, men bestandig ville kigge bag Forhænget, bestandig ville vide, hvorledes Forsynets Maskineri er indrettet, og, ligesom Barnet, slaa Legetøjet itu, naar de ere kede af det, blot for at komme til at se ind i Værket.

Det var navnlig i Slutningen af forrige Aarhundrede, at Menneskeaanden blev greben af en uimodstaaelig Lyst til at slaa grumme meget af sit gamle Legetøj itu; den politiske Historie har nok at fortælle derom, Videnskabens Historie endnu mere. Det ubændige Menneskebarn, William Herschel, knuste saaledes med sit Kæmpeteleskop Krystalhimlen og de andre Himle, som Holbergs Skolemester lader Børnene opramse, og lod os faa et Indblik i det umaadelige Himmelrum, idet han afslørede os Fiksstjærneverdenens Mysterium. De tidligere barnlige, for ikke at sige barnagtige Forestillinger om vor Jords, eller i al Fald vort Planetsystems, store Betydning i Universet, bleve med ét Slag kuldkastede: fra at være det Midtpunkt, hvorom Alt drejede sig ikke blot i aandelig, men ogsaa i materiel Henseende, blev det reduceret til et ubetydeligt Led, et forsvindende Støvgran i det store Verdensalt, og selv vor mægtige Sol blev en beskeden lille Stjærne, et Lysatom i Mælkevejen — den Mælkevej, hvoraf Folkefantasien tidligere havde ladet den

„grønne Ost“ Maanen blive lavet. Paa samme Tid stillede Benjamin Franklin sig den Opgave, at udgrunde Tordenens Mysterium, idet han med en næsten ufattelig Dristighed og naiv Humor udæskede Lynet til Kamp med sig ved Hjælp af en Papirsdrage, og Resultatet blev, at han derved ikke blot fik løst Mysteriet, ved at paavise, at Lynet var en mægtig elektrisk Gnist, men at han lærte os at bekæmpe, ja endog delvis besejre det elektriske Uhyre, idet han skænkede Verden Lynaflederen. Faa Aar senere lykkedes det to italienske Fysikere, Galvani og Volta, at løfte en anden Flig af det Tæppe, der skjulte og endnu tildels skjuler den vidunderlige Naturkraft Elektriciteten for vort Blik, idet de opdagede den saakaldte Galvanisme eller Berøringselektricitet, som vi nu benytte til gennem de spinkle Telegraftraade at sende vore Tanker, man kunde gærne sige med Tankens Fart, til Jordens fjærneste Egne; og samtidig med, at Impulsen saaledes var given til at lette Tankeudvekslingen mellem Fjærntboende, lærte James Watt os, hvorledes vi kunde benytte Dampkraften til at udføre Kæmpearbejder for os, saa at vi tilsidst sattes istand til ved Jærnveje og Dampskibe at virkeliggøre Ideer om Forflyttelser i Rummet, der næsten minde om Æventyrdrømmene i Tusind og én Nat.

Det er endelig i samme mindeværdige Tidsperiode, paa den første franske Revolutions Tid, at Franskmanden Lavoisier skabte saa at sige en hel ny Videnskab, nemlig den moderne Kemi, idet han oplyste om, hvad en Forbrænding er i dette Ords videste Betydning; og medens Folkeviljen tvang Jordens Monarker til at sænke sig ned fra deres ophøjede Stader, maatte Ildkongen, denne gaadefulde Majestæt, der i Aarhundreder havde spøget i saa mange Hjærner og skabt saa mange Indbildningsfostre, finde sig i den ydmygende Behandling, at blive undersøgt paa den mest nærgaaende Maade, at blive vejet og maalt, prøvet og beregnet af denne vide-

lystne Naturforsker og hans mange Efterfølgere, saa at han Stykke for Stykke maatte udlevere sine tidligere indbildte Attributer, indtil han tilsidst stod i sin rene Nøgenhed for den menneskelige Videns ubarmhjærtige Domstol.

Det er Ildkongens Historie, jeg nærmest kommer til at skildre, naar jeg skal forsøge paa at forklare, hvad Ild er. Naar man skal fortælle en Konges Historie, er man let udsat for, saafremt det er en god Konge, Talen er om, eller i al Fald en Konge med Tilnavn den Gode, særlig at dvæle ved hans gode Gerninger, og er det en Monark, der har paadraget sig sin Samtids eller Eftertids Mishag, særlig at dvæle ved hans mindre gode, for ikke at sige onde Gerninger. Det er imidlertid slet ikke min Hensigt at dvæle ved Ildens Gerninger, hverken de gode eller de onde, de sidste har man desuden faaet mere end nok at høre om i den senere Tid; mit Formaal er af mere privat Natur, idet det gaar ud paa at give en Skildring af Ildkongens Personlighed, Betingelserne for hans Velvære og Eksistens, hans Oprindelse og Herkomst, kort sagt at skildre Ildens Natur og Væsen. Inden jeg imidlertid gaar over til at vise, hvorledes man opfatter Ilden for Øjeblikket, vil jeg først give en kort og sammentrængt Fremstilling af tidligere Tiders Opfattelse af dette gaadefulde Væsen, Æmne, Fænomen, eller hvad man nu foreløbig vil kalde det.

En af de ældste, og, i al Fald i digterisk Forstand, tillige skønneste og ejendommeligste Opfattelser af Ildens Oprindelse, træffer man i den bekendte Prometheus-myte. De overmodige Titaner, Herskerne i Underverdenens Kaos, Repræsentanterne for de voldsomme og ubændige Naturkræfter, bitre og haardnakkede Modstandere af det ordnende og lovbundne Princip, Olympens Guder, vare af disse nedstyrtede i Tartarus, hvorfra de dog idelig vedbleve at forurolige og angribe deres mægtige Overmænd, medens de samtidig laa i indbyrdes Splid

og Tvedragt, og saaledes afgave et helstøbt Sindbillede paa Ustyrligheden og Lovløsheden. Efter Grækernes Forestilling var det en Ætling af disse vilde Naturmagter, Prometheus, der skabte det første Menneske og senere skænkede Menneskene Ilden, som han hemmelig røvede fra Olympens Guder, idet han, som det hedder i Myten, bragte den til Jorden, „skjult i et Rør". En nærmere Udtydning og Forklåring af dette temmelig gaadefulde Rør, som Gemmested for Ild, mener man at have funden, idet det er bleven oplyst, at de gamle Indere benyttede sig af et Redskab til at frembringe Ild ved Gnidning, bestaaende af et Rør (rimeligvis indvendig forsynet med et let fængeligt Stof) og en Tap, der kunde drejes rundt i Røret. Fyrtøjet, hvis indiske Navn, Pramantis, maaske er Oprindelsen til Ordet Prometheus, har iøvrigt i næsten uforandret Form bevaret sig lige til vore Dage, idet man, før Tændstikkerne bleve opfundne, benyttede et ganske lignende Apparat, ved hvilket man, ved med et rask Slag at drive en tætsluttende Prop ned i en Metalbeholder, fik den indesluttede Luft stærkt sammenpresset og derved frembragt saa megen Varme, at der gik Ild i Tønderet paa Metalkassens Bund.

Som bekendt maatte Prometheus bøde haardt for den Velgerning, han havde vist Menneskene ved at skaffe dem Ilden, idet han af Olympens mægtige Hersker, Zeus, blev lænket til en Klippe, hvor en Ørn bestandig hakkede i hans Lever, efter Grækernes Forestilling Sædet for alle de onde Lyster og Tilbøjeligheder, indtil omsider Herakles befriede ham for hans Fangenskab og Lidelser.

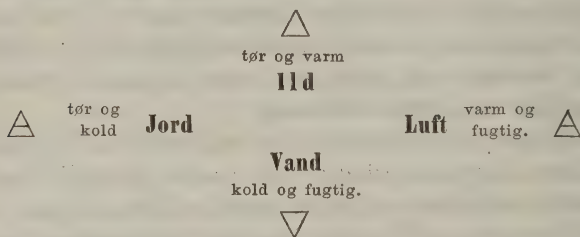
Saa vidt Ildens Oprindelse, vi skulle nu nærmere undersøge, hvorledes Ildens Væsen blev opfattet i Oldtiden.

En Opgave, hvis Besvarelse beskæftigede mange af Oldtidens Tænkere lige saa meget, som den endnu beskæftiger Nutidens, var det bekendte Spørgsmaal, hvoraf Jorden eller Verden er bleven skabt, Spørgsmaalet om Stoffernes Urform eller Urformer. Meningerne herom

vare oprindelig meget delte. Perserne betragtede saaledes netop Ilden som det eneste oprindelige Stof, hvoraf alle de andre vare blevne til, hvorfor det ogsaa i deres religiøse Forestillinger kom til at spille en Hovedrolle, saa at de tilbade Ilden som Sindbillede paa Guddommen; Ægypterne antoge derimod Vandet for Oprindelsen til Alt, en Anskuelse, som man ogsaa træffer hos Inderne, skønt disse oprindelig antoge flere Stoffer, nemlig Ilden, Vandet, Luften, Jorden og Æteren, som Urstoffer eller Elementer, hvoraf alle andre vare opstaaede, og hvorved de ledes til den rigtige Opfattelse, at ved Døden vendte Legemet atter tilbage til de Elementer, hvoraf det var opstaaet, hvilken Forestilling rimeligvis har ført dem til den Behandling af de Dødes Legemer, som nu atter staar paa Dagsordenen, nemlig Ligbrændingen, for ved Ildens Hjælp hurtigere at sætte det livløse Legeme i Stand til at opfylde det nævnte Formaal.

Aldeles lignende Anskuelser om Stoffernes Oprindelse og Ildens Betydning finder man hos de græske Filosofer; Heraklit fra Ephesus opfatter saaledes Ilden, Thales derimod Vandet som Urstoffet, medens Anaksimenes antog, at Luften var Oprindelsen til Alt, idet Ilden opstod ved dennes Fortynding, Vandet ved dens Fortætning. Den bekjendte Filosof Aristoteles, hvis Lære og Anskuelser bleve de eneherskende i den følgende kristne Tidsalder, ja paa visse Omraader har holdt sig næsten lige op til vore Dage, heldede i denne Henseende nærmest til Indernes ældste Anskuelser om flere Elementer; kun udelod han et af disse, nemlig det femte Element (essentia qvinta, deraf Benævnelsen Kvintessensen), Æteren, som mærkelig nok i den senere Tid paany, i al Fald midlertidig, er optaget i den videnskabelige Sprogbrug, som Betegnelse for et gaadefuldt Noget, der maa antages at opfylde saa at sige hele Universet. Aristoteles antog altsaa Ild, Luft, Vand og Jord som Oprindelsen til Alt, og denne Lære blev efterhaanden den eneherskende baade

hos Grækerne og Romerne, senere hos Araberne, der i det 6te Aarhundrede efter Kristus oversatte Aristoteles' Skrifter, og endelig i de evropæiske Lande hele Middelalderen igennem, idet Skolastikerne særlig støttede og udvidede denne Lære, væsenlig fordi den hidrørte fra Aristoteles, der, skøndt Hedning, havde fundet Naade for Kirkens Øjne, hvorfor han ogsaa benævnedes „Christianus ante Christum" (en Kristen før Kristus). Man tillagde nu disse fire Elementer visse Egenskaber, ligesom man ogsaa indførte bestemte symbolske Tegn for dem, saaledes som nedenstaaende Skema viser, hvor de tillige ere opstillede efter deres Modsætninger og Overgangsegenskaber.

Det vil heraf ses, at Ilden, hvis symbolske Tegn, en Trekant med opadvendt Spids, minder om Flammens Form og Opadstræben, har Tørheden fælles med Elementet Jord, Varmen fælles med Luften, medens dens Modsætning Vand, hvis Tegn er en Trekant, der vender Spidsen nedad, som Betegnelse for det Nedadstræbende, Vandets Fald og Synken, har de modsatte Egenskaber, Fugtighed og Kulde. Slipper Ilden altsaa sin Varme ɔ: „gaar ud", og bliver kold, da bliver den til Jord ɔ: Aske, slipper den sin Tørhed og bliver fugtig, bliver den til Luft. Paa denne Maade blev Forbrændingen forklaret, og paa lignende Maade forklarede man sig Vandets Fordampning og Frysning ved at antage, at det blev til Luft (Damp), naar det slap sin Kulde og blev varmt, medens det blev til Jord (Is), naar det slap sin Fugtighed og blev tørt.

Denne aristoteliske Lære om de fire Elementer holdt sig uforandret hele Middelalderen igennem, først paa Reformationens Tid, da Avtoritetslænkerne begyndte at løsnes, vovede man at rejse Tvivl om disse Paastandes Rigtighed, og efterhaanden som den eksakte Forskning udviklede sig og oplyste om Stoffernes sande Natur og Beskaffenhed, lærte man at indse, at hverken Ild, Luft, Vand eller Jord vare Elementer, idet man ved Benævnelsen „Element“ forstod et Stof, som man ikke var i Stand til at dele i andre, indbyrdes forskellige Stoffer. Men længe efter at man i Videnskabens Verden havde opgivet Troen paa de fire Elementer og den aristoteliske Ufejlbarhed og fuldstændig godtgjort det Fejlagtige i disse Paastande, holdt disse taagede Begreber sig dog endnu, i Kraft af deres Ælde, i den store almene Bevidsthed, ja det er ikke ret mange Aar siden, at man ikke tog i Betænkning i de første Bøger, man forelagde Barnet, at fremsætte den vitterlig usande Lære om de fire Elementer. For Øjeblikket er det kun Digterne, der have Hævd paa at lade „Elementerne“ i Ordets aristoteliske Betydning „rase og kæmpe“.

Saalænge den aristoteliske Elementlære var den herskende, slap man meget let over Besvarelsen af det Spørgsmaal, hvad er Ild? idet man ganske simpelt svarede: Ilden er et Element. At denne Forklaring imidlertid langtfra var nogen udtømmende Forklaring, fik man mere og mere at føle, efterhaanden som man underkastede Forbrændingen en nærmere Overvejelse og grundigere Undersøgelse. At ikke alle Stoffer fængede og brændte lige let, havde Erfaringen tidligt oplyst om; man vidste, at der gik let Ild i Stoffer som Svovl, Talg, Olie o. lign., mindre let i Træ og vanskeligere i Metallerne, som man dog vidste kunde bringes til at brænde, naar man blot raadede over tilstrækkelig Varme. Idet man nu støttede sig til den aristoteliske Lære, mente man, at Grunden til, at visse Stoffer brændte lettere end andre, var den, at

de indeholdt mere „Ildstof“, og Ilden eller Ildstoffet blev saaledes ligesom de tre andre Elementer, Luft, Vand og Jord, opfattet som noget Materielt, som Noget, der kunde vejes og maales. Naar Træ eller Metal brændte, var det altsaa Ildstoffet, der forlod det, og Asken, der blev tilbage, var Jordstoffet; ja man udtrykte sig endogsaa billedlig saaledes, at Ilden var Stoffets Sjæl, Asken dets Legeme. Ethvert Metal var altsaa ifølge denne Anskuelse et sammensat Stof, Metalasken derimod et Element eller enkelt Stof. Da nu Svovlet ved at brændes, navnlig naar det var fuldkomment rent, ingen Aske gav, antog man Svovl for at være det rene Ildstof, den legemliggjorte Ild, og man sagde nu, at Betingelsen for, at et Stof skulde brænde, var den, at det indeholdt Svovl; det lettere antændelige Træ maatte derfor indeholde mere Svovl end Metallerne, der vanskeligere lode sig antænde. Efterhaanden, som man imidlertid bedre lærte at undersøge Stofferne, særlig Metallerne, følte man snart det Uholdbare i Paastanden om, at de nødvendigvis skulde indeholde Svovl, for at kunne forvandles til Metalaske, og samtidig begyndte man ogsaa at rejse Tvivl om, hvorvidt Ilden kunde opfattes som noget Materielt, altsaa som Noget, der, ligesom de andre Elementer, var underkastet Jordens Tiltrækning. Selve den Mand, der oplyste Verden om Tiltrækningskraften, og lærte os, hvad Fald og Vægt vil sige, har ogsaa leveret et lille Bidrag til en korrektere Opfattelse af Ilden, end den aristoteliske; i sin Lyslære udtaler nemlig den berømte Tænker Isaac Newton sig saaledes:

„Opstaar ikke Ild, naar et Legeme ophedes saa stærkt, at det udsender Lys i rigelig Mængde? Hvad er nemlig rødglødende Jern andet end Ild? og er ikke et Stykke brændende Kul det Samme som glødende Træ? Er ikke Flammen en Damp, Røg eller Uddunstning, opvarmet til Rødglødhede, det vil sige til en saadan Varme, at den bryder i Brand? Stofferne brænde jo nemlig ikke med

Flamme, uden at de udsende rigelig Røg, og det er denne Røg, som brænder i Flammen. — — Smeltede Metaller brænde ikke med Flamme paa Grund af Mangel paa tilstrækkelig Røg, Zink dog undtagen, der ryger stærkt og derfor brænder med Flamme. Alle flammende Stoffer som Olie, Talg, Voks, Træ, Stenkul, Beg, Svovl, gaa under Forbrændingen helt op i brændende Røg, og denne Røg viser sig, naar Flammen slukkes, meget tyk og synlig og lugter undertiden stærkt, men under Forbrændingen taber den sin Lugt, ligesom ogsaa Flammens Farve retter sig efter Røgens Beskaffenhed. — — Rødglødende Røg kan derfor kun vise sig som Flamme“.

Ogsaa paa dette Omraade var Newton et godt Stykke forud for sin Tid, idet han opfattede Forbrændingsfænomenet baade langt skarpere og klarere, end sine Samtidige, og tillige langt selvstændigere; simpelt og naturligt skildrer han Fænomenet, saaledes som han ser det, uden at lade sig forstyrre af tidligere Avtoritetspaastande, og uden at indsvøbe sin Fremstilling i dunkle Talemaader.

Helt og holdent kunde man dog ikke frigøre sig for den nedarvede Forestilling, at der var et vist Noget, der under Forbrændingen forlod det brændende Legeme, kun var man paa det Rene med, at det hverken var Svovl eller Ild. Hvad dette gaadefulde Noget var, vidste man derimod ikke; men, som det saa tidt gaar, følte man en vis Hvile og Tilfredsstillelse ved i al Fald at give det et Navn. Det er den tyske Kemiker Stahl, der i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede foreslog at kalde det Stof, der forlod et Legeme under Forbrændingen, for Flogiston, der saaledes paa en Maade blev en Afløser for den aristoteliske Ild, som efterhaanden gik rent i Glemmebogen. Ret karakteristisk er det, at ligesom man tidligere havde ment, at Svovlet var det legemliggjorte Ildstof, saaledes ledede nu enkelte Kemikere til den Antagelse, at det, man kalder Sod eller Kønrøg, som opstaar, naar en Flamme oser, var noget nær rent Flogiston.

Der var imidlertid en Omstændighed ved Forbrændingen, der i høj Grad generede Datidens Kemikere, og tilsidst omstyrtede Flogistonteorien, nemlig den, at Asken, der blev tilbage efter Forbrændingen af Metallet, vejede mere end Metallet selv. Tidligere havde man ment at kunne forklare Fænomenet enten ved at antage, at den aristoteliske Ild, der forlod Stoffet under Forbrændingen, havde en opadstræbende Tilbøjelighed og derfor gjorde det lettere, saalænge den var i Forbindelse med det, eller ogsaa ved at antage, at der under Forbrændingen blev tilført Metallet et gaadefuldt Noget, et Ildstof, fra Ilden; to Forklaringer, som altsaa stode i fuldstændig Strid med hinanden. Stahl, og i det Hele taget Tilhængerne af Flogistonteorien, opgave dels ganske at forklare dette Fænomen, idet de sagde, at det henhørte mere under Fysikens end under Kemiens Omraade, eller ogsaa gav de sig af ren Fortvivlelse til at antage, at deres Flogiston, ligesom den aristoteliske Ild, havde negativ Vægt, altsaa blev frastødt af Jorden i Stedet for som de andre Stoffer at blive tiltrukket.

Endelig var der endnu en Omstændighed ved Forbrændingen, som man, hvor gærne man end vilde det, ikke godt kunde overse eller lade upaaagtet, og det var den, at Luften nødvendigvis maatte have fri Adgang til Stoffet for at det skulde kunne brænde. Den eneste Forklaring, man i saa Henseende opstillede, var den, at Luften blot hjalp til at skaffe Flogistonet bort, et meget utilfredsstillende Svar paa Spørgsmaalet, men et bedre kunde man ikke give uden helt at bryde med den engang rodfæstede Forestilling, at der ved Forbrændingen foregik en Sønderdeling og Adskillelse af Stoffet i dets Bestanddele. Hertil kom, at man først meget sent havde begyndt at anstille Undersøgelser over Luftarterne; først efter at Toricelli i Aaret 1643 havde konstrueret Barometret og paavist, at Luften havde Vægt, var Opmærksomheden begyndt at blive henledet paa disse Stoffer, og

den engelske Fysiker Boyle var en af de Første, der opsamlede en Luftart i en Beholder, men rigtignok paa en temmelig besværlig Maade. Han udviklede nemlig den brændbare Luft, vi nu kalde Brint, ved at komme Jernstumper i en Flaske, der var fyldt med fortyndet Svovlsyre, og derpaa vende den om og stikke Mundingen af den ned under Overfladen af noget andet Svovlsyre, der var anbragt i en større Beholder; den udviklede Luft drev da efterhaanden Vædsken fra Flasken ud i Beholderen. Kort efter foreslog St. Paulskirkens bekendte Bygmester, Christof Wren, en anden Maade at opsamle saadanne Luftarter paa, ved nemlig at binde en Blære til Flaskens Hals, og det lykkedes ham saaledes at opfange den tunge Luftart, man nu kalder Kulsyre, ved efter Boyles Angivelse at helde Edike paa Østersskaller.

I Almindelighed antog man, at de forskellige Luftarter, som man paa denne Maade blev bekendt med, vare Modifikationer af den atmosfæriske Luft, hvor forskellige end deres Egenskaber viste sig at være, og man kaldte dem derfor fordærvet Luft eller mefitisk Luft; ja selv den engelske Kemiker Priestley, der har saa store Fortjenester af Studiet af Luftarterne, og som opdagede flere af dem, havde oprindelig den samme Anskuelse. Priestley er den Første, der fandt paa at opsamle de udviklede Luftarter paa den Maade, man nu anvender, ved at lade dem boble op i en selvstændig Beholder, fyldt med Vand eller en anden Vædske, og anbragt paa en saakaldt Bro med Mundingen nedad og nedsænket under Overfladen af en lignende Vædske i en større Beholder; en meget væsenlig Forbedring af Boyles Fremgangsmaade, og som i høj Grad lettede og fuldstændiggjorde Undersøgelserne. I 1772 lykkedes det Priestley paa denne Maade at fremstille en ejendommelig Luft, ved i en lukket Beholder at opvarme den røde Aske, der fremkommer ved Kviksølvets Forbrænding, og i 1774 gjentog han Forsøget, efter at han ved et Besøg hos Lavoisier i Paris

havde forskaffet sig den paa den Tid temmelig sjældne Kviksølvaske i ren Tilstand. Den Luft, som han paa denne Maade fremstillede, havde den mærkelige Egenskab, i høj Grad at lette Forbrændingen: en svagt glødende Træspaan brød saaledes i denne Luft ud i klar Flamme, og selv en Staalfjeder kunde bringes til fuldstændig at forbrænde i den. Priestley, der var en ivrig Tilhænger af Flogistonteorien, og lige til sin Død 1804 vedblev at være dens mest udholdende Forsvarer, opfattede denne Luft som en Modifikation af den almindelige atmosfæriske Luft, idet han antog, at det var atmosfærisk Luft, der var frigjort for Flogiston, hvorfor han kaldte den deflogistiseret Luft.

Denne mærkelige Luft, som Hans Christian Ørsted senere benævnede med det korte og betegnende Udtryk Ilt, havde imidlertid den svenske Kemiker Scheele fremstillet paa samme Tid som Priestley, men ad anden Vej, og med det Samme paavist, at den atmosfæriske Luft indeholdt denne og en anden Luftart, som han kaldte fordærvet Luft, og som vi nu kalde Kvælstof. Ved nemlig at brænde et Stykke Fosfor i almindelig Luft, som var indesluttet i en Glasklokke, hvis Munding forneden var afspærret ved Hjælp af Vand, fik han at se, at Vandet efter Forbrændingen steg et Stykke op i Klokken; den Luft, der nu var tilbage, og som indtog et Rum af omtrent fire Femtedele af den oprindelige Lufts, kaldte han som sagt fordærvet Luft, fordi der ingen Forbrænding kunde foregaa i den. Hvad der imidlertid var bleven af Luftens anden Bestanddel, Ilten, eller Ildluften, som Scheele kaldte den, lykkedes det ham ikke at paavise ad Forsøgets Vej; han opstillede blot den Formodning, at Ilten under Forbrændingen havde forenet sig med Flogiston og dannet „Varme“, som derpaa var undvegen gennem Glasvæggene.

Uagtet disse Opdagelser og Iagttagelser tydelig nok syntes at vise hen paa den rette Forklaring af Forbræn-

dingen, vare endog selve Iagttagerne altfor hildede i Avtoritetstro til at kunne slippe Flogistonteorien, og foretrak derfor, som man ser, hellere at hjælpe sig med kunstige Gisninger, end at tage fat paa Sagen fra Roden af. Da var det, at Lavoisier fremstod, og ved den Maade, han opfattede Forbrændingen paa, fremkaldtes en fuldstændig Revolution i den kemiske Verden. Hidtil havde man, som ovenfor omtalt, antaget, at Stofferne ved Forbrændingen bleve sønderdelte, og man havde derfor anset Metallerne for sammensatte Stoffer, Metalaskene for enkelte. Lavoisier vendte op og ned paa disse Anskuelser, idet han paastod, at ved Forbrændingen foregik der i Stedet for en Adskillelse tvertimod en Forening af Stofferne, idet det var den i Luften indeholdte Ilt, eller Oksygenium som han kaldte den, der forenede sig med Stoffet, ikke Flogiston, der forlod det, hvorved han tillige paa en simpel og naturlig Maade forklarede Grunden til, at Metalasken var tungere end Metallet selv; men han fremkom som Følge deraf tillige med den Paastand, at Metallerne vare enkelte Stoffer, Asken af dem derimod et sammensat Stof.

Det var i 1774, at Lavoisier fremsatte sin nye Forbrændingslære, der i Begyndelsen mødte stærk Modstand saagodt som fra alle Kanter; men baade paa Grund af dens Klarhed, og navnlig fordi den blev stadfæstet ved talrige nye Iagttagelser, vandt den snart flere og flere Tilhængere, og inden Aarhundredets Udløb var Priestley, der i sin gamle Alder var udvandret til Amerika, saa godt som dens eneste Modstander. Desværre opnaaede Lavoisier selv knap nok at se sine Paastande blive anerkendte af den videnskabelige Verden, end sige at se Resultaterne af sine fortjenstfulde Arbejder og Undersøgelser, da han 1794, kun 51 Aar gammel, faldt som et Offer for det franske Rædselsherredømmes Skændselsgerninger.

Ved Lavoisiers klare og forstandige Hypotese var

man saaledes endelig slaaet ind paa den rette Vej, der omsider skulde føre til Løsningen af Spørgsmaalet om, hvad Ild er, for saa vidt man fra nu af var i Stand til at gøre sig fuldstændig Rede for den Rolle, de forskellige Stoffer spillede under selve Forbrændingen, og det selv ved Forbrændinger af mere sammensat Natur. Som Type for den Slags Forbrændinger, man kunde kalde de dagligdags, som Eksempel paa den Ild, vi stadig benytte, enten til Belysning eller Opvarming, kan den almindelige Stearinlysflamme benyttes, og jeg vil derfor anmode den ærede Læser om at tænde sit Lys, hvis Flamme vi nu i Forening ville nærmere studere, idet Lavoisier er vor Vejleder.

Man bliver da for det Første let vár, at Flammen bestaar af tre Dele eller Etager, nemlig en mørk Stueetage, en glimrende belyst første Sal og en svagere oplyst, grøngul Kvist. Stuen er temmelig kølig, i al Fald saa kold, at et Krudtkorn kan bringes derind uden at eksplodere, første Sal er meget varmere, men allervarmest er der paa Kvisten i den grøngule yderste Del af Flammen eller „Sløret“, som det ogsaa kaldes, hvorom man let overtyder sig ved i Flammen at holde en fin Metaltraad; denne vil da lettest bringes til Glødning ved at holdes i den ydre, svagt lysende Del.

Efter at have betragtet Bygningen udvendig fra, ville vi derefter tage dens indre Dele i nærmere Øjesyn, men for at gøre det saa bekvemt som muligt, ville vi først, efter den engelske Fysiker Faradays Anvisning, forsyne os med et simpelt og billigt lille Apparat, nemlig med et lignende som det, Vinhandlerne benytte, naar de skulle føre Vin fra en Tønde over i en anden, en saakaldt Hævert. Denne kan man selv let lave sig af et omtrent otte Tommer langt Glasrør med en indvendig Vidde af $^1/_4$ Tomme, som man bøjer ved at opvarme det i Flammens varmeste Del, eller endnu bedre i en Spiritusflamme; og saaledes, at den ene Gren gøres omtrent

dobbelt saa lang som den anden. Ved Hjælp af dette Instrument kan man nu skaffe sig at vide, hvad der findes i de forskellige Etager, og vi ville da begynde med Stueetagen, idet vi holde Mundingen af den mindre Gren ind i denne, tæt over Vægen, medens den anden Gren munder ud i et tomt, godt aftørret Vandglas. Da Glas er en meget slet Varmeleder, kan man under Forsøgene godt holde Hæverten umiddelbart i Haanden, uden at udsætte sig for at brænde Fingrene. Efter kort Tids Forløb vil man da faa at se, at der fra den mørke Del af Flammen vandrer nogle hvidlige, tunge Dampe gennem Hæverten over i Glasset, som de efterhaanden fylde. Ved dernæst at holde Mundingen af Røret op i den lysende første Etage af Flammen, vil man paa samme Maade kunne faa et andet Glas fyldt med en mørk Røg, og ved endelig at holde Mundingen et lille Stykke over Flammens Spids, vil man iagttage, at Røret indvendig beslaar sig med Dug, medens samtidig et tredje Glas, hvori den anden Gren af Røret munder ud, tilsyneladende forbliver tomt, skøndt det i Virkeligheden fyldes med en særegen tung Luftart, som imidlertid er usynlig, da den, ligesom den atmosfæriske Luft, som den paa Grund af sin større Vægtfylde fortrænger af Glasset, er fuldstændig klar og gennemsigtig.

Inden vi nu gaa over til nærmere at undersøge, hvad der findes i de tre Glas, ville vi i Korthed gøre Rede for, hvad der foregaar i Flammens tre Etager. I denne tilsyneladende saa stille og rolige Bygning udfolder der sig et Liv og en Virksomhed, som det, skønt den paa Grund af vore begrænsede Sanseredskaber rent undgaar vor Opmærksomhed, dog, takket være Lavoisier og hans Efterfølgeres Bestræbelser, er lykkedes saa godt som fuldstændig at afsløre. Det er, om man saa vil, et Bortførelsesdrama i stor Stil, som her foregaar. Elskeren i Stykket er vor gamle Bekendt Ilten, og han opholder sig, som det sig hør og bør, udenfor Huset, i Luften,

som Scheele oplyste os om ved sine Forsøg. Han er — det er det Bedste at tilstaa det straks, saa er det overstaaet — opsat paa samtidig at bortføre to Skønne paa én Gang; lad os altsaa kalde det et tyrkisk Elskovsdrama. Den ene af disse er et sylfideagtigt Væsen, som Ørsted kaldte Brint, det letteste Stof, man kender, den anden er af mere materiel Natur og kaldes Kulstof, men ynder at optræde i allehaande Forklædninger, snart tarvelig og beskeden som almindeligt Kul eller ogsaa som Grafit i vore Blyanter og vort Kakkelovnspulver, snart pragtfuld og glimrende i Skikkelse af Diamant. I Lysstammen, i det faste Stearin, ere disse to Skønne tilstede, inderligt forbundne, men i krystalliseret Dvaletilstand, ligesom Prinsessen i Eventyret. Først ved Ildens Hjælp, idet Lyset tændes, kaldes de til Liv og Virksomhed. Ved Varmens Paavirkning forlade de deres stivnede Tilstand, blive flydende, benytte Vægen som Trappe, og vise sig i Stueetagen i luftformig Tilstand, og saaledes se vi dem i vort første Glas. Det er Stearindampe, som det er fyldt med, det er med andre Ord Brint-Kulstof i luftformig Tilstand, i Begreb med at skilles ad, for at indgaa Forbindelsen med Ilten; nærm blot en Flamme til Glassets Munding — og Forbindelsen er tilvejebragt i et Nu, en høj Lue slaar op af Glasset, Ilten har bortført de to Skønne, kun paa Glassets Bund og Sider findes maaske endnu nogle Levninger af Stearinet, som er holdt tilbage paa Grund af Afkølingen og Vedhængningen til Glasset.

Vi skulle nu se, hvorledes den samme Bortførelse foregaar i selve Lysflammen. I den mørke, kølige Stue er selve Brinten og Kulstoffet altsaa tilstede; Ilten styrter nu ude fra lige løs paa dem. Som senere nærmere skal oplyses, opstaar der betydelig Varme, naar to Stoffer forene sig. Det er denne Varme, der i den følgende Etage faar Kulstoffet til at gløde, og derved frembringer det stærke Lys paa dette Sted; det er ogsaa derfor, at

Belysningsstoffer, der ere rige paa Kulstof, lyse stærkere end andre. Efterse vi nu det andet Glas, saa opdager man let, at det er fyldt med en Masse fint, sort Støv, og det er væsenlig Kulstof, som vi her have opsamlet og hindret fra at forene sig med Ilten. Det Samme foregaar, naar man paa anden Maade forhindrer Kulstoffet fra at indgaa Forbindelsen med Ilten, enten ved at stanse eller hæmme Lufttilstrømningen og altsaa ogsaa Ilttilstrømningen, eller ved at afkøle Flammen og derved hindre Glødningen. Vor Lampe oser saaledes, naar vi holde for Risten under Glasset, eller naar den er tilstoppet af Smuds, og naar vi fra et Kupévindu se Lokomotivets Skorsten udkaste Røg, saa er Fyrbøderen ifærd med at kaste Brændsel paa Ilden, hvorved Flammen i Ovnen afkøles, den sorte Skønnes Forbindelse med Ilten forhindres, og i sin Ærgrelse falder hun som Kulstøv ned paa sine Omgivelser. I Flammens øverste Etage gaar det hedest til, her indgaas nemlig den fuldstændige Forbindelse baade mellem Ilten og Brinten og mellem Ilten og Kulstoffet efter at det er bragt til Glødning*).

Bortførelsen er nu fuldbyrdet, de to luftformige Par, Ilt-Brint og Ilt-Kulstof svæve bort i Luften, hvis de da ikke forhindres derfra ved menneskelige Snarer, som vor Hævert. Ved vort tredje Forsøg med denne iagttog vi, at Hæverten indvendig beslog sig med Dug, der endog som Draaber kan falde ned i Flammen under Forsøget; det er netop Ilt-Brinten, som vi her have fanget. Forbindelsen Ilt-Brint er nemlig i sin usynlige Tilstand ikke andet end Vanddamp, som, naar den afkøles, bliver til Dug, til Vand. Det samme Fænomen se vi hver Aften, naar vi, efter at have tændt vor Petroleumslampe, sætte det indre Glas over den, det vil da, naar det er tilstrækkelig

*) I den nærmeste Fremtid kan maaske ventes nærmere og nøjagtigere Oplysninger om Flammens Natur, navnlig dens Evne til at lyse, hvortil den engelske Kemiker Dr. Frankland har givet Impulsen.

koldt, indvendig beslaa sig med en kortvarig Dug. Undersøger vi nu endelig vort tredie Glas nærmere, saa have vi her det andet Par, Ilt-Kulstof. Se dem kunne vi ikke, i deres luftformige Tilstand ere de usynlige ligesom Vanddampen, og de lade sig ikke saa let fortætte som denne; men stikker man en brændende Fidibus ned i Glasset, saa slukkes den, hvilket altsaa tyder paa, at der er en ejendommelig Luftart tilstede i dette. Man kalder denne Luft Kulsyre, og det er den samme, der bringer vor Champagne, vort Øl, vort Soda- og Seltersvand, kort alle vore musserende Drikke til at skumme og bruse, naar vi, idet vi tage Proppen af Flasken, giver denne Luft sin Frihed. Man vil derfor ogsaa kunne bruge det bekendte Husholdningsapparat, der kaldes en Sifon, til paa en nem Maade at udvikle Kulsyre med. Vendes nemlig Sifonen om, med Bunden i Vejret, og aabnes Hanen, vil det ikke være Vand og Kulsyre, men Kulsyre alene, der strømmer ud, og man kan nu fylde et Glas med den, ja man kan endog, da den er vægtfyldigere end den atmosfæriske Luft, helde den fra et Glas over i et andet, ganske som en Vædske, kun at man ikke kan se den. For at opdage dens Tilstedeværelse maa man derfor enten, som tidligere nævnt, stikke en brændende Fidibus ned i den, der da vil slukkes, eller ogsaa kan man helde noget Kalkvand ned i Glasset, og derpaa ryste dette, idet man holder den ene Haand for Mundingen. Kalkvandet vil da efterhaanden tabe sin Klarhed og blive mælket, idet nemlig Kulsyren forener sig med den i Vandet indeholdte Kalk, hvorved der dannes en Forbindelse af Kulsyre og Kalk, det bekendte Stof, vi kalde Kridt, der gør Vandet plumret og tilsidst samler sig paa Bunden af Glasset som et fint, hvidt Kridtpulver.

Det, der altsaa egenlig foregaar, medens Lyset brænder, er, at Stearinets Bestanddele, Brint og Kulstof, forene sig med Luftens Ilt, hvorved der opstaar Vand og Kulsyre, som netop ere to af vore vigtigste Ildsluknings-

emner, da de, ved at omslutte Flammen, dels afkøle den, dels afspærre Luften og derved hindre Ilten fra at forene sig med de andre Stoffer. At det første, Vandet, kan benyttes som saadant, har man altid vidst, men vi have nu tillige sét, at Kulsyren kan benyttes dertil, og i den senere Tid har man konstrueret et Slukningsapparat, den Dickske Ekstinktør, ved hvilken netop begge disse Stoffer samtidig komme til Anvendelse. I Principet ligner Ekstinktøren fuldstændig en Sifon, og, som bekendt, er det baade Kulsyre og Vand, der strømmer ud af denne, naar man aabner Hanen, idet den i Flasken indespærrede Kulsyreluft, der udvikles af det kulsyreholdige Vand, trykker paa Overfladen af dette, og saaledes med Kraft driver det ud gennem det i Flasken anbragte Rør og derfra gennem Udløbstuden.

Som vi nu have set, er det altsaa en meget betydningsfuld Rolle, som Ilten spiller ved enhver Forbrænding, men det er ikke blot ved vore Lys, i vore Lamper og paa vore Ildsteder, at den saaledes driver sit Spil, den styrter endog ned i vore Lunger, og opfører der det selvsamme Skuespil, ja ved Aandedrættet maa vi endog ubevidst selv være Medhjælpere ved dens Bortførelseshistorier. Ved Brystkassens Udvidelse føres den ydre Luft ned i Lungerne, den i Luften indeholdte Ilt optages af Blodet, føres af dette om i vort Legeme, hvor den, ligesom i Flammen, forener sig med Kulstoffet, der her hidrører fra vore Næringsmidler. Der udvikles derved Varme og dannes Kulsyre, ganske som i Lysflammen, Kulsyren føres med Blodet tilbage til Lungerne, og ved Brystkassens Sammentrækning udaande vi endelig, atter som Flammen, Kulsyre og Vanddampe. I kølig Luft kan man, som det hedder i daglig Tale, „se sin Aande“, det er netop de fortættede Vanddampe, og aande vi paa en kold Rude, slaa de sig som Dug paa denne, paa samme Maade som vort Lampeglas indvendig beslog sig med Dug ved Flammens Udaanding. Ville vi dernæst overtyde os om,

at vi ogsaa udaande Kulsyre, behøve vi blot at puste gennem et Rør ned i et Glas, hvori vi have kommet Kalkvand, det bliver da plumret, idet der dannes Kridt, som nylig beskrevet.

Ligesaa nødvendig som Fødemidler, Spise og Drikke, og frisk Luft er for vort eget Velvære, for Vedligeholdelsen af vor Livsvirksomhed, ligesaa nødvendige ere de det for Ildens, for Forbrændingens Vedligeholdelse, og Flammen kan saaledes, selvfølgelig naar Bevidstheden lades ude af Betragtning, paa en Maade opfattes som et Slags levende Væsen, som en Art Organisme. Stearinlysets faste Stamme er Forraadskælderen, i selve Flammens forskellige Dele foregaar Aandedrættet, og Udaandingsprodukterne ere de selv samme som Dyrets, Vanddamp og Kulsyre, medens samtidig den omgivende Luft, saa længe Lyset brænder, berøves sin Ilt og bliver rigere paa Kvælstof. Opbruges Fødemidlerne, brænder Lyset ned i Stagen, saa gaar det ud; standses Aandedrættet ved, at Lufttilstrømningen eller rettere Ilttilstrømningen forhindres, sker det Samme. Lad os, for at overtyde os om dette Sidste blot endnu anstille et Par simple Forsøg, der tillige maaske kunne give os nogle Oplysninger, betræffende vort eget Velvære.

Vi ville dertil igen benytte en Stump Lys af et Par Tommers Højde, som vi sætte paa et nogenlunde glat Bord og tænde. Sætte vi nu et almindeligt Lampeglas over Lyset, og lader Glassets nedre Rand hvile paa Bordet, saa brænder Lyset svagere og svagere og gaar tilsidst ud; det kvæles saa at sige i det lille Glasværelse, fordi der ikke er sørget for Luftfornyelse; Luften kan nemlig ikke sænke sig gennem Mundingen foroven ned i Glasset, da Vanddampene og Kulsyren samtidig drives ud og stige tilvejrs paa Grund af Varmen. Lad os nu atter tænde vort Lys, sætte Glasset over det, men holde det i Haanden, saaledes at dets nedre Rand er et lille Stykke fra Bordet, saa ville vi faa at se, at Lyset brænder,

idet Luften nu faar Lejlighed til nedenfra at strømme op til Flammen. Ogsaa paa en anden Maade kunne vi opnaa det Samme: lad os f. Eks. ved Hjælp af en Træsplint paa en 5 Tommers Længde og saa bred som Glassets øvre Munding er vid, dele Glasskorstenen i to Dele, og saa sætte Glasset over Lyset, uden at understøtte det med Haanden, altsaa med den nedre Rand paa Bordet; vi ville da se, at Lyset brænder, om end lidt flagrende og usikkert. Nu kunne nemlig Vanddampene og Kulsyren slippe op ad den ene Vej, medens den ydre Luft strømmer ned til Flammen gennem den anden.

Paa lignende Maade, som vi her ved disse Forsøg have set, hvorledes man skaffer den nødvendige Lufttilstrømning tilveje til Flammens Vedligeholdelse, paa samme Maade maa vi i vore Boliger sørge for den fornødne Luftfornyelse eller Ventilation, som man kalder det, saafremt vi da sætte Pris paa vort eget legemlige og deraf væsenlig betingede aandelige Velvære; men hvad slet Vane og gammel Slendrian i den Henseende kan bringe Mennesket til at finde sig i og til at udholde, se vi desværre daglig Eksempler paa, og mange af de Sygdomme, megen af den Farsot, som plager Menneskeslægten, have deres Udspring fra Mangel paa god Luft, eller rettere sagt fra Mangel paa Viljen til at skaffe sig den.

Som alt tidligere berørt, lykkedes det Lavoisier ved den Forklaring, han gav af Forbrændingen, paa en simpel og naturlig Maade at oplyse om Aarsagen til det Fænomen, man tidligere forgæves søgte at tyde, nemlig at Metalasken vejede mere end selve Metallet, hvoraf den var opstaaet, da man jo nu fik at vide, at denne Forøgelse i Vægt hidrørte fra Luftens Ilt, der under Forbrændingen forenede sig med Metallet, og man forfulgte nu denne Tanke yderligere ved at anstille omhyggelige Vejninger før og efter Forbrændingen af de forskellige Stoffer, som optraadte under denne. Det Udbytte, disse

Forsøg gav, kan ikke vurderes højt nok, da man derved fik Øjet op for en Sandhed, for en Naturlov, der, hvor simpel den end lyder, dog er af den allerstørste Betydning for den rette Opfattelse af det, man kalder Stof eller Materie. Ved en Række sindrige og omhyggelige Forbrændingsforsøg, som dog her ikke nærmere kunne skildres, men som alle gik ud paa med den største Nøjagtighed at veje Stofferne før Forbrændingen, omhyggelig opsamle Forbrændingsprodukterne, selv naar disse vare Luftarter som Vanddamp og Kulsyre ved vore Forsøg, og derpaa anstille ny Vejning, fik man stadig det samme Resultat, nemlig, at Stofferne før Forbrændingen, Ilten medregnet, vejede nøjagtig ligesaa meget som de nye Stoffer, der vare dannede under Forbrændingen, eller med andre Ord, man lærte at indse, at Stoffet er uforgængeligt. Under Forbrændingen, hvor voldsom den end er, gaar ikke et Gran Stof tabt, hvor tilsyneladende fortærende Ilden end er, bliver dog ikke en eneste Stofdel tilintetgjort; det, der i Virkeligheden foregaar, er kun en Omsætning, en Forvandling, gamle Forbindelser hæves og nye indgaas, men de oprindelige Individer, Grundstofferne, forsvinde ikke, de bytte blot Roller: Stearinets Bestanddele, Brint og Kulstof, skilles ad og forbinde sig hver med sin Del Ilt fra Luften, hvorved der dannes Vanddamp og Kulsyre, men ikke et eneste Atom Brint, Kulstof eller Ilt gaar derved tabt. Vi kunne altsaa ved Ildens Hjælp omsætte Stofferne, men vi kunne ikke bringe dem til at forsvinde — vi kunne lige saa lidt tilintetgøre Stoffet, som vi kunne skabe det.

Naar man af og til griber sig selv i en uforsvarlig Ødslen med de Goder, som staa til Ens Raadighed, begynder man med et Slags Samvittighedsnag at nære Bekymringer, og det ofte overdrevne, for sine Efterfølgeres Velvære. Man er saaledes mere og mere kommen til Erkendelse af, at man ganske forsvarligt, eller rettere

uforsvarligt, ødsler med Brændselsstofferne, man har lært at indse, at den meste Varme, man uddrager af disse, gaar tabt gennem Skorstenen, og saa er Samvittigheden vaagnet. Ja man har endog givet sig til, rigtignok af mere eller mindre egenkærlige Hensyn, at regne ud for Eksempel, hvor længe Englands Stenkulsbeholdning kunde vare, og foreløbig slaaet sig til Ro med det Resultat, som Eftersynet af denne Kassebeholdning gav. Den nys nævnte Lov om Stoffets Uforgængelighed turde dog maaske, nærmere beset, være et Slags Fremtidshaab for os om, at vore Efterfølgere ikke komme til at bøde altfor haardt for vor Ødselhed, i al Fald behøver man da ikke at nære Bekymring for, at man nogensinde vil komme til at savne de oprindelige Grundstoffer, hvoraf vore Brændselsstoffer bestaa. De Stoffer, vi benytte til Opvarming og Belysning, hidrøre nemlig saa godt som udelukkende fra Planteverdenen, enten vi umiddelbart benytte de Stoffer, de levende Planter yde os, som vort Brænde, vor Bomolie og Roolie, eller vi benytte Stoffer, der hidrøre fra Forverdenens Planter, som Tørv, Kul og Jordolie (Petroleum). Det Kulstof, som indeholdes i disse Plantestoffer, bliver nu, som paavist, under Forbrændingen forvandlet til Kulsyre og spreder sig i Luften, men det er lykkedes at paavise, at den samme Kulsyre optages paany af Planterne, i hvis utallige grønne Blade eller Lungesække der netop foregaar en ny Adskillelse af Kulsyrens Ilt og Kulstof, idet Planten, i al Fald om Dagen, modsat Dyret og Flammen, optager Kulstoffet og udaander Ilten, og der er saaledes ved Plantens Hjælp tilvejebragt et evindeligt Stofkredsløb eller Stofskifte i Naturens Husholdning. Dog vilde dette Kredsløb øjeblikkelig standse, dersom der ikke ude fra Himmelrummet blev tilført Jordens forskellige Organismer baade det fornødne Lys og den fornødne Varme. Vi maa derfor i sidste Instans betragte Solen som vor egentlige Livsbetingelse, uden hvis Medvirkning alt organisk Liv vilde ophøre, og man kan altsaa

ikke nægte, at der ligger en betydningsfuld Sandhed skjult i den gamle Myte, naar det hedder, at Prometheus bortførte Ilden fra Himlen.

Vi have nu lært at kende Betingelserne for Ildens Velvære og Eksistens, og med det Samme hvilke Midler vi have til at modarbejde dens Virksomhed, til at kvæle eller i al Fald dæmpe den; vi skulle nu gaa over til at skildre Ildens Herkomst og Oprindelse. Ved Undersøgelsen af Lysflammen have vi set den Rolle, de forskellige viljeløse Stoffer spille under Forbrændingen, vi skulle nu nærmere undersøge Grundene og Aarsagerne til disse mærkelige Bevægelser og Fremtoninger, hvilket det først er lykkedes den seneste Tids Forskere at skaffe os Oplysning om. Hidtil have vi betragtet Ilden som oprindelig given, vi ville nu undersøge, hvorledes vi forskaffe os den, hvorledes vi frembringe Ild.

I vore Dage er man i den Grad bleven forvænt ved Kemikernes Opfindelser og Forbedringer, hvad Ildfrembringelsen angaar, at man knap skænker dette Spørgsmaal nogen nøjere Drøftelse. Man tager sin Tændstikkeæske op af Lommen, stryger den lille Stikkes Hoved lempelig hen ad Strygefladen, og — fut! saa har man Ild, ofte langt mere end man behøver. Nogle faa Aartier tilbage i Tiden, inden man endnu havde opfunden Fosforstikkerne, maatte man paa en langt møjsommeligere Maade skaffe sig Ild, og man var derfor langt omhyggeligere med Opbevaringen af den: om Aftenen samledes de glødende Emmer sammen paa Skorstenen og bedækkedes med Aske, der, som daarlig Varmeleder, hindrede Gløderne fra at afkøles og dog tillige ved sin Porøsitet tillod en sparsom Tilstrømning af Luften, netop tilstrækkelig til at vedligeholde en langsom Forbrænding Natten igennem. Naar man da om Morgenen fjernede Asken, kunde man have Haab om endnu at finde et Par Gløder til at gjøre Ild med, hvis ikke maatte man ty til det besværlige Arbejde med Fyrtøjet, saafremt man havde

et saadant, eller ogsaa maatte man laane Ild hos en af sine Nærmestboende. Nu er denne traditionelle Laanen Ild, takket være Fyrstikkerne, kun endnu bevaret blandt de tobaksrøgende Medlemmer af Samfundet, der af og til standse deres medrøgende Næste med det bekendte: „tillader De, jeg tænder?"

Den Maade, paa hvilken vi nu skaffe os Ild ved Hjælp af vore Tændstikker, er i Principet egenlig kun en Forbedring, men, hvad Hensigtsmæssigheden angaar, ganske vist en meget væsenlig Forbedring af den primitive Fremgangsmaade, som dels anvendtes i Oldtiden af Inderne ved deres tidligere beskrevne Fyrtøj, Pramantis, dels endnn anvendes af de vilde Folkeslag. Som bekendt frembringe disse Ild ved kraftig og vedholdende at gnide to Stykker Træ mod hinanden, og hvem har ikke i sin Barndom, med Robinsons vilde Ven Fredag for Øje, forgæves anstrængt sig for f. Eks. ved Hjælp af en Lineal og Skolebænken, at lave Ild, men kun opnaaet, at skamfere begge Apparaterne til ingen Nytte, og maaske endda faaet Skam til Tak for sine Ildgerninger. Nej saa forstaar Smeden Kunsten bedre, han lægger et lille Stykke koldt Jern paa Ambolten, og lader nu Hammerslagene falde rask og vedholdende ned paa det, til det til hans Tilskueres store Forbavselse bliver saa varmt, at man kan brænde sig paa det og benytte det til at antænde let fængelige Stoffer, som f. Eks. en Fyrrepind, der paa Enden er forsynet med lidt Svovl. For en 30 til 40 Aar tilbage i Tiden bleve saadanne Svovlpinde almindelig anvendte her hjemme i Forbindelse med det saakaldte Flintestensfyrtøj, der bestod af en skarpkantet Flintesten, ovenpaa hvilken man lagde et lille Stykke Trøske eller Fyrsvamp, og medens man holdt Stenen med Tønderet i venstre Haand førte man med højre Haand ved Hjælp af et Stykke Staal en Række kraftige Slag mod Stenens Kant, der blev derved revet smaa glødende Metaldele løs fra Staalet, og man kunde paa denne Maade faa

Tønderet til at fænge, og derefter faa Ild i Fyrrepinden. Endelig fandt man da paa at benytte det meget letfængelige Stof, Fosforet, til paa en nem og sikker Maade, uden synderlig Anstrængelse at skaffe sig Ild, idet man ganske simpelt anbragte et lille Stykke Fosfor ovenpaa Svovlet paa Fyrrepinden. Ved nu lempelig at stryge Fosforet mod en ru Flade, udvikledes netop saa megen Varme, at der gik Ild i det; medens dette brændte, hvorved det altsaa indgik Forbindelse med Luftens Ilt, steg Varmegraden yderligere, og der kunde nu gaa Ild i Svovlet; endelig kunde dette ved sin Forbrænding, ved sin Forbindelse med Ilten, netop faa Temperaturen til yderligere at stige saa meget, at der gik Ild i Træpinden.

Som man altsaa vil have set, ere disse forskellige Maader at frembringe Ild paa ganske ens i Principet, da det ved dem alle er Muskelkraften, der i større eller mindre Grad kommer til Anvendelse, idet man enten ved Stød og Slag eller ved Gnidning frembringer Varme og derved atter Antændelse, men Spørgsmaalet bliver altsaa nu det: hvorledes gaar det til, at man saaledes er i Stand til ved sin Muskelkraft at frembringe Varme? Ogsaa dette Spørgsmaal er af forskellige Fysikere blevet underkastet meget omhyggelige Drøftelser og sindrige Undersøgelser, og har ledet til særdeles mærkelige Resultater, som vi nu nærmere skulle skildre, men foreløbig maa vi altsaa standse ved Muskelkraften som Ildens egenlige Ophav, i al Fald som Ophav til den Ild, hvorom Talen her er, den Ild, vi frembringe ved Hjælp af vore Tændstikker.

Som bekendt er det Formaalet ved Keglespillet at vælte saa mange Kegler som muligt, helst alle ni, ikke at tale om Kunststykket „otte om Kongen“. Vi kunde gøre det ved Hjælp af Haanden alene, idet vi altsaa umiddelbart anvendte vor Muskelkraft paa denne Idræt, men Spillets Regler fordre, at vi gøre det ved at trille en Kugle hen ad en glat Bane. Vi sætte altsaa Kuglen

i Bevægelse ved Hjælp af vore Armmuskler, idet samtidig Benmusklerne hjælpe til at støtte vort Legeme paa rette Maade under Kastet, og vi have saaledes paa en Maade overført en Del af vor Muskelkraft paa Kuglen, i hvilken den ligesom er opsamlet. Vi sættes derfor i Stand til ved Hjælp af denne Kraftbærer at udføre samme Arbejde, Keglevæltningen, i temmelig betydelig Afstand fra vort Stade. Paa mangfoldige andre Maader kunne vi paa lignende Vis benytte vor Muskelkraft til at sætte et eller andet Legeme i Bevægelse, der da atter som Bærer af Kraften, er i Stand til at udføre et Arbejde. Stenslageren, der skal sønderdele de store Sten for deraf at lave Skærver til vore Landeveje, vilde frugtesløst hugge sine Hænder til Blods, hvis han umiddelbart søgte at anvende dem til Arbejdet; han overfører derfor sin Muskelkraft paa den tunge og massive Hammer, der kan taale Sammenstødet, og opnaar saaledes sit Formaal, Stenens Sønderdeling. Paa samme Maade lykkes det Smeden ved Hjælp af sin Hammer og det faste, urokkelige Underlag, Ambolten, at udføre sit Arbejde, nemlig at faa det glødende, blødgjorte Metal udhamret og strakt; men, anvender han sin Muskelkraft paa det frugtesløse Arbejde, at hamre paa selve den kolde, urokkelige Ambolt, hvad sker saa? Ja vi have i Grunden allerede set det, der sker nemlig det Samme, som naar han lægger et Stykke koldt, ustrækbart Jærn paa den, den bliver ligesom dette varm, om end paa Grund af sin Størrelse ikke i saa betydelig Grad, og samtidig bliver tillige Hammerhovedet varmt.

Et Legeme, som altsaa paa en eller anden Maade er sat i Bevægelse ved en eller anden Kraft, vil kunne udføre et Arbejde, det vil kunne vælte eller knuse eller strække, med andre Ord frembringe ny Bevægelser i andre Legemer, men hindres det deri, standses pludselig dets Bevægelse ved en eller anden uovervindelig Modstand, saa udvikles der mærkelig nok Varme. Vi

kunne nu altsaa foreløbig betragte det som en Kendsgerning, at naar et bevæget Legeme pludselig standses i sin Fart, vil der opstaa Varme. Hvor stor den Varmemængde bliver, som derved udvikles, afhænger dels af Legemets Masse, dels af den Fart, hvormed det bevæger sig. Som et Eksempel paa, hvor betydelig den kan blive, skal blot nævnes, at den engelske Fysiker Tyndall omtaler, at ved Skydeprøverne i Shoeburyness havde man ofte Lejlighed til at iagttage, og det endog ved høj lys Dag, at Fuldkuglerne i det Øjeblik, de ramte Skiverne, gave et skinnende hvidt Lys fra sig.

Det er navnlig den engelske Fysiker James Prescott Joule, den tyske Læge Julius Robert Mayer og vor Landsmand Professor Colding, som nærmere have undersøgt denne mærkelige Fremtoning. Den Første anstillede Forsøg over den Mængde Varme, der opstod, naar et faldende Legeme pludselig standsedes, Mayer undersøgte navnlig den Varmemængde, som et levende Væsen frembringer ved sin Muskelvirksomhed saavel som den ved Aandedrættet frembragte Varme, og endelig gjorde Professor Colding den Varme, der udvikledes ved Gnidningen mellem to Stoffer, til Genstand for sine Undersøgelser. Det er ikke Stedet her nærmere at skildre, hvorledes disse forskellige, meget interessante Forsøg og Forskninger bleve anstillede; vi skulle blot nævne de Resultater, man ad disse forskellige Veje kom til, og det Indblik, man derved fik i Kræfternes Verden. For det Første fik man da at vide, hvor stor den Varmemængde er, som man kan frembringe ved en bestemt Kraftudvikling; og hvor forskellige end de Veje vare, ad hvilke de nævnte Videnskabsmænd bevægede sig ved disse Undersøgelser stemmede Resultaterne dog mærkelig godt overens, hvorved man altsaa opnaaede yderligere Vished for de fundne Tals Paalidelighed. Naar saaledes en Blykugle, efter at være falden igennem en Højde af 4000

Fod, pludselig standsedes i sin Bevægelse, vilde den derved blive opvarmet 80 Grader Reaumur, saa at den altsaa, dersom den oprindelig havde været 0 Grader varm, efter at Bevægelsen blev stanset, vilde have samme Temperatur som den, kogende Vand har under almindelige Forhold, og lod man den falde gennem en fire Gange saa stor Højde, altsaa 16000 Fod, og saa pludselig standsede den, vilde den blive fire Gange saa varm, saa at den med Lethed vilde smelte. Jo større og tungere Blykuglen er, desto mere Varme vil den ogsaa udvikle, naar Bevægelsen standses, men, da der paa den anden Side ogsaa medgaar mere Varme til at opvarme den større Kugle end den mindre, vil Temperaturforhøjelsen blive den samme, hvad enten Kuglen er stor eller lille. Derimod faar den Fart, Kuglen har i Standsningsøjeblikket, særlig Betydning. I det første Tilfælde, hvor Kuglen var falden gennem en Højde af 4000 Fod, vilde den ved Faldet have opnaaet en Hastighed af 500 Fod i Sekundet, i det andet Tilfælde, hvor Faldrummet var 16000 Fod, vilde Hastigheden i Standsningsøjeblikket have været 1000 Fod. Man kan altsaa ogsaa sige, at naar en Blykugle, der bevæger sig med en Fart af 500 Fod, pludselig stanses, forhøjes dens Temperatur 80 Grader, er Hastigheden 1000 Fod, altsaa dobbelt saa stor, forhøjes Temperaturen 4 Gange saa meget, bliver den 3 Gange større, forhøjes Temperaturen 9 Gange saa meget, og saa fremdeles. Da nu de Kugler, der udslynges af vore Skydevaaben, have Hastigheder paa 2000 Fod og derover, er det altsaa klart, at der ved deres Standsninger, naar de ere i fuld Fart, maa udvikles en meget betydelig Varme.

Men man fik ikke blot nøjagtig Oplysning om den Mængde Varme, der udvikles, naar et Legeme standses i sin Fart, man fik med det Samme Blikket op for en Kendsgerning af langt større Betydning. Ved de nys omtalte Undersøgelser havde man, som sagt, faaet at vide, at man ved at standse en Bevægelse kunde frem-

bringe Varme, medens man allerede længe havde været fortrolig med den omvendte Kendsgerning, at Varme kunde fremkalde Bevægelse. I Dampmaskinen er det jo netop dette Princip, der benyttes: paa Ildstedet udvikles Varmen ved Brændselets Forbrænding, og denne Varme omsættes i Bevægelse, i Arbejde. Den Mængde Varme, der udvikles ved Forbrændingen af 1 Pd. gode Stenkul, vil saaledes være i Stand til at udføre et Arbejde, der svarer til Løftningen af en Byrde paa 100 Pd. til en Højde af omtrent 3 Mil, saafremt da al Varmen blev benyttet til Arbejdets Udførelse, og intet af den gik tabt. Ved de Midler, der i Virkeligheden staa til vor Raadighed, er dog Varmespildet det langt Overvejende, og selv med vore bedst konstruerede Dampmaskiner opnaas næppe en Tyvendedel af den Nyttevirkning, som kunde opnaas, naar al Varmen blev omsat i Arbejde.

Man undersøgte nu, hvor stort et Arbejde der burde kunne udføres ved Hjælp af den Varme, der blev frembragt ved Legemets Standsning, altsaa f. Eks. hvor stort et Arbejde der kunde udføres ved Hjælp af den Varme, der opstod, naar Blykuglen var falden gennem de 4000 Fods Højde og saa standsedes. Svaret blev da, at denne Varmemængde netop vilde være fornøden til at løfte Kuglen de 4000 Fod tilvejrs paany. Lader man en elastisk Kugle, en Vidskelæders Bolt, falde fra Haanden til Gulvet, saa springer den paa Grund af Spændigheden tilbage til Haanden, og beholder sin Temperatur; er det derimod en fuldstændig uspændig Kugle, man lader falde, saa bliver den liggende paa Gulvet, men er saa til Gengæld bleven varmere, og kunde denne Varme fuldstændig udbyttes i Arbejde, vilde den netop være tilstrækkelig til at løfte Kuglen tilbage til Haanden.

Ligesom Lavoisiers Forsøg ledede til at afsløre Loven om Stoffets Uforgængelighed, saaledes ledede disse Undersøgelser til Erkendelsen af Kraftens Uforgængelighed. Kraften optraadte kun under ny Form og med et

nyt Navn, men var iøvrigt fuldstændig usvækket. Man fik med andre Ord altsaa at vide, at man lige saa lidt er i Stand til at tilintetgøre en Kraft, som til at skabe en Kraft; det, man i Virkeligheden formaar, er kun at omsætte Kræfterne.

Lad os nu, med disse Kendsgerninger for Øje, se, hvad der egenlig foregaar, naar vor Ven Smeden hamrer paa den kolde Metalplade. Som vi have set, bliver den varm, og vi véd, at det er Smedens Muskelkraft, der frembringer denne Varme, men vi véd nu tillige, at, naar vi fuldstændig kunde opsamle den og udbytte den i Arbejde, vilde den netop præstere det samme Arbejde, som det, Smedens Muskelkraft har udfoldet, og som tilsyneladende er gaaet til Spilde. Hvorledes er det imidlertid gaaet Smeden under selve Arbejdet? Hans Aandedræt er blevet livligere, den indre Forbrænding i Legemet, som vi nu nok tør kalde det, med andre Ord, Kulsyreudviklingen, er derved ligeledes bleven livligere, hvilket dels ytrer sig ved at han selv er bleven varmere, dels ved, at han er bleven træt og — sulten. Ved det livligere Aandedræt er der nemlig foregaaet en betydeligere Omsætning af Kulstof til Kulsyre, Legemet trænger følgelig til mere Kulstof, til mere Næringsstof, ligesom Ovnen under Forbrændingen trænger til nyt Brændsel. Hvorfra henter han nu sit Næringsstof? Fra Dyre- og Planteriget, med andre Ord fra Kulstoffet i Naturens store Husholdning, men da dennes Eksistens, som tidligere bemærket, er afhængig af Solens Lys og Varme, ledes vi altsaa paany tilbage til Solen som det egentlige Ophav til Varmen og følgelig ogsaa til Ilden, og for anden Gang maa vi sande Betydningen af den gamle Mythe.

Vi ere nu altsaa paa det Rene med den Kraftomsætning, der finder Sted, naar vi tænde vort Lys, og med den Stofomsætning, der finder Sted, medens det brænder, men hvorfor brænder det? Hvorfra hidrører og

hvorledes vedligeholdes den Udvikling af Lys og Varme, der finder Sted under selve Forbrændingen? Det er aabenbart ikke vor Muskelkraft, der frembringer denne Varme, men hvad er det da for en Kraft, og hvad er det for en Virksomhed, vi her have at gøre med? Det er det sidste og interessanteste, men tillige vanskeligste Spørgsmaal, der staar tilbage at besvare, det er Ildens Væsen, der spørges om, det er altsaa Kærnepunktet i det fremsatte Spørgsmaal: „Hvad er Ild?“

Vi have nylig set, at der opstaar Varme, naar et Legeme pludselig standses i sine Bevægelser, naar et faldende Legeme pludselig standses i sit Fald; det er derfor naturligt ved Undersøgelsen af dette Spørgsmaal først at overveje, om der ikke muligvis, medens vort Lys brænder, finder lignende Standsninger Sted. Tilsyneladende er der Intet, der tyder herpaa, men Sagen er den, at vort Øje er for svagt til at se, hvad der virkelig foregaar, og selv om vi skærpede det med vore stærkeste Forstørringsapparater, opnaa vi dog Intet derved. At der imidlertid foregaar Bevægelser, og det meget livlige Bevægelser af de fine Stofdele i Lysflammen véd vi allerede; vi véd nemlig, at Ilten udefra styrter ind og forener sig med Stearinets Kulstof og Brint; vi véd det, skønt vi ikke kunne se det, og i disse Bevægelser maa vi søge Begyndelsen til Gaadens Løsning. Naar et Legeme falder mod Jorden, vèd man, at det er Tyngdekraften, Tiltrækningskraften mellem Jorden og Legemet, der fremkalder Bevægelsen, derom oplyste Newton os, og noget aldeles Lignende foregaar her. Det er den kemiske Tiltrækningskraft mellem Stofdelene, der her træder i Tyngdekraftens Sted, fremkalder Bevægelsen og lader Iltdelene fra Luften med Voldsomhed styrte sig løs paa Kulstof- og Brintdelene i Stearindampene. Ved Sammenstødet standses denne Bevægelse, og saaledes udvikles der Varme, men hvor store de Hastigheder ere, som her optræde, det véd man endnu ikke; Tyngdekraftens Virkning har man lært at maale,

derimod endnu ikke tilfulde den kemiske Tiltrækningskraft, og for saa vidt maa vi altsaa lade Spørgsmaalet, i al Fald foreløbig, staa ubesvaret.

Det er altsaa atter Standsningen af de bevægede Stofdele, der her frembringer den Varme, som udvikles under Forbrændingen og vedligeholder denne, og vi have saaledes nu faaet Oplysning om den Kraft, der betinger Forbrændingen. Der staar nu kun tilbage at besvare den anden Del af Spørgsmaalet, nemlig hvad Lys og Varme i og for sig er. For at faa Oplysning herom, ville vi atter henvende vor Opmærksomhed paa Smeden, naar han er i Færd med det tilsyneladende frugtesløse Arbejde, at bearbejde den tomme Ambolt med sin Hammer. Man bliver da for det Første let vár, at det er paa dobbelt Maade, vi ved vore Sansers Hjælp komme til Kundskab om, hvad han foretager sig. Dels se vi, hvad der foregaar, hans Armbevægelser, Hammerens Løftning og Sænkning og Stansning, og benytte dertil vort Øje, dels høre vi Slagene ved Hjælp af vort Øre. Idet Hammerens Hoved falder ned mod Ambolten, sættes nemlig baade Amboltens og Hammerens Massedele i svingende Bevægelse; disse Bevægelser forplante sig videre til de omgivende Luftdele og ramme omsider vort Øre, hvorved vi høre, hvad der foregaar, ja, ere Svingningerne tilstrækkelig kraftige, kunne vi endog tillige føle Luftdelenes Bevægelse. De Luftsvingninger, der frembringes ved et Kanonskud eller en kraftig Klokkeringning, kunne saaledes, som bekendt, baade høres og føles. Vi kunne altsaa sige, at Smeden har anvendt en Del af sin Muskelkraft til at frembringe Lyd, og paa samme Maade vilde man altsaa ogsaa kunne sige f. Eks. om Violinspilleren, at hans Muskelkraft forvandles til Musik. Nærmere beset er det altsaa kun én Art af Bevægelse, der herved er forandret til en anden, og ved at opfattes af vort Øre faar Navn af Lyd eller Toner.

Ligesom vi nu opfatte Lyden med vort Øre, saaledes opfatte vi Lyset med vort Øje og Varmen med vore Følenerver. Den Slutning ligger derfor nær at gøre, at ogsaa Lys og Varme maa opfattes som Svingninger, og saaledes forholder det sig i Virkeligheden ogsaa, kun at disse Svingninger foregaa langt hurtigere end Lydsvingningerne og tilmed kunne forplante sig til os, selv gennem det lufttomme Rum, hvilket Lyden ikke formaar. Nærmere beset er det altsaa urigtigt at sige, som vi hidtil have gjort, at det er Bevægelser, der standses og altsaa tilintetgøres, medens Smeden lader Hammerslagene regne ned paa Ambolten; tvertimod, det er nye Bevægelser, der opstaa. De faste Smaadele saavel i Ambolten som i Hammerhovedet sættes i raskere og raskere Svingninger; først opfatte vi disse dirrende Bevægelser som Lyd, men efterhaanden som Hastighederne blive større, opfatte vi dem som Varme, naar vi berøre Hammerhovedet, og tilsidst sættes vi i Stand til at opfatte disse Svingninger ved Hjælp af vort Øje, og vi sige da, at Legemet gløder.

Ilden er altsaa ikke noget Substantielt, noget, som kan vejes eller maales, ligesaa lidt som Lyden er det, men den er ligesom denne en Svingningstilstand, hvori Stofdelene befinde sig, og som foregaar med en saadan Hastighed, at den baade kan opfattes af vor Følelse som Varme og af vort Øje som Lys; kort sagt *Ilden er et Bevægelsesfænomen*, og til Loven om Stoffets og Kraftens Uforgængelighed kunne vi nu endelig ogsaa føje Loven om Bevægelsens Uforgængelighed. Vi kunne, som vi have set, hverken skabe eller tilintetgøre Stof eller Kraft, og vi kunne nu altsaa sige, hvor besynderligt det maaske end lyder, at vi heller ikke i streng Forstand formaa, *hverken at skabe eller tilintetgøre Bevægelse*.

De materielle Goder, som den eksakte Tænkning og Forskning har skænket og stadig skænker Verden, ere store og iøjnefaldende, og i vor Tid synes Blikket særligt

at være fæstet paa disse Goder, som det væsenlige Udbytte af Granskningen; ja der er Adskillige, som endog advarende henvise Naturvidenskaberne til kun at have dette Maal for Øje, kun at arbejde paa Menneskeslægtens materielle Velvære, som om det virkelig var muligt at holde Konsekvenserne paa andre Omraader end det materielle ude af Betragtning, som om Menneskeslægtens Udvikling kun var et materielt Spørgsmaal. Hvor omfattende og frugtbringende Undersøgelserne af Ildens Natur og Væsen have været, vil det Udviklede forhaabenlig have antydet, om end kun i svage og begrænsede Omrids; en hel ny Videnskab, den nyere Kemi, er derved fremstaaet, en Videnskab, som næsten daglig beriger den materielle Verden med nye Opfindelser og Forbedringer, men det kan ikke skjules, at med det Samme er der foregaaet en gennemgribende Forandring i vor Opfattelse af Tilværelsen. Vi have, som en gavnlig Modvægt mod den menneskelige Forfængeligheds- og Storhedsfølelse, lært vor egen Afmagt at kende, klart og tydeligt set Grænsen for, hvad vi formaa, idet vi have lært at indse, at vi saavel paa Stoffernes som paa Kræfternes og de deraf betingede Bevægelsers Omraade, hverken ere i Stand til at skabe eller tilintetgøre, men kun formaa at omsætte, og samtidig have vi faaet vort Blik opladt for, at der selv i det, som vi kalde den døde Natur, den døde, livløse Stofverden, aabenbarer sig en evig, ustanselig Virksomhed, rører sig et evindeligt Liv.

Albert Andresen.

Om det politiske Sognebaands Løsning.

(Sluttet.)

IV.

Vende vi os nu efter dette Overblik til en kritisk Prøvelse af Valgloven af 2den Oktober 1855, saa kunne vi ikke finde en bedre og paalideligere Vejleder end selve dens Ophavsmand, Hr. Geheimeetatsraad Andræ. Man tager nemlig højlig Fejl, hvis man tror, at han i Et og Alt bifalder den. Tværtimod: den afviger i hans Øjne meget fra det Ideal, som foresvævede ham. Naar den blev, som den blev, saa var det ikke, fordi han ønskede den saaledes, men fordi han paa Grund af Omstændighederne maatte tage til Takke med en saare ufuldkommen Virkeliggørelse af Grundtanken.

For det Første hævder han da*), „at det er en slem Plet paa Valgloven af 1855, at den har denne Inddeling af Slesvig i fem Valgkredse; det vil man dog vel tro, at jeg aldrig har kunnet betragte som Andet end som en meget stor Fejl". Det følger af sig selv, at, naar man overhovedet skulde have en Inddeling i Valgkredse, saa kunde den Mand, der kæmpede for Minoriteternes Ret, umuligt Andet end fordømme, at der oprettedes Valgkredse, der — saaledes som Tilfældet blev med de slesvigske — vare saa smaa, at de kun fik én Repræsentant. Thi dette var jo Et med, at i saadanne Kredse Forholdstalsvalgmaaden maatte vige for Valg efter Majoritetens Princip.

Men selve Inddelingen i Valgkredse finder aldeles ikke Andræs Behag. „Er det", erklærede han i Rigsraadet**),

---

*) Jvfr. Rigsraadstidende 5. Samling 1863, S. 1486.
**) Sammesteds, S. 1482—83.

„forudsat, at der i Forfatningen foreligger en Bestemmelse om, hvem der skal være Vælgere, og tillige en Bestemmelse om, hvormange Repræsentanter disse Vælgere skulle have, saa er det jo aabenbart straks derved givet, hvormange Vælgere der naturligt maa fordeles paa én Repræsentant. Lad mig, for at have noget Bestemt at fæste Tanken til, antage, at der af Landsthingsvælgere i Kongeriget og Slesvig vil findes 13,000, og at der er Tale om at vælge 65 Repræsentanter, saaledes som det nu er vedtaget i den nye Forfatning, saa er det jo aabenbart, at 200 Vælgere maa siges at have en naturlig Ret til at lade sig repræsentere ved én Repræsentant. Det er det ganske Simple og Naturlige, og det er, efter min Overbevisning, tillige det Rigtige, det, hvorhenimod alle Valglove maa stile; alt Andet, man sætter til, alt andet „Kunstigt“ og „Sindrigt“ er Forvanskninger af den simple og naturlige Sandhed. Den Sandhed, som det her gælder om, er simpel, og naar der ved dens Gennemførelse fremkommer megen Kunst og Sindrighed, saa kan man være overbevist om — Ingen skal villigere end jeg indrømme dette —, at der er noget Fejlfuldt tilstede. Jeg tror nu, at der ikke vilde være nogensomhelst Fare ved fuldstændig at frigive Valgene paa det af mig angivne Grundlag og blot indskrænke sig til at bestemme: 200 Vælgere — for at beholde det Tal, som jeg før tog, for at have Noget at fæste Tanken til — have Ret til at stille én Repræsentant og da lade det være Vælgernes Sag over hele Landet at forene sig ganske efter egen Drift om Dannelsen af større og mindre frie Valgkredse. Enhver Valgkreds, der dannes af 200 Vælgere, vilde, som sagt, have Ret til at stille én Repræsentant; dannede der sig større Valgkredse paa 4, 6, 800, havde de Ret til at stille 2, 3, 4 Repræsentanter og saaledes videre. Det Eneste, som Valgloven da vilde have at paasé, var, hvorledes, og indenfor en bestemt Tidsfrist, den legale Eftervisning af de dannede Kredses Udøvelse af deres Ret kunde finde Sted. Der kunde saa tænkes mangfoldige forskellige Valgmaader, som alle ville blive frie; der kunde gives Vælgerkredse, som vilde have Kaaringsvalg, som ikke vilde afgive deres Stemme, uden at den Kandidat, som de ønskede at lade sig repræsentere af, fremstillede sig for dem og underkastede sig en Diskussion med dem; der kunde gives andre Kredse, der ikke mente, at Sligt var fornødent, men hvor Vælgerne i den Mands offentlige Virken, til hvem de gave deres Stemmer, mente at have en tilstrækkelig

Garanti for, at han vilde varetage deres Interesser. Dette er, tror jeg, det simple og naturlige Forhold, og det Forhold, som det er min Overbevisning, at den stedse stigende politiske Modenhed ogsaa bestandig vil tvinge henimod; man vil ende med ogsaa her at indføre Frihed, ogsaa paa dette Omraade at tage alt Kunstigt og Sindrigt bort og lade alle Tvangsforanstaltninger fare.“ Det forekommer mig, som om Andræ i denne Udtalelse har stillet sig paa et Standpunt, der er endnu højere end Thomas Hares. Thi vel forlanger denne, at alle Vælgerne i det hele Rige skulle have Lov til at stemme paa en hvilkensomhelst Kandidat, hvor i Riget han saa end fremstiller sig til Valg, men han hævder ved Siden deraf, at det skal være officielle, faste Valgkredse. Denne Forening af Frihed og Tvang, af de nationale og lokale Hensyn tvinger ham ind paa en Række af „kunstige, sindrige“ Bestemmelser, som gøre hans System højst indviklet og besværligt. Hos Andræ derimod er Friheden det Første og det Sidste; han ønsker ikke blot, at Vælgerne frit skulle stemme, paa hvem de ville, men ogsaa, at de selv skulle danne de forskellige Valgkredse, og at de i enhver af disse Kredse selv skulle fastsætte den Forretningsorden, som huer dem bedst.

Spørger man nu om, hvor mange Vælgere der strængt taget bør gaa paa én Repræsentant, saa svarer Andræ, som vi nys have set, at man skal dividere Antallet af de stemmende Vælgere med Antallet af de Repræsentanter, der skulle vælges. Den udkomne Kvotient angiver da, hvor stor en Gruppe bør være for ubetinget at have Krav paa én Repræsentant. Men naar der nu ikke er et tilstrækkeligt Antal Mænd, som erholde den fulde Kvotient, hvad saa? Ja saa skal man ifølge § 24 af Valgloven af 2den Oktober erklære alle dem for valgte, som have faaet over Halvdelen af Kvotienten. Men hvis man nu heller ikke ad denne Vej faar saa mange Repræsentanter, som man skal have, hvad saa? Ja saa skal man ifølge § 25 i Valgloven foretage en fornyet Oplæsning af samtlige afgivne Stemmesedler, saaledes at der af de paa hver af disse øverst anførte Mænd, som ikke allerede have naaet Valg, medtages saa mange, som der staar Valg tilbage, og Valget bestemmes da ved simpel Flerhed af de saaledes afgivne Stemmer. Denne sidste Bestemmelse maatte naturligviis højlig være Andræ imod. Thi Principet i den hele Forholdstalsvalgmaade er jo, at Enhver kun éngang skal have Ret til at stemme, men § 25 giver en vis Del af de

Stemmegivende Adgang til at kunne stemme to Gange. „Naar“, sagde Andræ*), „efterat et vist Antal Repræsentanter er valgt med fuld Kvotient, endnu nogle Kandidater blive at vælge, én eller flere, saa er det et Spørgsmaal, som aldeles ikke vedkommer de Vælgere, ved hvis Stemmer de foregaaende Kandidater ere valgte; det er et Spørgsmaal, der alene vedkommer de Vælgere, der ere tilbage, og som endnu ikke have opnaaet at sætte nogen Kandidat igennem; det er da ganske naturligt, at man her opgiver Fordringen om fuld Kvotient og siger: Da der endnu staar tilbage, lad os antage, én Gruppe, som ikke har været i Stand til at enes, maa vi, idet vi ingenlunde kunne opgive Fordringen om at faa det bestemte Antal Repræsentanter valgt, for disse Vælgeres Vedkommende lade Stemmeflerhed, dog, som Valgloven af 2den Oktober bestemmer, over Halvdelen af den fulde Kvotient gøre Udslaget. Men aldrig vil det kunne være retfærdigt at fratage disse Vælgere deres Ret og nedlægge den i de andre Vælgeres Hænder, der allerede have opnaaet, hvad de have Ret til at opnaa; det er dog det Loven yderligere har gjort, men som en Koncession. Idet man nemlig frygtede den Bebrejdelse, at der kunde komme Tilfælde, hvor Stemmerne vare saa splittede, at et meget ringe Antal Stemmer kunde gøre Udslaget med Hensyn til Valget af en Kandidat, er man vegen tilbage og har indrømmet, at i dette Tilfælde skulde Retten for de Vælgere, der ikke havde været i Stand til tilstrækkeligt at forene sig, kasseres, og den hele Vælgerkreds træde frem og ved samlet Valg udfylde de manglende Pladser.“ Men naar § 25 er en bedrøvelig Koncession, en beklagelig Afvigelse fra Principet, hvad skal man da egentlig gøre, hvis der ikke er et tilstrækkeligt Antal, som faar mere end den halve Kvotient? Man skal — svarer Andræ — aldeles ikke bryde sig om den halve Kvotient, som er en ganske vilkaarlig Grænse. Man skal af dem, paa hvem der er stemt, tage alle dem, som have opnaaet det største Antal af Stemmer, og dermed skal man — hvor meget end dette Antal svinder ind — vedblive, til man har faaet saa mange Repræsentanter, som Forfatningsloven kræver. „Det er“ — for at anføre Ord, som han ved en anden Lejlighed udtalte**) — „bekendt, at selve denne Valgmaade første Gang indførtes ved den foreløbige Valglov af 2den Oktober 1855, og at den

*) Jvfr. Rigsraadstidende, 5te Samling, 1863, S. 1487—88.
**) Jvfr. Rigsdagstidende, 1866—67, Landsthinget, S. 1603—4.

senere haves overalt i vore Forfatninger. Nogen Tid, efter at denne Valgmaade var bleven indført her, var der i Udlandet en bekendt Mand, som kom med den samme Tanke, nemlig Thomas Hare, men uden at han vidste eller anede, at denne Methode allerede brugtes her i Danmark. Han fremsatte i en Oktav-Piece en meget udførlig Udvikling af det hele System; men han havde ikke kunnet løse dette Spørgsmaal, hvorledes der skulde forholdes, naar fuld Kvotient ikke er tilstede. Han sagde: havde man alle Vælgerne samlede endnu, saa kunde de træde sammen paany, saa kunde der ske en ny Afstemning, men vi have dem ikke sammen, og vi kunne derfor ikke indrette det paa denne Maade. Jeg indrømmer, at deri ligger Hovedvanskeligheden. Han havde lavet nogle højst kunstige fra vore afvigende Regler, hvorledes man i saadanne Tilfælde skulde kunne hjælpe sig frem til et nyt Valg. Saa hengik en 6 à 8 Aar, og imidlertid var denne Methode, som han endnu bestandig slet ikke vidste, at man brugte her — hvad der kommer frem i et saa lille Land som Danmark, kommer jo ikke saaledes hurtigt ud i Verden — bleven kendt og havde vakt en Del Opsigt i England og flere andre Lande paa Kontinentet, og alt dette gjorde, at Hare udgav en Omarbejdelse af den hele Valgmethode en Del Aar efter, idet han endnu stadig var ubekendt med den danske Metode. Nu kommer jeg til at anføre, hvad jeg tror er af væsenlig Interesse. Han udtaler nemlig der, at Mange, som for ham have udtalt deres Anerkendelse af det Rigtige, der kunde være i dette Valgprincip, have alle enstemmigt fordømt den Maade, hvorpaa han havde søgt at supplere Valget, naar der ikke var opnaaet fuld Kvotient, at han derfor paany havde taget Spørgsmaalet under Overvejelse med Flere af dem, hvis Mening han satte den største Pris paa, og at han nu endelig var kommen til den rette Løsning, som han paastod var aldeles sikker; han kunde ikke begribe, at han ikke tidligere var kommen dertil. Og hvilken Løsning var nu dette? Det var den: ikke at begrænse sig til den halve Kvotient, men uden videre at tage Alt med, selv om man gik ned under den halve Kvotient, og dette har jeg fra første Færd af indrømmet var det konsekvent Rigtige.“

Ret besét gaar altsaa Andræs Grundtanke ud paa Følgende: Landet inddeles ikke i Valgkredse, men det overlades til Vælgerne selv efter eget Tykke at organisere sig i forskellige Grupper. Inden en bestemt Termin afgive de

Stemmesedler, som ere gyldige, selv om de kun indeholde ét Navn; men hvis Vælgerne ville være sikre paa, at deres Stemmer komme i Betragtning ved Valget, maa de ikke indskrænke sig til paa Sedlen at nævne den, som de helst ønske valgt; men de maa tillige anføre Navnene paa dem, som de derefter ønske valgte, i den Rækkefølge, i hvilken de ønske dem valgte. Valghandlingen tager sin Begyndelse dermed, at Formanden eftertæller de indkomme Stemmesedler. Det udkomne Tal deles med Antallet af de Repræsentanter, der skulle vælges for hele Landet, og den derved fremkomne Kvotient med Bortkastelsen af Brøken lægges til Grund for Valget. Efterat Stemmesedlerne ere nedlagte og blandede i en Urne, fremtages de én for én. Saasnart et Navn er forekommet saa ofte, at de derpaa faldne Stemmer have naaet den udfundne Kvotient, skal man, hvis paa nogen af de tilbagestaaende Stemmesedler dette Navn forekommer som det første, udslette det og betragte det næste Navn som det først skrevne. Saaledes vedbliver man, til alle Stemmesedlerne ere optalte, hvorpaa de erklæres for valgte, som have naaet den fulde Kvotient, og af de øvrige de, som derefter have opnaaet det største Antal Stemmer, idet man af disse tager saa mange, som behøves for at erholde alle de Repræsentanter, som Forfatningen kræver.

Imod den Maade, hvorpaa Andræ og Hare beregne det Tal, som lægges til Grund for Valget (den saakaldte Kvotient), er der nedlagt Indsigelse af en Englænder ved Navn Walter Baily. Han hævder*), at Tallet ikke maa være større end, at det — hvorledes saa end alle de øvrige Stemmer grupperes — lige akkurat er tilstrækkeligt til at sikre Vedkommendes Valg. For at finde denne Størrelse antager han, at der skal vælges to Repræsentanter. Det er indlysende, at i saa Fald kan en Mand ikke undgaa at blive valgt, saafremt han faaer $^1/_3$ af de afgivne Stemmer + 1: „Det er umuligt for tre Personer hver at have mere end $^1/_3$ af Stemmerne, saa at en hvilkensomhelst Kandidat, der har nok saa lidt mere end $^1/_3$, er vis paa at blive en af de første to, uden Spor af Hensyn til de Maader, hvorpaa de øvrige Stemmer fordeles. Ligeledes se vi, at dersom der skal vælges 5, saa vil en Kandidat, der har mere end $^1/_6$ af Stemmerne afgjort blive en af de første fem. Paa

*) Jvfr. Proportional Representation in large constituencies, London 1872, S. 6—7.

tilsvarende Maade vil det forholde sig med et hvilketsomhelst andet Antal af Repræsentanter. Den almindelige Regel bliver derfor følgende; Dividér Antallet af de afgivne Stemmer med 1 + Antallet af de Repræsentanter, der skal vælges; føj 1 til den udkomne Kvotient, og man har det Tal, som bør lægges til Grund for Valget.“ Det Eksempel, som Walter Baily anfører til Støtte for sin Theori, er ikke heldigt; det beviser netop det Omvendte af, hvad han ønsker. Han antager nemlig, at 100 skulle vælge 2 Repræsentanter, og af disse 100 Vælgere 70 aflevere en enslydende Stemmeseddel, der indeholder to Navne, først A og derpaa B, medens de øvrige 30 paa deres Seddel kun skrive Navnet C. Ifølge Andræs og Hares Methode faar nu A 50 Stemmer, B 20 og C 30 ɔ: A og C blive valgte. Dette betragter Baily som højst ubilligt, efterdi det jo dog er klart, at 70 (ɔ: det Antal Gange, B's Navn forekommer paa Sedlerne) er mere end dobbelt saa meget som 30 (ɔ: C's Stemmer). Men han overser mærkelig nok i dette Ræsonnement, at B aldeles ikke kan siges at have faaet 70 Stemmer. Thi ifølge Principet for Forholdstalsvalgmaaden tør enhver Seddel kun komme én Person til Gode. Heraf følger, at de 70 Stemmer, som ere faldne paa B, kun ere givne ham betingelsesvis, nemlig under den Betingelse, at de ikke blive tilregnede den, hvis Navn staar øverst paa Sedlen. Dette er Tilfældet med 50; altsaa har B i Virkeligheden kun faaet 20 Stemmer. Er det ikke saa simpelt og naturligt som vel muligt, at man, naar 100 skulle vælge 2, deler dem i to Grupper, hver paa 50? Og naar Sedlerne ere af den ovenfor skildrede Beskaffenhed, er det saa ikke aldeles i sin Orden, at Valget falder paa A og C? Thi i den første Gruppe stemme jo Alle paa A, og i den anden Gruppe staar C med 30 Stemmer ligeoverfor B med 20 Stemmer ɔ: C har i Sammenligning med B en Overvægt af 20 Stemmer. Grunden, hvorfor Baily har opstillet sin Teori, er den, at det forekommer ham, at saa faa Stemmer som muligt bør gaa til Spilde. Og det maa ganske vist indrømmes ham, at i det Eksempel, ved hvilket vi have dvælet, er der 20 Stemmer (nemlig: alle de, som B fik), der blive rent virkningsløse. Men den Udvej, som han anviser, hjælper ikke; den gør kun Ondt værre. Efter hans Beregning skal det Tal, som lægges til Grund for Valget, være $\frac{100}{3} + 1$ ɔ: 34. Altsaa faar A 34 Stemmer, B 34 og C 30 ɔ: A og B blive valgte; men hvad vil det sige Andet end,

at der nu (før var der kun 20) er 32 Stemmer (nemlig alle C's og de 2, som hverken A eller B behøve), til hvilke der ikke tages Hensyn? Walter Bailys Forslag er altsaa saa langt fra at være en Forbedring af Forholdsvalgmaaden, at det tværtimod forvansker den; men det maa paa den anden Side anerkendes, at den Tanke, som har ledet ham til at fremsætte det, er højlig værd at paaagte. Thi det Spild af Stemmer, som han søgte at formindske, er, naar Alt kommer til Alt, en saare væsenlig Indvending mod Andræs og Hares System. Det betyder intet Mindre end, at vi — om end under en meget bedre Form — atter havne i Majoritetens Princip. Naar det uden videre er Stemmeflerhed, som afgør Valget, saa have vi atter sejrrige Majoriteter og fordrevne Minoriteter. Det forstaar sig af sig selv, at ikke Alle kunne sejre; men fordi man taber, derfor behøver man ikke at tabe absolut ɔ: saaledes, at Ens Stemme slet ingen Betydning faar. Kun de, som opnaa den fulde Kvotient, have en ubetinget Ret til at blive valgte; de Øvriges Ret er af en betinget Natur, og Opgaven kan ikke siges at være løst paa en helt tilfredsstillende Maade, medmindre det Udvalg, som træffes blandt dem, der ikke have opnaaet fuld Kvotient, blandt Andet ogsaa bliver betinget af et Hensyn til dem, der befinde sig endog i den allersvageste Minoritet.

Man har fremdeles mod Andræs System indvendt, at det aabner et vidt Spillerum for allehaande Tilfældigheder, at det forvandler Valget til et Slags Lotterispil. For at godtgøre dette har man opstillet forskellige sindrigt udtænkte Eksempler. Et saadant blev i sin Tid i Rigsraadet fremsat af Hother Hage og udførligt belyst af Andræ*). Til ret Vurdering af Indvendingen behøve vi imidlertid ikke at indlade os paa vanskelige Beregninger. Vi kunne nøjes med et ganske simpelt Tilfælde, hvor den netop paa Grund af Simpelheden kommer til at træde klart og tydeligt frem. Lad os antage, at der skal vælges et ikke ringe Antal Kandidater, og at Kvotienten er 2000. 2000 indlevere Stemmesedler, lydende paa A og B, medens der fra andre 2000 komme Sedler med Navnene A og C. Hvis nu den første Gruppes Sedler alle udtages førend den andens, saa vælges A og C, medens der slet ikke bliver Spørgsmaal om B. Omvendt, hvis den anden Gruppes alle udtages førend den

*) Jvfr. Rigsraadstidende, 5te Samling, 1863, S. 1493—99 og 1509—28.

førstes, saa vælges A og B, medens der slet ikke bliver Spørgsmaal om C. Det indlyser nu straks, at noget Saadant aldrig nogensinde vil ske. Det har Andræ forhindret ved den udtrykkelige Bestemmelse, at Sedlerne skulle blandes mellem hverandre. Heraf følger, at de tvende Gruppers Sedler maa komme ud af Urnen i en broget Forvirring. Hermed ere vi imidlertid slet ikke hjulpne. Det beror paa et Lykketræf, om baade B og C blive valgte, eller om de begge udelukkes, eller om kun En af dem slipper ind i Repræsentationen, og i sidste Tilfælde er det atter en uberegnelig Vilkaarlighed, hvem Loddet træffer, om B eller C. Man maa nemlig erindre, at, naar ikke alle Kandidaterne erholde fuld Kvotient, saa besættes de manglende Pladser med dem, som komme Kvotienten nærmest, med dem, som have en relativ Stemmeflerhed. Men det er aabenbart muligt, at Sedlerne udtages saaledes, at baade B og C i Stemmeantal staa tilbage for andre Kandidater, eller saaledes, at de begge faa en saadan Majoritet, at de begge gaa af med Sejren. Det er fremdeles muligt, at der af den første Gruppes Sedler udtages saa mange førend af den andens, at B bliver slaaet af Marken, og det er omvendt ogsaa muligt, at den anden Gruppes Sedler komme saa meget tidligere ud end den førstes, at C maa fortrække. Kort sagt: I Stedet for Vished faae vi kun Tilfældighed eller i det Høieste kun Sandsynlighed. Og dog er Intet sikrere end, at, naar Kvotienten er 2000, saa have 4000 Vælgere et ubestrideligt Krav paa 2 Repræsentanter; de bør strængt taget hverken have mere eller mindre. Rent abstrakt set er Indvendingen uangribelig, og det maa indrømmes, at den kan faa praktisk Anvendelse i et Land, som først nylig har indført Forholdstalsvalgmaaden, og hvis Borgere derfor endnu ikke have lært at bruge den paa rette Maade, Thi *) „denne Valgmaade forudsætter hos Vælgerne Kendskab til Metoden eller i alt Fald en omhyggelig Organisation; det er af den største Vigtighed at iagttage, at de Mænd, paa hvilke man stemmer, anføres paa Stemmesedlerne netop i den Orden, hvori man ønsker dem valgte; de paa Stemmesedlerne sidst anførte Navne ville kun komme i Betragtning, naar alle eller dog de allerfleste Vælgere ere enige og har stemt paa de samme Mænd i den samme Rækkefølge.“ Saasnart dette er gaaet op for den almindelige Bevidsthed, vil et Eksempel som det, vi nys betragtede, kun have hjemme

*) Ivfr. Holck: Den danske Statsforfatningsret II, S. 66.

i Fantasiens Rige. Thi de 4000 Vælgere afvige alene med Hensyn til det andet Navn; de have alle det samme Navn øverst paa Sedlen. Denne Omstændighed viser, at de alle tilhøre det samme Parti. Hvis nu dette Parti er omhyggelig organiseret, saa ville dets Medlemmer naturligvis ikke blot være enige om, hvilket Navn der skal staa øverst paa Sedlen, men ogsaa om, hvilke Navne der iøvrigt skulle optages paa den, og i hvilken Orden de skulle følge paa hverandre. De ville altsaa aftale at afgive en Stemmeseddel, der lyder paa A, B og C eller en, som lyder paa A, C og B. Hvis de nu alle holde sig Aftalen efterrettelig, saa ere de sikre paa at sætte to igennem, nemlig foruden A den, hvis Navn følger efter hans, og om dette bliver B eller C, dette afhænger aldeles ikke af de tilfældige Maader, hvorpaa Sedlerne udtages af Urnen, men af den Beslutning, som Partiet har taget, inden Sedlerne afleveres.

Indvendingen falder saaledes til Jorden, men vel at mærke paa den Betingelse, at Valgets Frihed i meget høj Grad begrænses. Det staar ethvert Parti frit for at opstille, hvilken Liste det vil; og det er sikkert paa, at der af denne Liste vælges et Antal, som nøjagtigt svarer til dets numeriske Styrke. Det staar fremdeles enhver Borger frit for at slutte sig til hvilket Parti han vil; ja han kan, om han saa ønsker, selv forsøge at danne et. Men naar han har valgt, saa maa han lydig følge Partiet og afskrive sin Stemmeseddel med ufravigelig Nøjagtighed efter den, som dette har vedtaget. Det er derfor meget unøjagtigt, naar det i § 18 af Valgloven af 2den Oktober 1855 hedder, „at den Vælger, som vil være sikker paa, at hans Stemme tages i Betragtning ved Valget, kan derfor ikke indskrænke sig til at nævne dem, han helst ønsker valgt, men maa tillige anføre Navnene paa dem, han derefter maatte ønske valgte, i den Rækkefølge, i hvilken han ønsker dem valgte.“ Vi have allerede tidligere set, at en Vælgers Stemme kan blive rent betydningsløs, saafremt der ikke er tilstrækkeligt Antal, der skriver det samme Navn som han øverst paa Sedlen. Vi se nu ogsaa, at det samme kan indtræffe, selv om der Intet er i Vejen med det øverste Navn. Hvis dette Navn allerede, inden hans Seddel tages ud af Urnen, har naaet den fulde Kvotient, saa er Sedlen unyttig, medmindre der er et tilstrækkeligt Antal, der sætter det samme Navn under Numer 2. Kortsagt: de enkelte Vælgere kunne, ved at slutte sig til et Parti, bevirke, at det faar flere Repræsentanter; men hvem disse

Repræsentanter blive, derfor raade ikke de, men Partiet. Det nytter ikke at bemærke, at den Liste, hvorfor de stemme, naturligvis i Forvejen er bleven udførlig drøftet og endelig vedtaget paa Møder, hvor de have Lejlighed til at gøre deres personlige Indflydelse og Stemmeret gældende. Thi Sligt lader sig kun høre, naar Talen er om Vælgere, som bo nogenlunde nær ved hverandre, og som ikke ere talrigere end, at de ere i Stand til at rummes i ét Lokale. Tænke vi os — og det er jo egentlig det, som Andræ vil —, at hele Danmark udgør en eneste Valgkreds, saa er den Slags Sammenkomster en fuldstændig Umulighed. Om et Parti faar 20, 30 eller 40 Repræsentanter, derpaa ville alle de menige Vælgere udøve Indflydelse; men hvem disse 20, 30 eller 40 blive, dette vil ifølge Sagens Natur blive afgjort af en mindre Kreds, af dem, der nu engang ved Omstændighedernes Magt ere blevne Partiets anerkendte Høvdinge. Dette er aabenbart yderst uheldigt. Hensigten med det hele System er jo netop den, at den Enkelte, uhæmmet af alle trykkende Baand, skal kunne udøve sin Valgret, og saa ender det med, at en væsenlig Del af denne Ret, Retten til at udpege de og de bestemte Personer, af hvem man ønsker sit Parties Anskuelser forfægtede paa Thinge, tages fra den store Vælgermængde for udelukkende at overgives i nogle Faas Hænder.

En sindrig Udvej af disse Vanskeligheder er foreslaaet af en Amerikaner ved Navn Fisher, og en Franskmand ved Navn Borély. Deres Forslag vandt straks Bifald hos Reformforeningen i Genf, der i Henhold hertil ændrede det Valgsystem*) (Le système de la liste libre, „den frie Listes System“, et forkortet Udtryk for Le système de la libre concurrence des listes), hvilket det havde opstillet som sit Program. Anvendt paa Valget af et dansk Folkething vilde det ændrede Liste-System (hvis Danmark, med Undtagelse af Færøerne, kun udgjorde én Valgkreds) omtrent lyde saaledes**): En bestemt Tid før Valgdagen afleveres de forskellige Lister, som man ønsker gjorte til Genstand for Afstemning, til vedkommende Avtoritet, Disse Lister skulle hver især indeholde 101 Navne alfabetisk ordnede, og de modtages ikke, medmindre de overleveres af et

*) Jvfr. Brève exposition du système électoral de la liste libre. Genève, 1869.

**) Jvfr. Ernest Naville: La question électorale en Europe et en Amérique. 2den Udgave, S. 167—193 og La Réforme électorale en France, S. 97—102.

bestemt Antal Personer (f. Eks. 30). Listerne forsynes med Løbenumre og bringes derpaa til alle Vælgeres Kundskab. Paa Valgdagen nedlægger enhver Vælger i den hans Egn vedrørende Urne tvende Sedler. Paa den ene skriver han Løbenumret af den Liste, til hvilken han slutter sig, paa den anden optegner han en vis Del (højst $^2/_3$) af de 101 Kandidater, hvis Navne indeholdes i den af ham adopterede Liste. Antallet af de Vælgere, der have stemt, divideres med 101: den udkomne Kvotient angiver, hvor mange Stemmer der svarer til én Repræsentant. Den førstnævnte af de tvende Slags Sedler, som Vælgerne nedlægge i Urnerne, tjener til at udfinde Antallet af de Stemmer, som enhver Partiliste samler om sig. Naar dette Tal divideres med Kvotienten, har man Tallet af de Repræsentanter, hvorpaa ethvert Parti har Krav. Sæt, at Kvotienten er 2000, og at en Partiliste har 40,000 Stemmer, saa skal Partiet have 20 Repræsentanter; er der kun afgivet 6000 Stemmer for en Liste, faar vedkommende Parti kun 3, og saa fremdeles. Derpaa fordeles den anden Slags Sedler i forskellige Pakker saaledes, at enhver Pakke indeholder alle under en enkelt Partiliste hørende Sedler. I Kraft af disse Sedler afgør man, hvor mange Stemmer enhver af de paa Listen anførte 101 Kandidater har faaet. Da ingen af Sedlerne, som nys omtalt, maa indeholde 101 Navne, vil det i Reglen være et forskelligt Antal Stemmer, som tilfalder enhver af Kandidaterne. Skulde det træffe sig, at to eller flere opnaa samme Stemmeantal, saa lader man enten Alderen bestemme, hvem af dem der skal have Forrangen, eller ogsaa kaster man Lod mellem dem. Medens Kandidaterne før vare ordnede alfabetisk, ordner man dem nu efter Stemmeantallet saaledes, at den, der har faaet det største Antal, sættes øverst, den, der har faaet det næststørste, næstøverst o. s. v. Af den saaledes omordnede Liste udtages, idet man begynder fra oven, saa mange til Repræsentanter, som Partiet ifølge den tidligere skete Opgørelse har Ret til at vælge. Hvorledes Systemet klarer de Vanskeligheder, som opstaa ved Fremkomsten af Brøker, derpaa behøve vi her ikke at indlade os; det er for at bedømme det tilstrækkeligt, at vi kende Hovedtrækkene. Og vi se da, at det virkelig sikrer alle de enkelte Vælgere, som slutte sig til et Parti, en Indflydelse ikke blot paa Antallet af de Repræsentanter, der tildeles Partiet, men ogsaa paa Valget af de Personer, det faar til Repræsentanter. Men dette Fortrin købes rigtignok med en stor

Ulempe eller, rettere sagt, med en ligefrem Uretfærdighed. Hvis nemlig en Partiliste faar et Stemmetal, der er mindre end Kvotienten, saa erholder denne Liste slet ingen Repræsentanter; der tages ikke det mindste Hensyn til de Vælgere, der have sluttet sig til den; deres Stemmer gaa fuldstændig til Spilde. I dette Stykke staar det Andræske System afgjort højere, efterdi det aabner Udsigt for en Gruppe Vælgere, der i Antal ere ringere end Kvotienten, til at sætte den Kandidat igennem, hvis Navn de ere enige om at sætte øverst paa Sedlen.

Imod begge Systemer er derhos at bemærke, at de i en betænkelig Grad befordre Partivæsen. De tjene begge til at udvide Kløften mellem et Lands forskellige Partier; men det Ønskelige er netop, at denne Kløft ikke gøres dybere end højst nødvendigt. Og dette er ikke blot ønskeligt, men tillige det Eneste, som stemmer med det virkelige Livs Forhold. Der gives Mange, som ganske vist først og fremmest ville bruge deres Stemmer til at sætte en bestemt Partimand ind i Rigsdagen, men som, naar dennes Valg er sikret, aldeles ingen Interesse have for dem, der følge efter ham paa Listen og nu hellere ville bidrage til Valget af en Mand, som staar paa en anden Partiliste, og som vel egentlig hører til et andet Parti end de selv, men som forekommer dem at besidde saadanne Kundskaber, Evner og personlige Egenskaber, at de nødig se Fædrelandet berøvet hans Tjeneste. Denne Tilbøjelighed til at lade Partilidenskaben vige for andre og højere Hensyn er saa smuk og derhos saa gavnlig for en sund forsonlig Udvikling af det politiske Liv, at den ikke bør kvæles, men tvertimod paa enhver Maade befordres. Et Valgsystem kan ikke siges at fyldestgøre alle Fordringer, medmindre det i saa Henseende udstyrer Vælgerne med den fuldstændigste personlige Frihed.

Endelig — og det er Hovedsagen — maa mod begge Systemer indvendes, at de ere ganske upraktiske. Hvis alle Vælgerne vare dannede, kundskabsrige Mænd, som besad levende politisk Interesse, samt Tid og Ævne til at skaffe sig et klart politisk Overblik over Landets Forhold og Personer, ja saa vilde der være Mening i at opfordre dem til at udarbejde lange Stemmesedler med mange Navne, som følge efterhaanden i en aldeles bestemt Orden. Men naar Valgretten er almindelig eller dog temmelig udstrakt, vil en meget stor, maaske den allerstørste Del af Vælgerne mangle de nævnte Betingelser. Heraf følger, at Forholds-

talsvalgmaadens Indførelse i et Land vil — forudsat da, at Landet enten slet ikke deles i Valgkredse, eller at disse ere meget store — medføre Et af To: enten blive Vælgerne kede af at foretage en Handling, som de ikke magte at udføre paa en tilfredsstillende Maade, eller ogsaa synker Valget ned til en Farce, til et intetsigende Spilfægteri, idet det i Virkeligheden bliver nogle faa af Vælgerne, der bruge de andre som deres Redskaber og diktere dem de Sedler, som de skulle nedlægge i Urnerne. Jeg er bange for, at man — hvorvel med nogen Begrænsning, thi her til Lands er den menige Mands Oplysning i Reglen større end i Frankrig — om saadanne Valghandlinger vilde blive i Stand til at anvende de Ord, som Taine bruger om Majoritetslistevalget. „Det synes“, siger han*), „at være bleven opfundet for at tvinge Vælgeren til at vælge Mænd, som han ikke kender, til at stemme i Blinde, paa Lykke og Fromme. I befale ham at nævne 8, 10, 15 ja indtil 43 Deputerede paa én Gang. Det er knap nok, at han af Navn kender to eller tre. Dersom han er Bonde eller Arbejder, er der stor Sandsynlighed for, at alle disse Navne ere ham fremmede. Lader os antage, at han forhører sig hos Andre. En eller Anden svarer ham, at den eller den Liste er den bedste; i Kraft af dette Svar stemmer han, og oftere endnu hænder det, at han ikke stemmer; han bliver mistroisk. Thi hvorfor skal han stemme for otte ubekendte Mænd snarere end for otte andre? Og hvem siger ham, at af de to Stemmesedler, som ere gledne ned i hans Lomme, ikke den er den bedste, som han har ladet blive liggende deri.“ Og idet Taine tænker sig scrutin de liste udvidet til at omfatte hele Frankrig, fortsætter han: „Fremgangsmaaden vil være let; to eller tre Pariserforsamlinger ville forud fabrikere de to eller tre nødvendige Lister; de ville afgaa med Posten, og Vælgerne i Departementerne ville ikke have anden Ulejlighed end at lægge en af dem i Urnen. De ville forstaa, at den ene er rød, den anden hvid, den tredje grøn; jeg vilde endog anbefale Valgentreprenørerne at fabrikere Papir med disse tre Farver; saa vilde de være talende; Vælgeren behøvede kun at have Øjne, og en klog Hund kunde næsten stemme i hans Sted.“ Man vil maaske gøre gældende, at Vælgerne netop ved Brugen af Forholdstalsvalgmaaden lidt efter lidt ville blive opdragne og løftede til det Kulturtrin, som er Betin-

*) Jvfr. Du suffrage universel, 1872. S. 10—12.

gelsen for at bruge den rettelig. Men medens Græsset groer, døer Koen. Det nytter ikke, at den nulevende Slægt faaer Love, som først ere brugelige for den næste eller næstnæste. De Love, som skulle gælde den Dag i Dag, maa rette sig efter deres Tarv, som leve den Dag i Dag. Det være mig atter her tilladt at anføre Ord af Taine. „Lader os"', siger han (S. 9), „ikke give en illusorisk Stemmeret. Lader os afpasse Loven efter Vælgerens Aandstilstand, efter det Maal af Intelligents, som han besidder. Lader os ikke lave en Lov, som duer for Mennesker i og for sig, for ideale Borgere, for Franskmænd, saadanne som de ville være Aar 2000, men lader os lave en Lov, som duer for Franskmændene saadanne som de ere 1871, for Bonden, Arbejderen og Borgeren i vore Landsbyer og Stæder, for Manden i Bluse og Kittel, som vi se hver Dag paa vore Marker og i vore Gader. Loven maa være indrettet og afpasset efter saadanne Mennesker; hvis ikke, er den et Bedrageri, en uhæderlig Lov, og der er Intet, som er værre end uhæderlige Love". Kortsagt: har man en almindelig eller meget udstrakt Valgret, og er Landet slet ikke delt i Valgkredse, eller er det delt i meget store Kredse, saa kan der paa det Trin af Udvikling, som Menneskeslægten nu for Tiden indtager, kun paa den Betingelse komme Sundhed og personlig Sandhed ind i Forholdstalsvalgmaaden, at enhver Vælger, som ikke føler sig kaldet til at optegne mange Navne paa sin Liste, kan lade sig nøje med at skrive faa eller blot ét. En slig Begrænsning er ganske vist tilladelig efter Valgloven af 2den Oktober, som erklærer en Stemmeseddel for gyldig, selv om den kun indeholder ét Navn. Men hermed er Sagen ikke klaret. Det er ikke tilstrækkeligt, at man har Lov til at indskrænke sig til ét Navn; det Afgørende er, at man trods denne Begrænsning er sikker paa, at Stemmesedlen faaer en Betydning. Og en saadan Garanti yder den Andræske Valgmaade ikke.

V.

Da Grundloven og Valgloven ikke foreligge til Forhandling, saa kan den, som maatte føle Lyst til at forsøge paa en Løsning af de i det Foregaaende omtalte Vanskeligheder, ganske uhindret følge sin Tilbøjelighed. Han véd forlods, at Landets Forfatning hverken skal forandres i Dag eller i Morgen: det falder ham end ikke ind at stille noget Forslag i saa Henseende. Han behøver derfor ikke at til-

lempe sine Resultater efter den Forestilling, som han gør sig om de forskellige Partiers Villighed til at gaa ind paa Sagen. Det er ham tilstrækkeligt, at disse Resultater ikke ere af nogen utopisk Natur, at de meget vel kunde være Virkeligheder, hvis ellers Folket havde Lyst til at gaa ind paa dem. I Kraft af denne sin Bevidsthed om, at han i sine Spekulationer aldrig glemmer at tage Hensyn til den virkelige Verden, finder han sig med Fornøjelse i deres Ironi, som ere saa praktiske, at de ringeagte al Teori og betragte enhver Syslen med hvad der ikke umiddelbart ligger for, som Et med politisk Kandestøberi.

Altsaa: lad os gøre Forsøget.

Hvad der nødvendiggør de lange Lister med de mange Navne, og hvad der navnlig nødvendiggør, at disse Navne maa følge paa hverandre i en aldeles bestemt Orden, det er aabenbart den Omstændighed, at man først lærer Kvotienten at kende paa selve Valgdagen. Sæt, at man forud véd, at den er 2000, og at der er et Parti, som tæller 40,000 og altsaa har Krav paa 20 Repræsentanter. Partiet kan da inden Valgdagen dele sig i 20 Grupper, der hver opstille sin Kandidat, og den enkelte Vælger behøver kun at skrive ét Navn paa Stemmesedlen. Helt anderledes, naar Kvotienten er ubekendt. Det nævnte Parti maa da skrive 20 Navne i en bestemt Orden, eller rettere, det maa skrive adskillige flere end 20; thi det er jo muligt, at Kvotienten bliver saa lille, at mere end 20 Kandidater kunne sættes igennem. Og Partiet tør paa ingen Maade spalte sig i flere Dele, der hver kæmper for sin særskilte Liste; thi en saadan Spaltning vil mangle ethvert rationelt Grundlag; den vil — netop fordi man befinder sig ligeoverfor noget Uberegneligt — saare let kunne medføre, at Partiet erholder færre Repræsentanter, end naar det optræder som en helstøbt, tætsluttet Hær. Madvig gjorde 1867 opmærksom herpaa i Rigsdagen. „Der er", sagde han*), „Forhold, hvor denne Valgmaade (ɔ: Forholdstalsvalgmaaden) slet ikke med Held kan anvendes; egentlig talt passer den kun, hvor man kan forudsætte, at alle eller dog næsten alle Vælgere virkelig deltage i Valget, og hvor man derfor i Forvejen kan beregne Kvotienten, saa at Vælgerne derefter kunne ordne og aftale Alt med Hensyn til Valget". Hertil svarede Andræ**): „Der er en hel Del Be-

*) Jvfr. Rigsdagstidende, 1866—67, Landsthinget, S. 1562.
**) Sammesteds, S. 1578.

mærkninger, som jeg i Øjeblikket nedskrev, f. Eks. den, at det skulde være nødvendigt ved Udøvelsen af denne Valgmaade, hvis den skulde kunne siges at komme til Anvendelse paa den rigtige Maade, i Forvejen at vide Antallet af dem, der ville deltage i Valgrettens Udøvelse. Det er atter en af disse Misforstaaelser, som jeg paastaar aldeles ikke har den allerringeste Betydning for Metoden selv. Det er aldeles ligegyldigt, om der er Mange eller Faa. Naar man i Forvejen bestemt véd det Antal Vælgere, der virkelig vil deltage i Valget, saa aabnes der Adgang til en Række Kunster, Intriguer, eller hvad man vil kalde det — de ere jo lovlige, og det er derfor ganske ærligt, at man udfører dem —, hvorved Vedkommende forsøge paa at sætte deres Kandidater igennem med et mindre Antal Stemmer, end Metoden efter sin Natur forudsætter, at der skal være tilstede; men det er intet Gode, det er tværtimod en Ulempe; det er intet Gode, at man kan gøre den Sort Beregninger og ved en kunstig Sammenstilling af Stemmerne, en kunstig Gruppering og en stor Partidisciplin tilvende sig en noget større Indflydelse, end man i Grunden skulde have. Nej, den simple, naturlige, jævne, ogsaa for jævne Vælgere indlysende rette Anvendelse af Metoden er den, at man uden at vide, hvormange Kandidater man kan faa sat igennem, mellem de forskellige Lister vælger sin Liste og sætter sit Navn paa den; det vil da vise sig bagefter og vise sig paa en retfærdig Maade, hvilke af Kandidaterne der blive valgte." Ingen kan mere end jeg beundre den Klarhed og Overlegenhed, som ellers plejer at udmærke Andræs Udtalelser om dette Anliggende; men jeg maa bekende, at det sidst anførte Svar ser jeg mig ude af Stand til at forstaa. Thi som vi i det Foregaaende have set, er det jo netop hans System, der bringer Partidisciplinen til at udfolde sig i hele sin uhyggelige Vælde. Det maa derhos med Nødvendighed afføde en Mængde Intriguer. Hvilken Plads et Navn kommer til at indtage paa Listen, dette bliver nemlig en Sag af den alleryderste Vigtighed. Det er derfor umuligt Andet end, at der, naar Valgene staa for Døren, med Hensyn til dette Punkt vil blive udfoldet en overvættes diplomatisk Snedighed af Partiets Førere, Kandidaterne og de Vælgere, som interessere sig for dem. De ville gensidig af al Magt intriguere mod hverandre. Jeg ser nok, at Andræ ikke taler om Intriguer indenfor det enkelte Parti, men om Intriguer mellem Partierne indbyrdes, om Intriguer, hvorved det ene Parti paa

de andres Bekostning vil tilvende sig en større Andel i Repræsentationen, end der egentlig tilkommer det. Men saadanne Rænker kunne i al Fald kun give Udbytte under Forudsætning af en ualmindelig stærk Partidisciplin, og Styrken af den bliver aabenbart bragt ned til det mindst Mulige, naar det lykkes saaledes at holde alle Kandidaterne ude fra hverandre, at enhver af dem kan modtage Stemmesedler, hvor hans Navn staaer øverst, og naar Vælgerne fremdeles, hvad Sedlernes øvrige Navne angaar, vilkaarlig kunne gaa fra den ene Kandidat til den anden. Men om saa stor Frihed er der som sagt kun Tale, hvis man forud kender Kvotienten.

Det vilde være let forud at beregne denne, hvis man ved Trusler om lovbestemte Straffe kunde tvinge alle Vælgerne til at stemme. Man behøvede da blot at dividere Vælgernes Antal med Repræsentanternes. Men det er klart, at en saadan Tvang intetsteds hører hjemme. Man plejer rigtignok at sige, at, hvor der er Ret, der er der ogsaa en Pligt. Men denne Sætning har ingen Anvendelse her. Udøvelsen af Valgretten kræver baade Interesse og Modenhed. Hvis Nogen mangler Lyst og ikke tiltroer sig Ævne til at bruge sin Stemmeret, saa er det til Samfundets Gavn, at han uhindret faaer Lov til at holde sig udenfor det politiske Liv. Derimod er der Intet til Hinder for, at Staten, hver Gang en Valghandling nærmer sig, forespørger alle Vælgerne, hvorvidt de for denne Gang ville deltage i den, og at den saa fastsætter visse Straffe (f. Eks. Bøder eller Berøvelse af Valgretten ved den næste Valghandling) for dem, som besvare Spørgsmaalet bekræftende og dog — uden at være forhindrede ved gyldige Grunde — undlade at afgive deres Stemme. I et velordnet Samfund tør Ingen gøre Krav paa at være vægelsindet; den, der siger A, skal ogsaa sige B; har En lovet at udøve sin Valgret, saa er det ikke mere end billigt, at han straffes, hvis han bryder sit Ord. Mange ville maaske mene, at saadanne Forespørgsler ere uoverkommelige, eller at de i al Fald maa kræve en overmaade lang Tid. Paa ingen Maade. Lader os antage, at der i hver Kommune er en Valgbestyrelse, som fører Liste over alle de Valgberettigede, der bo i Kommunen. Saasnart En flytter derfra, slettes han af Listen; saasnart En flytter dertil, optages han ufortøvet paa Listen. Naar Landet ikke længere er delt i faste Kredse, naar de lokale Hensyn rent ere bortfaldne, saa er det aldeles ligegyldigt, om en Mand har opholdt sig paa et Sted et Aar eller kun én Dag. Bestemmelser

som den, vi have i § 6 af Valgloven af 12te Juli 1867 („Endelig kan kun den udøve sin Valgret, som i ét Aar har havt fast Bopæl i den Valgkreds eller i den Stad, hvori han opholder sig paa den Tid, Valget foregaar“) blive da ganske overflødige. Til enhver af disse Valgbestyrelser afsender Regeringen samtidig Sedler, som f. Eks. ere affattede efter følgende Former: „Undertegnede erklærer herved, at jeg ved den forestaaende Valghandling vil gøre Brug af min Valgret“. Enhver Valgbestyrelse omdeler til enhver Vælger en saadan Seddel, idet den paalægger ham at levere den tilbage f. Eks. inden tre Dage, og idet den herhos underretter ham om, at, hvis han ikke inden denne Tid har afleveret Sedlen behørig underskrevet, saa betragtes det som givet, at han for denne Gang har gjort Afkald paa sin Valgret. Naar Sedlerne ere komne ind, anfører Bestyrelsen ved enhver Vælgers Navn, om han har svaret Ja eller Nej. Antallet af dem, der have givet et bekræftende Svar, indberettes til Regeringen, som, naar alle Tallene staa til dens Raadighed, beregner Kvotienten, idet den dividerer Tallenes Totalsum med Tallet af de Repræsentanter, som kræves ifølge Forfatningen. Til alt dette kunne vi antage, at der vil medgaa 14 Dage, og disse 14 Dage ere ikke betydningsløse for den egenlige Valghandling; thi det følger af sig selv, at i al denne Tid ere de, som ønske at vælges, de forskellige Partiers Førere og hvem der ellers nærer en levende Interesse for Udfaldet af Valgene, paa Færde aarle og silde. De korrespondere, rejse, holde Møder, træffe Aftaler, kort sagt, udfolde allevegne en travl Virksomhed. Naar de 14 Dage ere gaaede, bekendtgør Regeringen Kvotienten i alle Bladene og opfordrer Vælgerne til at danne frie Valgkredse, Valgforeninger eller hvad man nu vil kalde dem. Den lader derhos Valgbestyrelserne tilflyde de fornødne Antal Stemmesedler med Paalæg om at give én Seddel til hver Vælger, som har forpligtet sig til at udøve sin Valgret. Valgforeningerne skulle være dannede, inden 14 Dage atter ere hengaaede. Ingen Forening maa være talrigere end Kvotienten, og ingen maa tælle færre Medlemmer end f. Eks. $^1/_{10}$ af Kvotienten. For at en Forening skal blive anerkendt som Valgforening, maa den angive én, kun én Kandidat, hvis Valg den støtter, og som skriftlig har erklæret sig villig til at modtage Valg. Den maa fremdeles som Hjemsted opgive et Sted, hvor der boer en By- eller Herredsfoged. Denne Embedsmand har da som Kommissarius at styre Foreningens Anliggender i Forening med

nogle, hvem Foreningens Medlemmer vælge til dette Hverv. Efterat Regeringen har modtaget Underretning om de saaledes dannede Valgforeninger, lader den trykke en Fortegnelse over dem alle, idet der til hver især føjes nøjagtig Oplysning om dens foreløbige Medlemstal, om dens Hjemsted og Kandidat. Et Eksemplar af denne Liste skikkes gennem Valgbestyrelsen til hver Vælger; med Listen følger en Opfordring til ham om inden en vis Tid, f. Eks. tre Dage at afsende sin Stemmeseddel, udfyldt og underskrevet, til den Valgforening, hvori han ønsker at indtræde, dog at han ikke maa slutte sig til andre Valgforeninger end saadanne, som endnu ikke have naaet den fulde Kvotient. Brugen af Stemmesedler er aabenbart langt at foretrække for det personlige Møde, som kræves efter den nu gældende Valglov. Denne Betingelse for Udøvelsen af Valgretten er i Virkeligheden en stor og ubillig Begrænsning af den. Den begunstiger paa en højst uretfærdig Maade dem, som leve paa eller i Nærheden af det Sted, hvor Valghandlingen foregaaer, fremfor dem, som bo længere borte. Hvor Mange er der ikke, som vanskelig kunne være fra Hjemmet en hel Dag, og hvor Mange nødes ikke til at blive hjemme, fordi de mangle Befordringsmidler! Man vil maaske indvende, at noget Lignende kan ske efter det her gjorte Forslag, efterdi det jo nemlig er muligt, at enkelte Vælgere netop ere bortrejste i de Dage, da den nysomtalte Liste med den hosføjede Opfordring ankommer til dem. Men Indvendingen rammer ikke; thi som oftest vil der være Tid nok til, at det nævnte Papir kan blive sendt til deres midlertidige Opholdssted; og paa de enkelte Undtagelser, hvor dette er ugørligt, kan der let raades Bod, saafremt der i Valgloven optages en Bestemmelse om, at Vedkommende inden sin Bortrejse kan bemyndige Valgbestyrelsen til at udfylde hans Stemmeseddel efter en af ham given Instruks. Omtrent 6 Uger efter at det Hele er begyndt, kunne vi vel tænke os, at Sedlerne befinde sig rundt om paa de forskellige Valgforeningers Hjemsteder. Optællingen tager da allevegne samtidig sin Begyndelse. Paa Stemmesedlen har nu Vælgeren skrevet først Navnet paa den Kandidat, der opstilles af den Forening, til hvilken han slutter sig, og dernæst Navnene paa de Kandidater, som han derefter maatte kunne ønske valgte, i den Orden, hvori han ønsker dem valgte. Han kan ogsaa indskrænke sig til at skrive Navnet paa vedkommende Valgforenings Kandidat. Men sæt nu, at denne Kandidat ikke faaer Stemmer nok, eller at han faaer

for mange Stemmer, og at en Seddel, som kun indeholder hans Navn, hører til dem, der ikke tages i Betragtning, hvorledes skaffer man da en saadan Seddel Betydning? Det samme Spørgsmaal rejser sig med Hensyn til de Sedler, paa hvilke der ikke findes optegnet et tilstrækkeligt Antal Navne. Vi kunne her, skønt med en ikke ringe Begrænsning, benytte et Forslag af Walter Baily. Han foreslaaer*): „at enhver Kandidat skal udfærdige en Liste over de andre Kandidater, i hvilken Orden han vil; og alle de til ham givne Stemmer, som han ikke kan bruge, overføres til de andre Kandidater i Overensstemmelse med denne Liste ɔ: saa mange af disse Stemmer, som den første Kandidat paa Listen kan bruge, overføres til den første Kandidat, og saa mange af de tiloversblevne, som den anden Kandidet kan bruge, overføres til den anden Kandidat og saa fremdeles.“ Walter Baily vil, at denne Fremgangsmaade, altid ubetinget skal anvendes; han forlanger derfor, at Vælgerne aldrig maa skrive mere end ét Navn paa Sedlen. Dette tør neppe anses for heldigt; det er en altfor stor Indskrænkning af Vælgernes Frihed. Enhver bør have Lov til selv paa Sedlen at bestemme, hvorledes det skal gaa med hans Stemme, naar den ikke faaer den først tilsigtede Anvendelse, saa at den foreslaaede Udvej ikke bliver benyttet, medmindre Vælgerne selv mangle Lyst og Evne til at træffe en saadan Bestemmelse, medmindre de altsaa foretrække kun at skrive ét Navn eller de ikke skrive Navne nok; i sidste Tilfælde bruger man den Liste, som er opstillet af den Kandidat, hvis Navn de have sat øverst paa Sedlen. Vi faa saaledes en Kombination af umiddelbare og middelbare Valg. Enhver, som vil, kan umiddelbart øve sin Valgret i dens fulde Omfang; de, som ikke tiltro sig saa Meget, kunne nøjes med umiddelbart at vælge En og saa lade denne Ene, hvis han ikke selv har Brug for hans Stemme, bestemme dens videre Skæbne. Det er ikke usandsynligt, at Adskillige ville benytte sig heraf. Hvor Mange vil der ikke være, som kun have ordenligt Kendskab til én af de Kandidater, mellem hvilke der skal vælges. I Stedet for nu selv i Blinde at opskrive Navne paa ubekendte Personer, vil det være kærkomment for dem, at de kunne lægge Sagen i hin Enes Haand. Have de saa stor en Tillid til ham, at de ville lade sig repræsentere af ham paa Rigsdagen, saa

*) Jvfr. A Scheme for proportional representation. London, 1869, S. 3.

ligger det nær for dem at udstrække Tilliden endnu videre. Men for at de ikke skulle handle paa Maa og Faa og maaske bagefter finde sig foranledigede til at klage over, at deres Tillid er bleven skuffet, vil det være hensigtsmæssigt, at de i Forvejen vide, hvorledes den Kandidat, paa hvem de stemme, agter at bruge sin Myndighed. Et Aftryk af de af samtlige Kandidater udfærdigede Lister bør derfor samtidig med de tidligere omtalte Lister over Valgkredsene sendes til hver Valgbestyrelse for af dem at fremlægges til offenligt Eftersyn for alle Kommunens Vælgere.

Som sagt: i enhver Valgforening aabnes og tælles de indkomne Stemmesedler af Kommissarius og hans Tilforordnede. Det vil nu saare hyppigt ske, at en Valgforening faaer et Medlemsantal, der — maaske endog betydelig — overstiger Kvotienten. Hvorledes skal man da forholde sig? Sæt, at Kvotienten f. Eks. er 2000, og at en Valgforening i Alt faaer 3000 Sedler: paa hvilken Maade afgør man da, hvilke 1000 Sedler der skulle borttages for at gives til andre Kandidater. Det er aabenbart uheldigt, hvis man nedlægger dem alle 3000 i en Urne behørig blandede og bestemmer, at de 2000, som først kommer op, skulle tilregnes vedkommende Kandidat. Thi ved denne Fremgangsmaade sejler man ud paa Tilfældighedens vilde Hav. Det Simpleste og Naturligste er, at man forlanger, at enhver Kandidat paa Valgdagen skal indfinde sig paa sin Forenings Hjemsted, og at det da — hvis der indkommer for mange Stemmer — bliver ham, som fastslaaer, hvilke Stemmer, der skal bruges, og hvilke der skal bortskydes. Thi Forholdet mellem Kandidaten og Vælgerne skal være bygget paa gensidig Tillid. Er der for Mange, som vise ham Tillid, saa er det ikke mere end billigt, at han nu til Gengæld siger, hvem af disse Mange han har mest Tillid til, hvem af dem han helst ønsker at repræsentere. For det Tilfælde, at han ved Sygdom eller andre lovlige Grunde skulde være forhindret fra at give Møde, kan man f. Eks. overdrage et af Foreningens oprindelige Medlemmer beskikket Udvalg at udføre denne Gerning. Da det er dem, som foreslaae Kandidaten og oprette Foreningen, saa have de, naar andre Afgørelser ere spærrede, et billigt Krav paa at bestemme, hvilke Vælgere de helst ville have til Medlemmer af denne deres Forening.

Alle Stemmesedlerne fra de Foreninger, som ikke have faaet fuld Kvotient, og de overflødige Sedler fra de Foreninger, som have faaet Mere end Kvotienten, føres derpaa til Køben-

havn, hvor foreløbig hver Forenings Sedler holdes strængt adskilte. Først fordeles nu de overflødige Sedler mellem de øvrige Foreninger, idet man, hvor Vælgerne have skrevet flere Navne, i Fordelingen følger den af dem givne Anvisning, og hvor de kun have skrevet ét Navn, retter sig efter den Liste, som er udfærdiget af den Kandidat, paa hvilken de have stemt. Herved vil maaske bevirkes, at flere Foreninger faa fuld Kvotient, ja mere end Kvotienten. Med de Sedler, som derved blive overflødige, forholdes paa den nys anførte Maade. Derpaa ophæves den Forening, som har de færreste Medlemmer; skulde to Foreninger have lige mange Medlemmer, saa kastes der Lod mellem dem. Den ophævede Forenings Sedler fordeles efter samme Regler som før mellem de andre Foreninger. Man skrider dernæst til at ophæve den Forening, som, efter at dette er skét, viser sig at være den mindst talrige; dens Stemmer fordeles atter, og saaledes vedbliver man, til man har lige saa mange Foreninger, som der skal være Repræsentanter. De af disse Foreninger opstillede Kandidater ere valgte; alle de øvrige ere faldne igennem.

Sæt, at Kvotienten er 2000, og at der skal vælges 101 Folkethingsmænd. Naar man bærer sig ad paa den nys beskrevne Maade, saa faaer man til Slutningen 101 Foreninger, som hver bestaaer af 2000 Medlemmer. Fuld Sympati mellem Rigsdagsmanden og alle hans Vælgere findes ifølge Sagens Natur kun i de Foreninger, som straks have faaet fuld Kvotient; men Enden paa det Hele bliver dog, at enhver Rigsdagsmand bliver knyttet til de 2000 Vælgere, som staa ham nærmest, og at der ikke gives en eneste Vælger, uden at hans Stemme jo har faaet en Betydning. Til den sidst beskrevne Operation tør man vel formode, at der vil hengaa omtrent fjorten Dage. Den sér ud, som om den var saare vidtløftig; men naar der i Hovedstaden er de fornødne Arbejdskræfter paa rede Haand, kan det gaa temmelig hurtigt endda. Den hele Valghandling vil saaledes efter Beregningen kræve omtrent to Maaneder, og skulde det vise sig, at den tager noget længere Tid, saa er dermed ingen Skade skét. Opgaven er ikke at vælge i den kortest mulige Tid, men indenfor rimelige Tidsgrænser at vælge saa godt som muligt.

Naar Valghandlingen er endt, lader Regeringen trykke en Fortegnelse over samtlige 101 Valgforeninger. Fortegnelsen meddeler Navnene paa de 2000 Medlemmer, der hører

til hver Forening, og hvor de have deres Bopæl. Den oplyser derhos, hvilken Skæbne enhver Seddel har gennemgaaet, inden den havnede i det endelige Bestemmelsessted. Et Exemplar af denne Bog fremlægges til Eftersyn i alle Landets Kommuner, for at enhver Vælger personlig kan forvisse sig, at det er gaaet rigtigt til, og for at han i Tilfælde af Misligheder kan indgive sin Klage.

Skulde det hændes, at en Rigsdagsmand, inden Valgperioden er udløben, døer eller nedlægger sit Mandat, saa bliver det en saare simpel Sag at udfylde hans Plads. Regeringen omsender Stemmesedler til de 2000 Vælgere, som høre til hans Forening; Valget afgøres da ved simpel Majoritet. Da de nævnte Vælgere høre til den samme Forening og altsaa staa hverandre temmelig nær i politiske Anskuelser, saa vil det i dette Tilfælde ikke være forbunden med nogen Fare at give sig Majoriteten i Vold.

Til Slutning skal jeg endnu kun berøre én Indvending. Man vil maaske gøre gældende, at der, trods de lovbestemte Straffe, dog rimeligvis vil være adskillige Vælgere, som ikke indsende Stemmesedler, at der er andre, som ved Sygdom eller deslige lovlige Grunde hindres deri, og at det endelig kan tænkes, at flere Sedler gaa tabt undervejs. Men dette vil kun medføre, at én af Foreningerne ikke faaer fuld Kvotient. Hvis dens Medlemstal er over en halv Kvotient, kan man vedtage, at dens Kandidat erklæres for valgt; i modsat Fald faaer den ingen Repræsentant. Men det kunde heller ikke betragtes som en Ulykke, at Rigsdagen ikke tæller nøjagtig det Antal Medlemmer, som Forfatningen egentlig kræver. Sligt bliver kun af væsenlig Betydning, hvor et Land udstykkes i faste Kredse. Og man kunde jo for yderligere Sikkerheds Skyld i selve Forfatningen optage en Bestemmelse om, at Rigsdagen skal ansés for fuldtallig, uagtet den ved Omstændighedernes Magt er bleven formindsket med et Par Repræsentanter.

VI.

„Men hvortil egentlig alt dette? Vi have jo nu engang en Forfatning; lader os blot holde paa den; det kan saamænd være svært nok. Lader os fremfor Alt vogte os for at begive os ind paa nye Eksperimenters vilde, forvovne Bane.“ Meget vel; men vi bør dog i det Mindste stræbe efter at forstaa den Forfatning, som vi have, og en saadan Stræben kan ikke Andet end afføde en Erkendelse af, at den har sine

store Mangler. Mon det da ikke er i sin Orden, at man glad ved de udmærkede Mænds Vejledning, som have studeret dette Anliggende, søger at udmale sig en Forfatning, der er fri for de Ufuldkommenheder, hvoraf vi nu trykkes? „Jo, det kan tilvisse være højst fornuftigt og rosværdigt, det vil da sige, saafremt man holder sin Visdom for sig selv. Naar en Mand ejer et Hus, som han kun grumme nødig har Raad til at bygge om, saa skal man ikke ulejlige sig med at fortælle ham, at Huset er for lille og uhyggeligt, og at han vilde befinde sig meget bedre, hvis han ombyttede det med et andet, der er større, smukkere og bekvemmere. Sligt tjener kun til at sætte Manden i daarligt Humør.“ Det lader sig høre, men vel at mærke blot under den Forudsætning, at Manden ikke selv lider under Husets Mangler, men at han virkelig kan glæde sig ved et fortræffeligt Humør. Men herhjemme staaer det, som bekendt, kun ynkelig til med Humøret. Venstre finder, at Landsthinget er en temmelig maadelig Institution, og omvendt ser Højre meget skævt til Folkethinget. „Ja, det bedrer sig nok, naar vi blot give Tid. 26 Aar er kun et meget kort Afsnit af et Folks Liv; vi ere endnu i Lømmelaarene. Hav Taalmodighed; Disharmonierne svinde engang bort af sig selv.“ Maaske; men maaske gaaer Ondet ikke bort; maaske bliver det endog værre med Aarene. Til det Sidste ere Udsigterne størst, hvis da ellers Ondet har om ikke sin Rod, saa dog en fast Støtte i en eller anden væsenlig Mangel ved Forfatningen. Det er godt nok, at hin Mand kun har daarlig Raad til at ombygge sit Hus. Hvis det en skøn Dag styrter ned over Hovedet paa ham, saa bliver han alligevel nødt til at ombygge det, eller han maa, kanske, endog finde sig i helt at undvære et Hus. Muligvis er det trods Dyrheden baade billigere og sikrere, at han straks giver sig i Lag med Ombygningen. „Ja, det er netop Sagen“, sige adskillige af Højre — eller om de ikke sige det, saa tænke de det dog — „det er netop Sagen; vi maa have en anden Forfatning; den almindelige Valgret passer slet ikke i Virkelighedens Verden; den maa begrænses, og Begrænsningen maa helst være temmelig stor“. Men det turde uden Tvivl ved nøjere Overvejelse blive klart for saadanne Højremænd, at ad denne Vej opnaaer man ingen Forsoning, men kun yderligere Strid. Venstre opgiver aldrig den almindelige Valgret, og, naar det kommer til Stykket, er der Mange af Højre, som heller ikke paa nogen Maade ville være med til dette Foretagende.

Den almindelige Valgret hører til de Ting, som man ikke kan faa ud af Verden, saasnart de engang ere komne ind i den. Der kan ikke være Tale om en Forandring af Valgretten, men kun om en Forandring af Valgmaaden, og Forandringen maa, hvis man da ellers ønsker at tilvejebringe en oprigtig Harmoni, være af den Natur, at den i lige Grad kan tækkes baade Højre og Venstre. Men dette er netop Tilfældet med Forholdstalsvalgmaaden. Den gaaer i Retning af Orden og den gaaer i Retning af Frihed og Lighed. Den forhindrer et enkelt Parti i at tiltage sig hele Magten og udelukke anderledes tænkende, dygtige Mænd fra Repræsentationen; og netop fordi den slaaer en Bom for Demokratiets Udskejelser, aabner den Vejen for det sande Demokrati, for en Udvikling, der lader Enhver faa den ham tilkommende Indflydelse paa sit Lands Skæbne. Kort sagt: den er baade konservativ og radikal. Hermed stemmer det ogsaa, at den herhjemme er indført af en Højremand (Andræ) og snart efter lyst i Kuld og Køn af vort Demokratis Førere (Tscherning og J. A. Hansen). Og som det er gaaet her, saaledes er det gaaet i Udlandet. Mænd af de forskelligste Anskuelser — Konservative og Radikale, Socialister og Individualister, Ortodokse og Fritænkere — have med Begejstring sluttet sig til de nye Principer; just fordi de ere sande og retfærdige, have de bragt alle Partimodsætninger til at blegne.

Men er det nu ogsaa sikkert, at en Forandring i Valgmaaden vil hidføre en væsenlig Forbedring af vore politiske Tilstande? Nej, sikkert er det ikke, det er kun sandsynligt. Man kan, naar man læser deres Skrifter, som i Udlandet kæmpe for Reformen, ikke Andet end forbavses over den profetiske Tryghed, hvormed flere af dem bebude en ny Æra for de Folk, der ville omdanne deres Forfatning i den Retning, som de ønske. Jeg for mit Vedkommende finder større Behag i den jævne, sindige Maade, hvorpaa Andræ udtaler sig*): „Om ogsaa Valget er frit, saa kan der, naar ikke selve Vælgermassen er, som den bør være, ikke komme noget Godt ud deraf. Den indeholder altid et betydeligt Skridt fremad; men derfor lægger jeg ingen overtroisk Vægt paa denne Metode, jeg troer ikke, at der ved den er en Trolddom, som træder ind og gør sig gældende, og som vil frembringe store, overraskende Resultater under alle Forhold; men selv

*) Jvfr. Rigsdagstidende 1866—67, Landsthinget, S. 1574—75.

om det kun er en ringe Skærv, saa bør den modtages, hvor der er saameget, man kan trænge til". Det, hvorpaa det først og fremmest kommer an, er, som Andræ siger, „at Vælgermassen er, som den bør være", eller for at bruge et Udtryk af Orla Lehmann*): „i sidste Instans beroer Resultatet paa den Maade, hvorpaa enhver Valglov bruges". Et oplyst og dygtigt Folk vil med en daarlig Valglov faa en rimelig Rigsdag; hos et vankundigt og raat Folk bliver Rigsdagen kun middelmaadig, selv om Valgloven svarer til alle ideale Fordringer. Men kunne vi da ikke indskrænke os til at arbejde for Oplysningen og saa forøvrigt lade Valgloven staa uden Kritik, som den staar? Det forekommer mig, at der her er Anvendelse for det velkendte Ord: „Det Éne bør gøres, det Andet ikke forsømmes". Thi til den rette Brug af Valgloven er det ingenlunde tilstrækkeligt, at Folket er oplyst i den Forstand, at det har politisk Indsigt og Kundskab. Der spørges ligesaa meget om sunde moralske Egenskaber, om Maadehold, Sindighed og Selvbeherskelse. Men slige Egenskaber kunne vanskelig trives med en Valglov, der hviler paa Majoritetens Princip. Det ligger i dens Væsen, at den fremkalder Ubændighed, Herskesyge og et stort Maal af Lidenskab. En anden Valglov vil derfor være et saare betydningsfuld Led i et Folks politiske Udvikling. „Lovene ere afmægtige uden Sæderne; men Lovene bidrage til at danne Sæderne; at modsætte sig velgørende Reformer af den Grund, at Lovene ikke formaa Alt, det er kun en Sofisme, der tjener dem, som ville bevare Misbrug" **).

Lader os derfor virke for Oplysningens store Sag; men lader os ej heller glemme at drøfte Valgloven med hverandre. Og Forholdstalsvalgmaaden synes mig ifølge vor Nationalkarakter at turde gøre Regning paa en særlig Opmærksomhed herhjemme. Vi Danske ere ikke frie for at være forelskede i vort Eget; men paa den anden Side ere vi fulde af Ærbødighed for det Fremmede. Hvad der ret skal tiltale os, maa være dansk og dog evropæisk, hjemligt og dog mærket med Udlandets Stempel. Til denne Dobbelthed svarer Forholdstalsvalgmaadens historiske Beskaffenhed fortrinligt. Den er først bragt i Udførelse hos os; men vi skønnede ikke ret paa den; siden har den vandret Verden

*) Jvfr. Rigsdagen og Valgloven I, Fædrelandet 1860, Nr. 105.
**) Jvfr. E. Naville: La Reforme électorale en France, S. 132—133.

rundt og har allevegne vundet begejstrede Forsvarere. Mon vi nu ikke skulle være tilbøjelige til at give Agt paa den? Som sagt: lader os drøfte den. Vi behøve ikke at forhaste os; første Gang fik vi hin Valgmaade som en Gave fra en enkelt, fremadskuende Mand; faa vi den anden Gang, saa faa vi den kun som en Frugt af langvarige Debatter. Gid disse ikke maa blive udsatte altfor længe. I alle civiliserede Lande, baade i Evropa og Amerika forhandles der herom; besynderligt vilde det dog være, om der kun var ét Land, hvori der ikke forhandledes, og dette ene Land var Andræs Fædreland.

A. C. Larsen.

Digte af Shelley,

oversatte af **Ad. Hansen.**

I. Ode til Vestenvinden.

O Vestenvind, du Høstens stærke Aande,
du, for hvis Kraft de døde Blade farer
lig Genfærd, som for Trylleord sig vaande,
gule og gustne hen i lange Skarer,
pestslagne, feberrøde; — du, som bringer
hvert Frø til Vinterlejet og forvarer
det dybt, hvor Gravens klamme Væg omringer
det koldt, indtil din Foraars-Søster tager
Basunen til sin Mund, hvis Tone klinger
med Klang, der Jorden af dens Drømme drager,
mens Alt med Duft og Farver hun bestrør
og røgter Knopperne i Luftens Ager; —
du vilde Aand, som vækker, hvad der dør,
og dræber, hvad der lever — hør mig, hør!

Du, paa hvis rappe Strøm i Himlens Zoner
de løse Sky'r lig visne Blade spredes
fra Havs og Himmels sammenslyngte Kroner,
Engle for Regn og Lynild; — fyldigt bredes
langs med dit Lufthavs lysblaa Bølgeklynger,
— som en Mænades Lokker, naar hun vredes,
og Haaret flagrer vildt — tæt, fyldigt slynger

Uvejrets Lokker sig langs dine Vande
fra Horizont til Zenit; — du, der synger
ved Aarets Grav, mens Natten nu skal danne
den Hvælving, hvor det lægges, naar det dør:
en Taagekuppel, fyldt med Hagl og Brande,
fast bygget ved din Magt, hvis tætte Slør
af Regn og Lyn skal brydes, — hør mig, hør!

O du, som vakte af dets Sommerdrømme
det vinblaa Middelhav, der slumred stille
ved Klangen fra dets rislende Smaastrømme
nær ved en Ø i Baiæ's Bugt, mens milde
og skønne Syner sig i Drømmen væved:
Paladser, klædt med Mos og Blomster vilde,
Borge, som klart i Bølgens Dagglans bæved,
en Blomsterpragt, hvis Sødme Sansen døver; —
o du, for hvem, naar blot din Fod du hæved,
Atlanterhavets Flade dybt sig kløver, —
hvis Røst til Dybets Slimvæxt, Tang og Rør
naa'r som en Gru, der Liv og Kraft dem røver,
saa de i Angst forgaar, og Rædslen strør
det døde Løv til Grunden, — hør mig, hør!

Var jeg et Blad, som højt du kunde hæve,
var jeg en Sky for fjærnt med dig at drage,
en Bølge, som din Magt fik til at bæve,
mens fuldt din Spændkraft strømmed i den svage,
kun mindre fri end du, der Alt kan sprænge,
ja var jeg blot som i min Ungdoms Dage,
naar kækt som du vi gennem Rummet trænge,
i Kappestrid med dig vor Attraa gløder, —
jeg havde aldrig anraabt dig saa længe
med Bønner, som min dybe Jammer føder.
O løft mig du som Bølge, Sky og Blad!
Mod Livets Torne synker jeg! Jeg bløder!

Tungt Tidens Vægt min Kraft har splittet ad;
jeg var dig altfor lig, — stolt, ildfuld, glad.

Lad mig, lig Skoven, som din Lyre bruse!
Hvad om mit Løv som dens maa visnet vige?
Naar dine Harmoniers Hvirvler suse,
en høstlig Klang tungsindig-mild skal stige
fra begges Sangbund. Du, som trodser Skranker,
vær du min Aand! Vær mig, utæmmelige!
Driv over Jorden min døde Tanker,
lig vissent Løv, der nye Væxter føder!
Ved Kraften, som i dette Vers der banker,
spred mine Ord, som Arnestedets Gløder
og hede Aske, ud blandt Slægtens Hær!
Vær for vor dorske Jord den Magt, der støder
i Spaadomsluren ved min Røst! Thi er
det Vinter først, maa Vaaren være nær.

II. Til Natten.

Snelt over Vestens Bølger du svæve,
hellige Nat;
fra Taagehulen i Øst du dig hæve,
hvor hele den ensomme Dag forladt
du Drømme af Frygt og Glæde væver,
mens Sjælen i Længsel mod dig bæver; —
skynd dig, o Nat.

En Kappe graa om din Form sig føje,
stjærnebesat;
blind med din Haarbølge Dagens Øje,
kys hende, til hun er træt og mat.

Drag over By, over Land og Hav,
dulmende Alt med din Tryllestav, —
kom, o Nat.

Da Skæret jeg saa af Morgenstunden,
jeg sukked mod dig;
da Lyset straaled, og Duggen var svunden,
og Middagen tynged paa Sti og Vej,
da Dagen gik træt til Hvile bag Løvet,
mens dog som en ukær Gæst den tøved,
jeg sukked mod dig.

Døden, din Broder, hæved sin Røst:
„Søger du mig?“
Søvnen, dit Barn, hviskede tyst,
lig summende Bi over soltung Vej:
„Skal jeg hvile hos dig i Timer silde?
Søger du mig?“ — Og jeg svarede stille:
„Nej, ikke dig.“

Naar du er død, kommer Døden, ja
snart, ak snart, —
og Søvnen, naar du er draget herfra.
Men Gaven, hvorefter jeg længes svart,
kan du, o elskede Nat, kun bringe;
svæv nu let paa din ilende Vinge,
kom snart, snart!

Literatur.

Dr. Jul. Petersen: Hovedmomenter i den medicinske Lægekunsts historiske Udvikling. Forelæsninger holdte ved Københavns Universitet i 1874.

Forf. har i disse Foredrag givet et Bidrag til Bedømmelsen af den Udvikling, som Lægekunsten har gennemgaaet fra den graa Oldtid og indtil vore Dage. Skønt den almindelige Videbegærlighed plejer at gribe enhver almenfattelig Redegørelse for Lægevidenskabens Resultater med saa stort Begær, at man kan gøre næsten sikker Regning paa succes, naar man forsøger at give en saadan, har Dr. Petersen og det med Rette forsmaaet at plukke populære Lavrbær, dels fordi Lægevidenskaben ikke endnu er kommen saa vidt, at den med Gavn kan populariseres, dels fordi den dannede Bevidsthed trods al Læsning af populære naturvidenskabelige Afhandlinger ikke er istand til at følge en virkelig naturvidenskabelig Tankegang. Naar dette Tidsskrift sysselsætter sig med Dr. Petersens Bog, uagtet denne saa godt som udelukkende er beregnet paa Læger, sker det nærmest for at indregistrere den Fordring paa en Reform af Skolevæsenet, som her fremkommer fra en særdeles besindig og tilbageholdende Videnskabsmand. „Først hvis hele Opdragelsen og Skoleundervisningen blev saaledes reformeret, at vi kom bort fra det abstrakte, supranaturalistisk-formalistiske Standpunkt, der endnu er væsenlig eneherskende trods den megen Tale om naturvidenskabelig Undervisning: først naar Skolen virkelig bliver til en „Skole for Livet“, der stiller sig paa et fysiologisk Standpunkt og først og fremmest sigter paa at lægge en naturlig Grund, saaledes at Mennesket lærer at forstaa sin egen Natur, og i det Hele Sansen for uhildet Naturopfattelse bevares og udvikles istedenfor som nu at

hæmmes, først da tør Lægevidenskabens Dyrkere tænke paa at popularisere hvad de véd og hvad det ganske sikkert vilde være nyttigt for Alle at vide.“

Bogens første Kapitel „de mystiske Retninger“ er vel det, som med størst Lethed vil kunne læses af den ikke medicinsk dannede, og er ogsaa et af de bedst behandlede Afsnit af Bogen. Forf. staar her fuldstændig overlegent og viser paa en klar Maade disse Retningers dybe Grundvold i Menneskenaturen men paa samme Tid deres fuldstændige Mangel paa videnskabelig Berettigelse; man følger ham med Interesse ligefra Skildringen af Oldtidens Præstelægekunst, som i Grækenland traadte i Forbund med den profane Videnskab og derved fik en renere Karakter, gennem Middelalderens tusindaarige Nat til de endnu lige levedygtige Fremtoninger af Mysticismen i vore Dage: den dyriske Magnetisme, Homøopatien og katolske og protestantiske Præsters Forsøg paa at støde Lægevidenskaben tilbage i Overtroen og at genindføre Eksorcismen og Sakramenterne i Behandlingen af Sygdomme, navnlig af Sindssygdomme.

I hele Bogen viser sig en smuk human Livsopfattelse og en øjensynlig Fortrøstning til Lægekunstens Fremskridt ikke trods, men gennem de mange Vildfarelser, der skyldes den menneskelige Higen efter at opbygge færdige Systemer paa usikker Grundvold; Forf. venter navnlig, at Lægekunsten efterhaanden bedre vil lære at forebygge Sygdomme og bevare Sundheden, saa at Fremskridtet især vil bero paa en energisk Udvikling af Hygiejnen i dennes videste Forstand, og han haaber, at en forøget Viden ogsaa vil medføre, at Lægerne faa en meget større Indflydelse paa Opdragelsen, Statshusholdningen og alle de Omraader, paa hvilke Folkenes Velbefindende beror.

„Teologiens fanatiske Mysticisme og Jurisprudensens apatiske Formalisme ville lidt efter lidt give Plads for en tredje Samfundsmagt, for den humantnaturvidenskabelige Antropologi, der med Natur- og Fornuftmæssighed som Grundlag vil gøre sit Raad og sin Mening gældende.“

F. L.

Tobias Paulsen: Til Begreberne af den frie Gerning og Virksomhederne i den. København 1876.

Det foreliggende Skrift er Frugten af selvstændig Tænkning og grundigt Studium. Forfatteren røber stor Skarpsindighed

og psykologisk Iagttagelsesevne og har stiftet indtrængende Bekendtskab med flere af de vigtigste filosofiske Systemer (særlig Aristoteles, Spinoza og Hegel) og med den moderne Naturvidenskab.

Hvis man vil angive det vigtigste af de Emner, som belyses i dette Skrift, og tillige det, som behandles med størst Dygtighed og Klarhed, maa det siges at være Forholdet mellem den populære Opfattelse og den videnskabelige Erkendelse. Forf. viser, hvorledes den umiddelbare Bevidsthed opfatter og bedømmer Alt fra det praktiske Synspunkt. Den frie Gerning, d. v. s. den af Forestillinger ledede Virksomhed, er Bevidstheden bekendt med, førend den erkender den ydre Naturs Virken. „I Frihedslivet opfostres den umiddelbare Bevidsthed, og her er den efter sin Formue selv hjemme. Den menneskelige Tænkning er ved sin Opgang og ligefra sine første Forestillinger straks i den Funktion at normere blot causale Virksomheder.“ „Menneskets begyndende Tænkning, den umiddelbare Bevidsthed er opfostret under Funktion i Frihedslivet, men blindfødt overfor Naturens Sammenhæng, i hvis Tilblivelse den ikke selv har været med. — I Menneskehedens tilbagelagte Udvikling indtraadte Naturerkendelse meget sent; hele Menneskehedens Umiddelbarhed varede altsaa længe.“ Frihedslivet eller den frie Gerning, som ligger Bevidstheden nærmest og med hvilken den synes saa fortrolig, er nu i Virkeligheden den vanskeligste af alle Erkendelsens Genstande, fordi den er den mest konkrete. Den forudsætter som „tankenormeret Kausalvirken“ Kendskabet baade til Tankens og til den kausale Virkens ɔ: Naturvirksomhedernes Væsen. Kun en grundig Naturerkendelse kan derfor bane Vejen til en sand Opfattelse af „Frihedslivet“. Naar Erkendelsen af Naturens nødvendige Sammenhæng vaagner, vil det let ske, at man af Begejstring over den miskender „de frie Gerninger.“ Saa meget derfor Forf. tilbageviser den primitive Forklaring af Alt fra Frihedslivets Synspunkt, hvor man forlanger Ord fra den brændende Busk, fordi man ikke forstaar Livets grønnende og blomstrende Træ,“ kan han dog ikke billige Spinozas Forsøg paa at sætte Nødvendigheden paa Tronen. Det er Forf.s Overbevisning, at naar Opfattelsen af Frihedslivet paa Naturerkendelsens Grundlag er skreden vidt nok frem, vil man ogsaa overføre dette Begreb paa Alvirkeligheden, der da vil fremtræde som „tankenormeret Kausalvirken“. Dog „vil den videnskabelige Erkendelsesformation aldrig udvige fra

det Spor, hvori den ved Spinoza sattes, nemlig dette, at den albefattende Subsistens, hvori vi leve, røres og ere, saavel som Menneskets Subsistens, er én, og dens øverste Virksomheder ere de to, Tænken og Natur."

Alle Grundbegrebers Udvikling gaaer ifølge Forf. den Vej, at de først præciseres indenfor den bestemte Sammenhæng, hvori de nærmest opgaa for Tænkningen, og derpaa anvendes paa Tilværelsen, Alvirkeligheden i det Hele. Hos den elles saa omhyggelige Forf. savner man her enhver Antydning af, hvorledes denne Anvendelse kan lade sig gøre; han synes at betragte den som en simpel Sag, og dog ligger her som bekendt et af de mest brændende filosofiske Problemer. Selve Forf.s Udtryk „Alvirkeligheden" skjuler i Virkeligheden hele Problemet om det Absolute; Forf. burde her have overvundet Kants og Hamiltons, Comtes og Spencers Betænkeligheder, førend han gav sig til at operere saa trygt med dette Begreb. Hvad f. Eks. Rummet angaaer, da finder denne Grundbestemmelse ifølge Forf. sin Anvendelse paa den absolute Subsistens eller Alvirkeligheden saaledes, at denne har Alt i sig, „giver sig selv sin størrelsesbestemte Form," medens de relative Subsistenser modtage deres Rumsbestemmelser udefra. Men han overser her det Relative i Rumsanskuelsen, som flytter enhver Grænse; det er ikke blot „Umiddelbarheden", men selve Anskuelsens Grundlove, som forbyde at gennemføre Forestillingen om en absolut Enhed, som skulde være „al Udstrækning", og udenom hvilken der Intet skulde være.

Forf.s Fremstilling er, trods mange heldige og energiske Vendinger, ikke sjældent udansk, tilmed overordenlig vidtløftig og vil afskrække mange Læsere. Han gaaer, som han selv siger, ikke systematisk til Værks; „Undersøgelsens Gang retter sig efter mødende Forhold og Omstændigheder;" hele andet Bind optages af vidtløftige fysiske Betragtninger, som lede Forf. og endnu mere Læserne bort fra Undersøgelsens egentlige Emne, skønt man ogsaa her ved Siden af ensidige Domme (f. Eks. i Kritiken af den atomistiske Teori) vil finde mange træffende Bemærkninger. I Stedet for at fortsætte sin Fremstilling med lignende Vidtløftighed burde Forf., for at det Dygtige og Betydelige i hans Undersøgelser virkelig kan komme til sin Ret, hellere give en kortere Oversigt over sin Metode og sine Resultater.

Harald Høffding.

Holger Drachmann: En Overkomplet.

Hvis man spurgte mig, hvad jeg mener om Drachmanns Roman, saa véd jeg i al Korthed intet bedre Svar end: Dette er ikke Drachmanns Roman, det er hans Memoirer, første Del. Det er hans Memoirer, Digt og Sandhed imellem hinanden, og Bogen har sin Styrke og Svaghed heri. Hvad der er blot Digtning i denne Fortælling (Historien om den spanske Dames Giftermaal) er uoplevet og derfor uinteressant. Hvad der kun er afskrevet efter Virkeligheden (enkelte uvedkommende og ubeherskede Erindringer fra Drengeaarene) er som blot oplevet, ikke digtet, ligeledes uinteressant; alt det Øvrige har Værd og det Meste deraf et betydeligt poetisk Værd ved den store og velgørende Friskhed, hvormed det er fortalt. Piller man Avnerne fra, har man en god Dynge Korn tilbage, og søger man blandt Kornene, finder man Perler iblandt dem; de bedste af de indstrøede lyriske Digte ere sande Perler. Min Mening er ikke den, at Forf. har stillet sig det Formaal at nedskrive sine Barndomserindringer — Hr. Drachmann er meget for ung og meget for nulevende til allerede nu at skrive Memoirer — men han har af sin naturlige Forkærlighed for det Livagtige og Reelle ladet sig forlede til at medtage en Del Smaabegivenheder, Anekdoter, Erindringsstof, som i denne Form ikke kunde finde Plads i Bogen. Der er jo nemlig stor Forskel paa den Maade, paa hvilken man indfører og tegner en Personlighed, hvis man vil benytte den i en Roman, og paa Fremgangsmaaden, hvis man blot vil betegne den i sine Memoirer, som en Erindring, man ofte har tilfælles med en Mængde af sine Læsere. I første Tilfælde udfører man Karakteren helt fra alle Sider, i andet Tilfælde er det maaske nok at minde om en enkelt Særhed ved Mandens Væsen. Man tage f. Ex. en Personlighed som Michael Wiehe's, der visselig fremfor mange Andre kan kaldes en betydelig og smuk Personlighed, som har afsat sit Præg i en hel Befolknings Erindring; det var maaske muligt allerede nu at indføre denne paa digterisk Maade i en Roman, men kun i Memoirer kan man, som Forfatteren har gjort det, nøjes med at give Ydersiden af Wiehes Væsen i tre Repliker. Ellers bliver det ikke en Karakter, men et Signalement, og der er ingen Plads for Signalementer i Romanliteraturen. Dog, som sagt, det var øjensynligt slet ikke Forf.s Hensigt at skrive Fragmenter af sit Levnet.

Hans Hensigt var tydeligt nok at give den nuværende yngre Slægts aandelige Embryologi. Han vilde skildre Slægten i dens Drengeaar som et Kuld af Drenge, hvem det af forskellige Grunde maatte falde særligt vanskeligt at blive til Mænd. Hans ene Hovedperson skulde kun ved en pludselig Kraftanstrængelse kunne bjærge sig, den anden kun kunne frelses fra Undergang ved Omplantning til en anden Himmelegn. Han har taget denne Opgave for sig med tillidsfuldt Mod, han har behandlet den med en Friskhed, hvis Duft lig Duften af nyslaaet Hø stiger op fra Bogen, og naar han alligevel ikke kan siges at have løst den tilfulde, saa har dette langt mindre sin Grund i Mangel paa Talent, end i hans Mangel paa Øvelse i at dirigere det Talent, han besidder, rigtigt, i hans Overflod paa Indfald, hans Forestillingers Frodighed, og hans ualmindelige Evne til med Lethed at forme sit Sprog. Her er Ukrudt, men her er ingen Goldhed. Det mylrer op af denne Jordbund med Vækster. Den, som begiver sig paa Vej gennem denne Bog, bliver hængende i en Mængde fortræffelige, flaue, fine, overflødige, brillante, barnagtige og atter fortræffelige Enkeltheder. Som Ordsproget siger: Jo bedre Jord, des slemmere Vej.

To Fejl støde Læseren af denne Roman. Den første er, at dens egentlige Helt, som straks ved Bogens Begyndelse fylder sine sytten Aar, i Virkeligheden ikke er mere end fjorten Aar gammel og næsten bestandig handler og tænker som en fjortenaarig Dreng. Dette Fejlgreb, der vilde kunne rettes ved en rent ydre Forandring af Tallet, ifald det var konstant, bliver uforbederligt derved, at denne samme Dreng, der leger Røver, gyser for Spøgelser og Hekse, slaas paa Gaden som en Skoledreng og glæder sig over sit Ur som en Konfirmand, samtidigt føler og lider og er forelsket som en Yngling paa sytten—atten Aar. — Den anden Fejl er den, at det kun ufuldkomment er lykkedes Forf. at holde sine to Hovedpersoner, der dog skulde og maatte staa som Kontraster, ud fra hinanden, saaledes at man bestemt følte de vare to og ikke én. Navnlig burde det Punkt, hvor deres Veje skilles, den Korsvej, fra hvilken den Ene gaar ud til Arbejde og Virksomhed, den Anden til Lediggang og Forfalden være gjort til Bogens sikre Midtpunkt, fra hvilket der aabnedes Perspektiver frem og tilbage; men dette er ikke skeet med tilstrækkelig Effekt, og Forf. har derved gjort Læseren den dybere Forstaaelse af sin Bog ligesaa vanskelig som han ellers ved et flydende og fortræffeligt

Foredrag har gjort ham Læsningen let. Læseren og Hr. Drachmann ville troe os, at det ikke er vor Lyst at fremkomme med Udsættelser. Langtfra at have sin Glæde af at finde Fejl, lider Kritikeren under enhver Fejl, han mener at finde. Ligesom han nyder en velskreven Side langsomt som man drikker et Glas af den fineste Likør, saaledes nage Forf.s Fejl ham langt mere, end de fortrædige den Læser, der kun gennemgaar en Bog til sin Morskab. Han lider jo nemlig ikke egoistisk, men sympatetisk, og det ikke blot, naar han kender Forf. og privat ønsker ham alt Held, men selv naar Digteren er ham fuldstændig ubekendt og hans Interesse for ham ikke er forskellig fra hans Interesse for Literaturens Udvikling i det Hele. Hans Trøst er den, at han føler det Skønne i Bogen helt ind i sit inderste Hjærte og at han kan rose Forf., saa meget han lyster, uden Fare for at denne skal tage ham det ilde op.

Hr. Drachmanns Bog er en Bog, fuld af Stemning. Schacks langt modnere, langt vægtigere Roman „Fantasterne“ er med alle sine store Fortrin saa ganske blottet for Sangbund; i „En Overkomplet“ er det hele Naturliv Fortællingens rige Akkompagnement. Det vrimler her af fortræffelige Landskabsbilleder. Man læse denne Skildring af en Sommermorgen:

„Hvor falder ikke saadan en eneste Ungdomserindring med hele den friske Sommermorgens Dug kvægende og styrkende paa Ens Sjæl! Hvor mange Morgener som denne efter en mellem sund Søvn og uskyldig Vaagen tilbragt forventningsfuld Nat? Hvor ere ikke alle Muskler spændte, alle Nerver rede til at modtage de Indtryk, der ere simple, usammensatte som Naturen selv i sin Opvaagnen! Hver perlende Draabe paa Græsstraa og Buske plirer med sit venlige Øje til En, Træerne nikke, sagte bevægede i Morgenbrisen, ligesom om de endnu ikke ret vare vaagnede, Fuglene og Græshopperne synes at stemme deres Instrumenter; det kan baade være til Ouverturen for det store blændende Sceneri, de tolv Optrin og de mange Tableauer, hvortil Tæppet nu er ifærd med at rulle op; og det kan være til den henrivende Slutningsmusik for den berusende Eventyrkomedie, der nys fik Ende i Midsommernatsdrømmen. Her har Puk nylig spøget; han har med sin Gren viftet alle Taagerne væk; nu hænger der kun hist og her en Stump glinsende Spindelvæv paa Busk og Blad, som den vidunderlige Spøgefugls Støvekost ikke har faaet ned. Sommernats-

drøm! Kærlighedskval, Kærlighedsjubel, Daarskab, Beruselse! og dog dufter maaske dine Jasminer for stærkt .... Sommermorgens Opvaagnen! Du er det evige Lægemiddel for Syge som for Sunde.“ — — Her som Modstykke en Solnedgangsstemning:

„Samtalen døde snart hen imellem os og Enhver sad i sine egne Tanker. Solen gik ned og Aftenens Dæmring begyndte at lægge sig over Landskabet. Af og til smaaklukkede Søen under Baadens Bund, og nu og da førtes en Stump løsrevet Latter ned til os fra Skoven. Ellers blev Alting omkring os saa stille, saa vemodigt stille næsten. Noget af det Sindet betagende, som hviler over de danske Indsøer, men maaske stærkest fremtræder her ved Fredensborg, og tilmed under en Sommeraften, dalede med et eget blødt, uimodstaaeligt Tryk fra den violette Himmel ned over Skovbredden. Jeg følte mig mere og mere forstemt, ulykkelig, utilfreds med denne Verden, der netop, naar den byder os sin skønneste Side frem, tillige viser sin Braad — ligesom de tropiske Blomster, om hvilke de Rejsende fortælle, at de i deres rigtfarvede, duftende Bæger skjule en fin Spids, der saarer og gyder Gift i Saaret. Jeg var utilfreds med denne Verden, der i det ene Øjeblik synes saa stor og i det næste kun er en snever Indsø, kvalt i Favntag af tætte Skove, overhvælvet af en Himmel, der, saasnart Solen har forladt den, falmer hen som en sart Blomst under Nattens kolde Kys.“

Og med slaaende, indholdsrige Ord er det af Forf. paavist, hvilken Betydning disse Naturomgivelser og deres skiftende Stemning havde for de unge Sjæle, han oplukker for os.

„Det ebbede i vor Attraa, eller Bølgen brød frem i vort Bryst, eftersom Sol og Skygge skiftede i den stille Park. Snart var Ridderen, snart Røveren, snart den dunhagede Dreng, snart den kommende Mand oppe i os. Vi var forlibte og utilgængelige, kaade og vemodige, cynisk drengeagtige og drømmende ynglinge-tavse paa én Gang. Den samlede Sum af Havens Stemning hang over os, den mørke, fjærne Grib Skov var Rammen om alle disse Herligheder. Skyerne gled over vore Hoveder, snart med Smil, snart med Taarer. Vi omgikkes Dyr og Planter, Statuer og Kusiner som Udtryk af den samme store Natur uden at gøre nogen synderlig Forskel. Der var et Træ i Haven, Kundskabens Træ paa Godt og Ondt, som vi endnu ikke havde plukket af, uagtet strængt taget Ingen havde forbudt os det, eftersom strængt taget Ingen gav sig af med os“. De anførte Citater

give et nogenlunde tilstrækkeligt Billede af Fortællingens Baggrund og Ramme. De optrædende Personer ere livagtige og dygtigt tegnede i samme Grad som de staa Naturomgivelserne nær og ligesom smelte sammen med dem. Saadanne Figurer er f. Ex. den Fortællendes Onkel og Per Matros. Den ene er voxet sammen med Fredensborg Have, den anden med Fredensborg Sø. Om Onkelen hedder det: „Naar de usynlige Bier summede som et tæt Havs Brusen oppe i de tætte Lindetræskroner, saa bøjede han Nakken tilbage og gik og stirrede op i den bløde Guirlandeverden af Blomst ved Blomst; hans Næsebor udvidede sig ligesom hos Hesten, naar den langt borte faar Færten af en nyslaaet Eng; hans tykke, sammenvoksede Øjenbryn løftede sig og delte sig som Skyer, der mærke Solens Komme. Han bøjede varsomt af for de sorte Skovsnegle, pirrede dem med sin Stok ind i Græsset eller stod Minut efter Minut og iagttog deres langsomme Kryben, medens Slimet, som slæbte efter dem, efterhaanden halede et helt lille Læs af Bladsvøb, Smaakviste, Støv og Blomsterfnug til sig, en yderligere Hæmsko for den besværlige Gang. Maaske sammenlignede han filosofisk sit eget Liv eller Menneskets Liv i Almindelighed med en saadan Snegl, maaske var hans Opmærksomhed snarere Barnets Opmærksomhed for det, der i det Hele taget bevæger sig, om Bevægelsen end er nok saa ringe. Han morede sig med at lade de smaa Mariehøns krybe paa sine Fingre til de fløj."

Og Per Matros maler sig selv i den ypperlige Skaaltale han holder ved Studentergildet: „Det er en Skaal for en Dame, som er Moer for en af de gode Herrer her, og det er en Skaal, som jeg vil sige saa meget som, at jeg vil drikke den tilbunds, skønt jeg allerede har drukket saamange Glas tilbunds, og man ikke skal tage mere Ballast ind, end man kan sejle med. Det er en Dame, som de vistnok Alle kender herudefra, for hun laa ifjor Sommer paa Landet her tæt ved, Nord-Nordost for Haven her, nede i et Hus ved Skipperalleen. Og naar hun om Morgenen kom og havde været nede i Badehuset, saa kiggede hun altid indenfor til Vort, og saa havde hun altid Et og Andet hvad det nu kunde være, Linned til Børnene, eller noget Pusleri til Mutter, eller Tobak til mig. Og hvergang jeg roede for hende eller sejlede hende over Søen, saa gav hun mig — ja, man skal jo ikke tale derom, men det vil jeg ligegodt tale om her — saameget over Taksten, at jeg tidt sagde: Nej, Fru Brunnow,

der tager De vist fejl. Men hun tog nok aldrig fejl. Og da jeg nu har nævnet hendes Navn, som jeg egenlig vilde have gemt til Slutningen, ligesom jeg har siddet og hørt at de andre gode Herrer har gjort, saa vil jeg da sige, at jeg, som har faret saa vidt omkring paa Jorden — eller rettere paa Søen — ikke i nogen Havn har seet hendes Mage, hverken hvad den ydre Skabelon angaar eller af Sindelag. Og jeg, som er sprunget én Gang i Luften, og véd, at det ingen Spas er, jeg troer, at jeg for hende vilde springe nok en Gang i Luften. Gud velsigne hende og lade hende snart komme tilbage til Fredensborg igen!"

Dog, Romanen har som sagt sine poetiske Kulminationspunkter i de Digte, hvormed den er gennemtrukket og i hvilke enhver af de mest vellykkede og stærkest bevægede Enkeltsceners lyriske Flamme bryder ud. De, der i Anledning af Hr. Drachmanns første Digtsamling greb Lejligheden til at slaa sig til Ridder paa ham for hans Mangel paa Herredømme over den metriske Form, ville her til deres Ærgrelse maatte erkende, at han i faa Spring er ilet fra den tidligste Ubehjælpsomhed til Mesterskabet. Jeg anfører et Par af disse Digte helt, det første for at gjøre vore Komponister opmærksomme derpaa; det fortjente, skønt det selv allerede er ren Musik, visselig den Udbredelse, som et Digt først naar ved at synges.

Jeg kunde for Længsel ej sove,
En Blomstervind
Slog mig imod,
Strømmed herind ad mit Vindu
Som en vellugtaandende Flod,
Jeg hørte de høje Palmer
Suse svagt
Med sød Musik;
Det hvisked ihvor jeg stod og gik
Sakuntala, Sakuntala.

Du evige Himalaya
Med Issen højt
Mod Himlens Tag,
Hvi sender Du dine Kilder
At møde min Fod idag?
Hvi risler de tunge Vover
Mindetungt
Forbi mig hen?
Hvi møder mit bævende Blik igen
Sakuntala, Sakuntala?

Pige, Du sænker dit Øje
Saa fugtig blødt

Ind i mit Blik,
Som var det i denne Time
Den bindende Ring Du fik!
Ak, ikke en enkelt Time,
Enkelt Dag,
Nej tusinde Aar
Skillende mellem os begge staar:
Sakuntala, Sakuntala!

Du tabte ej Ringen i Floden
Dushjántas selv
Har slængt den hen,
Og stemmed han end den stride Strøm
Han bringer ej Ringen igen.
Dushjántas i Palmelunden
Jage vil
Langs Flodens Bred,
Han skyder en Antilope ned:
Sakuntala, Sakuntala.

Mindre sart i Tonen, men næsten ligesaa melodisk er den Barkarole, Musikeren foredrager ude paa Søen, i hvis sidste lange Linje man ligesom hører Kystens Skrænter kaste Ekkoet mangedobbelt tilbage. Men Bogens hele Ide er sammentrængt i den fortræffelige Sang om Druerne:

De svaied og svinged
De grønne Ranker
Som en Attenaarigs
Forvildede Tanker.
Saa blev de bundne
Opad en Stok.
„Ja“, sagde Druen,
„Det tænkte jeg nok“;

„Der skal Maade med Alt
Og Alvor i Sagen,
Nu kommer Glansen
Nok snart for Dagen!“
Og Solen bagte,
Glohed var Luen,
Tanker blev tændte,
Og mørk blev Druen.

Det tynged og trykked;
Druerne svulmed;
Det var Solild, som inde
Bag Skallerne ulmed.
Saa rusked og rev det
Med haarde Hænder.
„Hvad!“ tænkte Druen,
„Er det saadan, vi ender?“

„Der blev stampet og trampet
Under Snakken og Summen,
Druerne sprøjted
Som Blod ned i Kummen.
Nøgne Mænader
Gled ud i Blodet,
Silener sprang Buk
Og Fauner stod paa Ho'det.

Saa blev der stille
Paa Larmen den lydende.
„Naa!“ tænkte Druen,
„Saa blev vi da flydende.“
Stilhed og Mørke
Langs Flaskereolen,
Ikke et Glimt af
Dagen og Solen.

Ensomme Timer,
Ensomme Dage;
Tanker paa Fremtiden,
Tanker tilbage.
Underlig Syden
Omkring i Kroppen.
„Blot man turde løfte
En Smule paa Proppen!“

Saa blinked det endelig,
Proppen knalded,
Druerne skummed
Ud i Krystallet.
Og Glasset blev svunget
Højt ivejret:
Nu er Vinen god,
Nu har Druerne gæret!

Jeg tror, at dette prægtige Digt, der resumerer det, hvorom Bogen handler, tillige passer paa dens Forfatter. Der er endnu en god Del Gæring i „En Overkomplet“, men umiddelbart efter Romanen skrev Hr. Drachmann den lille formfaste Fortælling „Najaden“, som dette Tidsskrift har bragt sine Læsere, og endnu i samme Fart en anden, teknisk endnu fuldkomnere og endnu bedre støbt Novelle „To Skud“, som vi ville have den Tilfredsstillelse allerede i næste Hæfte at kunne forelægge vort Publikum. Det er saa tydeligt, som noget kan være, at denne Forf. ikke behøver nogen fremmed Paamindelse om at undgaa den Brede og de Sidebemærkninger, som hans Roman ikke har holdt sig fri for. Han har selv næsten øjeblikkelig følt, at der her var en Vanskelighed at overvinde og har givet sig til at bekæmpe og besejre denne,

ligesaa snart som han var kommen ud af den Gæring, hvori han under Nedskrivningen af sit store Arbejde endnu befandt sig. Romanen er en Kunstform, som taaler en vis Brede; havde Hr. Drachmann udført denne sin Fortælling i tre Bind istedenfor at afbryde Skildringen af Overgangsalderen med en ilfærdig Slutning, vilde man maaske slet ikke have fundet Skildringen vidtløftig; flere yndede Romaner af Spielhagen f. Ex. ere i deres første Del kun lidet mere sammentrængte end „En Overkomplet". Men i og for sig er det naturligvis bedre at koncentrere, hvad man har at sige, paa et saa snevert Rumfang som muligt. Og Novellen er da en fortræffelig Forskole til en ny Roman. Den tvinger til Knaphed, til bestemt og plastisk Form. Den begyndende Digter føler Trangen til at frembringe noget i ydre Henseende Anseeligt og Stort for at give Publikum et Vidnesbyrd om sin Kraft og sin Ild. Men har han prøvet sine Kræfter, indsér han let, at det imponerende Volumen slet ikke behøves. Det kommer ikke an paa at skrive tykke og store Bind. Der er nu engang ikke Noget, der er tyndere end et Lyn, og Intet, der er mindre end en Gnist — og det er paa Gnisten og Lynet, at det i Poesien fremfor Alt kommer an.

G. B.

Islams Teokrati gennem de to første Hundredaar efter Hedjra i politisk og religiøs Udvikling.

I.

I en foregaaende Artikel have vi set, hvorledes Arabernes Profet, efter at have grundlagt Islam paa den jødiske og kristne Religion, ved Indførelsen af en ejendommelig Kultus, Valfarten til de hellige Stæder Mekka og Medina og ved Tilbagekaldelsen af det fra først antagne Toleranceprincip, endte med at stille sig i bestemt Modsætning til disse to Religioner. Ved hans Død 632 var vel Trossymbolet *„Der er ingen Gud undtagen Gud og Muhammed er hans Apostel“* uddraget som Grundelement af Koranens mangesidige Indhold, men svævede endnu henved halvandet Hundredaar i ubestemt Almindelighed for den ny Religions Tilhængere; det var forbeholdt en senere Eftertid at opføre paa dette en fast dogmatisk Bygning, hvis i sin Begyndelse brogede Udseende vi nu skulle betragte, saasnart vi have vundet et flygtigt Overblik over de sociale og politiske Tilstande, der betingede dens Udvikling. Først og fremmest at afslutte Koranens Redaktion, og støtte den guddommelige Aabenbaring ved en kritisk Samling af Profetens Udtalelser, da den mundtlige Tradition, som det hidtil væsentligste Holdepunkt,

ved den gradvise Bortgang af Muhammeds Samtid begyndte at svigte, endelig at ihukomme Budet om den hellige Krig til Islams Udbredelse, alle disse Foretagender maa vel synes mer end tilstrækkelige til at sysselsætte Profetens Folk i de mest forskellige Aandsretninger, og lykkedes i fuldeste Maal især ved den anden Kalif Omars mægtige Aand; han blev for Islams Udbredelse, under andre Forudsætninger, hvad Paulus havde været for Kristendommen, og erhvervede sig med Rette Navnet „*Farûq*“ (Sværdets Voldgiftsmand). Islams Generaler med deres sejrrige Armeer, der allerede kort efter Muhammed havde udbredt sig over Syrien og Persien, bevarede Profetens Billede som deres Ideal; som han engang havde ført sine Skarer mod oprørske Araberstammer, bragte nu disse mægtige Stater til Underkastelse under Islam, og satte en Ære i deres Uvidenhed, af hele Koranens Indhold kun at kjende den første Frase, hvormed hver Sura begynder: „I Guds Navn, den Barmhjertiges, den Mildes!“ med den givne Forjættelse, „at Hver som dør med Enhedsbekendelsen paa Læberne, vil indtræde i Paradiset.“ Profetens nærmeste Efterfølgere, siger Gazzali, tilbragte deres Tid med fem Sysler: at læse Koranen, bygge Moskeer, lovprise Herren, befale det Gode og forbyde det Slette. Den senere udviklede Pragt i Islams Ritual udvikledes trods bestandig Indsigelse og Paamindelse om at bevare den ældre Simpelhed; man dadlede saaledes som en utidig Reform at bedække Gulvet i Moskeerne med kostbare Tæpper; først under Omajaden *Merwân* indførtes en Prædikestol, idet man til Undskyldning anførte, at den talrige Menighed ellers ikke kunde høre Imamens Foredrag*). Profeten havde imidlertid i sin Levetid talet Koranens Ord til Folket, blot støttet til sin Stok, og endnu Omar havde kun rejst sig fra sit Sæde i Moskeen for med Ord, der aldrig glemtes, at opflamme Menigheden

*) S. Gazzali's Værk Ihjâ-el-Olum, Cah.-Udg. T. I. p. 63, 72.

til den hellige Krig: „Islams Soldater, I, som hidtil ikke have besiddet en Hytte i Hidjâz, Eder har Herren lovet Khosroers og Cæsarers Troner; nu først mod Persien!“ Skønt Omar allerede var den første, der udraabtes til Kalif med Titelen „Emir-el-Mumenin“ (de Troendes Hersker), vedligeholdt dog Regeringen indtil Begyndelsen af Omayaderne den patriarkalske Simpelhed*); der berettes om ham, at han levede tarveligt, bar grove Klæder, viste sig streng i sit religiøse Liv; med Tilsidesættelse af al Rang hentede han selv sit Drikkevand med en Krukke kastet over Skulderen; i Almindelighed red han en Kamel med Bagagen bunden bagpaa, og paa samme Maade levede hans Omgivelser, som det hedder, *midt i alle Verdens Rigdomme, der stod til deres Raadighed.* Med Omayaderne forandredes Forholdene; Residentens Forlæggelse fra Medina til Damask medførte et Hof. Vi høre saaledes om Moawiah, der, saavidt muligt, endnu søgte at bevare det patriarkalske Præg, at han gav daglig i 24 Timer fem Gange Avdiens, indrettet efter de forskellige Klasser i Befolkningen; den største og almindeligste holdtes i Moskeen, hvor der uddeltes Naadesgaver, og Retssager afgjordes. Kun de højeste Dignitarier turde nærme sig Tronen med den foreskrevne Hilsen: „Hvorledes befinder de Troendes Fyrste sig, hvis Liv Herren forlænge?“ Svaret lød: „I Herrens Naade,“ hvorefter Khalifen tiltalede de Tilstedeværende med Ord som: „I høje Herrer, naar I modtage dette Navn, da husker „paa, at Grunden hertil er, at I ere indladte for mig! „frembringer derfor deres Anliggender, som ikke have „Ret til at nærme sig!“ Vi have her et fuldstændigt Hofceremoniel lige til Angivelsen, at efter den sidste Bøn ved Nattens Frembrud omgav Fyrsten sig med sine Vezirer og Fortrolige, for i deres Selskab at tilbringe en Del af

---

*) S. Masoudi les prairies d'or par Barbier de Meynard t. IV p. 193—97.

Natten med Regeringssager og Læsning af Arabernes Historie, hvad han fortsatte den følgende Morgen efter at have overværet Morgen-Gudstjenesten i Moskeen.*) For at fatte den fra Omayaderne indtrædende Udvikling, hvis Mage Historien næppe kan paavise, maa vi erindre, at Profetens Rige havde en afgjort patriarkalsk-teokratisk Karakter; efter at det raa men højt begavede Naturfolks Sæder vare blevne forædlede og modtagelige for en højere Kultur, var med Islams Udbredelse denne simple Regeringsform utilstrækkelig; den hele ideale Romantik, der knyttede sig hertil, maatte da vige for en stærk centraliseret Magt, der imidlertid bevarede sit teokratiske Præg, men dog heri væsentligen adskilte sig fra Pavemagten, at dens Repræsentanter, med Undtagelse, som vi skulle se, af de Alidiske Herskere, aldrig holdt paa endog blot i aandelige Sager at tillægge sig Ufejlbarhed. Profetens Billede og Mynster der bevaredes usvækket gennem det første Hundredaar, Koranen og den efterhaanden samlede Sunna afgav i Almindelighed den tilstrækkelige Vejledning; var man enkelte Gange tvivlraadig, adspurgtes de Lærde Ulemaerne (Teologerne) eller Faqiherne (de Retslærde), hvis 4 ortodokse Retninger: *Hanefiter*, *Malekiter*, *Shafeiter* og *Hanbaliter*, udgaaede fra Hidjâz og Irâq, senere ville blive omtalte, naar vi naa hen til Tidspunktet for Uddannelsen af Islams Metafysik, der først faar sit Opsving ved Forbindelsen med græsk Videnskab, omtrent fra Harun-ar-Rashids Regering, da en ny Videnskab, den saakaldte „*Kelâm*" (skolastisk Teologi) havde udviklet sig. Den mægtige Strøm, dreven frem af Enhedsbekendelsen, havde allerede under Omayaderne med ustanselig Magt beredet sit Leje indtil Kinas Grænser mod Øst, Atlanterhavet og Pyrenæerne mod Vest, Indien mod Syd, Kaukasus og Ural mod Nord, medens Islams Generaler kun havde saare liden Interesse

*) S. Masoudi, les prairies d'or t. V p. 75 flg.

for alle Slags metafysiske og dogmatiske Undersøgelser. Saa lidt som imidlertid det Guld eller Sølv, der engang stemplet med sit klare og smukke Præg, selv i Aartusinder taber dette, formaaede Islam at fornegte sin Oprindelse. Omayadernes Vaabenglans, det lystige Hofliv i Damask, deres Udsvævelser og Opgivelse af Koranens hele Sædelære, hvilke den senere Tids ortodokse Historieskrivere forgæves anvende alle Kunstgreb for at dække, og enkelte Herskeres frygtelige Grusomhed havde dog ikke tilintetgjort de bestandig levende Erindringer om Profeten og hans Vaabenbrødre, de nærmest følgende fire Kalifers patriarkalske Simpelhed. Kunde vel dette af Livsnydelser berusede Liv harmonere med Profetens Livsanskuelse af denne Verden, der, som han ofte havde udtrykt sig, var det stinkende Aadsel, man nødvendigen maatte passere paa Rejsen til det hinsides Bedre?*). Omayadernes Dynasti skyldte en Revolution og Grusomhed sin Opkomst, og et mærkeligt Vidnesbyrd om Aarsagen til dets Fald have vi i en senere ved 132 H. levende omayadisk Prætendents egen Bekendelse**). „Vi tilbragte, siger han, den Tid til Nydelser, der var os betroet til Landets Styrelse; vore Undersaatter, undertrykte af Vold og Tyranni, ønskede Fred for os og forlod vor Sag; vore Domæner vare ødelagte og Rigets Finanser udtømte; vi stolede paa vore Ministre, der opofrede vore Interesser for egne Fordele og ledede Sagerne uden vort Vidende og Vilje. Vore Armeer, der ikke havde faaet Sold, negtede da Lydighed og gik over til Fjenden; vor fuldstændige Uvidenhed om den politiske Situation blev den virksomste Aarsag til Dynastiets Fald.“ Islams gamle Puritanere lurede bestandig i Arabiens Ørkener under en mægtig Prætendent, og i Østen raabte det med Ali's

---

*) Smlgn. v. Kremer, Ges. der herschenden Ideen des Islams, p. 21 ffg.

**) Masoudi T. VI p. 35.

og hans Efterkommeres Drab udgydte Blod om Hævn. For at kunne forstaa den senere religiøse Spaltning af Islam, der meget ofte antager en politisk Karakter, maa vi kaste et Blik tilbage paa den Revolution, der havde bragt Omayaderne til Regeringen. Muhammed, der ved sin Død endnu ikke havde nogen klar Forestilling om den af ham grundlagte Verdens-Magt, havde ikke ordnet nogen fast Arvefølge; denne var afhængig af en Art Plebiscit, der ledede af et Tillidsudvalg blandt Folkets Udkaarne. Skønt Ali som Profetens Svigersøn havde været udset som den mest passende Efterfølger, var man betænkelig ved hans unge Alder; han naaede først Kalifatet efter Abu Bekr, Omar og Othman og efter, ved denne sidstes Drab, at have undertrykt en blodig Sammensværgelse, der var opflammet ved Ayshas Had og Intriger; hun havde allerede fremkaldt Othmans Valg som 3dje Kalif, og vakte derpaa ved Alis Tronbestigelse et voldsomt Oprør, hvori hun selv gjordes til Fange, og slukte først sit Had, da Ali faldt for Morderdolk i Cufa*).

*) Grunden til dette Had hører ind under Medinas chron. scandal. og skal derfor kun berøres som Exempel paa den arabiske Historieskrivnings Omstændelighed. Profeten havde passeret sine 50, da han ægtede Aysha, der næppe endnu var naaet til sit Køns Blomstringsperiode. Paa et Felttog 6 Aar efter Flugten tog han sin tilbedte Hustru med; uheldigvis kom hun til at tabe et Halsbaand af Perler paa en Station tæt ved Medina og forsinkede sig med at søge efter det, indtil hun pludselig saa sig forladt af Karavanen, da Ingen havde lagt Mærke til, at hun var sprungen af sin Kamel; nogle Timer efter Profeten ankom da A., ledsaget af en tilfældig Efternøler. I Begyndelsen lagde Ingen Mærke til denne Begivenhed; men Medinas *„fromme Køn“*, der havde faaet Nys om Sagen, begyndte nu at sætte Byen i Oprør til Ærgrelse og Sorg for Profeten, især da A., som rimeligt, kom til at ligge syg en Maaneds Tid. Ali, der ved denne Lejlighed synes at have været noget vel rask for Hovedet, tillod sig nu at minde Muhammed om, at der paahvilede ham vigtigere Sager, og at det jo kun beroede paa et Vink af ham for at faa Aysha

Det gamle hedenske Parti blandt Koreishiterne, anført af Moawiah, Søn af Abu Sofian og understøttet af den mægtige General Amru, Ægyptens Erobrer, i Spidsen for 80,000 Mand, var nemlig traadt op mod Ali. Efter et blodigt men uafgørende Slag ved Siffin, som Ali af Menneskelighed søgte at undgaa, overlodes det endelige Khalifvalg til en Voldgiftskendelse, der ligeledes ved Ayshas Makinationer faldt ud mod Ali til Fordel for Moawiah. For at gøre en Ende paa den uundgaalige Borgerkrig, besluttede da tre Fanatikere sig til at myrde hver sin af de tre Partiførere *Moawiah*, *Amru* og *Ali*, for saaledes at skaffe Fred i Islam. Kun Ali faldt; Moawiah, det gamle Hedenskabs Repræsentant og Koraishiter-Adelens Høvding, sejrede, Omayadernes Dynasti var da udraabt og Islams patriarkalske Regeringsform

---

erstattet med hvilkensomhelst anden Skønhed i Medina. Dette behagede nu mindst af Alt Profeten, og da han desuden var aldeles overbevist om sin unge Hustrus Uskyld, maatte Tordenrøsten af nogle Koranvers (S. 24 V. 11—21: „De som have gjort sig skyldige i Løgn, ere i stort Antal blandt Eder; men betragt det ikke som en Ulykke, snarere er det en Lykke! Enhver af de Skyldige skal blive straffet, og Ophavsmanden skal lide en alvorlig Tugtelse. Havde det ikke anstaaet Eders egne troende Mænd og Kvinder at opfatte Alt til det Gode og sige: Det er aabenbar Løgn“ o. s. v.) bringe Fred og Ro i Hovedstaden. Aysha, der i den senere Historie fremtræder som en højst interessant Personlighed, glemte Ali ikke denne Streg, og den lille Halsbaandshistorie kan for den kasualistiske Historieskriver vel anses at have foranlediget adskillige Omvæltninger i Orientens Historie. Naar vi da erindre, at Kaffen først blev opdaget omtrent 300 Aar senere, synes Selskabsforholdene i Medina maaske at have staaet endnu højere end i nogensomhelst af vore allerkristeligste Hovedstæder. — Aktstykkerne i denne Sag ere med fuld dramatisk Livlighed bevarede af Traditionssamleren Ibn Ishâk, 1ste B. 731—38, udg. af Wüstenfeld: Das Leben Muh.; gengivne efter en anden af Sprenger: Leben des Muh. t. III, p. 63 flg. og behandlede af Weil i Sybels Zeitschr. für Ges. 1862; desuden i alle Korankommentarer.

endt 660 Kr. for samtidig med Residentens Forlæggelse til Damask at ombyttes med et *tildels* arveligt monarkisk Teokrati.

Krigstog og den militære Magt holdt Alt i taalelig Orden under denne første Omayade, men med hans Søn, den ved Grusomhed og Vellevnet berygtede *Jezid*, begyndte de gamle Scener forfra i Arabien og Distrikterne om Basra og Cufa. Det sidste Sted havde, som nylig anført, været Vidne til Alis Mord, og hele Provinsen Iraq var opfyldt med Alidiske Partigængere, der prøvede at udraabe Alis ældste Søn Hasan til Kalif; efter at denne havde abdiceret og trukket sig tilbage til Medina, hvor han kort efter blev skaffet af Vejen ved Gift 661, blev hans Broder *Husein* opfordret af Irakenserne til at stille sig i Spidsen for Oprøret mod Jezid og ankom fra Arabien ledsaget af et Følge af 60 Personer. Imidlertid havde den omayadiske General allerede tilintetgjort den væsenligste Del af Opstanden og fulgte nu nøjagtigen Jezids Befaling ikke at indlade sig i nogensomhelst Underhandling. Husein foretrak da Døden for et vanærende Fangenskab, stillede sig i Spidsen for det lille Parti, der endnu var tilbage, og fandt Martyrdøden ved Kerbela 680 Kh. Denne Begivenhed højtideligholdes endnu d. 10. Moharram, Aarets første Maaned, i Persien, hvis overvejende Befolkning tilligemed Regeringen høre til Shiiter (Partigængere), et Navn, der gaves dem som Modsætning til Sunniterne; ved denne Sørgefest opføres en Art Passionsskuespil, den eneste Art af en hos Semitiske Folk forekommende dramatisk Literatur, der i Lighed med hvad endnu som en religiøs Erindring fra Middelalderen har vedligeholdt sig i den lille syd-bajerske By Ober-Ammergau, fremstille Heltens Død og i Almindelighed ere forbundne med Udbrud af den frygteligste Fanatisme. Vi have her Oprindelsen til den første Spaltning i Islam, idet disse Shiiter eller Alider ikke antog de 2 eller 3 første Kalifer som retmæssige, men kun Ali som Profetens sande

Efterfølger, efter hvem man da vedligeholdt en imaginær Succession, der efter enkelte Sekters Anskuelse med det 12te Led fra Ali engang, naar Tidens Fylde kommer, skal som tilkommende Messias bringe den forstyrrede Verdensorden tilbage. Idet denne Lære, der uden Tvivl ikke er bleven uden Paavirkning af indiske Religionssystemer og stundom har udviklet de mest ekstravagante Teorier om Guds Inkarnation og Nedstigen til Jorden, har dukket op til forskellige Tider og fremkaldt Dynastier som Fathimider, Karmather, Almohader o. a., se vi et ejendommeligt fremmed Element optaget i Islam, hvis nærmere Udvikling senere vil blive omtalt. Under Omayaderne vedtoges som politisk Forholdsregel at forbande offentligen fra Prædikestolen hver Fredag hele Alis Slægt, hvilket fortsattes til Omar II, hvis Fromhed dannede en mærkelig Modsætning til den hele øvrige Slægt. I Stedet for Forbandelsesformularen vedtoges det at bede Koranversene*): „Herre, tilgiv os som vore Brødre, der ere gaaede forud i Troen! Herren befaler Retfærd, Fromhed, og at udøve Barmhjærtighedsgerning mod sine Nærmeste; han forbyder alle Skændigheder!“ hvilken Skik vedligeholdtes indtil langt ind i det Abbasidiske Khalifat. — Inden vi afslutte dette Overblik af Islams sociale og historiske Udvikling, uden hvilket den samtidige og senere Sektudvikling er uforstaaelig, maa vi nu vende os til det andet Oprørets Brændepunkt i Syd, hvor det ægte arabiske Puritanerparti bestandig levede i Erindringen om Profetens patriarkalske Simpelhed og, i Besiddelse af Islams hellige Stæder var blevet tilbage under en heltemodig Prætendent *Abdallah ben Zubeir*, en Dattersøn af Abu Bekr, som udraabtes til Kalif i Mekka og Medina imod Omayaden Jezid. Efterat have udplyndret Medinenserne, satte denne sig ud over enhver religiøs Betænkning, der kunde fremkaldes af Koran og Sunna, idet han sendte en Armé

*) Sur. 16 V. 92 og S. 59 v. 10, smlgn. Masoudi a. V. t. V. p. 419.

mod Mekka og begyndte at belejre Helligdommen. Ibn Zobeir flygtede ind i Templet, hvis Tag sattes i Brand af Fakler, der udslyngedes fra Belejringsmaskinerne paa de hellige Høje udenfor Byen. Jezids omtrent samtidige Død 684 Kr. (64 H.) ansaas vel som Himmelens Straf for denne uhørte Profanation, men omtrent 8 Aar senere gentoges det samme Skuespil under Kalifen *Abd-ul-Melik*, der havde sendt den listigste og grusomste General, Verden maaske nogensinde har kendt, for at gøre Ende paa dette Modkalifat i Mekka. Belejringen begyndte forfra i Slutningen af Aaret 72 H. (692 Kr.) ved Valfartstid. Ibn Zubeir holdt Templet, medens den omtalte Omayadiske General *Hedjdjâdj* var i Besiddelse af Højderne; hver af Parterne nøjedes da med paa sit Terræn at fuldføre de i det Foregaaende beskrevne Valfartsceremonier, Hedjdjâdjs Armee, som det hedder*), i fuld Rustning med Panser og Hjelm. Belejringen varede i 50 Dage; da frygtede Ibn Zubeir for sin henved 100 Aar gamle Moders Liv; Asmâ, en Datter af Abu Bekr, den anden Kalif, havde, som Sagnet tilføjer, endnu ikke mistet en Tand og havde ikke et eneste graat Haar. „Død er Hvile!“ Med disse Ord havde Sønnen tiltalt sin Moder. „Vistnok!“ svarede hun; „maaske *Du* ønsker mig den, men *jeg* vil den først, naar Sagen her er endt paa den ene eller anden Maade; død er Du min Stolthed; som Sejrherre endnu mit Øjes Glæde!“ Ibn Zubeir gav da Ordre at bringe sin Moder i Sikkerhed, efterat hun havde opfordret ham til at afslaa enhver Underhandling med Omayas Hus og at dø som Helt. Syriske og ægyptiske Soldater styrtede ind i Helligdommen, men bleve drevne ud, og Ibn Zubeirs sidste Ordre til Soldaterne var at kaste Sabelskederne og bevare Klingerne som deres Ansigter; medens han da bad til Templets Gud:

---

*) S. Masoudi a. V. t. V p. 260 flg.

Herre, Syriens Hære styrte ind og sønderslide din Helligdoms Tæpper;
Herre, jeg er svag og træt, uden Støtte; send nu dine Engleskarer til Frelse!

strakte en Sten ham livløs til Jorden, og det lykkedes kun med Besvær to af hans Tjenere at frelse hans Lig. Hedjdjâdj lod derpaa den lille Armee nedsable, Ibn Zubairs Lig hente og hænge i en Galge i Mekka; idet han endelig afslog Moderen at begrave sin Søn, svarede hun: „Jeg erindrer, at Herrens Profet engang har forudsagt, at en Bøddel vilde udgaa af Stammen Thakif, og nu véd jeg, at ingen Anden kan være ment end Du.“ Efter Mekkas Indtagelse blev Templet om Kaabaen, der efter dets første Ødelæggelse var bleven udvidet af Ibn-Zubeir og prydet med tre fra Ægypten bragte Marmorsøjler, efter Hedjdjâdjs Ordre igen bragt tilbage til dets ældre tarveligere Udseende; som Modsætning hertil forvandledes derimod den kristne St. Joh. Kirke i Damask under den følgende Kalif *Walid* til Islams pragtfuldeste Moske; i Kiblaen eller Alterpladsen læstes denne Indskrift indgraveret med Guldbogstaver i Lapis Lazuli: „*Vor Herre er Allah ene; vor Religion Islam, vor Profet Muhammed. Ordre til at opføre denne Moske og nedbryde Kirken, som stod paa dens Plads, blev given af Walid, de Troendes Fyrste, A. 86 H.**)“ Dens nuværende Udseende skyldes en Genopbyggelse af Mamluk-Sultanen Melik el Mowayjed, efter at den i det 14de Aarh. var ødelagt af Tamarlan, Om Heddjadj, der døde 95 H. efterat have været Statholder i 30 Aar i Arabien og Iraq, berettes, at hans Ofres Antal, der efter Befaling vare myrdede, beløb sig til 20,000; i Fængslerne vansmægtede ved hans Død 50,000 Mænd og 30,000 Kvinder. En Fredag, da han paa Vejen til Moskeen i højtideligt Optog passerede Fængselsbygningerne, forstyrredes han af Klageskrig; han

*) S. Quatremère hist, des sult. Mamlouks t. II p. 270.

vendte sig da mod Cellerne og raabte: „Tier og raadner, hvor I ere! Det var, som der tilføjes*), hans sidste Ridetur, da han døde samme Uge. — Som et ganske pudsigt Træk, hvorledes Valfarten foregik under Omayaderne, kan endnu anføres, at Walids Efterfølger *Soliman* fandt det hensigtsmæssigt at sondre de forskellige Køn, naar de i deres Rundgang om Kaabaen kyssede den hellige Sten. En Digter havde nemlig vel naivt beskrevet den hellige Fest**):

„Leve Valfarten og Stationerne, leve Kaabaen blandt alle Templer!
Leve Islams Skønheder, der klynge sig til mig, medens Andre kysse den hellige Sten!“

Med Merwân er Dynastiet til Ende 132 H. (750 Kh.); Alidernes Hævn i Irâq var ikke tilfredsstillet, og Ilden ulmede bestandig under Asken, som den omayadiske Statholder i en Depeche meddelte Kalifen***): „Jeg ser Kullene gløde i Asken; maaske det vil blive en Brand; Flammen springer frem, naar to Stykker Træ gnides; saaledes ligger Spiren til Kamp i Ord. Kvæler Du ikke Ordet, vil det blive en Krig, der vil give Ungdommen graa Haar. I min Forundring tænker jeg: Sover Omayas Hus eller er det vaagent?“ — En abbasidisk General Abu Muslim, Statholder i Khorasan, havde i denne Provins og i Omegnen af Basra og Kufa i al Stilhed forberedt Stemningen hos Folket for en Slægtning af Profetens Farbroder og plantet den sorte Fane; til denne sluttede sig Alis Parti, der efter Nederlaget ved Kerbela ikke længer formaaede at optræde selvstændig. Vel lykkedes det Merwân ved en List at kaste denne Prætendent, Ibrahim, i Fængsel og lade ham myrde, men Følgen var kun, at hans for sin Grusomhed berømte Broder *Abu-l-Abbas*,

---

*) S. Masoudi a. V. t. V p. 382.
**) Ibid. p. 399.
***) S. Masoudi a. V. t. VI p. 62.

støttende sig til Abu Moslims Armé, straks lod sig udraabe til Kalif i *Meru*, og, efterat have hævnet Aliden Huseins omtalte Martyrdød paa den samme Valplads ved Kerbela, bibragte han Merwân, den sidste Omayade, endnu i Spidsen for en Armé af over 100,000 Mand, et afgjort Nederlag ved den lille Flod Zâb 132 H. = 750 Kr. I ilsom Flugt vendte denne sig over Mosul, der ogsaa havde valgt den sorte Fane og Harrân, ind i Palæstina paa Vejen til Damask, som endnu samme Aar besattes af den forfølgende sejrrige Armé. Den ulykkelige Merwân, der havde fattet den Plan at anraabe den græske Kejser om Hjælp, flygtede nu til Ægypten, indhentedes her og myrdedes i den lille By *Busir* i en Moske d. 5te August. Der fortælles, at en Slave angav det Sted, hvor den sidste Omayade havde givet Befaling at nedgrave Islams dyrebareste Klenodier, Profetens stribede Kappe og den Stok, han støttede sig til, naar han talede til Folket; de bleve sendte til den nye Kalif Abu-l-Abbas Saffâh, d. e. den Blodtørstige, og gik som Karl den Stores Krone i Arv til Dynastiet til henimod det 4de Aarh. Abu-l-Abbas holdt staaende, medens Omayaderne havde plejet at tale siddende, sin Tale til Folket i Moskeen i Damask og modtog Kalifhyldingen i Slutningen af Aaret. Da den ulykkelige Merwâns Hoved bragtes ham, bad han knælende denne Bøn*): „Priset være Herren, som ikke tilbageholdt vor Hævn mod Dig og din Slægt; Priset Herren, som gav mig Sejr over Dig. Nu er det mig ligegyldigt, naar Døden kommer. Jeg har hævnet Husein og hans Slægt med Blodet af 200 Omayader, brændt Hishâms Lig som Hævn for min Fætter Zeid**), og denne Merwâns Hoved har udsonet min Broder Ibrahims Drab. Havde de

---

*) S. Masondi a. V. t. VI p. 88, 101.

**) Zeid var en Abbasidisk Prætendent, der paa Befaling af den Omeyadiske Kalif Hishâm led en vanærende Død, s. ibd. p. 78.

drukket mit Blod, var deres Tørst dog ikke stillet; alt deres Blod kan derfor ikke dæmpe min Harme!“

Han vendte sig derpaa mod Mekka og citerede et Par Vers, der tilskrives hans Stamfader:

„Vor Stamme har afslaaet os vor Ret, men disse Sabler,
der dryppe af Blod, have forskaffet os den;
Naar Klinger spille Bolt med Menneskehoveder paa
Valpladsen, efterlade de dem som Strudsæg,
der ere hugne itu.“

Vi ere nu naaede med denne Skitse til et Punkt, hvorfra vi kunne overse den religiøse Udvikling og som giver os den ledende Traad i den hele følgende Kalifatets Historie. Omayadernes Dynasti havde bragt et uensartet og verdsligt Element ind i Islam, der stod i stærkeste Modsætning til det Ideal, som var givet med Profeten og den patriarkalske Tid. At det uhyre Verdensrige ikke vilde have kunnet bestaa i den oprindelige Forfatning, er en Selvfølge, men den blodige Afveksling af hinanden modsatte Dynastier vilde i al Fald have kunnet være undgaaet. Abbasidernes Adkomst til Magten havde sin Grund i en Reaktion fra Arabien og de Yemanensiske Stammer i deres Forbindelse med de østlige Provinser, der med forskellige Nuancer vare enige om at holde paa Profetens Slægt og ikke vilde bøje sig for Syriens Suprematі, hvor den gamle hedensksindede Koreishiteradel med Tilslutning af de to store Stammer Nizâr og Rebiah repræsenterede under Omayaderne den højeste Magt. Imedens den eneste fra Blodbadet undslupne Omayade flygtede om langs Afrikas Nordkyst, og endelig saa' sig i Stand til at grundlægge anden Gang det faldne Dynasti med et glimrende Herskerhus i Spanien, forlægge nu Abbasiderne Regeringens Tyngdepunkt fra Damask til deres Udsprings Vugge; først vælges *Anbar*, derpaa *Kûfa*, og endelig opførte Almanzor, Saffahs Efterfølger, den pragtfulde Residens i *Bagdad*. Med Genindsættelsen af Profetens nærmeste Slægt efter en, som det i en gammel

Forudsigelse*) kaldes, under Omayaderne 1000 Maaneder varig Vanhelligelse var i al Fald for saa vidt Ro tilvejebragt, som de fremtidige Forstyrrelser nu kunne henføres til én Kilde, Aliderne, der, ikke tilfredse med at en Sidelinie havde erholdt Magten, bestandig i Religionens Navn vedligeholdt deres Oprør. Det Sunnitisk-Abbasidiske Kalifat blev imidlertid, selv under den senere indtrædende Opløsning i næsten selvstændige Smaastater eller Statholderskaber, dog det Centrum, om hvilket den overvejende senere Udvikling drejede sig. — Vi gaa da nu over til at kaste et Blik paa de religiøse Tilstande, der havde udviklet sig af Koranen under Omayaderne og de første Abbasider.

II.

Som antydet i det Foregaaende, laa det fjærnt for den nærmeste Tid efter Profeten at indlade sig paa metafysiske Undersøgelser; det var Krigens og de store Handlingers Tid, og de ældste Lærere troede at følge Profetens Aand ved saavidt muligen at opfatte Koranen uden nogen som helst Spekulation. Den fundamentale Hovedsætning: „Gud er Aarsagernes Aarsag", maatte tages umiddelbart, og ethvert Forsøg paa gennem en Kæde af Led at ville bringe den menneskelige Aand til Erkendelsen heraf, ansaas at overstige dennes Kræfter og at være formasteligt i Overensstemmelse med Koranverset: „Sig dem, o Muhammed! Ene Herren frembringer Alt, og lad dem da tumle sig om i Dyndet med deres forfængelige Spørgsmaal**). Vor Fornuft er imidlertid

*) Den har formodenligen sin Grund i det saaledes efter de senere Begivenheder forklarede Koransted: „Skæbnens Nat gælder vel mere end 1000 Maaneder", Sur. 97 V. 3, skønt Dynastiets Varighed gik adskillige Aar ud over disse 1000 Maaneder = 83 Aar 4 Maaneder. Smlgn. Masoudi a. V. t. VI p. 51.

**) S. 6 V. 91.

ikke at ringeagte." Den er, som vor oftere anførte Filosof Ibn Chaldoun udtrykker sig*), en sikker Vægtskaal og giver paalidelige Resultater; kun maa man ikke anvende en Guldvægt paa Klippestykker. Den har visse Grænser, og overskrides disse, bliver man hængende i lutter Gisninger; idet Tilstaaelsen af den menneskelige Fornufts Utilstrækkelighed er det første Skridt til en højere Erkendelse, indtræder paa dette Punkt Troen [Imân], der for at kunne kaldes med dette Navn, maa være optaget som inhærerende Egenskab i Sjælelivet, men derimod kun har ringe Betydning som den blotte Bekendelse med Læberne. Dens Styrke afhænger af den Grad, hvormed den har gennemtrængt Mennesket, og hvorved den har faaet Herredømme over hans *Handlinger*, indtil det Punkt, at man med en vis Ret kan sige, at den sande Troende ikke kan gøre sig skyldig i Synd."

Islams Hovedsætninger, der uddroges af Koranen, ere efter det langt overvejende Antal saa simple og klare, f. Eks. Dogmet om Herrens Enhed, at vi aldeles umiddelbart kunne tilegne os dem. „Enhver fødes", efter Muhammeds Udsagn, „som Islams Bekender, men hans Forældre gøre ham til Jøde, Kristen eller Mager." Naar Koranen derfor Intet indeholder af nærmere Bestemmelser om Guds Natur, er Grunden hertil alene, at Alt saadant overskrider den menneskelige Fornufts Grænser. Det var imidlertid uundgaaligt ved enkelte Lejligheder at tillægge Gud Egenskaber, at tale om Sjælen som knyttet til Legemet, om de forskellige Aabenbaringsmidler gennem Engle og Profeter, om Dommens Dag og dens Forbud. De Vers i Koranen, der behandle disse Genstande, benævnes de dunkle, og efter Muhammeds eget Ønske burde de ikke gøres til Maal for nogensomhelst Undersøgelse. Vi læse derfor i Koranen**): „Det er Herren, der har sendt

*) Smlgn. Ibn Chaldoun t. III p. 43 flg.
**) Snr. 3 V. 5.

Dig Bogen; i den ere nogle Vers *sikre* og *klare*, de ere Bogens *Grundlag;* andre ere *dunkle.* De, hvis Hjerter helde til Vildfarelse, holde sig til hvad der er dunkelt, af Lyst til at vække Forargelse eller til at finde paa en Forklaring. Ingen kjender deres Forklaring, og de Paalideligste i Viden ville kun sige om dem: Vi tro herpaa, idet begge Dele ere aabenbarede af Herren.“ Vi se altsaa, at Profeten ved Siden af enkelte Antydninger i metafysisk Retning i det Hele afholdt sig herfra og nærede stor Betænkelighed ved en følgende Tids mulige Undersøgelser af denne Art. Hans nærmeste Tid fulgte hans Eksempel saavel med Hensyn til Koran som til Sunna, og den ældste Retning, der derfor ogsaa kaldes den orthodokse, blev at opfatte Koranen i den største Umiddelbarhed efter det traditionelle Indtryk, der en længere Tid kunde bevares. Det indses let, hvor umuligt det var at blive staaende paa dette Punkt. Saasnart Islams Vaabenlarm havde i det mægtige Rige givet Plads for Fredens Sysler, og Araberne under den 7de Abbaside el-Mamun vare blevne fortrolige med græsk Videnskab, fik de hos det begavede Folk skjulte Spekulations-Spirer Næring, og den skolastiske Teologi, den saakaldte *Kelâm*, opstaar i Begyndelsen som et Vaaben til at styrke den traditionelle Opfattelse ved Fornuftbeviser, senere blandet sammen med den Aristoteliske Filosofi, med det Formaal, at bringe den i Menneskehedens Historie og den omgivende Natur liggende Guds Aabenbaring i Samklang med den specielle i Koranen givne; denne sidste Udvikling tilhører en langt senere Tid, og det er derfor tilstrækkeligt her at antyde, at Arabernes Filosofi, der især behandlede Naturvidenskaberne, fulgte temmelig uforstyrret sin Vej, medens den ortodokse Teologi paa den anden Side lod Filosofien i Fred; hver tog ugeneret sin Retning, kun med den lille Indskrænkning, at Filosofiens Repræsentanter som Avicenna og Averrhoes bestandig iagttog Islams ydre Former, men anses desuagtet

af Dogmatikerne*) som henhørende til de saakaldte „*Ahl-el-ahwâ*“ ɔ: Folk, som følge deres eget Hoved, i Modsætning til dem, der underkaste sig en guddommelig Aabenbaring. — Den mægtige Strøm springer intetsteds i Verden paa engang frem, men dannes ved den talløse Mængde af de smaa og skjulte Vandløb; efter den samme Naturlov kunne vi ikke tænke os nogensomhelst fast dogmatiseret Religion pludselig opstaaet i den menneskelige Udvikling. Om den i sin Dannelse begyndte Kærne slutter sig som en Skal et indviklet Væv af Meninger og metafysiske Anskuelser, der, for saa vidt de indeholde et ensartet Stof, assimileres med denne og befordre dens Udvikling, i modsat Fald svinde hen uden Livskraft, saafremt de ellers ikke kunne hævde en Gang i Tiden en selvstændig Tilværelsesform. Saaledes ogsaa i Islam, hvor som sædvanlig Traditionen tillægger Profeten et Blik i den dunkle Fremtid. „Jøderne“, skal han en Gang have sagt, „vare delte i 71 Sekter, de Kristne i 72, mit Folk vil spalte sig i 73; 72 af disse vente Fordømmelsen, kun én bliver reddet.“ „Hvor er da denne at søge?“ spurgte man ham. „Det er“, var Svaret, „*Sunna* og *den store Menigheds* Tilhængere; det er Læren, til hvilken jeg og mine Samtidige nu bekende os. I mit Folk,“ tilføjede han, „skal der indtil Opstandelsens Dag aldrig fattes et Parti, der er kommen til Klarhed om Sandheden; aldrig vil mit Folk blive enigt om Vildfarelsen!“ Hermed sattes da i Forbindelse Koranverset**): „Af dem, vi have skabt, er der til enhver Tid en Menighed, der vil lede Andre til Sandheden og ved den naa Retfærdiggørelse.“ Endnu førend Arabernes Forbindelse med Grækerne havde fremkaldt den omtalte skolastiske Teologi eller Kelâm, er der fremstaaet en uoverskuelig

*) Smlgn. Sharastani, Book of relig. and philos. Sects ed. by Rev. Cureton p. 348.

**) S. VII v. 180.

Masse Sekter, af hvilke en Del rigtignok kun er at betragte som individuelle Anskuelser og som saadanne enten have en politisk-teokratisk, metafysisk eller almindelig social Karakter. De kunne, for saa vidt de fremtræde som Sekter af væsenlig Betydning, henføres til de Spørgsmaal, der have fremkaldt dem, nemlig: *Imamatet* eller den *teokratiske Stats højeste Ledelse*, *Guds Egenskaber*, *Herrens Ord* eller den *guddommelige Aabenbaring*, *Menneskets fri Vilje i Forhold til Herrens Almagt* og *Handlingers Værd i Forhold til Tro.*

a. Imamatet.

Med Hensyn til det første Spørgsmaal have vi her, ved Siden af den Sunnitiske eller senere fastsatte saakaldte orthodokse, to Retninger: *Kawâridj* (Independenter) og *Schiiter* (Alider). Stridspunktet fremkom i den tidligste Tid under det Omayadiske Kalifat i den Form: *Hvad er Imamatet eller den teokratiske Stats højeste Ledelse og hvem tilkommer det?* Med Hensyn til denne Værdigheds Betydning var man enig om, at, medens det verdslige Kongedømme, styret ved Love, ad Fornuftens Vej skal beskytte Folket og sikre det den størst mulige Nydelse af denne Verdens Goder, sætter den teokratiske Stat derimod sin Opgave i at begrunde sit Folks Frelse i det andet Liv og knytter da hertil som underordnet Moment Styrelsen af dette Livs Forhold til dets Vel. Stor-Imâm (Antistes supremus), en Titel, der oprindeligen var brugt om den, der ledede Bønnen i Moskeen, blev da overdraget til den af Gud sendte Profets Statholder, bvem det paahvilede at *bevare den sande Religion* og herved tillige *at regere Verden.* Imâm har altsaa Betydning *Forstander*, medens den hermed vekslende Titel Kalif udtrykker *Statholder;* et betegnende Træk for Islam i Modsætning til Pavemagten er imidlertid, at den første Kalif *Abu-Bekr*, da man nødvendig maatte bestemme, hvis Statholder han

var, og da vilde indføre Titelen „Guds Statholder paa Jorden“ paa det Bestemteste afslog dette. „Jeg er,“ svarede han, „Herrens Apostels Statholder, ikke Herrens Statholder. Herren selv er alle Steds nærværende og har ikke en saadan nødig“ *). Medens Kalifatet eller Imamatet anerkendtes af den langt overvejende Del af Nationen, d. v. s. den nys af alle Araberstammer dannede Nationalitet, som en i de menneskelige Forhold begrundet Nødvendighed, fremstod imidlertid et lille Parti, der til forskellige Tider under de nærmeste Borgerkrige gjorde sig gældende, de allerede omtalte *Khawâridj* eller *Independenter*. Efter en Tid at have sluttet sig til Ali, forlod de ham igen fra det Øjeblik, han havde indladt sig paa en Voldgiftskendelse i den efter det Foregaaende opstaaede Prætendentkrig med Moawiah og Amru, beraabte sig paa adskillige Koransteder, der skildre Kongemagtens Misbrug, og vilde ikke anerkende nogensomhelst fast Regeringsform. De optog da tillige enkelte metafysiske Sætninger i den raaeste Form, f. Eks. Læren om Guds materielle og legemlige Personlighed, men forsvinde ret snart som betydningsløse i den følgende Udvikling. Som en mærkelig Fremtoning i Islam tør maaske anføres, at en Afdeling af disse Indépendenter, de saakaldte *Jezidiah*, tro paa en kommende Aabenbaring, der skal afskaffe Muhammeds Lære; de betragtes derfor som oftest staaende udenfor Islam og hørende til Hedenskabet**). — En frygteligere Virkning havde Spørgsmaalet om Betingelserne for Imamatet, navnlig med Hensyn til Herkomst. Som antydet i det Foregaaende var Stadens øverste Ledelse overladt til den sidst Regerendes Bestemmelse under Betingelse af, at dette Valg bekræftedes af Folket gennem dets Udvalgte. Saa længe den patriarkalske Aand fra Profetens Tid holdt sig, gik Alt taaleligen vel paa denne Maade,

*) S. Ibn Chaldoun I p. 388.
**) S. Sharastani a. V. p. 101.

men de snart efter udbrydende Borgerkrige viste det Mislige i denne Sukcession Under de første Abbasider, da Islams Glans fremkaldte en Bestræbelse efter at legitimere paa bedste Maade den forgangne Udvikling, fastsattes da som en Art politisk-religiøst Dogma, at Hovedbetingelsen for Imamens Person var at tilhøre den berømteste Araberstamme, i hvis Midte Profeten selv var født, nemlig *Koreish.* Borgerkrigene bleve da ansete for menneskelige Skrøbeligheder, og en teokratisk Lov dømte det kættersk og formasteligst at ytre nogensomhelst Mening, hvorvidt de kæmpende Prætendenter havde havt Ret eller Uret. Begge Parter, hed det, havde havt visse Synspunkter, der bragte dem til at forsvare deres Sag med Vaabenmagt som den sande og rette; de, som vare faldne i Borgerkrigene mellem Ali og Moawiah, vare Valpladsens Martyrer og værdige til Paradiset, saavidt ellers intet verdsligt Motiv havde ledet, hvad Herren ene hinsides kunde bedømme. Denne almindelige Betingelse, der, i nogen Lighed med Tilsikringen af Judæ Stammes Supremati i den døende Jakobs Velsignelse, bekræftedes ved et foregivet eller muligen virkeligt Udsagn af Profeten: „Magten skal aldrig vige fra Koreishs Stamme“, behagede ikke *Alis Tilhængere* eller *Shiiterne.* De erklærede da i Modsætning til Sunniterne, at Imamatet som Islams Basis og Religionens Grundpille aldrig burde have været overladt til et *Plebiscits Vilkaarlighed og Tilfældighed, at Imamen ved Meddelelse af Profetens Aand, maatte tillægges Ufejlbarlighed i Religionens Anliggender, at Ali ene havde været udset af Profeten, hvem Døden havde hindret i at nedskrive sin sidste Vilje, efter at han nemlig for silde havde givet Ordre til at hente Skrivematerialier, at Imamat-Sukcessionen kun var mulig i Alis Slægt*).* Idet de forskellige Beviser for disse Paastande, hentede fra Koran og Sunna, ere os uden Betydning, vil det

*) Smlgn. Masoudi a. V. t. VI p. 28 flg.

være nok at udhæve dette Partis Indflydelse som det mægtigste og farligste indenfor Islams Enemærker. Ved Berøring med Perserne og under Paavirkning af indisk Kultur bragte de et aldeles fremmed og forstyrrende Element ind i Muhammeds Lære; de forkaste næsten Alle de to første Kalifer, Abu-Bekr og Omar, Enkelte ogsaa Othman; de gengeldte Omayadernes Forbandelser med lignende fra deres Prædikestole, og de saakaldte *Ghulat* (d. e. Ekstravagante) ende med Guds Incarnation i den Alidiske Imâm, et Punkt, hvori de da, som det hedder i de Sunnitiske Religionsbøger, komme i en vis Berøring med den kristne Religionsanskuelse. En Del antager en imaginær Sukcession i Alis Slægt indtil den 12te Imân, den saakaldte *Mahdi* (d. e. den Ledede), der, engang pludselig forsvunden fra Jorden, forventes, naar Tidens Fylde kommer, at bringe den forstyrrede Verdensorden tilbage. Som oftest har Koranen faaet en vilkaarlig allegorisk Forklaring; hos enkelte Afdelinger forekommer Spor af Læren om Sjælevandring, og som Eksempel paa den yderste Galskab, hvortil sekterisk Fanatisme kan drives, tør til Slutning maaske anføres, hvad de have faaet ud af Koranen: at Herren er femfoldig, omfattende i sit Væsen de 5 Personer af deres hellige Familie: *Muhammed, Ali, Fathima, Hasan* og *Husein**). I andre metafysiske Spørgsmaal gælder det samme om disse som om deres nys omtalte Modstandere Khawâridj, at de snart slutte sig til en, snart til en anden af de følgende Sekter, vi nu skulle til at betragte; iblandt disse først dem, som fremstod ved Spørgsmaalet om Guds Egenskaber.

(Sluttes i næste Hæfte.)

*) Min Hjemmelsmand er den berømte Makritzi i sit historiske Værk Khithath Cah.-Udg. t. II p. 353, et for denne Art Undersøgelser neppe tilstrækkelig benyttet Arbejde; han gør opmærksom paa, at man af de i Orienten brugelige Velanstændighedshensyn tillige har forandret Fathimas Køn og benævnet hende med det mandlige Navn „Fathim“.

En pædagogisk Betragtning.

I.

I en Kreds af Teologer, der nylig drøftede den bibelske Histories Stilling i Folkeskolen, blev der udtalt, at Miraklet slet ikke var det, man havde vanskeligst ved at komme ud over; thi der vilde næppe gaa synderlig lang Tid, inden Alle, Troende som Vantro, vilde være enige om, at Miraklet kun var det „Forunderlige“ og ikke Noget, der stod i Strid med Naturlovene; Miraklet fulgte ogsaa Love, og kunde vi blot komme paa Spor efter dem, kunne vi blot komme i Berøring med det „Livscentrum, i hvis Periferi“ Miraklet laa, saa vilde ogsaa vi Mennesker kunne gøre Mirakler. Der er det Glædelige ved en saadan Redegørelse, at man føler Trangen til det Rationelle som en ubevidst Understrøm, der udsprungen og fremskyndet af Tidsalderens styrende Hovedtanker stærkere og stærkere bryder sig Vej til Overfladen og lidt efter lidt ogsaa sejrrig maa omforme den hele Betragtnings Udgangspunkt, Troen paa Miraklet, hvis man modig vil følge sin egen Tanke til Ende og ikke, som Lessing siger, „gøre det Sted, hvor man er bleven træt af at tænke, til Maalet for sin Eftertanke“. I Virkeligheden har man allerede ved en Tankegang som den gengivne sløjfet Kløften og Springet mellem Naturligt og Overnaturligt og det paa den Maade, at det Overnaturlige er i Færd med at drages over til det Naturlige, hvis faste Lovmæssighed, den menneskelige Erfarings sikkert indvundne Resultat, man ikke kan fornægte. Saaledes fastholder Biskop Monrad i Striden med Prof. Steen Kristi Himmelfart, men søger at fjerne det Mirakuløse ɔ: det Lovbrydende fra den ved at gøre opmærksom paa, at man i Himmelfarten ikke har at gøre med et fysisk, men med „et fra de Døde opstandent, forklaret Legeme,“ hvorved Miraklet altsaa flyttes et Skridt tilbage i Begivenhedernes Gang. (Hvor det i anden Kongernes Bog II, 11—12 hedder: „Elia fôr

op til Himlen i Stormen, og Elisa saa' det," kommer Spørgsmaalet om Himmelfartens Forhold til Livets naturlige Love paa ny frem, uden at den menneskelige Fornuft kan stilles tilfreds med det samme Svar.) Endvidere har man jo allerede fra teologisk Side hørt en Indrømmelse af, at i Spørgsmaalet om Jordens Tilblivelse Geologien rimeligvis har Ret lige over for den mosaiske Skildring, ja man har forsøgt at begrunde Skabelsen ved at lægge en Fysis, en Naturgrund, ind i selve Guds Væsen og saaledes gøre Skabelsen til en naturlig Udfoldelse af noget fra Evighed Givet. Ligesom man i Middelalderen saa' paa Naturen for igennem dens bristende Slør alle Vegne at se det Overnaturlige bryde frem, saaledes ser man i Nutiden omvendt paa alle Punkter den rationelle Opfattelse med større eller mindre Klarhed smile En skælmsk i Møde, selv, hvor man mindst skulde vente det, tit dybt nede fra Bunden i et Hav af tankestridige Forestillinger. Mer eller mindre ere vi Alle Rationalister. Naar det, der saaledes arbejder i det Skjulte, er trængt igennem og blevet Alle bevidst, saa vil der ogsaa være lagt en Bro paa Undervisningens Omraade mellem den hellige og den profane Historie, og Bibelens Fortællinger ville for Betragtningen opløse sig i Historie og i Sagn, der uanset deres Forhold til Begivenhedernes historiske Virkelighed ere af uvurderlig Betydning, hvor det gælder om at følge og forstaa det hele Menneskelivs Udvikling og de forskellige Menneskeracers Aandspræg, og der, affødte, som de ere, af en Menneskeslægtens Barndomstid, ogsaa, vejede og sigtede, i Meget ville kunne træde i en frugtbar Forbindelse med Nutidens Barnesjæle og give et Bidrag til disses Udvikling, som intet andet Folks Forestillingskreds er i Stand til at yde, fordi intet andet Folks Liv har været baaret af de samme dybe og alvorlige Tanker og saa energisk har kredset om et enkelt aandeligt Centrum.

II.

Men saa længe Miraklet fastholdes som Mirakel med en afgørende religiøs Betydning for hver Enkelts personlige Liv, saa længe hører det mindst af Alt hjemme i Barneverdenen. Miraklet deler nemlig Tilværelsen i to Riger, af hvilke det ene, hvori Miraklet hersker, kun bestaar og erkendes ved Modsætningen til det andet, i hvilket Naturloven hersker. Og at Naturloven hersker, vil ikke sige Andet, end at enhver Ting træder i Forhold til alle andre i Kraft

af de bestemte Egenskaber, hvorigennem dens Væsen yttrer sig, at som Tingen er, saaledes virker den. Den Nødvendighed, der taler igennem Naturlovenes Herredømme, er derfor hverken mere eller mindre end Tingenes egen naturlige Sammenhæng, og Loven er ikke noget udenfra Paatvunget eller Tilført. Det er ikke som i den ældre Edda, efter hvilken „Sol ej vidste, hvor Sale den ejed, Maane ej vidste, hvad Magt den ejed, Stjerner ej vidste, hvad Sted de ejed“, før „de højhellige Guder gik til Dommersæde og satte Loven“, eller som i første Mosebog, efter hvilken „der blev Aften og Morgen første Dag . . og der blev Aften og Morgen anden Dag . . og der blev Aften og Morgen tredje Dag. Da sagde Gud: Der blive Lyslegemer paa Himmelhvælvingen til at skille mellem Dagen og Natten.“ Naar Livet som et „Spil af Kræfter“ arbejder i Naturlovens Tjeneste, er det kun sig selv, det adlyder, fordi Kræfterne og Lovene ere Et og det Samme, set fra to forskellige Sider, Herredømmet et indre og ikke et ydre. I Miraklets Rige er derimod Forbindelsen overhugget mellem Tingenes Væsen og deres Virken; de virke i Kraft af det, de ikke ere, berøves de Egenskaber, de har, for at virke ved Egenskaber, de ikke har, eller rettere forvandles, saa de samtidig ere, hvad de ere og hvad de ikke ere, eller allerrettest forsvinde, saa der i Steden for dem virker noget helt Andet, Noget, der staar uden for al Sammenhæng med dem som disse bestemte Ting. Saaledes hedder det hos Jesaia (38,8): „Se, jeg lader Skyggen, som er gaaet ned med Solen paa Achas' Solskive, gaa ti Streger tilbage, og Solen gik ti Streger tilbage, som den var gaaet ned paa Solskiven“. Og ud fra samme Opfattelse hævdedes for ikke længe siden i en offentlig religiøs Principdebat paa det Bestemteste Muligheden af, at Danebrogsfanen kunde være falden ned fra Himlen, d. v. s. Muligheden af en Virkning, udreven af Aarsagernes, og en Aarsag, udreven af sine Mellembestemmelsers lovbundne Række. Kun i Kraft af Lovbruddet bliver Miraklet til og erkendes som Mirakel, hvis det ikke skal blive et tomt Ord. Man huske her paa Lessings af Kierkegaard med saa stor Begejstring anførte Ord om Springet mellem de to Verdener, det Spring, „som hvor tit og hvor alvorlig han end har prøvet paa det, dog ikke kan hjælpe ham over den fæle, brede Grøft“, det Spring, som han paa sit Dødsleje i Samtalen med Jacobi siger ikke at kunne „forlange af sine gamle Ben og sit tunge Hoved“.

Skal man i en Tidsalder, der er udviklet nok til ikke længer at lade alle Grænser mellem det Forskelligartede flyde ud, træde i et alvorligt, aandeligt Forhold til Miraklet, saa maa der forud gaa et bestemt Indtryk af, hvad den i Naturens Love bundne, gennem Egenskabernes Tiltrækning og Frastødning formede Verden vil sige, siden det først er i Modsætning til den og derfor paa Grundlag af den, Miraklet træder sandt og utilsløret frem. Hvad enten Tilværelsen paa græsk Vis samler sig for Forestillingen til det uendelig store Verdenskunstværk, der, gennemklinget af Sfærernes Musik, er selve den virkeliggjorte Skønhed og Harmoni, i hvilken Underet vilde bryde ind som Disharmoni, eller Tilværelsen paa hegelsk Vis er den uendelige, guddommelige Tankes Vandring ad Begrebernes Veje fra Ubevidsthed til Bevidsthed, fra Umiddelbarhed til Selverkendelse, en Udvikling, i hvilken Underet vilde bryde ind som Tankens Selvmodsigelse, eller Tilværelsen paa darwinsk Vis er den uendelige Kæde af Aarsager og Virkninger, af Forhold og Former, der udspringe af hinanden, en Sammenhæng, i hvilken Underet vilde bryde ind som det Rodløse og Umotiverede, eller den paa en hvilken som helst anden, klarere eller dunklere, Maade ordner sig for Betragtningen til det store Træ med de mange Grene, Alt baaret af én fast Rod i det Skjulte, saa er det kun paa en saadan Baggrund, at Miraklets virkelige Væsen kan tegne sig. Man naar som Troende kun op til Miraklets Højde og dets rette overnaturlige Indhold ved at have Øjet aabent for, hvad det er for en Natur, hvis Ordning det fornægter, og man faar som Ikketroende kun ved en Forstaaelse af den Naturordning, der leder til Fornægtelsen af det Overnaturlige, Ret til at se bort fra Miraklet.

Men et Barn mangler disse Forudsætninger for en Tilegnelse af Miraklet. Det har endnu ikke den Erfaring, der kan afveje de naturlige Kræfters Raaderum og Rækkevidde; den Kæde af sammenlignede Forestillinger, der langsomt og møjsommeligt væves af Livsindtryk og bærer Dommen over alle mødende Begivenheder og Forhold i sine sidst indvundne, sikreste Led, er knap endnu paabegyndt; Livet og Tilværelsen som en Helhed ligger endnu for dets Øje i en Taage med Eventyrets Regnbueglans over sig, ud af hvilken først lidt efter lidt, snart paa ét Punkt, snart paa et andet, Virkelighedens sande Skikkelse glimter frem; Alt er endnu en spredt, mylrende Mangfoldighed, der kun undlader at overvælde

Barnet, fordi dette ikke magter mere end en enkelt Forestillingsrække ad Gangen og optaget af Øjeblikket glemmer alt Andet. I hurtige Overgange, med Smil i Øjet, medens Taarerne endnu ligge paa Kinden, med en Flygtighed, der er nødvendig, naar Barnet ikke skal kues og knækkes af overmægtige Indtryk, og naar det ved alsidig Vekseldrift skal faa hele sit Sjæleliv opdyrket og tilsaaet, drager det, fantastisk som en vandrende Ridder, ud paa Opdagelsesrejser og Eventyr og erobrer sig, med sine skarpe Sanser og sin hurtig opflammende Iagttagelseslyst til Vaaben, Bytte overalt, hvor det færdes; men endnu har det ingen Maalestok for hvad det saaledes hører og ser og samler, først efterhaanden knyttes de løse Skatte sammen med en virkelig Tilegnelses forbindende Traade, først efterhaanden vokse Livsindtrykkene inden i Barnet hinanden i Møde og danne et Hele, et Standpunkt og en Forstaaelse. Men før det er sket, har Barnet hørt op at være Barn.

I denne brogede Verden, der lever i Barnet med en Urskovs yppige Frodighed, med dens skinnende Farver og glimtende Sollys, men ogsaa med dens af højere aandelig Virksomhed endnu uberørte Liv, hvor ingen Grændsepæle ere opstillede, men Eventyret skyder frem af Virkeligheden, og Virkeligheden springer ud af Eventyret, fordi ingen klar, forstaaende Lovgivning endnu har fordelt Rollerne, gaar ogsaa Miraklet ind og bliver, eftersom det hele Liv endnu er et Eventyr og en Drøm, ogsaa kun et Eventyr blandt de mange andre. En Ven af mig har skildret mig det Billede, som hans Indbildningskraft malede, da han som Barn i Skolen første Gang hørte Tale om Kristus, der engang skulde komme fra Himlen, naar de Døde skulde kaldes op af Gravene: han saa en kraftig, muskelstærk Skikkelse, klædt som de Kunstnere, han havde set udføre Legemsidrætter, i et vældigt Spring komme fra Oven og i selve Springet ligesom plante sine Fødder i Jorden og staa fast med Hovedet kastet kækt tilbage, for saa med en Trompet for Munden (formodenlig en ubevidst Erindring om Dommedagsbasunen, han havde hørt nævne samtidig) at blæse ud mod alle Verdens fire Hjørner.

Miraklet som Problem er ikke og kan ikke være blevet til for et Barn, og det er altid farligt at give Problemer i Hænderne paa den, for hvem de endnu maa være en lukket Bog, altid farligt at ville mætte en Trang, der endnu ikke er vaagnet. Men kan man da ikke, som man ved saa meget

Andet, ja i Grunden ved Alt, hvad man meddeler Barnet af Livets Indhold, gør, fortælle det de mirakuløse Begivenheder ganske ligefrem, saa det foreløbig optager dem i sig paa Tro og Love, og saa lade Tiden og Livet om den rette dybere Forstaaelse af deres Betydning? Kan man ikke nøjes med, at der ved Beretningen om Miraklet falder en Afglans af den Voksnes Andagt ind i Barnets Sjæl og fylder denne med en ejendommelig Stemning, der saa senere kan udvikle sig til et personligt Forhold til Miraklet? Lad os se, hvorfor det ikke er forsvarligt og tilraadeligt.

III.

Miraklet staar ikke som en given, uimodsigelig Kendsgerning, hvis Virkelighed Alle maa erkende, selv om de ikke kan forklare den. Ti det er jo klart, at Begivenheder, der, som de bibelske Mirakler, samlede paa et enkelt Folks og en enkelt Tidsalders snævert begrænsede Omraade staa i Strid med og føre Protest mod al Menneskelivets øvrige Erfaring, maa træde frem med en Skjoldvagt om sig af uomtvistelige Vidnesbyrd for at staa til Troende, maa i det Mindste kunne pege hen paa det Slags Beviser, ved hvilke Fortidens øvrige Begivenheder hjemle sig Ret til at kaldes historiske. Men Nutidens Bibelkritik har bragt Grunden til at vakle under den trygge Tillid, med hvilken man tidligere uden videre tog de bibelske Beretninger som samtidige Øjenvidners Udsagn. Det er videnskabelig godtgjort, for det gamle Testamentes Vedkommende blandt Andet ved Hjælp af det Lys, som de store Opdagelser indenfor de østerlandske Oldtidsrigers Historie ogsaa kaste over den hebraiske Literaturs Tilblivelse og Udvikling, at de bibelske Skrifter i Reglen ikke ere forfattede paa den Tid, de skildre, at Sagnet altsaa har faaet Lejlighed til at blomstre og brede sig om Begivenhederne, inden Beretningen om dem er bleven nedskreven, saa det er vanskeligt, tit umuligt at naa ind til dens egenlige historiske Kærne. Det er endvidere gennem indre Kendetegn godtgjort, at de bibelske Forfattere langt fra at staa som ædruelige Historieskrivere i Reglen have været betagne af en enkelt, som oftest religiøs Ide, i Kraft af hvilken, hvor dyb og vidtrækkende den end kan have været, den ydre Virkeligheds Kendsgerninger tit ere blevne omsmeltede i den personlige Begejstrings Flammer. Fortælle Barnet Miraklerne som historisk fastslaaede Begivenheder, paa samme Maade som man f. Eks. kan fortælle om det

stockholmske Blodbad (se Biskop Monrads Artikel i „Fædrelandets“ Nr. 32, 1876) kan selv den Troende ikke; det historiske Bevis for dem er bristet.

For den Troende har denne historiske Usikkerhed lige over for Miraklet imidlertid Intet at sige. „Thi hvis han antog det i Kraft af noget Bevis, var han i Færd med at opgive Troen. Kommer det nogen Sinde saa vidt, saa vil den Troende altid have nogen Skyld, dersom han selv har inviteret og begyndt med at spille Vantroen Sejren i Haanden ved selv at ville bevise.“ Disse Søren Kierkegaards Ord (Afsluttende Efterskrift S. 18) styre lige løs paa, hvad der giver Troen paa Miraklet Sandhed i den troende Personlighed. Og det er da den Selvopgivelsens Lidenskab, med hvilken et Menneskehjærte i Fortvivlelse over sig selv, over sine brudte Kræfter og sit besmittede Indhold griber Modsætningen til alt det, hvori det hidtil har set sine naturlige Støtter — Modsætningen til det Tankeliv, der ikke har formaaet at løse Menneskelivets Gaade, Modsætningen til den naturlige Viljekraft, hvis Sum er: „det Gode, som jeg vil, det gør jeg ikke; men det Onde, som jeg ikke vil, det gør jeg“ (Rom. VII, 19), Modsætningen til de rent menneskelige Følelser, der kom og svandt — saa det i al denne Fortabthed fastholder Miraklet som den eneste Frelse, der uden fra kommer Mennesket i Møde for at gribes af dets Tro, og der i sin Strid med Livets naturlige Love netop staar som en Trøst og Udvej. Men en saadan Tro kræver derfor en dyb, inderlig personlig Udvikling som sin Forudsætning, en Brydekamp, i hvilken et Menneskes Evner og Kræfter har udfoldet sig i deres højeste Styrke kun for at besejres, en Livserfaring, for hvilken Menneskets eget Væsen viste sig som en bristende Boble og dets eneste Opgave at tage Afsked med Livet og dø bort fra sig selv; først naar da, i Følelsen af et indre Under, Bruddet paa én Gang er fastholdt og dog igen helet, kan Troen paa det udvortes Under lyses i Kuld og Køn og blive til Alvor; ellers er den kun en Drøm eller en Tankeløshed. Saaledes vil det staa for den Troende, selv om den Ikketroende opfatter, hvad der er foregaaet i den Troendes Indre, paa en anden Maade, og begge vil de give Troen paa Miraklet dens Grundlag i noget rent Personligt, i alt Fald for saa vidt som den Troende har Protestantismens religiøse Princip til Udgangspunkt.

Men et Barn har ikke saaledes optaget Livets Indhold i sig, har ikke faaet sine Kræfter saaledes øvede og prøvede,

at det kan trænge til Miraklet som den eneste virksomme Forklaring. Barnet, for hvilket Livets lukte Bog langsomt aabner sig og bliver til en Billedbog, hvis uendelig rige Indhold det Blad for Blad maa fæste Øjet paa, saa det af Travlhed ikke faar Tid til Andet, Barnet, hvis ubevidste Opgave det er at rodfæstes i Livets naturlige Forhold og Følelser, eftersom de ere den eneste Livsluft, i hvilken det kan trække Vejret sundt og let og vokse sig Kræfter til, er altfor optaget af denne Indhøstning fra Højre og Venstre, altfor sysselsat med at binde sine sammensankede Erfaringer sammen i et Neg af klare Forestillinger, til at det samtidig skulde kunne føle hele dette sit Arbejdes Forfængelighed; hvad Miraklet fornægter, er jo netop, hvad Barnet helt og fuldt lever i og for. En personlig, af dets eget indre Liv krævet Tro paa Miraklet kan Barnet ikke have; med andre Ord, det kan kun træde i et usandt, tillært Forhold til det, et Andenhaandsforhold, der paa dette Omraade er uberettiget. At ville gøre et Barn mirakeltroende for Alvor vil sige det Samme som at ville gøre det til en, rigtig forstaaet, udlevet Personlighed, før det endnu har levet, det Samme som at ville naa sit Maal ved at springe Betingelserne for dets Opnaaelse over. Og hvis man ret har forstaaet, hvad det er, man vil, kan man fra selve Troens Standpunkt aldrig direkte ville indpode Mirakeltroen i et Barn, siden ingen naturlig Vej, men altid kun et Spring og et Brud fører til denne Tro som en personlig tilegnet Aandsmagt. Den eneste Maade, hvorpaa den Troende kan handle i Overensstemmelse med sine egne Tanker, er at lægge en rig og fyldig Grund i Barnet af rent naturlige Indtryk, for at det saa, naar Livet har modnet det, kan samle al denne sin Rigdom i ét Blik og én Følelse, der siger det, at alt dette dog kun er et Intet med Fortvivlelsen til sin inderste Frugt. Men det maa man være taalmodig og tillidsfuld nok til at vente paa og ikke i Utide ville føre et Væsen hen, hvor det ikke hører hjemme. Bestandig maa man huske paa: udvortes givet foreligger Miraklet ikke, det bliver først til igennem noget indvortes Oplevet, hvis det bliver til.

IV.

Der staar endnu ét Hensyn tilbage. Det er en Lov for al Undervisning, at man maa knytte de nye Forestillinger, der skal meddeles, sammen med dem, som allerede i Forvejen findes i Bevidstheden, at man maa drage alt det Ube-

kendte, som skal erkendes, hen til det, der gennem Erfaringen er blevet noget Bekendt. Barnet har forstaaet de ny Kendsgerninger, det staar over for, naar det i dem har set allerede prøvede og tilegnede Forestillinger gentage sig i nye Former. Hvor saaledes Adam og Eva i Angst skjuler sig for Vorherre, efter at have overtraadt hans Befaling, der vil Barnet let kunne forstaa Begivenheden, fordi det sikkert paa én eller anden Maade har oplevet noget Tilsvarende hos sig selv; Fortællingens Indhold giver kun dets egen tidligere Erfaring, omsat i en poetisk anskuelig Form. Og saaledes med alle de bibelske Fortællinger, for saa vidt de udtrykke rent naturlige Erfaringer fra Menneskelivet. Men for saa vidt som de gøre Miraklet, den paa et Lovbrud hvilende Kendsgerning, gældende, hvor findes saa i Barnets Liv de Erfaringer, der kunne danne Baggrunden? Barnet har Intet set og Intet oplevet af den Art. Det hører i en bibelsk Fortælling om en talende Slange eller et talende Æsel; en anden Gang hører det om en Økse, der svømmer paa Vandet, en tredje Gang om en Stok, der bliver til en Slange; hvor skal det finde nogen Tilknytning for saadanne Begivenheder uden i Fantasien, som let og villig aabner sig for dem og indlemmer dem i sin Eventyrverden, medens dets Forstand, efterhaanden som ogsaa den vinder Kraft gennem dets Erfaringer, tager mere og mere Anstød af dem, hvis man ikke enten paa hvilken som helst Maade bortforklarer dem eller vænner Barnets Forstand til paa et vist Omraade at lægge sig til Hvile og lukke Øjnene, Noget, der har sin store Fare for Barnets hele sunde Udvikling. Fra sit eget Liv kender Barnet aldeles Intet, der svarer til Miraklet, det har ingen som helst Kreds af Virkelighedsindtryk, blandt hvilke det kan optage det. Der vil indvendes herimod fra den Troendes Side, at Virkeligheden ikke er saa mirakelforladt, at Miraklet langt fra at være uddød lever et lige saa kraftigt Liv nu som i den bibelske Histories Dage; i Bønnens Genfødelse af Mennesket foregaar et saadant Under, hvori det Guddommelige griber det Menneskelige og skaber noget Nyt i det; i Daaben og Nadveren stiger Gud endnu ned paa Jorden til Mennesket for at løfte det op til sig ad en Vej, der Intet har med Menneskelivets rent naturlige Kræfter at gøre. Men det gælder ogsaa om disse Mirakler, hvad der i det Foregaaende er fremhævet om Miraklet overhovedet, de foreligge kun for den, hvis Personlighed har kastet sig over i Troen, medens den Ikketroende giver dem en ganske

anden, psykologisk Forklaring, og for Barnets Bevidsthed ere de ikke endnu blevne til, Barnet føler kun sit Forhold til sin egen Daab gennem Andres Avtoritet, og i dets Bøn hersker kun den samme barnlige Tillids- og Afhængighedsfølelse, med hvilken det træder den Voksnes rent menneskelige Kærlighed i Møde.

V.

Drøftet blandt Teologer vil den her udviklede Opfattelse ikke kunne undgaa at møde Modstand i mange forskellige Henseender. En Grundindvending er den: „Naar Du frakender Barnet den rette Modtagelighed for Miraklet og kun tilkender det den falske Fantasimodtagelighed derfor, saa er det, fordi Du, hvor meget Du saa taler om at trække Grænser paa de rigtige Steder, har glemt en aldeles afgørende Grænse, den mellem døbte og udøbte Børn. Hvad der gælder for de sidste, gælder ikke for de første; ti Daaben har jo netop lagt den nye Natur ind i Barnet, hvis Indhold er Miraklet, og ved hvilken Barnet træder i religiøs Forbindelse med Miraklet, et Forhold, som det udøbte Barn ganske vist maa gøre Afkald paa.“ Man kan til Svar herpaa ikke Andet end spørge: Hvoraf véd Du det? Véd Du det i Kraft af noget som helst Andet end en Tro, der er Din rent personlige Ejendom, men uden Spor af Beviskraft for den, der ikke tror som Du? Forstaar Du ikke, at man nødig maa lægge en Overbevisning, der staar uden for enhver almen Begrundelse, i Vægtskaalen, naar man skal drøfte et alment Spørgsmaal? Har Du sammenlignet døbte og udøbte Børn, der ere opvoksede under selvsamme Vilkaar, og fundet anden Forskel paa dem end den, i hvilken det enkelte Menneskes særlige Præg træder frem? Har Du virkelig fundet større Beredvillighed og en mere ægte Modtagelighed hos de døbte? Jeg tvivler derpaa. Din Dom i den Henseende er vist Frugt af en blot Teori, som Virkeligheden ikke har godkendt. Men det er farligt at leve paa saadanne Teorier, de blænde tit Ens Øje, saa det ser som gennem farvet Glas eller omformer Kendsgerninger, til de passe Teorien. Lad heller Børn være Børn, og stil dem i Forhold til Indtryk, de kan fordøje. Husk paa — er det ikke Rasmus Nielsens? gyldne Ord: „Al ligefrem Tro paa Biblen er Overtro.“ Men Børn kan aldrig drive det videre end til ligefrem Tro. Desuden er jo efter Bibelens Fremstilling et sandt personligt Forhold til Miraklet ingenlunde

væsenlig betinget af Daaben, hele det gamle Testamente er jo Bevis derpaa, og naar uden for Damaskus Underet slaar ned i Pavlus' Sjæl, saa gaar jo heller ikke der nogen Daab forud for Tilegnelsen.

En anden Indvending, som dog knytter sig mere til selve Menneskenaturen, peger paa Samvittigheden som det aandelige punctum saliens, i hvis Vækst Troen paa Miraklet nødvendigvis maa udfolde sig. Men er Samvittigheden da en saadan teoretisk dogmatiserende Magt i Mennesket, er den Andet end det ureflekterede Udtryk for, om der er personlig Sandhed i dets Liv eller ikke? Samvittigheden forholder sig jo ikke én Gang for alle enten bekræftende eller benægtende til nogen som helst bestemt Livsforklaring, saa lidt som den i og for sig godkender eller underkender nogen bestemt Handlemaade. Handlinger, der i Nutiden vilde vække Rædsel og Afsky, træde i Fortiden op som Samvittighedskrav, uden at man har Ret til at fraskrive disse personlig Sandhed. Tag f. Eks. Inkvisitionens Virksomhed. Har Nogen Ret til i den ikke at se bekymrede Samvittigheders Nødhjælp, for hvilke de flammende Baal blive en Skærsild, der renser den Dødsdømtes Sjæl? Eller tænk paa Israeliternes Erobringskrig i Kanaan, hvor det staar som en højeste guddommelig Fordring, altsaa som en Samvittighedssag, at udrydde de overvundne Folkeslag, Gamle og Unge, ammende Mødre og diende Børn. Og paa samme Maade skifter Samvittighedens teoretiske Indhold med de skiftende Tider og Personer. Jøder og Kristne, Katolikker og Protestanter, luthersk Ortodokse og Grundtvigianere, Alle føle de sig gennem deres Samvittigheds klare Tilsagn i Besiddelse af et Pant paa deres Tro. Og naar nu Rationalisten kommer og paaberaaber sig sin Samvittighed imod Miraklet, kan man saa mere vise ham bort som en Uberettiget end den, der paa Bunden af sin Samvittighed har fundet Miraklet og deri en Fyldestgørelse for sin dybeste Trang? Ad den Vej lader Intet sig altsaa afgøre. Tingen er, at man saa let kommer til at slaa de uvilkaarlige Følelser, Ens Udvikling har fyldt En med, fast som alt Livs nødvendige Betingelser og gøre de Former, hvori indre Anlæg og ydre Forhold har støbt Ens eget Sjælemalm, til de eneste Former, hvori Malmet ikke ødelægges af Slagger. Paavirkninger, hvis Betydning er at være Opdragelsesmidler, der i Tidens Fylde har udspillet deres Rolle, komme let til at staa som Skranker, ud over hvilke hverken Blikket eller Hjertet naar. Det er der-

for en Øjenforblændelse, naar man tror i sin Samvittighed at have fundet den hele Tilværelses Love; hvad man har fundet, er kun En selv, saaledes som historiske og personlige Udviklingsvilkaar have udpræget En. Men sæt nu ogsaa, at Samvittigheden ikke kunde slippe sit Krav paa Miraklet, er man derfor kommen de bestemte bibelske Mirakler nærmere? Kan f. Eks. et saadant Mirakkel, som at Gud med to Ledsagere besøgte Abraham og var hans Gæst, faa nogen som helst anden Betydning for En end den mytiske, d. v. s. sindbilledlig poetiske og for saa vidt i religiøs Henseende upersonlige, selv om ogsaa den paa sin Vis kan tilegnes? Ikke at tale om de i endnu langt højere Grad udvortes Mirakler, som f. Eks. alle Moses. Den mirakelkrævende Samvittighed kan aldrig føre videre end til Muligheden, aldrig til Virkeligheden af dem. Der vil intet Svar kunne gives, naar man spørger den Troende: Hvad siger Din Samvittighed om Bileams talende Æsel? fordi man i dybeste Forstand slet ikke personlig kan faa Haand i Hanke med slige Mirakler. Saa brister altsaa Grunden under Ens Fødder, naar Samvittigheden skal være Maalestok for Miraklet, og man faar ingen Ret til at kaste Miraklet ind i Barnets Liv paa et saa skrøbeligt Grundlag.

Det er ganske rigtigt, indvendes der saa maaske paa ny, til Biblen kommer man ikke saadan ene og alene ud fra sin Personlighed; men derfor staar man jo heller ikke ene, man staar jo midt i en Menighed, en Kirke, hvis enstemmige Vidnesbyrd slaa en Sikkerhedskreds om Bibelen. Derfor kommer det ikke an paa, at den Enkelte i hvert Øjeblik er i Stand til levende at fastholde hele Bibelens Indhold, og den norske Digter havde Ret til paa Spørgsmaalet om, hvor meget af Bibelen han troede paa, at svare: „Jeg véd saa mænd ikke; til sine Tider tror jeg mere, til andre Tider mindre.“ Men hvad det kommer an paa, er at forholde sig til Bibelen paa Grundlag af Menighedens gennem alle Tider virksomme Vidnesbyrd; ti hvad Menigheden gennem alle Tider har levet paa, det kan ikke være usandt. — Det er her ikke Stedet til at gaa ind paa, hvor vidt Kirken til alle Tider virkelig paa alle Punkter har staaet ens lige over for Bibelen, lige saa lidt Stedet til at paavise den store Fare, der ligger i saaledes at bygge paa Avtoriteten og Traditionen; den katolske Kirkes Historie har noksom ført Beviset for, at denne Fare ikke er en blot Indbildning. Lad os kun fastholde, at et personlig religiøst Forhold til

Kirken heller ikke er et givet, ligefremt Forhold, som man allerede fra Fødselen af faar til Vuggegave. Kirken fortolker sig selv som Andet og Mere end et blot og bart menneskeligt Samfund; den træder hvert af sine Medlemmer i Møde som den, der er bygget paa et Under, og som den, der har sit Liv og sin Kraft i Underet; den er Hjerteskuddet paa Miraklets store Moderstamme, skærmet ved Guddommens særlige mirakuløse Varetægt, og bærer i sine Sakramenter de mirakuløse Frugter, i hvilke Guddommen sænker sig ned i Menneskelivet. Men saa bliver det ogsaa kun ved en i Forvejen tilegnet Tro paa Miraklet, at Kirken kan blive et saadant levende Guddomsord til den Enkelte. Kirken kan ikke være Bevis for det Mirakel, for hvilket man allerede maa have fundet Beviset hos sig selv, naar man skal tillægge Kirken den Betydning, som den gør Fordring paa. Der staar i det danske Aandslivs Historie en stor Skikkelse, sammensat som Faa og dog samtidig enkelt som Faa, hvis Virksomhed fra først til sidst mere end nogen Andens er gaaet ud paa at sondre og klare Livets forskellige Omraader, en Tænker, der opdragen i Kirkens Skød og gennemaandet af den lidenskabeligste Pietet for det Nedarvede dog satte sit Livs Stolthed i Opdagelsen af en eneste religiøs Grundbestemmelse: „den Enkelte“, en Grundbestemmelse, der omstyrtende al Avtoritet bryder med al Tradition og lægger Vejen til Kirken gennem Personligheden. Det er Søren Kierkegaard. Ham behøver man blot i Tavshed at pege paa, hver Gang Kirken opstilles som den, hvis Myndighed som højere Instans er givet umiddelbart med dens Tilværelse. Men naar Menighedstanken saaledes suger sin Kraft af det personlige Livs selvstændige religiøse Udvikling, saa havne vi her i den samme Opfattelse som tidligere, i Hævdelsen af, at man lige over for Barnet ingen Ret har til at gøre Kirkens Mirakeltro gældende, før det selv, som moden Personlighed er traadt i Forhold til Kirken. Hvad der saa indtræder, bliver dets egen Sag.

H. Trier.

To Skud.

I.

Der bøjede fra Hovedlandevejen, fra Diligencernes og i det Hele taget Postbefordringsvæsenets Kanal, en Sidearm af mod Vest, ind over Hedeland til de opdyrkede Strækninger ud imod Havet. Et stort Engdrag bredte sig som en opsvulmet Flod vidt ud til begge Sider, og de grønlige Bølger flød paa sit Sted sammen med Horisonten. Sidevejen standsede ved Begyndelsen af dette Engdrag; der var nemlig ingen Grund for den til at fortsætte videre. Her laa nogle Gaarde, her var saa meget af en Havekultur, som Vestenvinden paa sin uhindrede Fart i det Hele taget tilstedede; her laa lave Udbygninger; her stod høje Høhæs; her var over en Aa eller bred Grøft en forfalden Pælebro, der førte til et gammelt Voldsted. Man saa, hvor Gravene havde været, man saa Levningerne af Voldene endnu, og hvis man havde Fantasi nok kunde man konstruere sig en af disse svundne Herreborge med røde Mure, et Par Hjørnetaarne, et Hundehul, en Slotsbrønd og en Abildgaard, som især tager sig saa smukt ud i gode Vers eller paa et Stykke Lærred. Abildgaarden var der for Resten endnu; ældgamle rustbrune, krogede Stammer, som ikke bar Frugt og knap nok Blade, men som dog var bleven staaende paa deres Plads fordi den nuværende Ejer af „Gaarden“ overhovedet lod Alt staa og gro som det vilde. Paa den

anden Side af Voldstedet, saaledes at de gamle Æbletræer dannede Skællet, laa den forhenværende Ladegaard, den nuværende „Gaard“. De to Længer af den var øjensynlig opført af Borgens røde Stene; de to andre Længer var nyere. Der var en Indkørselsport med en plump Frontespice og nogle forvitrede Levninger af et Herskabsvaaben. Paa den udvendige, sydlige Side løb en Række Elle- og Asketræer, ligeledes temmelig til Aars, rustbrune og medtagne af Vejrliget. Et Havegærde, beplantet med Hassel, støttede sig til disse Træer. Der var ikke stort ved Haven; den gjorde aabenbart hverken Fordring paa at være videre til Lyst eller videre til Nytte; den havde op imod Gærdet en lille Høj med en Bænk, og her stod en Sommereftermiddag to unge Mennesker og saa ud over den vidtstrakte, flade Egn.

Det var gaaet disse to unge Mennesker som det ofte kan gaa langt ældre og fornuftigere Folk; det skraa Eftermiddagslys, Solens gradevise Synken i den hældende Dag havde standset deres Samtale. Der ligger nu en Gang noget Vemodigt og Dæmpende i Eftermiddagen, som kun meget stumpe Gemytter ere pansrede imod. Dette at Skyggerne blive saa lange, dette at Fuglene efterhaanden forstumme og Farverne i den østlige Horisont antage en graalig Tone, Forløberen for Farvernes fuldstændige Udviskning, alt dette tilsammen stemmer ikke meddelsomt. Allermest paafaldende bliver denne Dagens Forvandling maaske i en fuldkommen flad Egn. Og det var jo denne Egn. De To deroppe paa den lille Høj saa i Tavshed, med Ryggen vendt mod Solen, hvorledes de gamle, medtagne Træer strakte bestandig længere og længere violette Skygger ud over de side Enge. De saa, hvorledes Farverne blaanede og graanede mere og mere derude imod Sydost; de saa, hvorledes Eng og Hede løb sammen i dette Halvlys, de saa Tørvestakke blive til askefarvede Smaabjerge, saa den træløse Egn vise sin mest nøgterne Side frem. De løftede ligesom

efter en fælles stiltiende Aftale deres Hoveder i Vejret og stirrede op mod den vældige Bue. Enhver broget, underholdende Freske var forsvundet fra Hvælvingen, og et dybt Blaagraat lod Rummet træde endnu mere ensformigt, derved ogsaa endnu uendeligere, næsten trøstesløst uendeligt frem. Saa drejede de sig halvt om paa Bænken og saa imod Solen. Den stod lavt og sendte et Væld af gult, skinnende Lys ned fra Randen af den langagtige Sky, hvor den for et Øjeblik siden var krøbet bag — ligesom en Feltherre, der paa sin Flugt kaster sig ind i et tomt Kastel for om muligt endnu en Gang at stanse Retræten. Alle disse gyldne Straaler syntes Blænkere, der vare udsendte for at prøve om det virkelig lod sig gøre, om der virkelig var en Mulighed for at standse. Der var nok imidlertid intet Haab. Et Øjeblik efter var Kastellet atter rømmet og Flugten fortsattes nedefter. Skjolde og Lanser, Bøssepiber og Klinger blinkede; det var dog i det Mindste en Flugt med Anstand. Men nederst ved Horisonten, dér hvor Engene hørte op og Havet begyndte, strakte en mørk, bølgeformig Række sig, ligesom Mand ved Mand, snart et Hoved noget højere, snart et Hoved noget lavere. Det saa ganske truende ud; og jo mere det blinkede og funklede ovenover, jo mørkere og alvorligere stod Rækken der. Det var Klitterne ude ved Havet.

De to unge Mennesker vare saa optagne af dette Skuespil som om det havde været noget ganske nyt for dem. Og dette var dog ingenlunde Tilfældet. Opholdet paa denne Egn frembød ikke mange Adspredelser, og Himmelfænomenerne ved Morgen og Aftentide maatte træde i Stedet for meget Andet, som paa andre Steder kunde tilfredsstille unge Folks Skue- og Nydelyst med ganske anderledes Variationer. Der kom sjeldent Fremmede til denne afsides Egn, og Gaardens Ejer omgikkes ikke mange af de faa Omkringboende. Den nærmeste Købstad var godt og vel fire Mile borte, og

dette var en tilstrækkelig stor Afstand, naar man tog de mestendels slette Veje i Betragtning. Sjeldent forvildede en Liremand eller anden vagabonderende Dyrker af de frie Konster sig herhid, og skete dette en enkelt Gang, var han oven i Købet ikke synderlig velset af Gaardens Ejer, der i sin Ungdom havde modtaget Opdragelse nok til helst at være slig Konstnydelse kvit. Gaardens Ejer, der vidt og bredt kaldtes den „sære Proprietær“, skøttede ikke meget om Proprietærtitlen. Han kaldte sig selv slet og ret Jansen. Det Sære ved ham stak ham imidlertid saaledes i Natur og Væsen, at han blev nødt til at beholde det baade som Karaktermærke og som Titelprædikat. For en Snes Aar tilbage var han kommen her til Egnen som en dygtig og driftig ung Mand, der for Øvrigt allerede den Gang var af en noget indesluttet Natur og ikke holdt videre Omgang med de Omkringboende. Da han havde boet paa Egnen nogen Tid og omsider købt Gaarden, rejste han bort og kom tilbage med en ung, smuk Hustru. Han levede med hende om muligt endnu mere indesluttet end før, og syntes efter Præstens og Lægens Beretning i Sognet at gøre over Maade meget af hende. Et Rygte, der først vilde vide, at hun var stum eller blind eller noget saadant, blev i Møde gaaet af de tvende nævnte Avtoriteter. Det var en meget smuk Dame, forklarede Præsten, en meget tilbageholdende Dame, lød Lægens Udsagn, for Resten i det Ydre fuldstændig normal, bekræftede de begge. Hun døde efter nogen Tids Forløb samtidig med at hun skænkede en Datter Livet. Ved Begravelsen havde Omegnens Beboere i en vid Kreds givet Møde i den lille uanselige Kirke, der laa tæt op under Klitterne. Man vilde dog se, hvorledes den sære Proprietær „tog sig i det“. Han havde paa sin Side givet Møde i sin sædvanlige Dragt, en brun, saakaldet Jagtfrakke, store, velblankede Støvler og en graa Filthat med en ganske smal Strimmel Baandflor, som Rygtet gik, at Mejersken

paa Gaarden i det sidste Øjeblik havde formaaet ham til at fæste paa sin Hovedbedækning. Paa Kirkegaarden havde han høfligt men i Tavshed besvaret de Kondolencehilsener af mere eller mindre delikat Natur, der nu en Gang ere uadskillige fra en Begravelsesceremoni. Under selve Ceremonien, saavel inde i Kirken som ved Jordfæstelsen udenfor, havde han ikke fortrukket en Mine. Kun i det Øjeblik, da de første Spadestik af den raslende Sandjord faldt ned paa Kisten, havde hans undersætsige, korthalsede Skikkelse rystet som af Kulde, og den hosstaaende Læge havde set, hvorledes han satte Fortænderne gentagne Gange ned i Underlæben indtil Blodet piblede ham ned i Skæget. Han havde da i Hast visket sig om Munden med sit Lommetørklæde, og da de fjernere Staaende havde sét Tørklædets Snipper fare hen over Ansigtet, var de for saa vidt blevne beroligede, som de mente, at nu havde der jo flydt Taarer, nu var Alt som det skulde være. Derpaa havde han trykket Præstens, Doktorens og nogle af de nærmest Omkringstaaendes Haand, var saa gaaet ud til sin Vogn, havde givet Kusken Ordre til at køre og var selv gaaet hjem til Gaarden tvers over Heden. En Dreng, der røgtede nogle magre Lyngfaar, var Dagen efter kommen ind til Doktoren med en Kniv, en Tandstikker og en Lommebog, som han havde fundet derude under en lille Tue, hvor, efter hvad han fortalte, Lyngbuskene vare knækkede og fladtrykte som om En havde siddet eller ligget der længere Tid. Doktoren havde taget Sagerne til sig og givet Drengen en Firskilling, men tillige oplyst ham om, at disse Ting efter al Sandsynlighed tilhørte Proprietæren og at han, Lægen, skulde bringe ham dem. Han var ogsaa vandret ud til Gaarden samme Eftermiddag og havde truffet den ellers saa virksomme Landmand liggende paa den haarde Sofa i den underlig tomme Dagligstue, læsende i en Bog, som han holdt i den ene Haand, medens han med den anden klappede en brunspættet Hønsehund, der troskyldigt

spørgende fæstede sine Øjne paa den Hvilende og syntes at undre sig over denne usædvanlige Uvirksomhed.

Undskyld at jeg forstyrrer Dem! Niels Christensens Dreng var hos mig med disse Sager, som han havde fundet ude i Lyngen. De tilhører vist Dem! —

Den Liggende rejste sig halvt op, lagde Bogen sammenslaaet paa Bordet ved Siden af sig. Lægens Øjne mønstrede Omslaget. Det var Don Quixote.

Aa! det er min Lommebog og min Kniv. Tak skal De ha'. Jeg savnede dem i Morges! —

Da ingen Stol blev tilbudt Lægen, tog han sig selv en. Gaardens Ejer saa lidt uvist paa ham, men greb derpaa atter Bogen og gav sig til at klappe Hunden.

Lægen rømmede sig:

Hr. Proprietær . . . . . !

Undskyld: Jansen! afbrød den Tiltalte.

Hr. Jansen; jeg var ikke bleven siddende, hvis jeg ikke følte det som min Pligt at træde mellem Dem og Deres Sorg for at tale alvorligt med Dem om det lille Væsen, som De nu har i Deres Hus og som det forekommer mig, at De . . . . . .

Sorg! lille Væsen! Pligt! men saa lad mig dog være fri for alle disse Talemaader. Jeg er dog i mit eget Hus, skulde jeg mene!

Afbrydelsen var begyndt i en hæftig Tone; ved dens Slutning brød Stemmen over hos den Liggende, han bøjede sig ned over Hunden og holdt dens Hoved op imod sig. Hunden trak sit Hoved ud af hans Haand, nyste, krøb baglæns ud fra Bordet, nyste atter og luskede hen til Kakkelovnspladsen, i det den nu og da drejede Hovedet tilbage og viskede sig med Poten over Snuden.

Doktoren gjorde den Bemærkning ved sig selv, at Hr. Jansens Taare maatte have været meget salt.

Der blev en lille Pavse.

Jeg synes ikke der er nogen Grund til at skamme Dem over Deres Sorg i min Nærværelse! sagde Doktoren.

Der fulgte intet Svar.

Den Talende vedblev.

Ligesaa lidt som jeg synes dette, ligesaa bestemt maa jeg i min Egenskab af Deres Læge gøre gældende, at hvad jeg allerede talte til Dem om, da Barnet var bleven født og da dets Moders Tilstand kun lod lidet Haab tilbage, nu maa bringes i Orden og det snarest mulig. Mejerskens Flaske kan være god nok, men jeg er ikke nogen Ven af det Ernæringssystem. Enten giver De mig Afsked som deres Konsulent, og jeg har da intet Ansvar, eller jeg paastaar min Fordring sat igennem: Barnet maa have en Amme!

Gaardens Ejer rørte sig ikke. Han havde lagt Bogen over sit Ansigt. Det var underligt at se Omslagets to Figurer dække denne Sorg. Paa den ene Side den la Manchiske Ridders afmagrede, benede Træk, paa den anden Side det plumpe cyniske Vaabendragerfysiognomi.

Doktoren rejste sig og gik hen og klappede den Liggende paa Skuldren.

Hr. Jansen. Jeg maatte være en daarligere Læge end den, jeg er, hvis jeg ikke i min lange Praksis havde lært at ære Sorgen, hvor jeg traf den, og med saa fuld Grund som her hos Dem. Jeg kender selv dertil. Men De maa ikke over Tabet af Den, De har haft kær, glemme, hvad De skylder det lille Liv, der er kommen til i Deres Hus. De Ord, som De lod falde til mig forleden, vil jeg glemme; i sin første opbrusende Sorg siger man saa meget. Den Smaa har jo dog ingen Skyld. Vær nu en Mand, og hvis De ikke selv vil handle, saa giv mig Deres Fuldmagt. Jeg skaffer en Amme, ikke sandt?

Under Bogen lød det: Ja. Lad mig blot være ene!

Doktoren tog sin Hat, tøvede endnu et Øjeblik og gik saa ud til Mejersken.

Den følgende Morgen kom han igen, medbringende et stort, knokkelstærkt Fruentimmer med hvælvet Bryst,

brune Kinder, et broget Tørklæde om Hovedet, mørke, dybtliggende Øjne. Hun fulgte nøjagtigt bagefter i hans Spor, uden at sé til Højre eller Venstre. Ved Indkørselsporten var hun et Øjeblik bleven staaende og havde med noget, der maaske kunde ligne et Genkendelsessmil, skottet op til Portalen og det forvitrede Herskabsvaaben.

Doktoren traadte ind i Stuen; Fruentimmeret bagefter ham indtagende en afventende Stilling henne ved Døren.

Hr. Jansen gik op og ned ad Gulvet i sine store Arbejdsstøvler. Paa Skafterne kunde man sé, at han i Dag havde været i Engene. Han dampede saa stærkt af sin Pibe, at Røgen svøbte og svingede sig omkring ham som hjemmevævede Lagener.

Doktoren dukkede frem under et saadant Lagen og hilste Gaardens Ejer.

Her bringer jeg en Amme, som jeg er sikker paa, De kan være tilfreds med! —

Hr. Jansen tog Piben af Munden og saa paa Doktoren som om han slet ikke forstod, hvorom Talen drejede sig. Paa et Vink af Lægen nærmede Fruentimmeret sig.

Dette er Deres Barns Amme; hun har sund og rigelig Die; hun er . . . . . . !

Doktoren holdt inde og stirrede først paa Hr. Jansen og saa paa Fruentimmeret. Besynderligt! Gaardens Ejer var traadt et Skridt tilbage og gjorde en afværgende Bevægelse med Piben foran sig. Fruentimmeret, der, da hun nærmede sig, havde holdt Hovedet bøjet, saa nu Hr. Jansen med en Slags ydmyg Genkendelse ind i Ansigtet.

Hr. Jansen genvandt atter sin Holdning.

Hvor kommer Du her? —

Nordfra, langvejs fra. Jeg hørte, hvad der var hændt og mældte mig hos denne Mand her for at amme Barnet! —

Er Du . . . har Du . . . er Din Mand med Dig?

Nej, ham lod jeg blive deroppe; han passer Børnene! —

Hvormange . . . . . ? —

Først Drengen, saa en Pige. Nok en Pige kom der i forrige Maaned, men hun er vænt fra og spiser nu Grød! —

Fruentimmeret havde under denne sidste Forklaring gjort noget ved sin Mund saa at det saa ud som om den smilede. En Række hvide Tænder skinnede i det Mindste ud mellem Læberne, og samtidig blev Øjnene smaa og lange. Hun førte den ene Haand op til Halslinningen af sin Vadmels Kjole, aabnede et Par Hægter og i det hun drejede sig halvt om til Doktoren, spurgte hun: Hvor er Barnet? —

Hr. Jansen gjorde et Skridt frem, betænkte sig, stak sin Pibe i Baglommen eg sagde kort:

Det er godt; Du kan blive. Gaa ud hos Mejersken, dér, ad den Dør! —

Hun gik hurtigt ud af Døren. Doktoren saa noget overrasket først efter hende og saa paa Hr. Jansen, som forlegent havde sænket Hovedet.

De synes at kende hende . . . . ? spurgte Doktoren.

Hr. Jansen pillede paa sin Pibekvast.

Jeg tog mig lidt af den hele Rede en Gang! svarede han undvigende. Hun var dog for god til Slaveriet! —

Ja, jeg indestaar for hende! sagde Doktoren.

Da Fruentimmeret havde fundet Mejerskens Værelse, der stødte op til Køkkenet, gik hun sporenstregs hen til Vuggen, hvor den Lille laa, og uden i mindste Maade at agte den midlertidige Plejemoders Spørgsmaal om Legitimation tog hun Flasken fra Barnet og trykkede varsomt men med øjensynligt Sagkundskab den lille, trekantede Mund til sit blottede Bryst.

Barnet syntes instinktmæssig at finde Behag i Forandringen; Pattebørn har dog ogsaa Smag. Den gode Mejerske derimod, der med al sin trivelige Godmodighed besad en gammel Jomfrus Skinsyge paa en yngre Moder,

protesterede ivrigt og forlangte hæftigt at vide, hvor den Fremmede kom fra, med hvad Berettigelse osv. osv.

Den nye Amme hørte en Tid lang roligt herpaa, saalænge den Lille diede begærligt. Da den unge Jomfru Jansens Sult begyndte at stilles og den afsatte Plejemoder endnu vedblev med sine Besværinger, rejste Ammen sig fra sin Stol og satte med sin ene Arm og uden at ytre et Ord Skændegæsten ud ad Døren. Oprørt i sit Inderste fór den saaledes Krænkede over til Hr. Jansen. Han, Doktoren og Mejersken kom i Forening tilbage. Lægen viste sig meget tilfreds efter en fornyet Undersøgelse af Ammens og den Lilles Tilstand. Det mørke Fruentimmer blev lovformeligt indsat i sine Rettigheder; et Barnekammer blev anvist de to nye Uadskillelige; Mejersken truede med at forlade Gaarden til Fardag, men en spøgende Bemærkning fra Doktoren om den Mælk, som hun var kaldet til at passe, jævnede Sagen. Hr. Jansen havde holdt sig i Baggrunden under denne Forhandling. Da man forlod Værelset, kastede han et halvt ufrivilligt Blik hen til Vuggen. Fruentimmeret tog straks den Lille under Armene og lod den gøre en dansende Bevægelse hen imod Faderen. Han veg rigtignok tilbage men vendte sig dog om i Døren og saa atter hen til Vuggen.

Dette lille Træk noterede Doktoren sig.

Tiden gik sin uforstyrrede Gang paa Gaarden. Ejeren var indesluttet og sær, men deltog dog nu regelmæssigt og med sin gamle Kraft i det daglige Arbejde inden- og udendørs. Der kom ingen Fremmede til Gaarden; kun Doktoren aflagde et Besøg en Gang imellem og viste sig stadig fornøjet med den Lilles Fremskridt under den tavse Ammes Næring og Pleje.

Men i Omegnen begyndte Folk at knurre. Det var vitterligt, at den Lille ikke var døbt, og om nu end denne Uskik kunde gaa hen i en stor By, hvor i Forvejen saa mangen Slags Uskik gik i Svang, saa taaltes

ikke Sligt paa Landet, hvor Alt kunde kontrolleres, om saa Vejene vare nok saa daarlige og Gaardene laa nok saa langt fra hverandre.

Doktoren var den, som paatog sig — eftersom Præsten mente, at han selv ikke var saa ganske upartisk i denne Sag — at give Misfornøjelsen Foretræde hos den forsømmelige Proprietær.

Hr. Jansen hørte paa Doktoren uden at røbe hverken Overraskelse eller Uvilje:

Folk har mærkelig travlt med Andres Affærer. Men hvis De, Doktor, vil bringe den Ting i Orden, saa vær'sgod og Tak til. Jeg har haft andre Sager at tænke paa! —

Lægen, som var Enkemand og barnløs, kom en smuk Morgen med sin lille Enspænder og hentede Barnet, Ammen og Mejersken. Der var ganske vist endnu ikke sluttet noget Forlig mellem de to sidste, men ved slige højtidelige Begivenheder lægges mange Ting til Side, foreløbigt, saa længe Begivenheden staar paa. Man kørte til Kirken. Ammen holdt Barnet, Mejersken Huen, Doktoren stod Fadder og Præsten døbte. Under Vejs var man kommen overens om, at den Lille skulde hedde Ellen. Mejersken havde rigtignok haardnakket holdt paa et længere og mere velklingende Navn, men Doktoren var en Ven af de gamle Viser, og ud af en saadan Vise blev Navnet taget, og Præsten hjemlede det.

Da man atter stod paa Kirkegaarden efter at Højtideligheden var forbi, kom Hr. Jansen til. Han var gaaet tvers over Lyngen. Folk, der stod paa Kirkegaarden, skottede til ham. Han hilste kort, fulgte Selskabet til Vogns og vekslede nogle Ord med Doktoren.

Hun kom til at hedde Ellen! sagde denne.

Hr. Jansen trak Vejret synlig lettet.

Jeg gik saa stærkt, fordi det faldt mig ind derhjemme . . . . . . Naa ja, jeg mener, jeg var bange for at man skulde give hende Navn efter Moderen! —

Der gik Aar efter Aar. Vuggen var forlængst sat paa Loftet og havde afgivet Bolig for flere Slægtled af Kattefamilier. Barnets Amme var forlængst væk. Hun var gaaet ligesom hun var kommen. En Dag havde hun indsét, at hendes Tid var omme og havde meldt sig hos Gaardens Ejer. Denne havde givet hende en Sparekassebog med den Tilføjelse, at det vilde være til hendes Bedste, om hun kunde formaa sig selv og sin Mand til at nedsætte sig i den nærmeste Kjøbstad og drive en lille Handel eller Sligt. Hun havde vendt og drejet Bogen i Haanden og sluttelig bedet om „rigtige“ Penge. Dem havde hun faaet og var saa gaaet ud af Gaarden med en stor Byldt under Armen. Da hun var kommen ud paa Vejen lagde hun Byldten ned bag en Busk og gik tilbage ind i Barnekammeret, hvor den lille Ellen rokkede omkring fra Stol til Stol under en Tjenestepiges Opsigt. Den mørke Amme tog Barnet i sine Arme og kyssede det saa hæftigt, at det gav sig til at græde. Saa tyssede hun paa det, og da det atter tav, vendte hun sig til Tjenestepigen, og sagde i en næsten truende Tone:

Nu svarer Du til hende, at hun hverken falder i Brønden eller i Møddingen eller kommer til Hestene. Sygdom skal hun nok blive fri for; hun har diet mine Bryster. Hvad anden Skade kan ske, det skal komme over Dit Hoved, og jeg skal mærke Dig for det, Du! —

Det var de fleste Ord i Sammenhæng, man her paa Gaarden havde hørt Ammen sige. Om de nu virkede saa stærkt paa Tjenestepigen, at denne virkelig derved blev mere paapassende end Barnepiger i Reglen ere, eller om et særlig lykkeligt Tilfælde stedse fulgte den opvoksende Ellen paa hendes Farter, det er vanskeligt at afgøre. Saa meget er vist, at hendes Barndom ikke blev mærket af noget Uheld, der havde alvorlige Følger efter sig. Hun faldt hverken i Brønden eller i Møddingen, og hun blev ikke slaaet af nogen Hest. Hun skød i Vejret lang og slank, men tillige knokkelstærk og

udholdende. Ingen Børnesygdom havde hærget hendes Konstitution. Naar hun nu og da under en Forkølelse havde paadraget sig nogen Feber, blev hun lagt til Køjs, fantaserede et Par Timers Tid, sov ind og stod op den næste Dag saa frisk som Vinden, der blæste hen over Heden. Det var øjensynligt, at Ammens Mælk havde været af en bedre Kvalitet end Mejerskens. Med Hensyn til den gamle, trivelige Jomfru, da var hendes Tid paa Gaarden ogsaa afsluttet. En ældre Gaardmand i Nabolavet havde længe følt sig saa tiltalt af Mejerskens Oste, at han til Slutningen, da han ikke paa anden Maade kunde komme til at disponere over hendes kunstfærdige Haand, havde gjort det største Bud, han formaaede at gøre paa denne Haand, nemlig sig selv med hvad dertil hørte, Gaard, Besætning og Redskaber.

Mejersken havde slaaet til og Ellen var nu overladt saa godt som til sig selv. Man saa hende overalt paa Proprietærens Grund, men hun kom Ingen i Vejen, forstyrrede intet Arbejde. Hun i Agt tog alt med en egen alvorlig Opmærksomhed, legede og smaasnakkede med sig selv, var venlig mod alle Folkene og derfor vel sét af dem alle, men sluttede sig ikke særlig til nogen Enkelt. Da hun var ti Aar gammel, kendte hun alle Gaardens Heste og Køer, Faar og Svin, og kunde dem udenad ved Navn Allesammen. Hun vidste, hvilke Fugle der vare Foraarsbebudere, hun kunde paa sine Fingre de Arbejder, som enhver enkelt Aarstid fordrede. Hun var fortrolig med Egnen i en vid Omkreds, hun havde flere Gange været ved Havet, naar der skulde læsses Tang, og hun havde hver Gang undret sig saare over at det var saa stort og over at det brummede saa besynderligt. Hun kunde efterligne denne Lyd og en hel Del andre Lyde. Naar gørligt var opholdt hun sig helst udendørs; om Vinteren var hendes kæreste Plads i den varme Folkestue, hvor hun snakkede efter Karlene og lærte de lange, melankolske Viser af Pigerne. Det

lød da underligt i den lille tiaars Mund at høre al denne Skuffelse i Kærlighed, al denne molstemte Klage, som er de nordiske Folk egen og som stemmer saa godt overens med det øde Vinterlandskabs lange Søvn og den korte Sommers forgængelige Glæde. Hun var dog bleven fjærnet fra disse Omgivelser. En Lørdagaften paa Sommeren havde nogle af Karlene været til Marked og var kommen beskænkede hjem. Der var opstaaet Trætte i Folkestuen, som det senere oplyste sig foranlediget af Skinsyge. En stor, stærk Karl havde maltrakteret sin Rival, og den Overvundne var sunket om paa Gulvet med ituslaaet Næseben. Den lille havde i en Krog været et tavst Vidne til Optrinet. Uden at røbe Frygt eller skrige, havde hun i Agt taget hele Scenen og fulgte dens stigende Udvikling med en ejendommelig behersket Interesse, der rakte langt ud over hendes Alder. Først da den Overvundne faldt og da hun saa hans af Blod bedækkede Ansigt, havde hun rejst sig og stirrede med funklende Øjne paa den brutale Slagsbroder, som nu, da det var for sent, blev grebet bagfra og overmandet af de andre Karle. I dette Øjeblik gik Døren op og Hr. Jansen traadte ind. Der blev stille i Stuen. Han lod sine Øjne løbe hen over Grupperne indtil de standsede ved det blege Ansigt med det funklende Blik henne i Krogen. Han gik hastigt over Gulvet, tog sin Datter ved Armen og førte hende ud ad Døren, ind i Dagligstuen.

Det er bedst, at Du holder Dig fra Folkene herefter! sagde han paa sin korte Maade.

Han vilde atter gaa tilbage, men standsede, nærmede sig hende og klappede hendes Hoved.

Du er da ikke kommen Noget til? —

Hun gav intet Svar, men saa med store Øjne paa ham.

Saa gik han ind i Folkestuen.

Ellen lyttede. Hun hørte hans dybe Stemme, derpaa et støjende Svar, saa en kort Larm og et Brag.

Hun sprang til Vinduet, der vendte ud imod Gaarden, og kom tidsnok til at sé Karlen, ligesom udslynget af en Blide, tumle hovedkuls hen ad Stenbroen. Hun klappede i Hænderne, men holdt pludselig inde; Faderen stod atter i Værelset.

Altsaa Ellen, vi kommer ikke mer i Folkestuen!

Han gik i hurtigt Tempo frem og tilbage over Gulvet og trak Vejret dybt. Efterhaanden sagtnede han, vendte sig mod hende og sagde:

Du kan klæde Dig paa og køre med mig til Byen. Jeg maa have et Par nye Folk!

II.

Det var den første Køretur med Faderen og Ellens første Tur til Købstaden. Som sædvanligt blev der ikke talt mellem de To. Ellen sad hele den lange Vej i sine egne Betragtninger over Egnen og over de fremmede Genstande, man passerede. I Byen mødte hende Skuffelse paa Skuffelse. Hun opdagede, at Amtmanden boede i en Gaard, der ikke var stort stadseligere end Hovedlængen derhjemme; Kirkespiret naaede ikke til Himlen, som hun havde tænkt sig, og de Heste, hun saa, var firbenede ligesom de derhjemme og endda ikke nær saa godt i Stand.

Hun var glad da hun atter sad paa Vognen og det atter gik hjemefter. Maanen stod op, de to flinke Brune kastede lange Skygger tvers over Vejen; hun sad og saa paa sin Faders ubevægelige Skygge og paa sin egen, som lænede sig frem og tilbage i Sædet, paa Skyggerne af de hastigt omdrejende Hjul og de otte Hesteben, der løb omkap med Hjulene hen over Vejens Skærver. Chausseen forekom hende at bølge op og ned som et hvidt Baand og denne Bølgebevægelse meddelte sig til Hedestrækningen, som laa slumrende i Maanelyset og strakte sig vidt ud til begge Sider. Hun opdagede

pludselig, at det var hende selv, der nikkede og dukkede med Hovedet.

Du maa ikke falde i Søvn! lød Faderens Stemme.

Hun skammede sig og gjorde sig al mulig Umage for at holde Øjnene aabne.

Det er bedst Du faar Noget at bestille! sagde Faderen og gav hende Tømmerne i Haanden, idet han viste hende hvorledes hun skulde holde dem og hvorledes man kørte Hestene.

Hun var straks med hele sin Interesse inde paa Sagen. Det, at de to Brune saaledes ved et let Tryk af hendes Haand fulgte Sporet eller bøjede af, det at de fremskyndede Farten ved et svagt Knald med Pisken, det at i det Hele taget levende Væsner lød hendes Vilje, det var noget ganske nyt og fængslende. Da hun øjeblikkelig havde den hele Teori i Hovedet og slet ingen Frygt nærede, gik det hele som af sig selv.

Man kom til det Sted, hvor Sidevejen bøjede af i en brat Vinkel fra Chausseen. Her vilde Hr. Jansen tage Tømmerne, men hun havde allerede begyndt Svinget og fuldendte det nu med et lille Piskeknald og et: Hop Brune! der afbrød den næsten besynderlige Tavshed mellem de To i Forsædet. Vognhjulene skar akkurat ind i Midtersporet paa den smalle Vej, de Brune sprang lystigt afsted og Hr. Jansen nikkede hen for sig med et svagt Smil om Mundvigerne.

Hun kørte stadig, og stedse herskede der den samme Tavshed mellem de To. Pludselig rykkede hun Tømmerne til sig og holdt Hestene an. En Sky var kommen for Maanen; den havde hindret hende i at sé to Personer, der gik foran Vognen og som hun nær havde kørt over. De sprang til Side, Maanen traadte atter frem, Hr. Jansen hilste; det var Præsten og Doktoren.

Ellen havde kun Sans for Kørslen. Saasnart derfor Vejen var fri, gav hun atter Hestene Tømmerne og afsted rullede Fader og Datter.

Det gale Menneske! sagde Præsten endnu temmelig forskrækket. Og saa tror jeg ovenikøbet at han lader Barnet køre de sky Heste.

Javist er han en Særling! sagde Doktoren.

En uopdragen Særling! vedblev Præsten. Han kunde dog idetmindste have standset og bedt om Undskyldning!

Han sidder jo altid i Tanker! indvendte Doktoren.

Ja, og lader Barnet køre. Det er vel snart det eneste, han lærer hende. Hør, ved De hvad, Doktor, om De ogsaa stedse tager Dem den Sag let, saa kan jeg ikke længer forsvare det overfor min Stilling til mit Sogn. Jeg maa paa Skolekommissionens Vegne have Rede paa, om Barnet bliver undervist eller ikke!

Vi kan jo gaa sammen derud imorgen! foreslog Doktoren.

Den næste Dags Eftermiddag kom de to Herrer gaaende ud til Gaarden. Proprietæren var i Marken; Ellen sad inde i Dagligstuen overskrævs paa en Stol og kørte to andre Stole i Seglgarnstømmer.

Præsten og Doktoren satte sig, Ellen vedblev uforstyrret sin Kørsel.

Præsten rømmede sig:

Du hedder nok Ellen, hvad?

Ja, jeg gjør!

Hvor gammel er Du, Ellen?

Snart elleve Aar. Hyp!

Du kan vel læse?

Læse?

Hun lagde Tømmerne over Stoleryggen og saa Præsten med store alvorlige Øjne ind i Ansigtet.

Han blev lidt forvirret. Doktoren tog Ordet:

Kom hen til os, min lille Ellen, og snak lidt med den fremmede Mand her!

Hun svingede sig ned fra Stolen og gik hen og lagde sin Haand i Doktorens. Han beholdt den i sin og tog en Avis, som laa paa Bordet.

Kan Du læse lidt for os heraf!

Hun kigede lidt ængsteligt henover Typerne og begyndte saa, møjsommeligt stavende sig frem, idet hun delte Ord og Sætninger efter aldeles nye og overraskende Regler.

Præsten foldede Hænderne og gned Fingrene frem og tilbage over sine store Signetringe:

Dette er i Sandhed foruroligende!

Doktoren klappede hende paa Hovedet:

Hvem har lært Dig at læse, Barn?

Stine Malkepige! lød Svaret.

Ja saa!

Han tog en Blyantsstift op af Lommen og pegede paa Marginen af Avisen:

Kan Du skrive Dit Navn her!

Hun tog Stiften, besaa den lidt i begge Ender og lagde sig henover Avisen med Hovedet paaskraa og Tungespidsen mellem Tænderne. En lille Stund efter stod der nogle Hieroglyfer paa Papiret, som Doktoren var godmodig nok til at erklære for at betyde Ellen.

Præsten gik ikke ind paa denne Fortolkning:

Det er foruroligende, meget foruroligende! Ti Aar og ikke .... Sig mig, mit Barn, kender Du Katekismussen.

Hun saa atter paa ham med sine store Øjne og smilede.

Hvad er det Du siger? spurgte hun.

Signetringene skrabede stærkt mod hinanden.

En Vild, en komplet Vild! mumlede Præsten.

I det samme traadte Hr. Jansen ind i sine store Støvler.

Jeg hørte af Folkene, at Hr. Pastoren — Goddag Doktor! — gjorde mig den Ære!

Præsten rejste sig lidt forlegen.

Vi har netop lige underholdt os med Deres Datter. Hun har ikke mange Skolekundskaber!

Præsten fikserede Proprietæren skarpt. Blikket blev besvaret.

Hun har slet ikke gaaet i Skole, Hr. Pastor!

Nej, det har jeg virkelig faaet Beviser for. Men kan De forsvare det som Barnets Fader? — sletingen Kundskaber?

Jeg har aldrig erfaret, at det, Hr. Pastoren kalder for Kundskaber, var til virkelig Gavn for Menneskene. I kristelig Forstand er Kundskab en Overflødighed, i visse Tilfælde en Synd. Forresten er det jo tidsnok at lære hende det Nødtørftige!

Præsten rømmede sig stærkt:

Tillad mig, Hr. Proprietær; jeg skal ikke her tale om hvilken Opfattelse Skolekommissionen muligvis kunde have af Tidspunktet for Tilegnelsen af det Nødtørftige for Barnet. Som en dannet Mand maa De, efter at jeg har berørt denne Sag, sandsynligvis vide hvad De har at gøre. Med Hensyn til det Kristelige derimod . . . . Hm! . . . . Jeg som Sognepræst . . . . . hm! . . . . Hr. Proprietær . . . . jeg, jeg skulde dog . . . . Nei, det er virkelig . . . . morsomt!

Hr. Jansen lagde sine Arme overkors og svarede langsomt og roligt.

Angaaende det Kristelige undgaar jeg altid Diskussion. Det synes, at De i Afgørelsen af disse Spørgsmaal lægger Kvalifikationen saa stærkt over paa Deres gejstlige Stilling. Bortset fra den kristelige Praksis, De kan have udøvet i denne Stilling, er det vel forøvrigt nærmest Deres Universitetseksamen, De kan støtte Dem til. I saa Henseende er vi imidlertid ligestillede, Hr. Pastor. Jeg har ogsaa taget den teologiske Attestats.

Hvad behager?

Som jeg siger Dem. I min Tid, og vi to, Hr. Pastor, er vel omtrent jevnaldrende, skulde alle ved Universitetet tage den teologiske Afgangseksamen. Det var Skik dengang; senere kom, tror jeg, Turen til Jurisprudensen.

Jeg følte mig imidlertid hverken kaldet eller udvalgt; jeg bestemte mig til at dyrke Jorden som vor Stamfader. Jeg har i denne min Bestilling været saa ivrig, at jeg har glemt Tilværelsen af en Skolekommission. Da Æren af Deres Besøg hos mig idag, Hr. Pastor, sandsynligvis nærmest skyldes Deres Stilling som Medlem af denne Kommission, beder jeg Dem herved formælde Skolekommissionen min Respekt. Cand. theologiæ Kristian Jansen skal fra imorgen af meddele sin Datter den fornødne Undervisning.

Præsten bukkede. Der blev en Pavse.

Ja, saa er vi vel færdige her? sagde Doktoren.

Gudbevares! Med den Eksamen . . . . Jeg har den Ære at anbefale mig! sagde den Gejstlige.

Hr. Jansen fulgte de to Herrer ud. I Døren vendte Doktoren sig til ham:

De skulde lade Ellen komme lidt mere sammen med andre Børn!

Jeg tror ikke, at hun har videre Anlæg for det selskabelige, og det er mig i Grunden ikke ukært. Forresten vil hun snart faa en Legekammerat!

Ellen havde fulgt den hele Forhandling med stor Opmærksomhed. Hun gik omkring den hele Dag og spekulerede paa dette aldeles nye, at hun skulde have Undervisning af sin Fader, i det hele taget komme i daglig og nærmere Berøring med ham. Hun sov uroligt om Natten; den næste Morgen vaagnede hun tidligere end alle de andre, stod op, klædte sig hastigt paa og gik ud i Haven, hvor hun spadserede frem og tilbage langs Hasselhækken.

Hun skammede sig i Grunden over at være saa urolig. Det drejede sig jo dog kun om en Stedfortræder for Stine Malkepige, og det, hun skulde lære, kunde vel, naar alt kom til alt, ikke være saa farligt. Det var jo desuden gaat meget godt paa Vognen med at lære at køre. Ikke desto mindre maatte hun sige sig selv, at der var

Forskel paa at sidde ved Faderens Side om Aftenen i Maaneskin og køre Heste og saa sidde om Dagen ved hans Side og skrive Bogstaver. Bogstaver! disse fæle, besværlige Tingester, som snart skulde staa oprejst som Negene paa Marken, snart ligge ned som det mejede Korn. Og saa læse! passe paa hvad disse Bogstaver kunde faa i Sinde at betyde naar de blev stillet saaledes eller saaledes! Og dette skulde, som Stine Malkepige havde sagt, drives saa vidt, at det gik Strip, Strap, ligesom Mælkestraalen ned i Spanden!

Hun sprang op paa Gærdet og saae ud over Engene og Heden. Morgenkøligheden hang som en Dis over den uendelige Flade. Bag Taagen anede man en Skybanke, og over denne glimtede noget, som skulde komme frem, Solen som skulde staa op. Hun lagde Hænderne foldede over Brystet og aandede dybt. Ah, det gjorde godt, denne Friskhed ned igennem den slanke Krop. Hun syntes næsten at kunne spore den velgjørende Luftstrøm helt ned i Benene lige ud til Fodspidserne. Hun strakte først den ene Fod frem, saa den anden, betragtede først den ene Sko, saa den anden. Hun kom til at smile, hun vidste i Grunden ikke over hvad, men det forekom hende pludselig saa komisk altsammen. En Lærke svirrede op paa den anden Side af Vejen, som løb ud i Marken. Naar man nu kunde flyve! Hun havde i den sidste Tid af og til drømt at hun fløj, men det var altid med Besvær, Benene var for tunge. Nej, saaledes som Lærken! Hun gjorde nogle smaa Hop paa Gærdet, tabte Balancen og maatte springe ned paa Vejen for ikke at falde hovedkuls derned. Hun kom ogsaa over Grøften, men fik kun halvt Fodfæste. Den ene Ankel gav lidt efter, hun sank ned paa Huk og mærkede, da hun atter vilde rejse sig, at hun ikke kunde støtte paa Foden.

Hun satte sig ved Grøftekanten, lidt forknyt; hvad skulde hun nu gøre?

Der lød Klokker og et tungt Trav hen ad Vejen. Det var Køerne, som blev dreven i Marken. Hun saa hvor de kom nærmere og nærmere, nogle med Hovederne sænkede, andre med Halerne ivejret. Der var den sorte Blis og den røde Blis, der var Blak, Viktoria og Ejegod. Gud véd hvad de tænkte om hende, at hun sad saa rolig der? Det var knap nok at de vilde vige af for hende. Røde Blis snusede til hende, Viktoria viftede med Svansen saa Dusken nær var kommen hende i Øjnene, og Ejegod blev sky for hende, sprang tilside, hoppede op paa Blakkens Ryg og bragte stor Forvirring i hele Flokken, der kom bagefter.

Hun rev en Skarntyde op og slog dermed de mest nærgaaende over Snuden. Saa kom Røgterdrengen allerbagerst efter Flokken. Han hed Andreas og havde kun været kort Tid paa Gaarden.

Kan Du ikke drive bedre med Køerne? raabte hun til ham.

Han saa paa hende med aaben Mund; han begreb aabenbart ikke at hun ikke rejste sig og gik afvejen.

Jeg har stødt mit Ben og kan ikke gaa! sagde hun. Løb om til Gaarden og kald Stine herud; men sig ingenting til Fa'er, hører Du!

Han saa paa hende og paa Køerne. De havde allerede delt sig i to Flokke, hvoraf den ene stod nede i Grøften, den anden havde taget en betænkelig Retning ind efter imod Kornet.

Kan Du passe Kreaturet saalænge? spurgte han tøvende.

Løb bare! raabte hun.

Han vendte sig og gik sindigt, svingende med sin Pilekæp, tilbage ind i Gaarden.

Foden gjorde nu dygtig ondt. Men Blak og den ene Blis viste en saa utvetydig Tilbøjelighed til Kornet, at hun, uden at agte paa Smærten, fulgte sit landlige In-

stinkt og hinkede efter Synderne, som det ogsaa lykkedes hende at føre tilbage paa den rette Vej.

Saa kunde hun ikke mere. Med et lille undertrykt Udraab sank hun om i Udkanten af Kornmarken, et hundrede Skridt omtrent fra det Sted, hvor hun var sprungen ned paa denne Side af Vejen.

Imidlertid var Andreas kommen ind i Gaarden og havde efter nogen Søgen faaet fat i Stine Malkepige.

Ellen kan ikke gaa, hun ligger ude blandt Køerne! berettede han.

Hvad, er hun stanget ihjel! raabte Pigen.

Hr. Jansen kom forbi, hørte Udraabet og greb den forbløffede Dreng i Kraven.

Din Klodrian. Hurtigt; hvor er hun?

Han sprang ud af Porten; Drengen grædende efter ham.

Hun er her jo ikke! raabte Proprietæren, da de kom udenfor Gærdet.

Drengen stod aldeles raadvild og puttede sine brune Knor ind i Øjenkrogene.

Jeg skal tærske Dig til Halm, dit Fjog, hvis Du ikke rykker ud med Sproget. Hvor er Ellen, hvad er der hændet?

Stine, som nu ogsaa var kommen til, blev mindst ligesaa forfærdet som den stakkels Andreas. Hun havde aldrig hørt Proprietæren bruge saadanne Udtryk.

Hr. Jansen gik ivrigt søgende videre frem langs Gærdet. Saa drejede han sig hastigt om. Han havde hørt en sagte Stønnen. Derovre i Kornet laa hans Datter.

Da han bøjede sig henover hende, aabnede hun sine sammenpressede Læber:

Jeg faldt ned af Gærdet. Du maa ikke gøre Andreas noget!

Han løftede hende varsomt op og bar hende ind i Stuen, hvor han lagde hende forsigtigt paa Sofaen og spurgte om hun havde Smærter?

Ja, jeg har! sagde hun.

Hr. Jansen spændte selv for og kørte i Galop ud af Gaarden efter Lægen. Han kom, klappede Ellen deltagende paa Hovedet og undersøgte Benet. Det var brækket ovenover Ankelen.

Den lille Patient blev baaren fra Sofaen ind i sin Seng og udholdt der uden at kny den smertefulde Operation med at bringe Benet i Stilling og lægge det i Papbind.

Hr. Jansen havde ikke været i Kammeret, medens dette stod paa. Da det var i Orden, kom han ind, stillede sig bag ved Hovedgærdet af Sengen og betragtede længe sin Datter, medens den venlige Doktor endnu syslede med at skaffe hende saa bekvemt et Leje som muligt og alt imedens underholdt hende med at fortælle, at nu behøvede hun foreløbig ikke at lære at læse, thi nu var hun selv indbunden som en Bog med Klister og alt muligt, og behøvede blot at ligge ganske stille og ikke tænke paa nogen Ting, saa kom Lærdommen af sig selv.

Hun laa da ogsaa ganske stille og gjorde sig al mulig Umage for ikke at tænke paa noget. Ikke desto mindre var der stadig dette med Bogen. At hun virkelig selv skulde være bleven til en Bog og ikke behøvede at lære at læse! Det var jo dog utænkeligt! Hun vidste jo, at hun hed Ellen og var en lille Pige. Efterhaanden løb hun fast i denne Tankegang. Det forekom hende, at hendes Hoved var en stor, tyk Bog, at Køerne kom og vendte Bladene med deres ru Tunge og at Andreas havde megen Møje med at faa dem jaget væk.

Det var Feberen. Den varede et Par Dage og Nætter, under hvilke Faderen stadig sad ved Sengen og passede omhyggelig paa, at Patienten ikke i sine Fantasier kom til at bevæge det syge Lem.

Saa vaagnede hun en Morgen, klar over Situationen. I en stor, højrygget Lænestol udenfor Sengen sad Faderen

med Ansigtet lige plat mod Lyset, der trængte ind under det kun halvt nedrullede Gardin. Øjnene vare lige i dette Øjeblik faldne til. Den Syge havde ligget saa rolig.

Hun saa ham opmærksomt ind i Ansigtet og tænkte ved sig selv, at det i Grunden var underligt at hun ikke før havde set dette Ansigt. Hvor fremmed det dog forekom hende! Og det saa saa strengt, bekymret og gammelt ud, — trods det hun vidste, at hendes Fader i Grunden ikke var gammel; det havde Stine Malkepige ofte nok gentaget og hver Gang tilføjet, at det var sært at Proprietæren ikke giftede sig igen, da han jo dog var en Mand endnu i sin bedste Alder.

Hun laa lidt og tænkte herover. Saa faldt det hende ind, at hun, ligeledes efter Stine Malkepiges Udsagn, havde haft en Moder engang. Det var i Grunden underligt at have haft en Moder engang, som man slet ikke kendte, aldrig havde sét. Hun maatte dog have eksisteret, saa meget kunde hun slutte sig til, og maatte ogsaa have holdt af ham Faderen der i Lænestolen; thi dette gjorde man, naar man var gift; det havde Stine Malkepige ogsaa sagt.

Faderen havde ikke barberet sig i de sidste Dage. Stubbene stod over hele Underansigtet og en Haartjavs var falden ned over Panden. Kunde virkelig hendes Moder have holdt af ham?

Det var jo rigtignok længe siden. Men alligevel!

Hun saa op imod Loftet og fik en uvilkaarlig Fornemmelse af at være ene. Lænkehunden Tyras, Køerne, Hestene, Faarene, Svinene (endogsaa de smaa Grise), Stine, Faderen, allesammen lod hun passere sig forbi, og ved allesammen var der en eller anden Hage. At der dog ikke var en eneste, som hun holdt rigtig af!

Hun vendte sit Hoved ved en Larm henne i Stuen. Der sad med Ryggen drejet imod hende, Albuerne støttede paa Bordet og Hænderne under Ørene, en bredskuldret

Dreng i graa Trøje. Han læste nok. Det var Larmen af et raslende Blad der havde gjort hende opmærksom paa hans Nærværelse.

Kunde det være Andreas? Nej, det var ikke godt tænkeligt. Andreas herinde? og læse i en Bog?

Men hvem var det da?

Faderen slog Øjnene op:

Hvorledes har Du det?

Godt! Hvem er den Dreng derhenne ved Bordet?

Den Fremmede rejste sig og gik lidt undselig hen imod hende. Det var en stor, velbygget Dreng paa en fjorten, femten Aar, kejtet i sine Manerer, bleg af Ansigtsfarve og med nogle sælsomme Øjne, der bestandig syntes at søge noget omkring i Stuen.

Det er Din Fætter Henrik! sagde Hr. Jansen. Han bliver her hos Dig for at holde Dig med Selskab.

Bliver han altid hos mig?

Ja—a!

Det er godt. Maa jeg saa faa noget at spise.

Henrik var Søn af en Halvbroder til Hr. Jansen. Det var gaaet denne Halvbroder hvad man plejer at kalde skævt i Tilværelsen. Han var bleven gift i en ung Alder og havde faaet en daarlig Husholderske til Kone. Hun var død fra ham og en hel Del Børn. Hans Forretning var stadig gaaet ned ad Bakke; han var upraktisk og godtroende. Hans Humør var længst gaat samme Vej som Forretningen og hans Helbred fulgte snart bag efter. Da han laa paa sit yderste havde han endnu et halvt Dusin Børn om sig, som ikke vare forsørgede og ikke havde stor Udsigt til at blive det. Efter hans Død traadte imidlertid Venner og Slægtninge til og hjalp efter Evne. Man plejer jo i Reglen at lade det komme saa vidt inden man „træder til“. Børnene blev fordelte rundt omkring. Hr. Jansen fik Henrik.

Denne, som hidtil havde haft en Friplads i en Latinskole, blev af Familieraadet bestemt for Landvæsenet.

Man maalte hans Rygbredde, en Tante eller Onkel skrev til Hr. Jansen, Drengen blev med nogle af sine Skolebøger og et halvt Dusin Skjorter pakket paa en Diligence, og ankom til Gaarden samme Dag som Uheldet var tilstødt Ellen.

Hun fandt straks Behag i ham. Jo mere underlig og kejtet han var i Modsætning til hendes egen Resoluthed, jo bedre syntes hun, at han passede for hende. Foreløbig lagde hun aldeles Beslag paa ham i Egenskab af Sygepasser. Han maatte bære hende ind paa Sofaen, naar hendes Seng skulde redes, han maatte læse højt for hende, og naar hun var træt heraf maatte han fortælle om Skolen, om de andre Drenge og om Lærerne. Hun fandt tilsidst, at det var en overmaade behagelig Ting at have brækket sit Ben, saa meget mere som Undervisningen i Læsning og Skrivning foreløhig derved var bleven stillet i Bero.

Doktoren kom hver Dag og saa til hende. Han havde i Begyudelsen været meget tilfreds med Patientens Fremskridt, men lidt efter lidt begyndte han at blive betænkelig. Bruddet vilde aabenbart ikke gro sammen. Han meddelte omsider Faderen Sagen, og begge Herrer tog den meget alvorlig. Skulde maaske Ammen ikke have været saa sund som ønskeligt var? Ja, nu var det for sent, og man kunde ikke engang forhøre sig hos hende; hun var forlængst over alle Bjerge. Eller skulde maaske Hr. Jansen . . . .?

Han forsikrede højtideligt det modsatte. Lægen rystede paa Hovedet, og Ellen morede sig fortræffeligt med sin nye Kammerat.

Endelig fik Doktoren en Ide. Han kom en Formiddag hvor han vidste, at Proprietæren var i Marken. Henrik sad og læste Æventyr for Ellen. Doktoren bad Drengen skaffe sig et Glas Mælk ovre fra Mejeriet, og da han var bleven ene med sin Patient, sagde han:

Jeg skal hilse Dig fra Præsten, Ellen. Han spurgte mig hvorvidt Du var kommen i Læsning og Skrivning.

Ellen blev rød i Hovedet og svarede intet.

Doktoren vedblev:

Præsten skal hver Maaned skrive til Kongen om alle Smaapiger her ude paa Landet, om hvordan de opføre sig og især om hvorvidt de er kommen med at læse og skrive. Naar der er en, som ikke kan noget, saa bliver hun sendt over til den store By, langt bort herfra, hvor hun maa stave og skrive Bogstaver hele Dagen og ikke faar Lov til at lege. Jeg sagde imidlertid til Præsten, at Du havde ligget af en daarlig Fod, men at Du nu snart var rask og at Du saa vilde være meget flittig, saa snart Du kunde sidde op. En Doktor véd nemlig meget nøjagtigt hvor lang Tid en saadan daarlig Fod behøver for at blive god igen!

Ellen var bleven aldeles blodrød. Hun saa usikkert paa ham:

Véd Du virkelig aldeles nøjagtigt hvor lang Tid ....?

Aldeles, ja!

Henrik kom med Mælken og trak sig straks hen i Vinduesfordybningen, da han saa Doktoren henne ved Sengen ifærd med Forbindingen.

Du ligger nok urolig om Natten; Bindet er ganske løst. Det er nok ikke værd, at Henrik læser alle de Æventyr for Dig!

Ellen bed i Sengetæppet og svarede intet.

Denne Eftermiddag og de næstfølgende Dage tog Proprietæren Henrik med sig til de forskellige Arbejder paa Gaarden. Da Doktoren kom tilbage ved Ugens Slutning var Bruddet groet sammen. Han klemte haardt paa det ømme Sted. Ellen gav sig kun ubetydeligt.

Han bøjede sig smilende ned og kyssede hende paa Panden. Da han gik ud af Døren, mumlede han for sig selv:

Vilje har hun og Nerver ogsaa. Den lille Heks. Hun kunde saamæn have holdt mig for Nar længe. Og jeg som troede paa usundt Blod!

Udenfor Gaarden traf han Proprietæren.

I næste Uge har vi hende oven Senge; saa er det vel ikke afvejen at begynde at tænke paa Undervisningen?

Hr. Jansen nikkede.

Og Ellen kom op og Undervisningen begyndte. Det gik meget langsomt frem. Ellen var uheldigvis ude over den Alder hvor Barnet arbejder saa godt som mekanisk, ledet lige saa meget af det menneskelige Efterabelsesinstinkt som af Frygt for Irettesættelser. Ellens Efterabelsesdrift havde allerede taget en bestemt Retning udefter imod den omgivende Natur, og Frygt kendte hun intet til. At gaa paa Hænderne, at slaa Vagteltriller, at synge Kærlighedsviser, det gjorde hun uden al Opmuntring. Men at afskrive disse kedsommelige Streger efter andre Streger, eller frembringe hvad der for hende klang som uartikulerede Lyde efter andre Lyde, der blev hende foresagt, det var at stille hendes Selvovervindelse paa den haardeste Prøve.

Faderen begyndte at blive utaalmodig. Han frygtede for at hans Datter var tungnem, ja maaske noget endnu værre. Han vilde ikke fordærve Barnets Natur ved Skolegang, men læse og skrive maatte hun dog kunne; og det at hver langsom og pinlig Undervisningstime bestandig kun havde det samme Resultat at fremvise, saarede hans Forfængelighed som Fader.

Han tog Henrik fra Stalden og Markarbejdet og satte ham som Lærer i sit Sted. Ellen fandt straks Behag i Forandringen og gjorde nogle kraftige Tilløb i sin Skrivebog og ABC. Men det blev ved disse Tilløb. Det var meget morsommere at drille den ungdommelige Lærer, især da han virkelig lod sig drille. Naar der var skrevet en halv Side med de tilbørlige Klatter og Udraderinger,

foreslog hun en Tur i Marken, og naar dette ikke blev tilstedet, skrev hun nogle saa gyselige Karrikaturer af M'er og Ø'er eller læste Sætningen „Koen brøler i Stalden“ med saa mange Naturlyde, at Henrik i komisk Fortvivlelse slog Hænderne sammen og ganske alvorligt spurgte hende, om hun vilde gøre ham lige saa gal som hun selv var?

Jeg er ikke gal og vil heller ikke gøre Dig gal! sagde hun og slyngede sin Arm om hans Hals og kyssede ham.

Endelig blev det ham dog for galt.

En Formiddag henimod Slutningen af en Time rejste han sig pludselig fra Bordet og saa paa hende med et ganske ejendommeligt Blik:

Du er den dummeste Tøs, jeg i mit Liv har kendt!

Dermed gik han ud af Døren og smækkede den haardt i efter sig.

Hun saa ganske forbløffet op fra sine Karikaturer. Aa, han kom vel nok snart igen! Men da han efter en halv Snes Minuter ikke var kommen tilbage, blev Sagen hende dog lidt betænkelig.

Dum Tøs! den dummeste han i sit Liv havde kendt!

Hun tænkte efter, hvor mange han i sit Liv muligvis havde kendt, og medens hun, bidende i sit Penneskaft, regnede ud, at der i Grunden ikke var saa stor Forskel i deres Alder, blev hun pludselig for Alvor vred. Nej, han var en dum Dreng!

Hun tog Blækhuset, hældte det ud over Skrivebogen, lukkede den sammen og krøb ud ad Havevinduet. Hun vilde have fat i ham, men han var ikke derude. Hun sprang over Gærdet, tænkte paa sidste Gang hun var sprunget derover og begyndte at længes efter Andreas.

Maaske han var ude i Engene. Hun løb hurtigt afsted i den Retning, hvor hun saa Køerne som brogede Prikker i det fjærne. Da hun kom derud fandt hun

ganske rigtigt Andreas. Han sad paa en Tue, svingede med sin Pilekæp og spiste paa en stor Mellemmad.

Goddag Andreas, hvordan har Du det?

Han holdt op at spise og lagde Kæppen ned.

Tak, jeg har det godt. Er Du nu rask?

Ja; det kan Du jo se!

Hun tog Kæppen og gik ud iblandt Køerne. De led af Varmen og Halerne vare i uophørlig Bevægelse. Hun viftede Bremserne bort med Pilekvisten og kom saa tilbage til Andreas.

Giv mig et Stykke med af din Mellemmad!

Han brød øjeblikkelig et stort Stykke af og rakte hende det. Hun satte sig ned hos ham og spiste.

Kan Du læse? spurgte hun med Munden fuld af Mad.

Ja, en Kende kan jeg nok!

Og skrive?

Aa ja, det gaar saa an!

Hvor gammel er Du egenlig?

Jeg fylder tretten Aar til Mikkelsdag!

Hun tav og saa hen for sig.

Var Du længe om at lære det? spurgte hun omsider.

I Begyndelsen gik det tungt nok, men saa sagde Skolemesteren at jeg var et dumt Kvæg, og det vilde jeg ikke lade blive siddende paa mig, for jeg vidste, at jeg ikke var dummere end Mathias, der var yngre end jeg og som kunde læse ligesom en Præst!

Hun havde atter grebet Kæppen og svingede heftigt med den.

Saa rejste hun sig og lagde Maden fra sig.

Gaar Du? spurgte han.

Ja!

Vil Du ikke spise mere?

Nei!

Giv mig min Kæp da!

Du kan skære Dig en anden!

Hun løb et Stykke, stansede saa, betænkte sig, vendte tilbage og gav ham sin Kæp, idet hun samtidig rakte ham Haanden.

Farvel, Andreas, jeg skal tilbage til Gaarden og læse med Henrik. Uh!

Hun stampede i Jorden. Andreas saa troskyldigt paa hende.

Kan Du ikke lide at læse?

Nej!

Kan Du heller ikke lide Henrik?

Nej, jeg kan ikke fordrage ham.

Hun svingede rundt og løb i fuld Fart hjem. Foden gjorde endnu noget ondt, men des stærkere traadte hun med den. Hun kom den samme Vej tilbage over Gærdet og ind igennem Vinduet. Henrik stod henne ved Bordet og bladede i Skrivebogen.

Hun gik rask hen til ham, tog en Stol og satte sig ved Bordet.

Skal vi saa begynde igen, Henrik?

Han svarede ikke, men søgte blot at adskille de af Blækket sammenklæbede Blade.

Jeg spørger, om vi saa skal begynde?

Du er en So! sagde han.

Hun rejste sig blussende rød og slog ham med fuld Kraft over Øret. Han tumlede tilbage; hun foer med et lille Skrig ud af Døren, ud i Køkkenet til Stine, som hun omslyngede med begge Arme, idet hun raabte: Henrik er efter mig; han vil slaa mig!

Hvad, vil han slaa Dig! Det kan han prøve paa, sagde Stine og tog sin Yndling mellem sine Skørter.

Hr. Jansen kom ind ad Døren og hørte Replikerne. Med sammenskudte Bryn gik han ind i Dagligstuen, hvor Henrik endnu stod forvirret henne ved Bordet med Skrivebogen i den ene Haand og den anden paa sin Kind.

Jeg bad Dig om at læse med Ellen og ikke om at agere Skolemester! sagde Proprietæren strængt.

Jeg . . . . jeg . . . . Hun , . . . ! stammede Drengen og holdt Bogen frem som et Corpus delicti.

Det er godt. Hvis Du har noget at klage over Ellen, saa kom til mig, men tag Dig ikke selv til Rette, hører Du!

Hr. Jansens store Støvler trampede usædvanlig haardt ud gennem Folkestuen til Køkkenet. Der laa Ellen paa Knæ og græd i Stine Malkepiges Skørter.

Hr. Jansen stansede i Forbigaaende, klappede hende paa Hovedet og sagde:

Nu har jeg irettesat Henrik; han skal ikke oftere gøre Dig Fortræd. Lad mig nu se, at Du ogsaa gør Dig Umage for at være en god lille Pige!

Hun rejste sig, da han var gaaet. Hans Stemme havde været saa blød og hans Haand havde ligget saa let paa hendes Hoved; Ordene havde været saa venlige og saa ganske til Forsvar for hende. Hvad var dog dette? Det var jo hende, der havde slaaet Henrik og egenlig hende, der burde være irettesat . . . . . Ja, men han havde skældt hende ud! . . . . Og hun havde drillet ham! . . . . . .

Hun vilde saa gærne forsvare sig selv. Det vil jo Alle, og især Børn. Men hendes Sandhedskærlighed var den stærkeste. Hun var kommen i et falsk Lys og havde bragt Henrik med ind i det. Hun vilde ind til ham; hun vilde næsten ønske at han vilde slaa hende.

Trods Stines Forsøg paa at holde hende tilbage, gik hun ind igen i Stuen. Hun aabnede Døren. Henrik sad ved Bordet med Hænderne støttede under Hovedet og saa nedslaaet frem for sig.

Hun nærmede sig ganske langsomt; midt paa Gulvet stansede hun, gjorde et Spring frem og fór ham om Halsen.

Han søgte at gøre sig løs, men hun snoede sig som en Slange omkring ham og sad sluttelig paa hans Skød. Og da bevægede der sig i Drengens Gemyt en ganske ejendommelig Følelse, som han i Øjeblikket ikke kunde blive klar over, men som han halvt forskrækket, halvt undselig paa Forhaand rødmede overfor, som for noget, der ikke burde være.

Han tvang hende lempeligt ned paa en Stol ved Siden af sig. Hun holdt endnu fast om hans Haand og spurgte ham om han var meget vred paa hende?

Nu ikke længer! svarede han. Og jeg har i Grunden ikke været saa vred paa Dig som jeg har været bedrøvet!

Bedrøvet? spurgte hun.

Ja, sér Du ..... det havde været en hel anden Sag hvis jeg f. Ex. havde været din Broder.

Hvorfor det?

Kan Du ikke forstaa ..... naar din Fader siger noget saadant til mig, ligegyldig om jeg har fortjent det eller ikke, saa føler jeg dobbelt min Stilling her .....!

Det kan jeg ikke forstaa!

Du er ogsaa kun en lille Pige!

Du er da heller ikke helt voksen. Du er jo endnu ikke konfirmeret!

Lad os ikke trættes om det. Jeg er her kun af én Slags Naade, forstaar Du!

Hun saa et Øjeblik uvist paa ham. Saa gik det op for hende hvad han mente.

Du er her hos mig! sagde hun med en Alvor og Bestemthed, der passede besynderligt til den klattede Skrivebog, som Henrik sad og legede med mellem Fingrene.

Han smilede paa sin halvt fraværende Maade. Hans Smil havde altid noget af Oktobersolens Skær ved sig; man tør ikke gøre Regning paa det ret længe.

Den dumme Bog; den vil vi brænde og begynde paa en hel ny! raabte hun og fuldbyrdede øjeblikkelig Dommen.

Saa blev der lavet en ny Bog og begyndt paa en ny Æra.

Et Par Maaneder efter kunde Ellen skrive og læse flydende.

III.

Henrik gik nu til Præsten. Ellen spadserede ham i Reglen imøde naar Forberedelsestimen var endt, og de gik da gerne en lille Ekstratur sammen udover Heden eller omkring paa Gaardens Grund. Henrik talte gærne om det Thema, der havde været for den Dag hos Præsten, og var i det hele taget et religiøst Gemyt med et vist puritansk Tilsnit. Hans Liv i Hjemmet havde ikke kunnet give hans Gemytstilstand noget synderlig let Anstrøg; hans Forhold i Skolen som en fattig Stipendiatelev havde heller ikke farvet hans Tilværelse rosenrød. I det hele taget var han kommen paa den graa Side af de fleste Synspunkter. Hans Ophold paa Landet, den kraftige Kost, den friske Luft og det sunde legemlige Arbejde havde vel havt nogen Indflydelse paa ham. Men Natur er Natur og en blakket Ko bliver aldrig til en rød, om man saa fodrer

den nok saa meget med Roer, som Stine Malkepige plejede at sige.

Ellen hørte i Begyndelsen andægtig til, thi dette vidste hun at man skulde. Naar hans Foredrag imidlertid ikke var af altfor dogmatisk sammensat Natur, men mere behandlede Legenderne eller de gammeltestamentariske Sagn, saa veg den mere vilkaarlige Andagt hos hende for en levende Interesse. Han maatte atter fortælle om og om igen, og naar han da længst havde forladt den nøgne Gengivelse af Legenden eller Sagnet og var langt inde i Præstens Fortolkning, saa fortsatte hun ganske stiltiende hos sig selv i den af den smukke Fabel vakte Tankegang, ja tildigtede endog stundom mange smaa Træk, som hun selv havde opsamlet af sine Iagttagelser. Paa den Maade levede og rørte sig Naturen rundt om hende i endnu højere Grad end før. Træer og Buske, Urter og Mos, ja selv Stene talte til hende og med hende, for ikke at nævne Dyrene, thi dem stod hun forlængst paa en fuldstændig fortrolig Fod med.

Og imidlertid gik Henrik ved hendes Side og pinte sig selv baade stiltiende og igennem sit mundlige Foredrag med de mest indviklede teologiske Spørgsmaal, med den menneskelige Fuldkommengørelse ved Askesen, med Syndstilregnelighedens forskellige Grader, for ikke at tale om Treenighedens store Gaade.

En Eftermiddag, kort førend Høstarbejdet skulde begynde, havde hun efter Sædvane hentet ham udenfor Præstegaarden og de var gaaet sammen over Heden hjem efter.

Ved det gamle Voldsted satte de sig ned paa Bakken ovenover Graven og saa udover Engene.

Fra Marken i Nærheden kom den tørre, sødlige Duft af den modne Sæd over til dem.

Ellen spilede Næseboerne op og snusede Duften til sig.

Du, Henrik, Du skal vel meje imorgen?

Ja!

Saa maa Du fortælle mig iaften om den gamle Gaard, som laa her. Du fortæller saa dejligt om den.

Henrik var falden i Tanker. Han var langt borte fra den gamle Gaard og helt inde i det nye Testamente.

Da hun ikke fik noget Svar, vendte hun sig fortrydelig fra ham. Da Henrik ikke ytrede noget Tegn til at ville være underholdende, lagde hun Hænderne foldede i Skødet foran sig og gav sig til at synge en af Viserne fra Folkestuen,

medens samtidig en hel Del andre Ting løb hende gennem Hovedet.

Hun sang:

Jeg gik her og vented naar Mørket faldt paa
Og Køerne blev dreven fra Engen,
Jeg græd her paa Pletten og græd da jeg laa
Lidt senere inde i Sengen.

Jeg saa ham paa Vejen, han saa ej til mig,
Han drejed sit Ansigt til Siden;
Jeg véd hvad jeg véd og jeg kender hans Svig,
Og nu er det langt hen i Tiden.

To Tunger i Munden den Falske han har,
Den ene har kostet mig Forstanden.
Han vidste jo godt hvad jeg gik og bar,
Og nu skal han giftes med en Anden.

Men om end min Sorrig skal slaa mig ihjel
Og om jeg har mistet Forstanden,
Saa er han min Kærest' alligevel,
Jeg tager mig aldrig nogen anden.

Henrik fór op af sine Drømmerier.

Hvad er dog det for Sange Du synger?

Sange jeg synger? gentog hun forbavset.

Ja, det er ikke nogen Sang for Dig!

Ih, det er jo en køn Sang. Den lyder godt, og Stine synger den altid!

Han bed sig i Læben og følte, at han ikke kunde gaa nærmere ind paa Sagen.

Du skulde hellere lære Dig nogle smukke Aftensange, sagde han efter en lille Pavse.

Ja, lær mig nogle. Nu er det jo Aften; syng en!

Henrik rødmede og saa sig om. Da han havde forvisset sig om at de var alene, begyndte han med en Stemme, der var stærkt hvad man kalder i Overgang, en dæmpet Koralmelodi. Han havde intoneret for dybt og det kostede ham Anstrengelse at føre Tonen tilende uden at komme helt ned i den gamle Voldgrav. Han sang:

Se Dagen gaar til Hvile
Og Solen gik ned.
Husk, Timerne ile;
Min Sjæl vær bered!

Du véd ej i Din Sommer
Hvad Høst Du vil faa;
Maaske for Din Dommer
Inat Du skal staa.

Der løber mangen Tærning
Ad Brætbordet hen;
Du skjuler en Gerning;
Den synes igen.

Du dækker med en Kaabe
Din plettede Dragt;
Hver Løndom, Din Taabe,
For Dag bliver bragt.

Om Solen end er svunden,
En Vagt ved hver Vraa
I Gengangerstunden
Bestandig vil gaa.

Se Aftenen er kommen,
Hør Klokkernes Slag!
Bered Dig paa Dommen
Hver Stund af Din Dag.

Da han var færdig rejste han sig. Ellen blev siddende og trak Fødderne ind under sig, idet hun rokkede frem og tilbage.

Den gaar saa langsomt, og man bliver saa underlig derved! sagde hun.

Synes Du ikke at den er smuk? spurgte han hæftig.

Hun sænkede den ene Skulder og lagde Hovedet paaskraa.

Naar jeg skal sige min sande Mening, saa holder jeg mere af Stines!

Han stirrede næsten forfærdet paa hende. Men hun saa ham saa smilende, saa ubevidst om sin Brøde ind i Ansigtet, at Forfærdelsen hos ham veg Pladsen for Medlidenhed og Medlidenheden for en anden Følelse, som han selv vilde have været den første til at benægte, den sidste til at forstaa, hvis man havde antydet den for ham. Og ikke desto mindre laa paa Bunden af det umodne Drengegemyt den mystiske, sarte Spire, og den bevægede sin Kimmund og hviskede indeni ham, at Ellen som hun dér sad i det svindende Aftenlys med de store brune Øjne fæstede paa ham, det store Haar løst omkring Tindinger og Nakke, det solbrændte Ansigt med de fine Træk, der allerede nu var for udviklede til at være

Barnets Ejendom længer, og de lange slanke Arme, nøgne op til Skuldrene, kraftige trods deres Slankhed — at denne halvt fantastiske Skikkelse, der gik saa sikkert gennem Verden og altid havde Rede paa hvad hun mente om Tingene og hvad hun vilde gøre ved dem, at denne Alf, som tillige var saa meget Menneske, havde faaet en Magt over ham og trykkede ham ved denne Magt paa en Maade, som han allerede nu følte Byrden af. En hvilken som helst Yttring af Kærlighed i den umodne Alder er altid ulykkelig. Der hører lige saa meget Hoved som Hjærte til for at kunne elske uden at lide derunder.

Han følte sig ængstet og utilfreds. Paa samme Tid gad han gærne være bleven staaende foran hende endnu en Stund.

Men nu rejste hun sig, skød Haaret tilbage og rystede Hovedet saa at Lokkerne atter fór frem som en Kyse, der indfattede Ansigtet i en mørk Ramme og gjorde Trækkene dobbelt saa selsomme og Øjnene dobbelt saa straalende.

Kom lad os gaa ind! sagde hun. Duggen falder, jeg er allerede ganske vaad bagpaa!

Hun sprang i Forvejen, han travede efter. Da de var kommen ind i Gaarden, stansede han hende og sagde:

Du Ellen, Du skulde tage nogle ordenlige Bøger med Digte derinde fra Bogskabet. Og saa skulde Du sé at glemme nogle af alle de Viser, Du har lært i Folkestuen. De er hverken kønne og de passer heller ikke for Dig!

Da alle Andre paa Gaarden var gaaet tilsengs, gik Ellen halv afklædt med et Lys ind i Dagligstuen og aabnede Bogskabet, der knirkede og knagede som om det vilde protestere mod denne Forstyrrelse af dets aarlange Ro. Hun saa med Forbavselse paa alle disse indbundne eller hæftede Sager, der skulde kunne fortælle saa meget. Hun følte sig nu ganske stolt over at kunne læse, og tog paa maa og faa et Dusin Stykker ned, hvori hun opdagede Vers. De andre, der ikke indeholdt Vers, stillede hun foragteligt paa deres Plads igen. Saa gik hun tilbage i sit Kammer og lagde sig paa Sengen med et Tæppe over sig.

Lyset stod saa roligt med sin gule Flamme paa det lille Natbord. Hun greb Bøgerne en for en og læste spredt rundt omkring i dem. To af dem var ganske ens og indeholdt saadanne Ting, som Henrik havde sunget. Dem blev hun hurtig færdig med. Halvdelen, ja mere end Halvdelen, af de øvriges Indhold forstod hun ikke, men da hun tilfældigvis

begyndte at sætte Melodi til dem og nynnede Versene ganske dæmpet, gik det bedre.

Saa laa hun da med blussende Kinder og Feber i Blodet og læste og nynnede indtil Lyset pludselig flammede højt ivejret og derpaa sank sammen med nogle klagende Sprut.

Hun blev ganske forskrækket og opdagede nu, at Dagslyset i svage Strømninger fyldte den Del af Værelset, som var nærmest Vinduet. En hastig Indskydelse sagde hende, at hun burde gemme alle disse Sager for ikke at blive overrasket i deres Besiddelse, naar Nogen senere vækkede hende. Hun skød alle Bøgerne ned i sin Seng og klædte sig af.

Hun sad et Øjeblik overende i Sengen os saa nysgerrig nedad sig. Saa blev hun pludselig ganske undselig, drejede Hovedet rask rundt for at sé om muligvis en Fugl eller et andet levende Væsen skulde kunne have beluret hende udenfor Vinduet. Men det var stille, livløst derudenfor og kun Dagningen trængte sig op til Vinduet og kigede med ganske smaa, søvndrukne Øjne ind i Kamret til Barnet, der for første Gang var begyndt at have Anelser som en Jomfru og som nu hurtig puttede sig ned under Tæppet og i sin Fart stødte mod Bøgerne og gav et lille Udraab fra sig, da hun havde glemt at de laa dér.

Ellen havde fyldt sit tolvte Aar. Hun var smidig og stærk om end noget kantet endnu. Før havde hun altid med synlig Glæde taget Del i Høstarbejdet; dette Aar lod hun det drive over uden at sno saa meget som et Halmbaand om et Neg.

Hun var ganske glad over, at Alle var saa optagne, Henrik med iberegnet; saa kunde hun bedre skøtte sig selv og behøvede ikke at tage Nætterne til sine Studier. Hun læste hele Høsten igennem, læste da Konfirmationshøjtideligheden kom, sad i Stolen bagved Præstefamilien og summede smaa Versestumper hen i Luften. Hun saa slet ikke Præstens to Døttre, der stode ude paa Gulvet i Silkekjoler og blomstrede franske Shawler lige over for Henrik. Hun mønstrede kun et Øjeblik Henrik og havde da en lignende Slags Tilfredshed af ham som en Kavallerioberst vilde have af en statelig Fløjmand. Han var meget bleg denne Dag og hans ubestemte Haarfarve gjorde hans Ansigt endnu blegere. Men han tog sig saa godt ud i Sammenligning med de andre kluntede Bønderknøse i deres daarligt skaarne Frakker, med deres vandkæmmede Hanekamme og blinkende Ørenringe. Han havde faaet Doktorens sorte Kjole paa — Proprietæren

tænkte aldrig paa Toilette. — Den sad noget stramt under Armene, men des bedre fremhævede dens hans ungdommelig kraftige Figur. Selv saa han ikke paa Nogen, ikke engang paa Præsten da denne katekiserede ham. Han besvarede hurtigt og sikkert men med dæmpet Stemme de Spørgsmaal, der blev gjort ham, og da Præsten atter gik videre til hans Sidemand flakkede hans Øjne paa sædvanlig Vis omkring oppe under Hvælvingen, hvor de forblev indtil hele Handlingen var endt og Doktoren førte ham ud af Kirken.

Hr. Jansen holdt udenfor med sin Vogn. Ellen hoppede rask op i den, men Henrik blev staaende noget ved Kirkelaagen eg snakkede med Præsten og Doktoren.

Kom hjem og besøg os! sagde Præsten. Mit Hus staar altid aabent for Dem!

Henrik bukkede forlegent og gik baglæns ud til Vognen.

Det er et eksemplarisk ungt Menneske! sagde den Gejstlige, da Vognen var kørt.

Stakkels Fyr! sagde Lægen. For min Skyld maatte han gerne være lidt mindre eksemplarisk, saa vilde hans Vej gennem Livet falde ham lettere!

Materialist! sagde Præsten.

De to Herrer gik disputerende over mod Præstegaarden.

Nogen Tid efter overraskede Ellen sin Kammerat med at ramse en hel Mængde Digte op hultertilbulter mellem hverandre.

Hvad er dog Alt det? spurgte Henrik.

Det er hele den øverste Hylde i Bogskabet! sagde hun.

Har Du læst alle de Bøger?

Ja; kom med, saa skal Du se!

Hun trak ham ud i sit Kammer og viste ham sin Kommodeskuffe. Den laa helt fuld af Bøger.

Henrik rystede paa Hovedet.

Det var ikke saadan jeg mente!

Saa skulde Du virkelig have sagt hvad Du mente! svarede hun fortrydelig. Men nu er Du saa god at tie stille, hører Du!

Hun lagde Fingren paa Munden med en betegnende Gestus. Han saa paa hende. Hun tog ham om Armene, trykkede sig op til ham og kyssede ham.

Du maa ikke kysse mig! sagde han hidsig og stødte hende fra sig.

Hun blev vred og viste ham Døren.

I flere Dage undgik hun ham. Da hun saae at han søgte at nærme sig hende, undgik hun ham først ret tilgavns. Der var strengt taget ikke længer Nogen paa Gaarden, der havde noget at sige over hende. Hun kunde gaa og komme ganske som hun vilde. Hun lukkede sig da om Aftenen inde paa sit Kammer, medens Henrik, naar Arbejdet paa Gaarden var endt, spillede timelange Partier Skak med Proprietæren, der nu begyndte at graane stærkt i Tindingerne og var bleven temmelig før.

En Dag kom hun imidlertid springende ham imøde paa sin gamle Maade. Hun havde nogle Bøger under Armen.

Hvad er dette? spurgte hun og viste ham en Bog.

Det er Tysk! svarede han.

Og dette?

Det er Fransk!

Kan Nogen læse det?

Ja, jeg f. Eks.!

Kan Du lære mig det?

Ja, naar Du har Lyst og vil være flittig!

De fik i en Fart anskaffet sig Grammatiker og Leksikoner, og al den Tid, som Henrik kunde knibe fra sit Arbejde og fra Skakpartierne, anvendte han med hende paa de fremmede Sprog.

Hun var flittig og kom hurtig frem. Paa den Maade gik Aarstiden en regelmæssig og derfor hurtig og umærkelig Gang.

Henrik var efterhaanden bleven Proprietærens Yndling, og jo mere Gaardens Ejer selv besværedes af sin tiltagende Førhed og dermed forbundne Upasselighed, jo mere gled Styrelsen af Gaardens Drift fra hans egne Hænder over i hans unge, kraftige Medhjælpers. Ligesaa paalidelig Henrik var i Udøvelsen af sin Pligt, ligesaa ordknap var han; og dette sidste behagede Hr. Jansen ikke mindst.

Gaardens Ejer opholdt sig nu mere inden Døre, og ofte faldt ham Tiden lang. Hidtil havde han for sine literære Fornødenheder indskrænket sig til nogle ganske enkelte Bøger, som han stadig læste om igen, og saa forøvrigt Aviserne. Nu faldt han en Dag paa at tage sig en Forfatter i Bogskabet. Han saa den mærkelige Uorden, som herskede derinde, og gik søgende omkring i hele Huset for at finde de manglende Værker. Ellen var kørt en Tur med Enspænderen; hendes Kammerdør stod aaben og Proprietæren gik derind. Han fandt til sin Forbavselse Kommoden stablet fuld af Bøger i

alle mulige Sprog sammen med Lexikoner og Parlører. Hr. Jansen tog paa maa faa nogle ef Bøgerne og rynkede Panden. Her var alle mulige gamle engelske og tydske Romaner, franske Skuespil, Forfattere som havde været paa Moden og forlængst var kommen af Mode igen. Her var Forfattere, som Hr. Jansen knap vidste, at han var i Besiddelse af. Her var tillige Forfattere, som Hr. Jansen med tæt sammendragne Øjenbryn øjeblikkelig stoppede i de rummelige Yderlommer paa sin Jagtfrakke.

Det hele havde været en ubehagelig Overraskelse for Faderen, der saa meget som muligt havde beflittet sig paa at holde Datteren udenfor al Paavirkning netop fra denne Kant. Han rumsterede ivrigt omkring i hele Dyngen, og gik sluttelig med Favnen fuld ud i Køkkenet, hvor han gjorde en stor Ild af Riskviste paa Skorstenen og kastede Bøgerne paa Baalet. Han gik endnu en Gang ind i Bogskabet, holdt Standret over Indholdet og fuldbyrdede den fældede Dom umiddelbart efter ude paa Skorstenen.

Da Ellen kom hjem, fandt hun forkullede Stumper af Bogrygge og Blade tilligemed en betydelig Askedynge ude paa den slukte Arne. Hun spurgte sig ikke for; hun kunde omtrentlig slutte sig til hvad der var skét og hvem der havde gjort det. Mellem Faderen og hende blev der efter Sædvane ikke vekslet et Ord. Hun var praktisk anlagt af Naturen og havde Respekt for ethvert fait accompli. Da hun atter stod foran det slemt medtagne Bogskab kunde hun, hvis hun forøvrigt havde tænkt literært, her ved denne summariske Fremgangsmaade være kommen til Erkendelse af, hvor faa gode Bøger der gives i Literaturen.

(Sluttes i næste Hæfte.)

H. Drachmann.

Literatur.

Den Samling mindre Fortællinger, som Carit Etlar har udgivet under Navnet „Gennem Brændingen“ indeholder Sager af saa højst forskelligt Værd, at den giver et paalideligt Miniaturbillede af denne Forfs. samtlige Fortrin og Fejl. Den overkolorerede venetianske Fortælling „Gode Venner“ viser grelt hans Hang til en gammeldags Romantiks altfor grove Effekter. Den fortræffelige lille Skildring af Steen Blicher, „En smuk Historie“ betegner Højdepunktet af hans Evne til med let henkastede realistiske Træk at give Indtrykket af en Personligheds Væremaade lyslevende og sandt. „Sidi Mouzza Ben Ahmed“ ligner et Araberbillede malt af Simonsen, og „En smuk Historie“ minder om Blicher, malt af Dalsgaard. Der ligger et godt Stykke Vej imellem de to Manerer.

Hvorledes gaar det til at de forenes hos en og samme Forfatter? Jeg troer det gaar saadan til, at Carit Etlars bedre og gode Jeg har en oprigtig Kærlighed til den beskedne Natur, men at dette Jeg stadig har at kæmpe med en umoden, en haardnakket, en djævleblændt Forkærlighed for „det, som tager sig ud“ og for det alene. Han har dramatisk eller mimisk Talent nok til at kunne lægge sine Personer de rette og træffende Repliker i Munden i enhver simpel og rolig Situation; thi han holder af Virkeligheden og han har den ægte Kunstners Glæde af at tage den paa Kornet; men saasnart Situationen begynder at spændes, saasnart den strejfer ind paa det eventyrlige eller fantastiske Felt, saa ophøre altfor tidt hans Personer at udtrykke sig simpelt, man hører Forfatteren igennem dem, de tumle med Antiteser og Perioder; og var deres Følelse forhen end nok saa ægte, deres Patos bliver ofte uægte, fordi den altid vil udtrykke sig med Esprit. — Et Par Eksempler: Her er en lille, ikke helt vellykket, men ikke heller mislykket Fortælling, i hvilken den afdøde Redaktør Nathanson er truffet godt og i hvilken ogsaa Carl Bagger forekommer. Denne udtrykker sig i Regelen som en sand Bohémien og Tonen er vel holdt; men i hans lange Replik til Nathanson forekomme saa disse Ord: „For at kunne skildre, maa De kave levet, det vil sige kæmpet, savnet og lidt, være blevet knuget til Jorden i Smerte, have inddrukket Lidenskabens glødende Aande, grædt

i Forsagelse, jublet i Himmerigs Lykke o. s. v.“ Dette er rent Carit Etlarsk Diktion, og Ingen, der er fortrolig med Baggers Skrifter, vil genfinde ham heri. Dette er overhovedet ikke talt, men skrevet; velskrevet maaske, men skrevet. — I „Den fortabte“, der foregaar for et Par Hundrede Aar siden, siger en ung forfalden Herremand; „Hvilke Dage have vi ikke tilbragt sammen, kysset Pigerne og pryglet deres Kærester, drukket Købmandens Vin og kastet ham Regningen i Hovedet, stormet gennem Livet med Djævelskab i Sindet og halvvisne Illusioners Kranse om Panden.“ —— Hvor kan dog en Forfatter, der tidt nok har vist, at han kender det 17de Aarhundrede her i Norden som faa, lade en Datidsherremand bruge en paa engang saa literær og saa moderne Vending? Halvvisne Illusioners Kranse! Det er den træffende Metafor, som saadan, det i den „der tager sig ud“, som har forført den begavede Forfatter. Hans Øje glæder sig ved det Malende i Ordet, hans Øre overhører at det skurrer. Et andet Sted siger den samme Daniel Krag: „I det Liv, jeg har ført, gælder der ingen Tilbagegang. Kastet ud i dets Hvirvler maa man følge med over Bjerge og Afgrunde“. Lidenskaben har mange Udtryksmaader, men den taler aldrig som en Bog. Carit Etlar, der i den jævne Replik er saa lydhør for, hvorledes Ordene forme sig mundtligt og levende paa en Talendes Læber, taber i sin dramatiske Patos dette fine Gehør, og Retoriken river ham med sig. Iagttagelse, fordoblet og skærpet Iagttagelse! burde for nogen Tid være hans Løsen.

Men Iagttagelse og det netop den ægte digteriske er det, der gør den lille Fortælling om Blicher saa fortrinlig. Blicher selv skildrer ikke bedre end Carit Etlar her i denne fine Skitse, som han halvt skelmsk halv koket men med fuld Ret har kaldt „En smuk Historie.“ Her er Alting ægte, Følelsen, Udtrykket, Repliken; det er et lille Mønster paa en Skildring. Ja den er efter min Opfattelse saa vellykket, at Carit Etlar, hvis han kunde give flere Portræter i denne Genre, vilde kunne danne sig en helt ny Specialitet i vor Literatur. Han vilde kunne give poetiske Sidestykker til den Række af Portræt-Genrebilleder, Orla Lehmann lod vore Malere udføre og sikkert kunne overtræffe mangt et af deres Malerier. Men Blicher laa øjensynligt særlig godt for hans Pen. Han nedstammer fra Blicher, han er beslægtet med ham i sine bedste Arbejder og Blichers Effektnoveller have ligesaa fuldt som hans Mesterværker Paralleler i Carit Etlars Produktion. Blicher stod smerteligt isoleret i sin Tid.

Det er for at bevise dette Udsagn nok at henpege paa den Kendsgerning. at der i alle I. L. Heibergs Værker ikke forekommer en Linje om dette store oprindelige og folkelige Talent. Ja hans Navn nævnes endog kun én eneste Gang af Heiberg — i en Liste over danske lyriske Poeter. Han vil sikkert blive rehabiliteret af Fremtidens Kritik, som han allerede er fuldt anerkendt af Nutidens Opinion. Carit Etlar har skildret ham som han gik og stod og talte, afbildet hans Ydre, aabnet os hans Indre, samlet alle de spredte Træk af hans Væsen, Rigdommen paa Planer, Uordenen; Fattigdommen, den Walter Scottske Sans for Historier, Legender og Anekdoter, Jagtlysten og Kærligheden til Dyrene, hans Samliv med Tatere og Literater, hans springende levende Konversation. Ja det er virkelig en Mønsterskildring. Kan det at frembringe slige Arbejder nu ikke friste Carit Etlar stærkere end de Æmner, hvis Behandling interesserer de Halvdannede mere? Han har her, iøvrigt med meget Talent fortalt en Historie (Martha fra Sigersvold), der kulminerer i det Træk, at Herremandens forsmaaede fordums Elskerinde, der i Skinsygens Harme har hidkaldt hans Fjender og selv borttaget Spærbjælkerne fra Borgens Døre, i det sidste Øjeblik overvundet af sin tilbagevendende Kærlighed stikker sin Arm gennem de to Jernbøjler, som tjene til at spærre Døren, og bliver i denne Stilling til hun falder med Armen sønderbrudt paa to Steder. Dette Træk forekommer, om jeg ikke fejler, i Stuarternes Historie; det er desuden poetisk benyttet i den ældre Dumas' Drama „Henri 3 et sa cour“, hvor Hertuginden af Guise udfører samme Handling; det kommer igen i Carl Bernhards „Krøniker fra Chr. d. 2dens Tid. Men det er et af disse Træk, der have større teatralsk end psykologisk Værdi. I en Fortælling, som den om Blicher derimod er der ikke et Ord, som bliver teatralsk, og neppe en Replik, der ikke giver Bidrag til Blichers Psykologi som Menneske og Digter. I den Scene, hvor Blicher forbinder den saarede Tyr, som har stødt Hornet af sig, og hvor han nu staar der „smilende og rød af Anstrengelsen, lidt tilstænkt og ikke ganske frigjort for Blod og Haar efter den fuldbragte Operation“ er der meget mere virkelig Poesi end i Effektscenen med den to Steder knækkede Arm. — Det er altid vanskeligt for en Kritiker at give Forfatteren Raad om den Vej, han bør følge for at vinde sig nye og kræsne Læsere. Men jeg tror at man til Carit Etlar kan sige: Blot Ryggen mod Effekten og saa lige ud! **G. B.**

Jslams Teokrati gennem de to første Hundredaar efter Hedjra i politisk og religiøs Udvikling.

Guds Egenskaber.

I Koranen anvendes som i det gl. Testamente dels stærke Antropomorfismer, som naar der tillægges Herren Hørelse, Syn, Tale, Ansigt, Hænder, dels menneskelige Egenskaber som Liv, Viden, Vilje og Magt o. l. Som allerede ofte bemærket laa det fjærnt for Profetens Samtid, oplivet af det umiddelbare Ords Kraft, at indlade sig paa dogmatiske Grublerier; man tog disse Udtryk som uundgaaelige for Mennesket i dets Opfattelse af Guds Forhold til Verden, idet man bestandig hermed forbandt Forestillingen, at Herren er ophøjet over al Lighed med det Skabte; man holdt sig ganske til den gamle talmudiske Forskrift, almindelig gyldig for det gamle Testamente: „*Skriften har udtrykt sig i Menneskets Sprog*“ *) Den filosofiske Refleksion gjorde sig imidlertid snart gældende; med Hensyn til de antropomorfistiske Udtryk var det ikke forbundet med stor Vanskelighed at føre dem tilbage til Egenskaberne; ethvert legemligt

*) S: Le guide des égarés par Maïmonides trad. par Munk t. I p. 88 suivt.

Organ, der tillægges Herren er enten et *Bevægelsesredskab* for at tilkjendegive *Liv*, et *Sanseredskab*, der udtrykker *Opfattelse* og *Viden*, et Redskab til at *udføre*, der har Hensyn til *Magt*, endelig *Taleredskab*, der antyder Aabenbaringen af *Ordet.* *) Skønt som vi i det Følgende skulle se, Nogle holdt strængt paa disse Udtryks bogstavelige Opfattelse og antog Guds Legemlighed, havde dog disse sekteriske Anskuelser en aldeles forsvindende Betydning; deres raa og plumpe Karakter var for indlysende til at kunne gøre sig gældende; anderledes stillede sig imidlertid Forholdet med Behandlingen af Spørgsmaalet, om vi have at forestille os Gud som det aldeles egenskabsløse Væsen, eller da disse Egenskaber *tillægge*s Herren i Koranen, hvorledes vi skulle tænke os dem forenede i hans Væsen. Antage vi det Første, en absolut Benegtelse, synke vi ned i den trøstesløse Erkendelse af en abstrakt *Væren*; tillægge vi derimod Gud disse Egenskaber, bringe vi nødvendigvis Begrebet af Sammensætning og Foranderlighed med ind; vi komme da i streng logisk Konsekvens, der stod klar for den arabiske Filosofi, enten til at antage lige saa mange Guder som Egenskaber, eller endog til at tænke os Gud paa engang som den over al menneskelig Begriben Ophøjede og med menneskelig Natur Begavede. **) Den berømteste Sekt i Islam, *Muhtazaliterne*, lærte da under Paavirkning af græsk Filosofi, i Begyndelsen af det andet Aarh. H., først: at Alt hvad der turde udsiges om Guds Væsen var, at det var *ét* og *uforanderligt*, følgelig egenskabsløst; senere udvikledes Læren, som vi efter Muhtazaliterne finde genoptagen i den jødiske spekulative Teologi af Maïmonides, at alle Væsens-Egenskaber, der udsiges om Gud, kun have en *negativ* Betydning. ***) Man søgte først at

---

*) S. Maïmonides a. V. p. 160 flg.
**) S. ibd. p. 181.
***) S. ibd. p. 245.

hævde de fire Væsensegenskaber *Levende*, *Mægtig*, *Vidende* og *Villende* og at sondre dem fra de saakaldte Handlingsattributer, saadanne nemlig, der fordre Tilstedeværelsen af et bestemt Maal indesluttet i Rum eller Tid; Forskellen opgaves imidlertid snart som i Virkelighed forsvindende, og man naaede da til den negative Betydning uden Forskel for alle Egenskaber. Sige vi da om Gud, at han er *én*, maa dette ikke opfattes som Egenskaben Enhed i Modsætning til Flerhed; begge disse Begreber høre til Akcidenserne hos det Eksisterende; i Gudsbegrebet, der maa holdes rent for al Sammensætning, passer hverken Enhed eller Flerhed; Alt hvad jeg udsiger om Herren, bringes da tilbage til, at Enheden *ikke indeholder nogen* Mangfoldighed i hans Væsen, men at dette er identisk med sig selv d. v. s. en Benegtelse af Enhed opfattet efter *Menneskets Begreb* som modsat Flerhed. Paa den samme Maade gælder dette om *Evigheden* hos Herren; denne Egenskab forudsætter i menneskelig Tale et Forhold til Tid, som det er utænkeligt at anvende paa Herren; ved at sige „*Gud er evig*“ udtrykker jeg da, at han er *hævet* over alt *Tidsforhold* og *ikke* staar i nogensomhelst Forholds-Relation til noget Forudgaaende; saaledes forklares videre de øvrige Egenskaber som *mægtig* d. e.: han er *ikke afmægtig* eller, at hans Eksistens er tilstrækkelig til at frembringe Andet end ham selv; *levende* d. e. *ikke livløs*, *villende* d. e. ikke ligegyldig mod Nogetsomhelst. For at fatte denne skolastiske Bevisførelse i Korthed komme vi da i vor Gudserkendelse til det Resultat, *at han er*, ikke derimod til at fatte, *hvad han er*. Kun tilnærmelsesvis ved at *negere* alle de Ufuldkommenheder, der knytte sig til de samme Egenskaber, anvendte i den menneskelige Tale, hæve vi os til Opfattelsen af hans Væsen; og kun i at vide hvad der bør *benegtes* om hans Væsen, kan vort Gudsbegreb bringes til Klarhed; jo flere positive Egenskaber man derimod tillægger ham, desmere bringe vi

ham i Lighed med Skabningen, som om disse kunne bidrage til at gjøre hans Væsen fuldkomnere, og fjærne os bestandig mere fra den sande Opfattelse af dette. Det er indlysende, at denne hele Forklaringsmaade som Forsøg paa at hævde til den yderste Stringens Islams Hoveddogme, at Gud er hævet over al Lighed med Skabningen, medens man dog maa indrømme, at der i Aabenbaringen tillægges ham disse Egenskaber, mere tilfredsstiller den abstrakte og formelle Tankeøvelse end Menneskets Trang til i det Mindste tilnærmelsesvis at hæve sig til Gudserkendelse; den sunnitisk-traditionelle eller saakaldte ortodokse Lære vilde derfor ikke gaa ind paa denne Art Anskuelse, men indlod sig enten ikke paa nogensomhelst Forklaring, eller holdt paa, at Egenskaberne vare evige og inhærerende i Gudsbegrebet; uden dog at opfatte dem som nærmere Bestemmelser ved Væsenet. Den jødiske Teologi, der efter Maïmonides i længere Tid kun var en Genklang af Muhtazaliternes Filosofer, de saakaldte *Motakallemin*, opgav senere paa samme Maade hele denne Negationsteori og holdt sig til affirmative Egenskaber, som Omskrivninger der ere nødvendige for Mennesket i Opfattelsen af Herrens Forhold til Verden. — *) Idet vi fortsætte Betragtningen af Muhtazaliternes Lære, kommer vi til de nærmeste med det Foregaaende forbundne Stridsspørgsmaal, nemlig om

Forholdet af Menneskets frie Vilje til Almagten og af det aabenbarede Ord til Evigheden. —

Herrens Vilje, lærte de, hører ind under hans Alvidenhed og bestaar i, at han kun vil det *ene, der tjener til Menneskets Vel og Frelse;* i Tilkendegivelserne af hans Vilje skelnes imellem saadanne, der umiddelbart komme til Udførelse f. Eks. Skabelsesakten ved Befalingsordet „Vær“ og saadanne, der først komme til Udførelse gennem Menneskene, derimellem disses forskellige Handlinger og

*) Smlgn. Le Judaisme par Mich. Weil t. I p. 282—83.

Prøvelser. Her i Verden gælder da for disse sidste *Menneskets absolute Viljesfrihed*, men hinsides er Alt bundet ved den evige Lov, idet enhver Bevægelse hører op; enten venter evig Fred og Saligheds Nydelse (Paradiset) eller den evige Kval (Helvede). Idet Herren kun vil det Gode og Menneskets Frelse, og nødvendig maa for den menneskelige Tanke holdes fjærn fra ethvert Forhold til det Onde, underordnedes *Almagten* under *Alvidenheden*; det Onde bliver at henføre til Menneskets egen frie Vilje. Den sunnitisk-traditionelle Lære udhævede derimod Almagtsbegrebet og gennemførte i en sørgelig Konsekvens sin Anskuelse, som vi senere skulle se, at Forskellen mellem det Gode og Onde kun er relativ, og ene her i Verden gyldig, og at det Onde, fra Guds Standpunkt blot tjenende til et bestemt Formaal, kun er et Skin og berøvet al virkelig Eksistens. Spørgsmaalet om det Ondes Oprindelse og det dermed forbundne om Menneskets frie Vilje og Tilregnelighed hører til de vanskeligste Opgaver, der kunne stilles den menneskelige Aand og Tanke; og Islam lider i denne Henseende ikke af større Dunkelhed end enhver anden Religion; det blev kun dens sørgelige Lod at løse sin Opgave med den formelt rigtige men frygtelige Tankekonsekvents, der, som Historiens Udvikling noksom har bevist, om ikke *nødvendigt*, dog med største Lethed og i Almindelighed fører til Opgivelse af Menneskets moralske Følelse og til dorsk Apati. Koranen selv giver ingen bestemt Løsning; Alt kom altsaa her som i den kristne Religions Skrifter til at afhænge af Forklaring og Udvikling. I Begyndelsen af sin Fremtræden synes Profeten at ville opflamme sine Tilhøreres moralske Selvbevidsthed, og vi finde aldeles afgørende Steder for Menneskets frie Vilje f. Eks. Sur. 18 v. 28: „Sandheden kommer fra Gud; Hver som *vil tro*, han tro, og hver som *vil være* vantro, han blive det! og S. 74 v. 41: „Enhver Sjæl har sat sig selv i Pant for sine Gerninger.“

De senere Medinensiske Surer gjentage derimod med ubetydelige Variationer den stereotype Frase: „Herren leder, hvem han vil og fører vild, hvem han vil“, hvilken sidste Anskuelse, anvendt især paa de ydre Tilskikkelser, bedst passede til at styrke det krigerske Mod, der især kom i Betragtning i den nye Religions første Udvikling; i Koranen kunne saaledes anføres omtrent lige saa mange Bevissteder for som imod Menneskets frie Vilje. Omtrent paa samme Maade forholder det sig med Sunna;*) i denne forekommer et Udtryk af Profeten: „*Kadariter* (d. e. Bekendere af Magten) *ere denne Menigheds Mager*“. Uagtet det er umuligt for os at bestemme hvis Magt, om Guds eller Menneskets, her er ment, henførte den traditionelle Anskuelse det i denne Forbindelse til Mennesket og ansaa da Læren at henføre det Onde ene til Menneskets frie Vilje, det Gode alene til Gud, for i sit Princip *dualistisk* og beslægtet med de persiske Magers. Muhtazaliterne vedblev imidlertid haardnakket at fastholde denne sidste Anskuelse, og idet de efter det Foregaaende holdt paa Enheden og Uforanderligheden af Guds Væsen uden Egenskaber, lærte de da videre, at Mennesket har *Selvbestemmelse* og selv er Skaber af sine Handlinger, de *gode* som de *onde*; kun derved bliver han tilregnelig og værdig til Straf eller Belønning i det Tilkommende. Det Onde kan ikke henføres til Herren, hvis Vilje kun er at fremme sine Skabningers Vel og Frelse, ligesaalidt som Uret eller overhovedet nogensomhelst Handling, der fører til Vantro og Ulydighed; i modsat Fald vilde Herren være *uretfærdig*, idet han ikke kan tænkes ved sin Befaling, der udspringer af Almagten, selv at fremkalde det Modsatte af sin Vilje, og dog gjøre

*) Alle Stederne i Koran og Sunna ere samlede og sammenlignede af E. Salisbury, Journ. of the American Orient. Society vol. VIII p. 105. „Materials for the history of the Muh. doctrine of predestination and free will“.

Mennesket ansvarligt herfor. Herren overlader derimod Mennesket det frie Valg imellem Godt og Ondt, Tro og Vantro, Lydighed og Genstridighed; det kan efter eget Behag hengive sig til træg Hvile og Ro, eller tilkæmpe sig sin Gudserkendelse gennem Anstrengelse, Spekulation og Videnskab; for at være tilregneligt, maa Mennesket selv vide og føle, at det i hvert givet Øjeblik har Magten til at handle, og Gerningen udspringer fra dets Indre, i Strid eller Overensstemmelse med den Lov, der bæres skrevet i Hjærtet. Stridspunktet imellem Muhtazaliter og Sunniter ligger, som ovenfor berørt, i Opfattelsen af Guds Magt og Viden eller Vilje; det første Begreb har efter den sunnitiske — ortodokse — Anskuelse, hvad senere nærmere skal udvikles, som sit Objekt Alt, hvad der *er muligt for Tanken*, medens de opfatte *Viljen* som den *passive* Egenskab, modsat Afsky, ikke som den *aktive* Frembringelse. Det Onde og det Gode ere for den menneskelige Tanke i lige Grad *mulige*; naar altsaa det Onde udføres i Verden, er det ifølge Herrens Magtbud, da han jo ellers var indskrænket, men vi formaar desuagtet ikke med Hensyn til hans Vilje at udsige Andet, end at han *ikke vil* det, eller at han *har Afsky* for det, uagtet han befaler dets Udførelse. Den moderne Teolog *Baguri*, en af de mest fremragende Repræsentanter for Islams Ortodoksi, meddeler i Behandlingen af Muhtazaliternes Kætterier en kasuistisk Kontrovers mellem en ortodoks Sunnit og en Muhtazalit: *) De kom sammen til Bøn i Moskeen og den sidste begyndte: „Priset være Herren, der er ren for alt Vederstyggeligt!“ Sunniten derimod: „Priset være Herren, i hvis Rige Intet foregaar undtagen efter hans Magtbud!“ Muhtazaliten indvendte da: „Byder Herren da ogsaa Genstridighed og Vantro?“ og den anden svarede: „tvinges vel Herren til at tilstede Vantro?“ Den første samlede sin Bevisførelse i Hoved-

*) Udvikling af Senusis Troeslære; Cah. Udg. p. 49.

sætningen: „Hvad er din Mening? naar Herren forholder mig Vejledning til Sandhed og bestemmer over mig Fortabelse, handler han da vel eller ilde?“ hvilket kort afvistes med: „Hvis han forholdt Dig, hvad der tilkom Dig, havde han handlet ilde; forholder han Dig derimod kun det, hvad der tilhører ham, da er der ingen Uret sket, men han udhæver kun til sin Naade ifølge sit Magtbud hvem han finder for Godt“. — Paa Grund af denne deres Anskuelse, at det vilde stride mod Begrebet om en retfærdig Gud at tænke sig ham villende Andet, end hvad han efter sin Magt befaler, have de Navnet *Enheds- og Retfærdighedsbekendere;* i deres første Fremtræden holdt de paa den menneskelige Viljes Autonomi, men anvendte Begrebet Kadar, d. e. Skæbne paa de ydre Tilskikkelser som Liv og Død, udspringende umiddelbart fra Gud. Under Omayaderne var som oftest den fatalistiske Opfattelse betragtet som ortodoks og som saadan begunstiget af Regeringen; en af de første Muhtazaliter blev derfor henrettet A. 80 H. under Kalifen Merwán.

Angaaende *Koranen* eller det *aabenbarede Ords Forhold til Gud* lærte den samme Sekt, at den er *skabt i Tiden* eller med andre Ord *frembragt* af Muhammed; de Fleste holdt *imidlertid paa dens Tilblivelse under guddommelig Inspiration.* At anse Koranen efter den traditionelle Anskuelse som tilværende fra Evighed betragtedes som Vantro, da man ligesom ved Egenskaberne vilde komme til at antage flere guddommelige Væsner ved Siden af hinanden; man kunde derfor meget vel forestille sig Muligheden af en menneskelig Aandsfrembringelse, der kunde overgaa Koranen i retorisk og digterisk Skønhed. En Del gik endnu et Skridt videre, og paastod i Overensstemmelse med, hvad der allerede i det Foregaaende er bemærket, at Fornuften ene er istand til at skælne mellem Godt og Ondt uden nogensomhelst guddommelig Aabenbaring, og at endogsaa den

hele Gudserkendelse, i Tiden før en saadans Tilblivelse, maatte anses som en apriorisk Nødvendighed, der laa indesluttet i den menneskelige Fornuft. Det paahvilede derfor Mennesket som en Pligt, ogsaa uden Aabenbaring, at indse, at, saafremt det ikke hævede sig til den sande Gudserkendelse, det da vilde fortjene den evige Straf.*) En endnu videregaaende Anskuelse tilføjede, at det hele Indbegreb af Guds Erkendelse ligger i Menneskets Indre og er apriorisk; at følgelig den, som ikke lader sig drive frem til klar Indsigt, er at betragte som et Dyr. Flere af de senere Muhtazaliter erklærede endelig, at *alle* Kundskaber ligge i Menneskets Indre og ere aprioriske; deres klare Erkendelse afhænger af den menneskelige Vilje; de antog en gennem Fornuften given Grundlov og indskrænkede Betydningen af en Aabenbaring til Maals- og Tidsbestemmelser i dennes Anvendelse**). Vi komme nu til det sidste væsentlige Punkt i denne Sekts Anskuelser, nemlig Spørgsmaalet om

Handlingens Værd i Forhold til Tro.

Medens den traditionelle og senere udviklede Ortodoksi vel opfattede Troen som en den menneskelige Sjæl iboende Væsens-Egenskab, der altid er tilstede og hverken kan forøges eller forminskes, betragtede den dog ikke Gerningerne som betydningsløse, men tjenende til at styrke denne. Ligesom Hovedet, efter et hos Dogmatikerne ofte brugt Biliede, ikke er et tilfældigt Apparat ved det menneskelige Legeme, men betinger dettes Liv, hvorimod Skæg, Hovedhaar kunne betragtes som saadanne, saaledes ogsaa Troen for den menneskelige Sjæl i Forhold til Gerningerne. Helvedes *evige* Straf er efter Koranen f. Eks. „*Jeg advarer Eder for den Ild, som brænder; kun de Elendige blive brændte der, som*

*) S. Shahrastani ed. Cureton p. 48, 49, 50.
**) Ibid. p. 55.

have fornegtet vore Sendebud og vendt sig bort fra dem"*) kun forbeholdt de mod Herrens Profet aabenbart Genstridige, enhver *Troende* vil derimod alt efter sine Gerninger, idet Ingen er syndefri, for en kortere eller længere Tid blive straffet, men derpaa optages til evig Saligheds Nydelse i Paradiset. Muhtazaliterne vilde ikke gaa ind paa denne Anskuelse. Man henvendte sig til en berømt Teolog fra Basra med det Spørgsmaal: Er det rigtigt at anse en Troende, som har begaaet en Dødssynd (f. Eks. med Overlæg dræbt en Trosfælle) lig en Vantro og tilintetgør en saadan Forbrydelse Samfundet med de Troende? Eller skal man antage, at Gerningen ikke har væsenlig Betydning ved Siden af Tro; at altsaa en Forbrydelse lige saa lidt skader den Troende som en god Gerning nytter den Vantro? Hasan, saaledes var den adspurgte Teologs Navn, vovede ikke noget Svar, men hans Discipel Wasil ben Athâ († 131 H. = 749 K.), der blev en af denne Sekts fornemste Forkæmpere, erklærede: „Jeg anser den som har begaaet en Dødssynd hverken som Troende eller Vantro, men indtagende en *Plads mellem begge*." Han udviklede da i en Buegang i Moskeen sin Mening, hvilket fremkaldte det for denne Sekt bekjendte Navn Muhtazaliter, d. e. „de fra den fælles Menighed Udsondrede"**). Efter Bestemmelsen af de fornævnte Differenspunkter i deres Lære: nemlig Opfattelsen af Gud som blottet for Egenskaber, den menneskelige Viljes Selvbestemmelse, Koranen som frembragt af Muhammed og Gerningernes Betydning i Forbindelse med Troen, kunne endnu nogle Momenter tilføjes, der rigtig nok kun ere udgaaede fra enkelte Lærere, men tilkendegive en ret mærkelig Udvikling. Enkelte negtede saaledes enhver Art af

---

*) S. 92 v. 14—15.

**) Smlgn. Masoudi a. V. t. VI p. 20—32.

Mirakler; de saakaldte *Hâythia**) betegnede Guds Enhed som indesluttende en Dobbeltnatur: den *evige Skaber* og *den skabte.* Som den sidste vil han i Jesus, Maries Søn, engang dømme Verden, hvilket de bringe i Forbindelse med Koranverset. „Vente de da ikke, at Herren selv kommer til dem indhyllet i en Sky?“ **) Meningen af, at Gud skabte Mennesket i sit Billede er, at han har gjort det delagtigt i sin Aand. Ulykker her i Verden betragtes som Følger af Synd, medens det Gode bliver belønnet. De samme Lærere gik endog saa vidt at anse Muhammeds mange Ægteskaber for upassende, men derimod Forbudet mod Vindrikken for betydningsløst***); i det sidste Punkt havde de omayadiske Kalifer allerede længst været enige. I Slutningen af Omayadernes Dynasti kom Muhtazaliterne i stor Yndest, og deres Anskuelsee om Koranens Frembringelse ved Profeten hævedes til officielt Statsdogme 202 H. under Abbasiden al Mamun, men maatte allerede 230 H. vige for det sunnitiske, der lærte *Ordets og Koranens Evighed*; dettes Modstandere straffedes med Døden. Under Kalifen Motawakkil forbødes enhver Meningsytring imod Koranens Evighed og denne blev fra nu af et urokkeligt Dogme i Statsreligionen. Muhtazaliterne, der have enkelte Berøringspunkter med den protestantiske Rationalisme, benyttede først i Islam den aristoteliske Filosofi, men i deres Kamp mod Sunna og dens fire ortodokse Hovedretninger Malekiter, Hanefiter, Shafeiter og Hanbaliter formaaede de ikke som disse at opstille et med frygtelig Konsekvens gennemført System; efter at have givet deres Modstandere Vaaben i Hænde, maatte de vige i den almindelige Anerkendelse, men holdt

---

*) S. Sharastani ved Haarbrücker t. I p. 62 og Cureton's Udg. p. 42; Steiner, die Mutazaliten, p. 80; v. Kremer, Ges. der herrschenden Ideen des Isl. p. 33 og Makritzi, al-Chithath t. II p. 347.

**) Sur 6. v. 159 og S. 89 v. 23, 2 v. 206.

***) S. Sharastani ed. Cureton p. 41.

sig gennem Aarhundreder ved Forsigtighed og Tilbageholdenhed i deres Udtalelser og udøvede en betydelig Indflydelse paa den arabiske Litteratur, hvori de have de berømteste Navne at opvise som *Zamachshari*, død henved Midten af det 12te Aarh. K. og i lige Grad bekendt som Teolog, Digter og Filolog. Hans Korankommentar, der nu foreligger i en pragtfuld Udgave og noget nær er den eneste, der kan tilfredsstille, havde vundet en saadan Udbredelse i Orienten, at det eneste Middel til at faa den fortrængt var, at den sunnitisk-ortodokse *Beidhawi*, død henved 150 Aar senere, fandt paa at plagiere dens væsentlige Indhold med Udeladelse eller Omarbejdelse af ethvert heterodokst Afsnit. Muhtazalitiske Læresætninger og videregaaende Udviklinger udbredtes snart gennem en hemmelig Kongregation, de saakaldte „*oprigtige Brødre*“, der havde efterladt en enkyklopædisk, anonym Række af naturfilosofiske Skrifter. Et Udsagn af en af deres fornemste Lærere antyder, at de gik en Del videre end Muhtazaliterne: „Loven“, skal han have sagt, „helbreder Sygdom, men Filosofien bevarer Sundheden, saa at den ikke angribes af nogen Sygdom“.*)

Som Modsætning til den muhtazalitiske Lære om Gerningers Forhold til Tro, ville vi her betragte et Par andre Sekter. *Murgiter***) og *Waîditer*. De første, der have have faaet deres Navn af Verbet *irgâ*, „at lade haabe“, betragte *Gerninger* som *betydningsløse* i Forhold til Troen og det inderste Sindelag; en strafskyldig Handling skader efter deres Mening lige saa lidet den Troende, som en god i og for sig nytter; de indlade sig derfor aldeles ikke paa nogen Dom angaaende den, som har gjort sig

---

*) Flügel, Ueber Inhalt und Verfasser der arab. Encycl., „die Abhandl. der aufrichtigen Brüder“, Zeitsch. d. d. morgl. Gesells. t. XIII p. 43.

**) S. Shahrastani ved Haarbrücker T. I p. 156—62 og Makritzi t. II p. 350.

skyldig i en Dødssynd, medens Muhtazaliterne erklærede ham i en Mellemtilstand mellem Tro og Vantro og den sunnitiske Anskuelse tilkendte ham en af Guds Naade afhængig Helvedes-Straf, som ikke var evig. De synes noget bestemtere end Muhtazaliterne at have udhævet det indre Trosliv som det væsentlige og som Handlingens Udspring, hvorfor de fremsatte som Aksiom, at den, hvis Hjærte er gennemtrængt af den sande Kærlighed til den eneste Gud og Tro, ikke vil være i Stand til at begaa Synd; sker dette dog af Uagtpaagivenhed, vil den ikke skade hans Tros Renhed under den Betingelse, at han dør med Enhedsbekendelsen. Idet den sunnitiske Retning i dette sidste Punkt ikke afveg synderligt, som vi have set, fra denne Anskuelse, ansaas ofte *Abu-Hanifa*, en af Ortodoksiens berømteste Repræsentanter, efter hvem Hanefiterne, endnu meget talrige i Ægypten, have Navn, at høre til denne Sekt. En Afdeling, de saakaldte *Thawbâniah*, ansaa Straffen hinsides for den troende, men angrende Synder som en Lutring, altsaa en Art Skærsild, ved Overgangen over Broen til Paradiset; en videregaaende Del, bekendte under Navnet *Salihiter*, paastod at Troen kun bestod i Kærlighed til Herren og endog kunde være tilstede med Fornegtelse af Muhammed trods dennes bestemte Udsagn: „Den som ikke tror paa mig, tror ikke paa Herren". Troen anses af Murgiterne snart som en Sjælen iboende og substantiel Væsensegenskab, der hverken kan forøges eller forminskes, snart som en i Livet erhvervet Kundskab til Gud, hvorimod den af Naturen givne ikke kan benævnes „*Imân*", d. e. Tro. Efter Makritzi opstod denne Sekt, der har en overvejende mild Karakter, i Basra i Begyndelsen af det 2det Hundredaar efter Muhammed og var en af de tidligste i Islam. Dens afgjorte Modstandere vare de saakaldte *Waîdiah*, der i at benytte Islams Skrækkemidler gik ud over den almindelige sunnitiske Anskuelse og paastod, at den Troende, der gør sig skyldig i en Dødssynd, bliver lig den Vantro (Kafir)

og er fordømt til *evig* Straf. Denne Sekt hører ind under de i det foregaaende omtalte *Khawâridj* eller *Independenter*, der som politisk Parti ikke anerkende nogen fast Regeringsform. Efter at have endt Oversigten over de muhtazalitiske Læresætninger, der overalt have Karakteren af at bringe den traditionelle Opfattelse i Overensstemmelse med et rationelt Standpunkt, og have omtalt et Par Sekter, der i Spørgsmaalet om Gerningers Forhold til Tro gik *udover* den traditionelle Anskuelse, have vi nu kun i Korthed at sammenfatte de øvrige, der paa samme Maade med Hensyn til de tre andre Spørgsmaal: Guds Egenskaber, den guddommelige Aabenbaring og Menneskets frie Vilje i Forhold til Almagten, i grov materiel Opfattelse langt overskred Ortodoksiens almindelige Grænser. Ved Behandlingen af det første,

Guds Egenskaber,

holdt, som tidligere bemærket, den traditionelle Anskuelse sig til at opfatte disse saa vel som alle antropomorfistiske Udtryk uden nogen som helst Refleksion, saaledes som de engang findes i Koranen; man sluttede sig til denne og Sunna i Forbindelse med den Overbevisning, at Intet af det Skabte kan ligne Herren og forkastede enhver Forklaring, der kun vilde være en Gisning og let føre til en om det højeste Væsen upassende Forestilling. Som Eksempel paa en mærkelig Ængstelighed i Opfattelsen af Gudsbegrebet fortjener at anføres, at Lærerne af denne ældre Skole erklærede, at hver den, som under Læsningen af Koranverset: „Jeg har skabt med mine Hænder“ o. s. v. eller Sætningen i Sunna: „Den Troendes Hjærte er mellem den Barmhjærtiges to Fingre“ gjorde en Bevægelse med Haand eller Fingre, burde straffes med Afhugning af Haand og Fingre. De Fleste vovede ikke engang i persiske Forklaringer til Koranen at oversætte saadanne Udtryk som Guds Haand, Ansigt, hans Sidden paa den himmelske Trone o. l., men optog dem

uforandret paa Arabisk*). Alt dette var imidlertid ikke nok for Muhtazaliternes ivrige Modstandere, til hvilke foruden de Alidiske Sekter eller Shiiter især henregnedes de saakaldte *Hashwia* eller *Moshabbiha* (de Sammenlignende); de paastod, at Gud var et Legeme med Lemmer, der kunde bevæge sig, stige op og ned, hvile sig og staa stille; ja at man endog i dette Liv, naar man var naaet til den højeste Grad af Fromhed og Renhed, vilde kunne beskue ham. For imidlertid at holde paa Sætningen, at intet af det Skabte kan ligne Skaberen, tillagde man ham alle Slags fantastiske Skikkelser, undertiden et lysende Legeme, og forklarede da alle antropomorfistiske Udtryk som passende paa et materielt Legeme. Det synes som om denne Sekt har optaget en Del jødiske Forestillinger, af hvilke Sharastani omtaler lignende, men de vare desuden meget ivrige med at opdigte Udsagn af Muhammed til deres Forsvar, f. Eks. at han skulde have sagt: „Herren saa mig og lagde sin Haand mellem mine Skuldre, saa at jeg følte en Kulde“ o. l. Enkelte endnu videre gaaende Forgreninger af disse Anskuelser, der tilhøre de saa kaldte ekstravagante Shiiter, føre os næsten udenfor Islams Omraade, idet de lære Guds Inkarnation i forskellige Skikkelser, paa samme Maade som Engelen Gabriel havde aabenbaaret sig for Profeten og Jomfru Maria efter den 19de Sura. Med Hensyn til

Den guddommelige Aabenbaring

bleve disse samme Sekter heller ikke staaende ved den ældre Lære, der senere gik over til det ortodokse Dogma: at *Ordet* er evigt, set, uskabt og hvilende i Herrens Væsen, idet den nærværende Koran er at betragte som et ved direkte Aabenbaring meddelt *Udtryk af dette Ord*; efter deres Mening var *Koranen selv, som den foreligger med Skrifttegn og Ord, indbunden mellem de to Sideplader,*

*) Sur. 38 v. 75, smlgn. Sharastani by Cureton t. I p. 76 og Oversættelse I p. 113 flg.

selve *Guds Ord* og en *nøjagtig Gengivelse af Originalen*, der var indskreven paa den i Himmelen opbevarede Tavle, og som de Troende ville komme til at høre hinsides*). En Profeten tillagt Tradition maatte tjene til Bekræftelse, idet han nemlig skulde have sagt: „Herren har skrevet Thora med sin Haand, skabt Edens Have og Adam ved sin Haand.“ For denne, som det synes, raaeste af Islams Sekter bestod Troen kun i at fremsige Symbolet: Der er ingen Gud undtagen Allah; Muhammed er hans Apostel, ligemeget om hermed forbandtes nogen Overbevisning eller ikke; Bøn, Faste, Almissegivning og Valfart hævde paa samme Maade deres Betydninger som aldeles udvortes Handlinger. De stod i deres egen Indbildning paa det ældste Standpunkt i Tro, der endnu ikke ved Spekulation havde hævet sig udover det for Profetens Samtid Ejendommelige, og deres Retning fjærnede sig just ikke langt fra den senere udartede Ortodoksi. Et endnu raaere Standpunkt indtog denne Art Sekter, der maaske kunne betegnes med Navnet hyperortodokse, i Bestemmelsen af *Forholdet mellem Guds Almagt og Menneskets frie Vilje.* Vi have her *Djabariter*, d. e. Determinister, der henføre enhver Handling *umiddelbart til Herren*, saa at der endog ikke bliver det mindste Spor af Viljesmotiv tilbage hos Mennesket, hvad, som i det Følgende skal eftervises, den sunnitiske Ortodoksi har forsøgt at hævde. En endnu videre gaaende fatalistisk Sekt fra Slutningen af Omayaderne antog enhver menneskelig Virksomhed for en Naturnødvendighed, idet Mennesket betragtes underkastet en Tvang i al sin Virken uden nogen somhelst Magt, Vilje eller Selvbestemmelse. At tale om Menneskets Handlinger er derfor kun en metaforisk Udtryksmaade, der ikke har anden Betydning, end naar vi sige: Solen staar op og gaar ned; Himmelen trækker Skyer sammen og giver Regn o. l. Belønning og Straf ere paa samme Maade

*) S. Sharastani by Cureton p. 78.

en Naturnødvendighed.*) Disse fatalistiske Sekter vare dog enige med Muhtazaliterne i at benegte Guds Egenskaber. — Efter at have endt denne Oversigt over Islams Sektudvikling i de fire vigtigste Hovedspørgsmaal: *Guds Egenskaber, Ordets eller Koranens Evighed, Guds Almagt i Forhold til Menneskets frie Vilje* og *Handlingens Værd i Forhold til Tro*, samt fulgt samme i dens to Hovedretninger, enten som Fremskridtsbevægelse i friere rationel Retning eller Tilbagegang endog udover det efterhaanden udviklede traditionelle Standpunkt, ere vi da naaede hen til Slutningen af det 3die Aarhundrede efter Profeten, da Ortodoksiens „juste milieu" viste en Udsigt til at vinde hen over alle Klipper og Skær i en Salighedens og Fredens Havn, „mediam tenuere beati!"**) Dette lykkedes ved *Ashâri*, hvis System vi nu komme til at gøre Bekendtskab med som Grundlag for Islams senere Ortodoksi.

III.

Ashâri (f. 260 H. = 874 K., død omtr. 324 H. = 937 K.) var oprindelig muhtazalitisk Imâm, men opgav sine Anskuelser ved en offentlig Tilbagekaldelse i Moskeen i Basra. „Jeg har," saaledes lyder Makritzis Beretning om denne

*) S. Sharastani by Cureton p. 59, 60.

**) Smlgn. Baguris p. 27 og 47: Efter den ortodokse Anskuelse gives der ingen Kavsalforbindelse mellem noget som helst i Verden eksisterende. Den som antager, at Noget ved egen Kraft kan frembringe en Virkning er *Vantro*; den som troer at en Virkning kan fremkaldes af andet ifølge en dette af Gud given Kraft, saaledes som Muhtazaliterne forestille sig Menneskets Gerninger i Forhold til Gud, er *Kætter*, der let forfalder til Vantro, idet han bliver staaende ved den nærmeste Aarsag og glemmer den højeste, som f. Eks. ved Miraklerne er istand til at hæve enhver af Tanken fastsat Kavsalforbindelse. *Kun den* bliver frelst, der ikke antager nogen som helst saadan, men troer paa en hvert Øjeblik given Mulighed af dennes Ikke-Tilstedeværelse, og at der gives *Virkning uden nogen naturlig Aarsag.*

hans Omvendelsesakt,*) „før holdt paa Koranens Frembringelse ved Muhammed, antaget, at Gud ikke kan skues med legemlige Øjne, og at det Onde udgaar fra Mennesket. Jeg omvender mig fra dette Øjeblik og optræder som Muhtazaliternes ivrige Modstander, idet jeg vil udvikle deres Kætterier og Vildfarelser". I de følgende Aar forfattede han en Masse teologiske Skrifter, der for største Delen ere tabte, men hvoraf den nævnte Forfatter uddrager de vigtigste Trossætninger, der her i Korthed skulle meddeles: Med Hensyn til *Guds Egenskaber* udviklede han den Lære, der har givet hans Tilhængere Navn af *Egenskabsbekendere*, at disse ere evige og inhærerende i Væsenet; Gud er alvidende ved Viden, almægtig ved Magt o. s. v. Man tør altsaa ikke sige, at disse Egenskaber ere ham selv eller at de ere andet end ham selv, lige saa lidt som at de ikke ere ham selv, eller at de ikke ere andet end ham selv. Hans *Viden* er én, omfattende Alt, hvad der kan tænkes som Genstand for Viden; hans *Magt* én, omfattende Alt hvad der *tænkes som muligt*, hvorimod det, der vilde ophæve hans Tilværelse, falder ind under det for Tanken Umulige og ikke staar i noget som helst Forhold til Magtbegrebet. Et kasuistisk Spørgsmaal, der fremsættes af den oftere omtalte Teolog Baguri,**) oplyser Betydningen af denne Forklaring nærmere: Er den at anse som vantro (kâfir) der siger: „Herren formaaer ikke at jage mig bort fra sit Rige?" Det ortodokse Svar lyder benegtende, fordi den menneskelige Tanke ikke formaar at fatte Noget som liggende udenfor Herrens Rige; det er en Umulighed, der ikke kommer i noget som helst Forhold til hans Magt ligesom Forestillingen at han kan tage til Ægte og frembringe Afkom. Paa samme Maade forklares de øvrige Egenskaber, der, omtrent

---

*) S. d. a. V. t. II p. 359 flg.
**) S. d. a. V. p. 48.

i Overensstemmelse med den jødiske Dogmatik*), angives til 13; hans *Vilje* er én, omfattende Alt, der er modtageligt for en Bestemmelse; *hans Ord* er ét, hvad enten Befaling, Forbud, Udsagn, Spørgsmaal, Løfter eller Trusel; alt dette er kun forskellige Former for det evige og ene Ords Udtryk, ligesom de enkelte Aabenbaringer ere Hentydninger til dette samme Ord, der i sit *Væsen* er identisk med Koranen, medens dennes materielle Udtryk og Læsning er frembragt i Tiden. *Ordet* er den evige Ide, men at man ofte anvender denne Benævnelse paa dets Udtryk, beror paa en Metafor i Sproget. I Spørgsmaalet om *Menneskets frie Vilje i Forhold til Almagten* læres, at den sidste omfatter hele Tilværelsen, saa vidt denne ellers hører ind under *det Tænktes Mulighed.* Den omfatter altsaa, ligesom Guds Vilje, det *Gode og Onde,* det *Nyttige og Skadelige.* Imod Muhtazaliterne, der efter det foregaaende ikke formaaede at opfatte Guds Vilje som gaaende ud paa andet end at fremme det Gode og Skabningens Vel, opstilles nu den Læresætning, idet Almagten skal til det yderste hævdes og Viljen bringes i nærmere Forbindelse med Alvidenhed, at Herren kan *ville Noget uden at befale*, ligesom omvendt *befale* uden at *ville det***). Naar Herren kender sin Skabnings inderste Vantro, da er denne Tilstand overensstemmende med hans Vilje, men han befaler den ikke; retter han til en saadan sin Befaling at blive troende, da vil han ikke dette, d. e. Befalingen udgaar kun som en Prøvelse, for hvilken Mennesket efter hans egen Viden maa bukke under, da dette hører til de forud Fordømte. Hans *Befaling falder ofte* sammen med hans *Vilje*, f. Eks. naar han befaler den Fromme og Udvalgte at tro, og omvendt kan han tænkes hverken *at befale* eller at *ville* f. Eks. den Fortabtes Vantro. Muhtazaliternes Lære, hedder det i denne

---

*) S. Michel Weil, le Judaïsme t. I p. 16, 203, 215.
**) Smlgn. Baguri p. 32, 49.

Bevisførelse, leder nødvendigt til at antage det meste i denne Verden som foregaaende *mod* Herrens Vilje. Alle Menneskets Handlinger ere skabte efter Herrens forudfattede Plan, men henføres dog med *Tilregnelighed* til Mennesket; denne bestaar da i den *ejendommelige Udførelsesmaade*, der er afhængig af det menneskelige Individs *Evne*, og som kun kan bedømmes af Herren. Med Hensyn til *Forholdet mellem Tro og Gerninger* læres, at Troen er den inderste Overbevisning, der finder sit Udtryk gennem *Ord* og i *Handlinger*. Den sande Troende er i sit Inderste overbevist om Herrens Enhed og anerkender Profeternes Aabenbaringsskrifter. Har den Troende begaaet en Dødssynd og forladt Verden uden Omvendelse, da hører hans Dom Gud til, hvorvidt han enten tilgiver eller straffer og derpaa tager ham til Naade. *Den Troende* kunne vi ikke tænke os *evig* fordømt. Vi tør derimod ikke her anvende nogen Fornuftslutning, efter hvilken det *paahviler* Herren at modtage en saadans Omvendelse, fordi Gud er Alts Ophav og Intet kan siges at paahvile ham. Han er den almægtige Hersker, der udfører hvad han vil; hvis han førte alle sine Skabninger til Fordømmelse, var det ikke Uret, lige saa lidt som naar han ledede dem alle til Salighed. Vold og Uret ere Begreber, der ikke kunne anvendes paa den absolute Hersker. Kun efter *Analogi* formaa vi at dømme om, hvad der er *nødvendigt*; men ellers er den menneskelige Fornuft ikke i Stand til at udsige i denne Retning nogen Dom,*) ligesaa lidt som om det absolute Gode eller Slette, det i moralsk Henseende Passende eller Upassende. At Herren belønner den Fromme og straffer den Genstridige og Forhærdede, beror Alt paa Erfaring og Analogi, ikke paa nogen som helst Fornuftslutning, lige saa lidt som at det tilkommer Gud at fremme det Gode, at være mild, barmhjertig o. l. Alt dette hører ind under Begrebet

*) Smlgn. Anm. ** S. 417.

Naade, idet den Almægtige lige saa lidt kan tænkes at have nogen Tilfredsstillelse af den Frommes Takkebøn, som føle Ulyst ved den Vantroes Genstridighed; han er *ophøjet over Alt!* Sendelsen af Profeter er paa samme Maade en i Herren hvilende Mulighed, ikke nogen Nødvendighed og endnu mindre en Umulighed. Er en Profet sendt og udrustet med Evne i sit Kald, tilkommer det Folket, til hvilket han er sendt, at høre ham og lyde hans Befalinger. De Frommes og Udvalgtes Naadegaver, der undertiden vise sig som *Mirakler*, *maa anerkendes.* Angaaende de i det Foregaaende berørte dunkle Vers i Koranen, som Versene om den opbevarede Tavle, Guds Trone, Paradisets Nydelser, Helvedes Straffe, lærte Ashâri, at selv om vi ikke formaa nærmere at forklare dem, maa vi dog tro paa dem og tilegne os dem efter den ydre Opfattelse. Det samme gælder ogsaa med Hensyn til Spørgsmaalet om Gud kan skues hinsides; da den hellige Tradition indeholder denne Lære, maa vi tro paa den, men fjærne enhver Tanke om Begrændsning og Form.*) I det politiske Spørgsmaal om *Imamatets* Fortsættelse antages dette bestemmeligt ved Overenskomst og Valg, ikke arveligt ved Disposition i nogen bestemt Linie. Imamerne eller Kaliferne maatte bedømmes efter de forskellige Grader af Fortjeneste, hvormed de havde regeret. *Moawiah* og *Amru*, der, som vi have set, kæmpede mod den retmæssige Kalif Ali, havde saaledes gjort sig skyldige i Overmod, medens Retten var paa Alis Side. Dette System er, som allerede bemærket, den gyldne Middelvej mellem en kras Udartelse af det ældre traditionelle eller ortodokse Standpunkt og Muhtazaliternes begyndte Forsøg i rationel Retning, der til Ulykke for

---

*) Baguri advarer her mod den almindelige Forestilling, at Gud er i Himmelen eller paa et Sted over Jorden; saafremt det ikke betragtes som en vulgær Talemaade af den Udannede, er det *Vantro*, s. p. 43 a. V.

Islam kvaltes ved Despotismens Forbindelser med den bestandig stærkere om sig gribende skolastisk-dogmatiserende Ortodoksi. Det svage Spor der efter denne bliver tilbage af menneskelig Tilregnelighed, hvis nærmere, skønt i høj Grad vanskelige Forklaring og Opfattelse bedst kan behandles i et følgende Afsnit, indeholdende en Fremstilling af Islams afsluttede Dogmatik, tilintetgjordes snart og frembragte hos Islams Folk enten moralsk Sløvhed eller den dermed beslægtede raa Fanatisme; at disse kunne modarbejdes ved Civilisationens og Kulturens fremadskridende Udbredelse, ikke ved nogen Forandring i *dogmatiserende Metoder*, har Orientens Missionsvæsen tilfulde indset ved Begrundelsen af konfessionsløse Skoler. — Dette her i sine Hovedtræk fremstillede ortodokse Grundlag udbredtes hurtig over Irak og Syrien, hvorfra det ved Ayubiderne førtes til Ægypten og noget senere, efter Gazzalis lidt allegoriserende og spiritualistiske Bearbejdelse, med Almohaderne over den største Del af Afrika. Hvor meget Blod, tilføjer Makritzi, blev ikke udgydt, indtil alle andre Anskuelser vare bragte til Tavshed og forglemte!

A. F. Mehren.

To Skud.

IV.

Ellen tog sig ikke Sagen saa nær. Hun var som sagt en praktisk Natur. Da der engang af hendes Fader var sat en Stopper for Literaturen, saa maatte han formodenlig have sin Grund til at handle saaledes. Uden Grunde mente hun i det hele taget ikke at noget skete, og hvis der tilsyneladende alligevel nu og da forefaldt noget meningsløst, saa laa det kun i at man ikke gennemskuede det skete tilstrækkeligt og ikke saa' Grundene bagved — ligesom den Hest, der gik ude bag Udhusene og trak Tærskemaskinen, medens selve Maskinen gjorde sin Pligt inde i Stalden. Og da hun var kommen saa langt i sine Ræsonnementer, saa var hun i det hele ganske vel fornøjet over at den boglige Periode nu var forbi. De Bøger, der var skaanet, havde hun alle læst, og paa en eller anden Maade at anskaffe sig ny i de ombragtes Sted, faldt hende ikke engang ind; hun var enten endnu ikke kommen til de allerfarligste Bøger, eller hendes Natur havde i sig selv været for sund, for lidet sammensat af Nerver, der kunde pirres af den forbudne Frugt.

Det var i Grunden behageligt atter at være sig selv, atter at tumle omkring fri som Fuglen og som Vinden, uden at have denne Summen og Brummen for Ørene, uden at ligge og drømme Nætterne igennem om alt det forunderlige Tøjeri. Og da hun ret følte hvor glad og frisk hun igen var, saa besluttede hun ret til Gavns at nyde den overstrømmende Følelse af egen Sundhed og Naturens Friskhed. Hun besluttede aldeles ikke at ville bestille noget.

Og hun bestilte i Virkeligheden heller ikke noget som helst.

Det blev ikke desto mindre i Længden noget ensformigt saaledes at drive omkring enten tilvogns eller tilfods, milevidt i Omegnen, hvor man sommetider paa en hel Dag ikke mødte saa meget som en gammel Mand eller Kone, der hilste Goddag. Det var endnu mindre morsomt nu og da at træffe paa Præstens Døtre og se dem rynke paa Næsen ad „den Vilde“, som hun i Præstegaarden blev kaldt, uden at have En, som man kunde meddele hvor uendelig meget man saa ned paa Præstens Døtre, der allerede gik og spillede „Damer“ og havde Feriebesøg af Studenter, og trak Galosker paa, saa snart det havde regnet en lille Smule.

Henrik havde nu aldeles ingen Tid til sin Raadighed. Saa fik hun da atter fat paa Andreas, som hun i den literære Periode næsten ganske havde tabt af Syne. Det lykkedes hende ved den Myndighed, hun udøvede over Alle paa Gaarden, hendes Fader iberegnet, at faa den opvoksede Dreng anbragt som en Slags opvartende Adjutant hos sig, og med denne Adjutant trak hun da Omegnen omkring, kørte ham i sin Enspænder eller spadserede med ham over Klitterne til Havet, hvor hun smed sig i Sandet og saa' Solen gaa ned eller hørte med inderligt Velbehag paa Brændingens dumpe Sang.

De to vare snart bekendte overalt i den paa Beboere fattige Egn. Naar hun lod den Brune strække ud for Vognen og med slappe Liner snurrede forbi en Gaard, kom Folkene i Reglen ud, skyggede med Haanden for Øjnene og lod mangen drøj Bemærkning eller mangt et stumt Smil gelejde dem hen ad Vejen. I Præstegaarden var man ivrig paafærde, og ikke mindst fordi Ellen nu udviklede sig til en iøjnefaldende Skønhed, der i al sin Ringeagt for Formen bevarede en vis vild Majestæt, som unægteligt ikke havde noget Hovedstads-, endnu mindre noget Købstadsagtigt ved sig. En ung, sværmerisk Student blamerede sig betydeligt i Præstedøtrenes Øjne ved at gøre et Forsøg paa at nærme sig Ellen paa en af hendes Vandringer, og endogsaa bagefter skrive et Digt om hende, og Doktoren maatte idelig og idelig tage sin Guddatter i Forsvar, saa at han omsider blev ked deraf og trak sig noget tilbage fra den ellers gæstfri og vakre Familie.

Andreas var i Grunden ikke helt glad over sin Stilling. Der var vel ikke Tale om en Overlegenhed, som hun bevidst lagde for Dagen; hun behandlede ham fuldstændig som Kammerat og indrømmede ham Frihed i alle Ting, undtagen i at køre den Brune. Men der var alligevel en Overlegenhed som gjorde sig gældende imod hendes Vidende og Vilje. Dels tog

hun saa at sige Initiativet i en hvilken som helst, selv den ubetydeligste Sag, og han havde i Grunden kun at se og høre til og saa følge hende gennem tykt og tyndt. Dels kom hun nu og da med Ytringer, der næsten direkte stammede fra den literære Periode eller i det mindste var paavirkede af hendes Læsning. Ved slige Lejligheder følte da den stakkels Dreng tilstrækkeligt Forskellen ikke alene mellem deres Stand men ogsaa ved deres Udvikling, og om han end hang nok saa meget ved hende og gærne var gaaet i Ilden for hende, saa var der dog Tider hvor han helst var gaaet bag efter hende eller havde indrømmet Pladsen i Enspændersædet til en Anden. Rent galt var det, naar hendes hurtige Hoved opdagede noget saadant og hun da gjorde sig Umage for at danne paa ham. Hans sejgere Temperament kunde ikke ret gøre de Spring med, som hendes Undervisning tog, eller det skortede ham paa Forkundskaber, som vilde have hjulpet ham over de vanskelige Steder. Saa hændte det sig undertiden at Lærerinden blev utaalmodig, og da maatte hans skikkelige, troskyldige Øjne til for at erindre hende om den Tid, der ikke laa saa langt tilbage, hvor han ude blandt Køerne paa Marken havde belært hende og paa en vis Maade drevet hende frem til den første Beslutning, det havde kostet hende Vanskelighed at tage i sit Liv.

Saa kom Konfirmationstiden ogsaa for de to. Andreas var strengt taget lidt over den sædvanlige Alder, medens Ellen manglede noget deri. Men Hr. Jansen havde netop villet at de skulde gaa sammen til Præsten. Andreas var ikke saa stærk bygget som de andre Drenge paa Gaarden; med Konfirmationen rykkede han op i Karlenes Række og havde da Brug for al sin Legemskraft; han havde ikke haft Skade af at vente. Og Ellen, ja hun var jo nu saa udviklet, at det snart ikke gik an at lade hende være den lille Pige længer. Hendes Kjoler strammede foran og stumpede for neden; hun maatte snart ved den højtidelige Akt gøres til „Jomfruen paa Gaarden“.

Saa gik de altsaa til Præsten sammen, og der faldt lidt mere Ro paa Ellen. Størsteparten af deres Udflugter blev opgiven, og hun indskrænkede sig til mindre Spadsereture med Andreas ligesom tidligere med Henrik. Andreas følte sig paa sin Side mere vel tilmode. Han havde allerede smuglet Ørenringe af Bly ind i sine tilsvarende Lapper, og Præsten roste ham stadig i Paahør af de andre. Det fore-

kom ham, at han blev bragt mere i Niveau med sit unge Herskab, der halvt havde været hans Legesøster, halvt hans Herskerinde. Paa en Spadseretur, da de fulgtes hjem fra Præsten, gjorde han en Bemærkning, der oprindelig kun var bestemt paa at skulle strøjfe denne Sag, men ved en mindre heldig Vending i hans Udtryk kom lidt vel hovedkuls ind over Grænsen.

Ellen rynkede øjeblikkelig de fine Bryn, men svarede intet. Da hun kom ind i Gaarden, gik hun imod Sædvane ikke først med Andreas over i Stalden og klappede den Brune, men lige ind ad Hovedbygningens Dør, som hun lukkede for Næsen af sin Ledsager.

Hr. Jansen sad i Sofaen og havde et Anfald af sin Astma.

Smæk dog ikke saadan med Døren! sagde han hæftig som alle plagede Folk.

Hun drejede sig rundt, løftede sig i Taaspidserne og saa fortørnet paa ham. Saa satte hun Tænderne i Læben og gik studeret sindig ud ad Døren igen.

Udenfor stod Andreas med hængende Hoved.

Hvad glór Du paa? spurgte hun ham, da hun mødte hans Øjne.

Han saa forskrækket paa hende, snurrede rundt og løb i et tungt Trav tværs over Gaarden ind i Stalden.

Hun fristedes til at le. Men en egen Fornemmelse inden i hende sagde hende, at Latteren slet ikke vilde gøre hende godt.

Hun gik over i Stalden.

Der stod Andreas og klappede den Brune, medens tunge Taarer listede sig ned ad hans Kinder.

Hun gik hen til ham og spurgte ham barsk, hvorfor han græd.

Det véd Du vist godt! sagde han hulkende.

Græd ikke! raabte hun. Jeg kan ikke udstaa at se en Dreng græde!

Han tørrede øjeblikkelig sine Øjne.

Hun traadte hen til ham og tog hans Haand.

I det samme løftede han sine Øjne og saa' saa inderlig bedrøvet og bedende paa hende.

Hun lagde sin Arm om hans Hals.

Ei ei! lød en Stemme ind gennem Halvdøren: Her leger man nok Kærester!

Det var Henriks Stemme, men den havde en aldeles fremmed, skærende Klang. Hun kendte den næppe igen, og stirrede paa ham som paa et Syn.

Der stod de tre og saa' paa hverandre.

Ud! raabte hun og fór gennem hele Staldens Længde til den næste Dør ud paa Vejen, langs Gærdet og ud i Marken. Hun begreb sig ikke selv, det bølgede inden i hende; hun var vred paa hele Verden, paa Andreas, paa Henrik, paa Faderen. Gid de allesammen laa i Jorden!

Der kom Nogen hen ad Markvejen, — Præstens Døtre. Det var Toppunktet af Verdens Ondskab, at netop disse to skulde komme. De stod et Øjeblik og pegede over mod hende. Hun dukkede sig ned som om hun søgte noget i den lave Vintersæd, der netop stak sine Spirer op over Jorden. Hun syntes at Brystet skulde sprænges paa hende, og hun løb videre langs en Plovfure, til hun kom ud mellem Lyngen. Der smed hun sig ned og græd og hulkede og rev i Totterne rundt omkring sig til hun var fuldstændig udmattet. Saa laa hun stille og tænkte det hele igennem, og pludselig kom hun til at le, rejste sig, gik leende videre og kom hjem med lutter Smil og Solskin paa Ansigtet.

Henrik stod i Gaarden i Færd med et Vognarbejde.

Du havde nær forskrækket mig i Stalden! sagde hun til ham ganske højt.

Du skulde ikke være saa rutten med dine Kærtegn! sagde han kort.

Hun lo og gik hen til ham.

Snak om en Ting. Jeg havde baaret mig meget slemt ad mod Andreas, og jeg kunde ikke taale at se ham græde. Kom her med din Haand!

Nej!

Sniksnak; kom her, siger jeg!

Hun tog ham i Ørelappen, drejede hans Hoved imod sig og kyssede ham paa Kinden.

Du er en Heks! sagde han, halvt i Alvor, halvt undvigende.

Nej, det var min Amme som var det!

Konfirmationsdagen faldt paa Palmesøndag. Paasken kom sent dette Aar og Foraaret var kommen tidlig! Ellen var oppe ved Daggry. Hun var i usædvanlig Bevægelse. Stine havde om Aftenen lagt den sorte Silkekjole og Shavlet frem. Ellen maatte absolut have Tøjet paa straks. Da hun stod i

sin fulde Stads, faldt hendes Øje paa den gamle stumpede Kjole, som, trods det at der var øget en Søm til for neden, alligevel tog sig saa komisk tarvelig ud ved Siden af dette Liv med sine vide Ærmer, denne Nederdel med sit Slæb. Hun traadte hen for Spejlet. Shavlet vilde ikke ret tiltale hende. Hun syntes at hun saa' saa forkølet ud med det paa. Hun slog sit lange Haar ud over Skuldrene. Saaledes saa hun meget bedre ud; ja, saaledes var hun fornøjet med sig selv! Hun stod og kigede ind i Spejlet og saa paa den smukke unge Jomfru, som stod derinde. Hun rystede de vide Ærmer, smøgede dem op over Albuen, krængede dem ned igen, betragtede sine Arme, der var fyldige, faste og solbrændte. De passede i Grunden ikke ret til Stadsen! Hun tog et Stykke Kridt frem og gned dem med. Nej fy! det var endnu værre. Hun tog hvide Flors Underærmer paa. Ja, det gik an!

Og medens hun saaledes stod og pyntede sig og stadig raadførte sig med Spejlet, faldt det hende ind, at nu var hun jo voksen og nu var der en hel Del Ting, som ikke gik an, og som kun den stumpede Kjole før havde tilstedet. Hun sukkede uvilkaarlig og tænkte paa Præstens Døtre. Nej, saadan skulde hun dog ikke blive!

Hun gjorde et Skridt tilbage og kom til at træde i Slæbet. Det dumme Slæb! Hun bøjede sig ned og tog det over Armen. En Ridekjole! hm! som Ridekjole var det noget kort, men .... ja hvad om man nu, førend Folkene kom op, tog en lille Tur paa den Brune? Ingen fik det at se og hun var jo dog naar alt kom til alt ikke konfirmeret endnu!

Der var aldrig langt mellem hendes Beslutninger og deres Udførelse. Hun gik ud i Stalden, lagde et Dækken og en Buggjord om den Brune, og trak den ud ad Bagdøren ud paa Markvejen. Den Brune kendte hende og slikkede hendes Haand. Hun lovede den et stort Stykke Rugbrød, hvis den vilde bære hende rigtig pænt og ikke gøre Volter med hende, og saa hagede hun sig fast og kom op paa den.

Afsted gik det i smaat Trav ud over Marken og derpaa i Skridt ud over Heden, indtil hun fandt en Lyngvej, hvor man atter kunde sætte i med Trav. Hun var sjæleglad. Den friske Foraarsmorgen, den grønne Sæd, Lærkerne som nu efterhaanden kom tilvejrs, Lyngen som aldrig gik fra sin Kulør hvordan Vejret end var, alt priste med hende den heldige Ide, hun havde haft, i sin Jomfrustads at ende sin Barndom ude i Naturen, under Guds fri Himmel, blandt lutter kendte og kære Omgivelser.

Hvor de vilde blive forbavsede derhjemme paa Gaarden, om de vidste hvor Jomfru Ellen nu var!

Hun lo højt ved denne Tanke, og en ganske lille drilagtig Glæde sneg sig ind hos hende, navnlig ved at tænke paa Henrik, der altid tog Tingene saa alvorlig. Ja, hvorledes var det egentlig med Henrik? Hvad følte hun egentlig for ham? Hvor kunde det dog være, at hun bestandig beskæftigede sig med ham......?

Rigtignok havde hun mest Lyst til at drille ham. Det vil sige, ikke gøre ham nogen Fortræd! Nej, dertil var han altfor stor og køn, og dernæst — han kunde saa daarlig værge sig overfor hende. Her laa nok Knuden. Dette gav ham den bestandige Tiltrækning i hendes Øjne. Han var stor og stærk og køn at se paa, og vidste meget mere end hun, og dog kunde han ikke staa sig imod hende. Hvem kunde i det hele taget staa sig mod hende? Faderen, Stine, Andreas? Ingen. Hvorledes var det med Andreas? Ham holdt hun jo i Grunden ogsaa af, meget endogsaa. Men han var altfor svag og blød igen; han blev rent borte mellem Fingrene paa hende. ligesom det fine Sand dernede paa Stranden.

Hyp Brune!

Hun løftede sig i Dækkenet og saa' sig omkring saa straalende som en ung Prinsesse, der er sig sin Magt og Indflydelse bevidst. Hun syntes absolut at alt omkring hende maatte have Interesse for hende i dette Øjeblik, maatte kunne føle hvor ung og stærk, hvor sund og selvtillidsfuld hun var, og bøje sig for denne Bevidsthed. Hun var ikke længer tilfreds med at sidde paa den Brune, hun maatte ned paa Jorden, maatte sidde i Lyngen og Græsset, hvor hun vidste at hele det vaagnende Foraarsliv, alle mulige Insekter og Smaadyr, bevægede sig. Hun maatte med Hænderne om Knæet bøje sin smidige Ryg saa langt tilbage at hun kunde følge Lærkerne, naar de med deres korte, hastige Vingeslag i en ret opad stigende Linie gik tilvejrs ligesom de smaa Troldmænd i en Flaske, som Doktoren en Gang havde vist hende hjemme hos sig selv.

Gud maa vide hvad man kunde se, naar man var saa højt tilvejrs som Lærkerne!

Hun vedblev at stirre paa de smaa sorte Punkter; hun saa Himlen oven over dem som en stor lyseblaa Glashvælving, hvor Skyerne svævede i Trækvinden frem og tilbage som fine Spindelvæv. Igennem Glashvælvingen saa hun ind i en stor, stor Sal, hvor Vorherre sad i en Sofa, meget større og meget

smukkere end den derhjemme paa Gaarden. En Mængde Engle med meget utydelige Ansigter stod rundt omkring ham og hørte rimeligvis paa de Befalinger han udstædte. Hun saa' nu hans Ansigt, det var omgivet af et langt hvidt Skæg og havde et venligt og deltagende Udtryk.

Han kunde umulig være den samme som Henriks Vorherre. Men der gaves jo ogsaa tre!

Det vigtigste for hende var, at den Gud, hun nu saa' næppe kunde være vred paa hende fordi hun sin Konfirmationsmorgen var redet ud i Marken paa den Brune. Her var jo langt smukkere end inde i Stuen.

Og medens hun saaledes sad og stirrede op i Luften, steg Solen højere og højere. Den tørre, krydrede Foraarsluft ombølgede hende. Det ligesom summede af Varme og Glæde omkring hende. Fugle og Insekter stemmede op til den store Konsert, der nu skulde vare til Høstens Komme. Det var Palmesøndags Morgen, en frisk, varm, blændende Foraarsmorgen med store Anelser i sig. Paa den Maade holdt Ellen sin Konfirmationsandagt i det Fri.

Hun gik langsomt tilbage til Gaarden, trækkende den Brune efter sig. Idet hun aabnede Uddøren til Stalden, stak en af Karlene Hovedet ud og blev som lamslaaet ved at se den silkeklædte Ellen med Hesten. Hun overgav rolig den Brune til ham og gik over Gaardspladsen ind i Stuen.

Der stod Hr. Jansen i sort Tøj og saa' meget ophidset ud.

Men hvad gaar der dog af Dig, Barn, at Du løber saadan væk? Vi skal jo i Kirke!

Skal Du med? Det vidste jeg ikke! svarede hun kort.

Henrik, ligeledes i Sort, var kommen ind i Stuen.

Ellen . . . . .! sagde han bebrejdende.

Plag mig ikke! raabte hun med funklende Øjne. Jeg er voksen; jeg gør hvad jeg finder for godt!

Da man var kommen tilbage fra Kirke, gik Hr. Jansen op og ned ad Stuegulvet og gned sine Hænder. Henrik stod henne ved Vinduet. Ellen var inde paa sit Kammer.

Det er ogsaa et Skur at dyrke sin Gud i! sagde Proprietæren. Man fryser jo derinde saa Tænderne klaprer i Munden paa En!

Henrik svarede intet.

Saa' Du Ellen? spurgte Proprietæren. Jeg har ved min Sjæls Salighed aldrig set noget saadant for mine Øjne. Hun lignede . . . . .!

Han mumlede noget for sig selv og fortsatte sin besværlige Gang hen over Gulvet.

Henrik gjorde store Øjne. Han havde aldrig hørt Proprietæren ytre sig paa den Maade.

I det samme traadte Ellen ind. Hun var endnu i den sorte Silkekjole med en smal hvid Strimmel i Halsen. Hun havde ordnet sit Haar i Lokker, og havde Broche, Armbaand, Halsbaand og Ringe paa, af hvilke Sager hun til sin Overraskelse ved Hjemkomsten havde fundet et helt lille Oplag inde paa sin Kommode. Hun var maaske lidt betaget endnu ved disse uvante Herligheder, men hendes store brune Øjne straalede netop derved dobbelt stærkt, og hendes stolte Vækst og den Maade hvorpaa hun satte Fødderne med Spidsen fast og sikkert i Gulvet, tilkendegav hende som En, der kunde bære Smykker saaledes at Smykkerne ikke bar hende.

Hr. Jansen gik sin Datter imøde, lagde Armen omkring hendes Liv og kyssede hende paa Panden. Endnu stedse med Armen om hende førte han hende hen til Vinduet, hvor Henrik stod. Der rømmede han sig, fik et lille Astma-Anfald og gik ud af Stuen.

Ellen saa forundret efter sin Fader og betragtede derpaa Henrik.

Hvad gik der dog af Fader? spurgte hun?

Henrik var bleven saa rød som et dryppende Blod og saa' ned for sig.

Hvor gaar Du hen i Eftermiddag? spurgte hun efter en lille Pavse.

Jeg . . . . jeg véd ikke. Jeg tror jeg gaar over til Præstens. De bad mig derom paa Kirkegaarden!

Ellen maalte ham fra Hoved til Taa.

Hør Henrik, jeg vil sige Dig noget. Jeg bliver Dig aldrig god, hvis Du tiere gaar til de Mennesker. Jeg saa godt i Kirken hvor de dumme Tøse ikke havde Øjnene fra Dig, undtagen naar de mønstrede mig og hviskede om mig. Og jeg véd meget godt, at deres Venlighed mod mig paa Kirkegaarden kun var fordi Doktoren stod lige ved Siden af mig. Jeg kan ikke udstaa dem, og har ingen Grund til at skjule det. Du maa aldrig gaa derover tiere. Vil Du give mig Din Haand derpaa?

Henrik vilde sige noget. Hun rynkede Brynene og strakte Haanden frem.

Ikke et Ord; det nytter ikke. Giv mig Din Haand blot!

Han trykkede hendes Haand. Hun smilede, bøjede sig frem som for at kysse ham, men trak sig i samme Nu ligesom forskrækket tilbage, nynnede en Vise og gik ud af Stuen. I Døren stansede hun og henkastede skælmsk: Vi sés om lidt paa Bænken oppe paa Højen!

Henrik blev tilbage. Han holdt Hænderne for Øjnene som En, der vil søge at bevare et skønt Syn saa længe og saa uforstyrret som mulig.

V.

Saalænge Foraaret og Sommeren varede, samledes de to regelmæssig hver Aftenstund paa det Sted, hvor denne Fortælling traf dem ved sin Begyndelse. De saa' paa Solnedgangen, paa hinanden, talte om ligegyldige Ting og tav sluttelig. Naar Mørket begyndte at falde, rejste de sig og gik Haand i Haand ind i Stuen, hvor Henrik spillede Skak med Proprietæren eller Ellen læste højt for ham.

Hen paa Høsten begyndte Proprietæren imidlertid betænkelig at falde af. Ellen og Henrik plejede ham paa det bedste hele Vinteren. Ved næste Foraarstider var han meget klejn, og en Dag da Doktoren havde været inde hos ham, tog denne Ellen til en Side, og forberedte hende paa at hendes Fader ikke kunde leve.

Hun blev dødbleg og bed sig i Læben, men svarede intet.

Natten igennem havde den Syge haft det meget daarligt og navnlig lidt af den pinlige Aandedrætsbesværlighed, som Sygdommen førte med sig. Næste Morgen spurgte Ellen Doktoren, om han troede at Faderen vilde dø under mange Smærter?

Jeg haaber Nej! svarede den deltagende Mand. I ethvert Fald skal jeg gøre alt mit for at lindre ham de sidste Øjeblikke. Rimeligst er det at han ifølge sin Konstitution vil dø af et indre Slag. Aandenøden vil sprænge ham et Kar et eller andet Sted; han er altfor blodrig til at Sygdommen skulde kunne sejgpine ...... men hvad er det jeg staar og fortæller Dig her, mit Barn!

Ellen havde hørt til med spændt Opmærksomhed.

Du tror altsaa ikke at Fader vil dø under mange Smærter! Det er godt. Det er saa forfærdeligt at Nogen skal lide saa meget!

Hun drog Vejret lettere og gik atter ind til Faderen.

Hvad var det Du snakkede med Doktoren om? spurgte den Syge. Han vil da ikke bilde Eder ind at jeg gør det ret længe. Kom her hen!

Han vinkede ad Henrik, som stod ved Fodenden af Sengen, og sagde med Besværlighed, idet han tog begges Hænder:

Jeg rejser af, det er tydeligt. Testament og saadant noget har jeg ikke gjort; det var jo ingen Nytte til. Gaarden er naturligvis Ellens. Jeg vilde paa anden Maade have sørget for Dig, Henrik, hvis jeg ikke havde troet at der allerede var Plads til Dig ...... Tager jeg fejl? Kan jeg lade Dig blive og passe Gaarden her, indtil Ellen giver Dig Lov til at passe paa hende med det samme? ..... Hvordan har I det med hinanden, Børn?

Han famlede uroligt om deres Hænder og gjorde en krampagtig Anstrængelse for at rejse sig op og se paa dem. Ellen saa' frimodig paa Henrik; denne havde efter Sædvane sine Øjne andetsteds og hans Haand skælvede.

I det samme udstødte Ellen et lille Skrig. Faderen var sunken baglæns om. Der stod blodigt Skum i Mundvigene og hans Øjne rullede i Hovedet.

Løb, løb! raabte hun til Henrik. Doktoren er lige netop ude af Gaarden.

Hun trykkede den Døendes Haand ængstelig til sit Bryst og saa med uendelig Medfølelse ind i det fortrukne Ansigt. I dette Øjeblik, hvor hun første Gang stod overfor Døden, var det ikke som hos de fleste Unge Dødens Komme, der betog hende, men det var Lidelserne der forfærdede hende og paa samme Tid oprørte enhver Følelse hos hende. Hun, som havde et saa stort Hjærte for alt Levende og aldrig med sin Vilje havde tilføjet selv det ubetydeligste Kryb noget ondt, forfærdedes ved den Magt, der saaledes overvældede den stærke Mand her for hendes Øjne. Skulde da Menneskene altid lide for at komme af med et Liv, der, som Præsten havde sagt, begyndte under Lidelse, og som for saa mange, ja de fleste vel, ikke var stort andet end en Kæde af Sorger og Bekymringer? Hundrede Tanker fór hende i dette ene Sekund gennem Hovedet. Hvorfor kunde der ikke komme en stor Fod og knuse det lidende Menneske under sin Hæl ligesom hun havde gjort ved en stakkels Markmus, der var bidt halvt ihjel? Og hvorfor kunde Doktoren ikke give hendes stakkels Fader nogle ganske faa Draaber af det allerstærkeste ......?

Doktoren stod ved Siden af hende.

Allerede! mumlede han. Jeg troede at der havde været lidt hen endnu!

Han greb den Døendes Haand, understøttede hans Hoved og lagde sluttelig sin Haand over hans Hjærtekule.

Det er forbi! hviskede han.

Henrik vendte sig bort og græd. Ellen saa' den Døde fast ind i Ansigtet, saa hvorledes de forhen saa vibrerende Træk langsomt glattedes ud, saa Øjenlaagene falde halvt til og Hagen falde indefter. Hun drog et dybt Suk og kastede en Flig af Lagenet over den Dødes Ansigt.

Kom mit Barn! sagde Doktoren. Du har ikke godt af et saadant Syn!

Jeg har sét! sagde Ellen og gik ud af Stuen.

Da Begravelsesceremonien var forbi og Følget borte fra Kirkegaarden, henvendte Præsten sig til Ellen, som kom ud af Kirken, hvor hun havde staaet oppe i Koret hos Organisten.

Har De ikke Lyst til at tage noget hjem til os? En lille Afveksling ovenpaa dette . . . . . i Deres Sorg!

Nej Tak. Jeg tager hjem paa Gaarden!

Men De vil blive saa alene!

Jeg har jo Henrik!

Henrik?

Ja, han bliver foreløbig og bestyrer Gaarden efter Faders Ønske!

Saa—aa!

Ellen sprang op i sin Enspænder. Henrik var gaaet med Doktoren.

Jo mindre befolket en Egn er, jo færre Mennesker der bór sammen paa en Plet, jo mindre oplagt er de til at lade hinanden leve i Fred.

Foraaret gik med Smaaskumlerier i Krogene, Sommeren kom med Snakken hist og her om Ellen og Henrik paa Gaarden. Begge vare jo voksne. Ellen en smuk Pige med eksentriske Tilbøjeligheder, Henrik en stor køn Karl, der ikke blot kunde stikke Præstegaards Døtre i Øjnene, men ogsaa fik mangen en Gaardmandsdatters-Hjærte til at banke i en vid Omkreds. Da alle Anslag paa ham vedblev at være forgæves, greb man til det gode gamle Vaaben at bagtale ham. Ellen skyldte man allerede længe en ordentlig Overhaling.

Nu fik de begge baade i Pose og i Sæk.

En Aften mødte Henrik Præsten paa Landevejen. Præsten bød ham Godaften, snakkede med ham om forskellige Smaa-

begivenheder i Sognet, og sagde endelig fortrolig, idet han tog hans Arm:

Hør min kære unge Ven; jeg vil ikke paatrænge mig Dem, men alligevel, i al Fortrolighed, gør De ikke snart en Ende derpaa?

Hvad behager? spurgte Henrik forbavset.

Gifter Dem med Ellen? vedblev Præsten.

Henrik følte at han blev rød, men vidste ikke straks hvad han skulde svare.

Da det dog rimeligvis er Deres Mening at ville gøre det, — De er jo et bravt og honnet Menneske og Gaarden er god — saa synes jeg at De snart skulde bringe Sagen i Orden. Ellen er jo rigtignok noget ung endnu, men hellere end at høre al denne Folkesnak ..... naa ja, jeg tvivler ikke om at der intet er i Vejen ..... men som sagt .....!

Henrik tog sin Arm ud af Præstens.

Undskyld, Hr. Pastor; jeg vidste ikke af at man talte saadan, ellers var jeg allerede for lang Tid siden borte herfra. Jeg skal imidlertid ikke ret længe give Rygtet Stof ved mit Ophold!

Ja ja, min unge Ven, en god Samvittighed er den bedste Støtte mod Alt. Men tænk dog alligevel lidt herover!

Henrik bød snart efter Godnat og blev staaende paa Vejen til den Anden var forsvundet i Skumringen. Saa gik han hurtig i lige Linje tvers over Markerne hjem til Gaarden.

Han fandt Ellen i Dagligstuen, hvor hun havde tændt Lys og gennemgik Regnskaberne med Mejersken. Da de vare blevne ene sagde Henrik utaalmodig:

Jeg kan ikke blive her. Man snakker om os!

Ellen havde rolig lagt Regnskabsbøgerne ind paa deres Plads i Sekretæren.

Det véd jeg nok! svarede hun.

Du véd det? spurgte han overrasket.

Ja naturligvis. Man lukker saamæn Munden højt nok op. Men hvad kommer det for Resten Dig ved?

Ellen! sagde han. Du er saa besynderlig. Det er jo for Din Skyld at jeg vil bort. Jeg kan ikke taale at de sige Noget paa Dig!

Lad Du mig om det, og lad Du dem snakke. Vi er jo dog bestemte for hinanden. Eller — her gik hun smilende hen imod ham — er vi maaske ikke det?

Han bøjede Hovedet.

Ellen .....!

Du véd jo min Mening derom! sagde hun og tog ham i Frakkeopslagene. Jeg synes at jeg er for ung endnu til at gifte mig, og Du kan vel ogsaa nok lære endnu lidt mere, hvordan man styrer saadan en stor Gaard, inden vi i Forening tager fat. Bliv Du nu ganske rolig her; der er jo ingen der gør Dig Fortræd!

Han stod kæmpende lidt med sig selv og hans Læbe dirrede og hans Øjne fór uroligt omkring.

Nej, Ellen, nej; enten forstaar Du mig ikke eller Du vil ikke forstaa mig. Folkene med de onde Tunger har paa en vis Maade Ret; kun er det mig, der er den Skyldige, og ikke Dig. Om Du ogsaa rolig og halvt i Spøg kan gaa og tale om dette Giftermaal, saa er jeg ikke saadan som Du, og det piner mig at maatte tilstaa dette. Gud, som kan se ind i Hjærterne, véd nok hvilke Tanker der undertiden paakommer mig, og vil ogsaa nok en Gang straffe mig derfor. Men her vil og kan jeg ikke blive, saa længe Sagerne staar saaledes som de staar. Vi maa skilles indtil — indtil Du . . . . .!

Han fuldførte ikke Sætningen. Han følte at Stemmen ikke slog til, og gik hastig ud af Døren.

Ellen saa efter ham med sammendragne Bryn.

Ja gaa Du kun, naar Du er saa halsstarrig! mumlede hun.

Hun vedblev at holde Brynene sammendragne og at mumle smaat for sig selv, medens hun besørgede hvad der endnu var at besørge indvendig i Huset førend hun lagde sig. Under Afklædningen inde i Sovekammeret faldt hun i Tanker med en Haarnaal i Munden og et Klædningsstykke i Haanden. Hun gennemgik atter hvad han havde sagt, og efterhaanden glattedes Brynene. Ja, da hun lagde Hovedet ned paa Puden, fór endogsaa et Smil hen over Ansigtet, og hun vendte sit Hoved om mod Væggen og hviskede sagte hen for sig Henriks Navn.

De nærmest følgende Dage undgik han hende.

Endelig kom han en Dag og meddelte, at nu havde han taget mod Pladsen som Forvalter paa den eneste større Gaard, der var i Nærheden, og hvor Manden var noget aflægs.

Naa har Du det! sagde hun som om det var den naturligste Sag af Verden. Ja dér vil Du kunne lære en Del; Kreaturholdet er jo endnu større end vort og deres Høslæt og Tørveskæring ogsaa!

Jeg tager derover med det samme! sagde han og pegede paa en forspændt Vogn, hvor han havde sine Sager paa.

Ih nej; Farvel da! Ja Du sér vel nok herover snart; Vejen er jo ikke saa lang, og jeg er altid hjemme! tilføjede hun med et Smil og gav ham Haanden.

Han trykkede den, stod et Øjeblik som om han vilde sige noget, betænkte sig, sprang op i Vognen og kørte med et Knald ud af Gaarden.

Ingen skulde snart kende den fordum saa flygtige Ellen længer. Eller rettere, Enhver, som fordum kun flygtig havde kendt denne Natur, maatte nu forbavses over det tilsyneladende Omslag der var sket. I Virkeligheden var det saa, at Ellen, udviklet paa en sund og naturlig Maade, kun havde søgt at slaa Tiden ihjel paa den bedste og behageligste Maade saa længe Tiden ikke stillede noget Krav til hende. Nu var hun bleven ikke alene Jomfruen paa Gaarden, men ogsaa dens Ejer. Hvad der forhen drev hende bort fra Gaarden, holdt hende nu derhjemme. Her var et Spillerum for hendes Kræfter; det mangesidige, friske Liv der rørte sig mellem alle disse Folk, der alle adlød hende, det var noget for Ellen. Hun kunde ikke alene blindt hen sætte sin Vilje igennem kun fordi det saaledes konvenerede hende, men hun kunde ogsaa ved Siden af have den Tilfredsstillelse at se, hvorledes et stort, sammensat Maskineri dreves, naar denne øverstbefalende Vilje tillige var fornuftig og havde, som man siger, baade Hoved og Hjærte paa rette Sted.

Hun var oppe med Solen og straks rundt omkring for at tilse at det daglige Arbejde begyndtes overalt baade inden- og udendørs. Overalt i Bygningerne og paa Gaardens Grund saa' man hendes høje, ranke Skikkelse. Hun klædte sig tarvelig; men i en Dragt, der baade svarede til hendes Figur og gav hendes Lemmer den Frihed, de behøvede. I Præstegaarden kaldtes hun nu „Jomfruen uden Korsét“. Om Sommeren bar hun et stribet Hovedklæde, der efter Behag kunde trækkes frem som Skygge over Panden eller kastes tilbage over Nakken, saa at kun de tætte, brune Lokker indfattede Ansigtet. Om Vinteren, naar ingen Sol generede Øjnene, gik hun enten barhovedet eller anlagde en lille Kyse, kantet med Maagedun, der var en Foræring fra Andreas, og som klædte hende saa henrivende at man kunde have taget den for en Kokettes skønsomme Valg, hvis man vilde være hende fjendsk eller ikke kendte dens Oprindelse. Hendes Ansigtstræk vare nu udviklede til fuldendt Symmetri, og bar denne gennemgaaende Ro og Sikkerhed, som man har kaldet majestætisk, og som ogsaa her overfor Folkene virkede med den uimodstaaelige

Magt, der efter Sagnet skal findes hos Fyrster og store Personer. Allerede paa nogen Afstand følte man, at man her stod overfor en Personlighed, der var paa det rene med sig selv og vilde handle derefter — noget der synes at blive sjældnere og sjældnere i en Tid hvor Raabene paa Folkenes Selvstændighed lyde højere og højere. Ligesom hendes Fader var hun ikke af mange Ord, men medens hans Umedgørlighed virkede stødende eller bortskræmmende, saa havde hendes Faamælthed en vindende Egenskab paa sin Bund, saa at Folkene gærne tjente hende, og „det unge Herskab“ paa Gaarden i det hele taget havde et godt Lov paa sig.

Andreas var efter Konfirmationen rykket op i Karlenes Række. Han var spinkel af Bygning, sart af Natur. Ellen skaanede ham saa meget som muligt, satte ham til de letteste Arbejder, lod ham have saa megen Frihed som paa nogen Maade kunde forenes med hans Stilling til det øvrige Tyende, og viste i det hele taget i smaat som i stort hvor meget hun havde tilovers for ham, næsten som en Søster overfor en Broder. Hans Medtjenere vilde sagtens have taget ham denne hans Foretrukkethed ilde op, hvis ikke netop hans Væsen havde ydet ham det bedste Skjold mod alle Fjendtligheder. Mild og sagtmodig, tjenstivrig og deltagende mod enhver, parerede han, sig selv uafvidende, paa Forhaand mangt et Stød, som den menneskelige Misundelse vilde bibringe ham. Ofte lagde der sig et ejendommelig sørgmodigt Træk over hans Ansigt, og Stine Malkepige, der aldrig tog Tingene sentimentalt, sagde en Dag rent ud til ham:

Du lever vist ikke længe, bitte Anders!

Ellen, som hørte det, irettesatte den Aabenmundede. Andreas drog et lille Suk, men saa' i det samme saa beundrende paa sin Herskerinde, som om han vilde sige: Kort eller længe, hvad gør det, naar jeg blot saa længe jeg lever bliver i hendes Nærhed!

Ellen klappede ham paa Skuldren og Stine satte en vældig Mellemmad for ham med de Ord:

Spis, bitte Anders! Du trænger allenfals til Sul paa Knoklerne!

Henrik havde ladet vente temmelig længe paa sit Besøg. Ellen havde omsider tabt Taalmodigheden og skrevet ham en Billet til. Den lød saaledes:

Kære Henrik!

Hvis Du mener at blive borte saa længe, fordi jeg ret skal længes efter Dig, saa kan Du have Ret deri. Dersom

Du ikke til imorgen Aften har givet Møde paa Bænken oppe paa Havehøjen, saa kommer jeg selv iovermorgen i Enspænderen og tager Dig hjem med mig. Nu véd Du hvad Du har at rette Dig efter.

Din tilkommende
Ellen.

Næste Aften sprang Henrik over Gærdet mellem de gamle Elle- og Asketræer. Hans „Tilkommende“ sad ganske rigtig deroppe paa Bænken, men tillige stod Andreas deroppe. Henrik kneb Læberne sammen og gik op paa Højen:

Jeg kommer maaske til Ulejlighed! sagde han kort.

Ellen saa paa ham med et hurtigt Blik. Andreas traadte et Skridt tilbage.

Hvad snakker Du om Ulejlighed? Kom her og sæt Dig ned, men giv først Andreas Haanden. Saadan!

Henrik satte sig, kort efter gik Andreas.

Du har da ingen Trang paa Selskab, sér jeg!

Nej. Naar Du ikke er her, maa jeg hjælpe mig som jeg kan!

Hvorledes staar det ellers paa Gaarden her?

Jo Tak. Det gaar foruden Dig, som Du sèr!

Er det for at sige mig det, at Du har kaldet mig herover? Det kunde Du ellers have skrevet i Dit Brev!

Han rejste sig.

Hun tvang ham ned paa Bænken.

Men Henrik dog, hvad gaar der af Dig? Jeg tror Vorherre Død, at Du er skinsyg paa Andreas. Fy skam Dig!

Han sad en Stund og bevægede Læberne. Saa brød det frem som en længe tilbageholdt, opdæmmet Strøm:

Du mener, at jeg er skinsyg. Aa ja, kanske! Du kunde aldrig blive skinsyg, tror jeg, for Du kan ikke ret holde af, tror jeg. Og skøndt jeg føler det som en Synd, saa maa jeg dog sige det: Ja, jeg er skinsyg paa alt omkring Dig, ikke blot paa Andreas, skøndt jeg ikke tror at han kan være mig synderlig i Vejen, men paa Alt, Alt omkring Dig, Alle hvem Du taler med, Alt hvad Du sér paa og berører. Sig mig nu ligefrem, om det er Dit Alvor, om Du vil tilhøre mig; og nævn mig saa en bestemt Tid. Hvis Du blot vil lege med mig, og maaske har en Anden i Tanker, saa vil jeg tage langt bort herfra. Jeg læste forleden om Skotland og om Landvæsenet dér. Nogle Penge har jeg jo lagt op, og Arme har jeg som kan arbejde. Hvis det er Din Mening

at dette skal blive ved saaledes, saa rejser jeg, og Gud tilgive Dig da, at Du har baaret Dig saaledes ad imod mig!

Han var sprunget op. Hun drog ham for anden Gang ned til sig, men denne Gang omslyngede hun ham med sin Arm og trykkede ham fast op til sig.

Hvorfor har Du aldrig talt saaledes før til mig? Mente Du da, at jeg skulde fri til Dig?

Han skælvede stærkt. Hans Øjne vilde efter gammel Sædvane undgaa hendes, men denne Gang laa der i hendes Blik en saadan mægtig Lokken, at hans eget stansedes, droges ligesom dybt ind i hendes, indtil Alt svømmede som i Taage for ham, og han kun følte hvorledes han efterhaanden kom hendes varme Aande nærmere og nærmere. Det blev som smæltet Metal, der fór sydende gennem hans Aarer, det blev mørkt for hans Øjne, han følte varme, bløde Læber trykkes mod hans, og med et halvkvalt Udraab krystede han hende i sin Favn, bedækkede hende med Kys og — bad hende samtidig ikke være vred paa sig.

Nu var det dog alligevel mig, som tog Dig! sagde hun skælmsk, da hun atter viklede sig ud af hans Favn.

Ja, men nu gifter vi os snart, ikke sandt?

Jo; og Du rejser ikke til Skotland?

Nej. Av! hvad er det?

Han havde sat sig paa hendes Lomme, og i Lommen var der noget haardt.

Aa, det er sandt, sagde hun leende, den har jeg ikke vist Dig endnu. Jeg købte den i Byen sidste Markedsdag, fordi man sagde at der „var brudt Slaver ud“, og jeg kører jo altid alene. Næste Gang skal jeg købe Dig en! Hun trak, stadig leende, en nydelig Revolver frem med Elfenbens Haandtag. I Sommeraftenens lyse Skær spillede det blanke Løb i blaalige Toner.

Han tog den forsigtig i Haanden og vilde lade Hanen knække.

Nej, tag Dig iagt. Patronerne sidde alle i den. Kan Du se de smaa Messingtapper her. Det er ikke som en anden Pistol med Fænghætter. Man tager den blot i Haanden, trykker paa Aftrækkeren, og — en, to, tre, fire, fem, seks! der ligger alle seks Slaver. Flere kommer der dog næppe paa en Gang! Ha, ha, ha!

Vær forsigtig! sagde han, da hun atter stak den i Lommen.

Vær Du ganske rolig. De Kugler véd nok hvor de skal hen!

De rejste sig og gik Arm i Arm i den stille lyse Sommernat op og ned i Haven, samtalende om Fremtiden.

V.

Henrik kom nu saa godt som hver Aften. Han levede og aandede i disse Møder, og det at der var en Vej at gaa frem og tilbage og at han den hele Dag ikke saa Ellen, forhøjede om muligt disse Aftensammenkomsters Sødme. Han var saa betaget af hende, som han nu virkelig turde kalde sin, var saa fuldstændig undergivet hendes Magt, var henrevet, bedaaret af den forunderlige skælmske Overlegenhed, hvormed hun vidste at holde hele Forholdet svævende, som om endnu intet var afgjort, som om han skulde fri engang endnu og hun understøtte hans Frieri. Undertiden spurgte han sig selv med en Slags Skamfuldhed, om det var mandigt og kristeligt at elske en Pige paa den Maade; undertiden maalte han i sit allerhemmeligste Indre Styrken og Omfanget af deres forskellige Kærlighed, og da kunde nu og da hans gamle puritanske Tankesæt stige som en graa Skygge op og bebrejde ham, at han ikke var jomfrueligere i sin Elskov til denne stolte, skønne Jomfru, som aldrig lod sig rive med saa langt som han selv.

Som for at bortjage denne gamle Skygge og for i det hele taget ud ad til, i det synlige, at komme i et bestemt lovhjemlet Niveau med hende, købte han sig en Dag i Byen to smukke glatte Guldringe med indridsede Navne og Dato fra Aftenen paa Bænken.

Da han med en vis Højtidelighed bød Ellen den ene, lo hun og sagde:

Hvad skal de Narrestreger til?

Da hun imidlertid saa at hendes Munterhed gjorde ham ondt, og da Ringen virkelig klædte hendes brune Finger allerkæreste, saa fik han et Kys og et Tak. Hun maatte nu sætte Ringen med sit eget Navn paa hans Finger. De holdt Hænderne op imod hinanden og betragtede som Børn det blanke Legetøj.

Nu skal jeg ret passe paa at vende Haanden imod Solen, naar jeg passerer Præstegaarden! sagde hun triumferende.

Ja nu skal Folk faa at se, at vi virkelig er et Par; og nu skal vi snart gifte os, ikke sandt? sagde han.

Jo, naar Høsten er ovre, holde vi Bryllup! lo hun.

Det var tidlig paa Eftermiddagen Henrik denne Gang i det vigtige Ærinde var kommen. Andreas gik dem forbi.

Du skal danse med Ellen paa mit Bryllup! raabte Henrik glædestraalende.

Andreas dukkede sin spinkle Figur og saa ærbødigt til Henrik, beundrende paa Ellen.

Ja, Du skal ikke gnide Fiolen den Aften, men danse med Bruden! raabte Ellen.

Andreas havde víst musikalske Evner, og Ellen havde ladet ham faa Timer hos Skolelæreren. Han spillede til Dans rundt omkring og fortjente derved saa meget at han kunde — hvad han satte overordentlig Pris paa — gaa klædt næsten lige saa godt som „Forvalteren", Henrik.

Jeg skulde gærne spille imorgen hos Jens Mortensens til Barselgilde! sagde han.

Hvad? har Mortensens Barsel igen? spurgte Ellen, fuldstændig optaget af denne overraskende Begivenhed.

Ja de har saa. Og denne Gang er det Tvillinger. Det bliver et stort Barsel!

Det var nok en stor Barsel! lo Ellen. Ja gaa Du kun. Har Fiolen faaet nye Strenge?

Jo Tak. Nu gaar det saa lystigt som om det var til Begravelse!

Hvordan det?

Jeg véd ikke. Det er noget man siger. Det slap mig saa ud af Munden!

Henrik havde travlt med et Arbejde disse Dage. Han skulde tilbage igen inden Mørket faldt paa. Ellen fulgte ham et Stykke paa Vej. De stansede ved Enden af en Rugmark. Ellen saa noget bevæge sig med nogle underlige Sæt mellem Gærdet og de nærmeste Vipper. De gik nærmere. Det var en stakkels Hare, som Bagløbene var skudt over paa.

De skændige Mennesker, at skyde Harer paa denne Tid; maaske har den endogsaa Unger. Se hvor den anstrenger sig, den Stakkel, for at komme væk!

Hun gik hen til den. Den var nu aldeles udmattet og havde aabenbart opgivet alt Haab. En underlig, menneskelignende Stønnen vristede sig frem af dens Mund, som var fuld af Jord og Snavs ved den bestandige Falden forover. Den strakte krympende de saarede Bagben fra sig og bevægede de lange Ører i Smærte uregelmæssigt frem og tilbage, medens dens Øjne ligesom i Fortvivlelse snart var vendt

lige opefter, snart stirrede med hele en Hares Angst paa de to, der bøjede sig over den.

Kom lad os gaa! sagde Henrik.

Ellen blev staaende:

Blot jeg nu havde min Revolver ved Haanden! Se hvor den krymper sig. Tror Du den lider lige saa meget som vi vilde gøre i en lignende Tilstand?

Sikkerlig gør den det. Kom!

Nej, jeg kan ikke gaa fra den. Vi maa slaa den ihjel!

Det er ikke saa lige at slaa en Hare ihjel!

Ja vil ikke Du, saa vil jeg!

Ellen saa' sig om efter noget, hvormed hun kunde forkorte det stakkels Dyrs Lidelser. Endelig fik hun Øje paa en stor Sten noget borte. Hun hentede den og traadte med den i hævet Haand hen til Haren.

Hun kastede, og kastede fejl. Haren væltede sig rundt, kom op igen og peb ynkelig.

Nej jeg kan ikke! sagde hun og pressede Tænderne ned i Læben.

Jeg ikke heller! raabte Henrik. Kom, kom!

Hun vendte sig for at gaa. Pludselig snappede hun Stenen igen, løftede sig paa Taaspidserne og kastede af hele sin Kraft.

Hovedet var knust. Endnu et Par smaa spjættende Trækninger, og Haren var død.

Hun løb saa stærkt hun kunde; Henrik efter hende.

Saa! raabte hun, idet hun stansede, nu er det forbi!

Hun fulgte ham endnu et lille Stykke, hvor der ikke blev talt noget; saa gav hun ham Haanden og vendte om.

Da hun atter passerede Stedet, stansede hun et Øjeblik og betragtede det døde Dyr.

Hun gik hjem med bøjet Hoved og i dybe Tanker.

Den næste Dag over Middag stod Andreas ude i Gaarden, omringet af nogle af Folkene, som snakkede med ham om det store Gilde han skulde til hos Jens Mortensen. Han var i fuld Puds, vandkæmmet, med store Guldørenringe i Ørelapperne, sort Frakke og skinnende hvid Krave. Under Armen holdt han Fiolen i en Ræveskindspose. Han havde et Tørklæde bundet om den venstre Haand.

Ellen kom ud til ham:

Naa, gaar Du nu, Andreas! Hvad fejler Haanden?

Det er ingenting. Det var i Foraaret at Hunden dernede hos Udflytterfolkene i Ulkemose bed mig. Nu er den

svulmet noget, men jeg har badet den i Brændevin, og jeg kan nok spille for det!

Du skulde dog være forsigtig. Har Du víst Doktoren den?

Andreas tav forlegen:

Kommer man først til Doktoren, saa har han alle de mange fæle Knive! sagde han.

Jaja da; men Du skulde dog alligevel vise ham den, naar han kommer her en Dag. Mór Dig nu godt!

Tak! Ja Jomfruen bli'r vel ikke vred, om det skulde trække lidt længe ud, — kanske hen paa Morgenstunden?

Nej, Du kan komme hvornaar Du vil. Vent lidt! har ingen af Jer hørt noget om, hvordan det staar sig med Slaverne?

Hun saa' spørgende hen til Folkene. De smiskede til hinanden og skubbede hverandre paa Albuerne. Endelig var der en, som holdt det for sin uforgribelige Mening, at nogle saadanne „Kumpaner“ var sét Aftenen iforvejen at luske omkring ude mellem Klitterne. „Men det kunde ogsaa være troligt, at det var en Fejler.“

Herover lo nogle af Karlene højt, og Stine, som stod i Bryghusdøren, raabte, at det nok snarere havde været Bjærgerne og Fiskerne ude fra Sandene, der havde været beskænkede og vare drevne omkring for at blive Rusen kvit. „De Folk er forresten værre end Slaverne, især naar de lugter at der er Brændevin etsteds. Derfor skulde Andreas passe paa sin Haand og stikke den ned til Fiolen, at de ikke skulde lugte Klædet omkring den.“

Alle Folkene lo. Ellen vinkede, og der blev straks stille.

Jeg vil give Dig min Revolver med! sagde hun til Andreas. Saa er Du i ethvert Fald sikker. Et Skud over Hovedet gør allenfals sin Virkning!

Hun løb ind og hentede Vaabnet og stak det med endnu en spøgende Bemærkning i Andreas's Baglomme, og fulgte ham ud ad Porten.

Det var en trykkende hed Eftermiddag med stikkende Sol og store violette Klodeskyer i Horisonten. Skræpperne ved den gamle Pælebro krøllede sig næsten sammen under Solvarmen. Frøerne i Aaen kom af og til op for at snappe Luft, og gav da et Kvæk fra sig, som om de ikke ret var tilfreds med den Mundfuld de havde faaet. Skyggerne var ganske brunrøde, Lyset, som laa over den store Flade, var askegraat af Støvet, og Solen stod som en underlig melankolsk, ferskenfarvet Oblat oppe i den tykke Luft.

Hun fulgte ham til der hvor Heden begyndte.

Har Du i Grunden godt af denne Spillen hele Natten igennem? sagde hun eftertænksom, idet hun stansede.

Aa, det gør mig ikke noget; især nu da jeg er bleven fri for at drikke Glas om Glas som de andre Musikanter!

Puh, det er varmt! sagde hun. Hjemturen vil blive bedre for Dig; at sige hvis det ikke bliver Torden ud paa Natten eller Morgenstunden!

Det holder vel nok, eller ogsaa kommer Tordenen op medens der danses. Hør, Jomfru Ellen, bliv ikke vred, men den Tingest tynger saa forskrækkelig der bag. Og desuden tror jeg ikke engang jeg turde bruge den, om der virkelig kom Nogen. Ingen vilde vel heller gøre mig noget! tilføjede han med et lille Suk og løftede paa sine spinkle Skuldre.

Ellen tog Revolveren og stak den i sin Lomme.

Den dumme Tingest. Som Du vil. Jeg havde kun Dit Bedste for Øje!

Det véd jeg at De altid har. Gud velsigne Dem, Jomfru Ellen. Farvel!

Hun saa' endnu en Stund efter ham, medens han skred hen over Lyngstien, hvor han ligesom opslugtes af det graalige, flimrende Lys. Engang stod han stille og tog noget i Øjesyn. Var det Fiolen? eller var det maaske Haanden?

Ellen huskede paa Stines Ytring om Kluden, der lugtede af den indgnedne Brændevin og derfor kunde drage Bjærgernes og Fiskernes Opmærksomhed hen paa ham. Hun kunde ikke bare sig for at smile. Da hun atter saa' efter ham, var han borte.

Ellen kunde ligesom ikke ret hitte sig selv denne Eftermiddag; der var en egen Uro, hun ikke fuldstændig kunde blive Herre over. Men det laa naturligvis i Vejret, i den trykkende Luft! Puh! Hun slog det ene Vindue op efter det andet inde i Stuerne, tog fat paa noget Arbejde, slap det atter og gik endelig, da Skumringen begyndte, ud i Haven. Duggen vilde ikke til at falde denne Aften og Køligheden ikke indfinde sig. Endelig kom der nogle svage Lyn ude i det Fjærne, og nogle Vindstød rejste sig samtidig dermed og susede i de gamle, medtagne Træer. Det rumlede ganske svagt et Kvarterstid langt, langt borte; saa hørte det op, som om det var bleven ked deraf og hellere vilde fortsætte en anden Gang med større Orkester. Vindstødene havde ogsaa lagt sig, men den fjærne Torden og disse pludselige Susninger havde, saa forbigaaende de vare, dog skaffet nogen Luft hid. Ellen

aandede atter friere; Himlen var bleven ren, den lyse, danske Sommernat straalede ned til hende fra den store Hvælving; der var stille overalt, og kun en fjærn Hunds Gøen førtes langvejs fra ligesom i smaa Hop hen over den rolige, mørke Flade, der sov sin trygge Søvn.

Hun gik ind i Stuen og tændte Lys. Stuen laa modsat Gaarden og et af dens Vinduer vendte ud til Heden, hvorover Henrik skulde komme. Mærkeligt nok at han ikke var kommen endnu! Men han havde jo travlt i disse Dage, havde han sagt; kanske kom han slet ikke, i al Fald først sildig. Hun maatte have Taalmodighed.

Hun tog en Bog, den første den bedste, og satte sig til at læse. Det var længesiden hun havde læst i nogen Bog. Nu kedede det hende i Grunden. Bogen handlede om to unge Folk, om hvordan de elskede hinanden, om hvad han sagde til hende og hun til ham. Hun brød sig slet ikke derom. Nu vidste hun langt bedre end den Mand, der havde skrevet Bogen, hvad man sagde i saadant Tilfælde. I Grunden var Ordene, som stod dér i Bogen, akkurat de samme som dem Henrik sagde til hende. Men hvor ganske anderledes lød de ikke i hans Mund! Gid han dog blot snart vilde komme!

Hun pirrede med en Haarnaal op i Lampevægen og satte sig til at stirre ind i Lyset. Saa nikkede hun, mere og mere nikkede hun, og mere og mere svandt det rødlige Lampelys ind og blev til et blegt Maanelys. Det bølgede. Der gled Skygger hen ad en Vej. Hjul rumlede og Hestefødder slog imod Vejskærverne. Hun sad paa Vognen hos sin Fader, overvældet af Søvnen, med den store Hede omkring sig, der gled op og ned, op og ned. Saa kaldte Faderen paa hende og gav hende Tømmerne. Hun holdt dem i Haanden og slog Smeld med Pisken. Dér sprang Præsten og Doktoren tilside paa Vejen. Hun saa' dem i Ansigtet, men nu var det ikke de to Herrer; det var Henrik og Andreas. Henrik raabte Varsko! men Andreas hørte det ikke; han blev revet om af Hestene. Uha! Hun trak Tømmerne til sig, men det var for sent. Hun følte ligesom gennem sine egne Ben hvorledes Forhjulene gik over det liggende Legeme; saa kom Baghjulene ogsaa, et Bums, et Hop i Vognen ....

Jomfru, Jomfru Ellen! O Gud Jomfru!

Hun rejste sig søvndrukken og spilede Øjnene op.

Hvad er der? Hvem kalder?

Henne i Døren stod Stine Malkepige ligbleg med Hænderne famlende i Forklædet.

O Gud Jomfru, der er sket en skrækkelig Ulykke. Han ligger herude i Gaarden. Skynd Dem, skynd Dem!

Ellen pressede Læberne sammen og holdt sig ved Bordpladen. Hendes Bryst arbejdede som om det havde været sammensnøret af det snevreste Jernkorsét. Hun tænkte øjeblikkelig paa Henrik.

Men i samme Nu som hun havde gjort sig det klart, at det var Henrik, som var i Livsfare, ja maaske allerede død, i samme Sekund vendte hendes Beherskelse tilbage med fordoblet Styrke.

Kom, hvor er han? sagde hun næsten højtidelig og fulgte ud efter den larmende Malkepige.

Nede i Gaarden, lige indenfor Porten, var en Sanddynge. Nogle Murere, som havde repareret Indkørslen, havde efterladt den der. Paa denne Sanddynge laa — Andreas.

Nogle Karle, der rimeligvis havde kørt eller baaret ham hid, og hvoraf et Par øjensynlig var beskænkede, stod omkring ham foruden Gaardens Folk. En Karl holdt en antændt Fedespaan højt ivejret, saa at Lyset faldt grelt ned over den Ulykkelige.

Ja, den Ulykkelige! Blodet blev næsten til Is i Ellens Aarer, da hun saa' ham og saa' ham saaledes som hun omtrent lige havde forladt ham i sin urolige Drøm. Han krympede sig sammen som en martret Orm, holdt Hænderne for Øjnene og stønnede hæst, medens fraadeagtigt Skum sivede i Blærer eller Skummasser ud fra hans Mundviger.

Ellen gjorde en voldsom Anstrengelse inden i sig og traadte hen til ham.

Andreas, kære Andreas, hvordan er det fat!

Mere kunde hun ikke sige, mere vidste hun ikke at faa frem. Hun mønstrede hans besudlede Klædning for at opdage de ydre Spor af den Vold, der havde bragt ham i denne forfærdelige Forfatning. Hun troede endnu sikkert at han var bleven kørt over.

Hans ene Haand faldt tungt ned fra Øjet, og dette Øje stirrede paa hende, ikke længer med det bedende, beundrende, lyse Blik, som hun saa godt kendte, men med en Afsindigs hele Forfærdelse, med en saa ugengivelig Angst i Udtrykket, at hun atter traadte tilbage og skælvede i alle sine Nerver.

Bring ham Vand! raabte hun.

Det var som om den Liggendes overmenneskelige Lidelser kun havde ventet paa dette ene Ord for at Lidelsen kunde kulminere. Han stønnede ikke længer, han klynkede

som et lille Barn, og denne Klynken tabte sig gennem en skrigende Tonerække i et Hyl som et Dyrs. Han borede alle ti Fingre ned i Sandbunken, bugtede sit Underliv som en Slange, saa at Klædningsstykkerne reves tilside, og idet Øjnene næsten traadte ud af deres Hulninger, rystede han saa forfærdeligt paa Hovedet, at Grus og Kalkstøv stod om ham som en Sky.

Ellen vendte Hovedet gysende bort.

Det er Vandskræk! hviskede En ved Siden af hende.

Det er Satan knække mig den gale Tævehund fra Ulkemosen! skraalede en af de beskænkede Karle.

Hold Kæft! raabte én anden. Det er ingen Tæve, men en Hanhund! —

Den menneskelige Forfærdelse overfor en Ulykke har mærkelige Maader at ytre sig paa.

Ellen vendte sig som et Lyn mod de to, og pegede med udstrakt Arm og knyttet Haand paa Porten. Den mindre Beskænkede vilde trække sin Kammerat med sig; denne gjorde Ophævelser, men nu blev begge som i en Stormvind grebet af Gaardens Folk og kastet ud. Det oplystes siden, at begge vare ordentlige Karle, som havde drukket sig fuld, da Sygdommen hos Andreas kom til sit frygtelige Udbrud.

Løft ham op! sagde Ellen, og bær ham saa varsomt som mulig ind i hans Kammer. Og Du, Hans, jager afsted hvad Remmer og Tøj kan holde efter Doktoren!

Ak Frøken! klagede en af Gildesfolkene. Doktoren kan ikke komme. Ham gik der Bud efter fra Jens Mortensen da vi førte Andreas hertil. Barselkonen blev Dødsens syg, da Anfaldet kom paa inde i Salen, og Jens Mortensen mente, at hun dog havde to Liv at varetage foruden hendes eget, saa at Andreas maatte bæres bort og hjælpes siden.

Doktoren! sagde en anden Karl kort og bestemt. Her hjælper ingen Doktor; — det véd da ethvert Barn!

Ellen sukkede. Det var kun nogle faa Dage siden at Doktoren selv havde bekræftet hvad Karlen her fremsagde.

De Folk, der havde løftet Andreas op, stod endnu og ventede paa Ordre. Den Lidende, der mærkede at man ikke bragte ham den frygtede Drikke, syntes at være bleven en Smule roligere. Jomfru! stønnede han med svag Stemme. Jomfru Ellen!

Hun bøjede sig ned imod ham.

Hvad vil Du, kære Andreas? Sig hvad vi kan gøre for Dig!

Ind i mit Kammer, i Mørket, ganske alene. Ikke en Mo'rs Sjæl hos mig. Jeg er bange for mig selv, men endnu mere bange for Andre. O gid jeg var død, jeg Ulykkelige, jeg Ulykkelige!

Ellen vinkede tavst. De bar ham over Gaarden til hans Kammer.

Ellen gik ind i Stuen igen, hvor Lampen stod og brændte paa Bordet og Bogen laa opslaaet ligesom hun havde forladt den. Hun kunde næsten ikke begribe at de ikke havde gjort en Bevægelse. Hun gik op og ned ad Gulvet, og i Begyndelsen stod Tankerne aldeles stille, det var ligesom om der var tomt inden i hende. Men saa kom efterhaanden de enkelte smaa Træk, hans Stønnen, Skummet om hans Mund, hans angstfulde Øje, hans Forfærdelse ved at høre hendes Befaling, og endelig hans svage, aldeles haabløse: Gid jeg var død, jeg Ulykkelige!

Hun holdt Hænderne for Øjnene, men det var kun at mane Scenen endnu tydeligere frem, og hun gentog for sig selv hvad Doktoren havde sagt: haabløs, aldeles haabløs! Saa bankede det paa Døren. Det var Stine:

Ak Jomfru, det er dog forskrækkeligt, saadan en Ulykke! Jens og Hans siger at han nu igen er helt ustyrlig og at han bestandig raaber: Gid jeg var død! Alle Karlene har redet sig Seng ovre i Loen. Ingen tør ligge ovre i den Længe, hvor hans Kammer er, og han Lille-Søren, som nok hører til de „Opvakte“, siger at Andreas er besat af Djævelen og at den Slemme kan komme over hele Gaarden, saa snart bare Sjælen er ude af Kroppen paa bitte Anders!

Stille! raabte Ellen. Ingen Larmen hverken af Dig eller af de Andre. Ingen understaar sig til .....! Hun beherskede sig, og fortsatte roligt:

Hvis Lille-Søren frygter noget Slemt fra den Kant, saa maa det staa sig daarligt med hans egen Samvittighed, og saa kan han straks tage sit Tøj og gaa. Jeg vil ingen Kujoner have paa min Gaard og heller Ingen, som sætter ondt Blod i de Andre. Enhver skal forholde sig rolig og stille, og engang imellem skal man høre ved Andreas' Dør om han ønsker noget. Gaa!

Hun satte sig ned. Bestandig de samme Syner og Billeder, bestandig den samme Stansen ved dette: Gid jeg var død! og: haabløs, aldeles haabløs!

Hun gik hen og skød Vinduet op og saa' ud i den stille, lyse, straalende Nat. Det var næsten for stor en Ironi.

Hun bøjede Hovedet og tænkte. Saa gik hun tilbage og søgte paa sin Kommode. Der laa Revolveren.

I det samme hørte hun Henriks Stemme udenfor Vinduet.

Jeg saa' Du havde Lys derinde. Kommer Du ud i Haven eller skal jeg springe ind til Dig?

Hans Hoved viste sig allerede i Vinduesaabningen. Hans Stemme klang saa sorgløs midt i al den Jammer derude i Gaarden.

For Guds Skyld bliv hvor Du er!

Hun gik hen til Vinduet med Revolveren i Haanden.

Hvad er der? spurgte han, men denne Gang urolig.

Hun snappede efter Ordene, stirrede ud paa ham, forbi ham og saa' Andreas's sammenkrympede Skikkelse.

Her er hændt noget forfærdeligt. Andreas er vanvittig, bidt af en gal Hund. Jeg kan ikke beskrive ..... Gaa over bag den vestlige Længe; Du véd hvor hans Vindue er, nærmest Kostalden. Det er rimeligt at Krogene ikke er paa, det plejer de jo sjælden at være. Træk Vinduet ud til Dig. Dér ligger han inde. Gaa, hører Du, men skynd Dig tilbage til mig!

Hun stod alene i Vinduet og stirrede ud i den stille, lyse Nat. Det var hende om at gøre, følte hun, at hendes Elsker kom til at se og høre akkurat det samme som hun havde sét eller hørt.

Saa stod han der igen under Vinduet. Hun behøvede ikke at spørge ham. Forsaavidt hun i Skumringen kunde se hans Ansigt, saa' hun tilstrækkeligt, og paa hans Aandedrag hørte hun tilstrækkeligt hvad Indtryk han havde modtaget ovre ved den vestlige Længe.

Henrik! sagde hun med en Stemme, der var saa unaturlig rolig at den fik ham til at sitre. Henrik, tag denne, gaa over til ham, ræk ham den ind gennem Vinduet, og sig at det er Ellen, der sender ham den; hende „som kun har hans Bedste for Øje“; sig ham det med disse Ord!

Hun rakte Revolveren ned til ham.

Ellen......! lød det tonløst der nede fra.

Tag den, tag den! sagde hun hæftigt, og fortsatte derpaa roligere:

Du vil gøre det, hvis Du har et Hjærte i Dit Bryst for en mere end Ulykkelig. Du vil gøre det, hvis Du elsker mig, og — hvis Du ikke vil, saa gør jeg det selv!

Ellen......! lød det atter, men denne Gang nærmere.

Han havde svunget sig op paa Murafsatsen, og hans Ansigt stirrede nu lige ind i hendes.

Hun slyngede Armene i hæftig Bevægelse om hans Hals, trykkede ham til sig og hviskede:

Elsker Du mig virkelig?

Ja! lød det fra hans Mund. Mere end mit Liv!

Saa gaa!

Han mere faldt end sprang ned. Det hvislede gennem Græsset og Lyngen under et Menneskes ilsomme Skridt, og hun var atter alene.

Der forløb vel næppe to Minuter, men disse to Minuter var hundrede og tyve Sekunder og hvert Sekund var langt for den Ventende.

Hun fór sammen; han stod atter dernede.

Han har den! hviskede en Stemme op til hende. Hun havde ondt ved straks at genkende den som Henriks.

Er Du sikker paa at Ingen har sét Dig?

Ja! svarede han hæst.

Kom herop til mig!

Atter var hans Hoved i Vinduesaabningen. Atter omslyngede hendes Arme ham, og denne Gang hæftigere end før. Han følte brændende hede Læber trykkes mod hans. Hans egne vare kolde som Is. Saa lød der som et dumpt Smæld, et Slag som af en Dør, der falder haardt til i et lukket Rum.

Det fór igennem Begge.

Ellen bøjede sin Mund tæt hen til hans Øre:

Hvad svarede han?

„Gud velsigne Jomfru Ellen!“

Saa løb! denne Nat har Du ikke været her!

VII.

Doktoren stod inde i Stuen hos Ellen den næste Dag. Ellen sad ved Bordet med Gaardens Regnskabsbøger; hun talte Zifferrækkerne sammen og skrev med fast og flydende Haand.

Javist var det en slem Nat, mit Barn! Vi Læger sér og hører saa meget af vore Medmenneskers Lidelser, og dog gives der Ting, som vi nødig ville se, trods al vor Forhærdelse, især naar man maa staa som blot Tilskuer, der ikke formaar at hjælpe i mindste Maade. Saaledes med den stakkels Fyr Andreas.

Kunde han være hjulpen? sagde Ellen uden at se op fra sit Arbejde.

Efter alt hvad Videnskaben endnu kender til den forfærdelige Sygdom: Nej! Maaske hvis han var kommen før til mig og jeg havde brændt Saaret ud; skøndt det endda, efter hvad jeg sagde Dig forleden, er mere end tvivlsomt. Det synes at være en Gift, som spotter al vor Kunst. Ak, der gives saa mange Gifte, som hærger den ulykkelige Menneskeslægt, men denne synes at optræde med de voldsomste Følger. Underligt nok at vor Samtale herom forleden nu skulde faa en virkelig Genstand at beskæftige sig med.

Jeg har tidligere ikke behandlet Tilfælde af den saakaldte Vandskræk, og har endogsaa førend jeg kom ud paa Landet været skeptisk deroverfor ......!

Hvad er „skeptisk“? spurgte Ellen som før.

Jeg har tvivlet paa at det virkelig var saa slemt; men efter Din og Folkenes Beretning og efter de Symptomer, jeg fandt ved Undersøgelsen af Liget ..... Apropos, jeg er virkelig stolt af Dig som Guddatter saaledes som Du efter Stines Sigende er optraadt inat. En saadan Ro og Beherskelse i Din Alder ..... Hvad det var jeg vilde sige, har Du ikke et Glas Vin staaende i Skabet? Jeg har tumlet med den syge Barselkone hele Natten. Det var et slemt Recidiv, fremkaldt ved rabies-Anfaldet hos det unge Menneske. Nu er hun dog Gudskelov uden øjeblikkelig Fare, og jeg tænker nok at jeg skal føre hende igennem, saa at hun atter kan komme af med Mælken til de to Smaa. Der er dog Kærne endnu i Racen herude paa Landet!

Ellen hentede Vinen i Skabet og gjorde ved sig selv den Bemærkning, at man sporede Alderen hos den gode Doktor. Snakkesalighed var hende altid imod.

Doktoren drak Vinen og smækkede med Tungen:

Den har nok ligget her fra Faders tidligere Tid, hvad? Han drak ikke megen Vin, efter mit Raad. Han var for blodrig. Men Du kunde vist trænge til et Glas ovenpaa al den Forskrækkelse. Du har vel ikke faaet megen Søvn og ser ogsaa bleg og anstrengt ud .... Du vil ikke? .... Jaja da, saa drikker jeg endnu dette Glas paa Din Sundhed: Dit og Henriks Velgaaende! Var han ogsaa her igaar Aftes da de kom med Andreas?

Ellen tabte en Klat og havde travlt med Trækpapiret.

Nej, han var her heldigvis ikke da de kom med Andreas.

Men iaften venter jeg ham. Maaske kommer han ogsaa tidligere idag!

Ja, et saadant Tilfælde rygtes jo snart. Nu vil her vel nok blive noget Ligskue og saadant noget, og Du kommer vel ogsaa til som Ejer af Gaarden at afgive Din Forklaring. Men det er jo ganske simpelt, og Liget behøver Du ikke at se. Det er ikke noget for Dig. Mærkeligt nok at det skulde træffe sig saaledes at Du laante ham den Tingest. Du er ogsaa et besynderligt Pigebarn, at bære Vaaben hos Dig! Men det ligner Dig jo. Og som Læge, og her under fire Øjne kan jeg ikke sige andet, end at han gjorde en god Brug af Pistolen. Stakkels Fyr! han forkortede jo kun sine Lidelser derved, og, hvem véd, jeg havde maaske gjort det samme, da jeg ingen Børn og nærmere Paarørende har. Men tys, sligt tør man ikke sige, naar andre høre derpaa!

Da han var gaaet, rejste Ellen sig, lukkede Vinduet op og indaandede Hede- og Markluften i dybe Drag. Saa satte hun sig atter til sine Bøger og gjorde Regnskaberne færdig.

Efterat hun havde spist Frokost og drukket to store Glas Mælk, gik hun en Tur over Markerne. Da hun passerede Pælebroen og gik videre langs Kornet ud til Heden, syntes det aldeles ubegribeligt, at alt dette kunde være hændt siden igaar. Det var jo umuligt. Her var Broen og Aaen med de kvækkende Frøer, her var Skræpperne, Lyngvejen over Heden, Vejen som Andreas var gaaet ad, Alt saa fuldkommen uforandret, en Smule Forskel i Stemningen, i Luften, men forresten ikke et Blad paa urette Plads, ikke en eneste ny Bugtning paa den Sti, som hun igaar havde fulgt. Hun fordybede sig saaledes i Landskabets Ro, at Begivenhederne efterhaanden syntes at tabe sig i et luftigt Fjerne, indtil de fuldstændig forsvandt og hun stod og ventede med hvert Øjeblik at se Andreas med Ræveskindsposen over de spinkle Skuldre komme udaf Porten henimod sig.

Der kom ogsaa Nogen udaf Porten. Det var en Dreng; i fuldt Firspring løb han. Han skulde hilse og bede Jomfruen komme ind; der var Doktoren med Amtmandens Fuldmægtig og nogle andre Mænd fra Byen og nogle fra Sogneforstanderskabet.

Ellen bøjede sig ned og brød en Skræppe af. Med den som Skærm for Solen gik hun ind i Gaarden.

Sagen var snart bragt i Orden. Doktoren var den, som talte mest; han forklarede, han gestikulerede, han talte om Ellens Ungdom og hvorledes hun, trods denne sin Ungdom,

ikke som „ethvert andet Fruentimmer“ var gaaet fra Sans og Samling, men havde ladet den Syge efter hans udtrykkelige Ønske bringe over i det afsides liggende Kammer. Han omtalte det mærkelige Tilfælde, at her „her netop paa Stedet, hvor vi staar, mine Herrer,“ havde hun igaar i Spøg stukket Vaabnet til ham, for at han kunde være sikker for „de omstrejfende Slaver“! Saadan et dumt Rygte med disse Slaver; men Folk paa Landet er saa lettroende. Det var jo beklageligt, at det stakkels unge Menneske havde benyttet sig af Vaabnet, istedetfor at overgive sig og sin Skæbne i Vorherres Haand. Men det var jo sket i Vildelse, og han, Doktoren, vilde attestere, at Selvmordet var sket i fuldstændig utilregnelig Tilstand, hvorved jo idetmindste Kristenjord blev sikret Liget!

Ellen nikkede, hvor hun syntes at hun skulde nikke, og bejaede, naar der blev affordret hende Bekræftelse. Saa gik Herrerne over mod Karlekammerlængen. Ellen lavede sig til at følge med, men her kaldte Doktoren hende tilbage og erklærede, at det ikke var noget for hende.

Hun gik da frem og tilbage ude i Gaarden, medens Visitationen fandt Sted derinde i den vestlige Længe. Gaardens Folk stode rundt omkring i smaa, tavse Klynger, i det højeste halvhviskende til hverandre. Ellen havde stadig den store Skræppe i Haanden, som hun nu og da brugte; thi Solen skinnede stærkt.

Herrerne kom tilbage. Nogle af dem vare synligt betagne; andre havde lagt Ansigtet i bestemte, konventionelle Folder; Fuldmægtigen, en ung Mand øjensynligt fra Hovedstaden og klædt paa Moden, talte paafaldende højt med Doktoren og syntes endogsaa at give en eller anden Aandrighed til Bedste, idetmindste at dømme efter Lægens oprømte Miner. Han bad denne om at præsentere sig formelt for Gaardens „unge, smukke Ejerinde“, sagde Ellen en Del Komplimenter og sluttede med det Haab, at se hende paa nogle af Vinterassembleerne i Købstaden. Saa bukkede han og sagde Farvel, vendte sig endnu et Par Gange om og tilkastede hende et halvt beundrende, halvt udfordrende Blik, og saa var dette „Ligskue“ tilende.

Disse Folk, og navnlig den lille pyntelige Fuldmægtig, havde egenlig sat Ellen i daarligt Humør. Men daarligt Humør var nu engang ikke hendes Sag. Hun gjorde en kraftig Anstrengelse og blev Trykket kvit. Resten af Dagen gik hen med at sætte Folkene i Trit igen. Det behøvedes

ogsaa. Der var kommen Uro og Slappelse i Gemytterne. De maattte atter føle, at der var en Vilje, som stod over Slappelsen, en Beherskelse, som kommanderede Uroen.

Da Aftenen atter faldt paa, kunde hun imidlertid ikke skjule for sig selv, at hun længtes meget efter Henriks Komme. Hun gik ud i Haven, ud paa Marken og ind igen i Haven. Dagens stærke Hede var bleven afløst af en klam Kulde. Den kom fra de store Skyer, der syntes at være født af Solnedgangen og som nu hurtigt voksede og snart strakte deres Kæmpekroppe over den halve Himmelbue. Mon den Torden nu skulde bryde løs iaften, som igaar ikke var trængt igennem! Det syntes næsten saa.

Hun gik og ventede og ventede. Enkelte Draaber vare allerede faldne, enkelte Drøn hørtes, det blev mørkere. Han kom ikke.

Derimod kom Uvejret op og drev hende ind i Stuen igen. Det var rigtignok en Undskyldning for ikke at begive sig paa Vejen; men hvis der var noget ved Henrik, saa kom han alligevel trods Vejret!

Hun gik utaalmodig op og ned ad Stuegulvet. Uvejret voksede.

Der er selv for den Modigste noget ved et stærkt Tordenvejr, der gør, at man bliver tilbøjelig til at dukke sig, Noget, der sammensnører Brystet og tynger paa Hjærnen.

Ellen gik ganske alene ind i den temmelig store Stue. Begivenhederne fra Natten arbejdede sig alle frem fra de mørke Kroge. Hun begyndte at føle, at hvis hun nu blot i det aller mindste gav efter, saa vilde Skrækken foregøgle hende uhyggelige Billeder og hæsligt forstyrre den fuldstændig klare Opfattelse, hun havde af at have handlet rigtigt og til et andet Menneskes Vel. Lynene flammede der udenfor og viste hende de nære Genstande i et blaaligt ligagtigt Skær. En Gang syntes hun aldeles tydeligt at se Andreas' fortrukne Ansigt med en stor, styg, mørkerød Plet i Tindingen. Nej, nej! raabte hun og løb hen til Vinduet, hvor hun tvang sig til at se lige ind imod Lynene. I skal dog ikke faa Magten over mig! Og Du, Vorherre deroppe i din Himmel, Du kan ikke mene, at jeg har handlet urigtigt! Jeg har Doktorens Ord for, at han ikke kunde have levet; og, endnu bedre, jeg har min egen faste, fulde Overbevisning derom, og jeg har hjulpet ham paa den eneste Maade, som jeg kunde hjælpe ham paa. Hvorfor har ikke en anden hjulpet ham bedre?

Hun stod med fremstrakt Fod og Hænderne løftede opefter. Hun syntes at Lynene var levende, hvislende Beskyldninger imod hende, Tordenen buldrende Anklager. Men den kække Pige stod fast og førte Striden igennem med Elementerne — og med sig selv.

Saa aabnedes Døren. Det var Stine.

Scenen syntes virkelig at skulle gentage sig fra igaar.

Ak, vil Jomfruen ikke komme ud i Folkestuen. Alle, baade Karle og Piger, er krøben sammen derude og er saa frygtelig angest, og Lille-Søren siger ......!

Hun var atter bleven helt sig selv, og gik ud foran Stine midt ind iblandt Folkene.

Tænd Lysene! sagde hun.

Nogle ængstelige Hænder fik fat i Svovlstikkerne, og efter nogle forgæves Forsøg blev Lysene tændt. Hun saa' Folkene, sammenkrøbne i smaa Grupper rundt omkring paa Bænke og Gulv. Nogle af Pigerne havde lagt Hovedet i Skødet paa Karlene. Ingen af Kønnene syntes at have noget at lade hinanden høre i Retning af Frygten. Oppe paa Bordet sad Lille-Søren.

Hvad er I bange for? spurgte hun dem. Har I aldrig set Tordenvejr før? Svar!

De Andre tav. Lille-Søren saa' fanatisk paa hende:

Det er Guds Straffedom, Jomfru! Baals og Belims Aander er over Huset, Jomfru! Her er ført et syndigt Livs Vandel med Æden og Drikken og Skørlevnet og al Vederstyggelighed ....!

En Pige, som var bleven modig ved Lysenes og Jomfruens Nærværelse gav sig til at fnise henne i en Krog. Lægprædikanten sendte hende et gnistrende Blik:

Ja, saaledes lér hun, den Babylons Skøge. Men vil hun ogsaa le, naar hendes Tid kommer? Thi som skrevet staar: „Den Tid skal komme, da Frugten er moden, og da skulle Mødrene jamre over deres Børn.“ Men dette Hus skal ødelægges, thi dets Herre var en ugudelig Herre, som aldrig saa's i Templet, og hans Tjener fór ikke hen i Fred, men blev af den onde Aand bortført i en Hunds Skikkelse. Og I, Jomfru ......!

Stine holdt ham for Munden. Nogle af Karlene rejste sig.

Lad ham være! bød Ellen ganske rolig. Iaften pakker han sit Tøj og imorgen faar han sin Løn udbetalt og kan saa gaa hen med sin Galskab, hvor han vil, men paa min Gaard kommer han ikke tiere. Og I Andre! I skulde

skamme Eder. Naar hørte man før, at Folk paa Landet sad inde i Stuen ved Tordenvejr? Tror I, at den nye Sprøjte blev anskaffet af min Fa'r for at den skulde brænde inde ovre i Loen? Det eneste, man har Lov til at være bange for i Tordenvejr, er, at Lynet skal slaa ned og tænde. Om det slaar ned, det raader ikke vi for. Men slukke kan I og skal I, eller jeg har nye Folk i min Tjeneste fra Fardag af!

Der blev en Mumlen, og Folkene rejste sig alle og skyndte sig ud. Stine vilde gaa i Forbøn for Lille-Søren, men herved viste det sig, at Ellen nu var alvorlig vred.

Nej, ingen Tossegodhed. Han ødelægger mig alle de andre med sit Præk. En Maaneds Løn skal han faa ekstra udbetalt, fordi han kommer bort i Utide. Men bort skal han!

Ellen gik ind i Stuen og tændte Lampen. Uvejret varede endnu en Stund, men hun lagde saagodtsom ikke Mærke til det længer. Hun var meget vred paa Henrik, og da Nattetimen var kommen og han maatte sige sig selv at al videre Venten var forgæves, saa gik hun ind i sit Sovekammer, rev Tøjet af sig og sprang i Seng. Det var hverken Frygt eller Samvittighedsbebrejdelser, men Vrede over en Elskers Umandighed, der endelig langt om længe veg for Søvnens udviskende Magt, samtidig med at de sidste, fjerne Drøn af det udraste Vejr tabte sig som en Brændings Toner i den mørke fugtigkolde Nat.

Morgenen, som fulgte paa denne Nat var skyet og graa. Formiddagen var ikke stort lysere. Ellen sad ude i Haven med et Lerfad i Skødet og plukkede Bælge ned fra de tynde Ærteris. Saa stod Henrik for hende.

Hun lod som om hun ikke saa' ham og blev ved at plukke. Endelig sagde hun uden at se helt op:

Naa er Du der? Du var nok bange for at blive vaad igaar!

Han svarede ikke.

Hun saa' op paa ham. Han stod med sænket Hoved, blegere end sædvanlig, og med et halvt træt, halvt adspredt Udtryk i Øjnene.

Henrik! sagde hun.

Det fór igennem ham:

Hvad vil Du mig? spurgte han dæmpet.

Det blev hende for meget.

Hvad jeg vil Dig? Det er et besynderligt Spørgsmaal. Hvorfor kom Du ikke igaar? Saa svar dog?

Han rystede paa Hovedet, ganske langsomt og med Bevægelser som en Søvngænger.

Hun satte Fadet ned, rejste sig og greb ham i Armen: Henrik dog!

Jeg rejser! hviskede han.

Du rejser! raabte hun og traadte et Skridt tilbage, idet hun maalte ham fra Hoved til Fod.

Ja, jeg rejser! gentog han paa den samme dæmpede, adspredte Maade, øjensynligt uden at lægde Mærke til hendes Bevægelse. Jeg maa bort her fra. Denne sidste Nat var mig formeget!

Hun satte sig igen og tog fat paa sit Arbejde.

Han stod og saa' paa hvorledes Bælgene og de enkelte Ærter en for en faldt ned i Fadet. Saa smilede han svagt:

Du er stærkere end jeg, Ellen. Mig har det været for meget. Jeg rejser til Skotland!

Velbekomme!

Er det alt, hvad du har at sige mig?

Ja. Vil Du maaské have Tak til? Det kan Du faa, og Ærter med. Værs'god, værs'god.

Hun stødte til Fadet saa det væltede, og lagde Hænderne i Skødet uden at se paa ham.

Farvel Ellen!

Farvel!

Han stod endnu et Øjeblik og ventede, men da hun beholdt sin Stilling, drejede han sig langsomt rundt, gik op over Gangen og steg over Gærdet.

Hun rejste sig, da han var gaaet. Hendes Øjne funklede. Denne Nat havde været ham formeget! Og dette var alt, hvad han kom for at sige hende. Han, som var en Mand! Hvorledes havde hun ikke kæmpet sig Natten igennem. Og nu vilde han rejse, saadan uden videre rejse. Det var nemt. Og hans Kærlighed til hende? Nej, han var en Pjalt, og hendes Kærlighed uværdig!

Hun satte sin Fod i Fadet og knuste baade Leret og Frugterne. Saa gik hun op paa Højen. Ja, her havde de siddet saa ofte, og han havde sagt saa mange smukke Ting om hende, og havde altid rost hendes Fasthed, og glædet sig med hende over, at den i deres Fremtid skulde støtte ham. Og nu? en eneste Begivenhed, et Skud, en Hjælp i Nøden: og han svajede der som et Siv henover Markerne! Se, hvor han gik! Var det en Gang for en Mand, som vilde ægte hende? Nej, nej. Du skal ikke have mig!

Hendes Forbitrelse imod ham var drevet op saa højt den kunde naa', endogsaa til det rent Ydre ved ham, som hun ellers var en stolt Beundrer af. Bølgen maatte nødvendigvis slaa tilbage.

Hun saa' hans høje, brede Skikkelse derude over Kornet. Nu, da den var længere borte, lagde hun ikke Mærke til det sænkede Hoved. Han var dog, trods alt, en ansélig Figur at have for Øje. Men svag var han. Javist. Dog, Alle kunde ikke være lige stærke. Hvis han nu var som .... som Ellen selv? Jamæn saa var han jo ikke Henrik. Og han havde sét saa forskrækkelig trøstesløs ud. Den Stakkel!

Ved dette sidste Ord var det som om et helt Væv af fine, klingende Strenge blev anslaaet i hendes Bryst. Hendes Naturs dybeste Grund skød op ligesom en stor Blomst og udfoldede sig for hendes Øjne. Han var ikke groet op som Planten ude i fri Luft, der kunde udvikle sig som den vilde. Hans Barndom, og hans Ungdom, og hans ...... Nej, hun var den Rigere, den Lykkeligere, der skulde og maatte give her; og hvis det var nødvendigt for ham at rejse, for atter at bringe sit syge Sind i Ligevægt, saa skulde han idetmindste have hendes Levvel med paa Vejen!

Og saa fór hun afsted som en Stormvind, med Klæderne susende gennem Kornet. Hun tabte Hovedklædet, hun slog sine Hænder tilblods paa de spidse Vipper, hun faldt et Par Gange, naar Foden vikledes ind i Straaene, men hun naaede omsider aandeløs op paa det næste Gærde og herfra raabte hun med sine Lungers fulde Kraft:

Henrik, Henrik, hør mig!

Han standsede. Hun strakte Armene ud imod ham; han gik tilbage; hun mødte ham paa Halvvejen. Der blev ikke ikke talt mange Ord.

Maa Du rejse? spurgte hun med Armene foldede om hans Hals.

Ja! svarede han sagte og strøg hende med Haanden over Panden.

Saa rejs! sagde hun og bedækkede hans Kinder, hans Læber, hans Hals, hans Hænder med Kys. Jeg venter paa Dig!

VIII.

Henrik var rejst. Man havde i Omegnen snakket tidt derom. De To var jo allerede forlovede; man havde sét

dem med Ring paa Fingrene, og nu havde de øjensynlig brudt. Andre mente nej, thi Ellen gik endnu med Ringen. Saa fandt man paa, at det alligevel var saagodtsom et Brud og at det nok stammede fra Skinsyge hos Henrik over den paafaldende Deltagelse, som Ellen havde víst overfor Andreas. Ja man gik endogsaa videre i sine Slutninger herover.

Saa hed det sig pludselig, og dette mere romantiske Sving paa Rygtet stammede nok fra Købstaden, hvor man ikke selv havde kunnet følge Begivenhederne med egne Øjne, at den unge Ejerinde til —gaarden med egen Haand havde skudt en af sine Tjenestekarle, der var kommen beruset hjem fra et Gilde og havde villet øve Vold imod hende. Amtsfuldmægtigen imødegik rigtignok dette Rygte paa Klubben, men i sin Omtale af Ellen, som han syntes at staa paa en meget fortrolig Fod med, vidste han dog altid at blande noget vist mystisk Betagende ind med, saa at han foruden at blive gjort til hendes erklærede Elsker tillige i de unge Damers Øjne i Byen stod halvvejs som Deltager i et Mord paa tre tidligere Elskere af den mere landlige Race. Rygterne kulminerede endelig i en Version, hvor rimeligvis den fordrevne Lægprædikant havde en Finger med i Spillet. Det hed sig, at —Gaarden i den afdøde Proprietærs Tid havde været et næsten berygtet Sted, hvor Tatertøse og alt muligt Pak havde haft Tilhold, og hvor Ejeren selv havde givet Folkene et følgeværdigt Eksempel i løse og fordærvede Sæder. Man var ikke engang rigtig vis paa hvem Ellens Moder havde været. Proprietæren var et komplet ugudeligt og ryggesløst Menneske, der aldrig gik i Kirke, og som havde forsømt sit Barn i den Grad, at hun ikke engang nu i sit attende, nittende Aar kunde skrive eller læse. At der under en saadan Barndom og med en saa fuldstændig forsømt Opdragelse lod sig tænke alt muligt om en saadan ung Pige, det var jo indlysende af sig selv.

Ellen, som endnu mindre end før holdt Omgang med Nogen, var fuldstændig uvidende om alt dette. En Dag blev hun meget overrasket, da man meldte hende, at der var kommen Købstadsfolk kørende, som saa gerne vilde se det berømte gamle Voldsted ved Gaarden. Hun tænkte først paa uden videre at lade dem afvise ved en af Karlene, men en øjeblikkelig Lyst til ogsaa engang at se Købstadfolk i Nærheden paa sin Grund, lod hende forandre sin Beslutning. Hun kastede sit Hovedklæde om sig og løb ud til de Fremmede. Det var en hel Vogn fuld af Herrer og Damer.

De stirrede paa hende og hun paa dem, men naturlig og ligefrem som hun var bad hun dem stige af Vognen og se sig omkring. Hun gengav derpaa nogenlunde, hvad hun kunde huske at Henrik havde fortalt hende om gamle Voldsteder og Borge i Almindelighed — thi om denne i Særdeleshed lod der sig ikke meget sige — og da hun dernæst var kommen i Aande og for en Gangs Skyld fandt det ret morsomt at være Værtinde, saa bød hun Selskabet ind paa Mælk, Vin, hjemmebagte Kager og hvad Huset ellers formaaede. Hun var selv tvertimod Sædvane den mest talende ved denne Lejlighed og var saa optaget af denne lille Afbrydelse i Gaardens ensformige Liv, at hun slet ikke lagde Mærke til, hvad Indtryk hendes Konversation gjorde paa Gæsterne.

Saa tog de bort, hun tilnikkede dem Farvel fra Stuetrappen udenfor Døren, gik dernæst til sit daglige Arbejde og havde snart hørt op at tænke baade over den lille Hændelse og over Gæsterne. Hvad Gæsterne angaar, da mente Herrerne under Hjemkørslen, at „hun dog alligevel var en ganske vakker Fremtoning at se paa,“ medens Damerne ikke havde Ord nok til at udtrykke deres Formodnings Bekræftelse, „at hun var i Bund og Grund koket og behagesyg.“

Det varede imidlertid ikke længe, saa kom et andet Læs kørende, som ogsaa ønskede at se Gaardens Mærkværdigheder. Ellen forundrede sig højlig over, at det gamle Voldsted pludselig var bleven en saa berømt Genstand i en vid Omkreds. Hun gav vel Tilladelsen, men lod denne Gang Stine, der nu var rykket op til en Mejerskes Stilling, overtage Foreviserens Rolle — til Gæsternes synlige Skuffelse. Da endelig kort efter et tredje Læs ankom, tabte Ellen Taalmodigheden, og lod kort og godt de Fremmede gennem Røgterdrengen vide, at Gaardens Ejerinde ikke skøttede om denne evige Kørsel over Gaardens Grund. De maatte vende om med fuldstændig uforrettet Sag og var endda uforsigtige nok til at give Ondt fra sig paa en alt andet end taktfuld Maade.

Dette gjorde Ellen mistænksom. Hun lod sit Faktotum Stine føle sig for rundtomkring i Nabolavet og særlig blandt Præstens Folk, og nu kom Rygterne frem.

Ellen trak vel paa Skuldrene, da hun hørte alle disse Historier, og løftede den buede Overlæbe paa en hende aldeles ejendommelig Maade; men de rynkede Bryn viste tillige,

at hun havde følt Braadden i alle disse Skumlerier og vilde være paa sin Post.

Saa var det en Morgenstund at Doktoren havde været i Byen med egen Befordring. Ved Udkørslen af Hovedgaden lod han holde udenfor Klublokalet. Han var Medlem af en „Læsetaske" og vilde selv afhente den sidste Pakke, som var lagt ind til ham i Klubstuen. Han traf derinde Amtsfuldmægtigen. Den unge Mand stod paa sine smaa sirlige Ben, som han skiftevis hvilede paa og strakte ud fra sig, ligesom han ikke ret var paa det Rene med, hvilken af Fødderne han nemlig skulde lyksaliggjøre Jorden med under sit overlegne Trin. Han kærtegnede sine snevre Benklæder med smaa Svip af en bøjelig Stok og drejede paa sin blonde, halvmaaneformige Knebelsbart. Hans Ansigt var som om det virkelig var sét i Halvmaanens Lys, blegt, af en ubestemt askegraa Farve, der hist og her koloreredes af smaa Finner og Prikker. Hans lyse Haar var bleven krøllet, og han saa' i det Hele taget ud som om han idag vilde beære Menneskeheden med en Forestilling, hvori han selv gav Helten som Gæsterolle.

Hør, Doktor! jeg har ikke noget at bestille paa Kontoret idag og kunde s'gu have Lyst til at køre med Dem hjem. Ja, De behøver ikke at takke for Tilbudet, thi det er igrunden mere Deres lille Guddatter, jeg kunde have Lyst til at fornye mit Bekendtskab med!

Doktoren var godmodig nok til at tage imod Uforskammetheden; han fik jo herved Selskab paa den lange Køretur.

Fuldmægtigen kaldte Opvarteren ud inde fra Skænkestuen og lod ham hjælpe sig den Paletot paa, som han havde over Armen.

Overfrakken var lysegraa. Hele den lille Mand lignede en Dukke af Marsipan.

Saa ulejligede han sig op i Vognen ved Siden af den noget rustificerte Landsbydoktor.

De kan gerne køre! sagde Fuldmægtigen, som havde tændt sin Cigar og knappet sin Frakke.

Fuldmægtigen holdt meget af at køre i en magelig Vogn og meget af at snakke for en taknemlig Tilhører. Begge Dele var her forenede tilstede, og Fuldmægtigen befandt sig rigtig vel.

Det er igrunden et Hul, denne By; men en lille Afvexling fra Hovedstaden kan ogsaa være godt. Damerne er

jo ret passable, og — Herregud de stakkels Pigebørn har jo ikke Mange her, som kan tage sig lidt af dem!

Ja, De er nok en rigtig Filur, er De! smilede Doktoren.

Hm! man gør sit Bedste. Hvorfor kommer Deres Guddatter aldrig til Byen?

Hun har aldrig brudt sig synderlig derom før, og nu er der da dobbelt saa lidt Grund for hende til at tage herind, naar man tænker paa al den Sludder og Sladder, der gaar her!

Ja, det er ogsaa sandt. Her snakkes virkelig en Del om hende!

Altfor meget! brummede Doktoren.

Og hvad mere er! fortsatte Fuldmægtigen; hun er selv lidt uforsigtig!

Hun er Fanden er hun! svarede Doktoren hidsig. Hun gør jo Ingenting det stakkels Barn. Men der er altid onde Tunger til og Folk, som fordriver Tiden paa den Maade!

Hvis De dermed sigter til mig! sagde Fuldmægtigen meget koldblodig, saa er De fejl underrettet. Jeg holder det altid for min Pligt at være Vaabendrager og holde Skjoldet for de Fraværende!

Her kom Fuldmægtigen med en Forklaring om, hvorledes han holdt Skjoldet. Derfra gik han over til at tale om Hovedstaden og kritiserede Ting og Personer i et længere Foredrag.

Doktoren sad som om han havde tabt Næse og Mund over al denne Visdom. Da han havde sundet sig lidt, sagde han:

Ungdommen dømmer skrapt i vor Dage. De har talt som et rigtigt Tidens Barn, forekommer det mig!

Kære Doktor, vi er alle Børn af Tiden! sagde Fuldmægtigen, idet han strøg sit Mundskæg og lænede sig tilbage i Sædet under Følelsen af at have slaaet noget fast med en overvældende Sandhed. Kunde ikke de Heste trave lidt raskere ud?

Da man holdt udenfor Doktorboligen, spurgte Lægen sin Gæst om han ikke vilde tage en Bid Brød hos sig.

Tak; Deres smukke Guddatter vil nok tage sig af min Appetit i enhver Henseende! sagde den unge Mand lapset og pegede over imod Gaarden.

Ellen stod barhovedet ude i Gaarden og fulgte med Opmærksomhed en Faareklipningsscene. Hun skyggede med Haanden for Øjnene og saa' forbavset paa den enlige

Fremmede, der kom saa raskt og sikkert ind igennem Porten, som om han var en daglig Gæst her.

Da hun omsider genkendte ham fra hint Ligskue, gjorde hun en hastig Bevægelse, men greb sig i det og modtog roligt hans flotte Hilsen og Kompliment.

Det glæder mig at se Dem saa blomstrende og vel, Frøken. Jeg havde et Ærende her i Omegnen og nænnede ikke at gaa Deres Dør forbi, trods det, at De ikke har Ord for den mest patriarkalske Gæstfrihed!

Der gives en vis høflig Uforskammethed, som unge Mænd med visse gunstige Naturanlæg kun kan tilegne sig i Hovedstadens Kaféliv og flygtigere Damebekendtskaber. Det er ikke let at afvise den for en Landbo; den kan kun besvares med samme Mønt eller stanses ved den allergroveste Konfekt.

Ellen var iskold overfor ham, men han gav ikke fortabt. Paa engang glimtede der imidlertid noget i hendes Øjne. Han udlagde det som et Smil og tog det til Indtægt for sig.

Vil De ikke gaa indenfor? spurgte hun.

Han takkede med Selvfølelse og slentrede ind bagefter hende.

De tog Plads ved Bordet, hvor hun satte nogle Forfriskninger hen for ham.

Tager De ikke et Glas med? spurgte han, idet han kiggede paa Vinen op imod Lyset.

Jeg drikker aldrig med Fremmede! sagde hun tørt.

De er grusom, Frøken! Jeg haaber ikkedestomindre at den Tid vil komme, hvor vi kan drikke sammen som Bekendte!

Saa maatte De bære Dem anderledes ad end De har gjort, siden De første Gang var her!

Hvad vil De sige med det?

Saameget, at jeg véd, hvem det er, som har ført al den Sladder an om mig inde i Byen!

Ak, bedste Frøken; jeg sér, at man har forsøgt at nedsætte mig hos Dem......!

Det er umuligt. Thi Ingen vilde understaa sig til at tale til mig om Dem. Man har blot nævnet Deres Navn sammen med alle de Historier, som De har sat i Omløb om mig!

Ja, der sér De. Man har altsaa dog nævnet min ringe Person for Dem. Men det er ikke værd at bryde sig om, hvad man siger. Jeg kan desuden retfærdiggøre mig .....!

Det behøves ikke! sagde Ellen og rejste sig.

Han saa' at Spillet vilde være tabt, hvis han ikke nu stak en Trumf ud. Han lænede sig over Bordet og greb efter hendes Haand:

Lad os være gode Venner! sagde han med sin mest indsmigrende Stemme og smilende Øjne.

Ellen stod foran ham i sin fulde Højde. Den Haand, han greb efter, havde hun øjeblikkelig ladet falde. Den anden strakte hun bydende ud imod ham.

Ud! raabte hun og trak Brynene sammen.

Lad det nu være godt! sagde han roligt og gjorde Mine til at sætte sig.

Hun var næsten overrasket over denne Uforskammethed. Hun vilde formodentlig nødig selv være gaaet saavidt, men som Sagen nu stod maatte hun tage det sidste Skridt.

De hørte formodentlig ikke hvad jeg sagde. Skal jeg gentage det for Dem? De gaar øjeblikkelig ud af denne Stue, eller jeg lader mine Folk hjælpe Dem!

Fuldmægtigen satte Hovedet lidt ned i Skuldrene og skød sig ud fra Bordet. Hendes Øjne fulgte ham som en Sabelklinge og tvang ham Skridt for Skridt tilbage mod Døren. Dèr stansede han. Hans Overlegenhed havde lidt et Nederlag; hans Gemenhed maatte tilhjælp.

De er ikke artig, min Dukke; men da Sligt synes at være Skik her i Huset og jeg ikke vil følge den, saa gaar jeg. Forstaa mig ret: jeg gaar af mig selv, jeg lader mig ikke vise ud!

Hendes Læber dirrede; hun snappede efter et Ord, men kunde ikke finde andet end:

Spirrevip!

Og under dette Ord faldt Døren til for Fuldmægtigen. Hun saa' ham gennem Vinduet gaa forbi ude i Gaarden. Han havde endnu den Koldblodighed at staa stille og tænde sig en Cigar. Saa var han endelig ude af Porten.

Hun satte sig ned paa en Stol. Nu, da han var borte, rystede Knæerne under hende. Dette havde hun dog endnu ikke oplevet.

Det var det gemene, men tillige afmægtige Udtryk, der laa i hans Miner og Stemme henne ved Døren, som mest bragte hende i Oprør. Men da hun et Øjeblik havde tænkt herpaa, faldt hendes sidste Udraab hende ind:

Spirrevip!

Og hun kom til at le saa at Stine, der idetsamme traadte ind, ikke kunde blive klog paa, hvad der var hændet.

Var han saa morsom? spurgte den ny Mejerske. Det saa han mig ellers ikke ud til!

Jo, han var meget morsom! svarede Ellen, stadig leende, og tilføjede dernæst alvorligere:

Naar den Springfyr skulde komme her endnu en Gang, saa lad Jens og Hans tage ham hver under en Arm og give ham en Dukkert ude i Aaen; hører Du!

Naa det var den Slags Morskab! svarede Stine. Ja Jomfruen kan stole paa, han skal nok blive dukket. Jeg kender saadan et rart blødt Sted med Pludder ude i Aaen!

Doktoren stod udenfor sin Dør og saa' Fuldmægtigen gaa forbi.

Den Appetit blev snart stillet! raabte han til ham. De skulde hellere have taget Frokosten hos mig, da jeg bød Dem!

Fuldmægtigen passerede ham rasende forbi og lettede kun paa Hatten. Han maatte gaa et godt Stykke Vej inden han fik en Bonde til at køre for sig. Paa Vognen hjemefter svor han i Stilhed Ellen et uforsonligt Fjendskab, og om Aftenen i Klubben fortalte han for en taknemlig Tilhørerkreds, under Smaapavser og Øjenplirren, om sit Besøg paa —Gaarden, og hvor lidet „bombefast“ baade det ældre Voldsted og den yngre Fæstning var.

At Krigen var erklæret, det følte Ellen sig ikke alene overtydet om, men fik det ogsaa eftertrykkelig at føle. Naar hun skulde have nye Folk, særlig til Høstarbejdet, fik hun kun de allerdaarligste eller sletingen. Hendes Piger forlod hende under alle mulige Paaskud, ja hun fik endogsaa en Gang Købstadens lille, lurvede Avis indpraktiseret paa sit Bord og kunde selv læse om, hvorledes det stod sig paa en vis Gaard i — Sognet. En hel Række af Smaafortrædeligheder regnede ned over hende, men hun stod som sædvanlig godt i sine Sko og vadede igennem Sølet, idet hun mere end nogensinde slog en Vold mellem Omverdenen og sig. Stine var hende bestandig en tro Støtte og enkelte paalidelige Karle beholdt hun ogsaa imod en høj Løn. Men hendes Ansigt var dog blevet strengere end før, og Revolveren, som Doktoren havde leveret hende omhyggelig pudset tilbage, hang bestandig med sit skinnende Løb og sine smaa blanke Messingtapper kiggende frem over Cylinderens Rand, paa et Søm ovenover hendes Seng.

Saaledes ventede hun sin Henrik.

IX.

Ellen havde langt om længe modtaget et Brev fra ham. Hun var forud paa det Rene med, at hun ikke kunde vente sig synderligt Solskin i Begyndelsen fra den Kant, men de skotske Taager, der syntes at ruge over Brevet, betog hende næsten Modet. Han havde, som det lod til, først gennemgaaet et Kursus paa en Mønstergaard, og havde saa taget en Plads paa et større Gods umiddelbart under Godsinspektøren selv. Brevet lød saaledes (med Henriks sædvanlige Akkuratesse):

Stonehouse Court.
County Fife.
Skotland.
D. 9. Oktbr. 18—

Til
Jomfru Ellen Jansen.

Min kære Ellen!

Jeg har i de forløbne Maaneder siden jeg kom hertil stadig tænkt paa Dig og mange Gange villet skrive Dig til; men jeg har altid savnet Modet. Jeg var søsyg paa Overfarten til Leith og ønskede ofte under Rejsen, at Gud vilde høre min Bøn og gøre en Ende paa mine Lidelser. Thi ikke blot var jeg i høj Grad angrebet af Sygdommen, men under Skibets Slingring dernede i det kvalme Rum og især om Nætterne traadte hin Begivenhed stadig frem for mine Øjne og jeg syntes bestandig at se Andreas for mig saaledes som jeg hin Nat utydeligt havde sét ham ligge paa Sengen og hørt ham jamre sig. Jeg søgte da i min Angst at genkalde mig de Ord, hvormed han havde modtaget det ulykkelige Vaaben af min Haand: Gud velsigne Jomfru Ellen! og jeg fandt ogsaa megen Trøst heri, ikke mindst fordi jeg derved følte, at en Anden havde mindst ligesaa stort et Ansvar som jeg selv, og at jeg paa en vis Maade kun havde været det lydige Redskab i en Andens Haand. Men ligesom dette i Grunden var en fejg Trøst og en stor Skam overfor Dig, saaledes vil Du nu se af mit Skriftemaal, at denne Trøst blev mig berøvet næsten ligesaa hurtigt som jeg selv havde givet mig den, og dette var ogsaa en fortjent Straf. I det Øjeblik, da jeg stod ved Vinduet nemlig og rakte ham Pistolen, fór den Tanke

gennem mit Hoved: Nu vil Ellen aldrig i min Fraværelse tale til ham mere eller klappe ham paa Skulderen! Og det var under denne Tanke, at jeg rakte ham Vaabnet. Du sér altsaa, at jeg dog er den Strafskyldigste af os begge, og Straffen vil heller ikke udeblive, thi jeg har stedse Lovens Ord for Øje: Jeg, Herren Din Gud, er en nidkjær Gud, som hjemsøger Fædrenes Forseelser paa Børnene indtil tredje, ja indtil fjerde Led!

Saaledes var Overfarten, og jeg ønskede hvert Øjeblik, at det var ude med mig. Da vi kom ind under den skotske Kyst, blev Vejret imidlertid bedre og jeg kunde gaa op paa Dækket og se paa Landet. Det viste sig som meget store, graa Bakker, hvoraf nogle syntes at komme lige op af Havet og hvor Søen laa i en Ring omkring Foden ligesom det hvideste Klitsand derhjemme. Vi løb ind i en Fjord, som hedder Firth of Forth, og kom saa til Edinburgh, Skotlands Hovedstad, der er bygget paa flere Bakker eller Bjærge, og den højeste Top kaldes Calton-Hill. Man kan ikke sejle op til Byen, men maa blive nede ved Havnestaden, som hedder Leith, og hvor der ligger en umaadelig Mængde Skibe i store Damme, som kaldes Docks. Som Du véd læser jeg jo meget godt Engelsk, men jeg kunde næsten slet ikke gøre mig forstaaelig straks, og desuden snakker Skotterne ogsaa Dialekt. Der kom nogle Folk til mig, som gav mig trykte Blade og Bøger aldeles gratis, de saakaldte Traktater. Jeg saa, at det var gudelige Skrifter, og fik derved straks et godt Indtryk af Folket. Jeg tog Logis i en Gade, der var lidt mindre mørk og smudsig end de andre. I den forreste Stue var der strøet Savspaaner paa Gulvet og der sad fuldt af Folk, som havde store Tinkruse foran sig og røg af lange Kridtpiber. Værtinden, som var Enke, havde et meget venligt Ansigt og rødt Haar, og lignede Stine derhjemme en hel Del. Jeg fik mig et Værelse og besaa' derpaa Edinburgh indtil jeg var ked baade af den og af mit Logis. Da jeg nu vilde flytte, saa bad min Værtinde mig endelig om at blive, og da jeg alligevel stod ved mit Forsæt, saa sagde hun mig rent ud, at hun godt kunde lide mig, og at jeg kunde blive Ejer af Stedet og hendes Mand. Jeg takkede for den tiltænkte Ære og pegede paa min Ring; men saa vilde hun kysse mig, saa at jeg med Magt maatte gøre mig fri for hende under Latter af alle de Folk, som sad og røg Tobak i Forstuen. Jeg gik mismodig omkring nede

ved Dokkerne og tænkte allerede paa at rejse bort fra et saa ugudeligt Land. Jeg tænkte paa Dig, kære Ellen, og paa Gaarden derhjemme og paa Høsten, som nu maatte være endt, paa alt det, som havde udgjort min daglige Omgang og mit daglige Arbejde i saa mange Tider. Men saa tænkte jeg tillige med Gysen paa at komme tilbage til det Sted, der altid var en Skræk for mine Tanker. Jeg var lige ved at fortvivle og stod og vred mine Hænder og anraabte Gud i mit Indre om at gøre min Vej lidt lettere og mit Sind lidt lysere. I det samme blev jeg tiltalt af en af de Mænd, som havde rakt mig Traktaterne. Jeg kom i Samtale med ham, og han tilbød at vise mig en Kirke, som skulde være efter mit Tarv. Vi kom ind i en Kirke, som straks forekom mig saa skummel og nøgen; der var næppe saa mange Prydelser som i den lille Klitkirke derhjemme. Men der var en Prædikant, hvis Tale straks greb mig, og endnu mere den næste Søndag, da jeg flittig havde studeret mine Traktater og de engelske Evangelier. Bibelstedet, hvorover Prædikenen blev holdt, var Salomons Ordsprog 10de Kapitel, 24. „Hvad den Ugudelige frygter, det vil møde ham paa hans Vej; og hvad den Retfærdige attraaer, det vil blive ham til Del.“ Jeg syntes, at hvert Ord var som henvendt til mig selv, og om jeg end havde kunnet meget mindre Engelsk, saa var dog intet Ord undgaaet mig. Det er Bønnen, der gør stærk, og det er ved den, at den Troende kan afryste sin Skyldbevidsthed. Jeg bad ogsaa indstændigt, medens Velsignelsen blev lyst over Forsamlingen. Ved Udgangen havde Kirkebetjenten paa en eller anden Maade faaet Ordre til at spørge mig om mit Navn og min Bopæl, og i Ugens Løb fik jeg Besøg af Præsten, Hr Coldman. Han spurgte mig slet ikke ud, men talte kun til mig om, hvorledes den Retfærdiges Liv bør være forat han kan undgaa baade den Fordærvelse, der truer hele Menneskeslægten og den, der venter ham selv for hans egne Gerninger. Han gav mig en Bog: The Saints everlasting rest, og bad mig besøge ham. Næste Søndag var jeg som sagt atter i Kirke, men nu havde han nær gjort mig aldeles forknyt, for han talte næsten udelukkende om Synden og Guds Vrede, og den kendte jeg jo nok til selv. Udenfor Kirken stod jeg og ventede til han kom, og jeg fulgte hjem med ham og kom gentagne Gange til ham. Da han nu mærkede, at jeg stadig var blød som Vokset og stadig havde noget, jeg

gik og tænkte paa, saa sagde han, at Mennesket skulde arbejde, og at jeg skulde gøre min Dont som Landmand. Han sendte mig til en af sine Venner, der havde en Mønstergaard for Landvæsenet ovre paa den anden Side af Fjorden. Hos ham var jeg nogen Tid og blev hjemme i Landbruget der paa Egnen og tillige i Sproget. Der var mange Elever paa Gaarden, og der blev hver Dag holdt Gudstjeneste, og om Søndagen var vi alle i Kirke hele Dagen. Men Alt sammen vilde ikke hjælpe paa mig; jeg ventede bestandig Straffen, som hang over mit Hoved, og jeg gik og gruede for, at der skulde være tilstødt Dig noget; og dog havde jeg ikke Mod til at skrive Dig til. Saa blev jeg rekommanderet med gode Anbefalinger til dette store Gods, hvor jeg nu er og hvor der er endnu mere for mig at lære. Saalænge min ansvarsfulde Stilling under Godsets Inspektør fuldstændig optager min Tid, saalænge er jeg nogenlunde rolig; men naar der kommer en lille Stilstand, saa begynder atter det Gamle at røres i mig. Nu har jeg dog taget Mod til mig og skrevet Dig til, da Du ellers nemt kunde tro at jeg var død eller var bleven Dig utro. Dette er jeg ikke. Jeg vedbliver, skønt med et tungt Hjærte og stadig ventende Naaden fra oven, som jeg kun altfor meget føler mig uværdig til, at være din uforandret

tro og hengivne
Henrik.

Ellen læste dette Brev mange Gange igennem og gik nogle Dage med det paa sit Bryst. En Dag tog hun det op ude i Marken, læste det for sidste Gang langsomt og omhyggeligt igennem og rev det saa i smaa Stumper, som hun lod flagre ud over Heden ligesom hvide Sommerfugle. Da hun kom hjem, tog hun Pen og Papir, satte sig hen ved det Bord, hvor hun havde faaet sin første Undervisning af sin Legekammerat, og skrev:

— Gaarden
d. 18. Oktober 18—

Kære Henrik!

Jeg har med megen Fornøjelse læst Dit Brev, som jeg fik for et Par Dage siden; det vil sige, der er mange Ting deri, som jeg ikke er saa rigtig glad over og som jeg nu vil skrive Dig til om, da jeg nu véd Din Adresse. Det var jo et meget langt Brev, det jeg fik, men Du har jo ogsaa været i et fremmed Land og har sét saa meget,

hvorimod jeg stadig sidder herhjemme, hvor der Ingenting hændes. Vor Høst er denne Gang kommet godt og tørt i Hus og er vistnok over en Middelhøst. Stine er desværre bleven stukket af Bier, men har det nu bedre. Den Brune, som jeg altid saa gerne kørte med, har jeg maattet lade — det vil sige, den blev saa gammel og tyggede kun besværligt, saa Dyrlægen maatte tage den, hvor ondt det endogsaa gjorde mig. Jeg ventede jo rigtignok længe paa det Brev fra Dig, og begyndte snart at tænke allehaande, men Du kender mig jo og véd, at jeg ikke bliver skræmmet ved saa lidt, og saa kom da endelig Brevet. Jeg synes, at Du slet ikke kan have det godt derovre i Skotland. Det er vist et mørkt og trist Land, meget mere trist end herude paa vor fattige Hede. Det forekommer mig, at de Folk, Du nævner, maa allesammen ligne de Bakker, Du saa, da Du sejlede ind i Fjorden med det underlige Navn. Du kan slet ikke have godt af alle de graa Mennesker, der synes ligesom at være voksede op af Havet og slet ikke har rigtig varmt Blod i sig. Da jeg gik nede ved Stranden igaar Aftes og Solen gik ned og Klitterne stod saa nøgne der langs Vandet, saa tænkte jeg paa Dig og paa Din Omgang. Jeg tror, at Ellen var en meget bedre Omgang for Dig, thi hun kunde dog fortælle Dig, at Du er et saa hjærtensgodt Menneske, at Ingen og allermindst Vorherre kan have noget imod Dig eller Lyst til at straffe, som Du stadig taler om. Jeg forstaar ikke, at Du ikke kan lade den Ting, som er imellem os to, ligge ganske rolig bag ved Dig, ligesom den gør hos mig, uden nogensinde at volde Dig Bedrøvelse eller Ængstelse. Hvorfor kan Du ikke tænke som jeg? eller hvis Du nu engang ikke kan det, hvorfor kan Du saa ikke vælte det hele over paa mig, som Du jo dog sér saa godt kan bære det, fordi der intet Ondt er deri? Hvis Du trænger til at gaa i Kirke herhjemme, saa kan Du jo meget godt gøre det, da Præsten nu er en meget venlig og rar Mand, som nu ogsaa har taget mig i Forsvar, da Sladderen blev altfor gal inde i Byen, og desuden den ene Datter er gift og den anden forlovet og stadig hos sine Svigerforældre ovre i Hovedstaden. Og hvad det at arbejde angaar, saa er her jo nok at tage vare, naar Du først kommer hjem og er bleven gift med mig. Gaardens Drift trænger til Udvidelse, siger baade Avlskarlen her og en Bekendt af Doktoren, som nok er Landinspektør. Du behøver jo ikke at være

under Din Godsinspektør. Jeg véd meget godt, at Du er langt forstandigere end jeg, og nu har Du jo ogsaa været i Udlandet, hvor man altid lærer saa meget. Og nu er dette Brev blevet meget længere end jeg selv havde tænkt mig, og jeg vil slutte som Din egen Ellen.

E. S. Jeg vil blot tilføje, at jeg synes, at Du skulde komme hjem. Det er saadan en dejlig Oktober, ligesom Midsommersdage, og Heden dufter her ind til mig gennem de aabne Vinduer. Vil Du sige Din dumme Ellen, hvad det er for noget, som Skotterne snakker: Dialekt? Er det noget slemt?

E.

Paa dette Brev fulgte nogen Tid efter et Svar, som dog Ellen ikke var rigtig tilfreds med, saa at hun meget snart skrev igen. Paa den Maade kom man Julen over under stadig Korrespondance, ja rykkede endogsaa Foraaret med stærke Skridt imøde. Saa tabte Ellen Taalmodigheden. Hun skrev et kort, indtrængende Brev til sin Elsker, hvori hun ligefrem beordrede ham til at komme hjem, og i sit myndige og fyndige Sprog erklærede ham, at der paa den danske Hede gik en ung Pige og ventede paa ham, som havde bundet sig ved ganske usædvanlige Forhold til ham, og som nu vilde, at dette Baand skulde knyttes for bestandigt eller — løsnes med det samme.

Det hjalp. Det omgaaende Svar satte en bestemt Dag som Ankomstdag. Hjemvejen skulde gaa over Hamborg, derfra ad den nye Jærnbane nordpaa, og fra Købstaden med Postbefordring.

Der var atter kommen den sædvanlige Ro over Ellen. Nu var alt afgjort, nu kom Henrik, og hun tvivlede ikke paa, at naar hun først havde ham hjemme, skulde det nok lykkes hende at forjage baade hjemlandske og fremmede Taager af hans syge Sind. Hun havde jo endnu ikke taget fat paa Noget, som ikke var lykkedes for hende.

Det var atter Dagene omkring Paasken. Sne og Slud var længst borte som ubehagelige Gæster, hvem man kun modtager fordi man er nødtvungen, og som man føler sig lettet for, naar de har vendt En Ryggen. Foraaret stak sine grønne Spirer op rundtomkring, Luften var tør og fyldt med stærk krydret Duft fra alle de Ting, som Solen formelig pressede Saften ud af. Her paa Heden mærkede man ikke, at

„Skoven endnu ikke var grøn.“ Her var ingen Skov og kun faa Træer, og disse Træer vare sjældent helt grønne. Man troede sig langt videre inde i Foraaret end man egenlig var, og under denne Følelse slog Lærkerne dobbelt saa højt deres Triller, Spurvene susede formeligt omkring de tørre Ærteris, der vare kastede ud paa Møddingen, og Ellen selv løb som en ung Ged, næsten saa kaad som i gamle Dage, ud ad Stien for at møde sin Elsker.

Hun var gaaet et langt Stykke og havde næsten naaet det Sted, hvor Sidevejen bøjer af fra Chausseen. Saa stod hun stille og trak Vejret dybt, medens hun skyggede med Haanden for Solen, og under den fine, stærke Haand en blussende Rødme bredte sig over Kinder og Hals. Hun havde opdaget Postvognen langt borte.

Hun sprang ned ved Siden af Vejen og dukkede sig bag en større Tue. Vognen kom nærmere; hun kunde kende ham, trods det, at han havde faaet stort Skæg over hele Ansigtet. Hun overvejede, hastigt aandende, med sig selv, om det ogsaa klædte ham, og kom til det glædelige Resultat, at det klædte ham. Vognen kom nærmere endnu; han saa ud over Landskabet, og i dette Øjeblik var der et roligt, mildt Genkendelsessmil over hans Ansigt. Saa sprang hun op; Hestene begyndte at danse for Vognen og Postillonen holdt dem an med en stille Ed. Hun fór i et Sæt op paa Vejen, op paa Vogntrinet, ind i Sædet og paa Skødet af Henrik. Han sad maalløs, holdt den smukke Pige i sine Arme og stammede forskellige for Postillonen aldeles sindsforvirrede Ord, medens hun kyssede ham og lo højt af Glæde og Overgivenhed dertil.

Det er Dig, det er virkelig Dig, min egen Henrik, og hvor Du har faaet et frygteligt stort Skæg!

De sad saaledes og udvekslede disse interessante Ting og kyssede hinanden og bestilte ingen Verdens Ting andet end gentage disse evindelige Udraab: Det er virkelig Dig! og: Hvor Du er smuk, Ellen! og: Hvor Du har faaet et stort Skæg! — og altsammen uansét at de kørte lige forbi baade Præstens og Doktorens. Hvem tænker paa Præst eller Doktor i et saadant Øjeblik? Og saa var de hjemme.

De snakkede sammen til langt ud paa Aftenen. Ellen berørte slet ikke det brændende Spørgsmaal; Henrik syntes slet ikke at tænke derpaa. Han fortalte saa livligt og var, lod det til, i det hele taget kommen langt bort fra Tanken paa Fortiden. Kun Øjeblikket, det at han atter var sammen

med Ellen, og den nær forestaaende Fremtid, det at de nu snart skulde være ét, kun dette bevægede hans Gemyt og gjorde, at hans urolige Øjne søgte og fandt deres Hvilepunkt dér hvor de naturligt maatte søge og finde det.

Det var blevet meget sent endogsaa, da Ellen afbrød denne Underholdning:

Nu maa vi gaa til Ro, Henrik!

Skal vi nu skilles? spurgte han ganske modfalden.

Hun rødmede, viklede sig ud af hans Arme, gav ham det sidste Kys og løb hastigt ud af Døren, som hun drejede af indvendigt fra.

Han rejste sig langsomt og gik over til sit gamle Værelse. Da han der stod ved Vinduet og saa over mod den mørke Længe vestlig ovre i Gaarden, lagde pludselig en dyb Skygge sig over hans Ansigt. Han traadte ilsomt tilbage fra Vinduet, rullede Gardinet ned og tændte Lys. Længe gik han op og ned ad Gulvet, og da han endelig havde søgt Sengen, kunde en usynlig Iagttager have hørt paa hans Aandedræt om ikke sét paa hans Træk, hvor langt det var fra at Freden med Søvnen var taget ind her i det ensomme Kammer.

Nogle Dage efter viede Præsten det smukke Par i den gamle Klitkirke, som ved denne Lejlighed var bleven stadset op paa det bedste af Doktoren og Stine i Forening. Da Ellen og Henrik om Aftenen stod paa Tærskelen ind til Brudekammeret, sagde hun med Hovedet op mod hans Bryst:

I denne Stund lover jeg Dig Henrik, at jeg skal blive Dig en god og trofast Hustru!

Overrasket ved hendes usædvanlige Højtidelighed, ikke mindre end henrevet af det forjættelsesfulde Øjebliks Beruselse, løftede han hende næsten op fra Gulvet, og halvt bærende hende i sine Arme, sagde han med tindrende Øjne:

Og jeg, Ellen, jeg lover Dig, at jeg skal lade alt det skete ligge bag mig og at intet uden min uendelige Kærlighed skal følge Dig over denne Tærskel!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Der er givet og gives mange Løfter i slige Øjeblikke. De Gamle sagde, at Jupiter lo ad dem. Der er for Resten ingen Grund til at le ad dem. De gives altid ud af det bedste, som Mennesket i Øjeblikket rummer; men der er undertiden Magter, som ere stærkere end hine Øjeblikke. Da Henrik længe efter hin Aften ligesom var vaagnet op af en uendelig Drøm om uendelig Lykke, og da de ydre Forhold atter var begyndt

at indvirke paa ham, saa kom dog noget af det gamle tilbage, som ikke altid lader sig spærre ude ved en Tærskel. En eller anden uheldig Begivenhed bragte et Billede op for hans indre Øje, og dette Billede drog en Række Tanker med sig, der gik imellem ham og hans Lykke. Maaske havde han for hastigt nærmet sig til sin Lykke; maaske havde han attraaet den for stærkt. Hint Skud forfulgte ham endnu.

Ellen søgte, saasnart hun mærkede det, ved alle Kærlighedens og Ømhedens Midler at holde Skyggen borte fra sin Mands blødere Gemyt. Forgæves. Da han ikke mere havde noget at attraa, sysselsatte hans Tanker sig langt mere med Fortiden end med Øjeblikket. Hans Søvn blev urolig. Han vækkede tidt sin Hustru om Natten naar han selv havde haft en tung Drøm, og endnu halvt ud af Drømmen talte han til hende om den Straf, der ventede ham, og som nu netop vilde træffe ham saa meget sikrere, som han nu havde noget, og det bedste, at blive berøvet. Hun begyndte at ængstes for ham, og da han mærkede det, sluttede han sig inde i sig selv og gik og grublede paa, hvorledes han kunde afvende Slaget i det mindste direkte fra hende. Han begyndte at eksperimentere med Alt omkring sig. Han bevægede sig, tilsyneladende tilfældigt, mellem de mest uvane Tyre, de mest kulrede Heste. Men han blev hverken stanget eller slaaet. Saa gik han over til Eksperimenter med Gaarden. Han havde ved Hjælp af sin gode Forstand og sit hurtige Blik vundet sig en Mængde Erfaringer i det udvidede Landvæsen under sit Ophold i Skotland. Nu indførte han store Forandringer i Gaardens Drift. Han optog Kapital, ja selv Laan og Prioriteter til Anskaffelsen af store og nye Maskiner. Han blev dristigere og dristigere i sine „Udvidelser". Omegnens kloge Bønder og Proprietærer rystede paa Hovedet. Henrik lod som om han ikke forstod det; han talte sig formelig hæftig overfor sin Hustru og andre om disse sine Forsøg. Og Forsøgene faldt heldig ud. Han spændte Buen endnu højere. Han løb Væddemaal med de store Godser i vid Omkreds; han løb Væddemaal med sig selv, med Jehovas Langmodighed saa at sige; eller maaske rettere med den uforsonlige gammeltestamentariske Gud, der kun opsatte det rette Øjeblik for at Slaget kunde falde des føleligere. Men alle hans Eksperimenter kronedes kun med Held for Gaarden. I en søvnløs Nat røbede han disse sine fortvivlede Planer for sin Hustru. Hendes Myndighed var ligesaa stor som hendes Kærlighed, og hun vidste at faa ham til at stanse. Gaarden hvilede da i

sin blomstrende Drift, og Henrik og Ellen vare misundte i en vid Omkreds.

Ellen skulde være Moder. Da Fødselstimen kom, syntes det straks som om Alt ikke var som det skulde være, og Doktoren, som i Sprængkarriere var bleven hentet, gjorde en alvorlig Mine.

Henrik stod ude i Gaarden lige over for den vestlige Længe med Armene foldede overkors paa Brystet og Hovedet sænket som en Fange, der i sløv Resignation venter sin Doms Forkyndelse. Nu kom Doktoren springende som et ungt Menneske ud til ham og raabte allerede langt borte: Glæd Dem, glæd Dem. Det var Ingenting; De er nu Fader til en prægtig lille Fyr. Skynd Dem ind; Alt er i Orden.

Henrik saa' op, cg Doktoren gjorde store Øjne ved at se hans Ansigt. Han lignede en træt Mand, der har faaet den Underretning, at der endnu er en lang Vej fremfor ham.

For Pokker, Menneske; jeg siger Dem jo, at Alt er i Orden. Skynd Dem ind! Kan De høre den lille Skraalhals!

Henrik gik ind i Kammeret, lagde sig paa Knæ ved Ellens Seng og kyssede hendes Haand.

Hun smilede og bød Stine vise ham hans Søn. Han bøjede sig over Barnet og hans Taarer faldt paa det.

Man skulde næsten tro, at det var Dig ikke mig, som havde faaet ham! sagde hans kække Hustru.

Stine lo højt, trods det at hun ogsaa havde Taarer i Øjnene og Graaden sad hende i Halsen.

I er nogle rare Kujoner allesammen! sagde Ellen. Kald paa Doktoren; han er den eneste Fornuftige!

Henrik blev ved „Begivenheden“ en kort Tid forandret. Han spøgede inde ved den Lilles Vugge og var i det hele taget saa optaget som ung Fader, at alle andre Tanker nødvendigvis maatte vige Pladsen. Men eftersom den Lille efterhaanden blev større først end Svøbet og saa end Vuggen, voksede ogsaa hans Uro. Han holdt uendelig meget af den lille Purk, men netop herigennem var der jo en formelig Opfordring til at hidkalde det, som han nu næsten ikke turde tænke sig selv, endsige meddele Andre.

Ellen saa' hans Græmmelse, og den gik hende pinligt til Hjærte. Hun havde saa sikkert som alle unge Mødre stolet paa, at denne Begivenhed skulde forandre hans Gemyt. Nu da hun fandt sig skuffet, vidste hun næsten ikke mere hvad hun skulde gribe til overfor det Mismod, der Dag for Dag, jo mere blomstrende den Lille blev, voksede og næsten truede

med at overmande hans Forstand. Han vaagede med en Ængstelighed, der næsten grænsede til Vanvid, over sit Barns mindste Bevægelser, og samtidig kunde han lade sine Hænder synke slappe ned i Skødet med et haabløst Udtryk som om han vilde sige: Hvad kan det altsammen nytte? hvad der skal komme, kommer dog!

Naar hun spøgende søgte at bortvende hans Tanker fra det, som hun med Rette kaldte hans fikse Idé, kunde han ligefrem fare hæftig op imod hende og bebrejde hende, at hun ikke havde „Tro"; og naar hun da træt og forstemt for et Øjeblik tabte sit sikre Herredømme over sig selv og derigennem over ham, saa blev hans Ansigt saa mørkt, hans Træk saa trætte, at hun ligefrem maatte befrygte det værste.

Doktoren havde engang i Utaalmodighed over dette, som han vel saa', men hvis dybere Grund han ikke kendte, udraabt:

Ja, kære Ellen; Din Mand er virkelig syg; det vil sige — han er gal!

Saaledes led og stræbte Ellen; saaledes led Henrik og gav efter for sin Lidelse. Havde der virkelig været Tale om en Synd, saa afsonede de den nu begge to og det under haarde Bøder.

Og trods Alt var hun ham efter sit Løfte den gode og trofaste Hustru, der led med sin Mand og sørgede over ham, men aldrig blev utaalmodig og aldrig lod sig henrive af sit Sind fra de gamle Dage. Og trods Alt tilbad den lidende Mand sin Hustru og angrede i sine lyse Øjeblikke al den Sorg, som han foraarsagede hende i de mørke.

Han vilde have et „Tegn", et Tegn én Gang for alle, havde han sagt hende en søvnløs Nat, da hun paa sin rolige Maade havde forestillet ham, hvor liden Grund han havde til Uro med al den Kærlighed og al den Velsignelse, som omgav ham. Og hun afdækkede med det samme den sovende Dreng ved sin Side og viste Faderen hvor frisk og sund Barnet laa i sin Søvn.

Et Tegn en Gang for alle; et synligt Tegn, Vorherres Haand! Hidtil har det dog altsammen kunnet bero paa Tilfældighederne. Men naar jeg faar dette, da er jeg overbevist, og da vil jeg faa Ro!

Ellen sukkede. Han havde saa ofte sagt noget lignende, om ikke med de samme Ord. Hun tænkte sjældent hvad man kalder religiøst, og havde hun haft Tilbøjelighed hertil,

vilde sandsynligvis hendes Mands Eksempel have skræmmet hende. Tiltrods herfor faldt der hende i dette Øjeblik fra hendes Konfirmationslærdom det Sted ind, hvor der netop tales om „dem, der altid forlange Tegn og Gerninger“. Hun skjulte imidlertid sin Bevægelse for sig selv og sukkede.

Et eller andet større Arbejde paa Gaarden skulde finde Sted tidlig om Morgenen. Henrik stod op og gik ud til Folkene. Ellen klædte Drengen paa. Han kunde nu næsten tale sammenhængende, og naar Faderen ikke netop var i Stuen og holdt ham tilbage, lod Moderen ham altid løbe omkring som han vilde. Dette havde han bedst af, mente hun.

Da Henrik kom ind op ad Formiddagen og efter Sædvane vilde forvisse sig om, at Drengen sad rolig paa sin Skammel og legede med sit Trælegetøj, var han der ikke. Henrik gik urolig ud i Køkkenet, hvor Ellen stod og snakkede med en Kone.

Hvor er Drengen? spurgte han.

Jeg véd ikke; han var derinde for et Øjeblik siden!

Det er højst uforsvarligt af Dig .....! brusede Henrik op, men beherskede sig i den fremmede Kones Nærværelse.

Denne svarede, at hun for lidt siden havde sét Drengen ovre ved Markvejen.

Henrik tænkte straks paa Aaen under Pælebroen og fór ud af Døren. Moderen bag efter.

De kom ind igen, begge to urolige, og vilde paany udspørge Konen, men nu hørte de Drengens muntre Stemme inde i Sovekammeret.

De gik derind og stansede begge paa Tærskelen som forvandlede til Sten.

Paa Gulvet sad Drengen og holdt et Legetøj i Haanden; men det var ikke hans Træhest. Det snoede sig rundt og smidigt om hans lille buttede Arm. Det havde en bugtet Stribe ned ad Ryggen og strakte ligesom kælent et kort, tykt Hoved op mod den varmt aandende Barnemund.

Henriks Knæer rystede under ham og det blev mørkt for hans Øjne. Saa følte han, hvorledes hans Hustru trykkede ham et koldt, tungt Jærninstrument i Haanden. Han stirrede paa hende. Hun var bleg som den kalkede Sovekammervæg, ligesaa bleg som det Kalkgrus, der laa paa Kommoden under det Sted hvor Sømmet, der bar Revolveren, havde siddet.

Hendes Øjne vare funklende og opspilede i en over-

naturlig Grad. Hendes Stemme lød som om den kom dybt nede fra:

Skyd!

Han strakte det blanke Løb frem.

I dette Nu blev hans Haand fast som selve Pistolens Skæft og hans Blik blev som en pegende Bajonet. Men ligesaa snart Knaldet havde lydt, styrtede den kraftige Mand om.

Hen paa Aftnen sad Moderen med Drengen paa sit Skød ved hans Seng. Han slog Øjnene op. Aftenskæret gled som en mild, blød Haand henover hans Hovedgærde, næsten ligesaa mildt og blødt som den Haand, der strøg hans Tinding. Han saa' med blinkende Øjne paa sin Hustru og sit Barn:

Tak, Ellen! Nu er jeg rask!

Doktoren traadte til henne fra sin Krog:

Hør, véd De hvad; det Skud gør De mintro ikke om igen anden Gang.

Da Doktoren gik hjem havde han en Glaskrukke med sig, som han omhyggeligt forvarede i sin Pult. I Krukken laa en stor Lyngorm med knust Hoved. En Huslæge faar jo til Slutningen alt at vide. Doktoren mente, at denne Krukke maaske kunde benyttes ved et Tilbagefald hos hans Patient. Men der gik Aar efter Aar; Lyngormen kom ikke ud af Skabet saa længe Doktoren levede.

Doktoren blev en usædvanlig gammel Mand.

H. Drachmann.

Literatur.

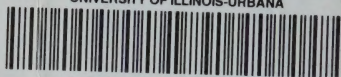
Herbert Spencer: Om Opdragelse.

Læseren kan danne sig et tydeligt Begreb om denne Bogs Principer, ifald han blot vil mindes de Synsmaader, i Kraft af hvilke hans egen Opdragelse i Barndommen blev ledet. Bogen indeholder de modsatte. Vi lærte først de almindelige Regler at kende — det være sig nu i Grammatik eller i Geometri eller i Naturhistorie — saa de enkelte Tilfælde; Spencer fordrer Kundskab til Enkelthederne før til

Reglen. Vi lærte, at 9 divideret med 3 var 3, i en Alder, hvor det var os fuldstændigt umuligt at danne os et Begreb om hvad det at dividere eller „gaa op i“ vilde sige; Spencer forkaster det gamle System med Tabeller og foreslaar Divisionen lært ad Erfaringens Vej ved virkelige Alen og Fod, Pund og Lod. Vi lærte, at Jorden var en Kugle længe før vi fik en Globus at se eller en Globus forklaren; Spencer viser, at der maa hengaa en Aarrække, inden Barnet fra det første Begreb, det har dannet sig om Tingenes indbyrdes Forhold i Rummet, kan forestille sig den Verden, det bebor, som en Klode. Kort sagt, vi fik meget fortalt, hørte meget og bleve hørte i endnu Mere, vi bleve proppede og stoppede med Menneskeslægtens ophobede Iagttagelser, men vi lærte saa at sige aldrig at iagttage selv, at gøre en Iagttagelse eller Undersøgelse. Vor Forstand blev disciplineret, vore Sandser hverken vakte eller opdragne. Vi lærte Alt gennem Abstraktioner og kun det Uundgaaeligste gennem Øjet. Hvo kan undre sig over, at tysk Filosofi har fundet en saa gunstig og engelsk en saa ugunstig Jordbund hos os!

Paa at gøre Erhvervelsen af Kundskaber til en Fornøjelse blev i vor Barndom saa at sige aldrig tænkt. Den var en Pligt, og Pligtlæsning og Pligtarbejde stod i stræng Modsætning til Morskabslæsning og Fornøjelse overhovedet. Det er ikke underligt, at det saaledes opdragne Folks Begreb om Moral er blevet dets Begreb om Glæde eller Lykke saa modsat som muligt, ligesom der omvendt til det danske Begreb om Fornøjelse klæber Forestillingen om noget Lavt eller Umoralsk. Faa Danske ville underskrive disse Ord af Spencer: „Med mindre vi skulle vende tilbage til en asketisk Moral (rettere U-moral) maa Bevarelsen af Ungdommens Lykke betragtes som et i sig selv værdifuldt Formaal.“ Og det er et Spørgsmaal, om vi overhovedet hertillands leve i den Nutid, som Spencer betegner saaledes: „I Opdragelsen som i Livet forsvinder den asketiske Retning, og den almindelige Maalestok ved politisk Lovgivning — hvorvidt den fremmer Lykke — begynder i stor Udstrækning at blive Regel ved Lovgivningen i Skolen og i Børnestuen.“ En Moral, der har Nytte og Lykke til Formaal, synes endnu bestandig at staa for vore Landsmænd som det modsatte af al Moral.

G. B.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 065731322